Полтавський державний аграрний університет
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

«РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИХ SOFT-SKILLS XXI СТОЛІТТЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ»

6 березня – 16 квітня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 316.422:159.9:37«20»(062.552)
Р 68

Організаційний комітет:

Аранчій Валентина Іванівна – кандидат економічних наук, професор, в.о. ректора Полтавського державного аграрного університету, *голова організаційного комітету*;

Галич Олександр Анатолійович – кандидат економічних наук, професор, перший проректор Полтавського державного аграрного університету, *заступник голови організаційного комітету*;

Горб Олег Олександрович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, проректор з науково-педагогічної, наукової роботи Полтавського державного аграрного університету, *заступник голови організаційного комітету*;

Світлична Алла Василівна – кандидат економічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту економіки, управління, права та інформаційних технологій Полтавського державного аграрного університету;

Писаренко Володимир Вікторович – доктор економічних наук, професор, завідувач, професор кафедри маркетингу Полтавського державного аграрного університету;

Вакуленко Юлія Валентинівна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, керівник Навчально-наукового центру інформаційно-комунікаційних освітніх технологій та освіти дорослих Полтавського державного аграрного університету;

Дудник Володимир Васильович – кандидат технічних наук, керівник відділу із забезпечення освіти дорослих та інноваційного розвитку Полтавського державного аграрного університету.

Р 68 **Роль соціального та емоційного інтелекту як найважливіших soft-skills XXI століття в освітньому процесі** : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 6 березня – 16 квітня 2023. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 472 с.

ISBN 978-617-554-134-0

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Роль соціального та емоційного інтелекту як найважливіших soft-skills XXI століття в освітньому процесі» (6 березня – 16 квітня 2023 року).

УДК 316.422:159.9:37«20»(062.552)

© Полтавський державний аграрний університет, 2023
© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2023

ISBN 978-617-554-134-0

ЗМІСТ

Емоційний інтелект в фінансах: аспект мікро-рівня
Алексін Г. О. **15**

Моделювання управління суспільством як засіб пошуку ефективних управлінських рішень
Андріїшена Г. В. **18**

Соціальний інтелект як передумова формування професійної компетентності студентів-правників
Арделян О. В. **22**

Про нейрофізіологічні основи емоційного інтелекту
Бабак С. В. **24**

Роль соціального та емоційного інтелекту для підвищення ефективності діяльності державних службовців в умовах воєнного стану України
Багрім О. А. **27**

Теоретичні аспекти формування емоційного інтелекту в майбутніх учителів
Бартєнєва І. О. **31**

Роль соціального та емоційного інтелекту в професії правоохоронця
Батраченко Т. С. **34**

До питання ролі емоційного інтелекту у вдосконаленні компетенцій з іноземної мови та “soft skills” здобувачів вищої освіти
Березнікова Н. І. **38**

Вплив соціального та емоційного інтелекту на формування успішних фахівців
Бермас О. М. **41**

Конфлікти в системі «викладач-студент»
Бідучак А. С. **43**

Досвід використання інтерактивних методів навчання для формування soft skills у майбутніх учителів
Білик В. М., Ялліна В. Л. **45**

Духовність як основа формування емоційного інтелекту
Блага О. Б. **48**

Емоційний інтелект у взаємодії з гуманною педагогікою
Бойван О. С. 52

Формування soft skills під час підготовки майбутніх вчителів природничих наук
Бохан Ю. В., Форостовська Т. О. 54

Кейс-технології у контексті викладання навчальної дисципліни «Фізика» на підготовчому відділенні
Бруяка О. О. 59

Загальнокультурні компетенції у системі цінностей сучасної освіти: методичний аспект
Величко К. Ю. 62

Соціальний та емоційний інтелект: ключові навички XXI століття для успіху в освітньому процесі
Віхрова Л. Г., Зінзура В. В. 64

Роль емоційного інтелекту у системі професійної діяльності менеджера шкільної освіти
Вознюк Л. В. 66

Значення емоцій у формуванні поведінкових реакцій
Волошин О. С. 69

Сутність професійної компетентності викладача фармацевтичної галузі
Гадяк І. В. 71

Особливості проведення занять з електротехнічних дисциплін у дистанційному режимі
Гарасьова Н. Ю. 73

Розвиток емоційного інтелекту майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки
Гнатовська К. С. 79

On the way to the EU: new dimensions of Ukrainian education
Honcharova Zh. M. 82

Проблеми впровадження “soft skills” у закладах вищої освіти України
Горбунова Л. О. 85

Особливості формування снігового покриву і льодової кірки та їх вплив на життєдіяльність і стан мисливських тварин Харківщини
Горошко В. В. 88

Виконавська культура майбутнього вчителя музичного мистецтва у системі інструментальної підготовки
Гусейнова Л. В. 91

Роль понять «компетенція» та «компетентності» у підготовці студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Данькевич Ю. В. 94

Керування процесом формування творчих якостей майбутніх учителів музичного мистецтва як педагогічна проблема
Дворник Ю. Ф. 96

Інновації та освіта: емпіричний аналіз зв'язку
Дейнека М. О. 97

Обумовленість специфіки емоційного інтелекту практичних психологів їхніми професійно-важливими якостями
Джулай А. І. 102

Роль соціального та емоційного інтелекту керівника закладу загальної середньої освіти як найважливіших soft-skills XXI століття
Дзюба В. П. 105

Читання як інструмент формування емоційного інтелекту учнів початкової школи
Димовська А. К. 108

Формування емоційного інтелекту студентів педагогічного коледжу засобами вокально-хорової музики
Димовський Р. Ф. 111

Резильєнтність як ознака ресурсного стану сучасного освітнього середовища
Докучаєва В. В. 114

The role of social and emotional intelligence in the educational process
Dubtsova O. V. 118

Чи потрібно цензорувати кіно
Єфанова Є. В. 121

Емоційний інтелект як професійно важлива характеристика для фахівця у сфері психології
Жилін М. В. 125

Соціально-педагогічна робота з вимушеними переселенцями
в країнах Євросоюзу
Заверико Н. В. **127**

Сутність соціальних інновацій в працях зарубіжних дослідників
Залєвська-Шишак А. Д. **131**

Науково-практичні аспекти дослідження емоційного інтелекту
як психологічного ресурсу особистості
Запорожченко О. В. **138**

Співвідношення соціального інтелекту з іншими видами інтелекту:
емоційним та практичним
Захаров А. В. **142**

Поєднання емоційного, соціального та штучного інтелекту
в підготовці здобувачів вищої медичної освіти
Заярський М. І. **146**

Роль когнітивного моделювання для підвищення
ефективності вирішення економічних задач
Зубова В. В. **149**

Особливості соціального та емоційного інтелекту
в освітньому процесі
Ісаєва С. Д. **152**

Теоретико-методичні підходи до визначення сутності
поняття емоційний інтелект
Іщейкін Т. Є. **156**

Шляхи розвитку соціального й емоційного інтелекту
через вивчення китайської мови та культури
Кірносова Н. А. **159**

Застосування вебінара в системі інформаційно-освітнього
середовища дистанційного навчання в технічних ВНЗ
Клименко В. В. **163**

Дидактичні проблеми використання інтерактивних методів
навчання для забезпеченя компетентнісного підходу
при дистанційному навчання студентів-медиків та інтернів
Кобзар О. Б. **165**

Соціальний інтелект та соціальне мислення як важливі чинники
соціалізації студентів-філологів в умовах функціонування
соціально-комунікаційного простору вищого навчального закладу
Коваленко В. П. **168**

Формування особистісної музичності школярів
як педагогічна проблема
Коваль О. В. **171**

Формування емоційного інтелекту у процесі вивчення дисципліни
«Психологія ділового спілкування»
Ковальська Н. А. **173**

Роль незалежного анонімного анкетування
професорсько-викладацького складу та здобувачів освіти
для прийняття найкращих освітніх та управлінських рішень
при розробці освітніх програм
Козлов С. В. **174**

Коучинг soft skiils студентів-перекладачів
Козяревич-Зозуля Л. В. **176**

Особливості взаємозвязку емоційного інтелекту
і емоційної регуляції
Колот С. О. **179**

Важливість розвитку емоційного інтелекту у професійній підготовці
майбутніх фахівців сфери соціального забезпечення
Комаринська З. М. **183**

Розвиток соціального інтелекту як основи професійної підготовки
студентів економічних спеціальностей
Кононова О. Є. **185**

Значення інтелекту у ветеринарній медицині
Корейба Л. В. **188**

Актуальність емоційного інтелекту у формуванні національної
резільєнтності та належної якості життя в Україні
Корольчук О. Л. **190**

Освітня політика держави в умовах незавершеності
трансформаційних процесів: безпекові аспекти
Коцко Т. А. **194**

Підвищення рівня соціального та емоційного інтелекту
в освітньому процесі: стратегії та практики
Кравченко А. В. **198**

Особливості становлення фахівця з технології харчування
в умовах дуальної освіти
Кравченко О. Л. **201**

Актуальність змістовної складової щодо інноваційних геоінформаційних систем в рамках розширеного вивчення навчальних дисциплін DSS та Data Mining
Краснюк М. Т. **205**

Українсько-європейське співробітництво у сфері боротьби з тероризмом: основні напрямки та особливості використання досвіду ЄС
Кривдіна І. Б. **209**

Креативність як складова соціального інтелекту
Крижановська Т. О. **213**

Інтерактивні підходи при викладанні дисципліни «Соціальна медицина, громадське здоров'я»
Крячкова Л. В. **216**

Сучасні освітні технології та інструменти дистанційного навчання в фундаментальній освіті технічних ЗВО України
Кузнецов О. М. **219**

Tolerance in higher education institutions
Kukharska L. V. **221**

Семантика фразеологічних одиниць з компонентом «вогонь» та «повітря» (на матеріалі англійської та німецької мов)
Левун Г. Г. **223**

Формування soft skills у процесі професійної підготовки бакалаврів-філологів
Ленська С. В. **226**

Розвиток емпатії як складової емоційного інтелекту для майбутніх юристів
Лешанич С. Є. **230**

Формування емоційного інтелекту у процесі фахової підготовки артиста-вокаліста
Лєвіт Д. А. **235**

Формування "soft skills" у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи
Лєсовець Н. М. **239**

Соціальний інтелект як основа роботи з клієнтом соціальної роботи
Лисенко О. М. **243**

Soft skills як необхідний компонент конкурентоспроможності майбутніх фахівців у галузі фармації
Лисенко Т. А., Привалко Е. Г. **246**

Педагогічна взаємодія викладача зі студентами
Литвин І. Л. **248**

Перспективи для формальної та неформальної освіти у тематиці soft skills в Україні у найближчому часі
Лук'яненко І. В., Новгородська Н. В. **250**

Емоційна культура здобувачів вищої освіти: психолого-педагогічний аспект проблеми
Луца К. Ю. **253**

Напрямки трансформації в освітньому процесі: розвиток навичок інтерактивної взаємодії
Мазикіна О. Б. **256**

Професійні навички соціального працівника: управління ресурсами
Мандро Л. О. **258**

Місце та роль соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні "soft-skills" здобувачів вищої освіти
Маруховська-Картунова О. О. **261**

Soft Skills і Hard Skills як соціально-професійні характеристики фахівця
Марченко О. Г. **266**

Формування емоційного інтелекту медиків як завдання управління вищою медичною освітою
Медянова О. В. **269**

Особливості емоційної сфери у хімічно залежних людей
Мендело В. В. **272**

Діджиталізація комунікації як фактор впливу на загальну продуктивність підприємств транспортно-логістичного ланцюга за настання форс-мажорних обставин
Михайленко М. Г. **274**

Антистресовий потенціал офіцера-прикордонника як компонент його емоційного інтелекту
Мірошніченко В. І. **278**

Емоційна грамотність як запорука оптимізації особистісних
та професійних відносин
Мруг В. М. **282**

Біопсихосоціальна модель в терапевтичному супроводі пацієнтів
з параноїдною формою шизофренії
Мруг О. Ф. **286**

Інформаційно-технічне забезпечення навчального процесу
в Буковинському державному медичному університеті
Навчук І. В. **290**

Роль соціального інтелекту в ефективному вивченні іноземної мови
за професійним спрямуванням іноземним студентам-медикам
Надь К. О., Калій В. В. **292**

Доведення деяких тригонометричних тотожностей
за допомогою похідної
Назаренко М. О. **294**

Принципи організації використання інноваційних технологій
в освітньому процесі в умовах нової української школи
Нетреба М. М. **297**

Розвиток стресостійкості у студентів першого курсу
в процесі викладання дисципліни «Англійська мова»
в умовах війни
Ніколенко О. В. **300**

Сучасні проблеми землевпорядної освіти
Новаковська І. О. **304**

Емоційний та соціальний інтелект як чинники професійного
становлення майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах
Ноздрова О. П. **307**

Формування емоційної стійкості майбутніх офіцерів
під час навчання у вищих військових навчальних закладах
Окаєвич А. В. **311**

Прокачка soft-skills навичків бакалавра електротехнічного напрямку
Орлович А. Ю., Співак О. В. **315**

Сучасні підходи до формування та корекції мікробіоти людини
Охотська М. І. **318**

З досвіду вивчення лікарських рослин студентами-біологами
Павлишак Я. Я. **319**

Соціальний інтелект як фактор становлення особистості
Пермінова Л. А.....323

Особливі відмінності у взаємозв'язку емоційного
та соціального інтелектів
Петрова Ю. Ю.....326

Вплив емоційного інтелекту на розвиток особистості здобувачів
освіти під час дистанційного навчання в ЗВО
Пєхарєва С. В., Горбенко Є. О.....328

Асертивність як фактор, що впливає на ефективність комунікації
Пирх А. В.....330

Soft-skills XXI століття: важливість розвитку в освіті
Пітел Н. С.....333

Modern concepts of training surgery to foreign students
in the conditions of the quarantine period and martial law
Polulyakh-Chornovol I. F., Verkholaz I. L. 336

Вплив нетрадиційних кормів тваринного походження
на гематологічні показники дзеркального коропа
Поротікова І. І. 339

Розвиток професійної компетентності публічних службовців
в сучасних умовах
Птахіна О. М.....341

Культура як інструмент формування "soft skills"
в соціальному механізмі управління
Рачинська Г. В. 344

Емоційний інтелект керівника як запорука успіху компанії
Ровенська В. В., Смирнова І. І. 348

Соціальний інтелект як домінуючий фактор поведінки
компетентних керівників/командирів
Рослонь Д.-А. Т. 351

Гібридне навчання та забезпечення якості вищої освіти
в умовах війни
Рябоволик Т. Ф. 353

Формування емоційного інтелекту в майбутніх
соціальних працівників
Сабат Н. І. 357

Оцінювання знань студентів при вивченні біологічної хімії у ЗДМФУ
Саліонов В. О. **359**

Емоційна та соціальна компетентність
у професійній діяльності юриста
Самілик Л. О. **362**

Проектна діяльність як засіб формування соціальної компетенції
здобувачів вищої освіти
Северинюк Т. О. **365**

Громадянські цінності в системі національно-патріотичного
виховання військовослужбовців Національної гвардії України
Севрук І. І. **368**

Особливості переживання гніву дорослими під час війни
Семко В. Г. **372**

Можливості використання різних засобів комунікацій
під час організації дистанційної освіти
Сєваст'янова О. А. **375**

Принципи та методи дистанційного навчання
залежно від засобів донесення інформації
Скляров В. О. **379**

Соціальний і емоційний інтелект як ключові навички
в епоху інформаційних технологій
Сколота Е. В. **382**

Роль емоційного інтелекту у бізнесі
Смолінська Н. В. **385**

Providing high standard of education
under the conditions of war in Ukraine
Smolianinova S. V., Mkhitarian L. S. **388**

Краєзнавство у системі культурно-просвітницької роботи
у структурах Національної гвардії України
Соколовська Ю. В. **392**

Парадигма студентоцентрованого навчання
у діяльності закладів вищої освіти України
Соловйова І. І. **396**

Роль емоційного інтелекту у лінгводидактичній підготовці
студентів-іноземців
Стоянова Д. Ф. **399**

Використання інтерактивних методів навчання на заняттях
з іноземної мови за професійним спрямуванням для формування 4K
“soft skills” у майбутніх юристів
Ступак М. Г. 402

Стан та перспективи вивчення соціального і емоційного інтелекту:
освіта, поліпарадигмальність, міждисциплінарність
Терехова С. І. 406

Soft skills як складова професійної соціалізації
соціальних працівників: зарубіжний досвід
Ткачук Ю. В. 410

Математика як невід’ємна складова розвитку
розумових здібностей в сучасному світі
Токовило Т. С. 413

Слова зорового сприймання та їх семантика
у давньоверхньонімецькій мові
Тупікова Т. В., Козак Т. Б. 415

Емоційний підтекст хайку
Фока М. В. 418

Український досвід впровадження соціально-емоційної освіти
в закладах загальної середньої освіти
Хаджинова І. В. 421

Виклики BANI світу та нові можливості розвитку soft skills
Халіна В. Ю. 424

Integrating emotional intelligence into English language learning
in higher education
Khatser G. O. 427

Інтелект як важлива складова успішності людини
Цебень Є. О. 429

Проблемні питання роботи аспірантів-науковців
в умовах воєнного часу
Черба О. В. 433

Застосування soft-skills в освітньому процесі
при викладанні навчальної дисципліни «Медичне право»
Чеховська І. В. 436

Проблеми навчальної мотивації студентів-медиків
Чорненька Ж. А. 439

Дистанційне навчання як інструмент реалізації сучасного підходу до фундаментальної освіти
Чупринін О. О. **442**

Скаутський рух як інститут формування національної еліти: історичний та сучасний виміри
Чупрінова Н. Ю. **443**

Роль соціально-емоційного інтелекту в розвитку вищої освіти, природоохоронної сфери та охорони здоров'я
Шаблій Т. П., Шаблій О. В. **447**

Розвиток емоційного та соціального інтелекту на уроках англійської мови
Шиліна А. С. **450**

Викладання методології дослідження пенітенціарної системи Великобританії у вищих навчальних закладах
Шуліка В. І. **455**

Інтелект лінгвістичний, емоційний і штучний
Ющенко С. С. **458**

Самоосвіта людини за допомогою Soft Skills, сучасного витка розвитку суспільства
Яковлєв Д. В. **462**

Емоційний інтелект як засіб самореалізації особистості
Яремко Л. А. **463**

Аналіз використання сучасних інноваційних технологій у вищих навчальних закладах
Ясинська Е. Ц. **466**

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ФІНАНСАХ: АСПЕКТ МІКРО-РІВНЯ

Алексін Г. О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

В сучасних умовах волатильного середовища, що перебуває під впливом ряду екзогенних трендів на макро-рівні та ендогенних системно-структурних змін на мікро-рівні, особливої ролі набувають нові драйвери розвитку. Поміж даних сучасних драйверів особливо виділяється категорія емоційного інтелекту. Зауважимо, що емоційний інтелект відіграє ключову роль в усіх секторах національної та глобальної економіки, в т.ч. фінансах [1–5]. В даному контексті емоційний інтелект являє собою здатність економічних агентів мікро-рівня розпізнавати, розуміти та контролювати свої та чужі емоції, що має сприяти встановленню та підтриманню здорових відносин, результатом чого є ефективна взаємодія та прийняття поінформованих управлінських рішень. Відповідно емоційний інтелект є критично важливим фактором для досягнення успіху в діловій сфері, а також посилення продуктивності праці та покращення стану організаційної динаміки [6–10].

Оскільки результати роботи фінансиста, по-перше, залежать від взаємодії з різними групами стейкхолдерів, по-друге, мають суттєвий вплив на домогосподарства та інституції – відповідно емоційний інтелект відіграє ключову роль в успішній роботі сектору. В даному ключі фінансистам необхідно розвивати здатність до ведення дієвих переговорів, а також встановлення тривалих глибоких відносин з клієнтами. Критично важливим є формування та реалізація фінансових рішень в контексті поведінкових аспектів – т.зв. біхевіоризму – що вимагає здатності ефективно розпізнавати та тлумачити емоційну складову дій, рішень і намірів економічних агентів. Додатково емоційний інтелект може сприяти посиленню ступеню витривалості фінансиста під час стану підвищеної волатильності екзогенного середовища та нестабільності бізнес-середовища в його ендогенному вияві.

Звернімо увагу на те, що середній рівень емоційного інтелекту в секторі фінансів є дещо нижчим від середнього за економікою (що виявило дослідження 30 тис. респондентів з 9 різних секторів і галузей,

що здійснено консалтинговою компанією PSI, що спеціалізується на стратегічних напрямках управління персоналом) і складає -1,1 п.п. [11]. Відповідно до згаданого вище дослідження респонденти з сектору фінансів мають дещо слабші позиції за міжособистісними аспектами емоційного інтелекту, зокрема за факторами «Повага до інших», «Зв'язок з іншими», «Довіра», «Вираження та контроль власних емоцій» та «Подолання конфліктів» [11]. Дослідники PSI наголошують, що це може свідчити, що сектор фінансів, по-перше, йомовірно, приваблює спеціалістів, які менш орієнтовані на людей, по-друге, ймовірно, спеціалісти в результатів роботи в секторі фінансів внаслідок професійних змін стають менш орієнтованими на інших людей [11]. Відповідно дослідники PSI акцентують, що в розрізі сектору фінансів існує ризик створення робочого середовища, що характеризується нижчим рівнем емоційного інтелекту, де урізана та пригнічена міжособистісна взаємодія стає прийнятою галузевою нормою та стає бенчмарком для фахівців [11].

Підсумовуючи, сектор фінансів в сучасних умовах потребує дієвих рішень з посилення складової емоційного інтелекту. По-перше, бачимо за доцільне виявлення ключових критичних зон в розрізі потреб заінтересованих осіб в секторі фінансів в ключі емоційного інтелекту та поліпшення сучасного становища за даними напрямками, орієнтуючись на кращі практики з інших секторів. По-друге, необхідно залучати потенціал цифровізованих рішень для поліпшення сучасного становища за критеріями оцінки якості емоційного інтелекту для сектору фінансів – цифрових платформ, віртуальних інтерфейсів, мобільних застосунків, тощо. На завершення, складова емоційного інтелекту має бути ліпше акцентована в навчальних програмах вищих навчальних закладів, зокрема, в складовій навчальних курсів і дисциплін в царині професійної етики, а також в частині вмонтованості стейкхолдерського підходу в навчальний процес фінансистів.

Література:

1. Bouzguenda K. Emotional intelligence and financial decision making: Are we talking about a paradigmatic shift or a change in practices? *Research in International Business and Finance*. 2017. № 44. С. 273–284.

2. Li M.C., Feng S.X., Xie X. Research on the heterogeneous impact of digital Inclusive Finance on urban-rural income gap. *Journal of Nanjing Agricultural University*. 2020. № 3. С. 132–145.

3. Rosales-Pérez, A. M., Fernández-Gámez, M. A., Torroba-Díaz, M., & Gómez, J. M. (2021). A Study of the Emotional Intelligence and Personality Traits of University Finance Students. *Education Sciences*. 2021. № 11(1). С. 25–36.

4. El-Chaarani H. Exploring the impact of emotional intelligence on portfolio performance. *Humanomics*. 2016. № 32(4). С. 474–497.

5. Mittal, S., Srivastava, P. K., & Gupta, D. (2022). Emotional Intelligence: Assessing Its Impact on Financial Productivity in an Organization. Smart Innovation, Systems and Technologies. 2022. № 239. С. 207–214.

6. Ugoani J. Emotional intelligence and successful change management in the Nigerian banking industry. *Independent Journal of Management & Production*. 2017. № 8(2). С. 335–361.

7. Hadi F. Effect of Emotional Intelligence on Investment Decision Making With a Moderating Role of Financial Literacy. *China-USA Business Review*. 2017. № 16(2). С. 53–62.

8. Munir I.U., Yue S., Ijaz M., Zaidi S.R., Hussain S.A. Effect of Emotional Intelligence on Behavior of Investment: Possible Role of Financial Literacy and Gender. *Asia Proceedings of Social Sciences*. 2018. № 2(2). С. 79–83.

9. Kaur R., Singh P. Emotional intelligence as indicator of performance at workplace: evidence from banking fraternity. *International Journal of Work Organisation and Emotion*. 2021. № 12(1). С. 48–63.

10. Nilam N.M.S., Madagamage N.G., Senadheera N.G.D.R. Emotional Intelligence on Organizational Performance with the Moderating Effect of Organizational Culture in the Banking Sector in Sri Lanka: A Systematic Review. *International Journal of Governance and Public Policy Analysis*. 2023. № 4(1). С. 1–10.

11. Матеріали консалтингової компанії PSI. The Emotional Intelligence of the Financial Sector. 2022. URL: https://cdn2.hubspot.net/hubfs/120635/PSI_EI_Financial_ResearchPaper.pdf (Дата звернення: 10.04.2023).

МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ ЯК ЗАСІБ ПОШУКУ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Андріїшена Г. В.
студентка
Навчально-науковий інститут публічного управління
та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

В державі з розвиненою системою органів державної влади та місцевого самоврядування публічне управління та адміністрування є багатоаспектним та складним явищем. Загальними особливостями системи публічного управління та адміністрування є її масштабність, складність, монополія на законодавчу та нормативно-правову діяльність, різноманіття управлінських процесів в органах влади і управління. Управлінські рішення, що приймаються в публічному адмініструванні досить складні та різноманітні, що ускладнює процес їх прийняття. Відомо, що саме прийняття рішень є основою управлінської діяльності взагалі та в публічному адмініструванні зокрема. Основою прийняття будь-яких управлінських рішень є побудова моделі об'єкту, який підлягає управлінню.

Питанням, пов'язаним з процесом розробки і прийняття управлінських рішень у сфері публічного управління, присвячена ціла низка праць таких науковців, як: В. Баштанник, В. Бакуменко, Ю. Кальниш, Т. Лозинська, В. Тимцуник, Ю. Ковбасюк, Ю. Сурмін, Ф. Томпсон, М. Снітчук, В. Чиркин, М. Білинська та ін. Однак, особливості прийняття управлінських рішень саме в публічній сфері розкрито в цих працях недостатньою мірою. Тож, визначення особливостей процесу ухвалення управлінських рішень у сфері публічного управління стає все більш актуальним. дослідити процес прийняття управлінських рішень взагалі та в публічному адмініструванні зокрема для виявлення особливостей прийняття рішень в публічному управлінні, які враховують специфіку їх ухвалення для забезпечення ефективної діяльності органів публічного управління на благо українського суспільства [1−3].

В сучасних умовах всі підходи до прийняття управлінських рішень прийнято поділяти на дві основних типи, або дві моделі: класичну та адміністративну. Застосування цього терміну у державному управлінні щодо теорії прийняття управлінських рішень означає, що дана модель (класична та адміністративна) є прикладом, зразком, взірцем для характеристики повних методів розробки і прийняття управлінських рішень.

Класична модель прийняття управлінських рішень базується на економічних перевагах і тому управлінське рішення повинно відповідати економічним інтересам об'єкта управління. В основу класичної моделі закладено наступні припущення:

а) особа, яка приймає рішення намагається досягти відомих та узгоджених цілей, а проблеми визначені і чітко сформульовані;

б) особа, відповідальна за вибір оптимального варіанту, прагне визначеності, отримання усієї необхідної інформації, перераховує усі припустимі варіанти та їх можливі наслідки;

в) критерії оцінки альтернатив відомі і особа, яка приймає рішення, обирає варіант, що приносить найбільшу економічну вигоду для господарюючого суб'єкта;

г) особа, яка приймає рішення діє раціонально і логічно підходить до оцінки варіантів, визначення пріоритетів, а її вибір найкращим чином відповідає досягненню цілей.

Класичну модель називають нормативною тому, що вона визначає, як повинен діяти управлінець, який здійснює свій вибір, проте не показує як саме відбувається прийняття рішень. Цінність даної моделі полягає у тому, що вона спонукає до прийняття раціональних рішень. Формування класичного підходу, перш за все, пов'язане з появою та використанням різних кількісних методів прийняття рішень. До найбільш відомих та поширених кількісних методів прийняття рішень відносіть такі: а) побудова дерева рішень; б) платіжні матриці; в) аналіз точок беззбитковості; г) лінійне програмування та ін.

Побудова дерева рішень. Цей метод передбачає прийняття певної послідовності рішень і як тільки одне рішення стає очевидним чи з'являється якась додаткова інформація, та інше рішення треба скорегувати із врахуванням минулих помилок, або у зв'язку з тим, що з'являється можливість скористатися перевагами володіння новою інформацією. У зв'язку з цим послідовність рішень які треба буде прийняти у разі настанні певних подій із урахуванням вірогідності настання цих подій та можливими матеріальними витратами чи прибутками може бути представлена у вигляді схеми, що нагадує дерево, зі стовбура якого розходяться гілки та гілочки. Дерево рішень досить популярний метод, що використовується для вибору найкращого напрямку дій серед можливих варіантів.

Платіжна матриця. Це один з методів статистичної теорії рішень, що може бути корисним для працівника при виборі одного із кількох варіантів. Він є особливо корисним, коли керівник повинен встановити, яка стратегія у найбільшій мірі буде сприяти досягненню цілей. Проте, щоб використати платіжну матрицю, крім варіантів стратегії, управлінець повинен мати можливість визначення ще 3-х змінних:

а) стану природи; б) ймовірність виникнення стану природи та в) результату, що очікується.

Наступний метод прийняття управлінських рішень − *аналіз беззбитковості*. Це кількісний показник, який допомагає менеджерам визначати рівень продаж, за якого загальні доходи дорівнюють загальним витратам, тобто виробництво стає рентабельним. Для визначення точки беззбитковості слід враховувати три основних фактори: а) ціну продажу одиниці продукції; б) змінні виграти на одиницю продукції; в) загальні постійні витрати на одиницю продукції.

При цьому слід виходити з того, що ціна показує, який дохід господарюючий суб'єкт отримає від продажу кожної одиниці товарів чи послуг. Змінні витрати являють собою фактичні витрати, що безпосередньо відносяться до виготовлення кожної одиниці продукції, а постійні витрати − це ті витрати, які залишаються незмінними незалежно від обсягу виробництва.

Лінійне програмування − це також математичний метод, що застосовується для визначення оптимального способу розподілу обмеженої кількості ресурсів при наявності конкуруючих потреб. Він зводиться до складання алгебраїчних рівнянь з багатьма невідомими та їх вирішення. Лінійне програмування, як правило використовують для вирішення проблем, що виникають на виробництві.

Слід маги на увазі, що класична модель прийняття управлінських рішень найбільше підходить до програмованих рішень, ситуацій упевненості чи розвитку в умовах доступу до усієї необхідної інформації, що дозволяє прорахувати всі або найбільш ймовірні результати. У зв'язку з викладеним адміністративна модель ґрунтується на принципах, які значно відрізняються від припущень класичної моделі. Ці принципи можна сформулювати таким чином:

1) цілі рішення, як правило, не визначені, конфліктують між собою і управлінці часто навіть не підозрюють про існуючі проблеми та можливості;

2) раціональні прийоми використовуються далеко не завжди, а якщо і використовуються, то у спрощеному вигляді, що не відбиває складності реальних подій.

3) через наявність людських, інформаційних та ресурсних обмежень, пошук менеджерами альтернативних рішень суттєво звужується;

4) більшість управлінців задовольняється припустимими, а не оптимальними рішеннями, частково це обумовлено обмеженістю інформації, а частково − невизначеністю критеріїв оптимізації.

Слід зауважити, що адміністративна модель має описовий характер. Вона відбиває реальний процес прийняття управлінських рішень

в складних ситуаціях і не диктує як слід приймати такі рішення відповідно до теоретичного ідеалу.

Оскільки вищезазначені моделі прийняття управлінських рішень − класична і адміністративна суттєво відрізняються між собою, то, природно, що вибір тієї чи іншої − досить відповідальний і значущий момент в діяльності управлінця від якого в зазначеній мірі залежить і зміст прийнятого ним рішення, і його результативність.

Для того щоб виявити сукупність видів і груп управлінських рішень, які приймаються управлінцями, оцінити їх якість, визначити з чиєї ініціативи вони приймається, в якому порядку і якими методами опрацьовуються, які фактичні строки їх реалізації слід з'ясувати види управлінських рішень, критерії їх класифікації за різними ознаками, що дозволить у подальшому більш повно і послідовно розкрити процес прийняття того чи іншого виду рішень.

Література:

1. Shyshatskyi, A., Hurskyi, T., Vdovytskyi, Y., Vozniak, R., Nalapko, O., Andriishena, H., Shabanova-Kushnarenko, L., Protas, N., Vakulenko, Y., & Pyvovarchuk, S. Development of method for the identification of hybrid challenges and threats in the national security management system. *Technology Audit and Production Reserves*, 2023, № 2(70), pp. 16−19, https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.276544.

2. Mahdi, Q. A., Shyshatskyi, A., Andriishena, H., Degtyareva, L., Protas, N., Vakulenko, Y., Odarushchenko, E., Lyashenko, A., Havryliuk, O., & Kovalchuk, B. Development of a methodological approach to the research of special purpose communication systems. *Technology Audit and Production Reserves*, 2023, № 1(2(69), pp. 15–19. https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.274258.

3. Шишацький А В., Андріїшена Г. В., Лазута Р. Р., Павлюк Д. О., Коваленко І. Г. Розробка методології синтезу інтелектуальної системи управління національною безпекою. *Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference*. Madrid, Spain. 2023., С. 554–563. Available at: https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.8.

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

Арделян О. В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури
та методик їхнього навчання
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

В останні два десятиліття вітчизняна наука виявляє особливу увагу до дослідження соціального інтелекту, що визначає успішність соціального пізнання, соціальної взаємодії та соціальної адаптації. Соціальний інтелект, забезпечуючи розуміння вчинків, дій людей, розуміння мовної продукції людини, її невербальних реакцій, і є професійно важливою якістю в професіях типу «людина – людина». Найчастіше під соціальним інтелектом розуміють такі явища як навчання соціальних навичок різних категорій людей та ефективні взаємини людини з іншими людьми.

Соціальний інтелект – це усвідомлена позиція особи щодо оцінювання соціальних відносин в суспільстві, соціальній групі, свого місця в статусно-ролевій структурі організації на основі добровільного вибору стратегії власного життя та способів її досягнення [1, с. 27]. Соціальний інтелект являє собою здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їхні взаємини та прогнозувати міжособистісні події.

Соціальний інтелект – громадянська чеснота та надбання, цивілізаційна цінність, індивідуальна і корпоративна риса. Соціальний інтелект характеризує рівень розуміння людиною суспільства, шанобливе ставлення до нього, обізнаність у його справах, готовність зі знанням справи долучитися до громадянського життя, довіру до людей і готовність співробітничати з ними. Це не тільки субстрат певних уявлень та установок, світоглядних орієнтацій та ідеологічних вподобань, а й певний щабель особистісної розвиненості, наявність особистісних взірців, що орієнтують на поцінування людської спільноти та приязне до неї ставлення, вияв інтересу до соціального життя, прояв соціального освоєння. Соціальне освоєння – категорія людського світовідношення, що відображає аспект соціальної взаємодії людини і світу, перехід індивідуального в соціальне (і навпаки), трансформацію людськими індивідами свого життєвого досвіду в особисті якості, світоглядні орієнтації, здібності, вміння.

Взаємодіючи із суспільством, людина постійно освоює певні фрагменти соціальної реальності і в такий спосіб, по-перше, входить у цю реальність, пристосовується до неї, стає її компонентом і, по-друге, робить її своєю, тобто включає у сферу власної життєдіяльності. Соціальне освоєння – це складний, багатогранний і суперечливий процес людської життєдіяльності, який, з одного боку, залежить від потенціалу соціального статусу її суб'єкта, а з другого – являє собою цілеспрямований вольовий процес діяльності соціальних суб'єктів. Процес та результат соціального освоєння впливає на соціальне становище, громадянську позицію та психологічний стан людини.

За словами психотерапевтки Емі Морин соціальний інтелект відповідає за вміння слухати співрозмовника, розуміти суть сказаного та підтримати розмову з будь-якими людьми. Люди з високим рівнем соціального інтелекту краще поводяться у суперечках: вони чують та аналізують чужу думку, а не намагаються самоствердитися завдяки співрозмовнику [2, с. 54].

Завданням соціальної прагматики дискурсу є дослідження впливу соціальних моментів ситуації на зміст дискурсивного висловлювання при вживанні тих чи інших мовних засобів. Соціопрагматичний аспект аналізу дискурсу містить наступні компоненти: соціопрагматичну настанову (цілі комунікантів, їхні бажання, інтереси); соціопрагматичну схему комунікативної ситуації (соціальні риси, статуси, позиції), специфіку комунікативної ситуації.

Дослідження особливостей семіотичних значень у комунікативній ситуації з урахуванням соціальних детермінант (ролей, норм, статусів комунікантів, їх інтерпретаційної діяльності як представників певного суспільства) впливає на процеси забезпечення суспільної злагоди, цивілізованого спілкування людей, стабільного поступу суспільства [3].

Соціальний дискурс – процес творення комунікації учасниками соціальної дійсності з метою обґрунтування соціального порядку, тобто обґрунтування соціальних норм, цінностей, дій (напр., обговорення закону і затвердження його парламентом). Це процес формування консенсусу, соціальної злагоди, легітимізації соціальних явищ; соціальний дискурс є невід'ємною частиною соціуму, затверджуючи соціум як соціум. У комунікативній філософії дискурс розглядається як демократичний засіб конструювання соціуму і пов'язується з ідеалом вільної комунікації рівних учасників. Лінгвістичний аналіз дискурсу орієнтований на вивчення зв'язків ситуаційного мікроконтексту усної взаємодії з макроконтекстом соціальних, політичних і культурних структур, що доповнює дослідження таких суспільних явищ, як формування консенсусу у соціальних групах, формування відношень влади, панування, нерівності, стратегії політичного прийняття рішення

суб'єктами та установами. Соціальний дискурс є найбільш складним варіантом процесу аргументації (діалог, диспут, дискусія, дебати, полеміка, спір), а його логічний аналіз – це здебільшого розробка стратегій досягнення консенсусу при комунікації. Соціальний дискурс має два аспекти: обґрунтування істинності тверджень – дедуктивний перехід з оцінкою «істинно» та обґрунтування правильності дій, норм – перехід з оцінкою «легітимно», «законно» та ін. Наприклад, у такому дискурсі, як судовий процес, обґрунтовується істинність обвинувачення, тези про скоєння злочину певною особою, а також справедливість певної кари у зв'язку з цим злочином; результат цього соціального дискурсу (судове рішення) є обґрунтованим положенням про те, що треба робити зі злочинцем. Соціальний дискурс досліджується логічними засобами з використанням принципів логіки відношень, норм, дій, логіки питань і відповідей для моделювання раціональних схем обґрунтування найважливіших аспектів соціального порядку.

Таким чином, для кар'єрного успіху не достатньо бути лише досвідченим спеціалістом, важливо володіти навичками, які допоможуть покращити взаємодію з іншими людьми. Розвиток навичок соціального інтелекту – це безперервний процес.

Література:

1. Цехмиапро И. 3. Холистическая философия науки. Сумы, 2002.

2. Морін, Емі. 13 звичок яких позбулися сильні духом люди. К. : Фабула, 2015.

3. Landy F. History, her history. APS *Observer*, 2005. www.psychological science.org/observer

ПРО НЕЙРОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Бабак С. В.
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна

«Емоційний інтелект» є одним з психологічних термінів, які найбільш часто використовуються у популярній номенклатурі, однак його конструкція, дивергентна та прогностична валідність є предметом

суперечок. Незважаючи на ці дебати, конструкт «емоційний інтелект» складається з набору емоційних здібностей – розпізнавання емоційних станів у собі та інших, використання емоцій для спрямування думок і поведінки, розуміння того, як емоції формують поведінку, і регулювання емоцій – які, безсумнівно, впливають на важливі соціальні та особистісні результати [3].

Зазвичай психологи поділяють емоційний інтелект на чотири категорії навичок:

− усвідомлення особистих емоцій, їх впливу на життя, розуміння своїх слабких і сильних сторін і спокійне співіснування з ними;

− загальна емпатія і комфортне самопочуття у великій групі людей;

− вміння ясно і виразно спілкуватися з іншими, пояснити очікування, активно слухати, впливати і надихати, працювати в команді або очолювати її і залагоджувати конфлікти;

− вміння керувати емоціями, обмежувати їх руйнівний вплив на себе, здатність виконувати взяті на себе зобов'язання, підтримувати довгострокові відносини і змінюватися відповідно до середовища [1].

Відомо, що емоції пов'язані із функціонуванням таламусу, який є колектором майже всіх видів чутливості і містить 120 ядер, від яких віялоподібно йдуть волокна, що утворюють зв'язки з нейронами кори півкуль великого мозку. Вольові зусилля впливають на зворотній зв'язок нейронів, і таким чином формується контроль над емоційною сферою. Тобто, в даному випадку, ведучим є не просто усвідомлення наявності тієї чи іншої емоції, а вольовий акт контролю. Якщо виникають негативні емоції, або, недоречні до ситуації, то вольові зусилля можуть мати гальмівний вплив на відповідні центри, пов'язані із тими чи іншими емоційними станами. В цілому, це називається вихованням або культурою поведінки.

Стосовно емпатії. Нейрофізіологічна основа виникнення емпатії пов'язана, зокрема, із наявністю в головному мозку дзеркальних нейронів. Дзеркальні нейрони – це спеціалізовані нейрони головного мозку, які активуються як при виконанні певної дії, так і при спостереженні за виконанням даних дій іншими. Дзеркальні нейрони достовірно виявлені у людини, певних видів ссавців та птахів. Дзеркальні нейрони відкриті італійським вченим – нейробіологом Джакомо Ріоццолатті – наприкінці XX століття. Перші визначення функцій даних нейронів показали їхню безпосередню участь під час наслідування. Пізніше було з'ясовано, що дзеркальні нейрони є задіяними при виникненні емапатії, під якою розуміється здатність розуміти почуття і емоції інших людей і співпереживати їм, а також розуміння чужої свідомості, в тому числі і тварин. Виявилось, що є

моторні дзеркальні нейрони і є емоційні дзеркальні нейрони. У жінок кількість дзеркальних нейронів в емоційній системі є більшою, ніж у чоловіків. Цим пояснюється більш висока здатність жінок до розуміння та співчуття.

Щодо третьої категорії навичок, то вміння ясно і виразно спілкуватися з іншими і таке ін. виникає на тлі усвідомлення емоцій та здатності до емпатії, а також при наявності глибоких знань та розширеної свідомості. Людина примітивного рівня розвитку свідомості, безумовно здатна на спілкування і на прояв емпатії, а от щодо вміння активно слухати, впливати і надихати, працювати в команді або очолювати її і залагоджувати конфлікти, то це вже стає проблемним, якщо колектив складається з більш обізнаних осіб.

Стосовно вміння керувати емоціями, обмежувати їхній руйнівний вплив на себе, здатності виконувати взяті на себе зобов'язання, підтримання довгострокових відносин і змінюватися відповідно до середовища, то це показує вже високий рівень розвитку особистості. Досягти можна не тільки інтелектуальним розвитком, але й духовними практиками.

Західні вчені вивчають структури, пов'язані із емоційним інтелектом, зокрема, і через дослідження уражень людини, щоб отримати уявлення про необхідні області мозку для кожної з основних емоційних здібностей [3].

Є результати досліджень про вплив емоцій на стан здоров'я людини. З чого також витікає необхідність розвитку емоційного інтелекту [2].

Поняття емоційний інтелект, насправді, не є новим. Якщо розглянути, наприклад, вчення буддизму, то про контроль емоцій, вміння ними керувати, відстежувати і ставати «незалежним спостерігачем», не втягуватись в емоційні переживання, говорилось дуже давно. І не тільки говорилось, але й активно практикувалось і практикується.

Література:

1. Емоційний інтелект. URL: https://pleso.me/blog/emocijnij-intelekt
2. Стрельніков В. Ю. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні здоров'я людини. *Постметодика.* 2010. № 6. С. 15–21.
3. Hogeveen J, Salvi C, Grafman J. 'Emotional Intelligence': Lessons from Lesions. *Trends Neurosci.* 2016. 39(10). P. 694–705.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ

Багрім О. А.
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Державна служба в Україні визнається одним із найважливіших інститутів у справі формування і розвитку державності, від якого залежать функціонування всієї суспільно-політичної системи, вирішення різноманітних завдань і здійснення функцій сучасної держави. Запровадження воєнного стану в Україні та пов'язані з ним трансформаційні процеси у суспільстві підвищують рівень вимог і відповідальності до державних службовців, зокрема, це стосується ціннісноорієнтаційних аспектів діяльності, соціальної та емоційної складових. На наш погляд, з огляду на проблематику дослідження, доцільно детально розглянути державну службу саме як соціальний інститут, який відіграє провідну роль і значення у вирішенні багатьох завдань підвищення рівня життя населення, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що складають головний зміст політики держави. Адже і самі державні службовці, виконуючи функції держави, стають об'єктом цього впливу. Державна служба як соціальний інститут є носієм культури соціуму і народних традицій, моралі і духовності суспільства, водночас вона націлена на забезпечення дотримання законних прав громадян та створення сприятливих умов для безпеки їх життя [1, с. 367].

Наголошуючи на соціальній ролі державної служби, слід підкреслити те, що вона постійно трансформується під дією різних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, зміни, які відбуваються у суспільстві, безпосередньо впливають на вибір напряму у розвитку сучасної державної служби в Україні, від умов функціонування якого залежить якість надання публічних послуг, взаємодія між державою і суспільством, здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, проте цінності державної служби мають бути сталими та передаватися у наступні покоління [2, с. 70].

Вимоги до державних службовців виходять із специфіки їх професійної діяльності, обов'язків та основних принципів державної служби, встановлених Законом України «Про державну службу», а саме:

професіоналізму, доброчесності, законності, патріотизму, ефективності, політичної неупередженості [3]. Так, в умовах воєнного стану України, державні службовців повинні вміти як ніколи ефективно організовувати, координувати, аналізувати та корегувати свою професійну діяльність, проявляти самостійність і ініціативу, стратегічно мислити, швидко визначати ефективність нововведень та оперативно перебудовувати власну роботу, безперервно підвищувати свій особистісно-професійний рівень, оновлювати професійні знання та навички, ставити інтереси суспільства і держави вище особистих із стійкими моральними принципами.

Від результатів та ефективності діяльності державних службовців, якості надання ними адміністративних послуг та прийняття управлінських рішень, їхньої професійної та ділової компетентності, ціннісній орієнтації, мобільності та вміння працювати в сучасних умовах залежить прийняття продуманих, обґрунтованих і конструктивних рішень та здатність реалізовувати їх на практиці, що особливо важливо в умовах воєнного стану країни [2]. Саме тому надзвичайно актуальним є дослідження ролі та особливостей соціального та емоційного інтелекту державних службовців для підвищення ефективності їх професійної діяльності в умовах воєнного стану.

Дослідженню питань емоційного та соціального інтелекту присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких особливої уваги заслуговують праці таких відомих науковців, як: Білик О., Дерев'янко С., Карковська В., Подольчак Н., Подорожня А., Свідерська Г., Тринчук О., Фурман Ф., Цигилик Н., Подольчак Н., Абаніна Г., Антонець С., Бикова М, Дубовик С., Драбчук Т., Козлова В, Кирій С., Головань М. , Ґоулман Д. та ін.

Так, Д.І. Дзвінчук [4], зазначає, що ядро інтелекту – це здатність людини виділити в ситуації суттєві властивості і привести свою поведінку у відповідність з ними, що зводиться до двох компонентів інтелекту: здатності пізнавати навколишній світ і спроможності регулювати поведінку на основі цього пізнання. До найважливіших характеристик інтелекту науковець зараховує глибину, критичність, гнучкість, широту розуму, швидкість, оригінальність, допитливість.

У той же час, О. Марценюк підкреслює, що соціальний інтелект – це індивідуальні задатки, здібності, властивості, які полегшують виникнення в особистому досвіді умінь і навичок соціальних дій і контактів. Відмітною характеристикою й ознакою особистості з високим рівнем соціального інтелекту, на думку вченої, є достатня соціальна компетентність у всіх її аспектах та є підґрунтям компетентності державних службовців [5].

Варто зазначити, що багато дослідників поняття соціального інтелекту часто пов'язують з поняттям емоційного інтелекту, однак слід підкреслити, що це різні поняття, які мають різне значення, а ідея емоційного інтелекту виросла з дослідження соціального інтелекту.

Емоційний інтелект на сьогоднішній день визначається як сукупність когнітивних здібностей до ідентифікації, розуміння та управління емоціями та як компонент у сфері емоційних проявів. Так, у дослідженні Decker, B., Landaeta, R. E., Kotnour, T. G. (2009) [6] встановлено, що високий рівень емоційного інтелекту набагато більше впливає на успішне виконання поставлених завдань та кар'єрний розвиток персоналу, ніж високий рівень звичайного інтелекту.

Вітчизняні науковці Подольчак Н., Карковська В., Білик О. та Цигилик Н. наголошують, що рівень емоційного інтелекту безпосередньо впливає на розвиток кар'єри державних службовців. Високий рівень емоційного інтелекту, на думку науковців, є передумовою успішного просування кар'єрною драбиною державних службовців [7].

Професійна діяльність державних службовців носить суспільний характер, а продукт їх праці, як справедливо відзначає С. Дубенко, має дві основи: продукт діяльність державного службовця суб'єктивний і залежить від професіоналізму суб'єкта діяльності; продукт діяльності державного службовця об'єктивний і має суспільно значущий характер. Тобто професійна діяльність державних службовців визнається якісною тільки тоді, коли усвідомлення та оцінка результату своєї діяльності самим суб'єктом – адекватні усвідомленню і позитивній оцінці результату його діяльності членами соціуму [8].

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що роль соціального та емоційного інтелекту відіграє провідну роль для підвищення професійного рівня державних службовців та впливає на ефективність їх професійної діяльності та кар'єрне становлення, адже саме професіоналізм визначається як базовий соціально-ціннісний чинник діяльності органів державної влади й управління, оскільки його рівень безпосередньо впливає на якість державно-управлінських рішень, які ними приймаються, а також на швидкість, повноту та ефективність їх реалізації. Розвиток соціального та емоційного інтелекту державних службовців, особливо в умовах воєнного стану України, впливає також і на формування потенціалу державної служби у майбутньому, передачу цінностей державної служби наступним поколінням державних службовців, більше спрямовано на попередження соціальної напруженості, попередження конфліктів та суспільній злагодженості в професійній діяльності державних службовців за допомогою подолання існуючих суперечностей між професійним обов'язком, моральними і особистісними мотивами діяльності, виконуючи своєрідну роль «інтегратора» в суспільстві.

Література:

1. Кадрова політика і державна служба у сфері публічного управління (регіональний аспект) : монографія / В. М. Мартиненко, С. М. Серьогін, В. О. Євдокимов та ін.; за заг. ред. В. М. Мартиненка. Харків : Вид-во ХарРі НАДУ «Магістр», 2008. 304 с.

2. Багрім О.А. Формування потенціалу державної служби України в умовах аксіологічного транзиту : дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / ДРІДУ НАДУ при Президентові України. Дніпро, 2020. 261 с.

3. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19.

4. Психологія управління : навчальний посібник / Дзвінчук Д. І. та ін. К., 2013. 293 с.

5. Марценюк О.О. Інваріантна структура компетентності державного службовця як суб'єкта професійної діяльності. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 147–152.

6. Decker, B., Landaeta, R. E., Kotnour, T. G. Exploring the relationships between emotional intel-ligence and the use of knowledge transfer methods in the project environment. Knowledge Management Research & Practice. 2009. № 7 (1), P. 15–36.

7. Подольчак Н. Ю., Карковська В.Я., Білик О.І., Цигилик Н.В. Оцінювання емоційного інтелекту державних службовців України: порівняльний аналіз методик MSCEIT, Холла, EQ-I. *Проблеми сучасник трансформацій. Сер. Право, публічне управління та адміністрування.* 2022. № 3. С. 1–9.

8. Дубенко С. Д. Державна служба в Україні : навч. посібник [для студентів, слухачів із спеціальності «держ. упр.»]. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 168 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Бартєнєва І. О.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Сучасні реалії висувають нові вимоги до системи підготовки майбутніх педагогів та якості їхньої професійної освіти. Суспільство потребує компетентних фахівців у галузі освіти, які вирізняються якостями, серед яких одними з основних є емоційна стабільність і професійна мобільність.

Рівень успішності професійної діяльності фахівця, який працює в галузі суб'єкт-суб'єктних взаємин, більшою мірою зумовлений умінням розуміти власні емоції та трактувати емоції оточуючих людей, що сприяє формуванню емоційної компетентності педагога шляхом розвитку емоційного інтелекту.

Усвідомлення ролі емоцій у системі суб'єкт-суб'єктних взаємин призвело до появи поняття «емоційний інтелект», що являє собою сукупність знань, умінь і навичок особистості, які дають їй змогу «ухвалювати правильні рішення та діяти на основі результатів інтелектуального опрацювання емоційної інформації» [3, с. 7].

Емоційний інтелект, за визначенням учених Дж. Мейєра, П. Соловея, Д. Карузо, – це група ментальних здібностей, що спонукають до усвідомлення та розуміння власних емоцій та емоцій оточуючих [1]. Виділяють чотири головні складові емоційного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, емпатію, навички стосунків. Д. Гоулман виокремлює поряд із ними ще й п'яту складову – мотивацію.

У структурі емоційного інтелекту є два аспекти: внутрішньо-особистісний і міжособистісний. Перший аспект утворюють такі компоненти: усвідомлення своїх почуттів, самооцінка, упевненість у собі, відповідальність, терпимість, самоконтроль, активність, гнучкість, зацікавленість, відкритість до нового досвіду, мотивація досягнення, оптимізм. До другого аспекту входять такі компоненти: комунікабельність, альтруїзм, відкритість, емпатія, здатність ураховувати та розвивати інтереси іншої людини, повага до людей, здатність адекватно оцінювати та прогнозувати міжособистісні взаємини, вміння працювати в команді. Емоційний інтелект виступає як системоутворювальний чинник продуктивності педагогічної діяльності.

Д. Ґоулман [1] у своїх дослідженнях емоційного інтелекту показав, що життєвий успіх людини визначається не тільки загальним рівнем розумового розвитку, а й тими особливостями її розуму, що визначають здатність до самопізнання та емоційної самореґуляції, вміння виражати свої почуття, розуміти стани інших людей і тонко реаґувати на них. Саме рівень емоційного розвитку, на думку автора, визначає життєву та професійну успішність людей.

Емоційний інтелект – складне, багатокомпонентне утворення, що включає в себе:

1) ідентифікацію емоцій (здатність сприймати, ідентифікувати, адекватно виражати емоційний стан, уміння відрізнити справжню емоцію від фальшивої);

2) використання емоцій для підвищення ефективності мислення та діяльності (здатність використовувати емоції для переспрямування уваги на потрібну подію, викликання емоцій, що сприяють розв'язанню задачі, вміння використовувати перепади настрою як засіб розбору різних сторін зору на проблему);

3) розуміння емоцій (здатність встановлювати зв'язки між комплексами емоцій, розуміти переходи однієї емоції в іншу, розуміти причини емоцій, вміння користуватися вербальною інформацією про емоції);

4) управління емоціями (здатність контролювати емоції, знижувати інтенсивність негативних емоцій і продукувати в собі позитивні емоції (адекватно до ситуації), усвідомлення своїх емоцій, здатність розв'язувати емоційно навантажені проблеми без придушення негативних емоцій, спричинених цією ситуацією) [2].

Емоційний інтелект також трактують як форму набутого емоційного досвіду, що базується на здібностях до розуміння своїх емоцій та управління ними в системі міжособистісного контакту. Наявність розвиненого емоційного інтелекту дає змогу особистості цілісніше й об'єктивніше сприймати інших людей, формувати більш повну характеристику людини.

Прояв емоційного інтелекту полягає в умінні педагога діяти адекватно до обставин, що досягається не лише через розуміння емоцій і почуттів, а й завдяки здатності до управління та контролю над первинними властивостями психіки. Високий рівень розвиненості емоційного інтелекту виявляється в умінні педагога визначати й контролювати свої емоції в конкретній ситуації та в певний момент.

І. Андрєєва розглядає дане поняття як здатність особистості взаємодіяти з внутрішнім середовищем власних почуттів і бажань; розуміти стосунки людини, що відображаються в емоціях, і керувати ними на основі інтелектуального аналізу та синтезу [1].

Критеріями емоційного інтелекту, на думку І. Дробишевської, є емоційний, когнітивний і поведінковий [2].

Таким чином, поняття «емоційний інтелект» можна розглядати як складне інтегративне утворення, що містить сукупність когнітивних, поведінкових та емоційних якостей особистості, спрямованих на розуміння, регуляцію та контроль своїх емоцій та емоційних проявів оточуючих людей, що впливає на успішність міжособистісної взаємодії.

У процесі професійної підготовки педагогічних кадрів формування емоційного інтелекту є необхідною умовою успішності їхньої майбутньої професійної діяльності. Дана успішність полягає в умінні педагога здійснювати професійну діяльність як конкурентоспроможний фахівець за наявності фахової компетентності, високого рівня предметних і загальнопедагогічних знань, умінь та навичок, здібностей здійснювати взаємодію з оточуючими суб'єктами освітнього процесу та керувати власною емоційною сферою.

Педагогічна діяльність насичена ситуаціями, пов'язаними з можливістю підвищеного емоційного реагування. Кожна така ситуація викликає в педагога емоційне напруження, яке може проявлятися в пасивно-захисній або агресивній формі. Особливо великий вплив емоційна напруженість має на молодих педагогів.

На наш погляд, емоційний інтелект педагога опосередковує гуманістичну спрямованість у взаємодії з учнями та іншими суб'єктами освітнього простору, сприяє реалізації індивідуального підходу розвитку особистості та навчанні, показує рівень особистісної зрілості педагогів. Емоційний інтелект – невід'ємна особистісна складова педагогічної майстерності, оскільки тільки зріла особистість може виховати іншу повноцінну й зрілу особистість. Основним педагогічним завданням учителя є не стільки передання знань, формування вмінь і навичок, скільки пробудження пізнавальної активності дітей, організація навчальної та пізнавальної діяльності через педагогічне спілкування і діалог з учнями. Вірно організоване педагогічне спілкування формує позитивний емоційний досвід, набутий учнями в школі.

Формування якісних психічних новоутворень учня досягається тільки через емоційно забарвлену, особистісну взаємодію з учнями, опосередковану єдністю волі мислення та емоцій – емоційним інтелектом педагога.

Оскільки провідним видом діяльності в студентському віці є оволодіння професією, то розвиток емоційного інтелекту в цьому віці загалом здійснюється через професійний розвиток і саморозвиток.

І. Андрєєва виокремлює такі методи розвитку емоційного інтелекту: груповий тренінг, індивідуальний тренінг, коучинг [1]. Заняття, що поєднують проблемно-орієнтовані й активні соціально-психологічні

методи навчання, є ефективним засобом розвитку емоційної культури майбутніх учителів. Це справляє позитивний вплив на розвиток внутрішньоособистісного та міжособистісного аспектів емоційного інтелекту і може бути використано в навчанні як ефективний засіб формування емоційного інтелекту майбутніх учителів.

Отже, формування емоційного інтелекту в майбутніх учителів особливо важливе, тому що їхня професія безпосередньо пов'язана із соціальними взаємодіями, а сам емоційний інтелект є своєрідним індикатором розвитку професійно важливих якостей, що допомагає їм краще розуміти себе та інших людей, полегшує процес професійного спілкування.

Література:

1. Гацько А.Ф., Смігунова О.В. Емоційний інтелект як стратегічний важіль лідерства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка.* 2016. Вип. 177. С. 61–67.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2018. 512 с.

3. Козлова В. Технологія EQ – BOOST. Як використовувати емоційний інтелект у бізнесі і житті. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 176 с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОФЕСІЇ ПРАВООХОРОНЦЯ

Батраченко Т. С.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Правоохоронці, як професійна категорія, мають важливе завдання забезпечувати законність та порядок у суспільстві. Виконання цієї ролі вимагає від них не тільки фахової підготовки та технічної компетентності, але й розвиненого соціального та емоційного інтелекту. Соціальний та емоційний інтелект, як важливі аспекти особистісного розвитку, мають значний вплив на ефективність роботи правоохоронця та взаємодії з громадянами.

У сучасному світі, робота правоохоронця є складною та високоемоційною професією, де вони стикаються з різноманітними викликами та складними ситуаціями. Взаємодія з різними соціальними групами, вирішення конфліктних ситуацій, взаємодія з жертвами злочинів та злочинцями, використання переговорних та медіаційних навичок – це лише кілька з багатьох аспектів роботи правоохоронця, де соціальний та емоційний інтелект мають важливе значення.

Проблема соціального та емоційного інтелекту а також ефективності різних видів професійної діяльності в останні роки все частіше стає предметом досліджень науковців та практиків. Так, свій здобуток щодо питання вивчення соціального/емоційного інтелекту знайшли своє відображення в працях не тільки вітчизняних дослідників, І. Андреєва, С. Дерев'янко, М. Монастирський, В. Н. Куніцина, але і закордонних, зокрема Деніел Гоулман, Герінд Голлет, Пітер Саловей та багатьох інших. В їх роботах було встановлено, що соціальний та емоційний інтелект мають значний вплив на професійну компетентність правоохоронців. Однак питання значення та впливу соціального та емоційного інтелекту в професійній діяльності правоохоронця наразі є недостатньо вивченим, а отже звернення до цієї тематики вважаємо актуальним та своєчасним.

Соціальний інтелект регулює міжособистісне спілкування, забезпечує отримання та обробку максимуму інформації про поведінку людей, розуміння мови невербального спілкування, формулювання швидких й точних думок про інших людей та соціальні групи, успішно прогнозувати їх реакції в певних умовах тощо. Можна визначити соціальний інтелект як здібність орієнтуватися на істотні характеристики комунікативної ситуації, недоступні безпосередньому спостереженню (на психічну активність – думки, почуття, наміру; причини взаємообумовленої поведінки в міжособистісній ситуації та соціальні позиції в системі відносин) та здатність на основі цього орієнтування намічати можливі способи опосередкованого досягнення своїх або загальних цілей в умовах, коли прямі способи її досягнення неможливі. При цьому орієнтування має на увазі не тільки раціональні умовиводи про істотні для досягнення мети характеристиках комунікативної ситуації, але й емоційне сприйняття цієї ситуації. За даними В. Н. Куніциної, чим вище рівень соціального інтелекту, тим більше розвинені саморегуляція, впевненість в собі, здатність впливати на інших в процесі спілкування [1, с. 68]. Саме спілкування та взаємодія з різними соціальними групами, включаючи потенційно агресивних осіб, вимагає від правоохоронців високого рівня соціального інтелекту. Вони повинні вміти ефективно спілкуватися, слухати, розуміти та взаємодіяти з різними типами людей, включаючи тих, хто може бути емоційно збудженим, напруженим або недовірливим.

М. М. Монастирний вивчив рівень соціального інтелекту значної кількості працівників ОВС та обґрунтовував доцільність визначення рівня соціального інтелекту в професійному психологічному відборі кандидатів на службу до органів внутрішніх справ [1, с. 68]. В багатьох ситуаціях правоохоронці працюють в команді, співпрацюючи з колегами та іншими професійними групами. Вміння ефективно взаємодіяти в команді, виявляти емпатію та встановлювати стосунки на основі довіри є важливими складовими соціального та емоційного інтелекту. Крім того, правоохоронці, повинні вміти керувати своїми емоціями та емоціями інших учасників команди, щоб досягти спільних цілей [2]. Також розуміння різних культур та релігій: В ролі мультикультурного суспільства правоохоронці зіштовхуються з різними культурами, релігіями та традиціями. Розуміння та повага до різних культурних особливостей є важливим аспектом соціального інтелекту в професії правоохоронця. Вміння емоційно сприймати та розуміти відмінності в культурних переконаннях та сприйнятті може допомогти правоохоронцю ефективніше взаємодіяти з різними групами громадян, забезпечуючи повагу до їхніх прав та свобод. Таким чином не визиває сумніву те, що соціальний інтелект є важливою складовою професійної компетентності працівника органів внутрішніх справ.

Проблема емоційного інтелекту набула гостроти ще у 90-х роках минулого століття. Але, як свідчить аналіз літературних джерел, до сьогодні ще не існує однозначного визначення цього поняття. У широкому розумінні емоційний інтелект (EQ) трактується як здатність індивіда диференціювати негативні і позитивні почуття, а також знання про те, як змінити свій емоційний стан з негативного на позитивний. Емоційний інтелект визначається як здатність людини розуміти, приймати й управляти як власними почуттями й емоційними станами, так й інших людей; як здатність розуміти, аналізувати і контролювати власні почуття й емоції, а також уміти відчувати, розуміти настрій оточуючих [3, с. 464]. Коли руйнується рівновага емоцій, то виникають реакції збудження, злості, страху. Це веде до неадекватного сприймання ситуації, прийняття неправильних рішень і як наслідок – до неадекватної поведінки. Правоохоронці часто стикаються з емоційно напруженими ситуаціями, такими як арешти, насильство, нещасні випадки, та інші небезпечні ситуації. Вміння контролювати власні емоції та розуміти емоції інших осіб є критичними навичками, які допомагають правоохоронцям ефективно діяти в таких складних ситуаціях. Крім того, саме виникнення конфліктів можуть бути в різних ситуаціях, зокрема взаємодії з громадянами, колегами або внутрішніми органами влади. Правоохоронці повинні вміти розпізнавати, аналізувати та ефективно

вирішувати конфлікти, використовуючи соціальний інтелект та емоційну компетентність, щоб забезпечити конструктивне вирішення ситуацій.

Емоційний інтелект характеризує ступінь емоційного розвитку людини. У цілому, емоційний інтелект означає здатність і можливість особистості управляти своїми емоційними станами і розуміти емоційні стани інших людей. У структурі емоційного інтелекту виділяють чотири групи здатностей: саморозуміння, саморегуляція, соціальні навички (вплив, навіювання, мотивування), емпатія (здатність розуміти емоційний стан партнера по спілкуванню). У структурі емоційного інтелекту також виділяють два аспекти: внутрішньо особистісний та міжособистісний. До складу першого входять такі компоненти: самооцінка, впевненість у собі, розуміння власних почуттів, самоконтроль, терпимість, відповідальність, оптимізм, мотивація досягнення, гнучкість; другий містить емпатію, антиципацію, толерантність, відкритість, комунікабельність, діалогічність. Розвинутість означених якостей особистості значною мірою впливає на ефективність і результативність професійної діяльності працівників поліції, на успішність виконання ними службових обов'язків. Так, під час роботи з населенням, у складних стресових ситуаціях (надання допомоги, рятувальні дії, вирішення соціальних конфліктів) емоційний інтелект забезпечується самоконтролем, який полягає в умінні контролювати і «дозувати» емоції, проявляється через спілкування і передбачає емпатію. Оскільки емоції пов'язані з процесом мислення, то певні емоції можуть підвищувати продуктивність процесу мислення і спрямовувати увагу на виконання конкретних завдань [3, с. 465].

Немаловажне значення, як одного з аспектів емоційного інтелекту є захист власного психічного здоров'я. Робота правоохоронця може бути стресовою та емоційно виснажливою. Високий рівень соціального та емоційного інтелекту допомагає правоохоронцям ефективно керувати своїми власними емоціями, розуміти свої власні потреби та вміти доглядати за своїм психічним здоров'ям. Самопізнання, уміння розпізнавати власні емоції та шукати підтримку, можуть б бути важливими аспектами самозахисту та підтримки психічного здоров'я у професії правоохоронця.

Все зазначене вище свідчить про те, що емоційний інтелект треба розглядати як один зі складників емоційної, а отже, і професійної, компетентності правоохоронця. Крім того, усвідомлення і розуміння власних емоцій, управління ними, уміння ставити себе на місце іншого і розуміти його почуття, проявляти дружнє ставлення до людей під час роботи з ними – це основа кращого розуміння світу, засіб самопізнання, успішного професійного росту, саморозвитку, успішної самореалізації. У зв'язку з означеним, одним з педагогічних завдань, що стоять перед сучасними закладами вищої освіти МВС України, є формування і розвиток

у курсантів уміння раціонально спілкуватися і раціонально поводитися в різних конфліктних ситуаціях. Це, у свою чергу, вимагає формування і розвитку у майбутніх правоохоронців емоційного інтелекту.

На підставі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що саме соціальний та емоційний інтелект грають важливу роль в професії правоохоронця. Вміння розуміти та ефективно взаємодіяти з різними людьми, керувати своїми емоціями, вирішувати конфліктні ситуації, забезпечувати професійну дистанцію та встановлювати міжособисті взаємодії має велике значення для успішного виконання правоохоронцем своїх обов'язків та досягнення професійних результатів.

Література:

1. Харченко С.В. Особливості взаємозв'язку загального та соціального інтелекту майбутніх правоохоронців. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків, 2016. С. 67–69.

2. The Emotionally Intelligent Leader, Harvard Business Review Press ISBN 978-1-63369-733-1

3. Тюріна В.О. Емоційний інтелект як фактор формування й розвитку професійної компетентності курсантів як майбутніх працівників поліції. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.). Харків, 2019. С. 463–465.

ДО ПИТАННЯ РОЛІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВДОСКОНАЛЕННІ КОМПЕТЕНЦІЙ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА "SOFT-SKILLS" ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Березнікова Н. І.
старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Сучасні наукові дослідження в галузі продуктивної успішної комунікації особистостей у різних сферах життя приділяють велику увагу розробкам та впровадженню в практику технік оперування із соціальним інтелектом людини, емоційним інтелектом. Дослідники виокремлюють їх ознаки та взаємозв'язок, вказують на доцільність розвитку складових, притаманним обидвом видам інтелекту, апробують методики на розвинення та активацію як соціального так емоціонального

інтелекту. Дослідники зазначають, що соціальний інтелект є «важливим компонентом гармонійної інтеграції до соціуму, з урахування усіх його вимог та правил» [4, с. 109].

Друковані джерела вказують на інтерес до досліджень науковцями чинників соціального інтелекту на набуття «м'яких навичок». Дослідник Лядський І. К. дослідив зв'язок соціального інтелекту й трьох базових складових як обробка соціальної інформації, соціальні навички, соціальна обізнаність на формування «м'яких навичок» [4, с. 111–112]. Відповідно отриманих результатів, науковець вказує на необхідність досліджувати емоційну складову як сприйняття правильної емоції, розуміння, застосування для ментального процесу людини, створення особистісного підходу до керування емоціями [4, с. 112].

Вірно розпізнана емоція відкриває шлях до успішних переговорів, продуктивної комунікації у всіх сферах життя людини. Комунікація у всіх її видах є важливою компетенцією для успішного навчання й роботи. Емоційний інтелект допомагає продуктивній комунікації, зазначається як один чинників комунікації, він також входить до підгрупи невербальної комунікації. Дослідниця Баклицька Н. М. зазначає, що «емоційний інтелект забезпечує розпізнавання емоцій, розуміння витоків власних переживань та здатність людей управляти своїми емоціями у взаємодії з іншими людьми» [1, с. 12].

Кембриджський онлайн словник подає значення *«емоційний інтелект»* як мінімум двох значеннях. Перше, загальне, вказує що це здатність людини розуміти у який спосіб співрозмовник сприймає питання, дію, подію, та реагує на них, щоб зробити правильне судження, уникнути або вирішити проблему. Друге значення терміну стосується ділової мови й термін *пояснюється як* «здатність розуміти і контролювати власні почуття, а також розуміти почуття інших і реагувати на них у відповідний спосіб» [6].

Друковані джерела вказують на інтерес науковців до досліджень щодо чинників емоціонального інтелекту для набуття «м'яких навичок» для успішного життя й гарної кар'єри. Закордонні вчителі-дослідники аналізують успіхи у навчанні та поведінці, відповідно запропонованої Г. Гарднером, за двома формами емоційного інтелекту, внутрішня (внутрішньо-особистісна) та зовнішня (міжособистісна). Наразі популярна стратегія у освіті для учнів шкіл всіх рівнів та студентів засвоєння предметів за методикою соціального емоціонального навчання (SEL) [5; 8].

В Україні на базі ПНПУ, науковці провели тестування щодо наявності показників щодо зв'язку форм спрямованості людини (особистісна спрямованість, спрямованість на взаємодію та ділова спрямованість) між емоційним інтелектом [1, с. 14–15].

Емоційний інтелект та креативність для успішного менеджменту досліджували психологи, розроблені тести, підтвердили кореляцію між емоційним інтелектом та креативністю. Автори зазначають, що «у структурі емоційного інтелекту є раціональний та емоційний складники, завдяки поєднанню яких управлінське рішення стає виваженим» [3, с. 77].

Дослідження емоційного інтелекту відкривають можливість до пошуків підходів до самовдосконалення вчителів, викладачів та молоді, майбутніх та працюючих фахівців. Бачимо наявну потребу глибше дослідити емоційний інтелект, креативність та інші дотичні складники ЕІ, які допомагають опанувати знання, створювати особистісні підходи до розвинення « soft-skills», опанувати та використовувати сучасні навчальні інструменти, із інтересом та якісно, та, які впливають на навичку продуктивної комунікацію українською та англійською мовами, сприяють кар'єрному зростанню фахівця, та, головне, успішне життя людини інформаційного віку у мультикультурному світі.

Література:

1. Баклицька Н. М. Психологічні особливості емоційного інтелекту молоді з різним типом особистісної спрямованості. *Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості* : зб. наук. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Полтава, 27–28 квітня 2021 р.). Полтава : ПНПУ, 2021. С. 12–16.

2. Бантищева О. О. Теоретичне обгрунтування, зміст та результати апробації психологічної програми розвитку емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. Вип. 1. Т. 1. С. 134–139.

3. Захарчишин Г.М., Любомудрова Н.П. Емоційний інтелект та креативність як сучасний інструментарій менеджменту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2020. Вип. 34. С. 76–80.

4. Лядський І. К. Управління соціальним інтелектом як фактором впливу на формування Soft skills у здобувачів вищої освіти. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2022. Вип. 13. С. 108–114.

5. Whot does «Social Emotional Learning» really mean? URL: https://medium.com/social-emotional-learning/in-school-systems-around-the-world-theres-growing-appreciation-of-the-importance-of-social-and-fc797d8aa84

6. Emotional intelligence. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/emotional-intelligence

7. Frameworks briefs. *Special issues series*. November 2018. URL: https://casel.s3.us-east-2.amazonaws.com/CASEL-Resources-Keeping-SEL-Developmental.pdf

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ФОРМУВАННЯ УСПІШНИХ ФАХІВЦІВ

Бермас О. М.
викладач англійської мови
кафедри філософії, біоетики та іноземних мов
Одеський національний медичний університет
м. Одеса, Україна

В сучасному світі знання та навички, необхідні для успішної кар'єри, змінюються зі швидкістю світла. Якщо раніше для досягнення успіху вистачало лише вміння ефективно працювати з інформацією та мати навички розумової праці, то в наші дні це вже недостатньо.

Важливою складовою успіху є наявність особистісних якостей, які називають soft-skills. Серед них особливо важливими є соціальний та емоційний інтелект.

Соціальний інтелект – це набір навичок, які дозволяють ефективно спілкуватися з іншими людьми, вирішувати конфлікти та домагатися спільних цілей. Це включає у себе такі навички, як емпатія, вміння слухати та розуміти іншу людину, підтримка та налагодження взаємин. Ефективне використання соціального інтелекту допомагає людям працювати в команді, досягати спільних цілей та підвищувати продуктивність роботи.

Емоційний інтелект – це здатність розуміти та керувати своїми емоціями, а також емоціями інших людей. Це включає у себе такі навички, як управління стресом, вміння вирішувати проблеми та встановлювати міцні взаємини з іншими людьми. Ефективне використання емоційного інтелекту допомагає людям бути більш ефективними та продуктивними, знижує ризик виникнення конфліктів та забезпечує більш якісні взаємини з оточуючими.

У сучасному освітньому процесі соціальний та емоційний інтелект стають все більш важливими складовими успіху учнів та студентів.

Раніше основним завданням освіти було передача знань та розвиток розумових здібностей учнів. Проте в наш час, на додачу до цього, в освітньому процесі потрібно акцентувати увагу на розвитку соціальних та емоційних навичок.

Навчання соціальному та емоційному інтелекту допомагає учням та студентам стати більш компетентним в міжособистісних взаємини та підвищити якість своєї роботи. Вони можуть легше укладати стосунки з оточуючими, сприймати точки зору інших людей та ефективніше вирішувати конфлікти.

Навчання соціальному та емоційному інтелекту повинне стати складовою частиною освітньої програми у всіх рівнях освіти, починаючи від початкової школи і закінчуючи вищими навчальними закладами. У процесі навчання варто використовувати інтерактивні методи та вправи, що дозволяють учням та студентам розвивати соціальний та емоційний інтелект у практичних ситуаціях.

Наприклад, варто проводити ігри, які сприяють розвитку емпатії, такі як рольові ігри, де учні можуть відчути емоції та почуття інших людей, а також вправи, що допомагають керувати емоціями та стресом, такі як медитації та релаксаційні вправи. Також важливо використовувати методику побудови конструктивного діалогу, що допомагає вирішувати конфлікти та досягати спільних рішень.

Особливу увагу слід приділяти навчанню соціального та емоційного інтелекту вчителів та викладачів, які відіграють важливу роль у формуванні цих навичок у своїх учнів та студентів.

Вони повинні мати достатні знання та навички, щоб підтримувати та розвивати соціальну та емоційну компетентність своїх учнів.

Крім того, компанії та роботодавці все більше вимагають від своїх працівників розвинуту соціальну та емоційну інтелектуальність, тому навички, набуті в освітньому процесі, стають важливими для подальшої кар'єри учнів та студентів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що соціальний та емоційний інтелект є найважливішими soft-skills XXI століття, які варто розвивати у процесі навчання.

Ці навички не тільки допоможуть учням та студентам бути успішними у своїй діяльності, але й підвищать якість їхнього життя, допоможуть їм стати більш емоційно стійкими та успішними в особистому житті.

Таким чином, розвиток соціального та емоційного інтелекту в освітньому процесі є дуже важливим завданням, яке дозволить створити високопродуктивне та ефективне суспільство.

Література:

1. Коул Д. Соціальний інтелект: розвиток і вдосконалення. Нью-Йорк : Random House. 2007.

2. Бойатціс Р. Компетенції в сфері емоційного та соціального інтелекту: модель і дослідження. Лондон: Wiley. 2009.

3. Голлісон Д. Міцна культура: емоційний і соціальний інтелект як основа лідерства. Нью-Йорк : Harper Collins. 2018.

4. Коупленд Р. Соціальний інтелект як ключ до ефективної роботи в команді. Нью-Йорк : AMACOM. 2007.

5. Робінсон К. Школа майбутнього: як виховати дітей з емоційним та соціальним інтелектом. Нью-Йорк : Viking Press. 2015.

6. Теммет Д. Швидкість думки: як соціальний та емоційний інтелект впливають на наше прийняття рішень. Стамфорд : Stanford University Press. 2019.

КОНФЛІКТИ В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ»

Бідучак А. С.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Ми перебуваємо в період реформування системи вищої освіти, який немислимий без зміни відносин викладач-студент. Успіх реформи значною мірою пов'язаний не лише з розробкою нових навчальних планів, оновленням освітніх програм, а й з реальною зміною системи взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу. Тому для підвищення ефективності процесу реформування важливо комплексно досліджувати міжособистісні стосунки викладачів та студентів, що є однією з найважливіших складових цих реформ. Одним із таких проявів міжособистісних стосунків, який часто ускладнює виховний процес, є міжособистісний конфлікт.

Конфлікти між викладачами та студентами існували за всіх часів. З одного боку, взаємовідносини між ними відіграють важливу роль у педагогічному процесі [1]. З іншого, якщо стосунки не склалися з першого дня, вони мало кому принесуть радість.

Конфлікти між викладачем та студентом, поряд із загальними характеристиками, мають свої особливості. Насамперед, це асиметрія ролей. Вона, на думку багатьох вчених, сама собою вже є конфліктогенним чинником. Далі, це може бути приналежність викладача та студента до різних культур та субкультур; психофізіологічні особливості, властиві різному віці; сильна психічна напруга.

У взаємодіях студентів та викладачів причини виникнення конфліктів бувають різні:

– соціально-психологічні;
– морально-етичні;
– організаційні.

Найбільш характерними причинами є такі [2]:

Перша причина конфліктів у тому, що студент спочатку є замовником послуг. Приймаючи знання з боку, він оцінюватиме їх із позиції достовірності.

Друга причина – у статусі викладача. В університетському середовищі авторитет вчителя дуже високий, проте зниження престижу професії диктує свої умови: деякі студенти дозволяють собі дивитися на викладача зверхньо, не маючи для цього жодних вагомих причин.

Проте конструктивне середовище, яке має важливе значення у стосунках «викладач-студент», багато в чому залежить від викладача. Викладачі особисто залучають студентів любов'ю до своєї справи, турботою про своїх студентів та вмінням передати професійну компетентність. При цьому викладачі не просто транслятори знань, а повноцінні особистості. Викладачі повинні позитивно ставитися до кожного наступного практичного заняття чи лекції, якими б складними не були попередні.

Успішна комунікативна діяльність, володіння вербальним і невербальним способами спілкування забезпечують оптимальну педагогічну взаємодію викладача та студента. Викладачі повинні вміти адекватно оцінювати об'єктивні ситуації, в яких відбувається спілкування, розуміти особливості міжособистісних стосунків між викладачем і студентом, розуміти зміст і структуру конкретної навчальної дисципліни.

Література:

1. Бущик В.О. Міжособистісний конфлікт викладач-студент, як об'єкт наукового дослідження. Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи». Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2021. С. 180–83.

2. Волкова Н.П. Конфлікти у педагогічному колективі закладу вищої освіти: причини виникнення та шляхи запобігання. *Вісник університету імені Альфа Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія».* 2019. № 1 (17). С. 113–23.

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Білик В. М.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Ялліна В. Л.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Сьогодні у випускників педагогічних закладів вищої освіти нагальною стає потреба не тільки в отриманні знань і умінь відповідно обраному фаху, але й у розвитку здібностей здійснювати професійні завдання, взаємодіяти з колегами, учнями та їх батьками, здатності швидко реагувати на події, вирішувати конфліктні ситуації, удосконалювати свої вміння. Нажаль, на сучасному етапі все ще йде мова про невідповідність наявної системи підготовки фахівців вимогам ринку праці, зокрема і вчительських кадрів. Відомо, що якщо у молодого спеціаліста недостатньо сформовані «м'які» компетенції, випускнику педагогічного вищого навчального закладу доведеться витримати конкуренцію з більш обізнаними претендентами на посаду.

Метою нашої статті є визначення основних методів формування soft skills у здобувачів вищої освіти при вивченні педагогічних дисциплін. Відповідно Стандарту вищої освіти України, Освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів освіти, Положення про формування soft skills в учасників освітнього процесу [3] (ХНПУ імені Г С. Сковороди) стає актуальною важливість набуття майбутніми педагогами теоретичних основ і практичних навичок як одного з чинників підвищення конкурентоспроможності в умовах сучасного ринку праці.

Для кращого досягнення визначених в освітніх стандартах результатів на сьогоднішній день у закладах вищої освіти популярним стає інтерактивне навчання. Тобто, навчання, в процесі якого

застосовують методи, спрямовані на включення здобувачів у навчально-пізнавальну діяльність у такий спосіб, що відбувається активна взаємодія між викладачем і студентами, та між самими студентами.

У ХНПУ імені Г. С. Сковороди бакалаври вивчають «Загальну педагогіку», «Провайдинг освітніх технологій», «Коучингові технології в освіті», в процесі викладання яких використовуються гейміфікація, модель перевернутого класу, ігрові (дидактичні, творчі, рольові ігри) та дискусійні (діалог, дискусія групова, аналіз кейсів тощо) методи. Навчальний процес передбачає синтез та аналіз знань, саморефлексію та оцінювання. Семінарські заняття будуються на основі роботи в командах, де окрім завдань академічного характеру також розвиваються навички командоутворення, самопрезентації, вміння правильно розподіляти роботу між членами команди тощо.

Для формування «м'яких» навичок ефективними виявилися заняття за типом «перевернутого класу». Подібна модель роботи в групі будується на попередньому опрацюванні здобувачами спеціально підібраного самостійно або за посиланням викладача (залежить від теми) відеоматеріалу з обговоренням в подальшому, та виконанні творчих навчальних завдань. Такий підхід дозволяє провести подальше колективне обговорення, що виявляється більш продуктивним, ніж просто опрацювати і відтворити матеріал певної теми. Саме такий метод вивчення окремих тем історико-педагогічного характеру покращує запам'ятовування, розвиває у студентів навички колективного спілкування та індивідуальної відповідальності, мотивує до навчання [2].

Корисними для формування комунікативних навичок є групові обговорення питань семінару. Метод дискусій створює умови для зворотнього зв'язку, навички ведення діалогу за правилами. Так, під час проведення заняття по типу «Дискусійне коло» були обрані цікаві здобувачам теми, відповідно навчальної програми («Заохочення і покарання: думки педагогів минулого та сучасна точка зору», «Соціологія особистості очима видатних педагогів та сучасна думка», «Як підтримували дисципліну на уроках: досвід минулого та сьогодення», «Проблема індивідуального підходу до учнів» та інші). Мета: залучити всіх студентів до дискусії. Студенти сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажаючі. Учасники дотримуються певного алгоритму напрацювання спільного рішення. Спочатку кожний учасник має можливість висловити свою точку зору, лише після чого можна зробити висновок. Модератором події призначаються студенти за чергою, отож кожен може спробувати себе в ролі лідера і послідовника.

До інтерактивних методів, спрямованих на формування «soft skills», належать ділові ігри, в яких завдяки створенню ситуацій, наближених до реальних, розвивається логічне мислення, удосконалюється мовлення, розвиваються навички спілкуватися в колективі, виявляти повагу до думки інших, формується здатність контролювати емоції, швидко реагувати на події тощо.

Так, під час вивчення тем, в яких висвітлювалися погляди видатних педагогів минулого, студентам пропонуються творчі ігри «Відгадати педагога», «Подорож у минуле», «Інтерв'ю з педагогом минулого». До переваг ігрових методів можна віднести той факт, що виконання певної ролі, подальше обговорення створеної ситуації дозволяє зрозуміти особливості періоду, що вивчається, усвідомити мотиви діяльності та ідей постатей, що, в свою чергу, допомагає краще засвоїти теоретичні знання, вчить умінню співпрацювати.

У вигляді гри «Сніжний ком», проводилась і рефлексія, під час якої студенти по черзі називали термін із заданої теми, а кожний наступний учасник доповнював його поняттям або подією, пропонувалося визначити ключові слова, що відносилися до теми семінару (наприклад, слова пов'язані з ідеєю народності К. Д. Ушинського), підібрати асоціації до букв, слів (наприклад, педагог, учитель, творчість, виховання). Бонусні бали набиралися під час завдань як от: хто перший знайде цитату, складе якнайбільше питань до праці педагога, представить ілюстрацію до питань семінару, створить колаж, запропонує матеріали з тем у вигляді інтелект карти, есе, складе рекламу, в якій буде розміщено інформацію про виступ відомого педагога минулого (наприклад, В. Сухомлинського) або країни чи міста, де бували педагоги минулого.

Отже, організаційні форми, які засновані на спілкуванні, діалозі, зіставленні різних точок зору, привчають майбутніх учителів до поважного ставлення до іншої думки, розуміння важливості існування різних підходів, формують гнучкі навички, необхідні в подальшому житті та професійній діяльності.

Література:

1. Башкір О.І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія : збірник наукових праць.* Харків. 2018. Вип. 60. С. 33–45.

2. Білик Вікторія, Ялліна Вікторія Роль soft skills у створенні персонального бренду майбутніх учителів. *Управління та інновації в освіті* : *досвід, проблеми та перспективи до 205-річчя університету Ушинського* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (27-28 жовтня 2022 року). Одеса. 2022. С. 109–112.

3. Положення про формування soft skills в учасників освітнього процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Formuvanya_soft_skills.pdf

4. Томашевська М. Використання інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 8 (72). С. 178–187.

ДУХОВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Блага О. Б.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна

Сьогодні, як ніколи, прагненням освітян та науковців є створення такої національної освіти, яка спроможна досягти високого результату у навчанні та розвитку молоді; має високу довіру в суспільстві; здатну формувати фаховий та науково-освітній потенціал країни шляхом реалізації якісних освітніх програм, досліджень і соціальних проектів; інтегровану у європейський освітній та дослідницький простори; спроможну демонструвати динамічний розвиток інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності [5].

Відповідно зростають вимоги до рівня кваліфікації педагогів, які згідно потреб суспільства повинні не лише надати якісні знання студентам, а й розвивати їх особистісні навички, так звані м’які навички і компетенції (soft skills), які слугують збереженню психічного здоров’я; які можна вважати універсальними та корисними для будь-якого виду діяльності; такі, що сприяють адаптації молоді у соціумі, що, власне, тісно переплітаються із формуванням емоційного інтелекту людини.

Проблемі вивчення емоційного інтелекту свої дослідження присвятили Р. Бар-Он, Х. Вайсбах, Г. Гарднер, Дж. Готтман, У. Дакс, Д. Карузо, К. Кеннон, Р. Купер, Дж. Мейєр, А. Саваф, П. Саловей, С. Хейн та ін. Емоційну складову особистості досліджували І. Гербарт,

Я. Коменський, Дж. Локк, І. Песталоцці, Ж. Руссо та ін. Теоретико-методологічні підходи до проблеми співвідношення інтелектуального і емоційного розглядали у своїх дослідженнях Б. Ананьєв, Л. Виготський, А. Лазурський, О. Леонтьєв, В. Мясищев, С. Рубінштейн, П. Симонов, О. Тихомиров, П. Юркевич та ін.

Згідно загального визначення поняття «емоційний інтелект» (англ. emotional intelligence) – це група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих [2]. Ширше – це особлива форма організації індивідуального емоційного досвіду у вигляді наявних емоційних структур, що породжують емоційний простір відображення і емоційні репрезентації, які будуються в межах цього простору [3, с. 60].

Потреба формування та розвитку емоційного інтелекту є сьогодні надзвичайно актуальною, так як у суспільстві відбувається процес руйнації усталених форм людських стосунків. Відповідно постає, так би мовити, запит на творення нових способів та аспектів комунікації між людьми на засадах збереження духовних цінностей та світоглядних настанов, без яких виживання соціуму неможливе: віра, надія, любов, добро, краса, воля, милосердя, працелюбність, істина, щирість тощо, які характеризують рівень особистісної культури молоді, формуванню якої має сприяти зміст навчання і виховання, зокрема, у вищих навчальних закладах.

Інакше кажучи, розвиток емоційного інтелекту безпосередньо пов'язаний з розвитком духовності людини, її творчих здібностей, сприйнятливістю до нового, самодисципліною та зосередженістю, підвищеною потребою самовираження, високим рівнем самосвідомості тощо. На нашу думку, саме педагогіка духовності сприяє, в першу чергу, створенню таких умов для самотворчості особистості, її самовизначення, саморозвитку, самоактуалізації, духовного самовдосконалення, які є основою емоційного інтелекту.

Проблемі вивчення духовних цінностей присвячені дослідження зарубіжних (Л. Бінсвангер, С. Гроф, Р. Еммонс, Д. Келлі, А. Маслоу, Р. Мей, М. Мюррей, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, І. Ялом та ін.) та вітчизняних (І. Бех, А. Богуш, М. Боришевський, Б. Братусь, Л. Буєва, Ф. Василюк, О. Гуменюк, О. Зеличенко, В. Зінченко, М . Каган, О. Климишин, Р. Лівшиць, С. Максименко, К. Муздибаєв, О. Рязанцева, М. Савчин, В. Слободчиков, С. Ставицька, В. Стрелков, О. Сухомлинська, А. Фурман, В. Шадріков, Г. Шевченко та ін.) науковців.

Згідно з моделлю Р. Бар-Она, емоційний інтелект визначається як вміння розуміти та ефективно виражати себе, розуміти інших і добре спілкуватися з ними, успішно долати щоденні вимоги та виклики часу. Всі ці якості розвиваються на внутрішньоособистісній здатності людини усвідомлювати та вдосконалювати себе, виявляти самоповагу (тобто,

повага до себе можлива лише на такому рівні, на якому індивід приймає своє внутрішнє та зовнішнє «Я», зіставляючи його зі своїми ідеалами, зі своєю совістю), самоактуалізацію (згідно піраміди А. Маслоу людині для самоактуалізації потрібні щира доброта, благородство, повага, креативність, незалежність у мисленні тощо), емоційну самосвідомість (самосвідомість орієнтована на осмислення і розуміння людини своїх почуттів, думок, вчинків, сприйняття себе в різних ситуаціях взаємодії з іншими людьми, осмисленні своєї позиції в соціумі) тощо.

Змістовно-структурний аналіз емоційного інтелекту, проведений Дж. Майером та П. Саловеєм, передбачає виділення внутрішньо особистісного та міжособистісного компонентів, до основних якостей яких дослідниками було віднесено крім емпатії та співчуття, баланс між емоціями та розумом, ознаки високої самоповаги та самосприйняття людини.

Найвищий рівень сформованості емоційного інтелекту, на думку Е. Носенко, відповідає найвищому рівню розвитку внутрішнього світу людини і базується на наявності у неї відповідних настанов щодо можливих особистих альтернатив поведінки у конкретних життєвих ситуаціях. Ці настанови відображають індивідуальну, чітко усвідомлену систему цінностей та регулюють поведінку, що мотивується не зовнішніми обставинами, а із середини. Найвищий рівень емоційного інтелекту характеризується високою самооцінкою у всіх аспектах її виявлення та досить високим рівнем психологічного благополуччя [4].

Як бачимо, автори визначають емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості та складову її внутрішнього духовного світу. Крім того всі компоненти емоційного інтелекту обертаються навколо самопізнання, вдосконалення людиною своєї особистості, глибокого розуміння емоцій інших людей, соціальної відповідальності та міжособистісними відносинами на засадах толерантності та взаємоповаги, позитивних емоцій, поваги до морально-етичних цінностей та духовності.

Отож важливою для успішного духовного розвитку особистості й емоційного інтелекту, зокрема, вважаємо трансформацію її свідомості, тобто, сприйняття себе як цілісної особистості, з творчим інтелектуальним мисленням і безпосереднім інтуїтивним сприйняттям дійсності. Під такою трансформацією розуміється процес внутрішніх змін, внаслідок яких долається втрата людиною соціальної рівноваги, межа крайньої психологічної напруги, досягається новий, більш диференційований і більш високий рівень впорядкованості й організованості у всіх основних сферах життєдіяльності, наближення до своїх ідеалів, цінностей та реалізації їх на життєвому шляху. Зокрема, відчувається потреба в оволодінні новими знаннями, щоб навчитися переживати реалії якомога більш повноцінно, шляхом усвідомлення і роботи над своїми помилками для максимального досягнення цілепокладання.

Любов, сумління, справедливість, повага, порядність, чуйність... Всі ці чесноти – це відношення, що реалізовується в думках, почуттях, намірах і діях людей та моделює їх особливі міжособистісні відносини. Доброчесна людина та, яка має намір робити, і робить добро, реалізує його у своєму ставленні до інших людей.

Тобто, чим більше якостей, що об'єднуються загальним поняттям «духовність» проявляє людина, тим вищий у неї спостерігається рівень емоційного інтелекту. Відповідно, чим більше негативних якостей, тим більше людина схильна до імпульсивних вчинків, скептична, образлива, гірше усвідомлює свої емоції, довго знаходиться під впливом почуттів тощо.

Візьмемо до уваги, наприклад, поняття «совість» – усвідомлення і почуття моральної відповідальності за свою поведінку, свої вчинки перед самим собою, людьми, суспільством; моральні принципи, погляди, переконання; характеризує здатність людини здійснювати контроль за власною поведінкою, давати об'єктивну оцінку своїм діям тощо.

Тобто совість, як духовне почуття, є засобом самоконтролю, самокорекції, відповідального ставлення до життя, а саме ці якості є первинними у структурі емоційного інтелекту. Саме з допомогою совісті, яка кличе до розширення обріїв людських можливостей і яка докоряє за допущені помилки набувається «мистецтво жити», а не пристосування до життєвих обставин, здійснюється процес духовного зростання, який завершується духовним народженням, або просвітленням, завдяки напруженій діяльності самовдосконалення [1].

Отож, завданням сучасної освіти є розвиток духовності молоді, що в підсумку стає основою формування і становлення її емоційного інтелекту.

Література:

1. Духовний простір і ціннісні орієнтації молоді України. URL: https://vseosvita.ua›embed.

2. Емоційний інтелект. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org› wiki.

3. Журавльова М. О. Емоційний інтелект як проблема психологічних досліджень. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. 2009. Вип. 1/2. С. 57–61.

4. Носенко Е., Коврига Н. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. К. : Вища школа, 2003. 160 с.

5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/286-2022-%D1%80/sp:max50: nav7:font2#Text.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВЗАЄМОДІЇ З ГУМАННОЮ ПЕДАГОГІКОЮ

Бойван О. С.
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії і практики перекладу
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Надзвичайно актуальними на сьогодні є проблематика емоційного інтелекту, що більше має взаємозв'язок із психологічною наукою, й питання гуманної педагогіки, що ніколи не переставали бути ключовими в процесі роботи з підростаючим поколінням.

Зацікавленість педагогів та психологів вище згаданою проблемою не є випадковою, оскільки практика виховання потребує оновлення через налагодження позитивних стосунків із підростаючим поколінням. Саме прагнення переосмислити й переоцінити систему роботи з вихованцями та акцентувати увагу на особливості побудови педагогічної взаємодії з урахуванням емоційної складової зумовило актуальність дослідження. На нашу думку, проблемі розвитку емоційного інтелекту у взаємодії з гуманною педагогікою не приділяється достатньо уваги з боку науковців. Певні дослідження психологів, педагогів та інших фахівців частково описують таке поєднання в соціально-освітніх умовах.

Серед західних учених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Г. Гарднер, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Р. Купер, Дж. Майер, А. Саваф, П. Саловей, С. Хейн.

Учені (Д. Гоулман, Д. Гоулмен, П. Саловей, Дж. Майер, Д. Карузо, Г. Гарднер,) не змогли знайти спільний знаменник у питанні, чи можна розвивати емоційний інтелект із метою вдосконалення. Частина дослідників вважає, що розвитку піддається лише емоційна компетентність (комунікативні навички). Їхні опоненти вважають, що емоційний інтелект розвинути можна, оскільки нервові шляхи мозку розвиваються більшу половину життя. В такій суперечливій ситуації можна підсумувати, що на емоційний інтелект людини впливають як психологічні (тип мислення і темпераменту), так і соціальні чинники.

На сьогодні в Україні з'явилися дослідження з проблеми концептуалізації цього феномена, його функцій (Е. Носенко), вивчення EQ як детермінант внутрішньої свободи особистості (Г. Березюк) та показника цілісного її розвитку (О. Філатова).

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз сучасних досліджень емоційного інтелекту в контексті його взаємодії з гуманною педагогікою.

Вивчення впливу емоційного інтелекту на особистість – важливий вектор дослідження як психологічної науки, так і педагогічної, адже визначення факторів його впливу на життєдіяльність особистості дасть відповіді на чимало запитань.

Складність і різнобічність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання його системних змін зумовлюють гостру потребу розвитку потенціалу емоційного інтелекту людини задля її ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації. За таких умов зростає науково-психологічний інтерес до проблеми EQ. Якщо в XX ст. освіта, дипломатія, управління та бізнес вимагали розвитку логічного інтелекту, то в XXI ст., коли процес глобалізації охопив усі сфери життя, перспективними є поглиблення емоційного й пов'язаних з ним форм практичного і творчого інтелекту [2, ст. 22].

В останні десятиліття гуманна педагогіка поповнилася теоретичними та практичними набутками, що базуються на творчій спадщині класиків світової педагогіки: Г. Сковороди, М. Пирогова, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Я. Коменського, М. Монтесорі, С. Гессена та багатьох інших.

Відповідаючи на питання про зміст поняття «гуманна педагогіка», сам Ш. Амонашвілі каже: «Ця педагогіка сприймає дитину такою, як вона є, погоджується з її природою. Вона бачить у дитині її безмежність, усвідомлює її космічність і веде, готує її до служіння людству протягом усього життя. Вона затверджує особистість в дитині шляхом виявлення її свобідної волі й будує педагогічні системи, процесуальність яких визначає любов учителя, оптимізм, високо духовна моральність. Вона заохочує педагогічну творчість і закликає до педагогічного мистецтва. Гуманне педагогічне мислення прагне осягнути неосяжне і в цьому сила освітніх систем і процесів, народжених в його надрах» [3]. Принципи гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі протиставляє традиціям «авторитарної» педагогіки, у яких педагогічне мислення зводиться до двомірності «заохочення – покарання»: якщо дитина вчиться і веде себе добре – заохочуємо, погано – караємо. У концепції гуманної педагогіки існує інший вимір педагогічного мислення – духовна спрямованість нагору, куди вчитель і дитина прямують разом. Цей вимір випливає з власне визначення поняття «школа». У розумінні Амонашвілі: «Школа (скале) – це скелясті, тяжкі сходинки підйому, піднесення душі, котрі потребують сили волі, ретельності, відданості, вони «вчать керувати порядок

із хаосу». А носієм скале є вчитель, тобто вчитель і є школа, школа в ньому, а не поза ним» [1, ст. 12].

Пропрацювавши поради Шалви, бачимо, що одним із ядрових питань є опертя на позитивні емоції вихованця, що сприяють правильності сприйняття навколишніх ситуацій й вибору належної траєкторії побудови здорових стосунків з іншими. Значна увага належить емоційно-ціннісному компоненту, вміння розрізняти емоції, розвивати емпатію, вирішувати конфліктні ситуації. Всі ці складові стають головними для всіх учасників соціально-педагогічних процесів. Поняття емоційного інтелекту в поєднанні з гуманною педагогікою стає провідним серед усіх характеристик, що гарантують гармонію розвитку підростаючого покоління в процесі вдалої взаємодії з дорослими та педагогами.

Література:

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя / пер. з рос. Хмельницький: Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. 170 с.

2. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. Психологічні студії Львівського ун-ту. 2002. С. 20–23.

3. http://serdcevedenie.narod.ru/pedagog/amon.htm

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Бохан Ю. В.
кандидат хімічних наук, доцент
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Форостовська Т. О.
кандидат педагогічних наук, доцент
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Одним з найважливіших завдань, що сформовано перед закладами освіти структури Нової української школи (НУШ) сьогодні є підготовка школяра-дослідника, який володіє сучасними методами пошуку,

здатного творчо підходити до вирішення наукових задач, поповнювати свої знання шляхом самоосвіти. У сучасній педагогічній науці навчально-дослідницька діяльність учнів стає популярною та затребуваною формою освітньої діяльності при вивченні навчальних предметів природничого циклу (хімії, фізики, біології, географії) та необхідним засобом розвитку самостійного творчого підходу школярів до сучасного життя. Вона є засобом розширення, поглиблення і вдосконалення знань учнів, формування навичок експериментальної роботи, сприяє подоланню фобії до групи предметів природничого циклу, організації дозвілля, розвитку здібностей та схильностей школярів, розширення їх кругозору, формування стійкого інтересу до предмету та формуванню навичок soft skills. Визначення важливої ролі soft skills, так званих «м'яких/гнучких навичок», підкреслюється у переважній більшості наукових, методичних та публіцистичних видань, виступах урядовців. Такі ідеї підкреслюються у концепції Нової української школи з акцентом на набуття ключових компетентностей та наскрізних вмінь [2]. Йдеться про такі навички, як уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, обізнаність та здатність до самовираження у сфері культури, економічна компетентність тощо.

Відповідно Нова українська школа потребує вчителів, які здатні не лише швидко опановувати сучасні методики навчання та виховання учнів, а й адаптувати їх до потреб освітнього середовища, створювати та впроваджувати власні розробки, організовувати процес навчання на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів. Водночас поверхневий аналіз діяльності вчителя природничих наук показує, що вагома частина його роботи пов'язана з питаннями не тільки методичного змісту, а й тривіальними питаннями адаптації до змін в умовах життя й роботи, адекватною реакцією на них, оволодіння емоціями, опанування нового, знаходження спільних рішень, пошуку нових можливостей особистого й професійного розвитку та інших іноді достатньо нетривіальних для звичайного шкільного курсу природничих наук. Це призводить до думки виділення soft skills компетентності вчителя природничих наук як однієї із підсистем професійної компетентності вчителя природничих наук. Soft skills компетентності учителів має поєднувати власне їхні soft skills навички й готовність зі здатністю залучати до подібної діяльності своїх учнів.

Тому перед вищою педагогічною освітою, зокрема у сфері підготовки майбутніх вчителів природничих наук, постає проблема пошуку та застосування ефективних способів взаємодії суб'єктів освітнього процесу: вибір продуктивних технологій навчання і виховання, створення парадигмальних підходів до професійної освіти, управління

педагогічним процесом. У «Рекомендаціях щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми» зазначено, що soft skills «дають змогу випускникам ЗВО бути успішними на своєму робочому місці» та подано їхній перелік, а саме «навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, уміння вирішувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, здатність логічно і системно мислити, креативність та ін.» [3].

Сьогодні організація освітнього процесу в закладах вищої освіти поки не має універсальних технологій для формування soft skills. Під час освітнього процесу з реалізації освітніх програм підготовки майбутніх вчителів важливим, на нашу думку, є застосування проблемно-орієнтованого підходу, технології проєктного навчання, спрямованих на саморозвиток особистості здобувачів вищої освіти, їхніх професійних та соціальних потреб, що дозволить сформувати професійно і соціально значимі навички майбутніх фахівців, спонукатиме до розвитку креативного та критичного мислення. Технологія проєктного навчання дозволяє сформувати вміння адаптуватися до швидкозмінюваних вимог сучасного суспільно-економічного розвитку, самостійно окреслювати особисті та професійні цілі, демонструвати уміння дотримуватися дедлайнів, розвивати комунікативні навички та командоутворення, виявляти власний лідерський потенціал [1]. На кафедрі природничих наук і методик їхнього навчання ЦДУ застосовується проблемно-орієнтований підхід навчально-дослідницької підготовки майбутнього вчителя природознавства, хімії, біології, фізики, що передбачає застосування технологій проєктів і проблемного навчання, які дають змогу підвищити її ефективність та сформувати необхідні для майбутнього вчителя навички soft skills.

Таблиця 1

Схема розвитку soft-skills навичок під час реалізації проблемно-орієнтованого підходу навчально-дослідницької підготовки майбутнього вчителя природничих наук

Види «soft skills»	**Складові «soft skills»**
Професійно-особистісний саморозвиток та самопрезентація	визначати сильні сторони професійно-особистісного саморозвитку вчителя й ті, над якими варто попрацювати; покращення та вдосконалення навичок, вихід із зони комфорту; прагнення до самореалізації та самовдосконалення, що є пріоритетним завданням та вагомою передумовою для забезпечення ефективності та якості освітнього процесу та взаємодії з його учасниками; пошук мотивуючих джерел; вміння триматися на публіці; розвивати навички ораторського мистецтва та самоконтролю.

Продовження таблиці 1

Тайм-менеджмент	вміти планувати роботу вчителя та визначити пріоритети в роботі, що сприяє досягненню цілей з мінімальною витратою часу та максимальною ефективністю; використання технік для підвищення ефективності діяльності, методів і технік для управління часом; уникнення стресу та відчуття особистісного прогресу.
Ефективна комунікація	вміти взаємодіяти, з орієнтацією на розуміння співрозмовника, засобами, що сприяють встановленню та розвитку контактів, встановленню позитивних взаємовідносин, вивченню особистісних особливостей, формуванню етики спілкування; використання прийомів активного слухання та методу ненасильницької комунікації.
Конфлікти	прогнозувати й попереджати конфлікт; аналізувати конфлікт з різних позицій; зберігати спокій та вміти знайти спосіб мирно врегулювати конфлікти. застосовувати різні стратегії вирішення конфлікту.
Емоційний інтелект	розуміння своїх емоцій і емоцій дітей, батьків, колег; уміння використовувати свої емоції як ресурс для прийняття рішень, професійно-педагогічної взаємодії; використання емоцій у когнітивній діяльності; управління емоціями; розуміти мову емоцій і навчити цьому дитину.
Професійний інтелект (hard skills навички)	формування системи професійних компетенцій, що поєднує загальнодидактичні і спеціальні фахові знання; формування системи фахових умінь; формування професійних здібностей та професійно значущих рис особистості
Робота в команді	формувати навички роботи в команді; вчитися конструктивно критикувати та відстоювати свою думку під час роботи у команді; прийняття й розуміння ролей у командній роботі; вчитися генерувати ідеї та шукати оптимальні рішення під час роботи у команді; переваги командної роботи; дотримання стратегій команди.
Гнучкість та адаптація	готовність коригувати початкові плани; підхоплювати думки співрозмовника; невимушено і легко ставитися до змін, що відбуваються; простими і доступними словами пояснити складні теми або терміни.
Медіаграмотність	використовувати медіаресурси у освітньому процесі; здатність і готовність сприймати і розуміти зміст медіатекстів, незалежно від їх складності, уміння «фільтрувати» інформацію; розуміти силу впливу медіатекстів на суспільство; здатність розрізняти емоційну й аргументовану реакцію при сприйманні інформації тощо.

Постановка проблеми теоретичного або прикладного характеру інтенсифікує експериментально-дослідну діяльність студентів з її вирішення, зумовлює розвиток креативного мислення, критичного аналізу

навчально-професійного матеріалу задля пошуку оптимальних шляхів розв'язання проблемної задачі або виконання індивідуального чи колективного проєкту. Крім того зазначені технології стимулюють розвиток soft-skills навичок: відповідальності, командної роботи, комунікативних вмінь, самоменеджменту й самодисципліни тощо (табл. 1).

Виходячи з даних, представлених у таблиці, можна зробити висновок про те, що застосування проблемно-орієнтованого підходу, технології проєктного навчання під час підготовки вчителів природничих дисциплін ефективно сприяє розвитку складових soft skills студентів і дасть можливість їм не лише займатися саморозвитком, а й ставати ментором (наставником) для своїх майбутніх учнів та розвивати soft skills вже в них. Такий вчитель стане педагогом-консультантом, вихователем, керівником проєктів, соратником, дослідником, від якого вийдуть діти з багажем сформованих гнучких навичок, які самі готові до викликів часу.

Література:

1. Кірдан О., Кірдан О. Формування soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи* : зб. наук. праць. 2021. Вип. 2. С. 152–160.

2. Оніпко В.В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі : автореф. дис ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В.о. Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси : [б.в.], 2012. 40 с.

3. Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми. Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 р.: ТОВ «Український освітянський видавничий центр "Оріон"». К., 2020. 66 с, с. 20.

КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИКА» НА ПІДГОТОВЧОМУ ВІДДІЛЕННІ

Бруяка О. О.
кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри базових та спеціальних дисциплін
Навчально-науковий інститут розвитку освіти
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна

На сучасному етапі реформування системи освіти в Україні одним із головних завдань навчання є побудова умов для всебічного розвитку особистості. Для того, щоб покращити якість підготовки слухачів підготовчого відділення громадян України Національного авіаційного університету, викладачі вдосконалюють методи навчання та використовують нові моделі. Сьогодні покращення навчального процесу потребує розвитку та впровадження нових, нетрадиційних форм навчання. У діяльності зі створення умов розвитку здібностей та інтересів до вивчення фізики я використовую різноманітні способи подачі навчального матеріалу. Інформація та завдання, які містять у собі елементи надзвичайного, несподіваного, забавного, викликають інтерес у слухачів до навчального предмету та сприяють створенню позитивної емоційної атмосфери. Тому особлива увага приділяється активним формам і методам роботи, серед яких своє місце займає кейс-метод.

Метод Кейсів (case study, метод певних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – це сучасна освітня технологія навчання, що використовує опис реальних ситуацій заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань – ситуацій (рішення кейсів) [1]. Безпосередня мета кейс методу – проаналізувати ситуацію – case, що виникає при конкретному положенні справ, і виробленні практичного рішення; моделюванні можливих напрямків її розвитку; оцінка запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

Нині співіснують дві класичні школи методу кейсів – Гарвардська (американська) і Манчестерська (європейська). В рамках першої школи метою методу є пошук єдино вірного рішення, друга – передбачає багатоваріантність вирішення проблеми. Для слухачів підготовчих курсів можна використовувати ці два методи в залежності від ситуації. Учні повинні проаналізувати ситуацію, розібратися в суті проблем, запропонувати можливі рішення і вибрати найкраще з них. Також кейси можуть бути представлені в різних форматах, від класичного методу обговорення, до мультимедійного представлення результатів.

Метод кейсів вимагає багатоетапність дій: читання, реферування, пошук проблем, аналіз, виділення критеріїв, рішення проблем. В ході реалізації цієї технології потрібно моделювання досліджуваного теоретичного матеріалу, узагальнення та аналіз ключових понять, явищ, ідей, законів і закономірностей. Розрізняють декілька методів роботи з кейсами:

– метод інцидентів, метод подачі інформації з пробілами;
– метод розбору ділової або технічної документації;
– ігрове проектування;
– ситуаційно-рольова гра;
– метод дискусії;
– кейс-стаді або метод конкретних ситуацій.

Один з найбільш ефективних способів – змоделювати реальну ситуацію, яка буде відображати конкретну практичну проблему. Завдання слухачів – виробити самостійно або в ході колективного обговорення рішення поставленої задачі. Важливо, щоб при цьому вони задіяли ті практичні вміння та навички, які були отримані в рамках вивчення курсу.

Кейси бувають абсолютно різні: наукові, тематичні, кейси-інструкції, відео кейси, але всі вони обов'язково повинні містити реально можливу ситуацію, а також спонукати слухачів підготовних курсів міркувати і ставити перед собою питання.

Серед недоліків кейс-технології можна зазначити те, що це займає багато часу. Також потребує від учнів певного досвіду, глибоких знань для проведення дискусій та аналізу запропонованої проблеми [2].

Як приклад реалізації технології на заняттях з фізики можна навести декілька кейсів:

1. **«Дощова крапля»**.

Відомо, що швидкість кульки під час наближення до землі збільшується, а швидкість дощової краплини, навпаки, зменшується. Як це пояснити.

Основна мета – навчити слухача фокусуватися на феномені, формулювати причинно-наслідкові питання, а потім висувати гіпотези для їх вирішення.

Уявіть, що йде дощ. Вітру немає, краплі падають вертикально вниз і летять паралельно до стін будинків. На бічному склі нерухомого автомобіля вони штрихують вертикальні відрізки. Що буде якщо автомобіль поїде? Чому?

2. **«Цирковий собака»**.

Цирковий собака біжить поверхнею кулі зі швидкістю 1 м/с відносно цієї поверхні. З якою швидкістю й куди котиться куля? [3].

3. **«Синтекость»**.

Українськими вченими розроблено біокерамічний нанокомпозит «Синтекость», основу якого становлять різі види біоактивних керамік, що дозволені для застосування в медичній практиці. Біоактивна кераміка є синтетичним матеріалом і сприяє повному відновленню структури природної кістки. Завдяки чому?

4. **«Хто хитріший»**?

Два брата Іван та Матвій, які живуть у сусідніх кімнатах, вирішили зекономити, з'єднавши свої світильники послідовно. Вони домовилися, що встановлять лампочки по 100 Вт і платитимуть за електроенергію порівну. Проте кожен із них вирішив отримати краще освітлення за рахунок іншого. Іван встановив лампочку потужністю 200 Вт, а Матвій – потужністю 50 Вт. Хто з братів отримає краще освітлення? Хто з них платитиме за іншого?

5. **«SpaceX Crew Dragon»**.

Демонстрація відео фрагменту запуску космічного корабля SpaceX Crew Dragon. Яка подія представлена в відеокейсі? Чи відомо вам фізичне явище, яке лежить в основі даної події? Які особливості події ви помітили при перегляді відеокейсу?

6. **«Електромобіль»**.

За яким принципом працює? Історія виникнення? Переваги та недоліки? Перспективи розвитку?

Таким чином, кейс-метод є одним із інноваційних та перспективних методів навчання, який підвищує інтерес слухачів до науки фізики. А його застосування орієнтоване не тільки на отримання конкретних знань, а й на формування компетентностей, умінь і навичок розумової діяльності слухачів

Література:

1. Ситуаційний аналіз, або анатомія кейс-методу / Ю. Сурмін, А. Сидоренко, В. Лобода и др. ; под ред. Ю. П. Сурміна. К. : Центр інновацій та розвитку, 2002. 286 с.

2. Осіна Н. А. Кейс–метод як спосіб формування життєвих компетентностей учнів : метод. реком. Запоріжжя : Науково-методичний центр професійно-технічної освіти, 2018.

3. Орлянський О. Ю. Готуємось до районних олімпіад з фізики. Харків : Основа, 2015. 272 с.

ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНІ КОМПЕТЕНЦІЇ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Величко К. Ю.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та бізнесу
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Чеський мислитель, педагог-реформатор Ян Амос Коменський писав, що система виховання молоді повинна бути націлена на досягнення трьох елементів: пізнання себе та навколишнього світу (розумове виховання), управління собою (моральне виховання) і тяжіння до Господа (релігійне виховання) [1, с. 199]. Ці цілі не втратили своєї актуальності, хоча ми живемо в швидкозмінному нестабільному середовищі, коли високі теми цифровізації та технологічного розвитку, диктують принципово інші підходи до побудови системи навчання.

Сьогодні цінність освіти, точніше відмінна риса освіченої людини – це сформовані загальнокультурні цінності або, як заведено говорити, із сучасної точки зору – загальнокультурні компетенції.

Проблематика формування компетентностей висвітлена у наукових працях Е. Зеєра, О. Овчарука, Т. Філь, А. Реана, В. Байденко, В. Кушнір, В. Сухомлина, Ж. Делора, І. Зязюн, Л. Пуховської, В. Титаренко та Л. Охріменко та ін.

Загальнокультурні компетенції правильніше представляти саме як результат освіти, що проявляється через формування системи знань у галузі загальнолюдської та національної культури, основ духовно-моральних відносин та суспільних явищ, традицій та умінь практично застосовувати їх у системі соціальних відносин, наявність уявлень про наукову картину світу.

Так, В. Титаренко та Л. Охрименко зазначають, що «сформована загальнокультурна компетентність у студентів сприятиме здатності до формування особистості, взаєморозуміння із суспільством, творчого мислення, вміння застосовувати свої знання, уміння і навички на практиці, які впливають на ефективність засвоєння навчального матеріалу» [2, с. 192].

Сучасна парадигма виховання, скоріше зорієнтована на західні моделі, що фактично нав’язують і західні цінності та концепцію «вільного виховання» не сприяють формуванню загальнокультурних цінностей, тобто відбувається їх «вимивання».

Вважається, що у XXI столітті кожні 5–7 років змінюються способи мислення людини, тому тільки ґрунтуючись на знаннях традиції, культури, історії (тобто загальнокультурних цінностях) можливе формування особистості.

З методичної точки зору, процес формування загальнокультурних компетенцій включає такі компоненти: когнітивний, ціннісно-орієнтований та комунікативно-дієвий. Когнітивний компонент реалізується шляхом «освоєння» культурного простору (вивчення, розуміння) і це може бути реалізовано через елементи виховної роботи у закладі освіти (традиції, свята) та введення спеціальних курсів та факультативів з мистецтва, національної культури, театральні студії та ін. Фактично когнітивний компонент – це орієнтація в проблематиці культурно-освітнього простору, доповнення вже наявних теоретичних знань та умінь у різних галузях культури.

Ціннісно-орієнтовний компонент – це вже більш складне завдання для сучасної освіти, який передбачає розвиток та здатність емоційно і ціннісно сприймати культурну спадщину; це також розвиток уміння отримувати естетичне задоволення від спілкування з культурними цінностями та розвиток здатності висловлювати ставлення до творів мистецтва, оцінювати їх.

Комунікативно-дієвий компонент відповідає операційно-поведінковому спрямуванню і такому способу засвоєння культури, як навчання та співтворчість. Він включає вдосконалення навичок спілкування з культурними цінностями, культури поведінки і вираження емоцій; формування вміння працювати з інформацією, отриманої з різних джерел; активізацію власної творчості діяльності. У освітньому закладі це може бути реалізовано через відвідування музейних закладів та театральних постановок, проведення тематичних читань або обговорення літературних новинок.

Безумовно, опанування загальнокультурних компетенцій має забезпечити не лише функцію соціально-культурної освіти, а й залучення студентів до культурної діяльності, яка сприяє збагаченню знаннями про культуру, а головне – трансформацію цих знань у моральні переконання, норми та принципи духовного життя, в формування навичок творчої діяльності як головній складовій розвитку особистості.

Саме тому, це складне завдання для університетів – забезпечити оволодіння загальнокультурними компетенціями, що проявляються, в першу чергу, через атмосферу освітнього простору у закладі, вміння створити внутрішню культуру університету, закласти певні культурні цінності та правила, що сприяють формуванню цілісної особистості.

При аналізі можливих шляхів та засобів розвитку загальнокультурних компетенцій ми виходимо з можливостей підвищення

загального рівня культури особистості в освітньому закладі та за його межами, так як культурно-освітній простір студентів не обмежується виключно стінами університету.

Тобто, сучасний університет – це не просто про отримання конкретних знань зі спеціальності, це також про створення умов для формування саме загальнокультурних компетенцій. При цьому сучасна модель виглядає таким чином: навчання + виховання + розвиток, що дає поєднання професійних та загальнокультурних компетенцій.

Література:

1. Антонюк. Г. (2012). Ян Амос Коменський і розвиток педагогічної думки України в XVII ст. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, В. 6. С. 189–200.

2. Титаренко, В., Охрименко, Л. (2019). Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців засобами українського костюма**.** *Витоки педагогічної майстерності*. ПНПУ імені В.Г. Короленка, Полтава, В. 23. С. 190–193.

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ: КЛЮЧОВІ НАВИЧКИ XXI СТОЛІТТЯ ДЛЯ УСПІХУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Віхрова Л. Г.
кандидат технічних наук,
професор кафедри електротехнічних систем
та енергетичного менеджменту
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Зінзура В. В.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри електротехнічних систем
та енергетичного менеджменту
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

У сучасному світі, на додаток до традиційних hard-skills, таких як технічні навички та знання, соціальний та емоційний інтелект стає все більш важливим soft-skills для успішного функціонування в різних сферах життя, включаючи освіту.

Соціальний інтелект – це здатність взаємодіяти з іншими людьми, розуміти їхні почуття та перспективи, співпрацювати в команді та вирішувати конфлікти. Емоційний інтелект відображає здатність розуміти та керувати своїми власними емоціями, а також виявляти співчуття та емпатію до інших людей [1].

У сфері освіти, соціальний та емоційний інтелект – це одні з найважливіших soft-skills, які є передумовою успіху всіх учасників освітнього процесу [2]:

- студенти, які вміють ефективно взаємодіяти з іншими людьми, можуть знайти більше можливостей для навчання та розвитку в майбутньому;
- викладачі, які проявляють соціальний та емоційний інтелект, можуть відчувати більшу емпатію до своїх учнів та виявляти більшу зацікавленість у їх успіху.

Одним зі способів підвищення соціального та емоційного інтелекту студентів та викладачів може бути включення в навчальні програми відповідних курсів. Наприклад, програми з розвитку лідерства, комунікації, управління конфліктами, емоційного інтелекту та співпраці можуть допомогти розвивати ці важливі soft-skills. Крім того, можна використовувати такі методи, як розвиток міжособистісних навичок через роботу в командах, тренінги зі здорового способу життя та ін.

Особлива увага також повинна бути приділена викладачам, які відіграють важливу роль у розвитку соціального та емоційного інтелекту учнів. Вони можуть залучати студентів до діалогу, використовувати позитивні підсилювачі, встановлювати якісні стосунки та давати фідбек.

Нарешті, важливо наголосити на тому, що соціальний та емоційний інтелект є ключем до успіху в будь-якій сфері життя. Студенти, які володіють цими навичками, можуть бути більш успішними в освіті та майбутній кар’єрі, а викладачі, які демонструють ці риси, можуть мати більшу впевненість у своїх здібностях та ефективніше взаємодіяти зі своїми студентами. Тому важливо надавати особливу увагу розвитку соціального та емоційного інтелекту студентів та викладачів, щоб забезпечити їх успіх у майбутньому.

Отже, соціальний та емоційний інтелект є найважливішими soft-skills XXI століття, які допомагають людям успішно взаємодіяти між собою, досягати мети та розвивати свої професійні та особисті потенціали. В освітньому процесі важливо надавати увагу розвитку соціального та емоційного інтелекту студентів та викладачів, використовуючи різноманітні методи та підходи. Такий розвиток допоможе підготувати майбутнє покоління лідерів, які будуть володіти необхідними навичками для успіху в будь-якій галузі.

Література:

1. Навички для успішної кар'єри [курс для здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти]. К. : 2020. 300 с.
2. Жмай О.В. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова процесу розвитку soft-skills. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 17. Вип. 2 (39), 2018. 119–132.

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вознюк Л. В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітнього менеджменту,
державної політики та економіки
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
м. Дніпро, Україна

Умови воєнного стану актуалізували проблему наявності емоційного інтелекту в менеджерів закладів загальної середньої освіти. Адже реалізація Державних освітніх стандартів, забезпечення фізичної безпеки, психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу, адаптації здобувачів освіти до нових умов навчання можливе тільки за наявності емоційного інтелекту як важливої складової професійної компетентності керівника закладу освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що в Україні дослідження емоційного інтелекту в психології відображено у працях Е. Носенко, Г. Березюк та О. Філатової. На думку вчених, емоційний інтелект відіграє важливу роль в розвитку самосвідомості та саморегуляції особистості.

Необхідно зазначити, що поняття «емоційний інтелект» активно використовується ще з дев'яностих років XX століття, однак єдиного підходу до визначення змісту даного терміну немає. Найбільш поширеними з точки зору теорії соціального управління є розуміння EQ як:

- уміння керувати власними емоціями (самоконтроль);
- управління власним емоційним станом (саморегуляція);
- розуміння власних емоцій (самосвідомість);
- соціальні навички (ефективні комунікації, лідерство).

Слід зазначити, що важливою складовою професійної компетентності менеджера шкільної освіти є здатність керівника ефективно управляти персоналом та ефективно використовувати сучасні методи та інструменти, які забезпечують командну роботу учасників освітнього процесу. Аналіз теорії і практики управління закладами загальної середньої освіт переконує, що мотивувати та стимулювати педагогічний персонал неможливо без такої складової як емоційний інтелект.

До основних чинників, які характеризують наявність емоційного інтелекту в менеджерів шкільної освіти можна віднести:

– уміння керувати власним психоемоційним станом;

– уміння визначати свої сильні та слабкі сторони у професійній діяльності;

– вміння брати до уваги почуття інших, розуміти їхній емоційний стан;

– ефективно комунікувати з усіма учасниками освітнього процесу, соціальними партнерами;

– уміння пристосовуватися до змін, ефективно діяти в складних, нестандартних ситуаціях

– здатність усвідомлювати власну спроможність у прийнятті важливих управлінських рішень.

Дослідження особливостей управління закладами загальної середньої освіти в умовах воєнного стану дає змогу з'ясувати, що емоційний інтелект суттєво впливає на реалізацію ситуаційного підходу в управління освіти.

Український вчений В. О. Бондар характеризує ситуаційне управління як «передбачення небезпеки, аналіз її симптомів та заходів для зниження негативних наслідків, її усунення і використання отриманого досвіду для наступного розвитку [1]. Відповідно до цього навички емоційного реагування на ситуацію дозволяють менеджеру освіти приймати правильні управлінські рішення.

Реалізація ситуаційного підходу, на думку вчених, передбачає чотири кроки, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень у складних ситуаціях:

– Критичний аналіз надзвичайної ситуації, який дозволяє оцінити її з усіх сторін і прийняти правильне управлінське рішення.

– Вибір підходів, які б найкраще відповідали вимогам щодо забезпечення виходу з надзвичайної ситуації, передбачення (прогнозування) ймовірних наслідків як позитивних, так і негативних.

– Визначення найбільш важливих чинників даної ситуації, які впливають на її результат; забезпечення гнучкості управлінської підсистеми школи для вирішення нагальної проблеми.

– Узгодження управлінських прийомів (технологій) розв'язання даної ситуації з освітніми цілями закладу загальної середньої освіти.

Підкреслимо, шо емоційний інтелект забезпечує успіх і в самоефективності менеджера шкільної освіти. Відомо, що провідна ідея концепції самоефективності базується на умінні особистості усвідомлювати свої здібності та вибудовувати поведінку, яка б відповідала специфічній задачі або ситуації. Отже, самоефективність – це важлива особистісна характеристика, яка проявляється у почутті власної компетентності та ефективності, а також у вірі у власні потенційні можливості щодо виконання поставлених перед менеджерами освіти основних управлінських завдань. Тому спеціаліст з високим рівнем емоційного інтелекту здатний до ефективної самореалізації.

Таким чином, EQ є важливою умовою складовою професійної компетентності менеджера шкільної освіти і умовою його готовності здійснювати управлінську діяльність у складних нестандартних ситуаціях.

Література:

1. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 388 с.

2. Передало Х.С. Емоційний інтелект та його роль в підприємницькій сфері. Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесій: реалії та виклики, Мукачево, 6–7 квітня 2020 р. С. 189–191.

3. Челало С. Емоційний інтелект у контексті розвитку особистості. 2015. URL: https://www.cuspu.edu.ua/en/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/sektsiia-1/3519-emotsiynyy-intelekt-u-konteksti-rozvytku-osobystosti

ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПОВЕДІНКОВИХ РЕАКЦІЙ

Волошин О. С.
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри загальної біології
та методики навчання природничих дисциплін
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Однією з вроджених форм поведінкових реакцій є емоції, що відіграють надзвичайно вагому роль у формуванні механізмів адаптації до середовища. І позитивні, і негативні емоції мають важливий інформаційний зміст та впливають на організацію поведінки як конкретного індивідуума, так і оточуючих. Позитивні емоції генеруються у відповідь на досягнення очікуваного результату від виконаних дій і є фактором, що сприяє закріпленню в довгостроковій пам'яті подібної моделі реакції. Негативні емоції є результатом розбіжності між очікуваним і реальним результатом реалізованих дій. Негативні емоції необхідні для стимуляції пошуку і формування нових поведінкових реакцій, які б дозволили отримати бажаний результат. За біологічною теорією емоцій П. К. Анохіна негативні емоції генеруються внаслідок незадоволених потреб, а позитивні емоції є підкріплювальним фактором вибору ефективної форми реакції за впливу аналогічних умов середовища. З теорією Анохіна узгоджується і теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера, згідно якої негативні емоції формуються у випадку когнітивного дисонансу (невідповідність отриманих та очікуваних результатів поведінки), а позитивні – у разі когнітивного консонансу (при збережені відповідності реальних та програмованих результатів діяльності) [2, ст. 136].

Емоції є природним супроводом взаємодії людини з середовищем. Зокрема, в процесі навчання краще засвоюється інформація, насичена емоціями. Емоційна пам'ять сприяє раціональнішому програмуванню і реалізації поведінкової програми. Здоровий емоційний баланс сприяє активації організму, підвищує його працездатність і ефективність використання функціональних резервів, сприяє роботі імунної системи. Домінування негативних емоцій протягом тривалого часу пригнічує працездатність організму, деструктивно впливає на організацію поведінкових реакцій, знижує імунну резистентність, під впливом глибокого стресового переживання в людини можуть формуватись

складні психосоматичні хвороби. Емоції супроводжують як неусвідомлені, генетично успадковані форми поведінки, так і набуті в процесі онтогенезу [1, ст. 808].

Незважаючи на те, що емоції мають важливе значення у взаємодії людини із зовнішнім середовищем, вони не мають самостійного значення, а є формою супроводу вроджених і набутих поведінкових реакцій. Емоції є одним з механізмів саморегуляції і регуляції поведінки оточуючих, вони впливають на спрямованість зовнішніх дій, вибірковість пізнавальних процесів і активність людини [3, ст. 88].

Слід відзначити, що вираженість емоцій в осіб дитячого віку відрізняється порівняно з дорослими. Це пов'язано з тим, що в міру навчання і виховання з віком зростає контроль кори великих півкуль над структурами лімбічної системи, які є фундаментом формування емоційного фону. В дітей молодшого віку такий контроль мінімальний, а емоції безпосередні. В осіб зрілого віку кора великих півкуль головного мозку контролює емоційне забарвлення поведінкових реакцій, що пов'язано з розвитком адаптаційних механізмів до умов середовища.

Література:

1. Літвякова І.А., Ханецька Н.В. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. «*Молодий вчений*» . № 11 (51). листопад, 2017 р. С. 806–809.

2. Примостка А. О. Аналіз теорій емоцій та їх використання для побудови математичних моделей діагностики емоційного стану людини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія. 2017. Вип. 5. С. 129–146.

3. Гринців М. Роль емоцій у розвитку здатності до саморегуляції. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки.* 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 84–89.

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Гадяк І. В.
кандидат фармацевтичних наук,
асистент кафедри фармацевтичного аналізу,
хімії та післядипломної освіти
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Професійна компетентність викладача-фармацевта означає єдність теоретичної та практичної готовності до професійної і творчої діяльності, а також характеризує рівень його професіоналізму і є основним показником рівня кваліфікації.

Професійна компетентність – інтегрована особистісно-професійна характеристика фармацевта фахівця, що забезпечує ефективність діяльності та відображає рівень сформованості професійно-значущих якостей [9].

Можливість встановлювати контакт з аудиторією є одним із пріорітетів викладача фармацевтичної діяльності.

Високий рівень професіоналізму фахівця, зокрема викладача-фармацевта, забезпечується надійною професійною діяльністю. І тому можна розглядати надійність професійної діяльності як механізм забезпечення стабільності її результатів [1].

Можна виділити такі компоненти: мотиваціний, конгітивний, комунікативний, рефлексивний, особистісний [4].

Мотиваційний компонент фахової компетентності визначає ставлення викладача-фармацевта до професійної діяльності. Основою мотивації є усвідомлення необхідності постійного підвищення рівня професійної компетенції, розкриття своїх творчих здібностей і можливостей та професійної спрямованості.

Когнітивний компонент включає мобільність знань (в т.ч. як теоретичних так і практичних), принципи і підходи до навчання майбутніх фармацевтів, оволодіння новою інформацією для успішного застосування в умовах виконання професійної діяльності, гнучкість, креативність, критичність, мобільність, оперативність мислення, усвідомлення потреби в постійному самовдосконаленні. Необхідність у самопізнанні виникає, коли викладач фармацевт виявляє дисбаланс між своєю працею і її результатом. Вивчення себе, виявлення причин дисбалансу дає можливість усунути недоліки в діяльності, взаємодії, поведінці, відновити рівновагу між собою і оточуючими людьми [2].

Комунікативний компонент – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, спілкуватися з колегами, підлеглими, клієнтами, пацієнтами, хворими, їх родичами, лікарями, партнерами і т.д. При чому вміння застосовувати знання мови, у конкретному спілкуванні, способи взаємодії з людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Під рефлексивним компонентом розуміють самоаналіз діяльності та її результатів. Рефлексія спрямована на усвідомлення пройденого шляху, збір у загальну скарбничку поміченого, обдуманого, зрозумілого кожним. Її мета вибудувати змістовний ланцюжок [3].

Особисті якості викладача відіграють важливу роль у формуванні спеціаліста фармацевта. Грамотний, чуйний, контактний спеціаліст зможе надати професійну, всебічну консультацію та пораду іншим.

Враховуючи вищенаведене, викладачу фармацевтичної галузі необхідно постійно підвищувати та удосконалювати рівень своєї фахової компетентності, яка охоплює мотиваційні, конгітивні, комунікативні, рефлексивні та особистісні компоненти. Це дозволяє стверджувати, що високий рівень професіоналізму та висока якість професійної підготовки забезпечує надійність професійної діяльності.

Література:

1. Сисоєва С. О. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю. *Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: збірник наукових праць*. Рівне : НУВГП. 2011. С. 3–11.

2. Корнещук В.В. Корнещук В.В. Кількісно-якісний аналіз факторів надійності професійної діяльності. *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2007. № 11. С. 123–132.

3. Головань М. Система компетенцій випускника вищого навчального закладу напряму підготовки «фінанси і кредит». *Вища школа*. 2011. № 9. С. 27–38.

4. Стрельніков В. Компоненти професійної компетентності викладача вищої школи. *Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника*. 2011. Випуск 2. 184 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ

Гарасьова Н. Ю.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри електротехнічних систем
та енергетичного менеджменту
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

В наш час дистанційна або змішана форма навчання являються невід'ємною частиною сучасного навчального процесу [1]. Для проведення такої форми навчання навчальний заклад створює певні умови, які забезпечують викладачеві та здобувачеві вищої освіти доступ до вивчення навчальної дисципліни [2].

Для дистанційного навчання у Центральноукраїнському національному технічному університеті використовують навчальне середовище MOODLE. Платформа MOODLE надає можливість цілодобового доступу і дозволяю організовувати навчання та контроль результатів у повному обсязі.

В MOODLE викладається силабус дисципліни, який допомагає здобувачеві розібратися з наповненням курсу та необхідними завданнями.

Проведення занять з електротехнічних дисциплін потребує вивчення лекційного матеріалу, виконання практичних та лабораторних завдань, самостійної роботи здобувача. Для допомоги здобувачеві, курс має певне наповнення, до складу якого входять окремі папки з матеріалами курсу, зовнішній вигляд яких зображено на рис. 1.

Засвоєння лекційного матеріалу досягається за рахунок завантаження у систему MOODLE лекцій, слайдів, методичних рекомендацій, літератури та посилань. Контроль за засвоєнням лекційного матеріалу здійснюється за допомогою проходження здобувачами тестів по окремим розділам.

Приклад розміщення тестів наведено на рис. 2. Крім того, проводиться читання лекцій в онлайн форматі на платформі ZOOM.

Виконання практичних занять передбачає розрахункову роботу за певним розділом курсу. Для виконання цієї роботи здобувач має можливість скористатися методичними рекомендаціями, що також розміщенні в MOODLE, або скористатися консультацією викладача у любому доступному форматі.

Рис. 1. Методичне забезпечення курсу

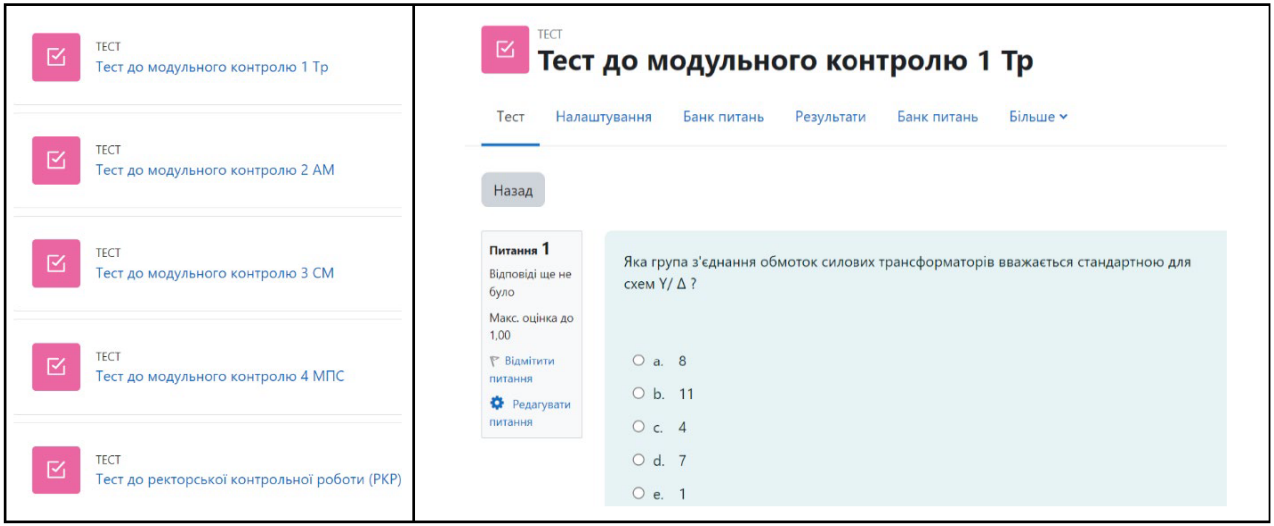

Рис. 2. Розміщення та загальний вигляд тесту

Для оцінки виконаних розрахунків, здобувач оформлює звіт та надсилає його у папку «Для виконаних завдань», яка створюється викладачем. Загальний вигляд папки наведено на рис. 3.

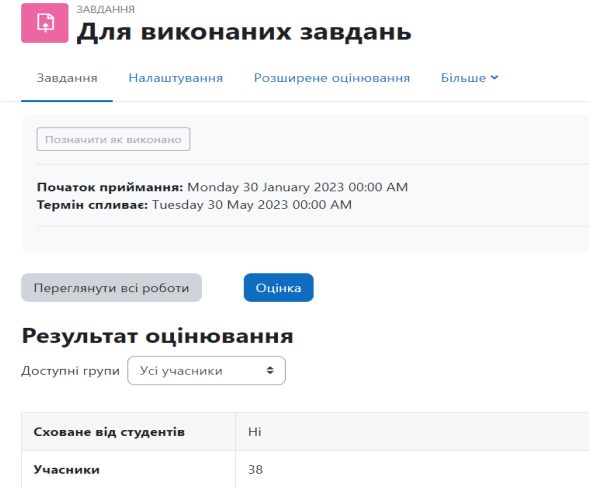

Рис. 3. Загальний вигляд папки для завдань

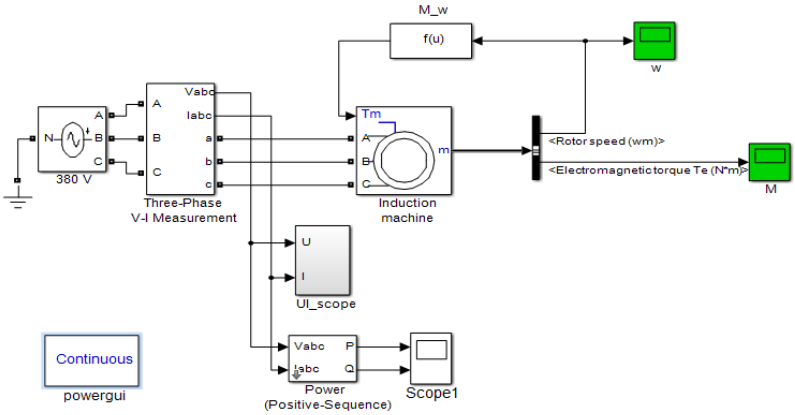

Рис. 4. Модель Simulink для дослідження прямого пуску асинхронного двигуна з короткозамкнутим ротором

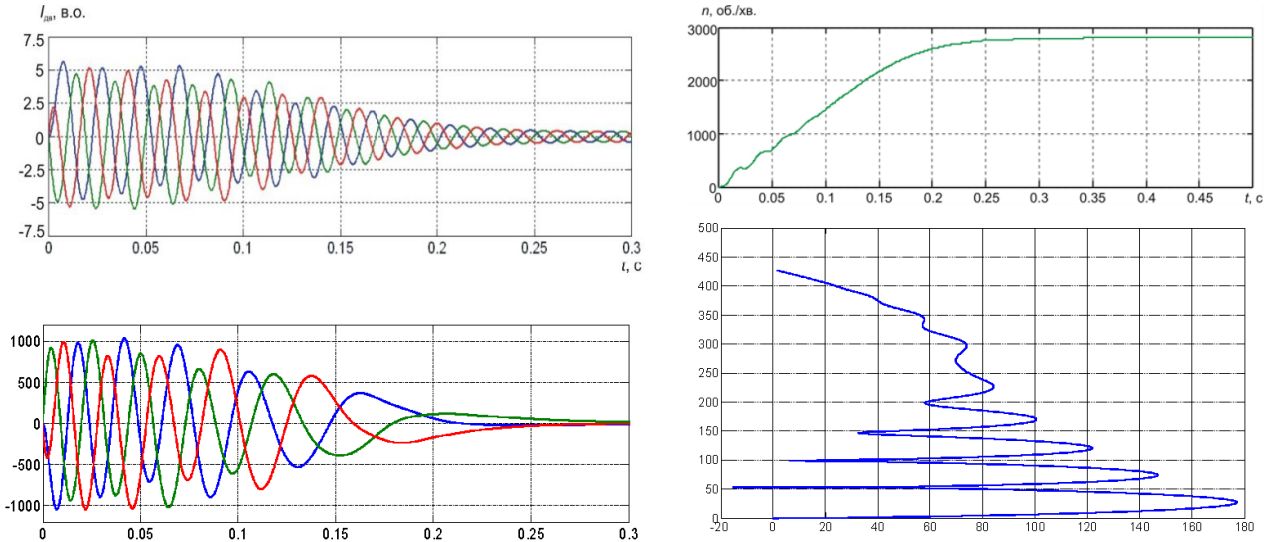

Рис. 5. Часові залежності змінних стану АД

Складніше організувати виконання лабораторних робіт при проведенні занять саме з електротехнічних дисциплін. Виконання лабораторної роботи передбачає контроль певних параметрів установки, які знімаються студентом при роботі стенду. В умовах дистанційного навчання доцільно використо-вувати систему програмування MATLAB додаток Simulink, який дозволяє отримати моделювання об'єкту на основі його математичного опису.

Розглянемо на прикладі лабораторної роботи «Прямий пуск в хід асинхронного двигуна (АД)», як здійснюється її виконання дистанційно. Спочатку здобувач отримає варіант завдання з технічними характеристиками АД. За цим варіантом розраховуються необхідні параметри та складається схема моделі у програмі *Simulink Matlab* (рис. 4).

Після перевірки розрахунків та схеми викладачем, здобувач готує програму до розрахунків: заносить необхідні данні у вікна налаштувань параметрів асинхронної машини, параметрів трифазного джерела живлення, параметрів дисплею, параметрів моделювання та виконує розрахунки. Результатом розрахунків є часові залежності змінних стану машини (струмів статора та ротора, швидкості обертання двигуна, динамічної механічної характеристики), які наведено на рис. 5. Зображено як перехідний процес при пуску машини, так і усталений режим роботи.

Далі здобувач аналізує отримані результати та оформлює звіт з лабораторної роботи, який і надсилає до папки «Для виконаних завдань».

Такий підхід дозволяє здобувачеві наочно отримати уявлення про фізичні процеси, що проходять при пуску АД. Проведення лабораторних робіт в системі програмування MATLAB доцільно поєднувати з виконанням лабораторних робіт на стендах в лабораторії, що дозволить покращити якість навчального процесу, оптимізувати вивчення курсу при змішаній системі навчання здобувачів.

Література:

1. Афанасьєва О. В. Особливості дистанційного викладання технічних дисциплін / О. В. Афанасьєва, Н. О. Лалазарова, С. Гончарова. Харків, Новий колегіум, 2021. № 3 (105). С. 29–32.

2. Лалазарова Н., Ляпін О., Афанасьєва О. Деякі аспекти використання дистанційного навчання у технічному ВНЗ. Новий Колегіум. 2010. № 6. С. 5–9.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Гнатовська К. С.
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії і методики викладання
філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

У сучасних умовах глобальних стратегічних трансформацій завданням держави є всебічний розвиток людського потенціалу. Підготовка висококваліфікованих фахівців, у тому числі педагогічних кадрів, передбачає формування цілої системи професійних компетентностей, універсальних навичок, а також особистісних якостей, необхідних громадянину XXI століття. Одним із найважливіших ресурсів особистості є емоційний інтелект, високий рівень розвитку якого забезпечує соціальну успішність індивіда, сприяє становленню громадянської, національно-патріотичної позиції, загальної та управлінської культури.

Поняття емоційного інтелекту, уведене в науковий обіг Дж. Мейєром і П. Селовеєм у 1990 році [1], знайшло відображення в подальших дослідженнях різних типів інтелекту (загального, соціального, пізнавального, вербального та невербального тощо). Традиційно емоційний інтелект є предметом аналізу психологічних дисциплін, однак у міру того, як поняття «емоційний інтелект» було теоретично обґрунтовано та вкорінилося у сфері психологічних досліджень, воно стало предметом вивчення й інших наукових дисциплін – гуманітарних, соціальних, педагогічних.

Одним із напрямів підвищення якості підготовки сучасних педагогів є розвиток у них емоційного інтелекту, який виступає засобом розширення сфери соціальної комунікації, фактором здоров'язбереження, показником педагогічної майстерності, інструментом для профілактики синдрому професійного вигорання. У зв'язку з цим виникає необхідність координації зусиль учених, педагогів-науковців, психологів та педагогів-практиків стосовно розроблення сучасних підходів до розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Сьогодні інтерес педагогів викликає як суто психологічна проблематика (наприклад, взаємозв'язок соціального та емоційного інтелекту, вплив емоційного інтелекту на копінг-стратегії користувачів соціальних мереж, емоційний інтелект у контексті відносин між

поколіннями тощо), так і виключно педагогічні аспекти проблеми, у тому числі методики формування емоційного інтелекту в обдарованих дітей, учнів з ООП, особливості розвитку емоційного інтелекту учнів, які виховуються в прийомних сім'ях, вплив стилю виховання на емоційний інтелект дітей та інші. У вітчизняній педагогіці поняття «емоційний інтелект» уживається в Концепції нової української школи, де його характеризують як ключову компетентність, необхідну для успішної самореалізації особистості в суспільстві [3].

Емоційний інтелект сьогодні, на наш погляд, має виступити як ефективний інструмент міжособистісної і професійної взаємодії, що особливо важливо для педагога, який завжди прямо чи опосередковано працює з людьми, ретранслює соціальний досвід, ставить і вирішує педагогічні завдання. Підвищення рівня сформованості емоційного інтелекту майбутніх учителів початкових класів сприятиме діалогу, толерантності, взаємодії, формуванню нових культурних спільнот, які об'єднують людей. Уміння усвідомлювати власні емоції, керувати ними, а також здатність до розуміння емоцій оточуючих, що виявляються як у вербальній, так і в невербальній формах, є необхідним аспектом побудови безконфліктних взаємин індивіда в групі, основою його успішної соціалізації та адаптації в суспільстві, засобом профілактики девіантної поведінки, а також фактором професійної майстерності для представників усіх соціальних і професійних груп.

Емоційний інтелект надзвичайно важливий для педагогів, оскільки він багато в чому визначає вміння вчителя знайти контакт з дитиною, з батьками школярів, з адміністрацією школи та представниками академічної спільноти. Одним із ключових компонентів емоційного інтелекту є емпатія, яка визначається як емоційний відгук на події та ситуації, здатність ідентифікувати себе з іншою людиною, поставити себе на її місце, відчути й зрозуміти її почуття [4]. Цілеспрямований розвиток різних компонентів емоційного інтелекту студентів педагогічних ЗВО забезпечує індивідуальну рефлексію, створення оптимальних умов для досягнення предметних, метапредметних та загальнокультурних компетентностей, тобто тих особистісних якостей та навичок, які виступають складниками емоційного інтелекту.

Розвиток емоційного інтелекту є необхідною умовою досягнення життєвого успіху як у дітей, так і в дорослих [2]. Для формування емоційного інтелекту молодших школярів застосовуються різні психолого-педагогічні методики, а саме: стимулювання позитивних емоцій; проведення соціально-психологічних тренінгів; інтерактивні методики та практико-орієнтовані методи навчання; психогімнастика, різноманітні колективні проєкти; методи арт-терапії або застосування засобів живопису, музики, пантоміми, танцю, візуальних образів, кіно,

театру для розуміння та управління своїми та чужими емоціями, висловлювання почуттів тощо. Очевидно, що ці методики мають бути опановані й успішно застосовані у практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів.

У вищій школі вже накопичено певний досвід розвитку емоційного інтелекту здобувачів різних напрямів підготовки й особливе місце у формуванні емоційного інтелекту майбутніх учителів початкових класів відводиться застосуванню проєктних технологій у навчальній та позанавчальній діяльності. Саме залучення до проєктів гуманістичного спрямування, занурення в таку роботу, її аналіз, досягнення конкретного результату доводить майбутнім учителям необхідність у повсякденній копіткій роботі з розвитку власного емоційного потенціалу та формування його в дітей молодшого шкільного віку. Так, на факультеті початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди реалізуються різні форми соціально-освітньої проєктної діяльності: тематичні свята, фестивалі, зустрічі, культурно-просвітницькі заходи, програми, творчі змагання, соціальні та піар-акції, волонтерські проєкти, флешмоби, челенджі тощо. Зазначимо, що формування емоційного інтелекту в майбутніх учителів початкових класів найефективніше відбувається в умовах персоніфікованого, особистісно-орієнтованого підходу. Зауважимо, розвиток емоційного інтелекту може стати одним із критеріїв психолого-педагогічної діагностики майбутнього вчителя.

Розширення тематики і сфери застосування проєктних технологій соціально-освітньої діяльності дозволяє не лише підвищити рівень розвитку міжкультурної взаємодії у студентському середовищі, але й розширити можливості дозвілля студентів, підвищити імідж педагогічного ЗВО як центру значних молодіжних акцій, створити та реалізувати соціально-освітні проєкти, що сприятимуть формуванню емоційного інтелекту.

Отже, освітня та виховна діяльність у закладах вищої педагогічної освіти має здійснюватися в контексті достатньо глибокої соціальної та гуманітарної підготовки здобувачів освіти. При цьому формування емоційного інтелекту майбутніх фахівців сприяє розвитку й інших духовних категорій, які будуть запитаними в професійних аспектах діяльності, а саме: духовність, комунікабельність, критичність, толерантність, емпатія тощо.

Література:

1. Mayer J.D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. 2000. V. 12. No 4. P. 433–442.

2. MoskalenkoY., Oliiar M. Development of Emotional Intelligence of Future Primary School Teachers. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2021. No 24. P. 89–94. doi: 10.15330/msuc.2021.24.89-94

3. Концепція нової української школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. 34 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення 12.04.2023).

4. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): Навчально-методичний посібник. Вінниця : Вид-во «Діло», 2019. 105 с.

ON THE WAY TO THE EU: NEW DIMENSIONS OF UKRAINIAN EDUCATION

Honcharova Zh. M.
Postgraduate Student at the Mykhailo Hetmanets World Literature and Slavic Languages Department
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine

Education and knowledge are the guides into the future where the availability of personal and career growth is obvious.

These days nobody can doubt the necessity of well-educated progressive society and people who are aware of the importance to constantly develop every sphere of the country (economy, politics, education, medicine and agriculture). By increasing innovation, productivity and human capital education, for instance, can stimulate economic growth and it also has a power of fostering positive social change by encouraging things like political participation, social equality, and environmental sustainability.

Since 1991, when Ukraine became an independent and sovereign state, it has experienced some changes in the sphere of education. The most significant and positive step towards integrating Ukrainian educational system into EU took place in 2005. Ukraine joined the Bologna process which seeked to bring more coherence to higher education systems across Europe and was meant to change and affect Ukrainian higher education and facilitate its integration into the European Higher Education Area. It was established to promote student and staff mobility, to make higher education in Europe more accessible, more attractive and competitive worldwide.

A core mission of the Bologna Process is to enhance the quality and relevance of learning and teaching [2].

Ukraine has laid the foundations of the Bologna system. For example, independent testing for schoolchildren was introduced, the system of graduate levels was simplified, a unified assessment system was introduced, and a National Promoter Group was created to regulate the Bologna process in Ukraine [1].

As part of the European Higher Education Area, all participating countries agreed to:

1) introduce a three-cycle higher education system consisting of bachelor's, master's and doctoral studies;

2) ensure the mutual recognition of qualifications and learning periods abroad completed at other universities;

3) implement a single rating system for evaluating students (ECTS), to strengthen the quality and relevance of learning and teaching.

Due to this agreement, namely, the mutual recognition of qualifications and learning periods completed at different universities, lots of student exchange programs and schemes have appeared. It has enabled Ukrainian students to experience and learn the peculiarities of foreign cultures, traditions and norms of behavior. Under some educational programs Ukrainian students have obtained the possibility to get master's degree, for example, at the relevant university in any EU country. Other educational schemes have made it possible to get two graduation certificates for the students who completed three years of studies at the university in Ukraine and another two-three years at the university in EU country.

Though the Bologna educational system has great prospects, there are still some problems to solve. According to European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS), in order for a student to get an "A" in any subject, he needs to study 90–100% of the material that the teacher loads him with. One discipline includes: lectures, seminars, laboratory and practical classes, and there are on average 10–12 such subjects on the course. At the same time, approximately 60% of the curriculum is given for independent study by the student, and the university student simply does not have time to master the material at the proper level [3].

Another significant disadvantage of the Bologna educational system is that certified bachelors are not perceived as specialists with higher education in Ukraine. This is due to the fact that most employers are accustomed to the Soviet system, when a bachelor's degree was considered an incomplete higher education [1].

Education institutions, such as schools and universities, have to evolve and adapt to achieve their core mission: to educate students to be successful in a complex and interconnected world that faces rapid technological,

cultural, economic and demographic change. To realize this mission, the New Ukrainian School was launched in 2018–2019 academic year. This project covered only schools and introduced a key change which concerned approaches to learning and educational content. The main goal of the New Ukrainian School is to raise an innovator and citizen who is capable of making responsible decisions and respects human rights. Instead of memorizing facts and definitions, students will acquire competencies. The list of competencies was drawn up taking into account the Recommendations of the European Parliament and of the European Council on Key Competencies for Lifelong Learning. They include: mathematical competency; competency in natural sciences, engineering and technologies; innovation; environmental competency; information and communication competency; social and civic competencies related to the ideas of democracy, justice, equality, human rights, well-being and healthy lifestyle, and the awareness of equal rights and opportunities; cultural competency; entrepreneurship and financial literacy.

This is a dynamic combination of knowledge, skills, ways of thinking, opinions, values, and other personal qualities that determine a person's ability to socialize well and to engage in professional and/or further learning activities. In other words, core knowledge is formed that will be supplemented with the ability to use this knowledge, with values and skills that Ukrainian school leavers will need in their professional and personal life.

With all these changes in the sphere of education in Ukraine, it is not only a new reform, it is another step of this country on its steady way to the EU.

Bibliography:

1. Болонская система образования в Украине: перспективы и проблемы. URL: https://kudapostupat.com/bolonskaya-sistema-obrazovaniya-v-ukraine-perspektivy-i-problemy/ (дата звернення 5.04.2023).

2. Teaching English for Specific Purposes (ESP). URL: https://www.usingenglish.com/teachers/articles/teaching-english-for-specific-purposes-esp.html (date of application: 10.03.2023).

3. European Education Area. Quality education and training for all. URL: https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/european-credit-transfer-and-accumulation-system (date of application: 15.03.2023).

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ “SOFT SKILLS” У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Горбунова Л. О.
методист вищої категорії
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Київська область, Україна

Становлення особистості здобувача вищої освіти відбувається в умовах озброєного протистояння України агресії збройних сил рф, метою якого є знищення нашої держави як суб’єкта міжнародного права.

За таких умов гостро актуалізується проблема свідомого вибору студентами особистого ставлення до життєвої позиції, ефективної реалізації своїх можливостей та готовності до адекватної професійної діяльності в майбутньому.

Слід зазначити, що вибір професії – відповідальний етап реалізації свого подальшого життя, особлива форма особистісної активності, засіб реалізації суб’єктивних властивостей особистості.

З переходом України до суспільства постіндустріального типу, її намаганням до вступу в НАТО та Європейський Союз, зростають вимоги до набутих у закладі вищої освіти знань, навичок та вмінь. Набуває великого значення для кожного здобувача вміння грамотного користування комп’ютерними технологіями і обладнанням, а знання іноземних мов переходять у розряд інструментальних вмінь і навичок. Як кінцевий результат, вирішальними стають спеціальні та міждисциплінарні знання, вміння і здатність самостійно протягом всього життя здобувати знання, системність і стратегічність мислення в умовах широкого розповсюдження глобалізаційних процесів, вміння працювати із зарубіжними партнерами тощо [1].

Питанням розвитку “soft skills”, як важливої складової конкурентоспроможності фахівця у різних галузях приділяли певну увагу у своїх дослідженнях як вітчизняні, так й закордонні вчені та практичні працівники. Серед них слід відмітити Л. Іванову, О. Скорнякову, Н. Длугуновича, К. Коваля, Ц. Скаффіді (C. Scaffidi), Л. Цапретза (L. Capretz, Ф. Ахмед (F. Ahmed) та багатьох інших.

Незважаючи на велику кількість публікацій із заявленої проблематики, практично відсутні дослідження, у яких розглядаються провідні наукові статті з питань формування “soft skills” у студентів у період з 2010 по 2023 рр., що входять до реферативної бази Scopus. Проведений нами аналіз зазначених публікацій сприяв визначенню тенденцій у формуванні “soft skills” у студентів, а також проблеми надання студентам у вітчизняних закладах вищої освіти зазначених компетенцій.

Проблематика “soft skills” актуальна і для досліджень у галузі сучасної вищої освіти, незважаючи на те, що перед вченими стоїть багато завдань з визначення та класифікації “soft skills”, введення їх у навчальний процес та ін. Проведене у 2018 р. дослідження показало, що вища професійна освіта вже прийшла до того, що необхідно розвивати у студентів навички, затребувані ринком праці.

Під час проведення наукових дискусій, пов’язаних з вдосконалення розвитку вищої освіти в Україні, все частіше виникають нові поняття щодо навичок або професійних компетенцій, які найбільш потрібні роботодавцю. Тому сьогодні гострими постають питання трансформації освітніх програм щодо можливості набуття студентами вищевказаних навичок та компетенцій так званих “soft skills”.

Термін “soft skills” перекладають й як «м’які» навички (компетенції), й як людські або уніфіковані здібності. Тобто це – соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини, пов’язаного з ефективною взаємодією з іншими людьми, які необхідні як для повсякденного життя, так і для роботи. За результатами досліджень, професійну успішність визначають саме “soft skills”. Для кар’єрного зростання людині потрібно ефективно ними володіти.

М’які навички, ще називають ключовими навичками, основними навичками, ключовими компетенціями або навичками працевлаштування – це ті бажані якості, які застосовуються на різних робочих місцях і в різних життєвих ситуаціях – такі риси, як цілісність, спілкування, ввічливість, відповідальність, професіоналізм, гнучкість і робота в команді [2, с. 163].

Слід підкреслити, що важкий економічний стан України суттєво погіршує становище на ринку праці, поглиблюється дисбаланс між попитом та пропозицією. Тому вимоги до випускників закладів вищої освіти значно підвищуються.

Слід відмітити, що у всіх оголошеннях про вакансії роботодавці вимагають від кандидатів таких якостей як уміння працювати в команді, витривалість, здібність переконувати або здатність йти на розумний компроміс.

На жаль, більшість закладів вищої освіти недостатньо приділяє уваги розвитку в здобувачах їх «soft skills». В умовах високого рівня безробіття серед випускників закладів вищої освіти, конкуренції на ринку праці, недоліки в системі закладів вищої освіти намагаються компенсувати багато тренінгових агенцій, які пропонують різноманітні програми, спрямовані на розвиток універсальних компетенцій “soft skills”.

Однак, на нашу думку, розвиток “soft skills” має відбуватися у стінах «вишу» під час отримання ними знань за основною спеціалізацію. Для цього потрібні висококваліфіковані науково-педагогічні працівники,

які мають достатній досвід практичної діяльності на підприємствах, установах, організаціях різних форм власності та пов'язані з досвідом організаторської та управлінської направленості.

Враховуючи те, що більшість науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти складають випускники цих закладів, які закінчили аспірантуру та набули вчені ступені у відповідних спеціалізованих вчених радах свого навчального закладу, отримали вчені звання за рішенням вчених рад теж свого закладу, але не мають досвіду практичної роботи, не можуть в достатній мірі розвивати у здобувачів такі компетенції, бо самі ними володіють не в повному обсязі.

В сучасних умовах на ринку праці вже сформувалося конкурентне середовище, в якому здатний розвиватися і працювати з найкращою віддачею лише фахівець високого рівня кваліфікації.

На думку В. Коваля використання "soft skills" передбачає також уміння використовувати різні моделі поведінки навіть в однакових ситуаціях, глибоко розуміти власні інтереси та інтереси зацікавлених сторін, швидко і чітко розставляти пріоритети, робити кращий вибір за наявності альтернатив, швидко прилаштовуватись відповідно до нових викликів та обставин, бути стресостійким до навантажень, вміти досягати поставленої мети.

Враховуючи вищевикладене слід, що в умовах кардинальних змін функціонування вітчизняної економіки зростають вимоги до знань працівників установ, організацій та підприємств. Досконале володіння «м'ягкими» навичками диверсифікує кар'єрні можливості випускника закладу вищої освіти.

Таким чином, для здобувачів розвиток та напрацювання "soft skills" у стінах «вишу» є об'єктивною вимогою ринку праці.

На нашу думку, Міністерству освіти та науки України, керівництву закладу вищої освіти необхідно запровадити зміни до освітніх професійних програм з метою охоплення всього спектру розвитку «м'яких» навичок у здобувачів під час навчання.

Література:

1. Тушак А.В. Здобуття «soft skills» студентами у ЗВО як один із найвагоміших внесків у майбутню кар'єру. Державний університет «Житомирська політехніка» URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/434.pdf .

2. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2015. № 2. С. 162–167.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СНІГОВОГО ПОКРИВУ І ЛЬОДОВОЇ КІРКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ І СТАН МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН ХАРКІВЩИНИ

Горошко В. В.
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри лісівництва та мисливського господарства
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

У своїх працях В.В. Докучаєв [1] для вирішення практичних завдань у сільському та лісовому господарстві, відзначав необхідність комплексних досліджень природного середовища. Фактори, що зумовлюють особливості ведення не лише лісового, а й мисливського господарства, необхідно розглядати з погляду їхнього впливу і на рослинний, і на тваринний світ, у тому числі на мисливську фауну. Одним з факторів навколишнього середовища, який суттєво впливає на тваринний світ, є сніг (нівальний фактор). Роль снігового покриву для лісового середовища неоднозначна: можна виділити як позитивні, так і негативні аспекти його впливу [5]. Формозов О.М. у книзі «Снежный покров в жизни млекопитающих и птиц» [6] окремо відзначав негативний вплив снігового покриву та льодяної кірки на мисливську фауну, через те що в результаті ускладнюється рух тварин, добування ними кормів тощо.

Нами було проведено дослідження щодо особливостей формування снігового покриву і льодової кірки та їх впливу на життєдіяльність і стан мисливських тварин, а саме: кабана (Sus scrofa), оленя благородного (Cervus elaphus), косулі європейської (Capreólus capreólus) тощо.

Установлено, що глибина снігового покриву та потужність льодяної кірки у різних типах лісу, а також різних типах мисливських угідь неоднакова. Глибина снігового покриву залежно від умов коливалася від 28,0 см (d = 0,22) до 53,0 см (d = 0,18), при цьому потужність льодяної кірки була в межах від 0 до 2,5 см.

Сніговий покрив у середньовікових сосняках свіжого дубово-соснового субору характеризувався найменшою глибиною – 28,0 см (d = 0,22), при цьому товщина льодяної кірки становила 0,9–1,0 см.

Висота снігового покриву в соснових культурах досягла 43 см (d = 0,19), товщина льодової кірки – 1,0 см.

У середньовікових змішаних дубових деревостанах свіжої кленово-липової діброви глибина снігового покриву коливалася у межах 45–48 см (d = 0,19–0,17), товщина льодової кірки становила близько 1,0 см.

У дубових культурах глибина снігового покриву коливалась у межах 50–53 см (d = 0,18), товщина льодової кірки – 1,5–1,8 см.

У чорновільхових деревостанах сирого чорновільхового сугруду висота снігового покриву сягала 43 см (d= 0,21), при цьому льодова кірка взагалі не формувалася.

На відкритій місцевості (луговина) висота снігового покриву становила 43 см (d= 0,19), а товщина льодяної кірки − 2,5 см. На лугу у заростях борщівника (Heracleum sibiricum L.) потужність снігового покриву становила 51 см (d = 0,15), а товщина льодяної кірки − 2,2 см.

На полі із залишками соняшників глибина снігового покриву дорівнювала 48 см (d= 0,21), товщина льодяної кірки – 3,0 см.

Як свідчать результати аналізу вище наведених матеріалів, мінімальна висота снігового покриву характерна для середньовікових сосняків у свіжому дубово–сосновому суборі, що легко пояснюється доволі значною кількістю опадів, які затримуються кронами [2; 3].

Установлено, що максимальна висота снігового покриву характерна для дубових культур та лугу з рідкими заростями борщівника.

Необхідно відзначити, що в умовах дубових культур, поля, лугу льодова кірка формує декілька шарів.

Під снігованим покривом у сирому чорновільховуму сугруді при температурі навколишнього середовища –18°C нами було зафіксовано у верхніх шарах ґрунту кільчастих черв'яків. Це певною мірою пояснює значні поритості кабана у відповідному типі лісу. Зазначимо, що у цьому типі лісу льодяної кірки під час наших спостережень зафіксовано не було.

Відомо, що критична висота снігового покриву для кожного виду мисливських тварин різна. Для кабана, косулі європейської вона становить 30–40 см, оленя благородного − близько 70 см [4; 6]. Однак, навіть при глибині снігового покриву понад 50 см, масової міграції тварин з мисливських господарств виявлено не було. Водночас, виявлено певне концентрування косулі та оленя в сосняках, а також інших місцях з меншим сніговим покривом та менш потужною льодяною кіркою.

Як свідчать результати спостережень за переміщенням косулі європейської, середні та крупні особини косулі здатні переміщуватися на місцях годівлі (культури дуба звичайного, вік – шість років) при глибині снігового покриву 53 см.

Встановлено, що при глибині снігового покриву 25–30 см косуля вже не здатна поїдати трав'янисті рослини, які містяться під снігом, або озимину. У разі відсутності підгодівельних майданчиків косуля переважно переходить на гілковий корм та концентрується біля лісових культур, молодняків, де представлені дуб, ясен звичайний, осика тощо.

За результатами препарування 20 екземплярів косулі європейської нами виявлено у 8 − випадках запалення легенів, 10 випадках − пошкодження передніх та задніх кінцівок. Можлива причина

пошкодження лап у косулі – це потужна льодяна кірка, що сформувалася у місцях перебування тварин.

На нашу думку, однією з причин виникнення запалення легенів у диких тварин – це труднощі у переміщенні по сніговому покриву (відсутність ходу). Також необхідно відзначити, що косуля при формуванні ліжка копитить сніг аж до землі, але при глибині снігового покриву понад 30 см не здатна утворити відповідне ліжко. Як наслідок, вона лягає або на сніг, або у ліжко, яке було сформоване оленем благородним. З нашого погляду, це теж може бути причиною виникнення запалень легень в окремих екземплярів косулі.

Упродовж грудня 2020 року нами було проведено облік тварин, що виходили на місця годівлі, а саме на поле з залишками соняшнику, на озимину, ріллю, узлісся.

Після відлиги глибина снігового покриву зменшувалася, а товщина льодяної кірки збільшувалася. При цьому кількість копитних тварин, зокрема косулі, кабана, оленя, у відповідних типах угідь зменшувалася. Простежується чітка залежність між товщиною льодяної кірки та кількістю тварин, які виходили на пробні площі. Необхідно відзначити, що при потужній льодяній кірці чи сніговому насту дрібніші тварини його не провалюють. За нашими спостереженнями, заєць та лисиця здатні нормально переміщуватися по льодяній кірці товщиною більше 1,5 см. Зауважимо, що при глибокому снігу та потужній льодяній кірці, дикі собаки які можуть бути у мисливському господарстві, здатні суттєво зменшити популяцію косулі європейської.

Для поліпшення умов існування косулі в мисливських господарствах у зимовий період нами було запропоновано на відстані 150 м від підгодівельних майданчиків розчищення площадок від снігу з подальшим їх засипанням соломою або сіном. Протягом першої доби не зафіксовано жодного ліжка косулі на відповідних майданчиках. На другу добу нами було нараховано до 10 ліжок. Під час нічного обстеження відповідних майданчиків за допомогою тепловізора встановлено до 40 голів косулі на одному майданчику.

Глибина снігового покриву і товщина льодової кірки або снігового насту у різних типах лісу та мисливських угідь неоднакова. При цьому максимальна товщина снігового покриву на площах, земель укритих лісовою рослинністю, характерна для дубових та соснових культур, а на площах не вкритих лісовою рослинністю, – для луків з заростями борщівника.

Крім снігового покриву, значний вплив на пересування тварин має льодова кірка. В умовах дубових культур, поля, лугу льодова кірка формує декілька шарів, при цьому у сирому чорновільховому сугруді її зафіксовано не було.

Для поліпшення умов існування косулі в мисливських господарствах у зимовий період необхідно на відстані 150 м від підгодівельних майданчиків розчищати ділянки від снігу з подальшим їх засипанням соломою або сіном.

Література:

1. Докучаев В. В. Наши степи прежде и теперь. 2-е издание. М. : Сельхозгиз, 1953. 152 с.

2. Михович А. И. Методика количественной оценки водорегулирующей роли леса. К. : Урожай, 1969. 22 с.

3. Молчанов А.А. Гидрологическая роль леса в различных природных зонах СССР. М. : Наука, 1970. 78 с.

4. Насимович А.А. Роль режима снежного покрова в жизни копытных на территории СССР. М. : Изд-во АН СССР, 1955. 401 с.

5. Свириденко В.Є., Бабіч О.Г., Киричок Л.С. Лісівництво : підручник / за ред. В.Є. Свириденка. 3-тє вид. К. : Арістей, 2008. 544 с.

6. Формозов А.Н. Снежный покров в жизни млекопитающих и птиц. М. : Изд-во МГУ, 1990. 288 с.

ВИКОНАВСЬКА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Гусейнова Л. В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інструментально-виконавської підготовки
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Чернігівська область, Україна

У широкому фаховому комплексі підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва виконавству належить особлива роль. Воно є не тільки однією з форм музично-педагогічної діяльності, насамперед – її фундаментом, тому що саме виконавська діяльність найбільшою мірою сприяє розкриттю особистості педагога, одночасно формуючи й духовний світ учнів.

Виконавська культура є складовою музичної культури, що складається з системи якостей, набутих умінь, що безпосередньо забезпечують якісний рівень інструментально-виконавської діяльності.

Виходячи з розуміння поняття «культури» як певного рівня розвитку людської діяльності в її якісних категоріях, розглянемо виконавську культуру майбутнього вчителя музичного мистецтва як специфічне виявлення його професійної культури в умовах музично-педагогічної та виконавської діяльності.

Специфіка музично-педагогічної діяльності органічно пов'язує педагогіку з музичним виконавством. При цьому зміст цих сторін діяльності визначає фаховий профіль музиканта-педагога загальноосвітньої школи. Виконавська діяльність учителя передбачає його різнобічну освіченість, наявність виконавської культури, знайомство із суміжними царинами мистецтва, професійну компетентність, багатство емоційного світу, оскільки без розвинутої здатності сприймати та співпереживати він не зможе впливати на сферу почуттів учнів. Необхідність виховувати музикою за допомогою виконавського мистецтва потребує вільного володіння музичним інструментом, а отже – значної уваги до формування виконавської культури студента, що передбачає, з одного боку, осягнення авторського змісту та формування власної виконавської концепції, з іншого – знаходження та вдосконалення засобів її реалізації. Це вимагає досягнення збалансованості між доцільними виконавськими прийомами музичної виразності й високопрофесійним рівнем технічного апарату для відображення глибини образно-художнього світу твору, що виконується.

Під *виконавською культурою вчителя музичного мистецтва* нами розуміється сукупність професійних якостей та знань, які знаходять свою проекцію в його вміннях і забезпечують високий рівень виконавської діяльності у навчальному процесі. Виконавська культура вчителя музичного мистецтва, яку ми визначили ядром готовності педагога-музиканта до інструментально-виконавської діяльності – є специфічним виявленням фахової культури в умовах виконавського процесу.

Для успішного здійснення інструментально-виконавської діяльності, на наш погляд, необхідні, поряд з вольовими, такі якості: емпатія, креативність, рефлексія, артистичність майбутнього педагога, технічна досконалість та стабільність виконання. Будь-яка діяльність, у тому числі й інструментально-виконавська, передбачає вироблення певних умінь та навичок для досягнення поставленої мети.

Розгляд виконавської культури майбутнього вчителя музичного мистецтва як сукупності професійних якостей та знань, які проектуються на його уміння, дозволяє виділити комплекс найважливіших умінь, що необхідні для успішного здійснення інструментально-виконавської діяльності, а саме: ***музично-аналітичні уміння*** або осмислення логіки драматургічного розвитку чи побудови твору, уміння синтезувати цілісний образ музичного твору з окремих деталей; ***уміння художньо-***

виконавської інтерпретації, тобто можливість довільно оперувати виконавським образом, охоплюючи його цілісно, розгорнуто, з усіма стильовими, тембровими й динамічними подробицями, сприйняти його виконавську архітектоніку; ***уміння музичного сприймання*** або заглиблення виконавця у художній зміст твору на основі власних асоціативних зв'язків, уявлень, відчуттів, абстрактного мислення, психологічних особливостей; ***уміння оперувати набутими музично-теоретичними та фаховими знаннями***, втілити свої наміри, керувати емоційним тонусом виконання; ***технічні уміння***, тобто відповідність теоретичної моделі інтерпретаційного задуму її акустичному відтворенню, використання колористичних можливостей музичного інструменту.

Таким чином, виконавська культура передбачає здатність до глибокого осягнення змісту музики, виявлення власного ставлення до її художніх образів, технічно досконалого та артистичного втілення музичного твору в реальному звучанні. Педагогічні дії, що сприятимуть формуванню виконавської культури потрібно спрямовувати на накопичення знань (загальномузичних та фахових), умінь, виконавського репертуару і підвищення власної технічної майстерності; на прагнення до вдосконалення набутих професійних знань; розвиток пізнавального інтересу. Постійне здобуття нової музично-виконавської інформації, творчий пошук, розв'язання проблемних ситуацій, що виникають при роботі з творами; прагнення до опрацювання нового репертуару призведе до можливості прийняття оригінальних, нестандартних інтерпретаційних рішень. Виховання вибіркового ставлення студента до виконання різноманітних творів залежатиме від рівня засвоєння ним соціального досвіду (звичаєвість, традиції, обряди, нюанси віри, різноголосся мовлення) і прийнятої у суспільстві системи цінностей, допоможе сформувати особистісний аспект ціннісних уявлень, що виявляються в оцінному судженні, усвідомленні позитивної чи негативної значущості власних виконавських дій. Це пов'язане із знанням усталених норм виконавського мистецтва, зіставленням варіантів власного виконання із загальновизнаними еталонами.

Отже, формування виконавської культури майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває особливого значення у процесі інструментально-виконавської підготовки. Проблеми підвищення ефективності та якості інструментально-виконавської підготовки можуть бути вирішені шляхом удосконалення процесу навчання за допомогою впровадження нових технологій формування виконавської культури.

РОЛЬ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «КОМПЕТЕНТНОСТІ» У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Данькевич Ю. В.
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

Оновлені освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів передбачають набуття студентами обов'язкових «компетенцій» та «компетентностей» як складових, що необхідні для подальшого їхнього професійного та фахового розвитку. Власне дефініція «компетенція» є результатом взаємодії, за Нелею Мойсеюк, ряду компонентів, а саме: мотиваційного, цільового, орієнтаційного, функціонального, контрольного та оцінного [2, с. 9]. Прикметно, що усі компоненти впливають та доповнюють один одного, що, насамкінець, дає певний логічний підсумок: освітню підготовку (теоретичну та практичну) для досягнення мети.

Реалізація теорії та практики здійснюється в освітньо-професійних програмах (далі – ОПП) через компетентності. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», освітньо-професійна програма – «єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій), які повинен опанувати здобувач відповідного ступеня вищої освіти» [1].

Наприклад, в ОПП другого (магістерського) рівня спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» прописані такі програмні компетентності: Інтегральні як здатність розв'язувати складні завдання та практичні проблеми в інформаційній, бібліотечній та архівній сфері або у процесі навчання, що передбачає проведення дослідження та/або здійснення інновацій та характеризуються невизначеністю умов та вимог. У свою чергу, Загальні компетентності пов'язані із здатністю втілювати студентами теоретичні знання на практиці. Саме тому, Загальні компетентності передбачають здатність та вміння до: абстрактного мислення, креативності, мотивації оточуючих, тобто, брати на себе відповідальність. Найголовніше, це, на певному фаховому рівні, приймати обґрунтовані рішення, формувати

стратегії системної організації, модернізації, підвищення ефективності управління інформаційною, бібліотечною та архівною діяльністю

Блок спеціальних (предметних) компетентностей, що є найбільшим, скерований на втілення конкретних життєвих вмінь та проєктів через: здатність до формування ефективної системи управління інформаційною, бібліотечною та архівною діяльністю; організовувати роботу та здійснювати керівництво інформаційно-аналітичними структурними підрозділами на підприємствах, в організаціях та установах, зокрема в архівних та бібліотечних; використовувати автоматизовані технології для вирішення практичних, управлінських, науково-дослідних і прогностичних завдань у професійній діяльності. Фахівець спеціальності 029, до того ж, повинен вміти й володіти науково-методичними засадами навчання та інноваційними підходами до фахової підготовки інформаційних фахівців; планувати власну науково-педагогічну діяльність.

Тому, на наш погляд, особливо актуальним в ОПП є блок, що відповідає за перелік компонент освітньо–професійної програми та їхню логічну послідовність. У розділі відтворені дисципліни, які формують Загальні компетентності, у нашому випадку, це «Основи наукових досліджень», «Педагогіка та методика викладання у вищій школі», «Теорія інформаційних потоків», «Планування, облік і контроль інфосфери» «Стандартизація та уніфікація у документознавстві» тощо. Й цикл дисциплін, що формують фахові компетентності: «Документологія», «Автоматизовані бібліотечні мережі та системи», «Управління документацією», «Соціальні комунікації», «Управління в закладах освіти».

Тобто, підготовка передбачає тісний зв'язок із реаліями, що розпочнуться, одразу по закінченню ЗВО. А відтак, компетенція – ґрунтовна обов'язкова обізнаність студентів, те, у чому вони мають пізнання. Компетентності – поінформованість, обізнаність та авторитетність, накопичений певний досвід, те, коло питань, з яких вже дипломований спеціаліст має приймати конкретне рішення як посадова особа.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» редакція від 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text
2. Кожевников В. Поняття «компетентність» у педагогіці. *Сучасна освіта.* 2008. URL: https://osvita.ua/school/method/1964/
3. Мойсеюк Н. Е. Педагогіка. Київ : Саммит. Книга, 2009. 656 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F
5. Хуторський А. Ключові освітні компетентності. *Сучасна освіта.* 2009. URL: https://osvita.ua/school/method/2340/

КЕРУВАННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Дворник Ю. Ф.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інструментально-виконавської підготовки
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Чернігівська область, Україна

Процес формування творчих якостей майбутніх учителів музичного мистецтва є складним і багатогранним, а його ефективність тісно пов'язана зі створенням певних педагогічних умов.

Сучасні дослідники називають більше ста якостей, необхідних для ефективної творчої діяльності, серед яких: фантазія, інтуїція, інноваційний стиль мислення, розвинене уявлення, дар передбачення, глибина знань тощо і зазначають, що кожен окремий її вид вимагає сформованості необхідних якостей. З іншого боку, ефективна творча діяльність неможлива без наявності відповідних якостей і ці якості формуються саме у творчій діяльності, яка вимагає їх вияву. Відповідно виникає завдання забезпечення цього процесу ефективним педагогічним керівництвом.

Більшість вчених вважає, що педагогічне забезпечення цього процесу полягає в оптимальному застосуванні педагогічних впливів, розкритті творчої індивідуальності кожного студента, організації такої музично-творчої діяльності, яка б дозволяла їм творчо самореалізовуватися. При цьому повинен здійснюватися постійний контроль як за процесом творчості, так і за його результатами, що дозволить оперативно скориговувати і освітній процес.

Педагогічний контроль має виявлятися і, в так званому, «випереджувальному віддзеркаленні», тобто прогнозуванні результатів розв'язання начального завдання. Оскільки завдання можуть мати безліч варіантів виконання, то основними критеріями їх результативності мають стати способи розв'язання, оригінальність рішень, нестандартність, наполегливість у досягненні мети, самостійність тощо.

Слід враховувати, що процес педагогічного керування характеризується значною динамічністю, імпровізаційністю, зіткненням суджень і вражень. І це не випадково, адже динамічність процесу педагогічного керування це його природній стан. Він обумовлюється постійним пошуком рішень прогнозованих і нестандартних ситуацій. Не важко переконатися й у тому, що для педагогічних процесів кожен акт керування може бути актуальним на одному етапі й за певних умов і втрачає свою актуальність на іншому.

Дослідники даної проблеми слушно наголошують, що спроби керувати особистістю здебільшого мають маніпуляційні впливи, які так чи інакше найчастіше призводять до певної агресивної реакції, відчуження або закритості особистості та блокування взаємодії, тобто до негативних і часто деструктивних виявів. Тому важливо, щоб об'єктом керування виступала не особистість, а саме творчий процес, який опосередковано впливає на неї. З огляду на це, можна зробити висновок, що засобом опосередкованої регуляції продуктивного процесу творчості має виступати побічне керування, яке, врешті, конструктивно впливатиме на особистість, на формування її творчих якостей, а це відбувається через створення невимушеної творчої атмосфери. Вчені зазначають, що чим сприятливішим є психологічний клімат управління творчим процесом, тим оптимальніше здійснюється формування творчої особистості.

Аналіз окремих досліджень дає можливість зробити висновок, що творчі якості найповніше розкривається і формується за ефективного педагогічного керування та за наявності сприятливих педагогічних умов: стимулювання творчості, створення невимушеної атмосфери, взаємодовіри і взаємоповаги, визнанні незалежності, можливості ризику і знятті відповідальності при допущеній помилки, активного заохочення та підтримки творчої діяльності.

ІННОВАЦІЇ ТА ОСВІТА: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ

Дейнека М. О.
старший викладач кафедри економічної кібернетики
та прикладної економіки
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Конкуренцію традиційним виробничим факторам впливу на економічний розвиток створюють інновації. Емпіричні дослідження їх взаємозв'язку, зокрема, в роботах [1; 2] та [3] демонструють, що інновації позитивно позначаються на розвитку економіки країн. Крім того, інновації відіграють важливу роль для вирішення проблем людського розвитку, що також підтверджується рядом досліджень, зокрема [4] та [5]. В роботі [6] освіта та інновації розглядаються як фактори впливу на людський розвиток та побудовано багатофакторні моделі регресії. Виявлено, що за рахунок зростання рівня освіти та

інновацій може бути досягнуто підвищення рівня життя населення. Викликає цікавість у дослідників питання: а що може впливати на самі інновації. Зокрема, в роботі [7] інновації розглядаються як залежна змінна від інтелектуального капіталу, який включає рівень національного IQ, людський капітал та освіту. Результати розробки регресійних моделей показали, що всі складові інтелектуального капіталу характеризуються позитивним зв'язком з рівнем інновацій та сприяють інноваційному розвитку. Крім того, слід відзначити, що недостатньо уваги приділяється комплексному аналізу зв'язку інновацій та освіти, що може стати ще одним аргументом для розробки програм розвитку освітнього сектору.

Мета: емпіричне дослідження зв'язку між показниками інновацій та освіти для вибірки країн. В роботі представлені результати кореляційного та графічного аналізу показників.

До вибірки потрапили 127 країн, статистичні дані за 2021 рік. Вибірка включає об'єкти, що різняться за регіональною ознакою, зокрема, це країни Європи та Центральної Азії, Латинської Америки, Африки та інші. Крім того, країни діляться на чотири групи за рівнем доходу на душу населення відповідно до класифікації The World Bank [8]: високодохідні (High income), дохід вище середнього (Upper middle income), дохід нижче середнього (Lower middle income) та низькодохідні (Low income).

Показником, що характеризують освіту в країні є Індекс освіти (Education Index – EI) та є середнім арифметичним двох індексів, що визначаються на основі очікуваної тривалості навчання (Expected years of schooling – EYS, years) та середньої кількості років, що витрачені на навчання (Mean years of schooling – MYS, years) [9]. Рівень розвитку інновацій в країні відображає Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index – GII) [10].

Кореляційний аналіз дозволяє отримати результати щодо наявності чи відсутності лінійного зв'язку між кількісними показниками. Цей тип аналізу передбачає розрахунок коефіцієнтів кореляції (r) відповідно до значенням яких і оцінюється характер зв'язку [11]. Кореляційна матриця (табл. 1) демонструє наявність прямого та тісного лінійного зв'язку (r>0,7) між показниками EYS і MYS та GII. Тобто зростання очікуваної тривалості навчання та середньої кількості років, що витрачені на навчання, приведе до збільшення значення індексу інновацій.

На рис. 1 (А та Б) зіставлено значення показників EYS і MYS до GII відповідно, а також підібрано кращі апроксимуючі функції за значенням коефіцієнта детермінації (R^2). Виявлено, що між показниками присутній саме нелінійний зв'язок параболічного виду (рис. 1), що краще описує отриману тенденцію в порівнянні з лінійною функцією.

Таблиця 1

Кореляційна матриця

	EYS	MYS	GII
EYS	*1*		
MYS	*0,782*	*1*	
GII	*0,757*	*0,746*	*1*

Джерело: розраховано автором за даними [9; 10]

Проведено кореляційний аналіз (табл. 2) між EI та GII для вибірки країн в цілому, а також груп країн за рівнем доходу. Виявлено прямий лінійний зв'язок, що відрізняється силою (табл. 2). Для вибірки в цілому та високодохідних країн зв'язок тісний (r>0,7), а ось слабким він виявися для країн, що належать до групи Upper middle income (r=0,219).

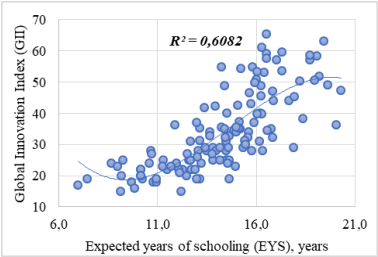

А

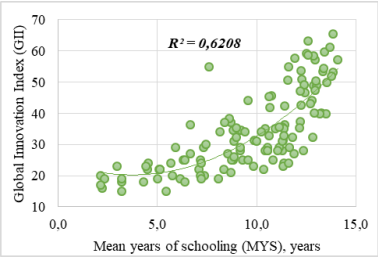

Б

Рис. 1. Візуалізація зв'язку між інноваціями та очікуваною тривалістю навчання в роках (А) і середньою кількістю років, що витрачені на навчання (Б)

Джерело: побудовано автором за даними [9; 10]

Таблиця 2

Кореляційний аналіз Індексу освіти (EI) та Глобального індексу інновацій (GII)

Група країн	Коефіцієнт кореляції (r)		Характер зв'язку
	EI	GII	
Вся вибірка (127)	0,797		Прямий, тісний
High income (49)	0,715		Прямий, тісний
Upper middle income (31)	0,219		Прямий, слабкий
Lower middle income (34)	0,428		Прямий, помірний
Low income (13)	0,505		Прямий, середній

Джерело: розраховано автором за даними [9; 10]

На рис. 2 графічно показано зв’язок індексу освіти та інновацій з урахуванням дохідної групи країни. Загальна тенденція така, що зростання значення GII супроводжується ростом значення EI. По відношенню до середніх значень показників, розрахованих по вибірці (EI=0,715 та GII=34,19), відзначимо наступне: 1) більшість країн групи High income (зокрема, Швеція, Швейцарія, Австрія, Бельгія, Польща, Японія, Канада, США та інші) характеризуються одночасно високими значеннями EI та GII; 2) група Low income (країни Африки) відзначається низькими значення EI та GII; 3) країни групи Lower middle income характеризуються значною варіабельністю значень EI та GII (наприклад, Індія, В’єтнам та Філіппіни мають EI<0,715, але при цьому GII>34,19, а Болівія, Шрі Ланка та Узбекистан навпаки мають високі показники по EI, але низький GII<34,19, вирізняється і Україна, що має значення EI=0,787 та GII=35,6, що більші середніх по вибірці); 4) для країн групи Upper middle income відмічена неоднорідність в значеннях EI та GII, зокрема Китай, де EI=0,649, що менше середнього по вибірці, але при цьому високе GII=54,8.

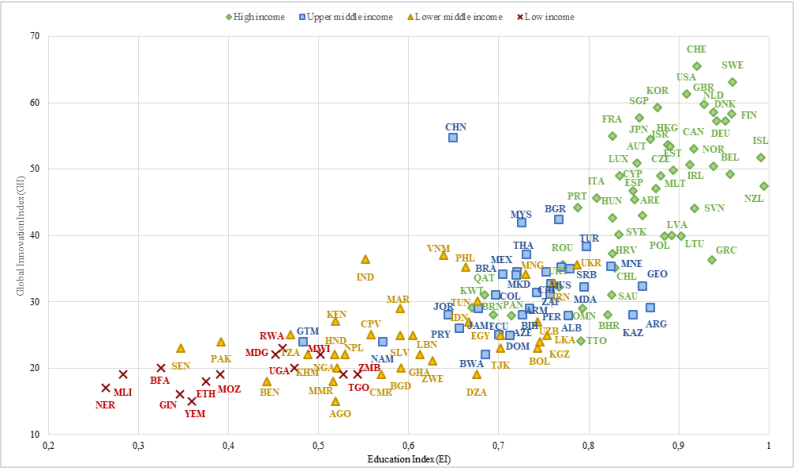

Рис. 2. Візуалізація зв’язку між Індексом освіти та Глобальним індексом інновацій

Джерело: побудовано автором за даними [9; 10]

Для сформованої вибірки зі 127 країн за допомогою кореляційного аналізу виявлено прямий тісний лінійний зв’язок між інноваціями та очікуваною тривалістю навчання і середньою кількістю років, що витрачені на навчання, хоча графічний аналіз та підбір кращої

апроксимуючої функції продемонстрували нелінійний зв'язок між обраними показниками. Кореляційний аналіз між Індексом освіти та Глобальним індексом інновацій дозволив виявити прямий лінійний зв'язок як для всієї вибірки так і груп країн за рівнем доходу, хоча різниться за своєю силою. Графічне зіставлення відповідних індексів дозволило розгледіти загальну тенденцію (зростання одного супроводжується ростом іншого), а також виділити закономірності в значеннях індексів в залежності від рівня доходу країни.

Література:

1. Guloglu B., Tekin R.B. A Panel Causality Analysis of the Relationship among Research and Development, Innovation, and Economic Growth in High-Income OECD Countries. *Eurasian Economic Review*. 2012. Vol. 2. P. 32–47.
2. Pece A. M., Oros S. O. E., Salisteanu F. Innovation and Economic Growth: An Empirical Analysis for CEE Countries. *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 26. P. 461–467. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00874-6.
3. Дейнека М.О., Тітомир О.С. Інновації та економічний ріст: емпіричний аналіз. *About the problems of practice, science and ways to solve them :* XXIV міжнародна науково-практична конференція (04–07 травня 2021 р.). Мілан, Італія. С. 43–47. https://doi.org/10.46299/ISG.2021.I.XXIV.
4. Azuh D. E., Ejemeyovwi J. O., Adiat Q., Ayanda B. A. Innovation and Human Development Perspectives in West Africa. *SAGE Open*. 2020. Vol. 10(4). https://doi.org/10.1177/2158244020983277.
5. Дейнека М.О. Інновації та людський розвиток: взаємозв'язок з диференціацією доходів. *Interaction of society and science: prospects and problems:* XXII міжнародна науково-практична конференція (20–23 квітня 2021р.). Лондон, Англія. С. 90–95. https://doi.org/10.46299/ISG.2021.I.XXII.
6. Mihaela M., Ţiţan E. Education and Innovation in the Context of Economies Globalization. *Procedia Economics and Finance.* 2014. Vol. 15. P. 1042–1046. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00667-4.
7. Rus A.I., Ilies I., Achim M.V., May intellectual capital influence innovation? A Worldwide empirical study. *Finance & Business Conference – Virtual/Online*: 23rd RSEP International Economics (25–26 November 2021). Rome, Italy. P. 225–232.
8. World Bank Open Data. URL: https://data.worldbank.org (дата звернення: 10.04.2023).
9. Human Development Index. URL: http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi (дата звернення: 10.04.2023).

10. The Global Innovation Index. URL: https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator (дата звернення: 10.04.2023).
11. Янцевич А.А., Дьячкова О.В. Теорія ймовірностей і математична статистики: навч. посібник у 2-х ч. Ч. 2. Математична статистика. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 152 с.

ОБУМОВЛЕНІСТЬ СПЕЦИФІКИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ЇХНІМИ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИМИ ЯКОСТЯМИ

Джулай А. І.
аспірантка кафедри психології
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна

Емоційний інтелект є суттєвим психічним ресурсом людини. Він сприяє підвищенню результативності діяльності за рахунок розуміння і регуляції емоцій з одного боку, та покращення взаємодії з соціальним оточенням за рахунок розпізнавання емоцій інших людей і управління ними – з іншого. Більше того, у ситуаціях стресу цей вид інтелекту дозволяє оптимізувати енергетичні витрати, керувати стрес-чинниками, отримувати корисний досвід, ефективніше вирішувати поставлені завдання. Емоційний інтелект не є постійною величиною і успішно піддається розвитку внаслідок спеціально розроблених програм або за допомогою життєвого досвіду.

Емоційний інтелект майбутніх практичних психологів розуміється як складне інтегративне утворення, яке визначається здатністю усвідомлювати, розуміти та керувати власним емоційним станом, емоціями та почуттями інших людей в процесі міжособистісної взаємодії, що зумовлює успішність їхньої майбутньої професійної діяльності. Його специфіка полягає у залежності від таких професійно важливих якостей, як здатність до рефлексії, емпатії, керування власними емоціями, конфліктної компетентності, вміння ефективно застосовувати копінг-стратегії у стресових ситуаціях. Теоретичний аналіз наукових джерел надав можливість обґрунтувати критерії оцінки розвитку емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів (рефлексія, саморегуляція), а також охарактеризувати їхні показники та рівні (високий, середній, низький). Розроблений та апробований психодіагностичний інструментарій надав можливість визначити особливості досліджуваного утворення у майбутніх психологів.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що більшість майбутніх психологів зазвичай правильно ідентифікують різноманітні емоції, розпізнають їхню щирість, можуть самостійно зменшити вплив негативних емоцій на продуктивність виконуваної діяльності, розуміють внутрішні та зовнішні причини появи різних емоційних станів, а також у багатьох випадках здатні керувати власними емоціями в процесі міжособистісної взаємодії. Серед складових емоційного інтелекту найбільш розвиненою у майбутніх психологів виявилась ідентифікація емоцій, а найменш розвиненою – управління емоціями, що пов'язано з послідовним становленням цих здатностей в онтогенезі.

Нами проаналізовано особливості формування професійно важливих якостей майбутніх практичних психологів, які водночас є показниками розвитку їхнього емоційного інтелекту. З'ясовано, що більшість респондентів схильні аналізувати власні емоції та поведінку, а також уважні до емоційних виявів оточуючих. Вони виявили бажання глибше дослідити емоції і почуття інших людей, зв'язки між ними, оскільки не завжди можуть врахувати особливості їхнього впливу на наслідки ситуацій, що заважає їм ефективно планувати власну майбутню діяльність. Більш розвиненою виявилась ретроспективна рефлексія респондентів, а менш розвиненою – перспективна. У переважної більшості майбутніх психологів простежувалась готовність до співпереживання, здатність регулювати власні емоції у звичних для них ситуаціях. У випадках конфлікту вони частіше обирали такі способи їхнього вирішення як компроміс й уникання, що свідчить про схильність жертвувати власними інтересами заради збереження взаємостосунків. Проблемно-орієнтовані та просоціальні копінг-стратегії застосовуються ефективно більшістю респондентів лише у знайомих для них стресових ситуаціях.

Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що найбільший вплив на рівень розвитку інтегрального показника емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів здійснюють такі показники, як «ситуативна рефлексія» та «емпатія». Помірні та слабкі взаємозв'язки було констатовано між досліджуваним інтегральним утворенням та «емоційною врівноваженістю», «співпрацею» як типовою поведінкою у конфлікті, а також копінг-стратегією «Пошук соціальної підтримки». Не було виявлено значущих кореляційних зв'язків між емоційним інтелектом респондентів і такими професійно важливими якостями і здатностями, як ретроспективна та перспективна рефлексії, копінг-стратегією «Вирішення проблем», що вказує на необхідність цілеспрямованої активації їхнього впливу з метою стимулювання розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури, результатів емпіричного дослідження і положень теорії функціональних систем нами

запропоновано модель емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів. Спираючись на результати емпіричного дослідження та авторську модель розроблено та обґрунтовано програму розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів в процесі їхньої професійної підготовки, яка базувалась на розумінні сутності досліджуваного особистісного утворення як сукупності взаємопов'язаних здібностей та положеннях теорії функціональних систем П. Анохіна. Розроблена розвивальна програма у своїй основі передбачала усебічний психологічний вплив на когнітивний (ідентифікація та розуміння емоцій) і поведінковий (емоційна фасилітація й управління емоціями) компоненти емоційного інтелекту обстежуваних та окремі його показники (ситуативну, ретроспективну та перспективну рефлексії, емпатію, емоційну врівноваженість, володіння основними типами поведінки у конфліктних ситуаціях, а також вміння застосування проблемно-орієнтованих і просоціальних копінг-стратегій).

Аналізуючи результати формувального експерименту, можна стверджувати, що впровадження розвивальної програми у формі соціально-психологічного тренінгу позитивно вплинуло на здатність майбутніх психологів чітко усвідомлювати й осмислювати актуальні власні почуття, враховуючи контекст ситуації та емоційні стани її учасників, якісно аналізувати власні емоції та їхній вплив на поведінку у минулому, ефективно прогнозувати власні емоційні стани як відповідь на можливі майбутні події. Також учасники тренінгу навчились чітко розрізняти емоції і почуття інших людей та їхній перебіг, глибоко співпереживати їм, при цьому не беручи за них відповідальність на себе, що, у свою чергу, дозволило їм надавати конструктивну емоційну підтримку оточуючим. Набута обізнаність щодо особливостей власного емоційного реагування у стресових ситуаціях надала можливість майбутнім психологам вчасно вжити необхідних заходів для запобігання негативного впливу емоцій на продуктивність виконуваної ними діяльності. Під час конфліктів вони мають на меті задоволення максимуму інтересів конфронтуючих сторін, вміють ефективно надихнути й залучити інших до співпраці завдяки концентрації їхньої уваги та активності на досягненні спільної мети. Учасники тренінгу навчились свідомо викликати у себе сприятливий емоційний стан, який допомагає їм покроково планувати свої дії для вирішення конкретної проблемної ситуації, вчасно його змінювати в процесі безпосереднього виконання, успішно звертатись за допомогою до оточуючих. Усі зазначені вище позитивні зміни вказують на підвищення рівня емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИХ SOFT-SKILLS XXI СТОЛІТТЯ

Дзюба В. П.
аспірант
Інститут цифровізації освіти
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна

Управління закладом загальної середньої освіти в сучасних умовах потребує наявності багатьох навичок, компетенцій та покладає на директора відповідальність за керування навчальним закладом та забезпечення якісної освіти для учнів. У своїх працях [1; 2] автори виокремлюють особистісні якості керівника освітнього закладу. Для успішного виконання своїх обов'язків сучасний керівник повинен мати не тільки професійні знання, але й вміння застосовувати такі soft-skills як:

- **Лідерські якості**: керівники повинні бути здатні до вирішення проблем, прийняття важких рішень та керування командою.
- **Соціальний інтелект**: це вміння розуміти інших людей, ефективно спілкуватися з ними та встановлювати взаємини. Керівники повинні мати здатність спілкуватися з різними людьми та вміти розуміти їхні потреби та очікування.
- **Емоційний інтелект**: це вміння розуміти та керувати своїми власними емоціями, а також емоціями інших людей. Керівники повинні бути здатні до емпатії та співчуття, що допомагає створювати позитивну атмосферу в навчальному закладі та забезпечувати психологічний комфорт для учнів та співробітників.
- **Комунікативні навички**: це вміння ефективно спілкуватися з різними людьми, вести переговори та розв'язувати конфлікти. Керівники повинні бути здатні до побудови конструктивного діалогу та вміти передавати інформацію зрозуміло та чітко.
- **Гнучкість та адаптивність**: керівники повинні бути здатні до адаптації до нових умов та змін в освітній системі. Вони повинні бути готові до

Серед вищезазначених важливе місце займає соціальний та емоційний інтелект керівника. У світі, де все змінюється дуже швидко, де прогрес технологій впливає на всі сфери життя, важливо мати відповідні навички для успішного управління.

Управління освітнім закладом – це складний процес, в якому керівник повинен мати відповідну кваліфікацію та компетентність, щоб

забезпечити якісну освіту для учнів. Однак, наявність технічних знань та професійної компетенції не є достатнім для успішного керівництва.

Соціальний інтелект включає в себе здатність розуміти та ефективно взаємодіяти з людьми. Це навичка, яка допомагає керівнику знаходити спільну мову з колегами, вчителями та батьками учнів, ефективно спілкуватися та просувати свої ідеї. Керівник з розвиненим соціальним інтелектом може краще розуміти потреби та бажання інших, а також керувати конфліктами, що можуть виникнути в колективі.

Емоційний інтелект включає в себе здатність розуміти та керувати власними емоціями, а також емоціями інших людей. Це навичка, яка допомагає керівнику краще контролювати свої реакції на стресові ситуації та розвивати співчуття до проблем своїх підлеглих. Керівник з розвиненим емоційним інтелектом може краще розуміти свої власні емоції, а також емоції інших людей, тому може ефективніше співпрацювати зі своїм колективом та підвищувати їх мотивацію.

Управління закладом загальної середньої освіти потребує розвитку соціального та емоційного інтелекту. Керівник повинен бути в змозі налагоджувати ефективну співпрацю з колегами, вчителями, батьками учнів, а також з учнями самостійно. Це допоможе йому бути успішним в роботі та досягати позитивних результатів у навчальному процесі.

Розвиток соціального та емоційного інтелекту потребує систематичного навчання та практики.

Основними методами розвитку soft skills слід вважати [3]:

1. Самонавчання – самостійне вивчення інформації про моделі успішної поведінки (читання літератури, самостійне вивчення різних матеріалів (статті, блоги, мануали тренінгів), прослуховування вебінарів.

2. Пошук зворотного зв’язку – отримання зворотного зв’язку від однокурсників, викладачів, наставників і роботодавців про успішність своєї поведінки в аспекті розвитку конкретного досвіду.

3. Навчання на досвіді інших і ментворкінг – виділення і вивчення моделей успішної поведінки того, хто має високий рівень розвитку даної компетенції, робота з наставником.

4. Спеціальні завдання (фонові тренінги) – самостійні вправи, розвиваючі певні компетенції, які виховують вибрані особистісні якості або, навпаки, повинні утилізувати шкідливі звички.

5. Рішення кейсів – дослідження конкретних ситуацій з пропозицією оптимальних шляхів вирішення.

6. «Навчання через розгортання сюжетних ліній на основі бінарних тематичних опозицій» – включення в вивчення матеріалу через подання його у вигляді пов’язаного розповіді, історії шляхом виявлення його емоційно-особистісної значущості.

7. Розвиток в процесі роботи – пошук і освоєння більш ефективних моделей поведінки при вирішенні завдань, що входять в професійний функціонал.

Для керівника закладу загальної середньої освіти важливо брати участь у тренінгах та семінарах з соціальної та емоційної компетентності, де можна отримати необхідні знання та навички, а також обмінятися досвідом з колегами.

Крім того, звернення до професійних консультантів є ще одним ефективним способом розвитку соціального та емоційного інтелекту керівника. Вони можуть допомогти зрозуміти та працювати над власними емоціями, дати поради щодо ефективного спілкування з колегами, учнями та батьками, а також розвивати навички роботи зі стресом та важкими ситуаціями.

Розвиток соціального та емоційного інтелекту керівника закладу загальної середньої освіти має безпосереднє відношення до успіхів учнів та колективу. Керівник, який володіє цими soft-skills, здатен створювати сприятливу атмосферу в колективі, зміцнювати взаємодію з колегами, вирішувати проблеми та конфлікти ефективно та налагоджувати діалог з батьками учнів. Він також може стати прикладом для своїх підлеглих та надихати їх на розвиток власної соціальної та емоційної компетентності.

Отже, розвиток соціального та емоційного інтелекту для керівника закладу загальної середньої освіти є надзвичайно важливим. Це допоможе керівнику бути успішним у роботі, створювати сприятливу атмосферу в колективі, розвивати взаємодію з учнями та батьками, а також ефективно вирішувати проблеми та конфлікти. Тому, для успішного керівництва закладом загальної середньої освіти, необхідно розвивати свій соціальний та емоційний інтелект та забезпечувати навчання його підлеглих.

Література:

1. Цвєткова Г., Савлук Г. «Soft skills управлінської діяльності керівника закладу дошкільної освіти: сутність та поняття». *Педагогіка і психологія постмодернізму: цінності, компетентності, діджиталізація* : колективна монографія / за наук. ред. проф. Цвєткової Ганни. *Aerzen :* Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt) InterGING Verlag, 2021. С. 278–288.

2. Тимошенко Ю., Завгородня Л. (2021). Soft skills та особистісні якості керівника закладу освіти як основа розвитку його укправлінської культури. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, (4), 18–24. https://doi.org/10.31651 / 2524-2660-2021-4-18-24

3. Жмай О. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова процесу розвитку. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління :* видання Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова. 2018. Том 17, № 2(39). https://doi.org/10.18524/2413-9998/2018.2(39).144919

ЧИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Димовська А. К.
кандидат філологічних наук,
викладач вищої кваліфікаційної категорії предметно-циклової комісії української філології
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Одеська область, Україна

Запроваджене в науковий обіг американськими психологами Д. Карузо, П. Саловей і Дж. Майер поняття емоційного інтелекту протягом кількох останніх десятиліть стрімко набуло статусу важливої соціальної, педагогічної та ширше – антропологічної концепції. Сформульоване науковцями визначення ЕІ (емоційного інтелекту) як «форми соціального інтелекту, яка включає здатність відслідковувати, розпізнавати й використовувати власні емоції, а також емоції інших людей» [8, с. 193], надихнуло Д. Ґоулмана на подальший розвиток вчення про цей феномен. Його праці «Емоційний інтелект» (1995), «Робота з емоційним інтелектом» (1998), «Емоційне лідерство: мистецтво управління людьми на основі емоційного інтелекту» (2002) поклали початок науковим дискусіям про співвідношення ЕІ з IQ та поняттям ментального здоров'я, сприяли впровадженню концепції ЕІ до ряду освітніх та соціальних проєктів у США та багатьох країнах світу, стали своєрідною базою вивчення психоемоційного стану сучасної людини, – відтак наприкінці першої чверті XXI ст. маємо підстави говорити про сформовану традицію досліджень у царині ЕІ та потужний вплив теорії ЕІ на такі сфери як здоров'я, міжособистісні стосунки, лідерство і бізнес.

Д. Ґоулман розглядає ЕІ в кореляції з емоційними компетенціями, які є віддзеркаленням того, «яку частину своїх можливостей людині вдалося опанувати», наполягаючи на тому, що «емоційні компетенції – це набуті вміння» [1, с. 17]. Набувати цих умінь дитина починає

від народження, поступово соціалізуючись у колі сім'ї, опановуючи складні правила взаємодії з оточуючими та отримуючи перші навички самоконтролю в побутовому повсякденні. Однак, Д. Ґоулман недарма відзначає, що його концепція ЕІ особливо припала до душі педагогам [1, с. 8], адже, вочевидь, інституційно тягар формування ЕІ підростаючого покоління лягає саме на школу й учителів (так, наприклад, Концепцію НУШ передбачено, що «дітей навчатимуть справлятися зі стресом та напругою» [3, с. 18], а «педагогічна освіта переорієнтовуватиметься на компетентнісні засади, педагогіку партнерства, індивідуальний підхід» [3, с. 30]).

Будь-який шкільний предмет сприяє розвитку ЕІ учнів хоча б тому, що кожен урок стає актом соціальної взаємодії – школяра з учителем, з однокласниками, урешті-решт, із самим собою. Метою нашого дослідження є окреслення функціональності читання як рецептивного процесу та як складника інтегрованого курсу «Українська мова і читання» в закресі формування ЕІ учнів початкової школи.

Безсумнівний потенціал читання як інструменту формування емоційного інтелекту учнів початкової школи обумовлено почасти функціями літератури як виду мистецтва. Так, В. Пахаренко виокремлює важливу в такому аспекті розгляду емоційно-естетичну функцію, суть якої полягає в потужному впливі на емоційну сферу людини, адже будь-яке мистецтво «…насамперед спонукає захоплюватися красою» [6, с. 27], та не менш значущу – пізнавальну функцію, яка пов'язана з емоційно-раціональним (через поєднання розуму з почуттями) способом пізнання світу, яким є мистецтво (у т.ч. література) [6, с. 29].

Н. Ференц, відзначаючи поліфункціональність мистецтва, називає важливі в контексті ідеї формування емоційного інтелекту засобами читання функції – емоційну, гедоністичну (втіха і радість, що їх дарує рецепція творів мистецтва), катарсистичну (звільнення від негативного стану), містичну (релігійну) [7, с. 165]. Т. Качак звертає увагу на гедоністичну функцію літератури для дітей, пов'язуючи її з естетичною насолодою і задоволенням, які отримує дитина «від читання цікавої, тематично і жанрово близької та зрозумілої їй книги» [2, с. 12].

Згідно з Типовими освітніми програмами НУШ-1 і НУШ-2, учні початкових класів у межах інтегрованого курсу «Українська мова і читання» навчаються опрацьовувати тексти різних видів – художні, науково-популярні, навчальні, медіатексти [4]. Названі вище функції мистецтва, що властиві й літературі, перш за все стосуються художніх текстів, адже саме вони справляють найбільший емоційний вплив на маленьких читачів, змушуючи їх співчувати героям легенд, міфів, байок, казок, оповідань, шукати разом з ними вихід із кризових ситуацій, радіти їхнім перемогам, оплакувати поразки, вживатися в образи персонажів,

вибудовуючи власну траєкторію «шляху героя» (за Дж. Кемпбеллом), що передбачає рефлексію – самоаналіз та саморозвиток здобувачів освіти. Емоції, викликані прочитаним художнім текстом, стають фундаментом для формування навичок емпатії, життєво необхідних для успішної реалізації особистості в соціальних ролях, передбачених реаліями сучасного світу. Разом із тим, усвідомлене читання нехудожніх текстів (науково-популярних, навчальних, медіатекстів), уміння аналізувати представлену в них інформацію, хоч, на перший погляд, не генерує емоційних компетенцій, утім навчає учнів оперувати даними, перевіряти їх на достовірність, насправді убезпечуючи від гарячкового емоційного реагування, формує навички медіаграмотності та критичного мислення, котрі вкупі з ЕІ «дадуть змогу читачеві або читачці уникати впливу маніпулятивних технологій, які часто використовуються з метою нав'язування певних переконань або з метою психологічної дестабілізації окремої групи осіб або суспільства загалом» [5, с. 66] – в умовах гіперінформативності довкілля, до того ж російсько-української війни, важливим складником якої є інформаційні впливи та ІПСО, це не має ціни.

Таким чином, читання як акт рецепції письмового тексту та як складник інтегрованого курсу «Українська мова і читання» в НУШ – це потужний інструмент формування ЕІ учнів початкової школи, який розвиває у здобувачів початкової освіти навички усвідомлення своїх та чужих (емпатія) емоцій, самоконтролю, критичного мислення, сприяючи успішній соціалізації та самореалізації особистості як у дитинстві, так і в дорослому віці.

Література:

1. Ґоулман Д. Емоційний інтелект. Х. : Віват, 2023. 512 с. (Серія «Саморозвиток»).
2. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
3. Концепція Нової української школи. URL: http://surl.li/hoha (дата звернення: 03.04.2023).
4. Навчальні програми для 1–4 класів. URL: http://surl.li/rgwi (дата звернення: 03.04.2023).
5. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання : навчально-методичний посібник / Старагіна І.П., Терещенко В.М., Панченко А.О. Харків : Соняшник, 2020. 176 с., іл.
6. Пахаренко В.І. Основи теорії літератури. Київ : Генеза, 2009. 296 с.
7. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. Київ : Знання, 2014. 511 с. (Вища освіта XXI століття).

8. Salovey P., Mayer J.D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality.* 1989. № 9 (3). P. 185–211.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ЗАСОБАМИ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ МУЗИКИ

Димовський Р. Ф.
викладач першої кваліфікаційної категорії,
старший викладач предметно-циклової комісії викладачів мистецтва
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Одеська область, Україна

Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є формування емоційного інтелекту здобувачів усіх рівнів – від молодших школярів до студентів фахових коледжів і вишів. Емоційний інтелект як феномен набув особливої значущості в Україні в умовах повномасштабної війни з РФ, адже він, як пише Т. Скорик, «допомагає врівноважити як власні емоції, так і емоції інших, забезпечити оптимальні взаємостосунки для успішної реалізації освітніх завдань, налаштуватись на позитивну взаємодію та результат» [5, с. 174]. Е. Носенко та Н. Коврига, осмислюючи витоки стресозахисної та адаптивної функцій емоційного інтелекту, відзначають, що досліджуваний феномен є «дуже важливою інтегральною характеристикою особистості, яка реалізується в її здібностях розуміти емоції, узагальнювати їх зміст, виокремлювати емоційний підтекст у міжособистісних відносинах, регулювати емоції таким чином, щоб сприяти за допомогою позитивних емоцій успішній когнітивній пізнавальній діяльності та долати негативні емоції, які заважають спілкуванню чи загрожують досягненню індивідуального успіху» [1, с. 36]. У ситуації воєнного стану актуальність стресозахисних технологій, включно з потенціалом емоційного інтелекту, не викликає сумнівів.

Емоційний інтелект студентів формується в педагогічному коледжі під впливом багатьох чинників. Одним із найбільш вагомих (зокрема для студентів спеціальності «Початкова освіта» з додатковою спеціалізацією «Керівник дитячого хорового колективу») видається музика як вид мистецтва, у тому числі хоровий спів. О. Просіна під розвитком емоційного інтелекту засобами мистецтва розуміє «навчання, спрямоване на розвиток емоційного інтелекту через сукупність методів та прийомів для формування вмінь вести спостереження й осмислювати

емоційний стан людей, розвиток навичок співпереживати їхньому емоційному стану та здійснювати управління і корекцію власних емоцій засобами мистецтва» [2, с. 120]; дослідниця виокремлює такі компоненти системи розвитку емоційного інтелекту засобами мистецтва: когнітивний (узагальнене знання про емоції), емоційно-ціннісний (усвідомлення значення власних і чужих емоцій), поведінковий (емпатія, опанування та корекція емоційного стану за допомогою мистецтва) [2, с. 120]. Такий підхід обґрунтовує необхідність комплексного підходу до формування емоційного інтелекту – через міжпредметні зв'язки хору як навчальної дисципліни з психологією, історією мистецтва, культурологією тощо.

Л. Ракітянська розглядає емпатію як ключовий компонент емоційного інтелекту. На її думку, емоційний інтелект як індивідуально-особистісне утворення «підлягає ефективному розвитку засобами музичного інтонування в процесі індивідуальних та колективних занять» [3, с. 44]. Методика вивчення вокально-хорового твору та роботи над партитурою передбачає, за С. Світайло, три етапи: ознайомлення з хоровим твором, загальне уявлення про нього та його художні образи; вивчення і розуміння сутності хорового твору; формування виконавського задуму, індивідуальної трактовки твору і плану його виконання [4, с. 56]. Кожен з цих етапів пов'язаний з емоційним рівнем рецепції, тож на кожному з етапів роботи над твором – чи то осмислення створених автором образів, чи то аналіз особливостей інтонування, обраної автором тисетури, вокалізації літературного тексту – простежуємо апеляцію розучуваної партитури до емоційного інтелекту студентів спершу як реципієнтів, у подальшому ж – як виконавців-ретрансляторів музичного твору, яким у міру професіоналізму та емпатії вдається наблизитися до втілення авторського задуму. Осмислення музики та її інтерпретацію передбачає навіть самостійна робота студента над хоровою партитурою [7, с. 23].

Окремим аспектом вивчення музики є, на думку В. Мішедченко, комунікативний – спілкування вчителя й учнів: «Для музичної педагогіки поняття спілкування є одним із центральних понять. Це передусім взаємодія вчителя й учнів, що має емоційно-змістовне забарвлення. Спілкування на уроці музики можна визначити і як спільну діяльність учнів та вчителя, спрямовану на розкриття життєвого змісту музики, досвіду морально-естетичних ставлень, закладених в ній» [6, с. 259]. У розрізі висвітлення специфіки формування емоційного інтелекту засобами музичного мистецтва видається доцільним акцентувати важливість такого спілкування й у закладах фахової передвищої освіти (педагогічних коледжах), адже спілкування викладача коледжу і студентів-підлітків – учасників хорового колективу так само сприяє емоційному взаємозбагаченню та є складником спільної роботи над музичним твором.

Особливо варто відзначити роль народної музики в розвитку емоційного інтелекту студентів педагогічного коледжу під час повномасштабної війни: як естетичний, так і патріотичний потенціал української пісні, яка іноді сприймалася студентами як музейно-експонатний, рудиментарний елемент національної культури, зріс у рази – народні пісні у виконанні сучасних українських зірок (починаючи від «Ой у лузі червона калина» у версії А. Хливнюка) перетворилися на справжній мейнстрим нашого часу – доби героїчної війни українського народу з російським агресором. Те, що донедавна здавалося молоді застарілим і віджитим, актуалізувало глибинні національні архетипи, перетворилося на потужну демонстрацію ідентичності, мистецьку зброю і вияв об'єднаного народного опору ворогові. Вивчення народних пісень на заняттях з хору оприявнило їхній соціальний контекст та значний вплив на емоційний інтелект здобувачів освіти в умовах воєнного стану. Науковці засвідчують: «У ситуації сильного стресу, коли людина зазвичай не може сформулювати свої думки, музика надає можливість вивести назовні внутрішні переживання» [8, с. 64]. Осмислюючи репрезентовані в піснях образи, національні символи, аналізуючи їхнє колективне (фольклорне) походження, працюючи в складі об'єднаного творчого колективу (хору) над підвищенням рівня виконавської майстерності, студенти разом з викладачем долучаються до ефективної стрес-переборюваної стратегії, що «відповідає основним завданням щодо формування психоемоційних професійних компетенцій майбутніх учителів, які перебувають у площині розвитку емоційного інтелекту» [8, с. 70].

Таким чином, вокально-хорова музика як вид мистецтва сприяє формуванню емоційного інтелекту студентів педагогічного коледжу спеціальності «Початкова освіта» з додатковою спеціалізацією «Керівник дитячого хорового колективу». Робота над хоровою партитурою, зокрема осмислення та інтерпретація музичних образів, підвищує рівень емпатії здобувачів освіти. Вивчення українських народних пісень під час війни не лише підвищує рівень патріотизму та національної самосвідомості учасників студентського хорового колективу, а й розвиває в них навички стресостійкості, необхідні в умовах сьогодення.

Література:

1. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Київ: Вища школа, 2003. 159 с.
2. Просіна О. Розвиток емоційного інтелекту як основа формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Гірська школа українських Карпат.* 2018. № 18. С. 119–122.

3. Ракітянська Л. Аналіз наукових поглядів на проблему формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогічний часопис Волині.* 2019. № 2 (13). С. 39–47.

4. Світайло С.В. Методика роботи з дитячим хоровим колективом : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів III–IV рівня акредитації. Київ. Унів. коледж Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка, 2016. 140 с.

5. Скорик Т. Підготовка майбутніх учителів до розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецва. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9 (16). С. 172–182.

6. Теорія та методика дошкільної і початкової освіти в сучасному інноваційному просторі : монографія / за заг. ред. О.В. Лобової, С.М. Кондратюк. Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. 362 с.

7. Форми та методи самостійної роботи студента над хоровою партитурою : навч.-метод. посіб. для студ. мист. навч. закл. I–IV рівнів акредитації спец. 025 «Музичне мистецтво» / П.Й. Шиманський, В.Є. Гаврилюк, В.А. Тиможинський, В.А. Чепелюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 220 с.

8. Черноус Т. Ю., Каламаж В. О. Активація стрес-переборюваних стратегій майбутніх учителів початкових класів засобами музики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2022. № 15. С. 62–71.

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ОЗНАКА РЕСУРСНОГО СТАНУ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Докучаєва В. В.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Луганська область, Україна

В умовах швидко змінюваного глобального світу й бурхливих процесів, що пронизують усі сфери людського буття, закономірно постає питання – щодо можливостей відновлення цих сфер і повернення / набуття ними ресурсного стану. Особливо це є актуальним для відкритих – соціальних – систем (зокрема, освітніх), які, на шляху свого природного руху, через зазначені обставини, фактично потрапили в «зону турбулентності».

З психологічної точки зору, ресурсний стан – це наявність фізичних, ментальних, емоційних тощо сил, що необхідні для поставлених завдань. О. Гульчук вважає, що термін «ресурсний стан» має скоріше практичну приналежність, й означає резерв (запас) різних ресурсів особистості. У науковій літературі дослідники використовують поняття «ресурс», «ресурсність», а також синоніми, що мають дещо інший відтінок, а саме – «життєстійкість», «адаптаційний потенціал» тощо [7]. Т. Мужицька під ресурсним станом / настроєм розуміє здатність і бажання діяти [Там само], що, вочевидь, указує як на потенційний аспект цього стану, так і на актуальний / дієвий (можу – хочу – здійснюватиму). Однак, виявляється, що ресурсний стан може зумовлюватися не лише намірами та здатністю, що спрямовані в майбутнє. На думку А. Гращенкової, ресурсний стан може бути наслідком досягнутої мети, отриманим позитивним результатом, і характеризуватися як стан внутрішньої сили, спокою й упевненості [9].

Для поняття «ресурс» у психології є різні трактування. До галузі наукового психологічного знання воно надійшло зі сфери економіки й теорії управління, і наразі має статус міждисциплінарного. Термін «ресурс» (франц. resource) означає «допоміжний засіб». У широкому сенсі, під ресурсами розуміються природно зумовлені й накопичувані людиною особисті можливості, психологічні властивості, цінності для благополучного життя й реалізації його сенсу [3, с. 140].

Отже, у психологічному сенсі, ресурсний стан – це працездатний + діяльнісний стан, що потребує залучення всіх наявних ресурсів (сутнісних сил – *В. Д.*). У свою чергу, термодинаміка, що слугує теоретичним підґрунтям концепції самоорганізації (синергетики), стверджує, що ознакою здатності системи здійснювати роботу є наявність внутрішньої енергії. При цьому, як протилежний до зазначеного, розглядається ентропійний (рівноважний) стан системи. У той же час, серед станів термодинамічних систем вирізняють стаціонарний, що характеризується постійними параметрами системи в часі й урівноваженістю потоків речовини та енергії. У квантовій фізиці атома стаціонарним станом називають стан, у якому він має постійну енергію [4]. Крім того, у теорії динамічних систем також розрізняють стаціонарний стан, що подається як такий стан системи або процесу, коли динаміка змінних, що описують їх поведінку, є постійною в часі [8].

Для живих систем стаціонарний стан є характерним. Людина – це жива система, яка відрізняється від усіх небіологічних систем ознаками життя й поведінки. Крім того, людина є системою відкритою, соціально інтегрованою й такою, що саморегулюється. *Саморегуляція*, через певні механізми, дозволяє людині, як системі, реагувати зміною поведінки на будь-яку зміну навколишнього середовища. *Соціальна інтегрованість*

людини, як живої системи, є надбаною властивістю в ході еволюції, що утворилася під впливом праці, свідомості, мови, мислення тощо, які й виконали роль чинників соціалізації. Остання й визначила соціально-інтегрований характер системи «людина» [5].

Утім, насамперед, приналежність людини до класу відкритих систем означатиме неможливість її існування окремо від навколишнього – природного й соціального – середовища. Натомість, взаємодія людини з оточуючим середовищем передбачатиме обмін з ним речовиною, енергією й інформацією. Така взаємодія постає як нова система, між елементами якої, у спосіб еволюції, склалася динамічна рівновага. Як ми вже зазначали, прагнення системою активного стану уможливлюється відхиленням від стану динамічної врівноваженості [1].

У нашому випадку, підвищення ресурсного стану щоразу зумовлюється відхиленнями від динамічно врівноваженого стану, які виникають у процесі взаємодії між людиною – суб'єктом, що є носієм професійно значущих якостей і властивостей педагога, та оточуючим – освітнім – середовищем.

Освітнє середовище, як відкрита соціальна система, передусім має включати / ураховувати людські (особисті) ресурси – з їх характерним набором компонентів (інтелектуальні, психоемоційні тощо), а також – матеріальні засоби й технологічне забезпечення. Однак, для теорії і практики освіти важливо усвідомлювати, що факт наявності цих ресурсів не визначає мобілізаційної готовності діяти. *Щоби підтвердити ресурсний стан, системі необхідно самовиявитися через певну ознаку.*

У концепції проєктування інноваційних педагогічних систем [2] ми надали сукупність таких ознак-властивостей, а саме: ангажованість, експансивність, концептуальність, інтегрованість, інтенсивність, широта, енергетичність, стійкість, синергічність [Там само, с. 178–185].

Наразі актуалізуємо таку властивість інноваційної педагогічної системи, як резильєнтність, що сьогодні є предметом пильної уваги дослідників, здебільшого – психологів.

Поняття «соціальна резильєнтність» розглядається в межах вивчення феномена стійкості спільноти в умовах глобалізації, що постає як набір внутрішніх здібностей для самоорганізації й вироблення стратегій ефективного реагування на кризи [6, с. 30].

Згідно з концепцією резилієнтності, що ґрунтується на суспільних науках, поняття «резильєнтність», або «життєстійкість», означає здатність соціальної системи витримувати різкі зміни в навколишньому середовищі. У такому трактуванні суттєвою є роль адаптаційного потенціалу суспільства в нових умовах. Резилієнтність (лат. resilire – відскакувати) з англійської (resilience) перекладається як «стабільність», що не є точним, оскільки, скоріш за все, ідеться про

здатність відновлюватися після зовнішніх впливів. Тому ми схильні погодитися з латинською ґенезою терміна, що, вочевидь, указує на розуміння резильєнтності як «пружності» – соціальної та особистісної. З урахуванням того, що на цей час серед науковців відсутній єдиний підхід до вироблення дефініції резильєнтності, будемо дотримуватися розуміння останньої як здатності до використання внутрішніх ресурсів для адаптації до певних умов. При цьому, будемо вважати резилієнтність тим вищою, чим швидше відбуватиметься повернення системи до первинного стану (який, як ми зазначали вище, може бути як ресурсним, так і стаціонарним, і навіть – рівноважним).

Утім, пружність (резильєнтність) системи, дійсно, може слугувати сумарним показником її ресурсного стану. Суттєво, що при цьому вона позитивно корелюватиме з низкою виділених нами властивостей інноваційної педагогічної системи [2], і досягатиме високих значень – за умови забезпечення як системних (організаційних), так і синергетичних (самоорганізаційних) характеристик зазначеної системи й поширення їх на оточуюче освітнє середовище.

Література:

1. Докучаєва В. В. Інжиніринг як спосіб підвищення когерентності сучасного освітнього середовища. *Грааль науки*. 2023. № 24. С. 530–534. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023 (дата звернення: 05.04.2023).
2. Докучаєва В. В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2005. 304 с.
3. Илюшина М., Краснощеченко И. Концептуализация представлений о ресурсной субъектности. *Прикладная юридическая психология*. 2017. № 1. С. 138–146.
4. Квантова механіка. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%25D0%259A%25D0%25B2%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2582%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B0_%25D0%25BC%25D0%25B5%25D1%2585%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2596%25D0%25BA%25D0%25B0&ved=2ahUKEwiEm76g8p_-AhWcMlkFHRlLCC0QFnoECAcQAg&usg=AOvVaw0Rhj06iFRu2V-DhblZmWjF (дата звернення: 05.04.2023).
5. Клочко В. Е., Клочко Ю. В. Человек: открытая система в закрытой среде. *Сибирский психологический журнал*. 2015. № 57. С. 6–16.
6. Ненашева М. В., Макулин А. В. Социальная резилиентность как ответ на глобальные вызовы современности. *Общество: философия, история, культура.* 2022. № 10. С. 24–33.

7. РБК life. URL: https://www.rbc.ru/life&ved=2ahUKEwjohPbT8p_-AhUdD1kFHRMyABUQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw2_dCM-Cc5aAVx61K7FpPe6 (дата звернення: 06.04.2023).
8. Фейгин М. И. Проявление эффектов бифуркационной памяти в поведении динамической системы. *Соросовский образовательный журнал*. 2001. Т. 7. № 3. С. 121–127.
9. RBC.ru. URL: https: https://www.rbc.ru/&ved=2ahUKEwjDpNz68p_-AhXWlIkEHdDGABMQFnoECAAQAg&usg=AOvVaw0CFFaTyYo0ser6XLzGnxiB (дата звернення: 05.04.2023).

THE ROLE OF SOCIAL AND EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Dubtsova O. V.
Ph.D. in Philology,
Associate Professor at the Department of Pedagogy,
Foreign Philology and Translation
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

The present paper focuses on the issue of social and emotional intelligence in the educational process. The pursuit to improve the process of learning stipulates the study of this aspect of social psychology.

Ford was the first to stop trying to conceptualize social intelligence as a purely cognitive phenomenon and started treating it in terms of effective social behavior that results from the interaction of a variety of psychological and sociocultural processes. Ford and Tisak defined social intelligence in terms of behavioral outcomes as “one’s ability to accomplish relevant objectives in specific social settings” [5, p. 197]. Marlowe linked social intelligence to social competence, defining it as “the ability to understand the feelings, thoughts, and behaviors of persons, including oneself, in interpersonal situations and to act appropriately upon that understanding” [12, p. 52]. Goleman divided social intelligence into two broad categories: social awareness and social facility, considering social awareness as “what we sense about others” and social facility as “what we then do with that awareness” [7, p. 84].

In the modern studies social intelligence is considered by most researchers as individuals’ ability to adequately understand and interpret their own behavior and behavior of other people, and regulate their behavior

correspondently in various social situations. Social intelligence provides an effective solution to a number of social and psychological problems. For instance, it is suggested that socially intelligent individuals experience a rich and meaningful life [12], have social problem-solving abilities [9], leadership qualities [10] and positive interpersonal experience [3]. To develop social intelligent behavior an individual should improve self-reflection, reflection of social processes, reflection of the subjective sense and interpretation of behavior as well as social competence training [13].

The concept of social intelligence is closely related to emotional intelligence. Emotional intelligence refers to "the mental processes involved in the recognition, use, understanding, and management of one's own and others' emotional states to solve problems and regulate behavior" [2, p. 34]. In his book "Emotional Intelligence" Goleman suggests that emotional intelligence is based on: 1) knowing one's emotions (self-awareness); 2) managing emotions (handling feelings); 3) motivating oneself (emotional self-control); 4) recognizing emotions in others (empathy); 4) handling relationships (managing emotions in others) [6].

To acquire emotional competence an individual should learn how to interpret his/her own emotions and manage them effectively as well as develop an empathetic awareness and find ways to coexist peacefully and harmoniously with others. Social interactions and relationships are based mainly on social and emotional intelligence, thus acquiring social-emotional competence can prevent from many conflicts in everyday life.

According to the Bar-On model, emotional-social intelligence is "a cross-section of interrelated emotional and social competencies, skills and facilitators that determine how effectively we understand and express ourselves, understand others and relate with them, and cope with daily demands" [1, p. 14]. On the intrapersonal level, being emotionally and socially intelligent means "to be aware of oneself, to understand one's strengths and weaknesses, and to express one's feelings and thoughts nondestructively". On the interpersonal level it includes the ability "to be aware of others' emotions, feelings and needs, and to establish and maintain cooperative, constructive and mutually satisfying relationships" [1, p. 14]. Social and emotional competences contribute to the formation of an individual's character, providing insight into personal/interpersonal feelings and relationships.

As we have already stipulated the necessity of acquiring social and emotional competence for an individual, it should be suggested that academic setting is the best environment for it. The importance of social and emotional intelligence is obvious within academic environment as long as it ensures effective communication, cooperation and teamwork as well as impulse control.

A number of scientists have carried out research into the effects of social skills on the educational process. For instance, Elias [4] has discovered that the success of teamwork depends on students' abilities to organize their emotions and solve problems quietly, to face difficulties and adapt to different constraints. Other studies show that acquiring social skills in the classroom leads to improvements in students' academic performance [8], their behavior as well as personal relationships with their classmates [11].

Since emotions affect intellectual processes, students who have been provided with instructions in social and emotional intelligence are better behaved, they grow and develop in a healthy way and consequently succeed at the interpersonal and professional levels in the future.

It is the task of a teacher to encourage students to acquire social skills within the educational process through simple conversations that make them aware of their changing emotions in friendly and secure classroom atmosphere, in which students are open for communication, knowledge and building personal relationships. As far as it is obvious that academic and professional success of an individual can't be achieved without acquiring social and emotional intelligence, a reasonable attention should be paid to help students master these social skills within the educational process.

Bibliography:

1. Bar-On R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Psicothema*. 2006. Vol. 18. P. 13–25.
2. Brackett M.A., Salovey P. Measuring emotional intelligence with the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT). *Psicothema*. 2006. Vol. 18. P. 34–41.
3. Cheng C., Chiu C., Hong Y., Cheung J. S. Discriminative facility and its role in the perceived quality of interactional experiences. *Journal of Personality*. 2001. 69(5). P. 765–786.
4. Elias M. Easing transitions with social-emotional learning. *Principal Leadership.* 1997. Vol. 1. P. 20–25.
5. Ford M. E., Tisak M. S. A further search for social intelligence. *Journal of Educational Psychology*. 1983. 75(2). P. 196–206.
6. Goleman D. Emotional Intelligence. New York: Batman Books, 1995. 352 p.
7. Goleman D. Social intelligence: The new science of human relationships. New York: Bantam Books, 2006. 403 p.
8. Gottman J. Meta-emotion, children's emotional intelligence, and buffering children from martial conflict. In C. D. Ryff, & B. H. Singer (Eds.). *Emotion, Social, Relationships, and Health.* 2001. P. 23–40.

9. Jones K., Day J. D. Discrimination of two aspects of cognitive-social intelligence from academic intelligence. *Journal of Educational Psychology*. 1997. 89(3). P. 486–497.

10. Kobe L. M., Reiter-Palmon R., Rickers J. D. Self-reported leadership experiences in relation to inventoried social and emotional intelligence. *Current Psychology: Developmental, Learning, Personality and Social*. 2001. 20(2). P. 154–163.

11. Maite G. Psychopathological symptoms, social skills, and personality traits: A study with adolescents. *The Spanish Journal of Psychology*. 2006. 9(2). P. 182–192.

12. Marlowe H. A. Social intelligence: Evidence for multidimensionality and construct independence. *Journal of Educational Psychology*. 1986. 78(1). P. 52–58.

13. Orosová O. Sociálna inteligencia, sociálna kompetencia– definície a prístupy v ich skúmaní. *Československá psychologie.* 2004. ročník XLVIII, číslo 4, S. 306–315.

ЧИ ПОТРІБНО ЦЕНЗОРУВАТИ КІНО

Єфанова Є. В.
аспірантка кафедри теорії та історії права та держави
Інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Кінематограф увійшов у нашу буденність тільки сто двадцять п’ять років тому, але за час свого розвитку зміг осягнути багато сфер суспільного, наукового та культурного життя. Як і будь-яке мистецтво, кінематограф передає проблеми, шляхи розв’язання проблем, алюзію та алегорію на світ та особистостей, ілюструє політичну утопію або антиутопію будь-якого суспільства. Без кіно, сучасна людина не уявляє свого життя. Хоч, і непомітно, але кінематограф, на рівні почуттів та емоцій, впливає на світ. Кінематограф осягає повсякденне життя, сфери науки та мистецтва, і звісно, правову та політичну реальність.

Існує дуже мало досліджень впливу кінематографу на політичну і правову реальність, в основному даним напрямком займалися соціологи та кінознавці.

Актуальністю є новизна теми оцінки кінематографу з правової точки зору.

Щоб проаналізувати історію розвитку кінематографу, ми повинні згадати давньогрецьку філософію. Першою згадкою або ідеєю про сучасного кінотеатру, можна вважати притчу про Печеру у видатному творі Платона Держава, Платон описував, печеру подібну сучасному кінотеатру, де глядачі перед собою бачать стіну, на якій утворюються через спини людей, тіні та світло, та відображається на стіні [1]. У свою чергу, ми можемо зробити висновок, що кіно осягає наші почуття.

Неможливо, не визнати той факт, що кіно впливає на наше життя. Воно може або пропагувати, або виражати думки суспільства. Слід наголосити, що кіно не може бути стовідсотковою пропагандою, і не може змусити людей робити, те, що вони не хочуть робити, але в кіноіндустрії траплялися випадки коли кіно впливало на правову реальність та на політичний розвиток. Як казав Біллі Луміс, герой з фільму Крик: «Кіно не робить з людей психів, воно робить психів більш винахідливими».

Один, за найвидатніших режисерів німого кіно, Девід Гриффіт казав: «Кіно – це дитина, народження якого, збіглося з нашим поколінням. Нам було тяжко представити його народження навіть у мріях. Нам потрібно звертатися з ним добре – щоб коли він виріс, він зміг дивитися на своє дитинство без жалю» [2, с. 39]. Ці слова могли би означати, що кінематограф, у майбутньому, зможе змінити світ на краще. Але у той же час, ці слова сказав, той, хто породив ненависть своїм фільмом. Це був один з прикладів жахливої пропаганди, німий фільм 1915 року Народження нації. Безперечно, цей фільм є видатним, і без цього фільму не було би поняття блокбастеру та «повного метру». Девід Гриффіт, у своєму фільмі зображує, що всі не білі – зло, яке потрібно знищити. Кіно породило нову хвилю Ку-клукс-клану, який був найжорстокішим в історії, і знищував афро-народи, євреїв та латиноамериканців. Вудро Вільсон, тодішній президент США, влаштовував кінопокази цього фільму для політиків, дипломатів та юристів, і наголошував, що цей фільм показував жахливу правду, але в той же час боявся, що втратить підтримку демократів. Народження нації вже тоді закликав до ідеї фашизму та нацизму, і нова організація Ку-клукс-клану, була зв’язана з Муссоліні і Гітлером. Нацистам показували цей фільм, як засіб боротьби проти демократії. Хоча, нацисти і дивилися Народження нації, як засіб пропаганди, але у Гітлерівської Німеччині був і свій засіб впливу через кінематограф – Юний гітлерівець Квекс 1933 року. Де, підліток вступає Гітлер’югенд, і починає боротися проти «іудеїв», як проти великої загрози, але його батько комуніст, намагається переконати перейти на сторону комуністів. У фільмі прямо зображено протистояння нацистів та комуністів, але ненависть до євреїв, йде лейтмотивом фільму,

а комуністи, хоч і показані п'яницями та розпусними, але в той час, йдеться про те які комуністи сильні противники та гарні стратеги [3].

Аналізуючи вплив кінематографу, загалом, треба визначити, що таке фільм. Фільм – це візуальний та аудіо твір мистецтва, який складається з епізодів, поєднаних між собою сюжетом або задумом, хронометражем, лінійним або нелінійним розповіддю. Фільм є спільною роботою авторів, виконавців та виробників. Існує поняття соціального кіно, де завданням є змінити уявлення та ставлення людини до дійсності, побачити проблему та змінити реальність навколо себе. Соціальне кіно спрямоване не просто на передачу інформації глядачу, а на його залучення до вирішення певної проблеми. Воно спонукає глядача розглядати проблемні теми суспільства як власні, та співвідносити себе з соціальними проблемами шляхом задавання собі питань типу «Як це може стосуватися мене безпосередньо?», «Як я ставлюсь до дитячої безпритульності?», «Яке моє ставлення до людей з інвалідністю?», «Чи торкається мене питання глобального потепління?» [4].

Досліджуючи історію раннього Голівуда, ми можемо побачити, що законодавці боялися, що кіно може вплинути на суспільну мораль, і вирішали піддати кіно цензури. Тому, законодавці вирішали прийняти кодекс Гейза з 1930 року по 1968 рік. Кодекс Гейза – це звіт правил про кіновиробництво. Хоча, кодекс не мав правового характеру, кіностудії почали підтримували ці правила. Деякі режисери, наприклад Альфред Гічкок, вміло обходили ці правила. Наприклад, у своїх фільмах Мотузка 1948 року та Ребекка 1940 року, він завуальовано зобразив гомосексуальні відносини. Або, показавши, у Лихій славі 1946 року, довгий поцілунок, розбавлений діалогами. Виробники фільмів були зобов'язані дотримуватися трьох основних принципів:

- Допускалися тільки моральні правила моделі життя; Тобто, на екрані мали показувати традиційні цінності.
- Не можна знущатися над законом; Тобто, на екрані мали показувати повагу до чинного законодавства.
- Картини не мали порушувати моральні установи глядачів. Тобто антагоністи не мали викликати симпатії у глядачів.

Відомими прикладами Кодексу Гейза є:

- Заборонялося знущання над релігією. Священник на екрані не міг бути лиходієм або комічним персонажем.
- Заборонялося зображати вживання наркотиків, а вживання алкоголю могло бути зображено тільки там, де цього вимагав сюжет.
- Заборонялося розкривати методи скоєння злочинів. Сцени вбивства повинні були бути зняті так, щоб не сприяти вчиненню подібних злочинів у реальному житті.

- Заборонявся показ оголеного тіла і провокаційних танців. «Сцени пристрасті» (тобто просто поцілунки і обійми) допускалися тільки в ключових сюжетних епізодах, їх тривалість і відвертість були обмежені.
- Шлюб і сімейне життя вважалися вищими цінностями; позашлюбні стосунки, нехай і доречні за сюжетом, повинні були бути представлені як негідну поведінку. При цьому зображення змішаних шлюбів (метисація) було під забороною.
- Заборонялися будь-які, навіть непрямі, посилання на гомосексуальність і венеричні захворювання. Показ людських статевих органів (навіть у вигляді силуету) також був під абсолютною забороною.
- Заборонявся широкий спектр «нецензурних» слів.
- Заборонявся показ білого рабства.
- Не вітався принцип «око за око» [5].

Постає питання, чи потрібно цензорувати кіно, щоб не порушувати, суспільну мораль? На нашу думку, ні. Кіно, як раз і є алюзією на суспільство, яке показує всі сторони людського життя та правових і політичних систем. Жанр «антиутопія» показує, до чого може призвести диктатура, і показує що з нею потрібно боротися. Жанр «судової драми», закликає розуміти свої права та вміти захищати їх. Трилери, хорори, та кіно з великим рівнем жорстокості – освітлює проблему насилля. Такі фільми, не закликають повторювати насилля у реальному житті, вони просто відображають реальність життя, а насилля, і є одною із сторін людського буття. Відомий режисер Квентін Тарантіно казав: «Японське кіно завжди було ультражорстким, але у них найнижчий рівень злочинності в порівнянні з будь-якою іншою найбільшою країною світу». Приклад, кодексу Хейза показує, що неможливо моралізувати суспільство, прибравши насилля з екрану. Людина, яка не хоче вчиняти злочин, ніколи цього не зробить, а людина, яка готова піти на правопорушення, робить це з власного бажання.

Література:

1. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000
2. Розлогов Кирилл Эмильевич Планета кино. История искусства мирового экрана. Москва : Эксмо, 2015 г. 408 с.
3. URL: https://www.litmir.me/br/?b=138672&p=1
4. URL: https://ildc.org.ua/statti/syla-kinematografu-abo-chomu-sotsialne-kino-zdatne-zminyty-realnist/
5. URL: https://moviegram.com.ua/suspense/

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЛЯ ФАХІВЦЯ У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

Жилін М. В.
старший викладач кафедри практичної психології
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

На сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до фахівців в сфері психології, а також до рівня сформованості та якості їх професійно-значущих характеристик.

В сучасному суспільстві є підвищена потреба в кваліфікованих фахівцях в області психології та існує значна необхідність у вирішенні актуальних психологічних проблем, що з'явилися за останній час. Швидкомінливі соціально-економічні та політичні умови розвитку суспільства актуалізують проблему розвитку особистісно-професійних якостей, серед яких емоційний інтелект у фахівців в сфері психології займає вагому позицію.

Варто зазначити, що психологічні консультації – як з погляду надання експертної оцінки, так і з погляду втручання та консультування для підвищення ефективності та дієвості окремих осіб та груп в умовах надання послуг, розширюються за масштабом та значущістю [5]. При такій роботі може виникнути багато етичних проблем, і багато з них дуже складні, враховуючи кількість сторін, що беруть участь як прямі або непрямі отримувачі послуг, і вплив на інших, а також контекст, в якому ці люди або команда функціонують [6].

На наш погляд, фахівцям в сфері психології важливо приділяти рівну увагу роботі як на індивідуальному, командному так на системному рівнях, що дозволяє здобути достатньо високий рівень ефективності у своїй діяльності. З професійної точки зору важливим фактором є здатність розвивати відносини, що поєднують ці рівні з погляду побудови взаємин, постанови оцінки та втручання в професійну діяльність. Важливе значення відіграє ефективне управління численними відносинами, складними дилемами конфіденційності, практикою в нових галузях, що розвиваються, а також потенційними конфліктами інтересів.

Розвиток емоційного інтелекту являє собою вкрай актуальне завдання, оскільки ефективна емоційно-вольова саморегуляція, вміння розпізнавати і взаємодіяти з емоційним станом інших людей, психологічна стійкість і життєздатність при наявності різних життєвих стресорів є важливими факторами успішної діяльності.

Незважаючи на давню історію вивчення емоцій як феномену, розкриття змісту емоційного інтелекту має безліч недостатньо розкритих як внутрішніх, так і зовнішніх характеристик. Неоднозначність пов'язана з тим, що різні автори аналізують його з різних дослідницьких позицій.

В даній роботі ми будемо розглядати емоційний інтелект, як суму навичок і здібностей людини розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію і бажання інших людей і свої власні, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення практичних задач.

Вчені П. Саловей, Дж. Майер і Д. Карузо висунули гіпотезу, в якій основний акцент зробили на пізнавальні здібності інтелекту, пов'язані з переробкою інформації про емоції.

Дані вчені визначають емоційний інтелект як «здатність сприймати, викликати емоції, брати в роботу емоції і за допомогою їх підвищувати продуктивність мислення, усвідомлювати емоції, регулювати їх для емоційного розвитку. Емоційний інтелект являє собою комбінацію чотирьох здібностей» [1]. Зазначені складові емоційного інтелекту вищевказані вчені назвали «гілками», які включають до себе сприйняття емоцій, використання емоцій розуміння емоцій, управління емоціями.

Уміння розпізнати емоції сприяє ефективній комунікації, так як дозволяє адекватно пізнавати, переробляти і потім висловлювати свої емоції. Адекватне емоційне вираження є критично важливим фактором, який підтримує фізичне і психічне здоров'я.

Емоціями неможливо управляти прямо, проте це можна зробити опосередковано: через об'єкт, потреби, знак. Початковий момент управління почуттям – це розщеплення монолітного недиференційованого афекту (Я-почуття) на суб'єкта і його почуття, точніше кажучи, це вичленення почуття як окремий об'єкт, а не властивості зовнішнього світу («Я відчуваю страх, задоволення», а не «Світ страшний або приємний ») [3].

Розуміння емоцій, як зазначає М. Пімжина, саморозуміння в цілому носить емоційний, чуттєвий, емпатичний, а не раціональний характер. Отже, глибина саморозуміння перш за все обумовлена рівнем розвитку емоційних здібностей, які в свою чергу забезпечують усвідомлення емоцій [2].

Емоційні переживання можуть сприяти більш ефективному вирішенню пріоритетних життєвих завдань. Емоції спрямовують увагу на стимули, які потребують обробки, сприяють концентрації на життєво-важливих потребах і цілях. Наприклад, при невідповідності між особистими очікуваннями і навколишньою дійсністю, емоційні переживання можуть ставати більш інтенсивними, направляючи увагу на саму людину для того, щоб прояснити суть події і сприяти адаптивній реакції [4].

Спираючись на герменевтичний метод дослідження та практичний досвід слід зазначити, що вивчення важливості впливу емоційного інтелекту на професійну діяльність фахівців, що працюють у сфері психології є вкрай актуальною як з теоретичної, так і з практичної точок зору, оскільки вони говорять про можливість особистості оцінювати і розуміти свої, а також емоції інших людей для прогнозування наслідків соціальної взаємодії, а також побудови правильної стратегії спілкування з людьми.

Література:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.
2. Дерев'янко С.П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. … канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «соціальна психологія; психологія соціальної роботи». Київ, 2009. 23 с.
3. Goleman D. The Brain and Emotional Intelligence. New Insights. 1st Digital Edition. 2011. 284 p.
4. Goleman D., Emotional intelligence: Issues in paradigm building. In C. Chemiss & D., 2001. 320 p.
5. Lowman R. L. An introduction to consulting psychology: Working with individuals, groups, and organizations. Washington, DC: American Psychological Association.2016.
6. Lowman R. L., Cooper, S. E. The ethical practice of consulting psychology. Washington, DC: American Psychological Association. 2017.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

Заверико Н. В.
кандидат педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної педагогіки та спеціальної педагогіки
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Проблема інтеграції різних категорій вимушених переселенців і біженців є наразі однією з найактуальніших у Європі у зв'язку з військовими діями в Україні. Надання соціальної допомоги цим групам населення поступово стає темою суспільної уваги, коли тисячі

вимушених українських переселенців змінили своє звичайне місце проживання і потрапили до категорії ризику.

Одним із завдань сучасної європейської міграційної політики є подолання стихійності міграції, розробка результативних механізмів впливу на цей процес, забезпечення нормальних умов життєдіяльності різних категорій біженців та зменшення негативних впливів біженства українців на європейський соціум.

Соціально-педагогічна роботи з дітьми із сімей мігрантів у країнах Євросоюзу ґрунтується на міжнародних документах про захист прав дітей і батьків: Конвенції ООН про права дитини, Європейської конвенції про здійснення прав дітей, а також відповідними законами країни. Так у Республіки Польщі це закони: «Про систему освіти» (Ustawa o systemie oświaty), «Про соціальне забезпечення» (Ustawa o pomocy społecznej) та положеннями Кодексу сім'ї й опікунства (Kodeks rodzinny i opiekuńczy).

Теоретичний аналіз напрацювань українських та зарубіжних учених (Дж. Беррі, Л. Клосс, О. Огієнко, К. Раві, А. Рудігер та С. Спенсер та ін.), які розкривають теоретичні і практичні основи соціальної роботи з біженцями, дозволив з'ясувати, що феномен біженства є складовою міжнародних міграційних процесів і характеризується перетином громадянами кордонів країни виходу. Суть понять «міграція», «біженство», «вимушені переселенці» є предметом наукового вивчення багатьох зарубіжних й українських дослідників (Р. Бандури, С. Кастлеса, О. Ольхович, В. Поліщук, А. Попової та ін). За визначенням ООН, міграцією вважається переміщення осіб на термін більше шести місяців. Р. Бандура характеризує міграцію як «усі види руху населення, що мають суспільну значимість, включаючи переміщення з передмістя в місто, всередині міста…» [1, с. 82].

За С. Кастлезом міграція існує у таких видах: за відстанню (міжнародна, внутрішня), за правовим статусом (легальна, нелегальна), за причино-наслідковими факторами (економічна, трудова, політична) [6].

В. Поліщук характеризує біженство як вимушену міграцію, «коли рішення щодо зміни місця проживання приймається під впливом обставин, які мають пряму чи потенційну загрозу для життя, здоров'я чи майна громадян та їх сімей… Біженцями вважають осіб, які перебувають за межами країни свого походження; зазнають обґрунтованих побоювань переслідування на основі расової і релігійної приналежності, громадянства, належності до певної соціальної групи, дотримання певних політичних переконань; не мають можливості чи бажання користуватись захистом країни виходу чи повертатися до неї» [4, с. 215–216].

Єдиної, науково обґрунтованої назви, що охоплювала б усіх людей, які були змушені втікати від війни в Україні, наразі немає. Варто говорити про категорію «переміщені люди/особи» або «вимушені мігранти». Ці поняття підкреслюють вимушений характер переїзду осіб. Правовий режим тимчасового захисту визначений Директивою ЄС 2001/55/ЕС, що була активована спеціально для захисту переміщених осіб з України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. Підкреслимо, що режим тимчасового захисту застосовується лише країнами Європейського Союзу (ЄС) і тільки стосовно переміщених осіб з України: українських громадян; людей, які мали статус біженця або перебували під іншим захистом в Україні, а також людей, які перебували в Україні на законних підставах та не можуть повернутися до своєї країни [2].

Польська дослідниця Б. Зємба, аналізуючи шляхи вдосконалення соціально-педагогічної роботи з дітьми із маргінальних сімей наголошує, що партнерська взаємодія різних інститутів, закладів, установ, залучення дітей та їхніх батьків до культурно-масових, професійно-орієнтованих, суспільно-корисних і соціально значущих видів діяльності має найефективніші результати за умови соціально-правової, матеріально-технічної та психолого-медико-педагогічної підтримки родин [3].

Слід зазначити ефективність таких методів соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями в умовах військової агресії, як: методи психологічної підтримки (спрямовані на формування свідомості особистості, стабілізацію емоційного стану та стимулювання діяльності особи); методи організації пізнавальної, творчої діяльності; правові методи; соціологічні методи (аналіз документів, біографічний метод, контент-аналіз, включене спостереження, опитування тощо) [5].

Стосовно дитячої аудиторії вимушених переселенців, то визначимо такі ефективні форми групової роботи, як системні масові заходи – ігри, що охоплюють одночасно велику кількість дітей та тривають впродовж декількох днів. Наприклад, спеціальні тематичні конференції для мешканців громади або для підлітків та їх батьків, створення і функціонування театру, вокальних студій.

Соціальна робота з мігрантами проводиться по «соціальному, соціально-психологічному, соціально-педагогічному, соціально-правовому, медико-соціальному, фінансовому, соціально-економічному, матеріальному, соціально-інформаційному і соціально-трудовому» напрямках.

Соціальний напрямок: проведення соціальних консультацій та заходів щодо соціальної реабілітації в стаціонарних і нестаціонарних умовах; здійснення соціальної діагностики цільових груп вимушених

переселенців; сприяння в одержанні пенсій та інших соціальних виплат; організація груп самодопомоги і взаємодопомоги, культурно-дозвіллєвої роботи з людьми похилого віку й осіб з особливими потребами; вирішення питань з допомоги в одержанні тимчасового житла; взаємодія з різними державними і громадськими організаціями та установами з питань матеріальної допомоги та дитячої безпритульності.

Соціально-інформаційний напрямок: інформування щодо діяльності соціальних служб; збір інформації про вимушених переселенців та її систематизація з метою організації оптимальної соціальної роботи з цією категорією населення; інформування громадськості і засобів масової інформації з проблем вимушених переселенців з метою встановлення з ними стійких соціальних зв'язків в громаді.

Соціально-психологічний напрямок: кризове психологічне консультування в умовах післятравматичного стресу; допомога в соціальній адаптації; психологічна діагностика розвитку дітей і підлітків із родин вимушених переселенців.

Соціально-педагогічний напрямок: проведення консультацій із питань родини й виховання дітей; соціально-педагогічна робота з дітьми та підлітками; соціально-педагогічна допомога дітям і підліткам, які мають проблеми з навчанням; контроль за одержанням освіти дітьми і підлітками з родин вимушених переселенців; професійне консультування і сприяння одержанню професійної освіти підлітками й молоддю з числа вимушених переселенців; проведення дозвіллєвих заходів для дітей і підлітків, спрямованих на адаптацію до нових соціальних й освітніх умов. Цей напрямок впроваджується у взаємодії з органами освіти, охорони здоров'я та правопорядку країни, де перебуають вимушені переселенці.

Соціально-правовий напрямок: захист прав і надання вимушеним переселенцям інформації про їхні права та обов'язки; соціально-правове консультування. Медико-соціальний напрямок: консультування з медични і санітарних проблем; контроль за адекватною санітарно-профілактичною роботою й дотриманням норм соціальної гігієни; виявлення хронічно хворих і непрацездатних осіб та організація для них спеціалізованих медико-соціальних консультацій; контроль за санітарним станом житла вимушених переселенців; розробка правових основ профілактики девіантної поведінки осіб з числа вимушених переселенців.

Фінансово-трудовий напрямок: надання стартової фінансової допомоги, а також допомоги продуктами, ліками, речами тощо; сприяння в одержанні основної і додаткової роботи, відкритті власної справи; консультування з питань працевлаштування, зайнятості; організація курсів і семінарів з мовної і професійної підготовки вимушених переселенців [1].

Література:

1. Бандура Р. Соціальна робота з мігрантами. *Нова педагогічна думка.* 2014. № 1. С. 81–84.

2. Директива Ради Європейського Союзу 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU01293

3 Зємба Б. Шляхи вдосконалення соціально-педагогічної роботи з дітьми із маргінальних сімей. *Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал*. 2015. № 4–5. С. 103–113.

4. Поліщук В. А. Соціальна робота з біженцями. *Наук. вісник Ужгородського ун-ту. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. ВИП. 1 (38). С. 215–218.

5. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / І. Д. Звєрєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. За заг ред. І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 143 с.

6. Castles S. International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues. *International Social Science Journal*. Vol. 52. 2000. P. 269–281. https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Залєвська-Шишак А. Д.
кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Інновації супроводжують людство всю його історію як прояв творчого потенціалу і як результат зусиль людини щодо пошуку можливостей для підвищення якості життя [1]. Цей аспект дозволяє інноваціям мати прямий зв’язок з динамікою і структурою суспільства. Наприкінці XIX століття Е. Дюркгейм [2] і М. Вебер [3] роблять перші кроки до ідеї соціальних інновацій, стверджуючи, що інновації приносять новий соціальний порядок, головним чином через його вплив на соціальні та технологічні зміни.

Концепція інновацій розвивалася в різних наукових традиціях: технологічні дослідження, соціальна психологія, розвиток міст та управління та

інші. Протягом XX століття вона зосереджувалася на економічній перспективі і визначенні того, як компанії генерують нові продукти, щоб краще задовольнити своїх клієнтів і споживачів [4]. Інновації покликані задовольнити потреби ринку через розробку нових технологій, з метою збільшення прибутку та продуктивності організації [1].

З цього погляду інновацію можна визначити як новий або вдосконалений продукт чи процес (або їх поєднання), який суттєво відрізняється від попередніх продуктів чи процесів організації, доступний для потенційних користувачів (продукт) або впроваджений організацією (процес) [5]. Інновації можуть бути *радикальними*, тобто новим способом задоволення потреб, або *поступовими* – невеликими вдосконаленнями продукту, послуги чи процесу.

Хоча основна увага і приділялася економічній складовій інновацій, їх соціальний аспект також досліджувався вченими. Наприклад, Й. Шумпетер [6] у 1930-х був одним із перших, хто дослідив актуальність інновацій у культурному, соціальному та політичному аспектах, на додаток до тих, що генеруються на економічному рівні. Інновації вносять зміни через їх прийняття іншими організаціями, закріплюючи новий спосіб ведення справ і створюючи новий баланс у суспільстві, який називають «творчим руйнуванням» [7].

Соціальна частина інновацій була зосереджена на розумінні того, як вони впливають на структуру суспільства. Тобто, зміни в суспільстві були зовнішнім ефектом інноваційних процесів, що розвивалися в економічній сфері. З цієї точки зору, інновація була соціальним явищем, оскільки її впровадження та розвиток впливали на суспільство, а не на зміни, які вона мала б викликати в соціальних умовах життя людей [8].

Важливість соціального виміру інновацій стала загальновизнаною через потребу цілеспрямованих соціальних змін. Для створення інноваційних альтернатив і вирішення суспільних проблем з'являється поняття «соціальних інновацій».

Соціальні інновації – це створення інноваційних видів діяльності та послуг, мотивованих метою задоволення соціальних потреб [9]. Розширюючи це визначення, Дж. Філлс та ін. [10] визначають соціальну інновацію як «нове рішення соціальної проблеми, яке є більш ефективним, результативним, стійким або справедливим, ніж існуючі рішення, і для якого створена цінність приносить користь насамперед суспільству в цілому, а не окремим особам». Це визначення широко цитується в науковій літературі про соціальні інновації. Аналогічно, Ф. Мулерт та ін. [11] визначають соціальні інновації як «сприяння інклюзії та добробуту через покращення соціальних відносин та процесів розширення прав і можливостей: уявлення та досягнення

світу, нації, регіону, місцевості, спільноти, які б надавали універсальні права та були більш соціально інклюзивними».

Таким чином, «реагування на соціальні виклики, які не вирішуються за допомогою традиційних підходів часто вимагають нових форм співпраці і включають «співтворчість» і «співвиробництво» між громадянами та інституційними суб'єктами» [12, с. 1], є основою для соціальних інновацій. Враховуючи мультидисциплінарний характер дослідження соціальних інновацій, існують різні тлумачення цього поняття, підбірка яких наведена в Таблиці 1.

Таблиця 1

Тлумачення поняття «соціальна інновація» в наукових працях

Джерело	Визначення
Нордберг К., Маріуссен А., Вірккала С. [13, с. 157]	Нові ідеї, які створюють співпрацю або нові соціальні відносини що відповідають місцевим потребам.
Лейтайзер С., Фольманн А. [14, с. 900]	Підхід, на основі якого громадяни створюють альтернативні плани, коли основні державні та ринкові рішення не відповідають місцевим потребам.
Авеліно Ф., Віттмайєр Я., Пел Б., Вівер П. та ін. [15, с. 197]	Зміна суспільних відносин, що передбачає нові способи діяльності, організації, формулювання та пізнання.
Слі Б. [16, с. 157]	Цілеспрямована (іноді експериментальна) реконфігурація формальних або неформальних інститутів чи мереж, які очолює або в яких домінує громадянське суспільство, з метою створення нових відносин між громадянським суспільством та державними або приватними установами.
Ніколлс А., Зіглер Р. [17, с. 2]	Розробка та впровадження нових ідей та рішень (продуктів, послуг, моделей, ринків, процесів) на різних соціально-структурних рівнях, які чітко спрямовані на зміну владних відносин та покращення людських можливостей, а також процесів, за допомогою яких ці рішення реалізуються
Терстріп Я., Клевербек М., Дезерті А. та Ріццо Ф. [18, с. 6]	Нові комбінації ідей та особливі форми співпраці, які виходять за межі усталених інституційних контекстів з ефектом розширення можливостей та (пере)залучення вразливих груп або в процесі соціальних інновацій, або в результаті їх впровадження

Продовження таблиці 1

Конрад Д. [12, с. 1]	Реагування на [соціальні] виклики, які не вирішуються за допомогою традиційних підходів... часто вимагають нових форм співпраці... ... включаючи «співтворчість» і «співвиробництво» між громадянами та інституційними суб'єктами.
Кахайба-Сантана Г. [1, с. 44]	Соціальні інновації – це нові соціальні практики, створені в результаті колективних, навмисних і цілеспрямованих дій, спрямованих на стимулювання соціальних змін через реконфігурацію способів досягнення соціальних цілей.
Манзіні Е. [19, с. 58]	Процес змін, що виникає в результаті творчого перекомбінування існуючих активів (від соціального капіталу до історичної спадщини, від традиційного ремесла до доступних передових технологій) для досягнення суспільно визнаних цілей у новий спосіб.
Мулерт Ф., МакКаллум Д., Хіллер Ж. [11, с. 16]	Сприяння інклюзії та добробуту через покращення соціальних відносин та процесів розширення прав і можливостей: уявляючи і прагнучи створити світ, націю, регіон, місцевість, громаду, які б надавали універсальні права і були більш соціально інклюзивними.
Мартінеллі Ф. [20, с. 172]	Як будь-які зміни, розроблені зверху вниз або знизу вгору, пов'язані з результатами або процесами, організаційні, законодавчі або культурні, які сприяють виявленню та/або (кращому) реагуванню на соціальні потреби.
Говальдт Я., Шварц М. [21, с. 47]	Нова комбінація та/або нова конфігурація соціальних практик у певних сферах діяльності або соціальних контекстах.
Вестлі Ф., Антадзе Н. [22, с. 2]	Комплексний процес впровадження нових продуктів, процесів або програм які докорінно змінюють базові рутини, потоки ресурсів і влади або переконання соціальної системи.
Поль Е., Вілле С. [23, с. 881]	Інновація називається соціальною, якщо закладена в ній нова ідея має потенціал для покращення якості або кількості життя... інновацій, що сприяють покращенню освіти, якості довкілля та збільшенню тривалості життя.

Продовження таблиці 1

Філлс Д., Дейглмайєр К., Міллер Д. [10, с. 36]	Будь-яке нове та корисне рішення суспільної потреби або проблеми, яке є кращим за існуючі підходи (тобто більш ефективним, результативним, сталим або справедливим) і для якого створена цінність (вигоди) приносить користь насамперед суспільству в цілому, а не окремим особам.
Хямяляйнен Т. та Хейскала Р. [24, с. 74]	Зміни в культурних, нормативних або регулятивних структурах суспільства, які посилюють його колективні владні ресурси та покращують його економічні та соціальні
Малган Г. [25, с. 146]	Інноваційна діяльність та послуги, які мотивовані метою задоволення суспільних потреб.
Лідбітер С. [26, с. 244]	Соціальні інновації часто є продуктом спільного авторства, що поєднує внесок багатьох людей.
Мулаерт Ф., Маккалум Д., Мехмуд А. та Хамдуч А. [27, с. 1978]	Ті зміни в порядку денному, установах та інституціях, які ведуть до кращого включення виключених груп та осіб у різні сфери життя суспільства в різних просторових масштабах.
Мамфорд М. [28, с. 253]	Генерування та впровадження нових ідей про соціальні відносини та соціальну організацію.

Джерело: створено автором на основі [1; 11–28]

Однією з важливих характеристик цих визначень є те, що більшість авторів з наведених літературних джерел погоджуються з тим, що метою соціальних інновацій є розв’язання соціальних проблем або викликів. Соціальні цілі або потреби, як правило, зосереджені навколо покращення якості або тривалості життя. Цей загальний акцент часто використовується для того, щоб підкреслити різницю між соціальними інноваціями та технологічними інноваціями. Соціальні інновації відрізняються від технологічних тим, що вони не спрямовані в першу чергу на отримання прибутку, а вигоди від них, як правило, накопичуються суспільством [29].

Глобальне суспільство стикається з низкою проблем, які загострилися в останні десятиліття, і які неможливо розв’язати за допомогою наявних соціальних, економічних та інституційних схем. Це стимулює створення альтернативних та інноваційних систем, які б дозволили розв’язувати ці проблеми системно, а не частково.

Соціальні інновації – це колективні зусилля, що охоплюють участь суб'єктів громадянського суспільства, зацікавлених сторін державного, приватного та неприбуткового секторів для розв'язання соціальних проблем за допомогою механізму змін, який стимулює трансформації на мікро-, мезо- та макрорівнях будь-якої соціальної структури. Проте теорія соціальних інновацій відстає від практики, а сама сфера тільки формується, хоча й існує значну кількість тематичних досліджень, концептуальних дискусій та численних оглядів соціальних інновацій.

Соціальні інновації сприймаються дослідниками як ефективний інструмент у боротьбі з бідністю та розглядаються як такі, що мають потенціал для сприяння соціальній інтеграції. Відповідно, існує значний інтерес до соціальних інновацій серед дослідників, науковців, політиків і практиків. Зараз увага дослідників зміщується на соціальні інновації, які базуються на громадській активності.

Отже, існує необхідність у проведенні подальших досліджень для поглиблення теоретичного та практичного розуміння суті соціальних інновацій, а також оцінки поточних досліджень у міждисциплінарній перспективі.

Література:

1. Cajaiba-Santana, G. (2014). Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. Technological Forecasting and Social Change, 82, 42–51. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.05.008

2. Durkheim, É., & Fauconnet, P. (2018). Educación y sociología (2ª ed). Barcelona: Peninsula.

3. Weber, M., & Kalberg, S. (2011). The Protestant ethic and the spirit of capitalism. New York : Oxford University Press.

4. Martin, R. L., & Osberg, S. (2007). Social entrepreneurship: The case for definition. Stanford Social Innovation Review, 5(2), 28–39.

5. OECD & Eurostat. (2018). Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264304604-en

6. Schumpeter, J. A. (2021). The theory of economic development (R. Opie, Trans.). Routledge.

7. Schumpeter, J. A., & Clemence, R. V. (1989). Essays: On entrepreneurs, innovations, business cycles, and the evolution of capitalism. Transaction Publishers.

8. European Commission, (2009). Green Paper on innovation. Document drawn up on the basis of COM(95) 688 final, Bulletin of the European Union Supplement 5/95,

9. Mulgan, G., Ali, R., Halkett, R., & Sanders, B. (2007). In and out of Sync: The Challenge of Growing Social Innovations. Retrieved from NESTA,

London: https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2013/03/In-and-out-of-sync-the-challenge-of-growing-social-innovations-Sept-2007.pdf

10. Phills, J. A., Deiglmeier, K., & Miller, D. T. (2008). Rediscovering Social Innovation. Stanford Social Innovation Review, 6(4), 34–43.

11. Moulaert, F., MacCallum, D., & Hillier, J. (2013). Social innovation: Intuition, precept, concept, theory and practice. In F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood, & A. Hamdouch, The International Handbook on Social Innovation (pp. 13–24). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781849809993.00011

12. Conrad, D. (2015). Education and Social Innovation: The Youth Uncensored Project-a Case Study of Youth Participatory Research and Cultural Democracy in Action. Canadian Journal of Education, 58(1), 1–25.

13. Nordberg, K., Mariussen, Å., & Virkkala, S. (2020). Community-driven social innovation and quadruple helix coordination in rural development. Case study on LEADER group Aktion Österbotten. Journal of Rural Studies, 79, 157–168. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.08.001

14. Leitheiser, S., & Follmann, A. (2020). The social innovation–(re)politicisation nexus: Unlocking the political in actually existing smart city campaigns? The case of SmartCity Cologne, Germany. Urban Studies, 57(4), 894–915. https://doi.org/10.1177/0042098019869820

15. Avelino, F., Wittmayer, J. M., Pel, B., Weaver, P., Dumitru, A., Haxeltine, A., Kemp, R., Jørgensen, M. S., Bauler, T., Ruijsink, S., & O'Riordan, T. (2019). Transformative social innovation and (dis)empowerment. Technological Forecasting and Social Change, 145, 195–206. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.05.002

16. Slee, B. (2019). An inductive classification of types of social innovation. Scottish Affairs, 28(2), 152–176. https://doi.org/10.3366/scot.2019.0275

17. Nicholls, A., & Ziegler, R. (2017). An Extended Social Grid Model for the Study of Marginalization Processes and Social Innovation. CRESSI Working Papers. no. 2/2015 (revised 4/2017). Oxford University.

18. Terstriep, J., Kleverbeck, M., Deserti, A. & Rizzo, F. (2015): Comparative Report on Social Innovation across Europe. Deliverable D3.2 of the project «Boosting the Impact of SI in Europe through Economic Underpinnings» (SIMPACT), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research & Innovation

19. Manzini, E. (2014). Making Things Happen: Social Innovation and Design. Design Issues, 30(1), 57–66. https://doi.org/10.1162/DESI_a_00248

20. Martinelli, F. (2012). Social Innovation or Social Exclusion? Innovating Social Services in the Context of a Retrenching Welfare State. In H.-W. Franz, J. Hochgerner, & J. Howaldt (Eds.), Challenge Social Innovation (pp. 169–180). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-32879-4_11

21. Howaldt, J., & Schwarz, M. (2011). Social Innovation-Social Challenges and Future Research Fields Enabling Innovation. Springer.
22. Westley, F., & Antadze, N. (2010). Making a Difference: Strategies for Scaling Social Innovation for Greater Impact. The Innovation Journal, 15(2), 1–19.
23. Pol, E., & Ville, S. (2009). Social innovation: Buzz word or enduring term? The Journal of Socio-Economics, 38(6), 878–885. https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.02.011
24. Hämäläinen, T. J., & Heiskala, R. (Eds.). (2007). Social innovations, institutional change, and economic performance: Making sense of structural adjustment processes in industrial sectors, regions, and societies. Edward Elgar.
25. Mulgan, G. (2006). The Process of Social Innovation. Innovations: Technology, Governance, Globalization, 1(2), 145–162. https://doi.org/10.1162/itgg.2006.1.2.145
26. Leadbeater, C. (2007). Social enterprise and social innovation: strategies for thenext ten years, Cabinet Office: Office of the Third Sector.
27. Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (2013). The International Handbook on Social Innovation. Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781849809993
28. Mumford, M. D. (2002). Social Innovation: Ten Cases From Benjamin Franklin. Creativity Research Journal, 14(2), 253–266. https://doi.org/10.1207/S15326934CRJ1402_11
29. Bhatt, P., & Altinay, L. (2013). How social capital is leveraged in social innovations under resource constraints? Management Decision, 51(9), 1772–1792. https://doi.org/10.1108/MD-01-2013-0041

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ОСОБИСТОСТІ

Запорожченко О. В.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна

Філософські передумови наукових уявлень про емоційний інтелект були ще закладені в античний період. Наприклад, Платон був переконаний у тому, що в емоційному житті людей обов’язкова

присутність раціональності; Аристотель наполягав на необхідності тримати під особливим контролем розуму негативні емоції (страх та гнів). В епоху Середньовіччя схоласти дотримувалися принципу зв'язку мислення та почуттів (наприклад, віри), що добре видно з висловлювання П. Абеляра «Не розумію, щоби вірити, а вірю, щоби зрозуміти». В європейській філософії Нового часу шотландський філософ Д. Юм допускав вплив емоцій на ту частину мислення, яка пов'язана із самосвідомістю, а нідерландський філософ Б. Спіноза вважав афекти невід'ємними мотивами вчинків. Один із відомих французьких просвітників Ж.-Ж. Руссо розмірковував про роль емоцій в освіті та доводив, що навчання буде утруднено, якщо воно базується виключно на логічних постулатах, бо у справі пізнання людина завжди йде за емоціями. У XIX столітті на взаємний вплив мислення та емоцій вказував англійський натураліст Ч. Дарвін.

Введення в науковий обіг терміну «емоційний інтелект» (ЕІ) відбувається у 1990 році, чому сприяли ґрунтовні дослідження американських психологів (Дж. Мейєр та П. Селовей). Розуміння емоційного інтелекту вони пов'язують із здатністю особистості відстежувати як свої, і чужі емоції для того, щоб у подальшому можна було використовувати отриману інформацію у різних видах діяльності, крім того, американські дослідники докладно описали методику виміру емоційного інтелекту [1, с. 262].

Приблизно з середини 90-х термін «емоційний інтелект» вийшов за межі виключно наукових публікацій. Популяризації уявлень про ЕІ у цей період чималою мірою сприяла книга з однойменною назвою, написана американським психологом та журналістом Девідом Гоулманом. Аналізоване поняття він пов'язував зі здатністю керувати своїми емоціями, умінням мотивувати себе та наполегливо йти до мети, «незважаючи на провали» [2]. Д. Гоулман та його послідовники неодноразово заявляли, що володіння емоційним інтелектом дозволяє людині бути успішним у різних галузях діяльності.

Уточнення сутності емоційного інтелекту відбувається ближче до рубежу тисячоліть і в перші десятиліття нового століття, коли з'являється велика кількість публікацій на цю тему. У різних джерелах можна побачити, що поряд із терміном «емоційний інтелект» використовуються такі поняття, як емоційний потенціал, емоційне мислення, емоційна свідомість, емоційна компетентність, емоційна чутливість тощо [3, с. 98].

У вітчизняній науці вивчення емоційного інтелекту в основному має прикладне значення: проблема аналізується в межах психологічного консультування, навчання та виховання, управлінської діяльності, маркетингу, бізнесу та ін. Особливо популярними стають дослідження

емоційного інтелекту в контексті соціономічного типу професій, чи професій типу «людина-людина», до яких відносять такі, у яких предметом праці є люди, групи чи колективи. Професійна діяльність у системі «людина-людина» має психологічні особливості, що визначаються метою діяльності та способами їх досягнення, а також переживаннями, емоціями, настроєм, що виникають при цьому. Стандартні обставини праці фахівця у цій системі – це ситуації нервово-психічного напруги, необхідність переключення з одного виду діяльності до іншого, вміння володіти власними емоційними проявами, розуміти внутрішній стан тих людей, із якими треба працювати. Навіть за наявності чітких цілей у професіях певного типу, порівняно з іншими професіями, процес діяльності (операційна сторона) та її результат характеризуються високим ступенем невизначеності, оскільки процес міжособистісної взаємодії – це творчий, індивідуальний процес, а результат зазвичай віддалений у часі (наприклад, результат навчання та виховання). Така невизначеність підвищує вимоги до компетентності спеціаліста, його особливостей [4, с.14].

Для успішного виконання професійних завдань фахівець у таких умовах змушений вдаватися до використання своїх ресурсів, насамперед особистісних. У сучасній психології зміст поняття «ресурси» досить різноманітний і розробляється у межах розвитку теорії психологічного стресу. Завдяки правильному розподілу ресурсів людина має можливість адаптуватися до варіативного ряду умов життєвого середовища. Використання особистісних ресурсів забезпечує психічний, соматичний і соціальний добробут людини і, відповідно до спрямованості особистості, створює умови для відкриття своєї унікальної ідентичності та подальшої самореалізації. Всі індивідуально-психологічні характеристики особистості тією чи іншою мірою в різних умовах можуть виступати як ресурсні, якщо вони сприяють вирішенню важких ситуацій.

В якості ресурсів особистості фахівця можна розглядати такі їх професійно важливі характеристики, що сприяють ефективному вирішенню професійних завдань. До структури професійно важливих якостей особистості фахівців соціономічних професій відносяться: уміння повно та правильно сприймати людину; активно взаємодіяти, досягати взаєморозуміння в процесі виконання професійних функцій, розумітися на поведінці людей, розуміти їх емоційний стан і потреби, надавати емоційну підтримку, знаходити індивідуальні підходи, емоційно адекватно реагувати на гнів, невдоволення, критику з боку інших, зберігати рівновагу в конфліктних ситуаціях, тобто бути підготовленими до ефективної комунікації та емоційно-раціональної поведінки. Тому професіограми більшості професій системи «людина-людина» включають такі важливі якості та властивості, як: емоційна стриманість, емоційна врівноваженість, емпатія тощо.

Враховуючи емоціогенний характер професійної діяльності, у соціономічній сфері найбільш затребуваними є здібності, які дозволяють людині здійснювати емоційно-вольову регуляцію, розпізнавати емоційний стан оточуючих, бути компетентним у міжособистісних відносинах та зберігати власний психологічний добробут. Дані поняття інтегруються і знаходять свій відбиток у змісті феномена емоційного інтелекту. Емоційний інтелект та його вплив на професійну діяльність фахівця соціономічних професій включає в себе внутрішньо-особистісний ЕІ, як розуміння та управління власними емоціями, та міжособистісний ЕІ, як розуміння та управління емоціями інших людей. Здатність розуміння емоцій означає, що людина, по-перше, може розпізнавати емоцію, тобто встановлювати сам факт наявності емоційного переживання у себе чи іншої людини; по-друге, може ідентифікувати емоцію, тобто усвідомлювати, яку саме емоцію відчуває вона сама чи інша людина, і знаходити для неї адекватне словесне вираження; по-третє, розуміти причини, що викликали цю емоцію та наслідки, до яких вона призведе. Здатність до управління емоціями означає, що людина може контролювати інтенсивність емоцій і, перш за все, приглушувати надмірно сильні емоції; може контролювати зовнішнє вираження емоцій, а також при не обхідності довільно викликати ту чи іншу емоцію. Розуміння власних емоцій та емоцій інших людей; управління власними емоціями та емоціями інших людей визначаються як змістовні характеристики ЕІ [5].

Література:

1. Подофєй С. Емоційний інтелект особистості й особливості його становлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки* № 1 (2019) С. 260–265. URL: https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/45/43
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Гумецької. Харків : Віват, 2018. 512 с.
3. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство.* 2004. № 4. С. 95–109.
4. Зарицька В. В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності. *Вісник Одеського національного університету*. № 16. 2010. С. 13–24.
5. Чебикін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта.* 2020. № 1. С. 19–28. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2020/1_2020/3.pdf

СПІВВІДНОШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ З ІНШИМИ ВИДАМИ ІНТЕЛЕКТУ: ЕМОЦІЙНИМ ТА ПРАКТИЧНИМ

Захаров А. В.
аспірант
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Протягом багатьох років практичний інтелект, соціальний та особливо емоційний інтелект отримали значну увагу як у науковій, так і науково-популярній літературі. Проте досі важко говорити про достатню кількість інформації, яка проводить принципову різницю між цими конструктами. Це пов'язано насамперед із недостатньою емпіричною базою у цій галузі. Звернемося до історичних аспектів розвитку та аналізу їх принципових відмінностей один від одного.

Практичний інтелект. Роберт Стернберг та його колеги представили концепцію практичного інтелекту в середині 1980-х рр., визначивши як «уміння використовувати знання та навички для вирішення проблем у повсякденному житті». Вони розробили трикомпонентну теорію успішного інтелекту та припустили наявність у ній трьох компонентів: аналітичного, творчого та практичного.

Різні визначення практичного інтелекту, як правило, сходяться на тому, що це здатність людини справлятися з проблемами та ситуаціями повсякденного життя. Говорячи простою мовою, її можна охарактеризувати як «інтуїція» або «здоровий глузд», і її часто називають «вуличним розумом» на відміну від «книжкового розуму», який використовується для характеристики традиційного аналітичного чи академічного інтелекту. Практичний інтелект – це частина неявного знання, або інформація про те, що потрібно знати, щоб досягти успіху в житті, якому явно не вчать. Наприклад, зазвичай ніхто не вчить дитину, як розуміти чи розшифрувати невербальні сигнали або як розпізнати, коли інша людина дуже засмучена.

Центральним елементом практичного інтелекту є «мовчазне знання». Стернберг, Вагнер, Вільямс і Хорват визначили мовчазне знання як «орієнтоване на дію знання, яке набувається без прямої допомоги від інших і дозволяє людям досягти цілей, які представляють для них особисту цінність». Це визначення охоплює ключові характеристики мовчазного знання. По-перше, мовчазне знання складно сформулювати, тому що воно не формалізоване у явних процедурах та правилах. По-друге, мовчазне знання зазвичай набувається шляхом освоєння ситуаційно-специфічних процесуальних знань, які демонструють людям,

як діяти в різних ситуаціях. По-третє, люди набувають мовчазних знань на основі власного повсякденного досвіду, пов'язаного з конкретними ситуаціями. Таким чином, мовчазне знання формально не викладається, воно ґрунтується на досвіді. По-четверте, мовчазне знання є практичним, оскільки воно дозволяє людям досягти цілей, які вони цінують у житті.

Емоційний інтелект. Незважаючи на існування різних підходів до трактування емоційного інтелекту, більшість авторів мають на увазі здатність до пізнання емоційного світу людей. Може здатися, що емоційний інтелект – окремий випадок соціального інтелекту. Однак виявляється, що ці два поняття – скоріш перетинаються множини. Емоційний інтелект може скеровуватися людиною як на інших людей, так і на самого себе, тобто на пізнання власних емоцій. Саме цей другий його аспект виходить за межі традиційного розуміння соціального інтелекту.

Ідея емоційного інтелекту виникла з поняття соціального інтелекту. Емоційний інтелект сприймається як особиста компетентність людини з погляду здатності розпізнавати емоційний стан себе та інших, і навіть здатність керувати своїми власними емоціями і вміння справлятися з емоційними станами інших людей.

Першими та найвідомішими дослідниками в галузі емоційного інтелекту були Джон Майєр та Пітер Соловей. У модель емоційного інтелекту вони включили чотири концептуально пов'язані психічні процеси, що розкривають інформацію про емоції людини. Ці процеси: а) свідоме управління емоціями; б) розуміння та аналіз емоцій; в) використання емоцій у різній діяльності; г) сприйняття, оцінка та вираження емоцій. Модель представлена у таблиці 1 [1].

Таблиця 1

Модель емоціонального інтелекту Джона Майєра та Пітера Соловея

Свідоме управління емоціями	**Розуміння та аналіз емоцій**	**Використання емоцій для підвищення ефективності мислення та діяльності**	**Сприйняття, оцінка та вираження емоцій**
Здатність залишатися відкритим для почуттів, так само як для приємних, так і неприємних	Здатність до маркування емоцій та їх вербалізації	Використання емоцій для спрямування на пріоритетні для мислення речі	Здатність ідентифікувати емоцію у фізичних станах, відчуттях та думках

Таблиця 2

Модель емоціонально-соціального інтелекту Р. Бар-Она

Основний компонент	Субкомпонент	Компетенції
Внутрішньо-особистісна сфера	Асертивність	Ефективний та конструктивний прояв своїх емоцій
	Емоціональний самоаналіз	Усвідомлення та розуміння своїх емоцій
	Незалежність	Самостійність та свобода від емоцій других людей
	Самоповага	Сприйняття, розуміння та оцінка себе
	Самоактуалізація	Прагнення до досягнення своїх цілей та реалізації потенціалу
Сфера міжособистісних відносин	Емпатія	Усвідомлення та розуміння того, що відчувають інші
	Соціальна відповідальність	Ідентифікація себе у суспільстві та вибудовування співпраці з оточуючими
	Міжособистісні відносини	Вміння встановлювати взаємозадовольняючі та продуктивні відносини
Сфера адаптивності	Вміння вирішувати проблеми	Ефективне вирішення проблем особистісного та міжособистісного характеру
	Гнучкість	Адаптація своїх почуттів та мислення до нових ситуацій
	Оцінка дійсності	Об’єктивне підтвердження своїх почуттів та мислення із зовнішньою реальністю

Окремо варто згадати про американського психолога Деніела Гоулмана, який завоював популярність серед українських читачів, зокрема фахівців у сфері менеджменту та управління людськими ресурсами, завдяки перекладеній українською мовою книзі «Емоційний інтелект. Чому він може означати більше за IQ». Саме він запровадив це поняття не тільки у повсякденне життя, а й в управлінську область і запропонував практико-орієнтовні інструменти з управління власними емоціями та емоціями інших людей.

У зв’язку з широкою поширеністю цієї книги стали з’являтися тренінги, навчальні семінари, вебінари, створені задля вдосконалення компетенцій персоналу щодо емоційного інтелекту. У своїх роботах

Гоулман доопрацював структуру емоційного інтелекту. В даний час вона включає 4 складові емоційного інтелекту – самосвідомість, самоконтроль, соціальну чуйність, управління взаємовідносинами – і 18 пов'язаних з ними навичок.

У практиці управління людськими ресурсами значущі також сучасні тенденції до об'єднання емоційного та соціального інтелекту в єдиний конструкт, який найбільш повно відображає область як внутрішньо-особистісних характеристик людської діяльності, так і міжособистісних. Однією з перших, найбільш популярних та затребуваних стала «Модель емоційно-соціального інтелекту» Рувена Бар-Она, яка підтримується значною кількістю дослідників. Він виділив п'ять сфер компетентності, які можна ототожнити із п'ятьма компонентами емоційного інтелекту, кожен із цих компонентів складається з кількох субкомпонентів. Модель докладніше описана в таблиці 2 [2].

Ця модель не є вичерпною і найактуальнішою у питанні об'єднання даних видів інтелекту, водночас вона, найповніше відображає суть соціального та емоційного інтелекту, що дозволяє знайти практичне застосування для сфери інноваційного управління людськими ресурсами.

Література:

1. Social Intelligence and Nonverbal Communication/ed. by R. J. Sternberg, A. Kostin. London : Palgrave Macmillan, 2020.

2. Ушаков Д. В. Соціальний інтелект як вид інтелекту. *Соціальний інтелект: Теорія, вимір, дослідження.* М.: Інститут психології АН, 2004. С. 11–28.

ПОЄДНАННЯ ЕМОЦІЙНОГО, СОЦІАЛЬНОГО ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Заярський М. І.
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я
та управління охороною здоров'я
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Інтегральна компетентність випускника другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 222 Медицина передбачає здатність лікаря розв'язувати складні задачі, у тому числі дослідницького та інноваційного характеру у сфері медицини, потребує формування загальних і спеціальних компетентностей, а також здатності фахівця продовжувати навчання з високим ступенем автономії [1].

Компетентністна вища медична освіта має певне теоретичне обґрунтування та пройшла експериментальну перевірку дидактичної технології. Але під час пандемії COVID-19 дистанційна форма освіти та в умовах повномасштабної російсько-української війни змішана форма навчання (аудиторно та дистанційно) студентів медичних спеціальностей стали вимушеними, але і оптимальними формами навчання, навіть з клінічних дисциплін на до дипломному етапі підготовки.

Саме зараз, в цих кризових умовах в Україні та післявоєнний період, значно актуалізуються завдання технологічного приєднання системи охорони здоров'я і вищої медичної освіти до процесу цифрової трансформації галузі охорони здоров'я та розвитку електронної (безпаперової) охорони здоров'я. Ще у 2021 році за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України серед 94 найбільш пріоритетних проєктів цифрової трансформації було включено 3 проекти та 15 підпроєктів за напрямком «Охорона здоров'я», які стосуються:

– розвитку медичних послуг та управління медичною інформацією (електронна система охорони здоров'я): електронний кабінет пацієнта, електронний стаціонар, електронний план лікування, електронні медичні обстеження, модуль чутливих даних, електронні медичні висновки (про тимчасову непрацездатність, для отримання водійського посвідчення, про стан функціональності людини, про смерть);

– забезпечення якості та безпеки лікарських засобів, медичних виробів (е-ліки): електронна система управління запасами лікарських засобів та медичних виробів «eStock», модернізація Державного

реєстру лікарських засобів, створення Державного реєстру медичних виробів, електронний рецепт на інсуліни, наркотичні засоби та усі рецептурні препарати;

– промоцію здорового способу життя, захисту населення від інфекційних хвороб та протидію соціально небезпечним захворюванням (е-громадське здоров'я): електронна інтегрована інформаційна система спостереження за інфекційними захворюваннями, медична інформаційна система «Моніторинг соціально значущих захворювань», Інформаційний фонд в сфері громадського здоров'я [2]. Окрема частина з цих під проектів вже функціонує в межах програми «Дія», медичних інформаційних системах, перш за все, в закладах первинної медичної допомоги та на автоматизованих робочих місцях лікарів загальної практики – сімейної медицини.

Цифрова компетентність стає невід'ємною частиною професійної діяльності як вже практикуючого лікаря, так і здобувача вищої медичної освіти. Створена Національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності, дозволяє медичним працівникам оволодівати деякими цифровими навичками [3]. Також подальшого вдосконалення потребує викладання основ медичної інформатика на перших курсах навчання з подальшим оволодінням сучасними інформаційними системами і технологіями на останньому курсі та в інтернатурі. Вже існуючий з 2021 року «Опис рамки цифрової компетентності для громадян України» [4] має стати ключовим освітнім документом для формування цифрової компетентності студентів і медичних працівників.

На думку зарубіжних експертів [5], подальше зростання цифрових медичних рішень у світі буде спрямоване на полегшення надання медичних послуг, віртуальну допомогу за допомогою телемедицини, віддалений моніторинг як важливий засіб розширення доступу до охорони здоров'я, більш орієнтованою на пацієнта. Програма «лікарня вдома» для пацієнтів з пневмонією, серцевою недостатністю дозволить безпечно спостерігати в домашніх умовах за допомогою цифрових рішень для охорони здоров'я, які надають командам догляду дані в режимі реального часу. Розблокування даних матиме вирішальне значення для інформування про зростаючі сфери інтересу, такі як цифрова терапевтика і перехід до моделі охорони здоров'я, що більш орієнтована на цінності. Очікується більш широке використання інструментів на основі штучного інтелекту для підтримки діагностики та лікування пацієнтів, особливо для підтримки клінічних рішень у радіології, системі дистанційного моніторингу пацієнтів і цифровій патології.

За даними Лядського І.К. [6], в сучасній педагогічній науці існує таке поняття, як «трикутник розвитку», до якого входить особистість людини, мотивація, професійні знання та уміння (Hard Skills) та загальні неспецифічні для конкретної професії якості і навички: комунікативні навички, критичне мислення, лідерські якості, емоційний інтелект і позитивне мислення, уміння працювати в команді та самоорганізація (Soft Skills).

Сучасні виклики до компетентнісної освіти лікаря в умовах діджиталізації сфери охорони здоров'я з використанням технологій штучного інтелекту вимагають органічного поєднання різних методологій і підходів, освітніх методик гнучкого багатоваріантного системного управління з правом вибору суб'єктами педагогічного процесу індивідуальної траєкторії навчання з врахуванням емоційних і соціальних здатностей здобувача вищої медичної освіти.

Література:

1. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 222 Медицина для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ МОН України № 1197 від 08.11.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/11/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf (дата звернення: 15.04.2023)

2. Проєкти цифрової трансформації. URL: https://plan2.diia.gov.ua/projects?fbclid=IwAR1qj--MPvWg1SvPecO4P_uFxzGvBk0hxtOwlqNDNFxq17c0pk2kwVGi9M (дата звернення: 15.04.2023)

3. Цифрові навички для медиків. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/tsyfrovi-navychky-dla-medykiv (дата звернення: 15.04.2023)

4. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf (дата звернення: 15.04.2023)

5. What's next for digital health in 2022? URL: https://www.mobihealthnews.com/news/emea/what-s-next-digital-health-2022-0?fbclid=IwAR32CSSKYsNkuHRdTNPxElFETO-qYHGcRo1zMncuUlT5NS2OAlmnnfZ1F9Q (дата звернення: 15.04.2023)

6. Лядський І.К. Зв'язок емоційного та соціального інтелекту. URL: За підтримки ЦУЄНС завершились онлайн-лекції із соціального та емоційного інтелекту | Центр українсько-європейського наукового співробітництва (cuesc.org.ua) (дата звернення: 30.03.2023)

РОЛЬ КОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАДАЧ

Зубова В. В.
старший викладач кафедри економічної кібернетики
та прикладної економіки економічного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

В сучасних умовах формування інформаційного суспільства, розвитку комп'ютерних технологій постійно зростає науково-практичний інтерес до когнітивного моделювання у поєднанні з системною динамікою, статистичними методами, методами нечіткої математики. Основна причина такої зацікавленості полягає в тому, що за умов недостатньої кількості інформації за допомогою відповідних програмних засобів можна проводити імітаційні експерименти, розробляти сценарії розвитку ситуації та швидко реагувати на зміну параметрів моделі, що, безперечно, значно підвищує ефективність вирішення задач по управлінню економічними системами.

Методологію когнітивного моделювання, призначену для аналізу та прийняття рішень в умовах невизначеності, було запропоновано американським дослідником Р. Аксерольдом.

Дослідження із застосуванням технології когнітивного моделювання проводилися в різних галузях: дослідження щодо вибору опонента в рамках теорії ігор (Тааген Н., Опло М., Бракcма Дж.); використання когнітивного моделювання для розробки та тестування комплексних динамічних завдань (Лі Франк, Гамард ст.); дослідження щодо економічного обґрунтування вибору споживача (Флохліч Н., Опенхеймр Дж.).

Когнітивні моделі також застосовувалися для аналізу поведінки споживача при введенні на споживчий ринок інноваційних банківських мобільних додатків (Раттен В.).

Когнітивна модель є структурою причинно-наслідкових зв'язків між елементами системи та елементами навколишнього середовища, яка відображає уявлення експерта або групи експертів про будову та функціонування системи в цілому. Одним з основних інструментів когнітивного моделювання є знакові, функціональні, нечіткі, фрактальні та передфрактальні графи, які дозволяють моделювати прямі та зворотні зв'язки різного походження та сили взаємодії між агентами системи [1]. Повний аналіз основних завдань, понять та етапів когнітивного моделювання наведено у роботі [2].

На сучасному етапі розвитку економіки основною парадигмою економіко-математичного моделювання є парадигма життєздатності соціально-економічних систем, що стимулює інтенсивний розвиток методів саме когнітивного моделювання, а також систем підтримки прийняття рішень на його основі. Для структури життєздатної соціально-економічної системи характерна наявність одночасно великої кількості контурів двох типів – позитивних та негативних, що викликає складну поведінку такої системи та ускладнює її математичне моделювання та аналіз.

У монографії [3] авторами визначено основні економічні проблеми, що потребують математичного моделювання складних систем, а саме:

1. Отримання прогнозу поведінки системи.
2. Ідентифікація внутрішньої структури системи.
3. Ідентифікація причин, що викликають зміну поведінки системи.
4. Пошук ефективних станів системи в аспекті поведінки та структури.
5. Зміна поведінки системи без зміни її структури.
6. Зміна поведінки системи за рахунок зміни її структури.

Характерною рисою управління сучасними соціально-економічними системами є перехід від кібернетичного підходу в управлінні до синергетичного. Якщо базовим принципом кібернетичного підходу є організація, яка потребує підвищення ступеня керованості, то синергетичний підхід спирається на самоорганізацію, підвищення ступеня життєздатності соціально-економічної системи (СЕС). При поєднанні кібернетичного та синергетичного підходів в управлінні економічною системою виникає комплексна проблема забезпечення життєздатності системи у різних умовах.

У монографії авторів [3] наведено схему концепції моделювання соціально-економічних систем, яка призначена для вирішення проблем 1-6, серед яких одне з центральних місць займає когнітивне моделювання. Когнітивне моделювання закладає основу для імітаційного моделювання і дозволяє одночасно досліджувати як структуру, так і поведінку мультиагентних економічних систем, коли інформації про систему достатньо для того, щоб сформулювати основні правила взаємодії між економічними агентами та правила взаємодії агентів із зовнішнім середовищем.

Когнітивне моделювання соціально-економічних систем є циклічним процесом, в ході якого уточнюються вихідні дані і виконується корекція початкової моделі, яка, як правило, має вигляд знакового графа.

Перша корекція моделі полягає у перетворенні знакового орграфа до виваженого (функціонального) графа, що можливо з використанням статистичних методів чи нечіткої математики.

Друга корекція моделі відбувається в результаті проведення імітаційних експериментів, умови яких, наприклад, параметри імпульсних вхідних процесів, визначаються відповідно до теорії планування експериментів.

Третя корекція моделі виконується після перевірки адекватності моделі на реальній ситуації, тобто під час вирішення реального економічного завдання.

Методи когнітивного моделювання дозволяють у короткі терміни на якісному рівні оцінити ситуацію та провести аналіз взаємовпливу діючих факторів, що визначають можливі сценарії розвитку ситуації, визначити можливі механізми взаємодії учасників ситуації для досягнення поставленої мети, можливі варіанти розвитку ситуації з урахуванням наслідків прийняття важливих рішень та порівняти їх.

Література:

1. van Gelder, T. (1998). The dynamical hypothesis in cognitive science Archived 2018-07-01 at the Wayback Machine. Behavioral and Brain Sciences, 21, 615–665.
2. Elman, J. L. (1991). Distributed representations, simple recurrent networks, and grammatical structure. Machine Learning, 7, 195–225.
3. Beer, R. D. (2000). Dynamical approaches to cognitive science. Trends in Cognitive Sciences, 4(3), 91–99.
4. Hotton, S., & Yoshimi, J. (2011). Extending dynamical systems theory to model embodied cognition. Cognitive Science, 35, 444–479. doi: 10.1111/j.1551-6709.2010.01151.x
5. Hutchins, E., (1995). Cognition in the wild. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Ісаєва С. Д.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Відомо, що спілкування є складним процесом розвитку та встановлення міжособистісних взаємовідносин. Для ефективної взаємодії важливе значення має здатність розуміти поведінку інших людей. Під час співпраці викладача зі студентами часом виникають труднощі. Якщо у таких випадках спілкування не приводить до бажаного результату, будь-які розмови є непродуктивними, а конфліктні ситуації дуже важко розв'язати, викладачам варто приділяти увагу розвитку соціального і емоційного інтелекту. Саме ці навички відповідають за успішну комунікацію зі студентами [2].

Метою даної роботи є загальне ознайомлення з особливостями соціального та емоційного інтелекта для подальшого його застосування в освітньому процесі.

Термін «соціальний інтелект» вперше з'явився у 1920 році завдяки американському психологу Едварду Лі Торндайку. На його думку, для кар'єрного зростання недостатньо бути гарним спеціалістом, оскільки необхідно ще й вміти підтримувати ефективну взаємодію з іншими людьми. Відома психотерапевтка Емі Морін зазначала, що соціальний інтелект допомагає слухати співрозмовника, розуміти сказане та підтримувати будь-яку розмову з різними людьми. Гордон Олпорт пов'язував соціальний інтелект зі здібністю людей автоматично висловлювати судження про людей і прогнозувати їх можливі реакції. Він називав соціальний інтелект «соціальним даром», який допомагає встановлювати гармонійні й ефективні стосунки між людьми [2]. Джо Гілфорд розглядав соціальний інтелект як систему інтелектуальних здібностей, які не залежать від загального інтелекту, а мають відношення лише до вивчення поведінки людей. Серед вітчизняних психологів соціальний інтелект досліджувала Маргарита Бобнева. Вона розглядала його як здатність людини, яка формується у процесі спілкування та соціальних стосунків. Юрій Ємельянов вбачав у соціальному інтелекті «підвищення комунікативної компетентності особи за допомогою активного соціально-психологічного навчання». Учений наголошував, що «соціальний інтелект є стійкою здатністю

людини розуміти саму себе, а також інших людей, їхні стосунки та прогнозувати взаємини з ними». Едвард Трондайк і Сол Стерн класифікували вміння соціально взаємодіяти, як соціальний інтелект, і запропонували методи його вимірювання. Пізніше Гарднер підтримав ідею кількох інтелектів у своїй теорії множинних інтелектів [1].

Соціальним інтелектом є здібності, завдяки яким визначається успішність соціальної взаємодії. Погано розвинені навички соціального інтелекту зазвичай виявляються у ситуаціях, коли люди: а) нервують через вірогідність потрапляння у незручну ситуацію та ймовірність здатися недолугим, в результаті чого вони мовчать і не виказують жодних думок, а через це втрачають будь-які шанси для особистісного розвитку; б) не вміють вирішувати конфліктні ситуації, тому навіть невеликі суперечності можуть призвести до ще більшого загострення стосунків; в) керуються антисоціальними тенденціями, обманюють або наносять шкоду іншим людям і, як наслідок, їх усі намагаються уникати [1].

Для розвитку соціального інтелекта існують дієві способи, серед яких: 1) спостереження за іншими; 2) активне слухання; 3) жести та міміка; 4) публічні виступи; 5) настільні ігри. Соціальне сприйняття дуже ефективно допомагає розвинути соціальний інтелект. Для цього потрібно лише спостерігати за іншими людьми: що вони кажуть, що роблять. Не треба навіть витрачати свій вільний час. Достатньо, наприклад, під час поїздки в метро чи будь-якому іншому транспорті спостерігати за 1–2 людьми та уявляти, куди ці люди їдуть, про що думають, і слідкуючи за їх мімікою, пробувати читати емоції, які вони відчувають. Розмовляючи з іншими людьми, необхідно навчитися прислухатися до кожного сказаного слова. Завдяки цьому можна зрозуміти, що намагається донести співрозмовник, і засвоїти потрібні фрази, які допомагатимуть надалі зрозуміліше подавати власні думки. Важливо також навчитися уважно спостерігати за поведінкою співрозмовника, адже мова тіла й міміки надає багато інформації без слів, а кожна людина на генетичному рівні володіє умінням розуміти сказане таким чином. Підвищити соціальний інтелект допомагають і виступи перед аудиторією. Це можуть бути промови під час зборів, засідань або урочистостей. Для покращення соціального інтелекта бажано відвідати курси з ораторського мистецтва чи почитати відповідну літературу. Навички соціального інтелекта можна застосовувати навіть під час настільних ігор, адже саме вони часто допомагають розкрити характер людей [1].

Соціальний інтелект допомагає розуміти вчинки і дії людей, та їх невербальні реакції, жести, міміку. При цьому розвиток навичок соціального інтелекту є безперервним процесом. Але слід зазначити, що в наш час недостатньо володіти вміннями, які лише сприяють виконанню соціальних ролей та є складовими комунікативної компетентності.

Необхідно ще й уміти володіти власними емоціями та розуміти емоції інших людей. Тому задля успішної соціальної адаптації і самореалізації, кожній людині необхідно розвивати емоційний інтелект [1].

Інтерес до емоційного інтелекту зростає дуже швидко. Термін «емоційний інтелект» почав використовуватися на початку 1990-х років минулого сторіччя, однак до початку 2000-х вже у багатьох країнах проводилися його дослідження. Термін «емоційний інтелект» застосовувався американськими психологами Пітером Саловей та Джоном Майєром для позначення таких людських якостей і рис, як самоконтроль, самосвідомість, уміння відчувати себе на місці інших людей, та уміння лагодити з іншими людьми. Вчені вважали, що важливість емоційного інтелекту полягає у можливості розуміти значення емоцій для того, щоб бачити причини виникнення проблемних ситуацій і знаходити можливості їх вирішення. Теорію емоційного інтелекту досліджував і Деніел Гоулман, американський психолог і журналіст, автор книги «Emotional Inteligence». Він наголошував, що досягнення успіху в житті значно залежить від вміння управляти своїми емоціями, адже гарно розвинений емоційний інтелект може суттєво допомагати кожній людині в її житті. Деніел Гоулман є одним з авторів моделей емоційного інтелекту, що включає п’ять компонентів: самопізнання, саморегуляція, мотивація, емпатія і соціальні навички. Зигмунд Фрейд, засновник психоаналізу, теж вивчав емоційні прояви і зазначав, що «перші етичні приписи і склепіння законів були, в першу чергу, спробою приборкати і цивілізувати емоційні прояви людини» [3].

Емоційним інтелектом вважається здатність людини розуміти власні емоції та управляти ними, своїми думками, поведінкою і емоційним станом. Емоційний інтелект – це вміння людини розуміти і керувати емоціями, які відчуває саме ця людина і ті, хто поруч [3].

Слід також відмітити надзвичайну користь для людей від наявності емоційного інтелекту та його безпосереднього впливу, а саме: самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, соціальна компетентність, емпатія. Володіючи розвиненим емоційним інтелектом, людина здатна розуміти власні емоції і причини їх виникнення, та, відповідно, позбавитися їх. Наділені емоційним інтелектом люди також можуть керувати собою і брати на себе відповідальність за свої дії. Саморегуляція допомагає людині уникати таких негативних емоцій, як гнів, страх або тривога. Емоційний інтелект тісно пов’язаний не лише з власною мотивацією, але і з мотивуванням інших людей. Той, хто володіє розвиненим емоційним інтелектом, має чудові аналітичні здібності, за допомогою яких може аналізувати як власні помилки, так і помилки інших. Емоційний інтелект допомагає розуміти людей, реально усвідомлювати їх вчинки і, відповідно, оцінювати та менше переживати негативних емоцій і розчарувань.

Дуже важливим є й уміння співчувати іншим людям та розуміти, як формуються їх почуття, та як почуття оточуючих впливають саме на них у процесі спілкування [3].

Аналогічно до соціального інтелекта, існують можливості розвитку й емоційного інтелекта. Виокремимо деякі з них: 1) будь-які емоції, особливо негативні, повинні усвідомлюватися; можна казати неправду будь-кому, але не собі; 2) для коректного позначення і вираження почуттів необхідно володіти достатнім словниковим запасом, тому треба читати літературу і розширяти свій кругозір; 3) щоб дослідити, які бувають емоції, достатньо спостерігати за людьми навколо: як вони реагують на певні ситуації, наприклад, на критику, агресію, компліменти чи приємні новини; завдяки цьому можна дізнатися про інші способи реагування на типові ситуації. Розвитку емоційного інтелекту ефективно сприяє і «внутрішній локус контролю», тобто переконання, що багато подій в житті залежить від людей, а не від обставин [3].

Отже, усі набуті знання щодо зазначених в даній роботі особливостей соціального і емоційного інтелекта, можуть відігравати величезну роль і бути корисними не лише для загального кола читачів, але й під час взаємодії викладача зі студентами. Сучасні умови життя спричиняють виникнення питань, пов'язаних із соціально-емоційним розвитком студентів. Зрозуміло, що велике значення має рівень емоційної і етичної компетентності викладача, оскільки саме педагоги сприяють формуванню соціально-емоційного середовища в навчальному закладі. Завдяки розвитку соціального і емоційного інтелекту студентів, є можливість їх ефективної підготовки до подальшого життя та створення нових комунікативних взаємовідносин у нашому глобалізованому світі.

Література:

1. Основи особистісного самоуправління та емоційної саморегуляції у процесі спілкування. URL: https://pidru4niki.com/83378/psihologiya/osnovi_osobistisnogo_samoupravlinnya_emotsiynoyi_samoregulyatsiyi_protsesi_spilkuvannya

2. Соціальний інтелект: що це таке та як його прокачати. URL: https://budni.rabota.ua/ua/career/sotsialnyy-intelekt –

3. Що таке емоційний інтелект, для чого він потрібен і як його розвинути в собі. URL: https://www.artpsychology.com.ua/ shho-take-emocijnyj-intelekt-dlja-chogo-vin-potriben-i-jak-jogo-rozvynuty-v-sobi/

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Іщейкін Т. Є.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту імені І. А. Маркіної
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

Емоційний інтелект як поняття існує у сучасній психології досить давно. Вперше воно з'явилося в 1964 р. у роботі М. Белдока, а в 1966 р. в роботі Б. Лойнера. Найбільшої популярності в країнах Західної Європи і США питання емоційного інтелекту здобули в середині 90-х років минулого століття, а найактивнішим дослідником цього феномену вважається Даніель Гоулмен, американський журналіст і психолог, який у книзі «Emotional Intelligence» («Емоційний інтелект») [1] на матеріалах психологічних досліджень і опитувань довів, що успіх в житті залежить не стільки від логічного інтелекту – IQ, скільки від здібностей управляти своїми емоціями – EQ. Згідно його досліджень, для робіт (посад), що мають середню складність 67% має значення EQ, і лише 33% – технічні вміння, навички та когнітивні здібності; для вищих керівних посад, де рівень складності значно вищий, наприклад, для заступників міністрів, вплив емоційного інтелекту є ще більшим, він складає 80%; тоді як технічні вміння, навички та когнітивні здібності важливі в межах 20% [5]. Термін «емоційний інтелект» почали використовувати на початку 1990-х років.

Трактування поняття «емоційний інтелект» найвідомішими дослідниками даного питання сформульовані наступним чином: 1) набір некогнітивних здібностей, компетенцій та навичок, пов'язаних із соціальними, емоційними й персональними та пов'язаними з виживанням спроможностями, які впливають на здатність людини справлятися з вимогами і тиском зовнішнього середовища (Рувен Бар-Он); 2) здатність розуміти власні почуття та почуття інших людей, самому себе мотивувати, повністю керувати емоціями (Д.Голмен); 3) здатність відслідковувати свої та інших людей почуття та емоції, розрізняти їх та використовувати для скеровування думок та дій (П. Саловей та Дж. Мейер). Емоційний інтелект EQ виступає індикатором здатності особистості до спілкування, вміння усвідомлювати нею свої емоції та розуміти почуття інших людей. Його вважають емоційним еквівалентом пізнавального інтелекту IQ. Якщо IQ відображає здатності лівої півкулі мозку людини, що відповідає за логіку і раціональне мислення, то EQ вимірює правопівсферне інтуїтивне мислення, емоційність.

На сьогодні науковці визначають базовими дві моделі емоційного інтелекту: модель здібностей емоційного інтелекту Джон Май'єра і Пітера Саловея та змішана модель. Модель здібностей – це уявлення про емоційний інтелект як про перетин емоцій і пізнання. Змішана модель висуває поняття емоційного інтелекту як поєднання розумових і особистісних рис, притаманних кожній конкретній особі [5]. Модель здібностей емоційного інтелекту, яку запропонували Дж. Май'єром та П. Саловеєм, складається із чотирьох компонентів: 1) сприйняття та ідентифікація емоцій (власних та інших людей). Проявляється в здатності людини розуміти емоції іншої людини за мімікою, жестами, особливостями постави; умінням контролювати власні почуття; емоційній грамотності (спроможності назвати специфічні почуття в собі та інших людях, вміння ефективно користуватися емоціями під час комунікації); 2) фасилітація мислення (здатність емоційної стимуляції мислення). Виявлено, що емоції концентрують увагу на важливій інформації; допомагають в міркуваннях і в сенситивній пам'яті; зміна настроїв дозволяє враховувати різні точки зору; різні емоційні стани по-своєму допомагають в конкретних підходах до вирішення проблем; 3) розуміння емоцій – полягає в спроможності розв'язувати емоційні проблеми; здатності емоційного аналізу думок і поведінки; розумінні цінності емоцій; 4) управління власними емоціями та почуттями інших людей. Рефлексивна регуляція емоцій, що допомагає людині залишатися відкритою до позитивних та негативних почуттів; керувати власними та чужими емоціями шляхом стримування негативних почуттів та збільшення позитивних тощо.

Теорія, яку запропонували Дж. Майєр і П. Саловей, пов'язує емоційний інтелект з особистісними чинниками – теплотою і чуйністю. Авторами було розроблено кілька механізмів, які ґрунтуються на зв'язку емоційного інтелекту та розумових здібностей. Дж. Майєр і П. Саловей акцентували увагу на п'яти типах емоційних здібностей – знання про емоції, управління емоціями, розпізнавання емоцій у інших, уміння мотивувати себе, управляти соціальними відносинами в позитивному руслі. Прихильник змішаної моделі Рувен Бар-Он визначає емоційний інтелект як всі некогнітивні здібності, знання і компетентність, що дають людині можливість успішно вирішувати будь-які життєві ситуації. Запропонована ним модель об'єднує знання і навички, які визначають як розумові здібності, так і особливості особистості. Таке поєднання і породжує змішану модель. Р. Бар-Он, був першим, хто ввів поняття «емоційний коефіцієнт» (EQ) та розробив анкету для його визначення. Дана анкета дозволяє виміряти п'ять базових складових емоційного інтелекту: 1) внутрішньоособистісну, що полягає в умінні розуміти та виражати власні емоції (емоційна самосвідомість, наполегливість,

самоповага, незалежність, самоактуалізація); 2) міжособистісну (соціальна відповідальність, співпереживання);, 3) адаптивність (здатність пристосовувати почуття до ситуацій); 4) регуляція стресовими ситуаціями (стійкість до стресу, контроль імпульсивності); 5) переважаючий настрій (щастя, оптимізм). Загальноприйнятого методу для оцінки емоційного інтелекту зараз не існує. Найбільш простий метод – зовнішня оцінка успішності людини. Для суб'єктивної оцінки можна скористатися шкалою емоцій. Так, низька самооцінка, почуття провини і депресії говорить про низький EQ. Людина незадоволена собою і вважає, що нічого не досягла. Коли розуміє частину своїх прихованих мотивів, вчиться керувати своїм станом і часом, намагається мотивувати себе, це показує на розвинений емоційний інтелект. Про найвищий емоційний інтелект свідчить гармонія, коли людина перестає бути у владі своїх емоцій, а успіх стає логічним наслідком вчинків людини. Вважається, що розвиток емоційного інтелекту в рази підвищує ефективність людини в різних соціальних сферах і здатність відчувати себе щасливими. Управлінська діяльність є основною прикладної сферою, в якій активно використовується така складова, як емоційний інтелект. На думку інших дослідників даного феномену, Р. Купера і А. Савафа: «... якщо інтелектуальною рушійною силою в бізнесі XX ст. був IQ, то ... на початку XXI ст. це буде EQ». Ця позиція підтверджується досвідом психологічних досліджень в крупних бізнес-організаціях, коли в чотирьох п'ятих з них використовується досліджуване поняття. Інший прихильник застосування емоційного інтелекту в бізнесі М. Кеті де Вріс в книзі «Містика лідерства» визначає емоційний потенціал як «розуміння мотивацій – своїх і інших людей» [3, с. 10]. На його думку, емоційний потенціал відіграє визначальну роль в питанні лідерства: люди з більшою емоційною чутливістю набагато частіше стають ефективними лідерами. Дослідник відзначає такі характеристики особистості, наділеної потужним емоційним потенціалом, як уміння будувати більш стійкі міжособистісні відносини, уміння мотивувати себе та інших, активність, новаторство, творчість ефективне лідерство, стресостійкість, пристосованість до змін, гармонійність [3]. Чим вище людина знаходиться на кар'єрних сходах компанії, тим важливішим для неї стає емоційний інтелект (і менш важливими технічні навички). Саме емоційний потенціал відрізняє успішну кар'єру від кар'єрного застою.

Управління емоціями – один із найнеобхідніших навиків для сучасного лідера. Приділення уваги власним емоціям та емоціям інших людей, їх розуміння, а також контроль власних емоцій, стримування негативних і використання позитивних емоцій, враховуючи настрої інших людей, створює сприятливі умови для розвитку ефективних соціальних навичок, навичок комунікацій та взаємодії, що надає можливості для позитивного впливу на інших, полегшує ведення змін

та досягнення цілей. Слід прийняти до уваги, що емоції, почуття мають вплив як на нашу поведінку, так і на поведінку оточуючих. Емоції можуть сприяти налагодженню взаємодії, або можуть її унеможливлювати, емоції можуть викликати додаткову зацікавленість, залучити прихильників, послідовників, а можуть демотивувати інших. Отже, саме тому, уміння управляти власними емоціями та відповідати емоціям інших людей є обов'язковою якістю сучасного керівника-лідера, необхідною для налагодження та організації командної роботи.

Література:

1. Гоулмен Д. Емоційний інтелект; К.: Віват, 2018. 512 с.
2. Гоулмен Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта; пер. с англ. М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. 301 с.
3. Кете де Врис М. Мистика лидерства. Развитие эмоционального интеллекта; [пер. с англ.]. М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. 311 с.
4. Розвиток лідерства / [Л. Бізо, І. Ібрагімова, О. Кікоть, Є. Барань, Т. Федорів] ; за заг. ред. І. Ібрагімової. К. : Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні», 2012. 400 с.
5. Bar-On R. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory // R. Bar-On. J.D.A. Parker (eds.). Handbook of emotional intelligence. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. P. 363–388.

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО Й ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ

Кірносова Н. А.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Якщо інтелектом вважати здатність вирішувати складні завдання й розуміти складний матеріал [1, с. 119], то можна запропонувати розподіл на такі види інтелекту залежно від сфер застосування:

- речовий інтелект – це вміння вирішувати проблеми інтеграції людини (носія інтелекту) до фізичного світу;

• соціальний інтелект – вирішення проблем інтеграції до суспільства;

• емоційний інтелект – це вирішення проблем інтеграції явищ зовнішнього світу до внутрішнього.

Розрізнення цих видів інтелекту уявляється доцільним, оскільки в кожній із окреслених сфер діють свої принципи внутрішньої будови, і зрозуміти їх буде запорукою успіху коли йдеться про інтеграцію до відповідної сфери.

Далі, якщо розуміти інтелект як здатність, то слід підкреслити, що в кожній із зазначених сфер він буде продуктом розвитку – тобто цілеспрямованого навчання і тренування, а не вродженою якістю.

Китай – це одна з тих країн, де з давнини надається пріоритет розвитку соціального та емоційного видів інтелекту перед речовим. Зокрема відомо, що *етикет/ритуал* (тобто навички поведінки в соціумі, *кит.* 礼 ***лі***) й *музика* (тобто гармонізація свого внутрішнього світу, *кит.* 乐 ***юе***) були двома з шести базових предметів у молодшій школі ще доціньського Китаю (тобто ще до III ст. **до н.е. (!)**)[1] [4, с. 261]. Згодом увага до них в процесі навчання закріпилася завдяки діяльності Конфуція, який казав: «Розпочинати саморозвиток слід з поезії, впевнено стати на цьому шляху можна на основі знання про ритуали, а сформувати характер допоможе музика» [3, с. 165[2]]. Конфуція описують як палкого прибічника музики в процесі навчання, а також як прихильника ідеї порядку в суспільстві (за яким стоїть ієрархія, що зумовлює і формування складної системи мовного етикету).

Окрім того, про налаштованість китайського мислення на соціальну сферу свідчать ієрогліфи. Зокрема, ієрогліф 仁 (людяність, гуманність, *кит.* ***жень***), що позначає одне з ключових понять китайської культури й філософії, складається з елементів «людина» і «два», тим самим натякаючи, що розкрити свою природу (свою «людяність») людина може тільки в присутності іншої людини, коли є щонайменше дві людини.

У світлі всього сказаного не виглядають дивними висловлювання про те, що китайці випереджають європейців в плані розвитку соціальних навичок та навичок гармонізації власного внутрішнього світу. Але для нас важливо, що відповідні знання й досвід відображені в китайській мові та культурі, тож їх можна актуалізувати в процесі викладання китайської мови і збагатити ними досвід студентів. В Україні

---

[1] З решти предметів ще два були спрямовані на виховання фізичної культури – це вміння вправлятися з луком і стрілами та з кіньми, і два останніх – на розвиток когнітивних здібностей: це вміння читати ієрогліфи й рахувати (тобто математика й письмо) [4, с. 261].

[2] п. 8.8 «Суджень і бесід» у традиційній формі цитування.

поки що, на жаль, наявні підручники не враховують чи не використовують *цілеспрямовано* таку інформацію.

Способи розвитку соціального інтелекту через вивчення китайської мови

1) Більша увага до засобів мовного етикету. У китайській мові сформувалася складна й розгалужена система мовного етикету. Зазвичай їй приділяють увагу в підручниках з ділового мовлення, але варто розширити цей аспект і на всі інші мовні стилі. До того ж, сучасні технології уможливлюють використання в процесі навчання оригінальних діалогів, узятих у природному контексті, а не адаптованих чи сконструйованих спеціально для підручника – це насамперед різноманітні відео з соцмереж, а в другу чергу – кінофільми та книжки (де контекст і діалоги сконструйовані штучно автором, але ті автори завжди прагнуть максимального наближення до реальності, на відміну від авторів підручників, тому їм можна більше «довіряти», ніж підручникам).

Цікавим прикладом цього аспекту розвитку соціального інтелекту є вивчення й викладання звертань – важливий елемент комунікації, який не тільки її розпочинає, але й відразу ж задає необхідну атмосферу.

Як приклад можна розглядати різноманітні ситуації, коли підлеглі офіційно звертаються до начальниці на «прізвище + 姐 (старша сестра)», а до начальника – на «прізвище + 哥 (старший брат)», створюючи тим самим атмосферу родинності в робочому колективі.

І, звісно, найкращим шляхом засвоєння такої інформації є використання її на практиці, тому на заняттях варто активніше вдаватися до інсценізацій відповідних можливих ситуацій. Хорошим засобом також було би створення театральних гуртків, в рамках яких студенти могли би практикуватися використовувати етикетні формули й будувати комунікацію в різних ситуаціях.

Для українського контексту викладання китайської мови також на часі укладання словників етикетної лексики.

2) Залучення уривків з оригінальних художніх творів або історичних фільмів, де змальовуються сцени взаємодії між людьми в різних ситуаціях. Такі уривки слід підбирати цілеспрямовано, щоб вони ілюстрували ту чи іншу настанову комунікації, навчали створювати відповідну атмосферу в певному колі людей.

Наприклад, діалоги з історичного фільму 《狄仁杰神探》 (детектив епохи Тан, X ст. н.е.), де дійовими особами виступають імператриця й чиновники, – переклад таких діалогів становитиме виклик для студентів, оскільки вони насичені етикетною лексикою.

Уявляється, що художні твори, на відміну від різноманітних сучасних порадників, справді підказують людині, як відігравати

головну роль у своєму житті, перебуваючи при цьому в колі інших людей, а не просто підживлюють прагнення бути лідером і керувати іншими, яке на практиці дуже часто зводиться до настанови досягати результатів у своєму житті чужими руками, маніпулюючи іншими.

Способи розвитку емоційного інтелекту через вивчення китайської мови

Сфера емоцій – це більш особистий вимір, який не потребує присутності іншої людини, як то було в випадку соціального інтелекту, але потребує знайомства з досвідом інших людей. Головна проблема, яка постає в цій сфері – це забезпечення цілісності кордонів особистості в процесі інтеграції явищ зовнішнього світу до її внутрішнього світу. Уявляється, що емоційний інтелект допомагає людині підтримувати довіру до власного сприйняття реальності й вчить протистояти викривленню реальності, яке може нав'язуватися ззовні, зокрема токсичними людьми. Тобто, по суті, емоційний інтелект сильно пов'язаний з тим, що називається пошуками Правди.

Китайська мова і китайська культура накопичили в своєму арсеналі багато знань про те, як людина може підтримувати цілісність своїх кордонів.

1) Багато корисної інформації для розвитку емоційного інтелекту міститься у формі ієрогліфів. Показовим у нашому контексті є хоча би ієрогліф 我 «я». У процесі знайомства з ним корисно розділити його на складові й пояснити логіку його утворення: 我 «я» = 扌(рука) + 戈 (спис), тобто *«я» – це моя рука, що тримає спис* (таким чином захищаючи мої кордони!). Таке зображення не залишає мозок байдужим, змушує погоджуватися чи не погоджуватися з відповідною точкою зору, тому засвоюється вже з емоційним забарвленням і краще запам'ятовується (а це – велика проблема для ієрогліфічної писемності).

2) Залучення до практики мови таких концептів як 脸 і 面子 – обидва перекладаються як «обличчя», але позначають різні «обличчя»: перше – це моральний образ людини, а друге – маска (або те, що зараз називається «імідж»), адже на думку дослідників, присутність цих концептів у мисленні сучасних китайців свідчить про їхню схильність відчитувати й розуміти емоції один одного через певні óбрази [2, с. 45]. У такому випадку більшість реальних діалогів цікаво буде аналізувати крізь призму цих концептів.

Звісно, культурні знання й досвід не закладаються генетично, тому представникам кожного нового покоління доводиться освоювати і проживати їх заново. Тому не можна сказати, що всі сучасні китайці такі вже вправні у використанні свого емоційного й соціального інтелекту під час вирішення складних проблем комунікації й подолання

сучасних викликів у цій площині (хоча самі китайці дуже часто в цьому переконані). Однак китайська мова незалежно від того містить багато важливої культурологічної інформації, що має стосунок до соціального чи емоційного інтелекту, і цю інформацію варто актуалізувати в українському контексті, зокрема й у контексті вивчення китайської мови в Україні.

Література:

1. Косслин С., Миллер Дж. Два игрока на одном поле мозга / пер. с англ. О.С. Епимахова. М. : Издательство «Э», 2016. 256 с.
2. Hu, Hsien Chin. 1944. The Chinese Concepts of “Face” [J]. *American Anthropologist*, 46, pp. 45–64
3. 论语大全集/（春秋）孔丘著；雅瑟主编。– 北京：新世界出版社，2010. 439 页。(978-7-5104-1178-6)
4. 语言文字/徐时仪著。– 南京：南京大学出版社，2009. (978-7-305-06265-0)

ЗАСТОСУВАННЯ ВЕБІНАРА В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Клименко В. В.
доктор технічних наук,
професор кафедри електротехнічних систем
та енергетичного менеджменту
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

В умовах захисту України від прямої агресії Росії важливе значення набуває розвиток застосування інформаційних технологій в системі освіти з використанням телекомунікаційних засад інтернету.

Для підготовки студентів в технічних ВНЗ наразі використовують дві організаційно-педагогічні форми навчання: очну і дистанційну. При очній формі викладач прямо спілкується в аудиторії зі здобувачами вищої освіти на лекції, лабораторному практикумі, практичних заняттях, дає необхідні знання, відповідає на запитання тощо. Дистанційна форма – це відкрита система навчання, що передбачає більш активне спілкування між викладачем і студентом з використанням сучасних

засобів та методів мережевих інформаційних технологій і мультимедіа; така форма навчання дає свободу вибору часу і місця навчання [1].

Кожна із зазначених вище форм навчання має свої переваги і недоліки. Певною мірою поєднати переваги очної і дистанційної освіти дозволяє застосування вебінару.

Вебінар – це форма дистанційного навчання, різновид веб-конференцій, при якій взаємодія між викладачем і студентами відбувається з використанням різноманітних програмних засобів та мережевих ресурсів за допомогою web-технологій в режимі реального часу.

Кожний учасник вебінару має можливість адресувати викладачеві свої питання як у письмовій, так і в усній формі, а також може записати або скачати запис вебінара із сервера дистанційного навчання, з яким можна ознайомиться в індивідуальному порядку в інший час.

Для сприяння розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти при проведенні навчання у формі вебінара потрібно, щоб соціальний інтелект викладача був на високому рівні.

Слід відмітити, що вебінар не може замінити очну форму навчання при проведенні лабораторних занять з використанням діючих лабораторних установок або стендів.

Для проведення вебінарів на сервері навчального закладу встановлюють спеціальне апаратне і програмне забезпечення, або орендують майданчик для проведення вебінару в мережі інтернет. Наразі в Центрально-українському національному технічному університеті для on-line навчання використовують сервіс для проведення відеоконференцій Zoom. Встановити додаток Zoom можна на комп'ютер або мобільний пристрій. Платформа доступна для операційних систем Windows, Android, MacOS та iOS і має плагін, що дозволяє використовувати Zoom у браузерах Mozilla Firefox та Google Chrome.

Якісне проведення вебінарів потребує певних навичок та вміння . Тому для роботи з відповідним апаратним і програмним забезпеченням доцільно організовувати попередню підготовку викладачів та групи технічної підтримки.

Література:

1. Свяцький В.В., Скрипнік О.В. Критерії вибору засобів організації системи дистанційного навчання. *Trends of Modern Science* : Materials of the X international scientific and practical conference. May 30 – June 7, 2014. Sheffield: Science and Education Ltd, 2014. Volume 25. Modern information tecnologies. P. 53–55.

ДИДАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ТА ІНТЕРНІВ

Кобзар О. Б.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри клінічної та описової анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Переорієнтація педагогічного процесу вищої медичної школи на компетентносних засадах та вимушений перехід на дистанційні форми навчання вимагає принципових змін в дидактичних технологіях викладання дисциплін та контролю знань і вмінь студентів та лікарів-інтернів. Передбачалось, що суттєвим компонентом підвищення ефективності вивчення клінічної анатомії та оперативної хірургії при переході на дистанційну форму навчання, мають бути інтерактивні синхронні методи навчання та контролю знань та вмінь – ситуаційні задачі, ділові ігри, «воркшоп» або «кейс-метод» (case-study method and stated-problem method) [1, с. 150; 2, с. 87; 3, с. 171; 4, с. 298]. Аналіз результатів формуючого експерименту при викладанні студентам та лікарям-інтернам навчальної дисципліни «Клінічної анатомії та оперативної хірургії», що був проведений на кафедрах НМУ на базі платформ НЕЙРОН та ЛІКАР, з залученням платформи ZOOM, засвідчив переваги та недоліки таких методів навчання та контролю в умовах дистанційного навчання.

Так під час дистанційних занять з використанням цих методів значно підвищувались темп вивчення, наочність та інформативність навчального процесу за рахунок надання більш повних відомостей про анатомічні об’єкти і процеси, сучасні операції. Принципово змінюється викладання клінічної анатомії і особливо оперативної хірургії з залученням інтерактивних методів – превалює презентаційна складова методів (мультимедійні презентації, навчальні відеофільми, вирішення ситуаційних задач с залученням клінічних та лабораторних досліджень тощо). Відчутно збільшила ефективність навчання можливість використання дистанційного синхронного поточного контролю знань, яка застосовувалась протягом заняття. Як наслідок, при використанні інтерактивних методів вдалось значно покращити показники пізнавальної активність студентів та інтернів, підвищити рівень подання матеріалу.

Аналіз результатів експерименту також засвідчив недоліки застосування обраних інтерактивних методів при дистанційному навчанні.

Передбачалось, що використання інтерактивних методів навчання призведе до індивідуалізація навчального процесу, переходу від фронтальної, циклічної, групової до індивідуальної форм організації навчання студентів та інтернів. Формуючий експеримент показав, що при дистанційному навчанні в умовах обмежених рамками розладу, значної кількості студентів, технічних ускладнень практично зникала можливість індивідуалізації аудиторного навчання, в тому числі і з використанням інтерактивних методів. Процес аудиторного навчання націлювався на усередненого студента або інтерна. В той же час практично неможливо в таких умовах провести формування професійних компетенцій (опанування техніки оперативних втручань, препарування ділянок). При проведенні дистанційних занять були отримані абсолютно негативні результати оволодіння студентами та інтернами елементарних практичних навичок.

Досвід також засвідчив, що в умовах нерівності технічних ІТ-можливостей студентів або інтернів, з'являється розбалансування швидкостей засвоєння проблемних ситуацій, виникають значні труднощі при колективному обговоренні та прийнятті рішень. Практика показала, що проведення дистанційних занять вимагає різних каналів комунікації при проведенні обмеженого в часі заняття (електронна пошта, Viber, месенжер, мобільний телефон тощо) – на випадок виникнення технічних негараздів та наявності вмінь користування каналами комунікацій (як для студентів так і для викладача). Технічні причини уповільнили комунікації як між студентами, так і між студентами та викладачем, часто був порушений зворотній зв'язок протягом заняття. Це значно звузило можливості викладача з внесення коректив в дискусію або виправлення помилок, контролю засвоєння матеріалу через можливість використання студентом сторонніх матеріалів, що є невід'ємним компонентом інтерактивних синхронних методів.

Аналіз досвіду застосування інтерактивних синхронних навчальних технологій при дистанційному навчанні дав неоднозначні результати відносно зміни ролі викладача при підготовці та проведенні заняття. З одного боку експеримент засвідчив , що викладач виступає в ролі модератора, який володіє навчальним предметом і моделює професійну діяльність майбутнього лікаря, визначає структуру навчального процесу, вміє диференціювати групову або індивідуальні форми проведення дистанційного заняття з використанням комп'ютерів, активізує кожного студента та малих творчих груп, забезпечує посередництво між учасниками, організує самостійну роботу студентів та інтернів для підготовки до дистанційних занять. Але з іншого боку, така інтенсивна робота протягом заняття вимагає набагато більшої підготовчої роботи з розробки опорних презентацій, підбору відеоматеріалів, підготовки

структурно-логічних схем для ефективної побудови заняття, планування органічного введення в педагогічний процес інтерактивних методів, розробки змісту, різних варіантів пошуку рішень, детального планування роботи малих творчих груп над багатоваріантним вирішенням завдань ситуаційних задач, ділових ігор, «воркшопа» або «кейс-метода». Діючими положеннями така науково-педагогічна діяльність не вважається інтелектуальною власністю, не зараховуються в педагогічне навантаження викладачів і тим більш не оплачується.

Крім того, самі організаційні та програмні засади, матеріально-технічне оснащення навчального процесу у вищій медичний школі, які і до того були мало пристосовані до індивідуалізації та введення в навчання інтерактивних творчих синхронних методів, при переході на дистанційну форму залишились без змін.

В цьому аспекті, проведене дослідження довело, що інтерактивні синхронні методи навчання та синхронного поточного контролю знань, посідаючи підпорядковане місце в системі навчального процесу, можуть бути застосовані при дистанційній формі за відповідних умов:

- застосування методів виправдано для розв'язання конкретного педагогічного завдання за умов, що ефективність їх застосування вища за ефективність інших засобів;
- оптимальні технічні можливості студенів та викладача, достатня дидактична підготовленість викладача до застосування таких методів;
- зміна традиційних організаційних, змістовних та програмних засад, практики і форми навчання в бік розвитку індивідуалізації навчання, формування інтелектуальної активності, самостійності, творчих здібностей студентів;
- перегляд на державному та установчому рівні підходів до змісту, результатів та оцінювання науково-педагогічної інтелектуальної діяльності викладачів вищої медичної школи.

Література:

1. Кобзар О. Б. Напрямки індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів в модернізації навчального процесу вищої медичної школи України / Кобзар О. Б., Пархоменко М. В., Прокопець К. О. Development and modernization of medical science and practice: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Vol. 1. Lublin : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2017. 244 p. С. 135–152.

2. Разнатовська О. М. Актуальність впровадження в освітній процес студентів-медиків інтерактивних методів навчання / О. М. Разнатовська, О. А. Мурзіна, О. І. Потоцька, Г. М. Алексєєва // Медична освіта. 2018. No 4. С. 85–88.

2. Кобзар О.Б. Дидактичні особливості використання інтерактивних синхронних методів навчання при дистанційному вивченні клінічної анатомії та оперативної хірургії / Кобзар О.Б., Дорошенко С.В., Зіневич Я.В., Левон М.М., Бондаренко М.Б., Гуменчук О.Ю. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (19–20 лютого 2021 р., м. Одеса). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2021. 200 с. С. 171–174.

3.Білаш С.М. Організація самостійної та індивідуальної роботи студентів на кафедрі клінічної анатомії і оперативної хірургії української медичної стоматологічної академії / Білаш С.М., Коптев М.М., Олійніченко Я.О. The VI International Science Conference «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies intosociety», February 23–26, 2021, Stockholm, Sweden. 607 p. P. 296–299.

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СОЦІАЛЬНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВІ ЧИННИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Коваленко В. П.
старший викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна

Ключовою умовою побудови соціально-комунікаційного простору вищого навчального закладу є використання соціокультурного оточення задля оптимізації процесу соціалізації студентів як учасників освітнього процесу, задоволення соціальних потреб майбутніх фахівців. Соціалізаційний потенціал аудиторних занять має ґрунтуватися на контексті, в якому визначальну роль відіграє особистість викладача. Потенціал поза аудиторної діяльності базується на можливості посилення аспектів соціального впливу навчального матеріалу, який має бути пов'язаним з життям, залучення студентів до обговорення глобальних соціальних проблем.

Соціальний інтелект і соціальне мислення свідчать про рівень високої соціальної відповідальності студентів, наявність соціальної культури і володіння навичками соціальної комунікації. Варто наголосити на тому,

що вищезазначені компоненти соціалізації особистості студента ефективніше формуються за наявності таких елементів у навчальному процесі як соціальний інтелект і соціальне мислення, що постає не обхідною умовою успішного входження особи у континуум суспільних відносин. Цьому процесу сприяють комунікативна спрямованість навчального процесу та система творчих завдань, які є чинниками ефективного процесу соціалізації.

Тобто, з одного боку, спостерігається послідовно-спадкоємна зміна поколінь у суспільстві у відповідності із загально соціологічними законами. З іншого боку, молодь виступає не лише об'єктом соціального впливу, а й суб'єктом соціального функціонування. У такій взаємодії і полягає принцип дуальності у дослідженні процесу соціалізації молоді, який має бути вивчений на теоретичному рівні та закладений у методологію будь-якого дослідження соціальної проблематики.

На кожній стадії соціалізації майбутніх студентів-філологів не тільки розв'язуються специфічні завдання розвитку особистості, але й створюються умови для переходу на наступну. Таким чином, процес соціалізації студентів містить практичну, психологічну й моральну підготовку до професійної життєдіяльності.

Реалізація суб'єкт-суб'єктних взаємин між усіма учасниками освітнього (навчального і виховного) процесу (студентами, педагогами) та впровадження особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій є необхідною соціально-педагогічною умовою формування сприятливого, особистісно орієнтованого освітнього середовища вищого навчального закладу. Створивши всередині освітньої системи комплекс особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій та суб'єкт-суб'єктних взаємин, ми маємо можливість надати особистісну орієнтацію всій освітній системі, а збільшення інтенсивності, частоти й щільності цих комунікацій буде призводити до зростання щільності особистісно орієнтованого освітнього середовища та формування соціального інтелекту. Педагогічна діяльність нерозривно пов'язана з комунікацією, оскільки викладачі паралельно з виконанням педагогічних завдань виконують і комунікативні завдання, організовані через взаємодію зі студентами.

Узагальнення наукових досліджень в галузі соціалізації молоді засвідчило важливість виділення різного роду умов для забезпечення ефективності процесу соціалізації майбутніх філологів [1]. При цьому встановлено відсутність розвідок щодо важливості формування соціального інтелекту в процесі соціалізації майбутніх філологів.

Виходячи з аналізу наукової літератури та змісту процесу соціалізації майбутніх студентів, вважаємо, що наслідком сформованості основних характеристик соціального мислення є:

1. Вироблення у студентської молоді соціальної відповідальності, як одного з основних елементів соціалізації особистості, тобто процесу і результату засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду, який здійснюється у спілкуванні та діяльності.

2. Важливим чинником є формування у молоді поряд із соціальним інтелектом соціальної культури, що визначається як чутливість до інтересів інших, їх розуміння, здатність до співпереживання, непримиренне ставлення до обмеження інтересів, гідності інших, висока толерантність, активне відстоювання високих гуманістичних принципів.

3. Необхідним елементом для повноцінної соціалізації є соціальна комунікація, як складова соціальної культури, умовами якої повинні виступати розвинені навички критичного мислення, що є певною базою знань стосовно умов і тенденцій здійснення успішної соціалізації.

Ми переконані, що реалізація в освітньому процесі закладу вищої педагогічної освіти вищезазначених умов сприятиме ефективному процесу соціалізації студентів.

Література:

1. Meraz Lewis, Ramona B. The lived worlds and life experiences of residents in university linked retirement communities: A qualitative approach. Master's Theses and Doctoral Dissertations, 2011. 421. URL: http://commons.emich.edu/theses/421

2. Ricardo Rodrigues, Stefania Ilinca, Maša Filipovič Hrast, Andrej Srakar and Valentina Hlebec. Care Task Division in Familialistic Care Regimes: A Comparative Analysis of Gender and Socio-Economic Inequalities in Austria and Slovenia. Sustainability, 2022. 14(15), 9423. URL: https://doi.org/10.3390/su14159423

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ МУЗИЧНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Коваль О. В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музичної педагогіки та хореографії
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Чернігівська область, Україна

Формування та розвиток музичності школярів є важливою проблемою музичної педагогіки й одним з її головних пріоритетів, що відображено у найвагоміших здобутках педагогічної науки і практики. Сучасний стан її вивчення можна охарактеризувати як етап пошуку таких шляхів і методів, які б давали змогу виявляти і розвивати здібності кожної дитини.

Незважаючи на те, що ця проблема розробляється досить активно і вчитель має в своєму арсеналі обґрунтовані методики формування музичності, вони поки що не задовольняють повною мірою запити сучасної школи. Існуючі методики спрямовані, у більшості, на формування спеціальних здібностей та вмінь і часто не враховують унікальність особистісного розвитку, ті конкретні зміни, які відбулися у дітей під впливом художніх вражень. Виходячи з цього, у формуванні музичності школярів особливого значення набуває особистісно зорієнтований підхід.

Відомо, що формування музичних здібностей тривалий і складний процес розвитку тісно пов'язаних між собою елементів музичності в їх індивідуально-неповторному поєднанні, які виявляються і функціонують у конкретній діяльності кожного учня. Багато років точаться дискусії з приводу того, якою має бути методика їх формування в учнів, як удосконалити та підвищити ефективність музичної освіти. Остаточної відповіді поки що нема, однак дедалі більше дослідників схиляються до думки про індивідуалізацію цього процесу.

Звичайно, кращого результату можна досягти на індивідуальних заняттях, адже тоді учень постійно знаходиться в полі зору вчителя, який миттєво відреагує на ту чи іншу педагогічну ситуацію, скоригує освітній процес тощо. Іншими словами, вчитель може і застосовує саме ті педагогічні впливи, які будуть спрямовані на конкретну дитину, з метою досягнення нею найвищого результату. При цьому, він спиратиметься на індивідуальний рівень розвитку музичності учня, на його власний музичний і життєвий досвід, глибше розумітиме внутрішній світ кожного школяра, характер, темперамент, що, врешті, вирізняє ту чи іншу особистість у всій її багатогранності й неповторності.

Відомо, що життєвий досвід кожної дитини впливає на її індивідуальну музичність і вона, відповідно, набуває характеристик такого складного утворення, як особистісна музичність, яку ми розуміємо як складну динамічну індивідуально-психологічну властивість; якісний взаємозв'язок задатків, музичних здібностей, смаків, уподобань, музичного і життєвого досвіду, характеру, темпераменту тощо, які забезпечують продуктивність певного виду музичної діяльності та неповторність її результатів. Вона передбачає й більш складний підхід до процесу формування, адже на перше місце вже виходить особистість дитини з її індивідуально-неповторною музичністю.

Особистісно зорієнтований підхід передбачає пошук та знаходження таких шляхів і методів, які б забезпечили розвиток природної музичності дітей, враховували їх можливості, інтереси, потреби тощо. При цьому саме особистість учня має стати центральною ланкою педагогічних впливів.

В умовах гуманізації освіти, варіативності її форм, диференціації та інтеграції змісту, особистісно зорієнтоване навчання зумовлює необхідність переосмислення сфери виховання творчої особистості засобами музичного мистецтва; розробки і впровадження ефективних методик і технологій, що відповідають сучасним науковим уявленням; створення відповідних умов формування особистісної музичності.

Формування особистісної музичності має ґрунтуватися на певних принципах, найважливішими з яких, на нашу думку, є: принцип спрямування педагогічних впливів на виховання особистісного ставлення учнів до музики; орієнтації на духовний розвиток особистості засобами музики; опори на внутрішні сили й можливості учнів у музичній діяльності; орієнтації на художньо-естетичні потреби, смаки і уподобання; активізації музично-творчої діяльності; зв'язку музики з життям; опори на життєвий досвід школярів.

Ефективність особистісно зорієнтованого підходу значною мірою визначається особистістю самого вчителя, його музичним талантом і педагогічною майстерністю, світоглядом, багатством інтелекту і душевною чуйністю, володінням soft-skills.

Висвітлені питання не вичерпують усіх аспектів порушеної проблеми, а лише визначають шляхи її вирішення. Однак, на нашу думку, саме особистісно зорієнтований підхід може забезпечити ефективне формування особистісної музичності школярів.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ»

Ковальська Н. А.
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Нестабільність у соціальній, політичній та економічний сферах, зумовлена світовою фінансово-економічною кризою, воєнними діями у багатьох країнах, природними катаклізмами тощо, призводить до збільшення кількості безробітних громадян. Виникає конкуренція на ринку праці. Сучасні роботодавці шукають спеціалістів, спроможних швидко пристосовуватися до мінливості сьогодення, швидко навчатися та працювати у складних, стресових, емоційно напружених ситуаціях. Тому окрім професійних знань та вмінь працівник повинен мати достатній рівень емоційного та соціального інтелекту як найважливіших soft-skills у професійній діяльності. Це універсальні надпрофесійні навички, які допомагають швидко адаптуватися до змін та переорієнтуватися в разі втрати актуальності обраної професії. Це непрофесійні якості, тісно пов'язані із особистими якостями, які дозволяють легко взаємодіяти з іншими людьми в команді незалежно від сфери діяльності. До Soft Skills уналежнюють: навички комунікації, роботи в команді, навички тайм-менеджменту, вміння пристосовуватися до змін, бажання постійно навчатися й розвиватися, стресостійкість, емоційний та соціальний інтелект, критичне мислення, креативність тощо. Розвиток необхідних якостей і властивостей, які формують психологічну готовність особистості, потрібно розпочинати ще у процесі підготовки до професійної діяльності у навчальному закладі. Саме під час вивчення дисципліни «Психологія ділового спілкування», яку викладають на початкових курсах Одеського національного економічного університету, здобувачі освіти формують своє ставлення до обраного роду діяльності. Показник емоційного ставлення до майбутньої професії формує професійну спрямованість особистості.

Під емоційним інтелектом розуміють «здатність сприймати і розуміти прояви особистості, що виражені в емоціях, керувати емоціями на основі інтелектуальних процесів» [3].

Емоційний інтелект формують: здатність сприймати і відчувати емоції власні і чужі, розуміти їх сутність; здатність управляти емоціями, спрямовувати власні емоції на допомогу розуму [1, с. 150].

Отже, рівень емоційного інтелекту здобувача визначають наявність «вміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуації, що виникають; уміння емоційно позитивно будувати процес спілкування; напрацювання таких професійно значущих здібностей, як мислення, уявлення, спостережливість, та широкого набору таких конкретних властивостей, як емоційна стабільність, здатність розуміти, контролювати, регулювати власні емоції та емоції інших» [2, с. 112].

Наявність високорозвиненого емоційного інтелекту дозволить фахівцю професійно розвиватися, зростати кар'єрно та досягати бажаних результатів у професійні діяльності.

Література:

1. Єременко Л.В. Роль емоційного інтелекту у професійній компетентності керівника. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип.1. Т. 2. С. 150–154. https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/503699.pdf

2. Зарицька В.В., Козарик О.С. Емоційний інтелект у структурі професійної діяльності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 112–116. http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/5_2018/24.pdf.

3. Комінко С., Курант Л., Самборська О., Фетодюк Т., Ніколаєнко С. Психологія в менеджменті : навч.-метод. посібник. Тернопіль, 1998. 427 с.

РОЛЬ НЕЗАЛЕЖНОГО АНОНІМНОГО АНКЕТУВАННЯ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ НАЙКРАЩИХ ОСВІТНІХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ РОЗРОБЦІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Козлов С. В.
доктор медичних наук, професор,
декан факультету медицини і фармації
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Не викликає сумнівів, що політикою будь-якого навчального закладу є забезпечення якості освітнього процесу та підготовка висококваліфікованих спеціалістів для галузі, особливо коли це стосується медичних працівників – лікарів. На даний момент, наявність державних стандартів освіти зі спеціальностей, зокрема 222 «Медицина» другого

магістерського рівня, передбачає в рамках автономності закладу вносити зміни в освітню програму на підставі отриманого досвіду, аналізу тенденцій розвитку сфери охорони здоров'я, вимог ринку праці та побажань здобувачів вищої освіти, академічної спільноти медичного університету, роботодавців, інших зацікавлених осіб. Для врахування конструктивних побажань, а також аналізу задоволеності учасників освітнього процесу нами були запроваджені анонімні анкети окремо для викладачів та здобувачів освіти.

Основний зміст анкет для професорсько-викладацького складу містив питання щодо оцінки їх задоволеності можливостями підвищення педагогічної та лікарської кваліфікації, кар'єрного та особистого зростання, академічної свободи, використання власних педагогічних стратегій, забезпечення індивідуальних освітніх потреб здобувачів, сумісництва освітньої діяльності з виконанням науково-дослідної роботи, впливу на зміст та контент освітньої програми. Також для більш міцної взаємодії з адміністрацією закладу викладачі мають право висловитись щодо рівня їх заохочення, відкритості та доступності менеджменту закладу, достатності наукової та навчальної літератури, відношення адміністрації до критичних зауважень, рівня педагогічного навантаження.

Для здобувачів освіти (студенти 1–6 курсів, які навчаються за освітньо-професійною програмою 222 «Медицина», та здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень магістра медицини) зміст анкет містив питання щодо освітнього процесу (оцінка якості викладання лекційних та практичних занять, академічного навантаження, методів викладання та критеріїв оцінки, об'єктивності оцінки знань, практичних навичок та інших академічних досягнень, об'єктивності та справедливості зі сторони викладачів, викладача як фахівця, який володіє матеріалом, вміє мотивувати, зацікавити та створювати умови для креативного мислення, забезпечення рівних можливостей для всіх студентів, наявності та ступеня зворотного зв'язку та швидкості реакції зі сторони викладачів), освітньої програми (задоволеність стратегією програми підготовки, своєчасним інформуванням про зміни, переліком вибіркових освітніх компонентів, можливістю впливати на академічне навантаження по окремим дисциплінам, зокрема співвідношення лекційних та практичних годин, якістю практичної підготовки, переліком обов'язкових клінічних навичок, підготовкою для складання обов'язкових державних компонентів атестації, а саме ЄДКІ (єдиний державний кваліфікаційний іспит) та ОСКІ (об'єктивний структурований клінічний іспит)), менеджменту університету, матеріально-технічного оснащення, умов проживання та забезпечення дозвілля, можливостей паралельного вивчення та набуття мовних, інформаційних та інших компетентностей.

Анкетування професорсько-викладацького складу та здобувачів освіти стало дієвим інструментом для запуску управлінських рішень щодо модернізації навчальної бази, впровадження сучасних технік симуляційного та клінічного відпрацювання практичних навичок, цифрової інформатизації, редакції освітньо-професійної програми з переглядом загальних та спеціальних компетентностей, програмних результатів навчання, створення широких можливостей для врахування індивідуальних освітніх потреб здобувачів вищої освіти (розширення перелік вибіркових освітніх компонент, збільшено обсяг практичної підготовки), програм академічної мобільності, розширено кількість закордонних науковців та здобувачів освіти до університетських наукових проектів.

КОУЧИНГ SOFT SKIILS СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Козяревич-Зозуля Л. В.
кандидат філологічних.наук, доцент
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

Soft skills (м'які/гнучкі навички) – особисті універсальні навички професіонала, необхідні для його успішності [1; 2]. Ці навички дозволяють швидко адаптуватися до нових умов, змінювати професію, приймати нестандартні рішення. До таких навичок зараховують: комуні-кабельність, вміння працювати в команді, вирішувати конфлікти, емоційна гнучкість, креативність тощо [1]. Наявність цих навичок надзвичайно важлива для перекладача аби забезпечити ефективний перекладацький процес.

Представимо вправи на розвиток Soft Skills майбутнього перекладача, які застосовуємо на практичних заняттях з вибіркоих дисциплін англо-мовного циклу:

1. Tell a photo story: *To practice developing narratives, find an interesting photo online and record yourself presenting a story about it. Discuss what you think the backstory is, who the people are, their dreams, their motivations, and anything else that'll tell a compelling story about them.*

2. Make up a definition*: For this exercise, choose a word you don't know the definition of and record yourself saying, with authority, what you think it means. Pay attention to how you can use your voice and intonations to have more command and seem more authoritative.*

3. Questions and Answers with an Expert*: You'll need to find a friend for this one. Choose a topic or job that you don't know much about. Ask your friend to interview you about it and answer their questions as though you're a well-informed expert. This will help you with both your delivery and authority.*

4. Gush about something you don't love*: Choose something you're indifferent about, say, a kitchen utensil, and practice speaking about it enthusiastically. Use your voice, emphasis, and body language to make it seem like the most exciting thing in the universe.*

5. Make a commercial: *Choose an item in your home and create a one-minute commercial about it. Record yourself saying what makes it special, how it can enhance lives, and why everyone needs that item in their corner.*

Другий вид вправ спрямований на вирішення конфліктів. Такі вправи навчають дипломатичним навичкам. Наприклад, вправва *Dizzy Debates*. Мета цих вправ – надати співробітникам можливість запобігати або вирішувати міжособистісні проблеми. Подаємо інструкцію до цієї вправи англійською мовою: *To start the activity, split the groups into teams, or choose two participants. Then, give participants an issue to debate. Debate topics can be large scale problems, such as global warming or dealing with waste within your industry, or more specific scenarios, a dress code for Zoom calls. Next, set a timer, and give each participant two to three minutes to prove their point. Then, switch sides and have participants argue the counterpoint.* Ця вправа навчає учасників розглядати питання з різних боків.

Інший вид вправ на вирішення конфліктів є *You said, I heard*. Ця вправа є простою комунікативною вправою: *One team member starts by making a statement. Another teammate responds by giving their interpretation, in a "you said, I heard format." For example: You said, "When will you have that report ready?" I heard, "You're too slow at your job." The first speaker then reacts with a "you heard, I meant," statement. For instance, You heard, "You're too slow at your job," I meant, "I'm stressed out about being able to get my bosses the data they asked for on time."*

Практика такого спілкування допомагає долати утруднене спілкування та непорозуміння і стимулює емпатію. Учасники вчаться розрізняти між інтенцією та інтерпретацією та вчаться бути свідомими при передачі інформації.

Наступна вправа *Time Traveler Troubles.* Це – рольова гра, у якій кожен гравець виконує роль *time travelers*, водночас інші учасники виступають сторонами конфлікту. Вони пояснюють проблему, а time travelers розповідають про шляхи вирішення у майбутньому. Мета цієї гри – навчити учасників думати нестандартно, йти далі у своїх міркуваннях. Гра навчає бути менш реактивним, а думати як розрядити конфлікт, що допомагає контролювати себе.

3. Вправи на розвиток активного слухання:

Активне слухання – це здатність звертати увагу як на вербальні, так і на невербальні сигнали спілкування.Прикладами вправ на активне слухання є так: «Опустіть очевидне», «Потяг слів» і «Ходи із зав'язаними очима». Метою цих вправ є змістовні розмови та створення середовища, у якому команди можуть працювати злагоджено. Ці ідеї також можуть допомогти учасникам розвинути навички ефективного спілкування.

Отже, *Mime It Out* кожен учасник отримує тему і за 3 хвилини застосовує brainstorm. Інші учасники дізнаються про тему, судячи по невербальним сигналам.

Вправа *Omit the Obvious:* 1. *Choose a topic familiar to all participants. Meet on an online collaborative platform. Read out a list of words and omit one word. Take up to five minutes to discuss an unrelated topic, such as worldwide cuisine. Give participants up to ten seconds to name the missing item among the list of words. With these being the eight planets, participants should identify the missing item, Mars. The Omit the Obvious activity will teach participants the importance of active listening and reinforce memory. You could carry out this activity before a presentation or during a work break.*

Вправа *The Paraphrase Challenge*: *Ask for about ten volunteers, especially if you are working with limited time. Give each participant up to four minutes to talk about a random topic they are passionate about. Let other individuals listen and paraphrase the statement. The speaker can then clarify and correct the audience. The Paraphrase Challenge is a good way to reinforce active listening skills, especially the art of not interrupting speakers.*

Train of Words: Start by requesting that participants form a circle. You can then give the first participant a topic to talk about or let them select their topic of interest. The first participant will whisper a sentence to the individual on the right until the circle is complete. In the end, participants may distort the meaning of the original statement.

Гра *The Absent-Minded Game*: Select a great speaker from your team to present a topic that interests them. Encourage the speaker to use nonverbal cues like hand gestures and expressions. Instruct the audience to engage in negative listening cues. For instance, participants could be fidgety, use poor body posture, yawn, or constantly look at their watches. Let the audience take note of the changes in the speaker's body language and lack of motivation. Ця гра вчить важливості позитивної мови тіла.

Отже, наведені вправи на розвиток Soft Skills сприяють об'єднанню студентів, навчають комунікативним навичкам, покращують навички активного слухання, розв'язання конфліктів тощо. Ці вправи допоможуть стати майбутнім перекладачам кращими комунікаторами.

Література:

1. Казачінер О. С. “Hard Skills” та “Soft Skills” інклюзивно-компетентного вчителя іноземної мови. *Теорія і методика 25 професійної освіти.* 2019. Випуск 10. Т. 1. С. 153–156. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/35.pdf
2. Soft skills: універсальні навички європейського рівня / Іламі Ясна. 2015. URL: https://studway.com.ua/soft-skills/

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ І ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

Колот С. О.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Емоції представляють особливий клас психічних процесів і станів, пов’язаних з інстинктами, потребами, мотивами і відображають у формі безпосереднього переживання значимість явищ і ситуацій, що діють на індивіда, для здійснення його життєдіяльності [7]. Різні класифікації емоцій розкривають особливості їхнього вираження та дії, які визначаються їх функціональним різноманіттям. Наші потреби, бажання, досягнення цілей, успішність спілкування забезпечує багато функцій [1; 3; 7]. Фокусом нашого дослідження є регулятивна функція, яка виражається в тому, що стійкі переживання спрямовують нашу поведінку, підтримують її, змушують долати перешкоди, що зустрічаються на шляху людини.

Багатофункціональність та різноманітність емоцій визначили появу нового концепту в дослідженнях емоційної сфери – емоційного інтелекту. Поняття емоційного інтелекту (ЕІ) вперше запровадили П. Селовей, Дж. Майєр та Д. Карузо, визначивши його як здатність відстежувати власні та чужі почуття та емоції, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для спрямування мислення та дій [15; 16]. Визначення стало основою для створення моделі емоційного інтелекту (ЕІ), відповідно до якої ЕІ сприймається як здатність переробляти інформацію, що міститься в емоціях: визначати їх значення, зв’язки один з одним, використовувати емоційну інформацію як основу для мислення та прийняття рішень. Чотирьохкомпонентна модель ЕІ

містить гілки: сприйняття, ідентифікація емоцій, їх вираження; фасилітація мислення; розуміння емоцій; управління емоціями [7; 14; 15; 16]. Подальший розвиток концепт ЕІ отримав у змішаній моделі Д. Гоулмена, яка включає чотири компоненти: самосвідомість, самоконтроль, соціальне розуміння, управління взаємовідносинами [2; 16]. Ще одна змішана модель ЕІ, розроблена Р. Бар Оном, містить п'ять широких сфер ЕІ, які діляться на приватні підкомпоненти: 1. Пізнання себе: усвідомлення своїх емоцій, впевненість у собі, самоповагу, самоактуалізація, незалежність. 2. Навички міжособистісного спілкування: емпатія, міжособистісні стосунки, соціальна відповідальність. 3. Здатність до адаптації: вирішення проблем, зв'язок із реальністю, гнучкість. 4. Управління стресом: стійкість до стресу, контроль імпульсивності. 5. Переважний настрій: щастя, оптимізм [16].

У моделях ЕІ робиться акцент на індивідуальних відмінностях людей у тому, як вони ідентифікують, розуміють, виражають, регулюють та використовують власні емоції та емоції інших людей. Різні випадки регуляції є повністю незалежними у кожної конкретної людини, навпаки, люди демонструють певну послідовність у своїх звичках регуляції: коли, як і який компонент емоції вони регулюють. Іншими словами, кожній людині притаманний певний стиль регуляції емоцій, який робить його передбачуваним. При цьому регуляція емоцій вважається адаптивною, якщо здійснюється досить гнучко і відповідає поставленим цілям [10; 15; 16]. Людям з розвиненим ЕІ властива установка на внутрішньоіндивідуальне та міжіндивідуальне довгострокове виживання та благополуччя. Ці процеси опосередковуються тим культурним середовищем, у якому людина живе [6]. Позитивний вплив розвиненого ЕІ позначається успішною адаптацією у багатьох сферах життєдіяльності людини. Зокрема, відзначається вища задоволеність життям, поліпшення суб'єктивних та об'єктивних показників здоров'я, посилення соціальної підтримки, краща якість соціальних та подружніх відносин, підвищення академічної та робочої успішності [10; 16].

Емоційне підґрунтя компонентів розглянутих моделей досить очевидне. Оскільки емоції є вирішальними чинниками щодо дій людини у широкому спектрі життєдіяльності, питання, як найкраще ними управляти з метою оптимального функціонування, набуває особливої актуальності. З цієї точки зору важливим вважається такий компонент моделей, як «емоційна саморегуляція» – «здатність реагувати на життєві події соціально прийнятним способом, зберігаючи достатню гнучкість, щоб допускати спонтанні реакції, але відкладати їх у разі потреби» [7; 15]. У моделі Майєра з колегами емоційна саморегуляція представлена гілкою «управління емоціями», Гоулмен

включає її як «вміння контролювати свої емоції», а Бар Он – як елемент здібностей «контроль імпульсивності» і «гнучкість».

Запропонована Гроссом модель емоційної регуляції (ЕР) демонструє управління емоційним процесом, яке відрізняється від емоційної регуляції в моделях ЕІ. Актуальними темами досліджень емоційного регулювання в моделях ЕР є: умови виникнення емоцій, процеси їх регуляції, дослідження її мотиваційних та когнітивних детермінант, вивчення закономірностей процесу емоційного регулювання залежно від специфіки регульованої діяльності тощо.

Під регуляцією емоцій розуміється комплекс усвідомлюваних та неусвідомлюваних психічних процесів, які посилюють, послаблюють або утримують на одному рівні якість та інтенсивність емоційних реакцій та емоційних станів людини [10; 11; 12; 13]. Регуляція емоцій за моделлю Гросса дозволяє враховувати її процесуальний характер, за допомогою якого люди змінюють розвиток емоційної реакції. Усвідомлення емоції, що виникла, у певному контексті, сигналізує, чи слід її регулювати. Ціль регуляції визначає, як саме слід регулювати емоцію. Регулювання емоцій може включати придушення, збереження чи посилення емоцій і спрямоване на виявлення безлічі способів, з яких воно здійснюється. Стратегія регуляції ситуативно зумовлена і апріорі не може бути адаптивною чи неадаптивною, головне, щоб вона відповідала цілям регулятора. Стратегія регулювання емоцій визначає засоби, які можуть бути ефективними для досягнення мети [12]. Модель емоційного регулювання ЕР розглядає два типи стратегій. Перший тип – стратегії, сфокусовані на сприйнятті та оцінці суб'єктом ситуації, що передує виникненню емоційної реакції: вибір ситуації, зміна ситуації, керування увагою, когнітивні зміни. Другий тип стратегій – ті, що застосовуються після генерації емоційної відповіді – модуляція відповіді. У першому випадку регулюється спрямованість суб'єкта на ситуацію, яка може викликати емоцію, у другому випадку регулюється сама емоція та її наслідки: фізіологічні, поведінкові та суб'єктивне переживання [13].

Таким чином, якщо конструкт емоційного інтелекту ЕІ дозволяє виявити індивідуальні відмінності в регуляції емоцій, модель процесу регуляції емоцій ЕР сприяє характеристиці та організації процесів регуляції емоцій, що лежать в основі конструкту емоційного інтелекту.

Література:

1. Вилюнас, В.К. Функции эмоций. URL: http://old.istu.ru/unit/epign/siip/psiped/3604/
2. Гоулман, Д. Емоційний інтелект. Vivat, 2020. 520.

3. Ильин, Е.П. Роль и функции эмоций. URL: https://psychologos.ru/articles/view/rol-i-funkcii-emociy-e.p.-ilin.

4. Назарук Н.В. Психологічний аналіз моделей емоційного інтелекту. *Теорія і практика сучасної психології.* 2018. № 3. 61–65.

5. Падун М.А. Регуляция эмоций: процесс, формы, механизмы. *Психологический журнал*. 2010. Т. 31. № 6. 57–69.

6. Панкратова А.А. Подход Дж. Гросса к изучению эмоциональной регуляции: примеры кросс-культурных исследований. *Вопросы психологии*. 2014. № 1. 147–155.

7. Понятие и модель эмоционального интеллекта. URL: https://studbooks.net/1718755/psihologiya/ponyatie_model_emotsionalnogo_intellekta

8. Психологічний словник / авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергєнкова ; за ред. Н.А. Побірченко. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf

9. Шукшина Л.В. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и саморегуляции у современной молодежи. *Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования.* 2022. Т. 11. № 1А. С. 217–225. DOI: 10.34670/AR.2022.66.44.025

10. Barret, L.F., Gross, J.J. Emotion intelligence: a process model of emotional representation and regulation. *Emotions: Current Issues and Future Directions* / eds T.J. Mayene and A. Bonnano. N-Y : Guilford. 2001. 286–310.

11. Gross, J.J. Emotonal regulation: conceptual and empirical faundations. *Handbook of Emotion Regulation* / ed. J.J. Gross. N-Y : Guilford Press. 2014. 3–20.

12. Gross, J.J., Jazaieri, H. Emotion, emo*t*onal regulation, and psychopathology: an affective science perspective. *Clin. Psychol. Sci.* 2014. 2, 387–401. DOI: 10.1177/2167702614536164

13. Gross, J.J., Thompson, R.A. Emotion regulation: faundations. *Handbook of Emotion Regulation*. / ed. J.J. Gross. N-Y: Guilford Press. 2007. 3–24.

14. Kolot, Svitlana A., Khristich, Anna L., Polic, Viktor. Emotional management as a component of effective team management. *Applied Aspects of Information Technology*. 2020. Vol. 3, No. 2: 85–97. DOI: 10.15276/aait.02.2020.6

15. Mayer, J.D. & Salovey, P. Personality moderates the effects of affect on cognition. *Affect, cognition and social behavior*. Toronto : Hogrete. 1988. 87–99.

16. Pena-Sarrioandia, A., Micolajczak, M., Gross, J.J. Integrating emotion regulation and emotional intelligence traditions: a meta-analysis. *Front. Psychol*. 2015. 6:160. DOI: 10/3389/fpsyg.2015.00160

ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Комаринська З. М.
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Сфера соціального забезпечення на сучасному етапі, як і вся соціальна політика Української держави, перебуває у стадії реформування та переживає нові виклики, пов'язані із війною рф проти України. Новітні умови потребують великої кількості фахівців соціальної сфери. Ці спеціалісти, соєю чергою, повинні володіти як високими професійними якостями, так і морально-етичними цінностями. Зараз дедалі частіше говоримо про емоційну стійкість та витривалість українців.

Соціальні працівники, поряд з представниками інших професій, що забезпечують різнопланову допомогу переселенцям, біженцям, внутрішньо переміщеним особам, мають бути емоційно зрілими особистостями. Для них важливо сприймати ситуації невизначеності та приймати їх і бачити в них можливості для зміни життєвих ситуацій своїх підопічних. Ось чому одним з головних завдань у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери соціального забезпечення є формування зрілих, емоційно стійких особистостей. Не можемо не погодитися з відомим дослідником інтелекту Робертом Стернбергом [1], котрий усвідомивши обмеженість вимірів IQ, запропонував виділяти три складники у розумових здібностях людини:

1) аналітичний інтелект (абстрактне мислення);
2) творчий інтелект (створення нових ідей);
3) практичний інтелект, який допомагає нам в соціальній взаємодії.

Серед важливих навичок XXI ст. виділяють емоційний інтелект, ґрунтуючись на значущості емоційного інтелекту у нашому житті. Під емоційним інтелектом розуміємо уміння мотивувати себе, здійснювати саморегуляцію емоцій, уміння розуміти емоції інших і вибудовувати взаємодію з людьми [2]. Ці якості повною мірою належать до особистісних характеристик соціальних працівників. Для того, аби бути результативним, досягати успіху у професійній діяльності недостатньо мати грунтовні знання із однієї сфери, варто володіти знаннями із суміжних, споріднених галузей, бути готовим до змін сфери діяльності.

Заклади вищої освіти мають працювати на випередження, здійснюючи професійну підготовку спеціалістів сьогодні «на завтра». Досить добре у цьому напрямку зарекомендували себе «м'які» навички (Soft skills). Якщо із «твердими» навичками (Hard skills), здебільшого, все зрозуміло, вони покликані відпрацювати до автоматизму професійні знання та вміння, то над розвитком «м'яких» навичок треба попрацювати. Це, переважно, комунікативні та управлінські вміння. Їх характеристики пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми, це людські якості, а також комунікативні та управлінські вміння: знаходити підхід до людей, переконувати, зберігати позитивне ставлення, бути гнучким у поведінці, вміти вирішувати проблеми, працювати «під тиском» та в стресових ситуаціях, встановлювати взаємовідносини, працювати в команді, слухати й розуміти співрозмовника, проводити переговори, презентації, вести дискусії тощо. «М'які» навички дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності людини.

У розвитку «м'яких» навичок якраз найповніше, на нашу думку, розкривається емоційний інтелект. Загалом, емоційний інтелект окреслюють як уміння визначати емоції інших та розуміти власні емоційні стани. Проте, це визначення невповні дає усвідомлення значущості емоційного інтелекту в нашому житті. У рейтингу навичок, необхідних для успішної кар'єри, складеному на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2016 році, емоційний інтелект посідає шосту позицію з десяти. Ще одним визначенням емоційного інтелекту є уміння мотивувати себе, уміння здійснювати саморегуляцію своїх емоцій, уміння розуміти емоції інших і вибудовувати взаємодію з людьми.

Якщо розглядати емоційний інтелект у такому вимірі, тоді стає зрозумілим, наскільки він важливий. Оскільки без саморегуляції власних емоцій, без самомотивування не буде ніяких досягнень. У щоденному житті не так вже й багато ситуацій, де необхідно застосовувати наш IQ, а от регулювати свої емоції, мотивувати свою діяльність нам доводиться щодня. Через емоційний інтелект формується довіра, яка є важливим чинником для соціальних працівників під час роботи з клієнтами. Вона виникає у процесі роботи і формується через самомотивацію, чесність, відкритість, вміння керувати емоціями своїми та своїх клієнтів, розуміння їх почуттів та переживань. Коли ретранслюємо теоретичні знання, отримані під час проходження навчальних курсів, у практичну площину, розуміємо, що велике значення має ще й практична складова професійної підготовки. Йдеться про різні види практик (ознайомчу, начальну, виробничу тощо), які протягом усього періоду опанування освітніх компонентів освітньої програми зі спеціальності «Соціальне забезпечення» дають можливість застосувати отримані знання

у практичних ситуаціях. Апробовуючи їх, майбутні працівники переконаються у їх важливості, докладатимуть більше зусиль до їх опанування, за допомогою емоційного інтелекту та його складових за кожною професійною проблемою для вирішення бачитимуть, перш за все, людину. У цьому їм у нагоді стає емоційний інтелект.

Література:

1. Роберт Стернберг URL: http://ni.biz.ua/6/6_5/6_5217_robert-sternberg.html (дата звернення: 27.03.2023)

2. Критичне мислення для освітян. Онлайн курс на платформі «Prometeus». URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course v1:CZ+CTFT101+2017_T3/about (дата звернення: 02.08.2022)

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Кононова О. Є.
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, економіки та підприємництва
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Основи професійної комунікації, продуктивного спілкування закладаються в процесі університетської підготовки спеціалістів, продовжують вдосконалюватись під час роботи в тій або іншій галузі. Студенти економічних спеціальностей повинні володіти вказаними навичками, оскільки вони впливатимуть не тільки на їх професійні успіхи, а і на ефективність підприємств, на яких вони будуть працювати. Якісні комунікації із учасниками ринкового середовища, їх довгострокова перспектива, багато інших аспектів є результатами успішного розвитку вказаних навичок. Вказані навички є складовими такої загальної пізнавальної здібності як соціальний інтелект. Поняття особливостей розвитку соціального інтелекту в сфері підготовки студентів, в тому числі тих, які отримують вищу економічну освіту набуває актуальності в сучасній науковій думці. Розглянемо окремі підходи щодо аналізу даного процесу.

В дослідженні К. Югун, Б. Арібас [5] представлено результати емпіричних досліджень зв’язку між комунікативними навичками та

рівнем соціального інтелекту студентів, їх аналіз показав існування низького, помірного, позитивного і високого впливу на рівні вказаних змінних. Автори доводять потребу постійного вдосконалення комунікаційних навичок студентів, які є майбутніми фахівцями в сферах, де потрібна висока соціальна взаємодія. Доведено, що групи, в яких є студенти, які щомісяця читають більше 5 книжок в сфері комунікацій, людських стосунків і обговорюють їх із одногрупниками, вирізняються більшим соціальним інтелектом, аніж ті групи, де відсутні такі особи.

Робота Р. Свайна і співавторів [4] присвячена питанню оцінки стану соціального інтелекту із застосуванням показників самооцінки, які, за твердженням авторів можуть бути використані педагогами в процесі покращення рівня сформованості даної здібності у студентів, яким вони потрібні для подальших професійних успіхів. Автори пропонують шкалу соціального інтелекту, яка виступає мірою самооцінки, яка перевіряє розвиток трьох складових факторів, зокрема: ступінь здатності обробки соціальної інформації, яка надходить в соціальному середовищі; ступінь соціальних навичок (вміння почати розмову із незнайомою людиною, здатність утримати увагу співрозмовника тощо); ступінь соціальної обізнаності. Дослідники зазначають, що компоненти соціального інтелекту в рамках даного оцінювання включають сприйняття внутрішніх станів, спілкування з людьми, знання про соціальні та життєві правила, проникливість і чутливість у складних ситуаціях, соціальні техніки, сприйняття перспективи та соціальну адаптованість.

В роботах Е. Фройд і співавторів [3], К.-К. Карбон [1] доведено, що у осіб, які мають високий рівень сформованості соціального інтелекту та його складових, є висока здатність до якісної соціальної взаємодії в умовах зниження рівня контактів через обмеження, зокрема, при носінні медичних масок під час пандемії, які закривають частину обличчя, не дають змогу бачити міміку співрозмовника. Розвинені здібності соціального інтелекту дозволяють студентам-економістам успішно соціалізуватись у робочому колективі, організовувати ефективну взаємодію та налагодження зв’язків із новими бізнес-партнерами компанії навіть під час таких соціальних обмежень.

Заслуговують уваги положення дослідження М. Франковського і співавторів [2], в якому висунуто та проаналізовано зміст і особливості такої складової соціального інтелекту, як соціальна дратівливість. Автори наголошують, що ця складова формується на рівні культури і відповідно має певні схожі риси у осіб із близькими культурами. Також наголошується на потребі розвитку навичок протидії виникнення ознак соціальної дратівливості у майбутніх фахівців, особливо тих, які будуть

свою професійну кар'єру як менеджери із комунікацій, менеджери із продажу тощо.

Аналіз наукових робіт свідчить про те, що потреба розвитку складових соціального інтелекту у студентів економічних спеціальностей є актуальною. Впровадження напрямків підготовки фахівців з урахуванням необхідності формування навичок в зазначеній сфері сприятиме їх кар'єрному росту та ефективному ринковому розвитку компаній, які функціонують в різних секторах економіки.

Література:

1. Carbon C.-C. Wearing face masks strongly confuses counterparts in reading emotions. *Frontiers in Psychology*. 2020. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.566886
2. Frankovský M., Birknerová Z., Zbihlejová L., Medviď M. Social intelligence in the cultural context: comparison of Ukrainian and Slovak managers. *Economic Annals-XXI.* 2018. Vol. 169(1-2). P. 62–66.
3. Freud E., Andreja Stajduhar R., Rosenbaum S., Avidan G., Ganel T. The COVID-19 Pandemic masks the way people perceive faces. Scientific Reports. 2020. URL: https://doi.org/10.1038/s41598-020-78986-9
4. Swain R.H., O'Hare A.J., Brandley K. et al. Individual differences in social intelligence and perception of emotion expression of masked and unmasked faces. *Cogn. Research.* 2022. Vol. 7. Iss. 54. https://doi.org/10.1186/s41235-022-00408-3
5. Uygun K., Aribas B.B. Examining the Relationship between Social Intelligence Levels and Communication Skills of Prospective Social Studies Teachers. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*. 2020. Vol. 15(1). P. 232-252. doi: 10.29329/epasr.2020.236.13

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУ У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ

Корейба Л. В.
кандидатка ветеринарних наук,
доцент кафедри ветеринарної хірургії і репродуктології
Дніпровський державний аграрний університет
м. Дніпро, Україна

Емоційний інтелект – це те, що дозволяє нам зрозуміти себе та світ, у якому ми живемо. Це те, що допомагає нам долати труднощі життя.

Розрізняють два основні фактори, що визначають емоційний інтелект – когнітивний інтелект (здатність мислити раціонально, діяти цілеспрямовано та керувати своїм оточенням) і соціальний інтелект (усвідомлення себе та інших).

В останні роки велика кількість досліджень виявила внесок емоційного інтелекту та соціально-емоційних навичок у такі галузі, як формування Soft-Skills у здобувачів вищої освіти; фізичне й психологічне здоров'я; міжособистісні стосунки, ефективність і успіх в академічних дослідженнях та в широкому діапазоні організацій, професій і рівнів зайнятості [1–4].

Емоційний інтелект також відіграє важливу роль у навчанні та роботі. Вважається важливим предиктором довгострокового кар'єрного успіху, задоволеністю життям та суб'єктивного щастя й благополуччя, а також значної негативної поведінки, пов'язаної з ризиком для здоров'я [1; 3].

Виділяють п'ять основних категорій емоційного інтелекту – це самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички. Ці категорій не є статичними чи фіксованими, оскільки їх можна покращувати підвищуючи кваліфікацію.

В останні роки було досягнуто широкої наукової згоди щодо вкладу емоційного інтелекту та емоційно-соціальних навичок у фізичне і психічне здоров'я, міжособистісні стосунки, в академічні досягнення й результати роботи в різних організаціях і професіях в усьому світі [1–8].

Термін «емоційний інтелект» став дуже популярним у діловому світі і нещодавно проник у ветеринарну медицину. Цей термін охоплює ті якості та навички, які не вимірюються тестами IQ, але відіграють важливу роль у досягненні успіху в роботі та житті. Викладачі ветеринарної медицини часто включають їх у категорію, яка називається «нетехнічні компетенції» (що включає, наприклад, комунікативні навички) і визнають, що лікарі ветеринарної медицини потребують додаткової підготовки в цій галузі для досягнення успіху.

На сучасному ринку фахівці ветеринарної медицини з великим досвідом кар'єрного росту, управління практикою та діловими навичками користуються значною перевагою у досягненні фінансового успіху. Хоча є достатньо доказів того, що наукові та клінічні навички випускників закладів ветеринарної медицини високі. Є також дані, які свідчать про те, що додаткові можливості у сфері бізнесу можуть сприяти більшому економічному успіху.

Як зазначається в короткому викладі KPMG, ветеринарна медицина має внести зміни до своїх «поточних методів ведення бізнесу та підходів», щоб досягти успіху в майбутньому. За даними KPMG 36% галузевих роботодавців повідомили про те, що деяким робочим місцям в їхніх компаніях висуваються особливі вимоги до працівників, за яких посаді не відповідає фахівець, який володіє лише ветеринарною освітою. Найчастіше згадані напрямки додаткового навчання включали бізнес, адміністрування, управління персоналом, продаж і маркетинг, а також володіння фінансовими навичками. Нинішні гендерні тенденції у сфері ветеринарії дають додатковий імпульс підвищення поширеності кар'єрного росту та навчання діловим навичкам.

Розуміння й управління емоціями безсумнівно має вирішальне значення і дуже важливе для практики у ветеринарних закладах, особливо в роботі з домашніми тваринами-улюбленцями. Доведено, що це є найбільш важливими якостями при виборі власниками тварин лікаря для своїх вихованців. Адже домашні тварини, зокрема, собаки можуть виражати емоції підняттям голови, вилянням або опусканням хвоста, скигленням чи гавкітом. Тому взаємодія людини з тваринами має першочергове значення.

Отже, концепція емоційного інтелекту пропонує спеціальності «Ветеринарна медицина» конструкцію, яка може покращити освіту здобувачів середніх та вищих навчальних закладів.

Література:

1. Кобякова О.С., Деев И.А., Куликов Е.С., Малых Р.Д., Тюфилин Д.С. Эмоциональный вклад интеллекта и его роль в профессиональном успехе. *Живая психология.* 2018. Том 5 (4) . С. 329–344.

2. Управління соціальним інтелектом як фактором впливу на формування Soft-Skills у здобувачів вищої освіти І.К. Лядський, Д.В. Дячков. *Таврійський науковий вісник. Сер. Економіка*. 2022. № 13. С. 108–114.

3. Emotional intelligence in medical education: a critical review. Cherry MG, Fletcher I, O'Sullivan H, Dornan T. Med Educ. 2014 May;48(5):468–78. doi: 10.1111/medu.12406.PMID: 24712932 Review.

4. Cake MA, Bell MA, Williams JC, Brown FJ, Dozier M, Rhind SM, Baillie S. Med Teach. 2016 Jun;38(6):550-63. doi: 10.3109/0142159X. 2016.1173662. Epub 2016 May 4.PMID: 27145182 Review.

5. Response of a veterinary college to career development needs identified in the KPMG LLP study and the executive summary of the Brakke study: a combined MBA/DVM program, business certificate program, and curricular modifications.

Kogan LR, McConnell SL, Schoenfeld-Tacher R.J Am Vet Med Assoc. 2005 Apr 1;226(7):1070–76. doi: 10.2460/javma.2005.226.1070.PMID: 15825731

6. Which professional (non-technical) competencies are most important to the success of graduate veterinarians? A Best Evidence Medical Education (BEME) systematic review: BEME Guide No. 38.

7. Understanding Non-Technical Competencies: Compassion and Communication among Fourth-Year Veterinarians-in-Training. Hess-Holden CL, Jackson DL, Morse DT, Monaghan CL.J Vet Med Educ. 2019 Winter;46(4):506-517. doi: 10.3138/jvme.0917-131r1. Epub 2019 Feb 26. PMID: 30806557

8. Cross-Sectional Assessment of the Emotional Intelligence of Fourth-Year Veterinary Students and Veterinary House Officers in a Teaching Hospital. Adin DB, Royal KD, Adin CA.J Vet Med Educ. 2020 Apr; 47(2):193–201. doi: 10.3138/jvme.0518-065r. Epub 2019 Jun 13.PMID: 31194633

АКТУАЛЬНІСТЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ ТА НАЛЕЖНОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Корольчук О. Л.
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри наук про здоров'я
факультету здоров'я та фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Реалії сучасності – це життя у постійній трансформації, коли питання проблем виживання, забезпечення якісного розвитку та якості життя як для окремих країн, так і на індивідуальному рівні постають на новому, ще більш високо актуальному рівні. Головним критерієм стану і розвитку на сучасному етапі є критерій якості життя, оскільки саме за ним людина орієнтується у всій своїй поведінці.

Ера розвитку інформаційного суспільства з кратним збільшенням обсягів, швидкості та можливостей передачі і отримання, обробки і трансформації інформації, щоденні виклики, яких стало безліч спонукають людей рухатися на шаленій швидкості у нові реалії, що змінюються майже щодня. За останні пару десятків років світ перестав бути стабільним та прогнозованим, принаймні у довгостроковій перспективі – мінливість, невизначеність, складність, неоднозначність, так званий світ «ВУКА» (озвучений американськими військовими на початку 1990-х років) став новою парадигмою життєдіяльності та розвитку. Стало важливим вміти пристосовуватися до змін турбулентного часу й управляти чинниками впливу, поєднаність впливів та комплексність наслідків яких часто важко передбачити. Світ сьогодення – «BANI» – крихкий, тривожний, нелінійний, незбагненний ще більш швидкий, складний і непрогнозований: світ систематизації подій, які ми переживаємо, та реакцій на них. Світ, у якому складно встановити причинно-наслідкові зв'язки, передбачити результати дій і подій, коли більша кількість даних може бути контрпродуктивною. Накопичення знань, досвіду сьогодні не задовольняють можливостей стабільної безпеки і захищеності, адже раптовий вплив нового чинника, на фоні вливу інших багатьох, (корона, землетрус, війна) – посилюють хаос, вибухи, неконтрольованість, тривожність – у таких умовах бути задоволеним, забезпеченим та проживати повноцінно якісне життя стало значно важче.

Сьогодні Україні переживає травмуючи події війни, коли на людей, як головний ресурс та потенціал країни, впливає безліч стрес-факторів, посилених травмами війни, частина з яких є невидимі, частина – проявлятиметься роками, формуючи можливості, ресурси, впливаючи на якість життя. Актуальність питань щодо формування можливостей протистояти та профілактувати патологічні наслідки у всіх сферах життєдіяльності не викликає сумнівів.

Якість, за визначеннями окремих авторів, це сукупність характеристик об'єкта, які відносяться до його здатності задовольняти встановлені або передбачені вимоги. Так, наприклад, К. Ісікава розглядав її, як «властивість, що реально задовольняє споживачів»; Дж. Джуран (J. Juran) – як «зовнішнє та внутрішнє задоволення споживача» [1]; Міжнародна організація із стандартизації (ISO 8402-86) трактує термін «якість», як сукупність властивостей та характеристик продукції чи послуги, які придають їм спроможність задовольнити обумовлені чи припустимі потреби. У відповідності до останніх уточнень, «якість» тлумачать як сукупність характеристик об'єкта, які стосуються його здатності задовольнити встановлені та передбачеі потреби (ДСТУ 3230-95 та ISO). Основні уточнення стосувалися зміни терміну «властивість» на термін «характеристика», що більш точно відбиває суть поняття

«якість» та більше детально описує об'єкт і його задоволення. Якість – це також й характерна ознака, властивість, риса; це внутрішня специфічна визначеність, що формує різницю.

Якість життя – сприйняття суб'єктивних та об'єктивних цінностей, які означають, що людина може досягти загального добробуту у всіх соціальних сферах, і що вона може отримати доступ до необхідних благ та задовольнити свої життєво важливі потреби. Якість життя охоплює функціонування людини в фізичній, емоційній, академічній, професійній та соціальній сферах, та останнім часом викликає інтерес науковців, уряду та організацій [3]. Когнітивні процеси оцінювання, спосіб, яким люди думають про свої життєві обставини або сприймають їх, також пов'язані з якістю життя [4].

Емоційний інтеллект – здатність сприймати, розуміти та регулювати власні емоції та емоії інших [5; 6]; – риса особистості [7]; – когнітивна здатність обробляти емоційну інформацію для адаптивного вирішення конфліктів [8] – є вагомою передумовою якості життєдіяльності. Вважається, що емоційний інтеллект пом'якшує несприятливий вплив на психічне здоров'я; пов'язаний із більшим задоволенням, успіхом у роботі і кращим здоров'ям. Люди з вищим емоційним інтеллектом мають більш розвинені соціальні навички, менш конфліктні та краще справляються з емоційними труднощами [1].

Якість життя опосередковується й резільєнтністю – більш резільєнтні люди зосереджені на розвитку своїх стосунків, реалізації мрій, розвитку незалежності та збалансованому способі життя, а не на очікуванні погіршення свого здоров'я. Дослідження доводять, що подолання стресорів, негараздів дає можливості людині змінити те, як вона сприймає стресори, що покращує резільєнтність та, у свою чергу, підвищує якість життя [4]. Емоційний інтеллект забезпечує активізацію власних ресурсів у кризових життєвих ситуаціях, налаштування системи дружніх і відкритих взаємин з оточуючими людьми, можливості уникнути згубного впливу стресу та має формуючий сплив на усвідомленість, яка асоціюється з більшою психологічною адаптацією до впливу стресору. Це допомагає людині профілактувати психічні розлади, як посттравматичні стресові, депресія, тривога – формуючи резільєнтність – рису, яка допомагає людям справлятися з негараздами та відновлюватися, продовжуючи розвиток.

Усвідомленість та резільєнтність здійснюють прямий і опосередкований вплив на якість життя, адже забезпечують людям можливості та ресурси ефективно справлятися з думками та емоціями, регулювати їх та підвищувати якість життя. Якість життя є елементом, що здатний забезпечити розвиток та покращання резільєнтності. Тому питання проведення подальших досліджень щодо формування та удосконалення

рівня резільєнтності, емоційного інтелекту, усвідомленості людей, їх взаємозвязків та взаємовпливів є важливими як для науковців та практиків, так і для управління на всіх його рівнях, особливо за сучасних особливостей умов життєдіяльності людини в Україні та світі.

Література:

1. Vilca-Pareja V, Luque Ruiz de Somocurcio A, Delgado-Morales R, Medina Zeballos L. Emotional Intelligence, Resilience, and Self-Esteem as Predictors of Satisfaction with Life in University Students. *International Journal of Environmental Research and Public Health.* 2022; 19(24):16548. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph192416548
2. Загальне управління якістю : підручник / О.В. Нанка, Р.В. Антощенков, В.М. Кісь, І.О. Листопад, Н.І. Моісєєва, І.В. Галич, А.О. Никифоров. Харків: ХНТУСГ, 2019 р. – 205 с.
3. Cheung S, Xie X, Huang CC. Mind Over Matter: Mindfulness, Income, Resilience, and Life Quality of Vocational High School Students in China. 2020. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph17165701
4. Schwartz C.E., Michael W., Rapkin B.D. Resilience to health challenges is related to different ways of thinking: Mediators of physical and emotional quality of life in a heterogenous rare-disease cohort. Qual. Life Res. 2017. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35377055/5.
5. Mayer, J.D.; Caruso, D.R.; Salovey, P. The Ability Model of Emotional Intelligence: Principles and Updates. Emot. Rev. 2016, 8, p. 290–300.
6. Sha, J.; Tang, T.; Shu, H.; He, K.; Shen, S. Emotional Intelligence, Emotional Regulation Strategies, and Subjective Well-Being Among University Teachers: A Moderated Mediation Analysis. Front. Psychol. 2022, 12, 811260. p. 4–6.
7. Petrides, K.V.; Perazzo, M.F.; Pérez-Díaz, P.A. et all. / Trait Emotional Intelligence in Surgeons. Front. Psychol. 2022. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.829084
8. Gavín-Chocano Ó, Molero D, Ubago-Jiménez JL, García-Martínez I. Emotions as Predictors of Life Satisfaction among University Students. Int J Environ Res Public Health. 2020 URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33348730

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НЕЗАВЕРШЕНОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

Коцко Т. А.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту підприємств
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Освітня політика є одним із стратегічних напрямів державної політики, який визначає стратегічні перспективи національної конкурентоспроможності та формує стійкі передумови забезпечення національної безпеки за цілим комплексом складових – економічною, соціальною, соціально-демографічною, гуманітарною, військово-політичною тощо [1, с. 5–8]. *Протягом багатьох років в Україні не вдалось реформувати освітню сферу та створити ефективну модель освітньої системи, незважаючи на кардинальну її перебудову* [2, с. 11–13]. У результаті, було не лише втрачено освітній і науковий потенціал СРСР, але і не сформовано передумов для його ефективної трансформації і розвитку.

Перш за все слід відзначити, що *на державному рівні в Україні, роль освіти ніколи на розглядалась в якості безпекового пріоритету, як стратегічно важливий напрям політики національної безпеки, як інструмент утвердження незалежності країни, демократизації суспільства, формування державницького, європейського світогляду молодого покоління.* Сфера реформування освіти скоріше стала сприятливим середовищем для політичних спекуляцій, зручною платформою реалізації кар'єрних інтересів окремих науковців, освітян, політичних діячів тощо. Як результат, *освітня система не просто деградувала, а перетворилась на сферу ескалації загроз національній безпеці, фактор поглиблення та зміцнення диспропорцій в економіці, ослаблення її конкурентоспроможності, і що дуже важливо – саме стратегічної конкурентоспроможності* [1, с. 11]. У перспективі такі проблеми визначатимуть характер участі країни у міжнародному поділі праці. Низька ефективність інституцій у поєднанні з проблемами економічного розвитку, лише сприяли посиленню зазначених тенденцій.

Намагання реформувати освіту та науку в умовах тривалої неспроможності держави як суб'єкта політики забезпечити стійке економічне зростання, в умовах проциклічного характеру макроекономічної

динаміки, колосального потенціалу макроекономічної нестабільності, виявилось фундаментальною причиною низької ефективності реформ, ефекти яких генерували та продовжують генерувати загрози національній безпеці. Посилення міжрегіональних диспропорцій економічного розвитку, втрата промислового комплексу через військову агресію Російської Федерації, значна активізація міграційних тенденцій, на фоні низької ефективності державного управління в цілому, поставили перед освітою та наукою України нові виклики.

У процесі розроблення реформ, мало місце повне ігнорування економічної специфіки країни, специфіки її промислового комплексу, структури економіки, наукового потенціалу, а відтак і пріоритетів соціально-економічних трансформацій. За таких умов, *орієнтація виключно на класичні постулати ліберально-орієнтованої політики, виявилась помилковою, неспроможною забезпечити якісні зміни в освітній та науковій системах країни.* Саме такий підхід сприяв занепаду технічної освіти.

У цьому контексті, *слід також відзначити і проблему неузгодженості освітньої політики з основними напрямами економічної політики держави,* перш за все у розрізі стратегічних пріоритетів. Подібна проблема є характерною особливістю моделі українських реформ в цілому. Дуже часто, тактичні кроки політики суперечили стратегічним пріоритетам. Наприклад, мотиваційною основою окремих заходів економічної політики, була орієнтація на скорочення системи витрат в освітній сфері, при тому на різних рівнях управлінської ієрархії, що суперечило базовим пріоритетам освітньої політики.

Процеси децентралізації державного управління в освіті були об’єктивно необхідними і забезпечили ряд позитивних зрушень. Разом з тим, *незавершеність процесів децентралізації системи державного управління в цілому, суперечливий характер перерозподілу повноважень між центром та регіонами у сфері управління освітою, обумовили і певні загрози,* оскільки місцеві органи влади дуже часто ігнорують стратегічні пріоритети пов’язані з розвитком освіти, керуються виключно фінансовими інтересами громад, а не розвитком їх освітнього потенціалу, залишаючи за собою можливості впливу на перерозподіл ресурсів, процеси конкурсного відбору, атестації кадрів тощо. Так, наприклад, в системі середньої освіти конкурси на посади директорів шкіл виявились непрозорими, голови громад знайшли можливості впливу на зазначені процеси. Розширені повноваження директорів шкіл обумовили корупційні явища у сфері кадрової ротації серед педагогів. Такі тенденції матимуть негативний вплив на процеси трансформації освітнього середовища на різних рівнях, що ми спостерігаємо уже і сьогодні. Важливо наголосити, – вони є прямим наслідком непродуманості реформ.

Нова система кадрового забезпечення в освітній сфері, – окрема проблема, важливість якої неможливо переоцінити. Саме ефективність кадрового забезпечення, кадрового відбору визначатиме перспективи подальшої реалізації тактичних і стратегічних кроків реформування, реальні зміни в освіті. Новий підхід до кадрового відбору на керівні посади в системі освіти не обумовив відчутних позитивних змін, разом з тим, призвів до цілого ряду негативних наслідків. Суперечливість законодавчої бази дозволила в черговий раз переобиратись претендентам на керівні посади у вищих навчальних закладах, – ректорам, деканам, завідувачам кафедрами тощо, що обмежило можливості прогресивних змін в освітньому середовищі, посилило консервацію управлінської системи, управлінської культури.

Систематизуючи проблеми ефективності трансформацій в освітній сфері країни, які мають як пряме, так і опосередковане відношення до безпекової складової реформ, слід звернути увагу на такі з них:

– *при розробленні політики реформування освіти ігноровано соціально-економічні аспекти розвитку країни,* особливості її промислового потенціалу, структури економіки, розміщення продуктивних сил, – з економічної точки зору, країна не була повною мірою готовою до ряду рішень;

– *неузгодженість освітньої політики з системою напрямів економічної політики держави,* соціально-економічними пріоритетами макрорівня, відсутність цілісного бачення інтегрованої моделі економіки, освіти, науки. Забезпечення такої інтеграції є одним з критеріїв ефективності реформ в цілому [1, с. 38-40];

– *незавершеність процесів децентралізації і відсутність чіткого розподілу повноважень у сфері управління освітою* на різних рівнях, відсутність системи моніторингу ефективності заходів реформування з точки зору загальнодержавних пріоритетів розвитку освітньої системи;

– *ігнорування логічної інтегрованості підсистем освітньої системи при розробленні політики реформування,* – наприклад, цілий комплекс проблеми вищої освіти став значною мірою наслідком проблем у середній освіті, саме тому, намагання реформувати вищу освіту, ігноруючи проблеми середньої освіти, не забезпечувало тривалий час очікуваних змін;

– *переобтяжена система адміністрування в освітній сфері,* – протягом багатьох років не вдалося спростити систему управління в освіті на різних ієрархічних рівнях та запровадити чіткі механізми управлінської взаємодії як по горизонталі, так і по вертикалі;

– *не забезпеченість процесів реформування фінансовими ресурсами* – фінансування закладів освіти, матеріальної бази, фінансування оплати праці. Нажаль, в освітній сфері оплата праці залишається

критично низькою. Голови громад часто збалансовують бюджети саме через необґрунтоване скорочення витрат на освіту. Більше того, окремі рішення вищого рівня, безпосередньо стосувались скорочення фінансового забезпечення;

– *неефективність системи кадрового забезпечення та кадрового відбору,* – відсутність чіткої регламентації конкурсного відбору кадрів на керівні посади в системі освіти, яка б забезпечувала реальну конкуренцію, враховувала професійну орієнтацію, фаховий рівень претендентів. При наявності такої проблеми, започаткований рух до автономізації навчальних закладів, посилив процеси формування клановості на основі захисту інтересів зацікавлених груп, а імітаційний характер змін набув домінуючого характеру.

Таким чином, *зазначені проблеми є наслідком непродуманості концепції реформування освітньої сфери, підходів до її реалізації, а також наслідком ігнорування факту незавершеності трансформаційних процесів в економіці країни.* Відсутність чітких правил – одна з основних передумов низької ефективності змін, які в сфері реформування освіти спостерігаються на кожному кроці. Саме через такі проблеми, освітня система не стала привабливим середовищем реалізації професійних інтересів для багатьох фахівців, молодого покоління, найбільш орієнтованого на прогресивні зміни. Окреслені проблеми дають підстави говорити саме про відсутність стратегічно-орієнтованої, цілісної моделі політики реформування освітньої сфери [2, с. 13].

Освітня політика має враховувати поточні проблеми розвитку економіки та соціальної сфери, зважати на проблеми незавершеності соціально-економічних трансформацій, орієнтуватись на стратегічні пріоритети розвитку освітнього комплексу та систему стратегічних пріоритетів національної та економічної безпеки країни. Виникнення проміжних, негативних ефектів реформування освіти, ускладнюватиме поступ у напрямі відчутних та якісних зрушень, що викликає особливе занепокоєння на фоні системного посилення міграційних процесів [1, с. 12–13], пов’язаних як з війною, так і з проблемами соціально-економічного характеру.

Література:

1. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід і українські реалії. Аналітична доповідь. Київ. 2016. 67 с.

2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ

Кравченко А. В.
викладач
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

Сьогодні, в епоху інформаційних технологій, успіх у кар'єрі та житті загалом залежить не тільки від професійних знань та навичок, але й від наявності соціального та емоційного інтелекту. Ці навички необхідні в будь-якій сфері діяльності, включаючи освіту. Сьогоднішні здобувачі освіти стикаються з новими викликами та завданнями, які вимагають від них більшої соціальної та емоційної компетентності. Тому, підвищення рівня соціального та емоційного інтелекту в освітньому процесі є надзвичайно важливим завданням.

Сучасний світ постійно змінюється, виникають нові виклики, які вимагають від нас більшої соціальної та емоційної компетентності. Недостатні рівні соціального та емоційного інтелекту можуть стати перешкодою у досягненні успіху, як у навчанні, так і в житті загалом. Зважаючи на це, підвищення рівня соціального та емоційного інтелекту в освітньому процесі є надзвичайно важливим та актуальним завданням.

Метою нашої розвідки є детальний розгляд стратегій та практик, які можуть допомогти підвищити рівень соціального та емоційного інтелекту в освітньому процесі.

Розвиток соціального та емоційного інтелекту – запорука успішного навчання. Цілісне сприйняття навчального матеріалу відбувається тоді, коли учень не лише аналізує події, а й ставиться до них емоційно. Емоційно значимі для дитини ситуації спонукають її до самовираження. Емоції створюють «платформу», на якій формуються нові знання. Емоційно забарвлені знання мотивують учня до подальшого пізнання, вивчення, дослідження. Освіта, яка задіює емоційну сферу людини, сприяє розвитку ціннісного ставлення до знань, до світу, до інших людей.

Задля того, щоб якісно розвивати соціальний та емоційний інтелект, слід впроваджувати його повсюдно в освітньому процесі, насамперед це стосується уроків. Щоб підвищити ефективність уроків, необхідно застосовувати різноманітні методи та прийоми. Зокрема, можна використовувати релаксаційні вправи для зняття психологічної напруги та тривожності, а також навчати учнів прийомам саморегуляції за допомогою музики, кольору та елементів арт-терапії [2, с. 29].

До інших методів можна віднести завдання, що сприяють підвищенню самооцінки учнів та збільшують їх впевненість в собі, а також дискусії та рольові ігри, які допомагають розвивати міжособистісні навички. Для того, щоб учні могли володіти ефективними засобами комунікації, можна використовувати ігри та завдання, які сприяють оволодінню вербальними та невербальними засобами комунікації.

Також ефективним методом є асоціювання з позитивними спогадами, що допомагає учням розслабитись та позитивно зарядитись на уроці. При цьому можна також використовувати вербалізацію учнями свого емоційного стану та жестову, невербальну мову [4]. Для підвищення міжособистісного спілкування та взаємодії можна давати завдання, за допомогою яких учні дізнаються про інтереси один одного, звички та переваги.

Окрім цього, можна використовувати проблемні ситуації, що передбачають самостійний пошук та вихід, щоб учні могли розвивати свої навички самостійності та розуміння своїх емоцій.

Використання цих методів та прийомів допомагає учням покращити свій рівень самовідчуття, розуміння власних емоцій та здатності до їх регулювання. Це дозволяє підвищити рівень соціального та емоційного інтелекту та підготувати учнів до конструктивного міжособистісного спілкування, розв'язання конфліктів та успішного пристосування до соціального середовища.

Слід також відзначити, що з часом виділились цілком сталі стратегії підвищення соціального та емоційного інтелекту. Так, серед вагомих та практично дієвих стратегій слід відзначити такі:

1. Рефлексія. Учням потрібно навчитися відстежувати свої емоції та думки, аналізувати їх та розуміти, як вони впливають на їх поведінку та стосунки з іншими людьми.

2. Журналінг. Здобувачам освіти можна запропонувати писати щоденник, в якому вони описують свої емоції та думки, а також рефлексії на певні ситуації. Це допоможе їм краще розуміти свої власні переживання та дії.

3. Медитація. Вправи з медитації можуть допомогти зосередитися на своїх емоціях та думках, а також зменшити рівень стресу та тривоги.

4. Коучинг. Коучинг може бути ефективним інструментом для розвитку самовідчуття. Викладачі та тренери можуть працювати з учнями над тим, щоб допомогти їм краще розуміти свої емоції та думки, а також розвивати навички самовизначення.

5. Дискусійний клуб. Це ефективна стратегія, що допомагає розвивати соціальний та емоційний інтелект учнів. Для того, щоб провести дискусійний клуб, потрібно підібрати тему, яка буде цікавою та актуальною для учнів. Ця стратегія допомагає учням розвивати різні

соціальні та емоційні навички, такі як комунікація, слухання, аргументація, робота в команді, емпатія та розуміння інших позицій [1, с. 124]. Крім того, вона сприяє розвитку критичного мислення та сприйнятливості до різних точок зору.

Використання цих стратегій в освітньому процесі може сприяти формуванню в учнів навичок саморегуляції, взаємодії з іншими людьми, розвитку креативності та критичного мислення, що в свою чергу може підвищити рівень їх соціального та емоційного інтелекту.

Не слід також забувати, що практика підвищення соціального та емоційного інтелекту в освітньому процесі може бути різноманітною та адаптованою до потреб конкретної групи учнів. Вона будується у симбіозі з методами, прийомами та стратегіями, котрі обирає кожен викладач окремо та індивідуально, виходячи з рівня знань класу, емоційному стані учнів та загального рівня мотивації. Це можуть бути як вправи на саморегуляцію та релаксацію, так і цілком конкретні ігри по типу «Які якості потрібні для співпраці?» Де завдання гри полягає в тому, щоб учні склали списки якостей, які потрібні для успішної співпраці з іншими людьми. Наприклад, відкритість, терпимість, ввічливість та інші [5, с. 309].

Практика в розвитку соціального та емоційного інтелекту відіграє важливу роль. Навіть якщо людина знає про різноманітні методи розвитку соціального та емоційного інтелекту, відсутність практики може зменшити їх ефективність.

Практика допомагає учням зрозуміти, як застосовувати набуті знання та навички у реальних життєвих ситуаціях. Це дозволяє учням розвивати свої соціальні та емоційні навички, збільшувати свій самовпевненість, знижувати рівень тривоги та стресу [3, с. 201].

Отже, у сучасному світі соціальний та емоційний інтелект стають все більш важливими навичками для успіху в різних сферах життя. Освіта може відіграти важливу роль у розвитку цих навичок у молодих людей. Для цього слід використовувати різні стратегії, такі як дискусійні клуби, тренінги соціальних навичок, рольові ігри та інші. Важливо, щоб учні отримували практичний досвід, який допомагатиме їм відчувати себе більш впевнено та комфортно у соціальних ситуаціях та управляти своїми емоціями. Розвиток соціального та емоційного інтелекту може допомогти молодим людям досягати успіху в навчанні, кар’єрі та особистому житті, а також сприяти формуванню здорових та згуртованих спільнот.

Література:

1. Жмай О. В. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова процесу розвитку soft skills. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2018. № 17.2. С. 119–132.
2. Петрова Н. Н. Сформованість професійного інтелекту як запорука успішної професійної діяльності майбутнього педагога. *Професійна освіта*. 2015. № 2. С. 27–31.
3. Фогель Т. М. Емоційний інтелект вчителя як запорука ефективності навчального процесу. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 60. С. 200–202.
4. Gordon S. Strategies for Teaching Children Emotional Intelligence. 2021. URL: https://www.verywellfamily.com/strategies-for-increasing-emotional-intelligence-460606 (дата звернення: 07.04.2023)
5. Sigmar L. S., Hynes G. E., Hill K. L. Strategies for Teaching Social and Emotional Intelligence in Business Communication. *Business Communication Quarterly*. 2012.Vol. *75*(3). P. 301–317.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ З ТЕХНОЛОГІЇ ХАРЧУВАННЯ В УМОВАХ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кравченко О. Л.
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри хімії та методики її навчання
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

В умовах інтеграції України в європейський освітній простір особливої актуальності набувають питання професійного становлення висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців харчової галузі. Підготовка майбутнього фахівця до реалізації виробничих функцій та виконання посадових обов’язків є складною, багатогранною проблемою, успішне розв’язання якої залежить від особливостей процесу здобуття й засвоєння інтегрованих компетенцій та сформованості навичок щодо їх реалізації під час практичної діяльності [6, с. 1].

Система підготовки сучасних фахівців з технології харчування у закладах вищої освіти має спиратися на наукове та методичне забезпечення освітнього процесу з урахуванням потреб ринку праці, особливостей виробництва, рівня професійної компетентності майбутніх спеціалістів [7, с. 6].

Одним з ефективних способів поліпшення якості підготовки майбутніх фахівців з технології харчування у вищих навчальних закладах вважаємо дуальну форму здобуття освіти (далі – ДФЗО).

Система дуальної освіти – світова практика, що передбачає поєднання навчання студентів у закладі освіти із практичною підготовкою на робочих місцях або довготривалою виробничою практикою. За таких умов, студент здобуває теоретичні знання у навчальному закладі, а практичні вміння та навички на промислових підприємствах, що є дуальними партнерами освітньої установи [2, с. 108]. Варто погодитись з думкою К. Яковенко, яка визначає дуальне навчання як одну з найефективніших форм підготовки висококваліфікованих виробничих кадрів у світі [13, с. 207].

Дуальна форма здобуття освіти представляє собою механізм тісної взаємодії, соціального партнерства держави, працедавців, громадських об'єднань та навчальних закладів задля підготовки виробничих кадрів, що відповідають вимогам ринку праці [1, с. 15]. Специфічними особливостями ДФЗО є:

- поділ освітнього процесу на теоретичну та практичну частину, що почергово змінюються протягом всього періоду навчання студентів. Теоретична частина реалізується на базі навчального закладу, практична – на базі суб'єктів господарювання, де студент виконує роботу відповідно до обраної спеціальності.

- корегування змісту освітніх програм та критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів відповідно до особливостей виробничого процесу, рекомендацій та запитів роботодавців;

– досягнення програмних результатів в умовах професійної діяльності;

– посилення ролі працедавців у системі підготовки майбутніх фахівців;

– моніторинг освітньої діяльності студентів, що здійснюється представниками навчального закладу та незалежними експертами (працедавцями, провідними фахівцями підприємства [4, с. 32; 14, с. 10–11].

Проаналізувавши вітчизняний та зарубіжний досвід (Германія, Японія, Франція, Венгрія, Канада, Польща, Китай, Швеція, Бельгія, Австрія, Фінляндія) успішної реалізації дуальної освіти, можна визначити ряд суттєвих переваг цієї освітньої форми. Серед них: взаємоузгодженість теоретичних знань студентів з практичними вміннями та навичками, одержаними у виробничих умовах [5, с. 240]; посилення практико-орієнтованості навчання; врахування особливостей виробництва та технологічних процесів у специфіці навчальних дисциплін [10, с. 28]; адаптація студентів до умов харчового виробництва на всіх етапах навчання; фінансування або співфінансування підготовки

здобувача освіти за рахунок коштів підприємств; максимальна відповідність підготовки майбутніх фахівців вимогам роботодавців [9, с. 23]; індивідуальний підхід до навчання (здобувач освіти самостійно приймає рішення щодо навчання за ДФЗО, має змогу обирати дуальне підприємство, графік й програму навчання), підвищення рівня навчальної та професійної мотивації студентів [8, с. 65]. Варто погодитись з думкою науковців О. Тютюнник та Ю. Пелех, які розглядають категорію «професійна готовності» як мету та кінцевий результат підготовки фахівців до виробничої діяльності [12, с. 147; 11, с. 51].

Готовність фахівця з технології харчування до діяльності в дуальному освітньому процесі визначаємо як цілісну систему змістовно-педагогічних, виробничих, організаційних заходів, що забезпечують професійну спрямованість особистості студента. У структурі готовності майбутнього фахівця харчової галузі до професійної діяльності вирізняємо мотиваційно-ціннісний, компетентнісний, професійно-діяльнісний та особистісний компоненти.

Серед показників мотиваційного компоненту виокремлюємо: сформованість професійно-значущих цінностей; відповідальне ставлення до навчання й виробничої практики; професійну активність та мобільність; прагнення до систематичного саморозвитку, самовдосконалення, самоаналізу. Успішність реалізації та застосування мотиваційних компонентів пов'язуємо із функціонуванням ДФЗО. Довготривала виробнича практика позитивно впливає на усвідомлення студентами професійної мети та завдань, здатність до самовдосконалення, формує наполегливість та систематичність у засвоєнні навчального інформації, є запорукою швидкої адаптації та працевлаштування [3, с. 136].

Компетентнісний компонент визначаємо через сформованість системи професійних компетенцій та здатностей щодо їх використання, характер самоактуалізації та самовираження у навчальній та виробничій діяльності. Разом з тим, дуальну освіту визначаємо важливою умовою формування фахових компетенцій, що обумовлюють спроможність фахівця до ефективної реалізації виробничих завдань та функцій діяльності.

До показників професійно-діяльнісного компоненту відносимо: здатність до самоаналізу та самоконтролю результатів власної діяльності, сформованість навичок застосування фахових компетенцій для досягнення професійних цілей та їх розвиток. Серед важливих критеріїв особистісний компоненту розглядаємо: сформованість професійно-значущих якостей та професійної самосвідомості здобувачів освіти; здатність до рефлексії та особистісного вдосконалення. ДФЗО забезпечує розвиток фахових вмінь та навичок; інтеграцію професійних, особистісних, творчих якостей і здібностей студентів; сприяє активному перетворенню та реалізації їх внутрішніх стимулів, мотивацій,

переконань; визначає особистісну самоактуалізацію та самореалізацію у професійній діяльності вже під час навчання.

Усі компоненти готовності до професійної діяльності та їх складові є взаємоузгодженими між собою, рівнозначними за важливістю та ефективністю при підготовці фахівців харчової галузі. Розвиток кожного з визначених компонентів пов'язуємо з реалізацією дуальної освіти.

Отже, процес професійного становлення фахівця з технології харчування є складним, динамічним багатокомпонентним. Підготовку фахівців харчової галузі до професійної діяльності розглядаємо в контексті реалізації дуальної форми здобуття освіти. У структурі готовності до професійної діяльності визначаємо мотиваційно-ціннісний, професійно-діяльнісний, компетентнісний та особистійний компоненти.

Література:

1. Ажажа М.А. Управління процесом упровадження дуальної освіти в професійну підготовку майбутніх фахівців. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 1 (20). С. 14–24.

2. Амеліна С.М. Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини : *зб. наук. праць «Проблеми трудової і професійної підготовки»*. 2010. Вип. 15. С. 107–112.

3. Арінушкіна Р.С., Грищенко Т.М. Компетентнісний вплив виробничої практики на працевлаштування випускників. *Вісник ХНАДУ*. Вип. 86. 2019. Т. 2. С. 135–140.

4. Вем'ян В.Г., Тер-Ованес'ян В.Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти. *Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць*. Рівне, 2015. Вип. 5. С. 29–34.

5. Гребеник А., Курок В. Дуальна освіта як інноваційна форма підготовки фахівців з закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 1 (95). С. 239–247.

6. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. … д. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 44 с.

7. Кондрашова Л. В. (2006) Концепція взаємодії моральних і психологічних якостей у змісті педагогічного професіоналізму. *Професійне становлення майбутнього вчителя*. Кривий Ріг. 2006. С. 6–34.

8. Кравченко О. Дуальна освіта в Україні: від концепції до практики. *Молодий вчений*. Вип. 2 (90). С. 64–69.

9. Криськова С. Дуальна освіта. *Інформаційні моделі, системи та технології*: матеріали VI наук. конференції. Тернопіль: ПНТУ, 2018. С. 20–24.

10. Лебедєв А., Лебедєв С. Базові принципи дуальної освіти та можливості їх реалізації в агротехнічних закладах України. *Техніка і технології АПК*. 2021. № 4 (121). С. 26–30.

11. Пелех Ю.В. Проблемно-пошуковий підхід до визначення структури формування ціннісно-смислової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності. *Педагогічні науки.* 2011. С. 47–52.

12. Тютюнник О.В. Зміст і структура професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників. *Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін.* Черкаси, 2012. С. 143–150.

13. Яковенко К.В. Реалізація дуальної системи освіти в підготовці майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти.* Харків. 2016. № 1. С. 205–213.

14. Яковчук О. Сутність, завдання та переваги дуальної освіти в Україні. *Modern scientific potential 2020.* 2020. № 1. 9–14.

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗМІСТОВНОЇ СКЛАДОВОЇ ЩОДО ІННОВАЦІЙНИХ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В РАМКАХ РОЗШИРЕНОГО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН DSS TA DATA MINING

Краснюк М. Т.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем в економіці
Інститут інформаційних технологій в економіці
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Геоінформаційні системи (ГІС) як засіб, що підтримує прийняття рішень щодо інженерно-технічних об’єктів в Україні почали використовувати порівняно недавно, хоча у світі досвід їх експлуатації у промисловості налічує не один десяток років. Їх виникнення і становлення пов’язане з революційним поширенням електронно-обчислювальної техніки, розвитком алгоритмізованих методів керування виробництвом на основі всієї сукупності даних про об’єкти, значним зростанням обсягів інформації, яку необхідно своєчасно обробляти та приймати на її основі

кваліфіковані професійні рішення. Тобто ГІС сьогодні – це, перш за все, інструмент, що дає можливість фахівцям різних галузей вільно та швидко оперувати великою кількістю різноманітної інформації й використовувати його не тільки як засіб зручної організації довідкового матеріалу, а й, перш за все, як автоматизоване середовище вирішення складних виробничих завдань.

Ключова відмінність ГІС від інших DSS полягає в чіткій географічній прив'язці будь-якої інформації (технологічної, економічної, планової і т.д.). У наш час доступність та масове поширення персональних комп'ютерів та новітніх систем зв'язку дає змогу організовувати виробничі процеси на якісно новому рівні. Спеціалісти, які займаються експлуатацією та контролем інженерних об'єктів, у своїй повсякденній роботі працюють з матеріалами, що мають геоінформаційний відтінок, навіть не задумуючись над цим (топографічні карти, профілі, схеми, креслення, фотографії тощо). Найбільшу цікавість викликає симбіоз перерахованих матеріалів з техніко-технологічною, економічною інформацією, що поєднується з графічним відображенням.

Успішне функціонування узагальненого інженерного об'єкта пов'язане з вирішенням тих чи інших виробничих завдань. Принципову структуру розв'язання виробничого завдання можна описати так: постановка завдання, пошук необхідних та доступних технічних матеріалів та інформаційних даних, прийняття рішення, безпосереднє виконання завдання. На всіх цих етапах у явному чи прихованому вигляді мають місце елементи ГІС. Причому саме вони дають змогу прискорити та значно поліпшити якість приймаємих рішень. Організаційно постановка завдання може видозмінюватись залежно від специфіки виробництва, але принципово вона відрізняється лише режимністю, тобто чи є завдання плановим, чи викликано нестандартною ситуацією. В першому випадку ГІС можуть своєчасно формулювати експлуатаціні завдання для різних структурних підрозділів підприємства. В аварійних чи подібних ситуаціях ГІС на основі аналізу всієї технологічної лінії виділяють компенсуючі заходи, серед яких обов'язково виділяють першочергові. Наступний етап є суто геоінформаційним і пов'язан з пошуком сукупності технічних матеріалів. Успішне вирішення його залежить від фактичної навності інформації та її якісного структурування під час створення та наповнення відповідної ГІС. Слід відмітити, що основна частина часу сьогодні втрачається саме на даному етапі, оскільки всі матеріали зберігаються, переважно, в громіздких архівах на паперових носіях. Крім того, при переведенні інформації в електроний вигляд та наповненні ГІС відбувається технічна ревізія наявних матеріалів і встановлюються об'єкти, дані по яких потребують відновлення. Етап прийняття рішення – є ключовим, від нього залежить

успіх вирішення завдання. В сучасних умовах процес прийняття рішень носить майже стовідсотковий суб'єктивний характер, тобто повністю залежить від досвіду, професіоналізму, обізнаності і великої кількості інших чинників, що властиві спеціалісту, на якого покладено відповідальність. Але людина є людиною, і вона не гарантована від помилок, особливо, якщо зазначити на професійну переобтяженість виробничників, складність та величезний обсяг інформації. Такі тенденції неодмінно спричиняють кризові ситуації, за яких приймаються неадекватні рішення. Наївно було б думати, що ГІС в змозі повністю замінити працю професіонала, але допомогти, підтримати його в процесі прийняття рішення дають змогу (автоматизувати рутинні операції, надати всю необхідну «відфільтровану» інформацію, вивільнити від аналізу коректності вхідних даних і т.д.). Поєднання інформації з графічної і текстової баз даних в геоінформаційних системах дають змогу згенерувати оптимальні графічні матеріали та паспортні документи, що значно покращує якість прийняттих рішеннь та полегшує їх подальшу реалізацію.

Можна зробити висновок, що можливості геоінформаційних технологій та систем підтримки прийняття рішень при експлуатації інженерних об'єктів без перебільшення є безмежними, особливо з огляду все більшої їх спорідненості з комп'ютерними фінансово-плановими системами.

Можна чітко стверджувати, що в сучасних умовах розвитку глобальної інформаційної економіки, і в зв'язку з постійним експотенціальним генеруванням величезних обсягів структурованої/напівструктурованої та неструктурованої геоінформаційної інформації – застосування ГІС – зумовлює отримання додаткових конкурентних переваг користувачами, корпораціями та урядовими структурами, а отже і підвищення їх ефективності і робастості в кризових умовах управління (з використанням DSS).

Тому студенти мають знати не тільки методологію та алгоритми виділення (пошуку) та формалізації знань в неструктурованих та потокових геоінформаційних даних, принципи та заходи ефективного впровадження та функціонування ГІС, їх функціонал та архітектуру, але і інтелектуальні методи та алгоритми (в т.ч. ансамблеві та гібридні) для подальшого їх глибинного аналізу та побудови класифікаційних та прогностичних моделей (що є предметом вивчення таких навчальних дисциплін, як Data Mining та Data Science).

Література:

1. Hrashchenko I., Krasniuk S. «Features of the adult education technologies in the countries of the European Union» / *Science and innovation: Collection of scientific articles*. Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2018. 260 p. P. 234–240.

2. M. Krasnyuk, S. Goncharenko, S. Krasniuk «Intelligent technologies in hybrid corporate DSS (on the example of Ukraine oil&gas production company)». *Інноваційно-інвестиційний механізм забезпечення конкурентоспроможності країни* : колективна монографія / за заг. ред. О. Л. Гальцової. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2022. С. 194–211.

3. Краснюк С.О., Краснюк М.Т. «Актуальність навчального курсу „Data Mining in Big Data" з урахуванням останніх глобальних економічних та освітніх тенденцій в ЄС та США». *Діалог культур у Європейському освітньому просторі* : матеріали IV Міжнародної конференції, м. Київ, 14 травня 2019 р. / Київський національний університет технологій та дизайну ; упор. С. Є. Дворянчикова. К. : КНУТД, 2019. С. 119–124.

4. Краснюк М.Т. «Активізація вивчення практичної складової інтелектуальних інформаційних технологій як один з елементів випереджувальної підготовки фахівців з економічної кібернетики» // *Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку* : зб. матеріалів наук.-метод. конф. 12 квіт. 2011 р. : у 2 т. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; редкол. : А. М. Колот, С. В. Степаненко, Т. В. Гуть. Київ : КНЕУ, 2011. Т. 2. С. 610–611.

5. Краснюк М. Т. *«Курс «Управління знаннями» як складова програми підготовки MBA в Україні»*. Київ : КНЕУ, 2011. Т. 1. С. 141–143.

6. M. Krasnyuk, T. Motsyuk, S. Krasniuk «Relevanz des wahlfaches «Wissensdetektion in unstrukturierten daten» bei der ausbildung von mastern der technischen und humanitären fachrichtungen». *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences : collection of scientific papers "ΛΌΓΟΣ"* with proceedings of the I International scientific and practical conference, Cambridge, United Kingdom, March 19, 2021. Vol. 3. Cambridge-Vinnytsia : P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. P. 66–67.

УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЄС

Кривдіна І. Б.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Європейський досвід у галузі протидії тероризму має для Української держави важливе значення, бо може бути практично застосований на її теренах з метою захисту від зовнішніх та внутрішніх терористичних загроз.

Наукова розвідка присвячена визначенню основних напрямів антитерористичного українсько-європейського співробітництва та особливостям використання досвіду країн ЄС у зазначеній сфері.

На законодавчому рівні спостерігається певна близькість підходів до визначення тероризму як загрози стратегічним інтересам держави, що дає підстави для розвитку співробітництва у зазначеному напрямку. Так, «Європейська стратегія безпеки» 2003 р. називає тероризм серед основних загроз стратегічним інтересам Європи в цілому, а Стратегія забезпечення державної безпеки України 2022 р. основними завданнями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки визнає системну протидію економічному тероризму, а також інтенсифікацію боротьби з тероризмом та організованою злочинністю [4].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р. містить інформацію, що сторони домовились співробітничати на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях з метою запобігання та боротьби з тероризмом [10].

Служба безпеки України (СБ України) визнає правомірність зближення відомства з реаліями Європейського Союзу. На відомчому сайті можна прочитати: «СБ України здійснюється міжнародне співробітництво з країнами ЄС з протидії міжнародному тероризму…» [9].

У 2020 р. Європейська комісія представила новий порядок денний боротьби з тероризмом, головними напрямами якої є передбачення, запобігання, захист, реагування, а одним з ключових принципів – плідна співпраця, координація та взаємодія з партнерами.

На початку грудня 2020 р. КМЄС організувала стратегічний дводенний вебінар з питань боротьби з тероризмом для представників СБУ та Europol. Метою заходу було налагодження контактів і

поглиблення співпраці між Європейським контртерористичним центром та Антитерористичним центром СБУ. 17 червня 2021 р. ухвалене рішення про проведення огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом і забезпечення врахування його результатів під час реалізації Концепції боротьби з тероризмом в Україні 2019 р.

Згідно з цією Концепцією, головними складовими боротьби з тероризмом в Україні є: запобігання терористичній діяльності; виявлення і припинення терористичної діяльності; усунення та мінімізація її наслідків; антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання; міжнародне співробітництво з питань боротьби з тероризмом [5].

На основі методології Europol, за сприяння КМЄС та за участі експертів з Канади та Литви розробляється українська версія методології оцінки ризиків тяжких злочинів та організованої злочинності (Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA) [8].

Таким чином, ухвалена у 2019 р. Концепція боротьби з тероризмом в Україні загалом кореспондується з представленою Єврокомісією наприкінці 2020 р. антитерористичним документом, а взаємодія контртерористичних органів України та ЄС має забезпечити узгодження деталей співробітництва у сфері боротьби з тероризмом.

В рамках боротьби зі злочинністю і тероризмом у 2020 р. були ухвалені Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» [3] та Стратегія боротьби з організованою злочинністю [6].

«План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» 2007 р. зазначає протидію тероризму в якості конкретних напрямків українсько-європейського співробітництва в правоохоронній сфері [2].

Служба зовнішньої розвідки України (СЗРУ) уклала угоди про співпрацю з усіма розвідками держав-членів ЄС. Офіцери безпеки в українських дипломатичних представництвах є одночасно офіцерами зв'язку, котрі перебувають у постійному контакті з відповідними правоохоронними органами в країні перебування. Результатом ефективного співробітництва СЗРУ з правоохоронними органами ЄС (США, та деякими іншими) була успішна операція по визволенню громадян України, Росії й Латвії із захопленого сомалійськими піратами судна «Фаїна» у 2008–2009 роках.

Практична спільна співпраця правоохоронних органів України та країн ЄС відбувалася також напередодні та під час проведення у 2012 році Чемпіонату Європи з футболу.

22 січня 2021 р. відбулася конференція за участі представників Департаментів НПУ, Europol і CEPOL (Агентства ЄС з підготовки співробітників правоохоронних органів). Сторони обговорили

співпрацю в рамках двох нових проектів: «Боротьба з організованою злочинністю у регіоні Східного партнерства» і «Навчання та оперативне партнерство проти організованої злочинності» (TOPCOP). Підготовлені проекти документів стосовно співробітництва НПУ з відповідними структурами держав-членів ЄС з питань боротьби зі злочинністю: Угоди з МВС Франції про створення спільної групи експертів у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю; Меморандуму з МВС Естонії про співробітництво у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю; Меморандуму з МВС Чехії про здійснення спільного патрулювання на її території.

У галузі боротьби з кібертероризмом було проведену велику роботу. У 2021 р. було відкрито «Кіберцентр UA30», на базі якого здійснюють діяльність команда CERT-UA (Computer Emergency Response Team of Ukraine) і тренінговий центр для фахівців з питань кібербезпеки [1]. У тому ж році РНБО схвалено проект нової Стратегії кібербезпеки України на 2021–2025 рр., якою передбачене суттєве зміцнення наявних інституційних спроможностей з протидії кіберзагрозам [7], відбулися перші кібердіалоги Україна-ЄС. Україна стала сьомою державою серед не-членів Євросоюзу та першою серед країн Східного партнерства, яка має унікальний формат обміну кращими практиками у сфері кібербезпеки.

Таким чином, для України сучасна європейська політика безпеки у сфері протидії тероризму є актуальною з огляду на необхідність урахування європейського досвіду для вдосконалення механізмів реалізації державної антитерористичної політики.

Основними напрямками українсько-європейського співробітництва у сфері боротьби з тероризмом є законодавчий та правоохоронний. Особливостями побудови партнерських відносин є не тільки удосконалення антитерористичного законодавства, укладання спільних міждержавних угод, а й активний розвиток міжвідомчої співпраці.

Література:

1. В Україні відкрили Кіберцентр UA30, який захищатиме державу від кібератак. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-vidkrili-kibercentr-ua30-yakij-zahishchatime-derzhavu-vid-kiberatak (дата звернення 22.02.2022)

2. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. 18.06.2007. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_956#Text (дата звернення 13.03.2022)

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон

України. 04.06.2020. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text (дата звернення 22.02.2022)

4. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні: Президент України. Указ. Концепція. № 53/2019. 05.03.2019. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text (дата звернення 22.02.2022)

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України № 56/2022. Президент України. Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377 (дата звернення 13.01.2022)

6. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: Кабінет Міністрів України. Розпорядження. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-р#Text (дата звернення 13.01.2022)

7. Проєкт Стратегія кібербезпеки України (2021 – 2025 роки). *Рада Національної безпеки і оборони України. Офіційний портал.* URL: https://www.rnbo.gov.ua (дата звернення 13.01.2022)

8. Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи : доповідь. Центр Разумкова. К, 2021. 71 с.

9. Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки (Центр досліджень армії конверсії та роззброєння для фонду Конрада Аденауера) Валентин Бадрак, Сергій Згурець, Василь Лаптійчук, Леонід Поляков. 44 с. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=3c38095e-4b0b-26e6-380a-7c3aa6ec671e&groupId=252038 (дата звернення 22.02.2022)

10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода. Міжнародний документ. 27.06.2014. *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 13.01.2022)

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Крижановська Т. О.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

М'які навички або soft skills в сучасному світі все більше виступають не просто як доповнення до списку необхідних професійних компетенцій людей, але й як необхідна складова їх успішної самореалізації та життєвої наповненості. У все більших сферах робочої зайнятості такі навички стають закономірною умовою для працевлаштування людини та її вдалого просування. М'які навички – це універсальні непрофесійні особистісні якості, які допомагають людям взаємодіяти незалежно від сфери їх діяльності, швидше адаптуватися до змін в сучасному світі, в тому числі і на ринку праці, який носить, як ми бачимо, дуже динамічний характер.

Соціальний інтелект та креативність є одними з найнеобхідніших пунктів у списку soft skills. Як зазначають сучасні українські дослідники, «Важливим компонентом гармонійної інтеграції до соціуму, з урахуванням усіх його вимог та правил, вважається соціальний інтелект, що активно досліджується світовою науковою спільнотою» [1, с. 109]. Так само як і думка про важливість креативності стає все більш поширеною, адже «наша культура одержима креативністю» [2, p. 1034]. Джерела рефлексії щодо креативності ми знаходимо ще в філософських роздумах античних філософів. Так, Платон вустами Діотими говорить, що творчість є причиною, завдяки який «відбувається перехід із небуття у буття» [3]. Але починаючи з XX століття можна простежити формування сучасних смислів креативності. Так само як і поняття соціального інтелекту оформлюється приблизно в цей самий час.

Метою цього невеликого тексту є спроба представити феномен креативності як одну із складових соціального інтелекту. Вважаємо, що такий погляд може розкрити додаткові смисли як соціального інтелекту, так і креативності, знайти нові зв'язки між цими феноменами.

В якості методологічного інструменту будемо спиратись на інтерсуб'єктивний підхід і виходити з того, що існує життєвий світ у вигляді «передрефлексивних передформ й передфігур» [4, с. 315] та інтесуб'єктивний простір, в якому виражаються інтелектуальні компоненти людських взаємовідносин – рефлексія, саморефлексія, інтерпретація тощо. При цьому кордони між життєвим світом і інтерсуб'єктивним

простором мають взаємопроникливий характер. Конструювання інтерсуб'єктивності вимагає від кожного певної розумової праці та етико-моральної налаштованості одне на одного, це – праця над собою, над своїм Я, що поєднується з чутливістю до Іншого. Інтерсуб'єктивний світ постає внаслідок активного облаштування суб'єктами суспільного цілого у вигляді раціонально та етично регульованих міжсуб'єктних відносин. При цьому чуттєва складова, яка в даному випадку розкривається як емпатійні процеси та явища, виступає нарівні з раціональною. Принципова комунікативність інтерсуб'єктивного світу продукується власними, «хоча й не позбавленими конфліктів, але солідарними спільними зусиллями» [5, с. 284], що накладає на кожного відповідальність і не наполягає на самоствердженні.

Ми розуміємо, що людина є принципово соціальною істотою і соціальні практики самого різного типу є способом її життя. Але в понятті «соціальний інтелект» наголос робиться саме на інтелектуальному освоєнні світу людиною. «Соціальний інтелект визначає те, ким ми є як люди» [Цит за: 6].

Поняття інтелекту, як такого, є досить різноплановим, вчені висловлюють дуже різні думки з цього приводу і не дійшли поки до загально прийнятного розуміння феномену інтелекту [6]. Ми будемо виходити з того, що інтелект є характерною здібністю людини до розумового пояснення та освоєння оточуючої дійсності. Інтелект, на нашу думку, є однією з частин внутрішнього світу людини поряд з чуттєвістю, емоційністю, підсвідомими процесами та несвідомими глибинами людської психіки і займає свої чільне, але далеко не першочергове місце. Думаємо, що інтелект виконує, насамперед, когнітивну, структуральну, нормативну та контролюючу функції щодо природного і соціального оточення людини та її внутрішнього мікрокосму, приймає активну участь у створенні людиною певної картини світу.

Поняття соціального інтелекту, зрозуміло, має більш вузькі рамки і стосується пояснення та освоєння *соціальної* дійсності в усім її різноманітті, в якій існує людина. Але необхідно розуміти, що соціальна дійсність не обмежується виключно світом людей, але включає в себе весь світ, в якому живуть і практикують люди. Ясно, що в кожному конкретному випадку соціальна дійсність відображається в якості певної соціальної реальності, яку вибудовує для себе суб'єкт на основі своїх природних вроджених особливостей, життєвого досвіду, соціального та культурного оточення, ситуацій, і згідно з якою відбувається його соціальна практика. Але ж вважаємо, що можна говорити про інтерсуб'єктивний характер соціального інтелекту і розглядати цей феномен як комплекс різноманітних складових, однією з яких є креативність.

Креативність, так само як і творчість та інновації характеризується новизною, нестандартними, навіть альтернативними поглядами і підходами в самих різних сферах людського життя; «… творчі здібності пов'язані зі створенням, дослідженням, відкриттям, винахідництвом, уявою та припущеннями» [7, p. 438]. Але креативність, творчість та інновації розрізняються за ознаками свого вираження та застосування в соціальній практиці. Творчість є проявленням певних внутрішніх задатків, талантів людини і не обов'язково може мати соціальну репрезентацію. Творця часто-густо захоплює сам процес творіння, чим він/вона проявляє свою внутрішню сутність. Цінність творчості в її особистісному вираженні і корелюється більше з мистецькими сферами діяльності – як професійними, так і аматорськими. Креативність скоріше проявляється в продукуванні нових ідей, які будуть мати результативність, ефективність та націлені на вирішення певних завдань оригінальним нешаблонним шляхом. Креативність, на нашу думку, має більш інструментальний характер та націлена на соціальне вираження новизни. Інновації – це впровадження креативних ідей в практику на широкому суспільному рівні.

Креативність як складова соціального інтелекту, на нашу думку, проявляється, щонайменше, в двох аспектах.

По-перше, креативність є навичкою, що розвивається в соціальному оточенні. На відміну від творчості, яка є вираженням природних задатків та талантів людини, креативність можна розвивати у соціальному середовищі, яке характеризується свободою, відкритістю, взаємною підтримкою, взаємоповагою, можливістю самовираження та цінуванням іншого. Тобто, креативність є потенційною здатністю людини, яку можна розвивати в інтесуб'єктивному просторі.

По-друге, напрацювання креативних ідей має отримувати підтримку в суспільстві. Тобто, креативність має бути соціальною цінністю, тим, без чого суспільство не отримає благ – як індивідуальних, так і суспільних. Більше того, дослідники говорять про існування креативного інтелекту, роль якого «утримувати суспільство разом» [8, p. 307]. Гадаємо, що в сучасному світі цінність креативності все більше підвищується і це говорить про трендові зміни в соціальній динаміці.

Отже, думаємо, що креативність має соціальну природу, тісно пов'язана із соціальним інтелектом, є однією з його складових. Соціальний інтелект можна досліджувати як інтерсуб'єктивний феномен, що має складний комплексний характер.

Література:

1. Лядський І. К., Дячков Д. В. Управління соціальним інтелектом як фактором впливу на формування soft-skills у здобувачів вищої

освіти. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка.* 2022. Вип. 13. С. 108–114. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.13

2. Gaut, Berys. The Philosophy of Creativity. *Philosophy Compass.* 2010. № 5/12. P. 1034–1046. DOI 10.1111/j.1747-9991.2010.00351.x

3. Платон. Бенкет. Переклад з давньогрецької Уляни Головач. URL: https://booksonline.com.ua/view.php?book=174485&page=14

4. Габермас Ю. Інший шлях із філософії суб'єкта: альтернатива комунікативного та суб'єктоцентрованого розуму. Філософський дискурс Модерну / пер. з нім. В.М. Купліна. К. : Четверта хвиля, 2001. С. 287–318.

5. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / пер. з нім. А. Дахнія. Львів : Астролябія, 2006. 416 с.

6. Лядський І. К. Що таке соціальний інтелект? Чи є він переумовою соціалізації людини? : Відеозапис лекції / Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації *«Роль соціального та емоційного інтелекту як найважливіших soft-skills XXI століття в освітньому процесі».* 06.03.–16.04.2023 р. Полтавський державний аграрний університет. Доступ за посиланням.

7. Robert J. Sternberg. Successful intelligence: finding a balance. *Trends in Cognitive Sciences.* Vol. 3, No. 11, November 1999. P. 436–442. https://www.uv.es/genomica/spa/inves/Sternberg.pdf

8. Humphrey, Nicholas. The Social Function of Intellect. In book: Growing Points in Ethology Publisher: Cambridge University Press. Editors : P. P. G. Bateson and R. A. Hinde. 1976. P. 303–317. URL: https://www.researchgate.net/publication/275519041_The_Social_Function_of_Intellect

ІНТЕРАКТИВНІ ПІДХОДИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА МЕДИЦИНА, ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я»

Крячкова Л. В.
доктор медичних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та управління охороною
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Система громадського здоров'я охоплює безліч питань, пов'язаних із зміцненням різних аспектів здоров'я населення, існує багато сфер для профілактичного впливу, які мають певну специфіку. Такі специфічні

напрями освіти і можливо реалізовувати у сфері громадського здоров'я за допомогою інтерактивних підходів до викладання при підготовці фахівців різних рівнів.

У Дніпровському державному медичному університеті в рамках підготовки магістрів медицини здобувачі вивчають дисципліна «Соціальна медицина, громадське здоров'я», котра розглядає питання промоції здоров'я та профілактики захворювань; вибору адекватних методів та засобів інформування, навчання і виховання населення; комунікацій та соціальній мобілізації в питаннях збереження і зміцнення здоров'я. Предмет є основною дисципліною, що вивчає роль соціуму у формуванні здоров'я населення, його соціальних детермінант, нерівностей та соціального градієнту.

Наприклад, Під час викладання на третьому курсі в рамках навчальної дисципліни «Соціальна медицина, громадське здоров'я» модулю «Біостатистика», студенти знайомляться з технологією прийняття клінічних рішень з використанням принципів доказової медицини; вчяться розумінню статистичної мови сучасних наукових публікацій з результатами досліджень; опановують навички самостійного (колективного) проведення наукових досліджень, написання тез, статей та підготовки презентацій. Практичні заняття побудовані таким чином, що здобувачі вчяться аналізувати наукову та статистичну обґрунтованість публікації за результатами проведених медичних досліджень, починаючи з доцільності її дизайну та закінчуючи аналізом наявності в ній статистичних чи системних похибок.

На перших заняттях здобувачі, згідно сфери своїх медичних інтересів, обирають одну публікацію дня аналізу та опрацьовують її протягом усього циклу відповідно до теми, що вивчається: спочатку дизайн дослідження та репрезентативність вибірки дослідження, потім коректність застосування методів описової та аналітичної статистики, наприкінці – наявність конфаундинг ефекту та інших похибок під час проведення дослідження.

Такий інтерактивний підхід дозволяє студентам після вивчення модулю дисципліни розуміються на тому, що потрібно, щоб провести дослідження з достатнім рівнем науковості та легко визначати на які медичні публікації потрібно звертати увагу, а які не потрібно враховувати.

На практичних заняттях з промоції здоров'я на четвертому курсі, під час вивчення 2-го модулю «Громадське здоров'я», приділяється велика увага питанням інформування суспільства, осіб, які приймають рішення, політиків про існуючі і потенційні загрози для здоров'я, потреби в профілактичних заходах. Опрацьовуються техніка інформування,

впливу та мотивування людей, різних аудиторій стосовно важливих питань здоров'я.

Наприклад, є інтерактивне завдання «Фото-есе з проблем промоції здоров'я», яке полягає у тому, що студентам потрібно знайти фото-докази промоції щодо певної проблеми з громадського здоров'я: одне фото, що має позитивний вплив на формування здорового способу життя, інше, що має негативний вплив. Студенти визначають проблему громадської охорони здоров'я, аналізують наслідки не вирішення проблеми, визначають цільові групи населення з якими потрібно працювати лікарям, зацікавлені сторони і тягар для суспільства, а також розробляють стратегії втручання для вирішення цієї проблеми.

На заняттях з «Менеджменту та економіки охорони здоров'я» у студентів формуються навички лідерства при розв'язанні проблем здоров'я населення, як при наданні індивідуальних медичних послуг, так і при забезпеченні популяційного здоров'я.

Формуванню лідерських навичок, управління командою, мотивації персоналу сприяє розв'язання ситуаційних завдань з оцінкою певної медичної проблеми на рівні громади та розробкою шляхів її подолання. При виконанні таких завдань здобувачі визначають провідні напрями розвитку медичної практики, вчяться бути лідерами здоров'язберігаючої поведінки населення, громадських думок та втілювати у практику засади доказової профілактики та науково обґрунтованого медичного обслуговування.

Отже, застосування групових інтерактивних технологій у навчальному процесі при вивченні дисципліни «Соціальна медицина, громадське здоров'я» дозволяє підвищити ступінь засвоєння нової інформації здобувачами, сприяє оволодінню новими компетенціями та навичками прийняття управлінських рішень щодо здоров'я населення, дозволяє їм обґрунтовувати заходи щодо нагляду за популяційним здоров'ям, використовувати їх потім при розробці профілактичних програм, засвоювати підходи по прийняттю на себе відповідальності за забезпечення здоров'я окремих людей та населення громади.

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ФУНДАМЕНТАЛЬНІЙ ОСВІТІ ТЕХНІЧНИХ ЗВО УКРАЇНИ

Кузнецов О. М.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної і будівельної механіки
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Фундаментальна освіта є одним із базових прав людини, закріплених у 26 статті Декларації прав людини, Конституції України та в Законі України «Про освіту». Важливе місце в фундаментальній освіті серед інших форм навчання займає дистанційне навчання, яке являє собою технологію, що базується на принципах відкритого навчання. Тут широко використовуються комп'ютерні навчальні програми різного призначення. Все це дає можливість створити, використовуючи сучасні телекомунікації, інформаційне освітнє середовище для постачання навчалного матеріалу та спілкування. Останні події у світі, починаючи з пандемії пандемія коронавірусу, підтвердили значний вплив на навчальний процес, особливо на фундаментальну освіту, значимість якої не можливо недооцінити. Світові країни-лідери за рівнем освіти переконались, що за онлайн навчанням та інформаційними технологіями майбутнє. Це дає їм стимул для активного інвестування в їх розвиток. Дистанційне навчання, у порівнянні з іншими формами навчання, має наступні переваги: практично не виходячи з дому або не покидаючи свого робочого міста, можливо пілтримувати постійний контакт з викладачем за допомогою телекомунікаційних технологій, у тому числі відеозв'язку, одержувати структурований навчальний матеріал в електронному вигляді; незначна за часом і обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватись за очною формою – складання іспитів, практичні і лабораторні роботи; високий професіоналізм, прагнення до співробітництва, самозатвердження; високий рівень комунікації з колегами – все це є основними ознаками дистанційного навчання.

Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій. Характерними рисами дистанційного навчання є: гнучкість – слухачі навчаються у зручний для себе час і у зручному місці; модульність – складається з набору незалежних курсів – модулів, з яких формується навчальна програма, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам; паралельність – навчання

здійснюється без відриву від виробництва або іншого виду діяльності; велика аудиторія – одночасне звернення до багатьох джерел інформації великої кількості студентів; економічність – ефективне використання дистанційних технологій знижує витрати на підготовку фахівців; технологічність – використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій; соціальна рівність – рівні можливості одержання освіти: інтернаціональність – можливість одержати освіту у навчальних закладах іноземних держав; нова роль викладача – дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача – консультанта; позитивний вплив на студента – підвищення творчого та інтелектуального потенціалу студента – якість дистанційного навчання не поступається якості очної форми навчання.

Найбільш поширеними є наступні види дистанційних технологій: чат-заняття, які проводяться синхронно, коли всі студенти мають одночасний доступ до чату; веб-заняття, або дистанційні лекції, конференції, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практикуми та інші форми навчальних занять, проводяться за допомогою засобів телекомунікації та інших можливостей інтернету; телеконференції, що проводяться на основі списків розсилки з використанням електронної пошти. Для навчальних телеконференцій характерно досягнення освітніх завдань.

До технічних засобів можна віднести комп'ютер та мобільний телефон. На жаль, інші технічні засоби багатьом недоступні, але й за допомогою них можна організовувати дистанційне навчання. Отже перехід в онлайн може покращити комунікацію між викладачем та студентами. Сьогодні ноутбук чи смартфон необхідні для розваги чи спілкуванням з друзями, але під час дистанційного навчання – це ще можливість поділитися своїми IT навичками.

Онлайн навчання для викладача – це хороша нагода опанувати новітні технології та підвищити свій професіональний рівень. Заняття в Zoom чи Google Meets, листування в месенджерах, створення інтерактивних занять – це все дає змогу учасникам навчального процесу покращити рівень своїх умінь та навичок. За дистанційного навчання стало простіше організовувати заняття. Крім того, не потрібно долати шлях до навчального закладу, щоб зустрітися зі студентами в аудиторії. Достатньо лише натиснути кілька кнопок і ви вже готові проводити заняття, а студенти – долучитися до обговорень та аналізу навчального матеріалу. І хоча під час створення дистанційного курсу на початках орієнтуються на програму очного навчання, дистанційний курс наповнюється великою кількістю різноманітних теоретичних матеріалів, курсових проектів, розрахунково-графічних завдань, прикладів розрахунків, варіантів контрольних робіт і тестів. Все це підвищує фундаментальну освіту на більш високий якісний рівень.

Література:

1. Корень М.С. Методика викладання технічних навчальних дисциплін : навчальний посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 240 с.

TOLERANCE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Kukharska L. V.
PhD in Management,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Military Translation
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
Lviv, Ukraine

The anxiety and prevalence of intolerance in higher education institutions takes unattractive forms and manifests itself in various contexts of racial, religious, ethnic and economic intolerance. However, the root of the evil begins at the institutional level, where intolerant repression can be found in groups with liberal or conservative views. In particular, as Dawes S. [3] pointed out, attention should be paid to the responsibility of the higher education institutions (HEI) to instill in students the concept of “moral and political community”, as well as moral responsibility within student communities. After all, higher education should prepare students for how they should behave in society, how to respect others, and how to be tolerant. There is a public expectation and assumption that enlightened persons should be prudent and act responsibly.

To show the significance of tolerance as a weighty act of human behavior, which is a manifestation of respect for and existence of others, that is, other people’s opinions.

As Pring R. [4, p. 12], an educated person may not be an academic honors student, "but must have a sense of direction in life activities, be conscientious and responsible, have great social usefulness, and acquire a sense of personal worth. Higher education can fulfill this guidance, which is morally responsible and has three aspects of directionality. So, the main aspects of directionality are:

1) corporatism (redefining social issues as increasingly individual or economic considerations, thereby erasing democratic impulses or devaluing them, or absorbing such impulses under the demands of the market);

2) tolerance (how the imperative of higher education and democracy shapes students' social morality);

3) challenging conditions (students from undeveloped countries have both financial and moral difficulties influencing the student body).

According to Arotowitz S. and Giroux A. [1, p. 333] progressive corporate culture and values shape university life, especially as corporate planning replaces social planning. In turn, management becomes a substitute for leadership, and the private sphere of individual achievement replaces the discourse of public policy and social responsibility. Thus, ideas with a society of moral responsibility are formed in relation to individuals, but which cannot easily be translated as demands on institutions.

Davids N. [2, p. 67], noted that higher education is the most complex educational platforms for establishing definitive responsibilities. Unlike schools, universities have larger numbers of students who come from different social, economic, racial, and cultural backgrounds. And university life is often the first step of familiarity and acclimation, with students arriving and getting to know their homes, getting comfortable, and getting to know the unknown rituals and traditions of university institutions.

For students who come from historically disadvantaged families or underdeveloped countries, the prerequisites and studies in HEIs, the spaces of historically affluent institutions are particularly formidable and alienating. As a result, students often feel displaced from the dominant center of culture and find themselves struggling to find spaces and emotions of acceptance. As a result, students are already in a vulnerable space that is further complicated by the stresses of financial insecurity. They may see protests to the extreme means of assistance, and when they do not, they may interpret the actions of university authorities as not only unsupportive and unacceptable, but also aggressive. It is important to consider the argument that university students are often not part of their community, and occupy islands of artificial activity.

If one considers the above complexities, as expressed by the authors [1–2]. And combine them with the specific contexts of higher education, one begins to exhibit a basic anger, frustration, and hopelessness that clouds most students. Generally, when we think of tolerance, we associate it with patience and openness. Tolerance is synonymous with the justification of truth and a willingness to consider the truth of others. Being willing to consider that there are other ways of seeing and understanding the world, the world is necessarily a place of disagreement and often of conflict, that is, disagreement and conflict are not necessarily signs of discontent, disharmony, and a contest of views and discussion of actions.

Thus, tolerance and the recognition of difference are inseparable acts of human behavior; it prevents the imposition of any single stigma of belief

systems and practices on everyone else. Because the tolerant individual recognizes that others hold different views of the world and themselves. Consequently, the exercise of tolerance depends on people's ability to agree and disagree on issues that affect them. In other words, the very idea of tolerance affects the understanding that people cannot be expected to agree on everything, people have the right to express disagreement, to have their own opinions.

Bibliography:

1. Aronowitz, S. and Giroux, H. (2000). The corporateuniversity and the politics of education. The Eucation Forun 64. P. 332–339.

2. Davids, N. (2019).Tolerance as an imperative for higher education and democracy. *South African Journal of Higher Education* .Volume 33. № 4. P. 62–75.

3. Dawes, S. (2014). Interview with Henry A. Giroux: The neoliberalisation of higher education. https://smdawes.worldpress.com/2014/06/26/interview-with-henry-agiroux-theneoliberalization-of-higher-education

4. Pring, R. (2013). What is an educated person? Address given to the Education Forum NUI Maynooth, 20th June 2013.

СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ «ВОГОНЬ» ТА «ПОВІТРЯ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Левун Г. Г.
асистент кафедри іноземних мов
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

Фразеологізми є унікальними мовними одиницями, здатними акумулювати у собі настрої, почуття, емоції, досвід, світоглядні уявлення, вірування та асоціації, притаманні певному народу. Саме тому вони є об'єктом наукових розвідок численних мовознавців, що прагнули дослідити різні аспекти їх походження, утворення та функціонування. Так, передумови дослідження ФО були закладені О.О. Потебнею, значний вклад у становлення фразеологічної теорії здійснили такі вчені як Поліванов Є.Д., Абакумов С.І., Булаховський Л.А, Виноградов В.В., Баллі Ш., Єсперсен О.

На сучасному етапі досліджень ФО значна увага приділяється саме семантичним особливостям ФО. Дана проблема знайшла своє відображення в працях таких вітчизняних дослідників як Запухляк І.В., Жарікова Ю.В., Лазер-Паньків О.В., Школяренко В.І., Чорна О.О.

Метою даної розвідки є дослідження семантики ФО, виокремлення лексико-семантичних груп фразеологічних одиниць з компонентом на позначення стихій природи (вогню та повітря) у фразеологічному фонді англійської та німецької мов.

В ході аналізу ФО з лексемою «повітря» було виокремлено такі основні лексико семантичні групи:

Поведінка людини. Це ідіоми переважно з негативною конотацією, такі як: airs and graces (зайва манірність, пихатість), give yourself airs (зазнаватися, поводитися високомірно), air one's dirty linen in public (публічно обговорювати, виносити на загальний огляд приватні речі), air one's grievances (прилюдно скаржитись на щось), juggle (keep) balls in the air (братися одночасно за велику кількість справ), jmdm. die Luft abdrehen/ abdrücken (ugs.)/abschnüren (погубити, знищити щось або когось.

ФО, що стосуються особливостей настроїв, загальної «атмосфери» в певному колективі або між двох людей: clear the air(розрядити обстановку, прояснити ситуацію), hang in the air(висіти у повітрі (про настрої або ідеї)), es ist/herrscht dicke Luft (панує гнітюча атмосфера). В німецькій мові існують також ФО для позначення ігнорування однією людиною іншої, в даному випадку лексема luft означає «пусте місце» (jmdn. wie Luft behandeln, Luft für jmdn. sein).

Емоційні стани та почуття людини: walk on air (бути надзвичайно щасливим, на сьомому небі від щастя), free as the air (бути вільним, тобто жити без турбот і переживань) jmdm. bleibt die Luft weg (бути здивований або наляканим), jmdm. nicht die Luft |zum Atmen] gönnen (заздрити комусь).

Оцінна характеристика певної людини, ситуації або явища: hot air, a breath of fresh air, а також як в англійській так і в німецькій мові наявна оцінка якоїсь певної інформації як такої що не має підґрунтя, що знаходить вербальну репрезентацію у таких ФО як "pull something out of the air" та "aus der Luft gegriffen sein" відповідно. Також в фразеологічному фонді обох мов наявні ідіоми, які вказують на невизначеність, «підвішений стан» якихось подій або планів, в німецькій мові це "in der Luft hängen", а в англійській "up in the air".

ФО з лексемою «вогонь» несуть наступне семантичне навантаження:

Перебування в небезпечних, складних та загрозливих ситуаціях play with fire, out of the frying pan into the fire, a baptism of fire, in the line of fire, have too many irons in the fire, ein Spiel mit dem Feuer sein, mit dem Feuer spielen, zwischen zwei Feuer geraten. В англійській мові ідіома "fire

and brimstone” означає вічні пекельні муки після смерті, а питання “Where is the fire?“ використовують для того, щоб з’ясувати причину поспіху або хвилювання людини.

Злість, емоційна нестриманість, гарячкуватий характер людини: breath fire, bei jmdm. ist gleich Feuer unterm Dach/ jmd. hat gleich Feuer unterm Dach.

Дії, що провокують погіршення ситуації, посилення конфлікту: add fuel to the fire, Öl in Feuer gießen.

Наявність або відсутність запалу до певної діяльності: fire in your belly, not set the world on fire, Feuer und Flamme sein. Також до даної групи можна віднести ФО light a fire under someone та його відповідник в німецькій мові jmdm Feuer unter dem Hintern machen, що означають «підігнати, дати поштовх до чогось».

Порятунок когось зі складної ситуації pull someone’s chestnuts out of the fire, etwas aus dem Feuer reißen, für jmdn die Kastanien aus dem Feuer holen.

Стосунки між людьми, так ФО “get on like a house on fire” означає швидко потоваришувати, знайти спільну мову, für jmdm durch Feuer gehen – бути готовим заради когось на все, die Hand für jmdn ins Feuer legen –можливість з впевненістю поручитися за когось.

Отже, фразеологічні одиниці з компонентом «повітря» реалізуються семантичних групах, що позначать негативну поведінку, загальну атмосферу в колективі, емоційні переживання, а також містять оцінку певних людей або об’єктів. Щодо ФО з компонентом «вогонь», то вони вживаються здебільшого для опису складних життєвих ситуацій, вказують на емоційну нестриманість та наявність запалу до певної діяльності, а також відображають певні особливості взаємовідносин між людьми.

Література:

1. Баран Я., Зимомря М. Теоретичні основи фразеології : навчальний посібник. Ужгород : Ужгородський державний університет, 1999. 176 с.

2. Collins Cobuild Idioms Dictionary. HarperCollins Publishers. 2002. 512 p.

3. Duden. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten / Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Hrsg. und bearb. von G. Drosdowski und W. ScholzeStubenrecht. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1992. Bd. 11. 864 s.

4. Oxford Dictionary of Idioms/ Ed by J. Siefring. Oxford: Oxford University Press, 2004. 340 p.

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ-ФІЛОЛОГІВ

Ленська С. В.
доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

В умовах розбудови Нової української школи та докорінного реформування вищої освіти в Україні виняткової ваги у здобувачів вищої освіти набувають навички soft skills, які є невід'ємним складником якісної фахової підготовки бакалаврів та магістрів, гарантують у майбутньому успішне працевлаштування та кар'єрне зростання випускників. Саме тому питанню формування «м'яких навичок» приділяється велика увага під час навчання в ЗВО, в організації освітнього процесу, в удосконаленні освітніх програм та їхній акредитації [1; 4, с. 20–21].

Поняття «м'яких навичок» увійшло в освітянський науковий дискурс порівняно недавно. Серед дослідників процесу формування soft skills слід назвати О. Гуру, Н. Коляду, Г. Корнюш, О. Кравець, О. Кравченко та інших дослідників, які здебільшого зосереджували увагу на проблемі формування «м'яких навичок» в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Проте не менш важливою є проблема формування soft skills у здобувачів вищої освіти. У науковій літературі вона висвітлена недостатньо, що й зумовлює актуальність нашої роботи.

Метою даної статті є дослідження можливостей розвитку «м'яких навичок» у процесі професійної підготовки студентів-філологів.

Існує кілька класифікацій soft skills. Скористаємося однією з них (рис. 1) [2].

У роботі філолога відбувається взаємодія на рівні «людина» – «людина», відтак важливо, щоб у випускника університету були сформовані насамперед соціальні компетенції: навички взаємодії з людьми, вміння працювати в команді, слухати та здійснювати ефективну комунікацію, переконувати, привертати й утримувати увагу співрозмовника, публічно виступати.

Розглянемо деякі особливості формування soft skills на прикладі професійної підготовки філологів. У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (далі – ПНПУ) філологічна освіта надається за кількома спеціальностями: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), в межах якої створено

три освітні програми: «Середня освіта (Українська мова і література)», «Середня освіта (Українська мова і література та мова і література (англійська))», «Середня освіта (Українська мова і література та мова і література (німецька))»; 035.01 Філологія (Українська мова та література), за якою працює освітня програма з такою ж назвою, та за спеціальністю 014.021 Середня освіта (Англійська мова і література) розроблена та впроваджена освітня програма «Середня освіта (Мова і література (англійська) та мова і література (німецька))». Усі вони мають на меті всебічну професійну підготовку бакалавра-філолога.

Рис. 1

Оскільки йдеться про філологічну освіту, то комунікаційні навички складають водночас і hard, і soft skills. У процесі вивчення загальних та професійних освітніх компонент здобувачі освіти набувають компетентності вільного володіння і навчання інших рідною мовою, а також засвоєння іноземних мов (англійської, німецької) на рівні B1/B2 (йдеться про першу / другу іноземні мови). Кращі студенти знають

іноземні мови на рівні С1/С2, щороку вони навчаються за програмами обміну в Данії, Німеччині та інших країнах, при цьому вдосконалюючи рівень володіння іноземними мовами.

Завдання з освітніх компонент «Вступ до методології CLIL», «Мова, культура, суспільство», які викладаються англійською мовою в рамках проєкту ЄС Еразмус+ КА2 «Розвиток потенціалу підготовки учителів іноземної мови як шлях до впровадження багатомовної освіти та європейської інтеграції України», допомагають здобувачам освіти набути навичок основ академічного письма, роботи в команді, презентації власних ідей і набутків.

Однією з важливих компетентностей, які актуальні в будь-якій професійній сфері, є швидка адаптація в складному середовищі. В умовах діджиталізації особливої ваги набувають дисципліни «Інформаційно-цифрові технології у професійній діяльності», «Інфомедійна грамотність та критичне мислення», яку опановують студенти-філологи, навчаючись за різними освітніми програмами. Ці предмети дозволяють сформувати критичне мислення, навчити здобувачів освіти використовувати різні джерела інформації, структурувати й осмислювати її.

Практично всі освітні компоненти, які вивчають студенти-філологи, й обов'язкові, і вибіркові, прокачують їхні навички логічно й системно мислити, управляти своїм часом. Оскільки щодня здобувачі освіти отримують завдання з різних навчальних дисциплін, де слід виявити свою позицію, власне розуміння певних процесів, ці креативні завдання спонукають до пошуку й обробки різних джерел інформації, до самостійної логічно-аналітичної роботи, формують уміння репрезентувати бачення проблеми. Прикладами освітніх компонент можуть бути «Історія української державності та національної культури», «Історія української літератури», «Жанри літературної критики: ґенеза, еволюція» та інші.

Цикл мовознавчих дисциплін за освітньо-професійною програмою «Філологія (Українська мова та література)» включає такі освітні компоненти, як «Вступ до мовознавства», «Орфографічний і пунктуційний практикум з української мови», «Історичну граматику української мови», «Основи культури мови», «Старослов'янську мову», «Стилістику української мови», «Історію української літературної мови», «Українську діалектологію та основи соціолінгвістики». Комплекс цих освітніх компонент дозволяє здійснити професійну підготовку фахівця, який вільно володіє мовою, вміє здійснювати комунікацію залежно від умов і завдань, впливати на реципієнта.

Усі освітні програми, за якими здійснюється підготовка здобувачів освіти в ПНПУ імені В. Г. Короленка, є студентоцентрованими та практикоцентрованими. Студенти, які навчаються за спеціальністю 014 Середня освіта, під час навчальних та виробничих практик у закладах

середньої освіти та закладах позашкільної освіти відпрацьовують навички когнітивної гнучкості, уміння працювати в команді, лідерства, відповідальності, ініціативності, самоменеджменту, самонавчання та саморозвитку тощо. В умовах воєнного стану до цього слід додати навички стресостійкості, уміння працювати в критичних умовах, управління емоціями. Вчитель, вихователь має зберігати спокій за будь-яких умов і гуртувати навколо себе дітей.

Студенти, які навчаються за спеціальністю 035 Філологія, вивчаючи іноземні мови, під час практики мають можливість удосконалити свої знання та практичні навички у галузі усного та письмового перекладу, а філологи-україністи занурюються у глибини мови і літератури через написання академічних текстів, підготовку презентацій, проведення екскурсій у полтавських літературних музеях.

Під час щорічного моніторингу якості освітніх програм багато студентів-бакалаврів позитивно відгукуються про курс «Університетської освіти та академічного письма», що викладається на всіх ОП з 2020 року у І семестрі. Це пропедевтичний курс, спрямований на допомогу першокурсникам, але також студенти знайомляться з принципами академічної доброчесності, з антиплагіатними програмами, правилами цитування й бібліографічного оформлення академічного тексту. Здобувачі відзначають, що ці лекції позитивно впливають на їхній вибір тематики наукових робіт, на комунікацію з викладачами, дозволяють швидше адаптуватися в університетському середовищі.

Отже, у висновку слід зазначити, що навички soft skills у нинішньому освітньому середовищі відіграють не меншу роль, ніж професійні знання і навички. Уміння приймати рішення у непередбачуваних ситуаціях, вирішувати конфлікти, креативність, критичне мислення, організованість, ініціативність, здатність брати на себе відповідальність, стресостійкість – ці основні гнучкі навички мають в сучасних умовах першорядне значення [3, с. 152]. Вони органічно доповнюють професійні hard skills і забезпечують програмові результати навчання, зазначені в освітніх програмах.

Література:

1. Акредитаційні справи. Офіційний сайт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: https://public.naqa.gov.ua/ (дата звернення: 10.03.2023).

2. Гнучкі навички. URL: https://www.pdau.edu.ua/content/formuvannya-soft-skills-zdobuvachiv-vyshchoyi-osvity (дата звернення: 10.03.2023).

3. Кірдан О., Кірдан О. Формування soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2 (6). С. 152–160.

4. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми. Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 р.: ТОВ «Український освітянський видавничий центр “Оріон”». Київ, 2020. 66 с.

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Лешанич С. Є.
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри міжнародного, конституційного та адміністративного права
Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна

Сучасне розуміння процесу реформування освіти у стратегічному мисленні вчених і педагогів спрямоване на створення ефективної моделі національної освіти, здатної витримати конкуренцію на світовому ринку освітніх послуг. Зокрема процес навчання та виховання має бути спрямований на розвиток вихованця, як особистості з високим рівнем емоційного та соціального інтелекту. Особливо важливим здобуття навичок емоційного та соціального інтелекту є для студентів, які обрали професію, пов’язану з роботою з людьми, зокрема, в галузі юрспруденції.

Питання формування і розвитку емоційного інтелекту досліджували такі науковці як Р. Бар-Он, Х. Вайсбах, Г. Гарднер, Дж. Готтман, У. Дакс, Д. Карузо, К. Кеннон, Р. Купер, Дж. Мейєр, А. Саваф, П. Саловей, С. Хейн та ін.

Грунтовно проаналізували сучасні наукові проблеми та уявлення щодо феномену емоційного інтелекту, що представлений як важливий чинник професійної діяльності людини О. Галашова, З. Георгієвська, С. Ізбаш, Г. Єрошенко, О. Клепець, В. Ковальчу, Я. Куценко, О. Рябушко, Б. Савчук, І. Харченко та ін.

Загалом розгляд наявних концепцій емоційного інтелекту показує, що окремі його структурні компоненти взаємопов’язані з розвитком когнітивних, емоційних, адаптаційних, соціальних здібностей, які слід включати в професійну діяльність, і які у навчальних закладах мають підпорядковуватися педагогічній спрямованості.

Когнітивні здібності – сприйняття емоцій (ідентифікація емоцій); розуміння емоцій (усвідомлення емоцій, їх аналіз та встановлення зв'язків між ними) – виконують інтерпретативну функцію емоційного інтелекту.

Емоційні здібності – управління емоціями (вміння підтримувати позитивний модус емоцій) – виконують регулятивну функцію емоційного інтелекту.

Адаптаційні здібності – управління емоціями в стресових ситуаціях (самоконтроль, вибір продуктивних стратегій поведінки); самомотивація (здатність викликати та підтримувати емоції, які спонукають до діяльності) – виконують адаптивну, стресозахисну функції емоційного інтелекту.

Соціальні здібності – соціальна емпатія (здатність до співпереживання емоційного стану іншої людини); управління чужими емоціями (вміння впливати на емоційні стани інших) – виконують активізуючу функцію емоційного інтелекту [2, с. 86].

Отож, кожна із зазначених груп здібностей опосередковує притаманність емоційному інтелекту певних функцій, які дозволяють фахівцю, зокрема правоохоронцю:

- продуктивно здійснювати розшифровування емоційної інформації людини, що сприяє накопиченню та систематизації знань, формуванню власного емоційного досвіду;
- сприяти стану емоційної комфортності та забезпечувати адекватність зовнішнього вираження емоцій людини;
- актуалізувати та стимулювати психічні резерви людини в ускладнених життєвих ситуаціях;
- забезпечувати гнучку спроможність до конгруентності у спілкуванні [2, с. 87].

Впродовж цього, враховуючи соціальну природу права, слід зазначити, що його можна розглядати, як специфічну форму комунікації, яка розв'язує проблеми суб'єкта та його свідомості; інтерпритує правові джерела, правові дії та взаємозумовлену поведінку у правовому полі. Таким чином правова комунікація, як компетентність емоційного інтелекту, характеризується як психосоціокультурна цілісність, в основі якої лежить вербальний і невербальний способи спілкування. Ефективність такого роду комунікації залежить не лише від рівня здобутої освіти та знання права, а й від потреби у спільній діяльності, обміні інформацією, сприйнятті та розумінні однієї людини іншою, формуванні єдиної стратегії і тактики взаємодії тощо [1, с. 41]. Крім того важливими є навички професійного володіння словом, правильного оформлення думки (щоб не спричинити серйозну психологічну травму); зв'язок з моральними принципами справедливості, гуманності,

сумління, честі (духовно-моральна сутність правоохоронця); життєві принципи та переконання; поєднання аналітичного розуму з увагою та повагою до особистості, здатністю проникнути в її внутрішній світ. Ця професія вимагає творчого та креативного підходу до вирішення питань, грунтованих на основі верховенства права, так як передбачає спілкування з представниками різних професій, соціальних груп, різного культурного рівня.

Для майбутнього юриста важливою є стійка мотивація до правозастосування та правотворчості, що реалізується, в тому числі, й через навички емоційного інтелекту. Адже ті якості, які розвиває фахівець через розвиток емоційного інтелекту сприяють захисту психіки особистості (суб'єкта права), усувають надмірні психологічні навантаження, активізують учасників спілкування на рівні спокою та взаємоповаги. Таким чином можна знизити нервову напругу, зумовлену високою відповідальністю за результати спілкування та дією негативних емоційних станів, викликаних прагненням сторін до узгодження позицій, розв'язання конфлікту, уникнення відповідальності, домагання покарання тощо.

Отож доходимо висновку, що мова йде про почуття емпатії, як складової емоційного інтелекту, яка є необхідною рисою для майбутнього юриста. Емпатія виникає і розвивається у спілкуванні, а також визначається емоційним досвідом людини.

Емпатію досліджують багато вчених, при цьому характеризують її по різному: з позиції морального виховання і формування гуманності (В. Абраменкова, І. Бех, Л. Божович, Б. Братусь та ін.); як засіб комунікації (Т. Василишина, Л. Виговська, М. Обозов, К. Роджерс та ін.); як інструмент самопізнання і пізнання іншого (О. Бодальов, С. Гмарін, Р. Мей, К. Рудестам та ін.) тощо.

Згідно досліджень науковців базовим соціально-психологічним середовищем, у якому зароджується, розвивається та проявляється емпатія є всі види міжособистісного спілкування. Для юриста спілкування – це інструмент, що зумовлює успіх у професійній діяльності. Саме емпатія зменшує у цьому процесі ефект спотворення сприйняття людини, яка звернулася по допомогу, сприяє нівелюванню її психологічного захисту, розширенню уявлення про життя.

У спілкуванні фахівець як передає, так і приймає інформацію, вступаючи у взаємодію, взаємини із учасниками, визначеними законом відносин. При цьому відбувається взаємовплив один на одного, в процесі якого здійснюється емоційна оцінка особистості, спроба зрозуміти причину, мотив її вчинків та стратегію зміни поведінки, відповідно, спеціаліст визначає тактику своєї власної поведінки в силу покладених на нього обов'язків.

Емпатійний фахівець відрізняється вмінням передбачати емоційні стани інших, готовністю висловлювати своє розуміння ситуації, співчуття; високим рівнем розвитку соціальних емоцій та високою чутливістю; здатністю до децентрації, позитивного бачення різних точок зору та швидкої орієнтації у ситуаціях взаємодії, а також терпимістю та толерантністю по відношенню до інших людей. У процесі спілкування правник виступає дослідником особистості людини, отримуючи необхідну при цьому психологічну інформацію, стає (на якийсь час) частиною її життя. Отож зміни, які відбуваються при спілкуванні внаслідок дії емпатії, виступають швидше як результат спільності бажань, на основі якого і виникає сама емпатія. Тобто у спілкуванні присутні такі аспекти взаємин як позитивне ставлення, повага, щирість, відкритість, без докорів та зауважень, безпосередність, конгруентність та ін. Крім того емпатія впливає на достовірність збору та аналізу інформації. Тому здібність юриста до емпатії є чинником успішної професійної діяльності.

Емпатію, як здатність, можна підвищувати шляхом тренувань та спеціальних вправ. Для розвитку емпатії у студентів – майбутніх юристів в освітньому процесі використовують інтерактивні методи навчання в межах курсів фахових дисциплін, спеціально організовані тренінги, які базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу. Основний акцент при цьому робиться на заохоченні до співпраці студентів, можливості розуміти один одного та рефлектувати (наприклад, дослідницькі процеси, робота в малих групах, ділові ігри, аналіз ситуацій, круглий стіл, дискусії, мозковий штурм методи «займи позицію», «прес» тощо).

Наприклад, групове обговорення певної ситуації максимально підвищує активність і внесок кожного учасника. В процесі дискусії для кожного з'являється можливість уточнити свої уявлення, усвідомити почуття і ставлення. Обговорення у групах дає змогу більше дізнатися одне про одного, стимулює вільний обмін думками, збільшує ймовірність того, що студенти краще зрозуміють почуття і погляди інших, більше зважатимуть на них.

В процесі рольових ігор студенти розвиваються у соціальному, фізичному, розумовому й мовному напрямах, створюється можливість подивитися на одну й ту саму ситуацію з позиції різних соціальних ролей. Рольова гра допомагає краще зрозуміти почуття уявного персонажа і розвинути навички емпатії, душевність, духовність і таким чином розуміти емоційний світ іншої людини.

При аналізі ситуацій студенти вчаться розглядати поводження учасників, передбачають, оцінюють наслідки різних варіантів їхньої поведінки. Завдяки цьому методу майбутні фахівці можуть аналізувати

дії, які викликають почуття співпереживання, стикаються з проявами емпатії інших та підсвідомо розкривають подібні емоції в собі. При цьому розвиваються навички позитивної самооцінки, само усвідомлення і самовдосконалення, а також уміння запропонувати допомогу людям у правовій реальності.

Диспути є ефективним методом формування суджень, оцінок, переконань, які виникають у результаті зіткнення різних думок і точок зору у процесі його проведення. Коли проводиться диспут, студенти аналізують поняття, доводять і захищають свої погляди, намагаються аргументовано переконати своїх опонентів у хиткості чи хибності їх позиції. Педагог має слідкувати за коректністю висловів виступаючих, сприяти їх відвертості та щирості, уникати появи критичної психологічної ситуації, психологічного напруження. При цьому важливо вчитися слухати іншу людину, вникати у тембр її голосу, аналізувати свої слова, думки, стежити за зміною міміки, ділитися з нею враженням від почутого, щоб зрозуміти мотивацію інших людей.

Отож емпатія, як складова емоційного інтелекту, є феноменом міжособистісного контакту і стратегією впливу, що безпосередньо регулює взаємостосунки людей і визначає моральні якості людини. У процесі емпатійної взаємодії формується система цінностей, яка у подальшому визначає поведінку майбутніх юристів по відношенню до інших людей, що надзвичайно важливо у професійній діяльності. Тому емоційна готовність спеціаліста до включення в активну професійну діяльність мусить бути сформована ще в період його навчання в закладі освіти.

Література:

1. Марченко О. В. Комунікативна культура юриста: навч. посібн. Дніпропетровськ: «Інновація», 2015. 200 с.

2. Собченко О. М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 4. С. 84–87. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua›

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ АРТИСТА-ВОКАЛІСТА

Лєвіт Д. А.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри академічного та естрадного вокалу
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Поняття емоційного інтелекту існує на рівні рефлексії до соціальних та психологічних особливостей індивідуума. При цьому такий інтелект є чуттєвим до емоційних змін людини відповідно до сприйняття нею тих чи тих чинників, які залучають рецептори, що відповідають за чуттєвість та логіку реакції на певні події, явища тощо. Доцільним безпосередньо до вивчення емоційного інтелекту зазначити наявність кореляції між емоційним інтелектом та музичним навчанням, при цьому йдеться як пасивне сприйняття музичного твору, так й виконання, незалежно від жанрової належності. Звернення до вокальної музики обґрунтовано тим фактом, що, як вказує Т. Каблова та В. Тетеря, вокальний твір існує як синтез звукового та вербального наповнення [3, с. 101]. Й саме словесний текст несе той соціальний зміст який дозволяє говорити про формування спільного вектору розвитку емоційного інтелекту відповідно тих чи тих подій. У такому випадку ми отримуємо з одного боку музичний матеріал, як універсальну мову, яка не потребує перекладу, а з іншого уточнюючий його словесний текст, який зафіксовано у вербальних формулах. Якщо звертатися до безпосередньо до занять вокалом, то тут виникає ситуація, коли ще додається поняття інтерпретації та форми, виду подання того чи того твору.

Як зазначає Лора Вілкокс, емоційний інтелект постає як спосіб, метод і форма поводження людини з самою собою та довкіллям. Точність оцінки та вираження емоцій [1]. Важливо розуміти свої емоції та емоції інших людей, пов’язані як з внутрішніми, так і з зовнішніми подіями. Іншими словами, це здатність визначати емоції по думках, фізичному стану, зовнішньому вигляду, поведінці тощо. Це здатність точно визначати емоції і пов’язані з ними потреби. Заняття музикою, як активне, так і пасивне, може потенційно покращити показники емоційного інтелекту. Це пояснюється тим, що музика активує ділянки мозку, пов’язані з емоційною обробкою, і пов’язані з формуванням настрою.

Емоційний інтелект є важливим показником того, наскільки добре людина може модулювати свої емоції та спілкуватися з ними. Починаючи з раннього дитинства, прості способи заняття музикою, такі як спів, підвищують чутливість до особистих емоцій і допомагають у спілкуванні. Прослуховування музики та гра на інструменті можуть покращити показники емоційного інтелекту як у підлітків, так і у дорослих. Це пов'язано з нейронними процесами в коркових і підкіркових мережах мозку, на які діє музика. У коркових і підкіркових мережах мозку є структури, які мають вирішальне значення для генерації та регуляції емоцій. У тих, у кого діагностовано психіатричні розлади, ці структури демонструють виражену дисфункцію. Люди з вищим емоційним інтелектом можуть вирішувати слухати музику, щоб регулювати своє емоційне збудження [4].

Освітній процес є складною унормованою певною законодавчою базою діяльністю, де одним з важливих складових є формування навичок та здібностей, які впливають на можливості існування випускника, його спроможності до успішності та конкурентоспроможності, а також є універсальними незалежно від спеціальності за якою навчається здобувач. Йдеться про навички soft skills, які згідно з сучасними вимогами ринку праці є основоположними для створення та існування образу сучасного успішного професіонала. Емоційний інтелект, насамперед проявляється на рівні міжособистісного спілкування й є результатом емпатії та самосвідомості відповідно усіх учасників спілкування.

У процесі фахової підготовки музиканта-професіонала виникає ситуація, коли майбутній виконавець стикається з фактом, що його емоційний інтелект вступає у складний адаптивний процес відповідно о автора музичного тексту та його виконавця (якщо пісня не створена під конкретну особу). На перший план висувається потреба активізації органів перцепції з виконуваним репертуаром, тобто таке міжособистісне розуміння, яке дозволить сформувати у свідомості образ іншої людини. Тобто певна соціальна перцепція, яка дозволить вийти на новий рівень інтерпретаційного мислення, яке ґрунтується на поєднання емоційного досвіду та, водночас, повинно передбачати потенційні запити реципієнтів – публіки, для якої співатиметься твір.

Для правильного корегування та виховання емоційного інтелекту під час занять вокалу доцільним вбачається звернення до чотирьох складових, які можуть доцільно розглядатися у освітньому процесі, а саме самосвідомість, самоорганізація, соціальна усвідомленість та менеджмент стосунків [2, с. 42]. Цікаво, що зазначені складові корелюються із навичками soft skills, які є невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу. Отже розглянемо практично використання зазначених складових у процесі роботи з вокалістами.

Поняття самосвідомість є достатньо багатозначним відповідно з позиції роботи над репертуаром у артиста-вокаліста. Сюди входить як реакція емоційного досвіду (на рівні чуттєвого сприйняття та асоціативного ряду із власного досвіду), так й чітке усвідомлення які фізичні аспекти (активізація слізного протоку, підвищення слиновиділення спазматичні явища) асоціюються з тим чи тим станом, як реакцією на музичний твір, на текст, який фіксує стан та образ. Найважливішим стає детальний аналіз вербального тексту, а також його втілення у музичну думку. Варто враховувати, що ні емоційні реакції, ні фізичні не повинні заважати виконанню, а саме вірного розподілу сили звуку, дихання, побудови форми відповідно до вокальної фрази. Аналіз твору повинен бути одним з перших етапів, на яких відбувається не тільки знайомство з твором, визначення традиційних музично-виконавських завдань, а й створення нарису його емоційного втілення. Формування емоційного портрету образу твору та власного тощо.

Наступним етапом роботи щодо виховання емоційного інтелекту у артистів-вокалістів повинен стати процес самоорганізації. Якщо на попередньому етапі було створено умовний портрет виконавця конкретного твору, то на цьому, майбутньому артистові слід звернутися до практичної реалізації цього портрету, його буквально «оживлення» власними вокальними здібностями. В контексті визначеного емоційного поля, проаналізованих власних чуттєвих відгуків на твір та фізіологічних особливостей які їх супроводжують, зараз необхідним стає практичне опанування технічної сторони твору, а також створення зручної схеми його виконання. На цьому етапі доцільним будуть вправи на дихання, опрацювання сценічних рухів, визначення часу для правильного розподілу сили в цілому. Водночас, не можна говорити, що даний етап передбачає суто технічне опрацювання. Він спрямований на вміння свідомо організувати себе з метою формування образу, який є перехідним між автором твору та власним «я», створення повноцінного образу, інтерпретації у власному стилі. Важливо, що на цьому етапі можливо позбутися так званого страху сцени, бо вміння контролювати себе у стресових ситуаціях, можливо саме із усвідомленням власного емоційного стану.

При цьому суттєвим є момент внесення сьогоденних соціальних умов у існування твору. Тобто відбувається формування передумов для реалізації наступного етапу, а саме соціальної усвідомленості відповідно до виконуваного твору.

Соціальна усвідомленість може бути трактована як результат соціальної перцепції вокаліста відповідно до історичного стану епохи в якій реалізується його діяльність. Важливо, що йдеться не

про нав'язування догматичного світосприйняття або пропагандистськи лозунгів. Важливо, що майбутній артист-вокаліст мав можливість самостійно, усвідомлюючи власну роль у соціальному процесі визначити яка відповідальність (або навпаки її відсутність) може бути за тим чи тим твором, що він виконує. Необхідно звертати увагу під час роботи над музичною композицією яку реакцію вона може викликати у реципієнта; акцентувати на потребі віддзеркалювати емоції публіки для вдалого виступу, передбачати її потенційний пошук.

Останній етап визначено як менеджмент стосунків, тобто вміння розуміти та вірно трактувати на емпатійному рівні відчуття інших людей та буквально управляти взаємовідносинами з ними через контроль та усвідомлення взаємних емоцій. Він логічно формується сходячи з твердження щодо потреби власної реакції під час виступу на загально-публічний настрій. Тобто вміння розрізняти невербальні ознаки, які характеризують публіку й вміти змінювати акценти у власному виконанні з метою збереження контакту. Для цього у завдання артиста-вокаліста входить вміння бачити альтернативні кульмінаційні точки у творі, словесні формули на які варто робити акцент під час виступу залежно від настрою аудиторії.

Отже, музика здатна впливати на нейронні процеси в кіркових і підкіркових мережах, моделюючи емоційне поле. У процесі виховання емоційного інтелекту артиста-вокаліста, пріоритетом стає його майбутня сценічна діяльність, яка є бажаним результатом освітнього процесу. Набуття навичок soft skills може бути реалізовано саме за використанням елементів формування емоційного інтелекту, як невід'ємної складової роботи над вокальним твором з урахуванням його музичної та вербальної складової. Акцентуація на створенні живого, спільного, комунікаційного емоційного простору, емоційної перцепції з реципієнтом, безпосередньо цільовою аудиторією, дозволяє визначити доцільність такого підходу для успішної сценічної діяльності артиста-вокаліста.

Література:

1. Вілкокс Л.Емоційний інтелект: до питання навичок soft skills. URL: https://www.dce.harvard.edu/professional/blog/emotional-intelligence-no-soft-skill (дата звернення: 14.03.2023).

2. Ґоулман Д. Емоційне лідерство. Мистецтво керування людьми на основі емоційного інтелекту. Альпіна. 302 с.

3. Каблова Т. Б., Каданцева Н. Б., Тетеря В. М., Тема кохання у пісенній культурі: специфіка та типологія. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку.* 2022. № 40. С. 99–104.

4. Song W. Music and emotional intelligence. *University of Florida Pressbooks*. URL: https://ufl.pb.unizin.org/mandhdevelopment/chapter/music-and-emotional-intelligence/ (date of access: 20.03.2023).

ФОРМУВАННЯ "SOFT SKILLS" У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Лєсовець Н. М.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Луганська область, Україна

Сучасні трансформації в суспільстві, спричинені процесами глобалізації та інтеграції у світове співтовариство, висунули надзвичайно актуальні та складні завдання перед закладами вищої освіти, пов'язані з підготовкою «універсальних» фахівців – конкурентоспроможних та затребуваних на сучасному зарубіжному та вітчизняному ринку праці. Для реалізації вищезазначених завдань для закладів вищої освіти (далі – ЗВО) вагомого значення набуває не лише формування професійних знань, умінь та навичок, властивих для окремої галузі діяльності чи професії, але й розвиток «soft skills», тобто «гнучких» («м'яких») навичок, затребуваних у багатьох професійних ситуаціях та сферах діяльності.

Вивченню проблеми формування «soft skills» присвячено праці низки вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема О. Бутиліної, О. Замашкіної, Ю. Дроздової, О. Дубиніної, Д. Єрмакова, Н. Коляди, О. Кравченко та багатьох інших науковців. Проте вищезазначена проблема наразі набуває все більшої актуальності, оскільки "soft skills" – це необхідні особистісні якості, які допомагають фахівцям з будь-якої галузі діяльності налагодити ефективну ділову взаємодію з іншими людьми для вирішення виробничих завдань – колегами, управлінськими структурами, діловими партнерами тощо, результатом якої є продуктивна співпраця, формування позитивного іміджу та перспектива кар'єрного зростання.

За визначенням Д. Єрмакова, "soft skills" – «гнучкі» («м'які») навички, або «навички XXI століття», – інноваційний компонент змісту освіти на всіх його рівнях, пов'язаний з підготовкою майбутніх фахівців до різних видів навчальної та професійної діяльності як в умовах сьогодення, так і в майбутньому [2]. К. Коваль розвиток "soft

skills” визначає як один із важливих чинників працевлаштування здобувачів ЗВО [4]. Ми цілком поділяємо це твердження, адже завдання підготовки висококваліфікованого фахівця, безумовно, сприятиме й розвитку його кар’єри.

Метою нашої наукової розвідки є обґрунтування необхідності розвитку “soft skills” у майбутніх фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (освітньо-професійна програма «Документознавство та інформаційна діяльність»). Зацікавлення проблематикою наукового дослідження пояснюється, у першу чергу, пошуком інноваційних методів та шляхів їх упровадження у навчальний процес ЗВО, які дали б змогу підвищити рівень готовності майбутніх фахівців до подальшої професійної діяльності. До того ж, вагомим чинником, який ми сьогодні спостерігаємо, вивчаючи сайти з пошуку роботи [10; 11], є високі вимоги роботодавців до вищезазначених фахівців, особливо в галузі документаційного забезпечення управління.

Серед вимог, які висуваються роботодавцями на сайтах з пошуку роботи в Україні, є: активність; висока працездатність; високий рівень самоорганізації; відмінні комунікативні та організаційні навички; відповідальність; знання однієї чи кількох іноземних мов; знання систем електронного документообігу; ініціативність; комунікабельність; креативність; наполегливість; наявність аналітичних здібностей; орієнтація на досягнення кінцевих результатів; постійне самовдосконалення та підвищення кваліфікації; робота в режимі багатозадачності; уважність; уміння легко переключатися з одного виду роботи на інший; уміння одночасно виконувати кілька управлінських завдань; уміння працювати в команді; уміння працювати з організаційною технікою; стратегічне мислення; стресостійкість тощо.

Насамперед, завищені вимоги роботодавців до працівників у галузі документаційного забезпечення управління не відповідають чинним вимогам, які подаються в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників (далі ДКХП), з іншого боку, вони є поштовхом до внесення змін до ДКХП [3], що зумовлюється кількома важливими чинниками. По-перше, відбуваються швидкі зміни у зв’язку з формуванням диджитал-суспільства, оскільки процеси цифровізації в управлінській діяльності отримують підтримку як з боку держави, так і з боку окремих установ чи підприємств. По-друге, зазнає стрімких змін нормативно-методична база із загального та спеціального діловодства: наразі оновлено державний стандарт на оформлення службової документації [1], унесено зміни до Класифікатора управлінської документації [8], відбуваються зміни в законодавстві щодо ведення кадрового діловодства [7; 9] тощо. Тому знання,

отримані здобувачами в процесі навчання у закладі вищої освіти, утрачають свою значущість та актуальність, потребують постійного оновлення, про що нами наголошувалося в попередніх дослідженнях [6]. Здобувачі закладу вищої освіти повинні бути налаштованими на самонавчання після його закінчення, адже знання, уміння й навички необхідно буде коригувати відповідно до нових вимог. Викладачі повинні наголошувати на тому, що знання не можуть бути сталими, оскільки цьому сприяє й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, формування диджитал-суспільства, поява нової організаційної техніки тощо.

На нашу думку, для фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи важливим є застосування принципу «навчання упродовж життя», адже, крім змін у документаційному забезпеченні управління, висуваються нові вимоги й до працівників бібліотек. Сучасна бібліотека – це вже не традиційна книгозбірня, а важливий соціокультурний центр, здатний забезпечити духовні потреби суспільства. У бібліотеках сьогодні проводиться велика кількість різнопланових заходів, де треба виявляти й організаторські та лідерські якості, комунікативність, уміння об'єднувати людей за певними інтересами, навички уникнення комунікативних бар'єрів тощо. У дитячих бібліотеках проводяться масові заходи для дітей, де особливо виразними «soft skills» є мотивація, емоційний інтелект, навички спілкування з цією категорію користувачів бібліотеки, знання особливостей дитячої психології, креативність, уміння працювати в команді, самоконтроль. Для розвитку "soft skills" у навчальному процесі майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної галузі можна застосовувати ігрові технології, технологію проєктування, кейс-технологію, тренінги особистісного та професійного зростання. Під час проведення занять із застосуванням інноваційних технологій підвищується мотивація здобувачів до навчання й самонавчання, формуються навички керування власними емоціями, самоконтроль та саморегуляція. Як зауважують Н. Коляда та О. Кравченко, «освіта на засадах розвитку життєвих навичок – це ефективна педагогічна технологія, спрямована на формування здорової та просоціальної особистості. Вона гармонійно поєднує функції виховання і розвиток соціально-психологічних компетентностей» [5, с. 139].

Таким чином, "soft skills" – «гнучкі» («м'які») навички – це комплекс неспеціалізованих навичок, які доповнюють сформовані професійні компетентності у ЗВО. Формування "soft skills" у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи є важливою передумовою кар'єрного зростання. Серед «гнучких» навичок можна виокремити: наявність аналітичних здібностей; мотивацію до

постійного самовдосконалення та підвищення кваліфікації; уміння працювати в режимі багатозадачності, легко переключатися з одного виду роботи на інший; робота в команді; аналітичне та стратегічне мислення; стресостійкість тощо.

Література:

1. ДСТУ 4163 – 2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. URL: https://buhgalter.com.ua/upload/news/2021/9/DSTU_4163.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
2. Ермаков Д. Персонализированная модель образования: развитие гибких навыков. URL: https://edpolicy.ru/personalized-education (дата звернення: 06.03.2023).
3. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 1. *Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності.* URL: http://buhoblik.inf.ua/spr/dkhp/dkhp/dkhp01.htm (дата звернення: 03.03.2023).
4. Коваль К. О. Розвиток “soft skills” у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. URL: ir.lib.vntu.edu.ua (дата звернення: 03.03.2023).
5. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування “soft-skills” в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27. Т. 3, 2020. С. 137–145.
6. Лєсовець Н. М. Практико зорієнтовані технології в підготовці конкурентоспроможних фахівців інформаційно-документознавчої галузі. *Освіта та педагогічна наука.* 2022. № 1 (179). С. 38–47.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01 лип. 2022 р. № 2352-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text (дата звернення: 04.03.2023).
8. Про затвердження національного класифікатора НК 010:2021 та скасування національного класифікатора ДК 010-98 : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 12 берез. 2021 р. № 526. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0526915-21#Text (дата звернення: 04.03.2023).
9. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 24 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: ps.ligazakon.net/document/view/T222136?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_ (дата звернення: 05.03.2023).
10. Rabota.ua. URL: noreply@mailing.rabota.ua (дата звернення: 07.03.2023).
11. Work.ua – сайт пошуку роботи № 1 в Україні. URL: https://www.work.ua (дата звернення: 07.03.2023).

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА РОБОТИ З КЛІЄНТОМ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Лисенко О. М.
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Область професійної діяльності соціального працівника включає широкий спектр взаємодії як з колегами так і з клієнтами – отримувачами соціальних послуг. Державний стандарт фахівця із соціальної роботи визначає такі загальні компетентності як «здатність виконувати професійну діяльність згідно з етичними вимогами соціальної роботи та особливостями фізичного та емоційного стану отримувачів соціальних послуг»; «здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, управляти різнобічною комунікацією, попереджати та розв'язувати конфлікти»; «здатність підтримувати позитивний емоційний стан в колективі та забезпечувати психологічну підтримку соціальним робітникам, забезпечувати профілактику їхнього емоційного вигорання». Компетентність – це сума здібностей, необхідних у сфері професійної діяльності. Семигіна Т.В (2020) пропонує розуміти компетентність у соціальній роботі як здатність інтегрувати та застосовувати знання, цінності та навички соціальної роботи для практичної роботи цілеспрямовано, навмисно та професійно, щоб сприяти добробуту людини та громади [4].

Рівень розвитку соціальних навичок є важливим чинником успіху у професійній діяльності соціального працівника. Здатність чітко і ясно мислити, складати план роботи з клієнтом багато в чому залежить від здатності вибудовувати довірчі відносини з клієнтом, здатність привернути його до себе. Довіра до професіоналізму фахівця з соціальної роботи допомагає також самому клієнту глибше розуміти свої проблеми та налаштуватися на продуктивну працю. Емоційний контакт – важлива складова роботи у системі «людина – людина». Важливо зберігати цей контакт як із своєю емоційною сферою, так і розуміти емоційний стан іншого. Здатність чіткіше визначати емоції через міміку особи (характерна риса людини з високим рівнем емоційного інтелекту). підказує фахівцю вибір ефективних засобів впливу, що позитивно відбивається на психологічному стані клієнта.

Емоційним інтелектом традиційно називають здатність людини сприймати та розуміти власні емоції та емоції інших людей і на цій

основі управляти почуттями та ефективно налагоджувати (вибудовувати) міжособистісну взаємодію. Фактично емоційний інтелект полягає в тому, щоби емоційність допомагала рішенню комунікативних завдань при соціальній взаємодії.

У міжнародній практиці навички спілкування та міжособистісної взаємодії, уміння вирішувати проблемні ситуації (віднесені до «м'яких» навичок) тощо являють собою ключові фахові уміння соціальних працівників [4].

Дослідники «чорт» емоційного інтелекту, включають до його складу здатність адаптуватися до обставин, уміння ефективно приймати рішення, співпереживати та відчувати щастя [2]. Д. Гоулман вважав важливими рисами емоційного інтелекту самосвідомість; самоконтроль; соціальну чуйність, яка проявляється у вигляді емпатії, ділової обізнаності, запобігливості; управління відносинами як розвиненою здатністю надихати і впливати на інших людей, сприяти змінам, вміти регулювати конфлікти, працювати в команді та бути націленим на співпрацю) [5].

Варто зазначити, що це складне і багатокомпонентне психічне утворення не є константним, в повній мірі вимірюваним, та включає в себе компоненти вродженого характеру і компоненти, які доступні для розвитку. «До компетенцій, пов'язаних з емоційним інтелектом, які можна досить легко скорегувати за допомогою грамотної системи мотивації відносяться: уміння чути інших; здатність до навчання, прагнення розвиватися; вміння організувати інших; готовність до непопулярних рішень. Однак, треба враховувати, що ступінь корекції може відрізнятися в різних ситуаціях – в залежності від рівня мотивації та здібностей людини [1].

Якщо говорити про взаємодію з клієнтом, то роль суб'єкта передбачає хворобливі переживання, а спостереження – співчуття. Соціальні ситуації настільки складні, що не завжди допускають можливість лише аналітичного підходу, тому для їх розуміння першочергового значення набуває емоційна система. Емоційне та раціональне в психіці людини нерозривно з'єднані. Емоції як спосіб організації поведінки, в деяких аспектах доповнює раціональний підхід, а в деяких є альтернативою йому. На цій основі відбувається зближення соціального та емоційного інтелектів.

Природа соціального інтелекту багатомірна. С. Заккаро із співавторами (Zaccaro et al., 1991) пропонують розглядати соціальний інтелект як феномен, що має двокомпонентний характер. Він включає в себе: 1) соціальну перцепцію – здатність до швидкого та тонкого розуміння інших людей та соціальних груп; 2) поведінкову гнучкість – здатність змінювати поведінку, враховуючи мінливі вимоги, при

вирішенні нових завдань та ситуацій. К. Космітскі і О. Джон (Kosmitzki & John, 1993) визначили сім складових які є головними у концепції соціального інтелекту: когнітивні елементи (оцінка перспективи, розуміння людей, знання соціальних правил, відкритість в стосунках з оточенням) і поведінкові елементи (здатність мати справу з людьми, соціальна пристосовність, теплота в міжособистісних стосунках) [2].

Соціальний інтелект безпосередньо пов'язаний з досвідом та визначає соціальну спроможність. Дж. Стеренберг вважав що практикний інтелект, практичне мислення, подібно до більшості здібностей, може бути розглянуто як форма компетентності, що розвивається (Sternberg, 1998a). Індивідів з розвиненими знаннями, вміннями та здібностями, необхідними для успіху у певній галузі, зазвичай характеризують як спеціалістів. Отже, розуміння досвіду та особливостей його набуття зумовлює спосіб осягнення практичного інтелекту [2]. Дж. Стеренберг розглядав практичний інтелект як форму досвіду, що набуває, як здатність адаптуватися до повсякденних умов існування, яка визначає в тому числі ефективність виробничої діяльності.

Високий рівень розвитку соціального інтелекту – важлива характеристика спеціаліста соціономічної сфери.

Ця професійна компетенція дозволяє краще зрозуміти проблеми клієнтів, зародити емпаурмент та оптимізм щодо особистої здатності клієнта досягти позитивних результатів у вирішенні своїх проблем.

Важливо підкреслити, що головним соціально значущим результатом розвитку компетентностей соціальної спрямованості є набуття специфічної здатності, що дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми, завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя, а також у виробничій діяльності, допомагає інтуїтивно вибрати найкращий спосіб поведінки у складній ситуації.

Література:

1. Лисенко О.М., Кримова Н.О. Емоційне лідерство в групі: ресурси і ризики. *Теорія і практика сучасної психології.* 2020. Вип. № 1. Т. 3. С. 68–73.

2. Практический интеллект / Р. Дж. Стеренберг, Дж. Б. Форсайт, Дж. Хедланд и др. СПб : Питер, 2002. 272 с.

3. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець із соціальної роботи»: Наказ Мінекономполітики від 20.06.2020 р. № 1179. URL: https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=bcfc03e8-f801-44e7-835c.17bc19a68f70

4. Семигіна Т.В., Пожидаєва О.В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. *Репрезентація*

освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук: Колективна наукова монографія. Вінниця, 2020.

5. Goleman D. J. Emotional Intelligence. Why It Can Matter Vjre Than IQ. Bantam Books, 2005.

SOFT SKILLS ЯК НЕОБХІДНИЙ КОМПОНЕНТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ФАРМАЦІЇ

Лисенко Т. А.
старший викладач кафедри аналітичної, фізичної та колоїдної хімії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Привалко Е. Г.
кандидат хімічних наук,
доцент кафедри аналітичної, фізичної та колоїдної хімії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Сучасний ринок працевлаштування, у тому числі у галузі фармації, ставить перед випускниками університету вимоги щодо наявності не тільки певної системи фахових знань, умінь і навичок (hard skills), що допомагають йому виконувати функції, покладені на нього роботодавцем, а й певні вимоги щодо ефективного застосовування соціально-психологічних умінь та навичок (soft skills). Роботодавець чекає від кандидата таких вмінь, як вільна адаптація до умов нашого нестабільного сьогодення (епідемія коронавірусу, повномаштабна війна, ракетні обстріли, відключення світла), швидка, а головне якісна, реакція на зміни потреб суспільства, креативний підхід до вирішення завдань на робочому місці, стресостійкість тощо [1].

Специфіка роботи за напрямком «Фармація» полягає у тому, що здобувачам у майбутньому при влаштуванні на роботу по спеціальності доведеться багато працювати з людьми. Так робота провізора передбачає вміння уважно вислухати, швидко зрозуміти проблему, проконсультувати та надати рішення. Тут кандидату необхідно розвивати такі такі soft skills, як уміння слухати та формулювати власне висловлювання, критичне мислення, вміння оцінити та прийняти рішення, відповідальність.

При влаштовуванні на посаду медичного представника, випускник має бути не тільки спеціалістом у своїй сфері, а й справжнім психологом. При спілкуванні з потенційними клієнтами треба дуже гарно володіти комунікативними уміннями, мати навички з презентації, ініціативність, гнучкість.

Для розвитку soft skills необхідно інтегрувати відповідні підходи у методики викладання тем практичних та семінарських занять у освітніх програмах «Фармація. Промислова фармація» медичних університетів.

Так, для формування критичного мислення та розвитку комунікативних навичок актуальним є постановка завдань по типу хакатонів, заходу, під час якого різні спеціалісти інтенсивно і згуртовано працюють над розв'язанням якоїсь проблеми. Зазвичай хакатони проводяться в галузі розробки програмного забезпечення, але цей підхід можна примінити і до фармацевтичної галузі. У минулому році у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця був проведений такий захід для здобувачів другого курсу фармацевтичного факультету. Завданням хакатону було запропонувати методику ідентифікації та кількісного визначення одного з п'яти найбільш токсичних елементів (Hg, As, Pb, Cr, Cd) у траві звіробою звичайного [2].

Креативність можна розвити використовуючи такі напрямки роботи, як підготовка доповідей, проектів, презентацій. Тобто при проведенні практичних та семінарських занять необхідно давати студентам можливість самим підготувати та викласти матеріал теми заняття, дозволяти додатково поглиблено вивчити тему та поділитися результатами свого міні дослідження з однокурсниками, самостійно обирати формат подачі матеріалу, використовувати різні форми інтерактивного спілкування під час заняття.

Отже, в умовах конкурентоспроможного сучасного ринку працевлаштування важливу роль ефективної діяльності сучасного спеціаліста-фармацевта грає наявність сформованих соціально-психологічних вмінь та навичок. Тому наразі освітній процес повинен відповідати вимогам роботодавців та інтегрувати відповідні підходи до розвитку soft skills у методики викладання предметів, проведення практичних та семінарських занять.

Література:

1. «Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті». Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 90 с.

2. Привалко Е.Г., Зайцева Г.М., Пушкарьова Я.М., Лисенко Т.А. Хакатон 2022 – аналітична хімія & контроль якості лікарських засобів. *Збірник матеріалів IV Науково-практичної конференції з міжнародною*

участю до 20-річчя кафедри фармакогнозії та ботаніки Національного медичного університету імені О.О. Богомольця «PLANTA+. НАУКА, ПРАКТИКА ТА ОСВІТА». Том 2. Київ, 2023. С. 81–85.

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ

Литвин І. Л.
магістр медицини, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
Фаховий медичний коледж КЗВО «Рівненська медична академія»
м. Рівне, Україна

«Щоб бути хорошим викладачем, необхідно любити те, що викладаєш, і любити тих, кому викладаєш».
Василь Ключевський

Під «взаємодією» традиційно розуміють «взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дія між ким-, чим-небудь [1]. «Взаємодія – вплив однієї реалії (тіла, елементарної частинки, біологічної істоти, людини, співтовариства) на іншу реалію, що змінює їхню динамічну поведінку. Термін використовують у природознавстві та гуманітарних науках» [2]. У нашому ж баченні взаємодії тандему «викладач-студент/здобувач освіти» акцент виставлено на різниці внутрішніх світів, між якими існує безліч протиріч, що перебувають у постійному русі та здатні змінюватися. Наведу приклад, Я працюю зі студентами І курсу, а за кілька років з тими ж здобувачами вже IV курсу. Навіть при поверхневому спостереженні помітні кардинальні зміни в їхньому світогляді, світосприйнятті, професійному зростанні. Кілька років тому, мені в руки потрапили результати анкетування студентів різних курсів «Викладач очима студента». Цікаво, що якщо на І курсі більшість студентів хотіли бачити викладача доброго, справедливого, комунікабельного і молодого, студенти-випускники обирали серед інших якостей компетентність, ерудованість та досвід. Враховуючи ці факти та свій досвід викладання визнаю – для ефективної педагогічної взаємодії викладача зі здобувачами різних вікових категорій слід проявляти толерантність, знаходити оптимальні підходи до конкретного студента тощо. Попри все універсального рецепту не існує. Робота викладача вимагає певних навичок, вміння слухати, знати основи психології, вміти вийти з будь-якої конфліктної ситуації, вміння співпереживати, аналізувати, а головне – вміння ставитися до студентів так, як би ми хотіли щоб вони ставилися до нас.

24 лютого 2022 року змінило нас, наших студентів і наше життя назавжди. Ми вже ніколи не будемо такими, як раніше. Минулий рік для всіх нас був дуже різним і водночас схожим. Він розкрив в нас найкращі якості, водночас поставив перед нами дуже багато запитань. Якщо в перші тижні війни студенти старших курсів запитували чим вони можуть допомогти, то зараз задають питання: «Коли закінчиться війна?»

Коли закінчиться війна?
Коли Європа дасть нам зброю?
Чи згине «карлик-сатана»?
Що не дає нам всім спокою.

Коли закінчиться війна?
Коли подохнуть окупанти?
Чи вибухне в кремлі стіна?
Й назавжди зупиняться куранти?

Коли закінчиться війна?
Коли народ наш переможе?
Коли відплатимо сповна!?
І рашка існувать уже не зможе…

(Ігор Литвин, січень 2023 р.)

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: http://sum.in.ua/s/vzajemodija (дата звернення: 08.04.2023).

2. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-33901 (дата звернення: 08.04.2023).

ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ТЕМАТИЦІ SOFT SKILLS В УКРАЇНІ У НАЙБЛИЖЧОМУ ЧАСІ

Лук'яненко І. В., Новгородська Н. В.
аспіранти кафедри публічного управління та адміністрування
Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Soft skills – універсальні навички, які називають м'якими або гнучкими. Ці навички перебувають у полі інтересу багатьох науковців, дослідників та практиків. Така зацікавленість є обґрунтованою, адже акцент з hard skills (жорстких або твердих навичок), пов'язаних безпосередньо з уміннями в рамках основної фахової спеціалізації, потрохи зміщується. Це не означає, що професійна компетентність відходить на другий план. Скоріш, іде мова про те, що мало бути лише компетентним професіоналом. Важливо розвивати себе як усесторонньо освічену, вмотивовану та емпатійну людину з високим рівнем емоційного інтелекту.

Л. Іванова та О. Скорнякова, даючи визначення soft skills, бачать їх як здібності та риси, які відносяться до особистості, її ставлення та поведінки, а не формальні чи технічні знання [3, с. 83]. А деякі науковці більш детально вивчають тему гнучких навичок у розрізі конкретних професій. Приміром, Н. Длугунович, говорячи про ці навички в IT-фахівців, особливо акцентує на важливості особистої ефективності, управлінських та стратегічних навичок [1, с. 240].

На наш погляд, вагомо звернути увагу на формальний та неформальний виміри у навчанні soft skills. Під формальною освітою слід розуміти цілеспрямоване навчання гнучким навичкам та їх тренування, яке може відбуватися у вищих навчальних закладах в рамках навчальних дисциплін, спецкурсів або сертифікованих програм. Під другим терміном варто бачити навчання soft skills від експертів, консультингових компаній, громадських організацій та інших осередків, які теж працюють у цій темі. Саме комплекс знань, отриманих у контексті формальної та неформальної освіти може допомогти людині сформувати цілісне уявлення на тему гнучких навичок.

Великою проблемою на сьогодні є те, що soft skills вимагають при прийомі на багато посад, однак є недостатньо ґрунтовних навчальних матеріалів, котрі могли б зорієнтувати в тому, як їх опанувати. Ще одна проблема – відсутність обґрунтованих та справедливих критеріїв для оцінки soft skills. Коли висновок про їх наявність, відсутність чи рівень у кандидата на посаду робить HR-спеціаліст або лінійний менеджер відділу, є великий ризик помилкової оцінки у випадку недостатньо

пропрацьовано методології відбору працівників за згаданим критерієм. Таким чином, виходить, що про гнучкі навички говорять, потребу в них розуміють, основні soft skills знають, однак цим часто і вичерпується рівень освіченості на згадану тему. До речі, йдеться не лише про загальну освіченість суспільства, а й про компетентність окремих фахівців, яким потрібно оцінити гнучкі навики претендента на посаду в компанію.

Великою проблемою є відсутність глибоких систематизованих знань з наступних питань:

- Яким є перелік актуальних soft skills XXI сторіччя, котрий виходить за рамки стандартних ТОП-10 чи ТОП-20 за різними джерелами? На наше переконання, є суттєво більше гнучких навичок, з якими варто ознайомитися, попередньо їх систематизувавши.
- Якими є критерії для оцінки цих навиків та де знаходяться межі достовірності таких критеріїв, аби сам процес оцінки не був упередженим чи суб'єктивним? Наприклад, якщо взяти до уваги такий soft skill як вміння керувати проєктами, то його рівень у людини можна визначити та навіть виміряти по конкретних фактах. Це може бути реалізація власних проєктів або участь у керуванні колективними починаннями. Такий гнучкий навик пов'язаний, у першу чергу, з вміннями. Однак є такі soft skills, котрі більш апелюють до переконань, світогляду та властивостей характеру. Приміром, це дружелюбність. Оцінити під час співбесіди, чи людина володіє таким навиком, буває дуже складно. Тут є ризик того, що сам кандидат на посаду намагатиметься справити враження про себе, яке не зовсім відповідатиме реальності. Інший ризик – суб'єктивізм HR-спеціаліста та спотворення в інтерпретації інформації.
- Якими знаннями та власними навичками повинен володіти тренер, який позиціонує себе як soft skills coach, тобто коуч з розвитку гнучких навичок? Українська наука та численні сфери практичної діяльності, де треба люди з гнучкими навичками, вимагають розробки методології та стандартів роботи такого тренера.

Останній з названих пунктів потребує особливої уваги. Потрібна широка дискусія фахівців у рамках міждисциплінарного підходу приводу того, яким має бути тренер з м'яких навичок. Ця дискусія має будуватися довкола наступних питань:

- Яких галузевих знань вимагає робота такого тренера? Приміром, це може бути наука HR, психологія, менеджмент, риторика тощо.
- Якою є етика роботи фахівця та де його діяльність перетинається зі спеціалістами з інших сфер? Наприклад, коли за відсутністю якогось гнучкого навику в конкретної людини стоїть давня психологічна травма, то в цьому напрямку діяльності тренер з розвитку гнучких навичок добре спрацюється у тандемі з кризовим психологом чи психотерапевтом.

- Хто може стати тренером з soft skills та як проходитиме шлях навчання чи підвищення професійної підготовки такого експерта? Тут важливі питання не лише опанування теоретичними знаннями, а й шліфування майстерності у подальшій практичній роботі. Не останньою чергою йдеться і про суервізію фахівців, аби їхня практична діяльність не була невпорядкованою. Водночас супервізія допомогла б тренерам з м'яких навичок отримувати фахову підтримку від більш досвідчених колег. Це дало б більше впевненості у роботі та захистило б від вигорання.

Оскільки на сьогодні професія коуча з м'яких навичок лише формується, дуже значимо, щоб в цьому процесі були знайдені колегіальні відповіді експертної спільноти на перелічені запитання. Такий тренер має бути компетентним. Тож буде доречним згадати визначення компетентності у її соціально-педагогічному контексті. Про це вдало пише у своїх працях І. Зязюн, який бачить компетентність у цьому вимірі екзистенціальною властивістю людини та продуктом її власної життєтворчої активності [2, с. 11].

Вертаючись до точок перетину формальної та неформальної освіти у згаданій тематиці, варто зазначити, якими можуть бути перспективи цієї взаємодії.

Перш за все, слід акцентувати на тому, що така взаємодія потрібна як явище у сфері освіти. З одного боку, вона допоможе фахівцям, ключовою спеціалізацією яких є викладання у вищих навчальних закладах, частіше спілкуватися та обмінюватися досвідом з практиками галузі, котрі відображають власні напрацювання у напрямку неформальної освіти. З іншого боку, згадані експерти-практики з неформальних осередків освіти будуть мотивовані інтегруватися у наукове середовище та тримати високу планку якості свого освітнього продукту.

Важливо відзначити, що у сфері неформальної освіти часто є ризик хаотичності в роботі, відсутності доказової бази знань та орієнтації на просування усупереч етичним стандартам галузі. Саме тому, на наш погляд, діалог між представниками формальної та неформальної освіти у процесі становлення професії тренера з м'яких навичок має бути плідним та активним. Це стане запорукою того, що споживач освітніх послуг як в університеті, так і в тренінговому центрі буде впевнений, що одні отримані знання не суперечать іншим, а ефективно взаємодоповнюються. А ще в нього буде достатньо критеріїв для оцінки кожної окремо взятої пропозиції освітнього продукту. Тому співпраця та кооперація фахівців матиме системний позитивний вплив на галузь освіти у різних її форматах та вимірах.

Література:

1. Длугунович, Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2014. 6 (219). С. 239–242.
2. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія*. 2005. С. 10–18.
3. Іванова, Л.В., Скорнякова, О.В. "Soft skills" як важлива складова конкурентоспроможності фахівця з інформаційних технологій». *Молодий вчений*. 2018. 12 (64). С. 83–87.

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Луца К. Ю.
аспірант
Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Закарпатська область, Україна

Після розпаду СРСР в Україні почали відбуватись суспільно-політичні зміни, насамперед – це розбудова демократичної системи, побудова ринкової економіки, гуманізація. Зрозуміло, що в сукупності усі ці прогресивні зміни не могли оминути сферу освіти, зокрема вищої. Євроінтеграційні процеси стали каталізатором в змінах до нових підходів в науково-освітній сфері, з'явились нові запити до сучасного фахівця. Західні моделі освіти багато уваги приділяють психоемоційному комфорту студента, який в ході навчання має змогу духовно збагачуватися, розвиватись, вдосконалюватись. Аналізуючи наукові праці, ми бачимо як у США вагому роль відводять емоційному інтелекту та його компонентам, одним з яких є емоційна культура. Саме вона є показником успішності людини й професіонала на ринку праці.

Наукові дослідження емоційної культури, як комплексного компоненту емоційного інтелекту, все більше починають цікавити дослідників різних фахових спрямувань, зокрема психологів, соціологів, педагогів. Серед дослідників, які досліджували емоційну культуру можемо відзначити: І. Андреєва, Д. Гоулман, Л. Новікова, Е. Носенко, П. Зільберман, О. Чебикін, J. Mayer, P. Salovey, А. Востріков, С. Колот, О. Колядинцева, Л. Курганська та ін. [2, с. 60].

Систематизація та аналіз наукових праць дозволяє нам побачити, наскільки це широка і недостатньо вивчена тематика. Зокрема, як себе проявляє емоційна культура у внутрішньому та зовнішньому аспекті, які фактори впливають на її розвиток, яким чином психолого-педагогічні умови впливають на її формування.

Емоційна готовність людини є тісно пов'язана з емоційною культурою, що дозволяє їй адекватно сприймати оточуючу дійсність, в якій знаходиться особистість. Емоційна культура розглядається як елемент, який характерний як для соціального, так і емоційного інтелекту. Її прояв дає зрозуміти наскільки особистість є зрілою, особливо в таких поняттях: самоконтроль, емпатія, мотивація, та ін. [2, с. 61].

Емоційна культура окреслюється в таких рисах:

1) емоційна адаптивність (гнучкість);
2) емоційна інформованість;
3) розуміння емоцій інших людей;
4) емоційна експресія;
5) контроль своїх емоцій;
6) емпатія;
7) толерантність;
8) комунікативність;
9) емоційна спрямованість.

Таким чином, емоційна культура є частиною більш широкого всебічного поняття «психологічна культура», де охоплюється цілком вся особистість. Покращуючи емоційну культуру, ми підвищуємо загальний рівень психологічної культури людини. Тобто, формування емоцій у людини – це важливий етап розвитку її, як особистості. Тому, можемо відзначити, що є висока необхідність формувати емоційну культуру у здобувачів вищої освіти, якщо хочемо мати висококваліфікованих, освічених, інтелектуальних і культурно-розвинутих майбутніх спеціалістів на ринку праці.

Відзначимо, що наукові доробки вчених [5; 6] окреслюють негативні тенденції в сфері емоційної культури серед молодого покоління, що є вельми сумним фактором. Пов'язано це з підвищенням рівня стресогенності, агресивності, тривожності, нерозвиненої емпатії у молодих людей. На нашу думку, це пов'язано з тим, що в Україні мало приділяють уваги розвитку емоційного інтелекту, зокрема, емоційній культурі в ході освітнього процесу. У сучасних реаліях, які кинули виклик сьогоденному суспільству (COVID-19 та повномасштабна війна Росії проти України), виникає гостра необхідність формувати серед здобувачів вищої освіти такі якості: емпатія, самоконтроль, комунікабельність, толерантність, психоемоційну стійкість. Це суттєво покращило б якість життя людини в таких стресових умовах, які склались сьогодні.

Опрацювавши психолого-педагогічні джерела [1; 3; 4; 5; 6] з даної теми, нами визначено шляхи покращення емоційної культури серед здобувачів вищої освіти:

1) збільшення загального рівня освіченості майбутніх фахівців, покращуючи навчально-пізнавальний компонент;

2) користування культурним компонентом під час освітнього процесу, а саме залучення естетичного мистецтва;

3) розвиток емоційної сенситивності, емпатії, яка має безпосередній зв'язок з емоційною культурою;

4) використання психологічного тренінгу, як потужного інструменту для покращення рівня емоційної культури.

Отже, покращуючи емоційну культуру здобувача вищої освіти, можна суттєво підвищити ефективність, успішність, прогресивність майбутнього фахівця. Окрім того, покращуються й особистісні якості, зокрема емпатія, самоконтроль, усвідомлення власних та інших емоцій, зосередженість, зростає рівень психологічних цінностей.

Емоційна культура надважлива, а тому вважаємо доцільним охарактеризувати, як її розвивати: необхідно створити комфортний психологічний клімат, де б здобувач вищої освіти почував себе затишно, тобто, був би готовий до продуктивного навчання та взаємодії у соціумі.

На нашу думку, щоб покращити емоційну культуру здобувачу вищої освіти необхідно забезпечити:

- усвідомлення важливості емоційної культури для їх професійного становлення;
- навчити здобувача вищої освіти володіти системою знань в емоційній сфері особистості;
- покращувати уміння й навички у питані емоційної регуляції, тобто навчально-пізнавальній діяльності;
- розвивати емоційну сприятливість, як важливу якість майбутнього фахівця;
- необхідно залучати здобувачів вищої освіти в диспути, дискусії, діалоги, моделювання емоційних ситуацій, тренінги;
- дозволити студентам планувати індивідуальне навчання, як прояв свободи і вибору завдань.

Зауважимо, що дуже важливо під час навчання гуманістичний підхід, який дозволить підняти рівень емоційної культури на новий якісний рівень. Здобувач вищої освіти зможе мати високу чуйність, почне цінувати себе та свій час, а також почуття іншої людини й умітиме усвідомлювати власні переживання [2, с. 62].

Таким чином, систематизуючи різні підходити, нами охарактеризовано емоційну культуру, як інтегральну систему особистості, яка

суттєво розширює та полегшує життя людини. Здобувач вищої освіти підвищивши емоційну культуру зможе: розпізнавати свої емоції та емоції іншої людини, розуміти та усвідомлювати власну життєдіяльність, покращить комунікативні навички, здатність керувати емоційним станом та емоційними реакціями на ту чи іншу ситуацію. Емоційна культура складається з різних компонентів, серед яких: емоційні відчуття, толерантність, уява, фантазія, абстрактне мислення, контроль емоцій тощо. Це в свою чергу визначає необхідність її розвитку під час освітнього процесу в ЗВО.

Література:

1. Додонов Б.И. В мире эмоций. Киев, 1987. 142 с.
2. Кириченко Р.В. Особливості розвитку емоційної культури студентів. *Scientific Journal Virtus*, 2016. С. 60–63.
3. Нечепоренко М.В. Емоційно-вольова культура студента. Харків, 2011. 180 с.
4. Поліщук В.М. Виховання особистості: повсякдення і стереотипи. Глухів, 2004. 168 с.
5. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. Одесса, 1995. 334 с.
6. Чебыкин А.Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности. Одесса, 1999. 158 с.

НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: РОЗВИТОК НАВИЧОК ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Мазикіна О. Б.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри геоекології і землеустрою
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Запоріжжя, Україна

Усі без виключення учасники освітнього процесу, як і в цілому, суспільство, економіка, бізнес, все населення України, постали перед жорсткими викликами воєнного часу. Ситуація була загострена внаслідок різкої зміни місцеперебування, умов життя, на фоні трагічних подій, в складних умовах невизначеності. Психологічною службою у системі освіти зафіксовано звернення учасників освітнього процесу, які

постраждали від російської збройної агресії та мають психологічні травми через військові дії [1]. Налаштувати інноваційний навчальний процес попри руйнування будівель, загрози життю, переміщення з тимчасово окупованих територій – дійсно складне завдання. Навчальний процес спрямований на підготовку фахівців з певними компетентностями, передбаченими відповідними освітніми програмами із використанням інформаційно-цифрових технологій. Відповідальність за якість освіти усвідомлює і керівництво закладу і науково-педагогічні працівники. Важливим є забезпечення такого комфортного простору для інклюзивного навчання, де студенти і викладачі знайдуть порозуміння і об'єднаються заради подолання спільних проблем. Отже, сьогодення вимагає дослідження інтерактивного діалогу між викладачами і здобувачами освіти в екстремальних ситуаціях.

Кожен заклад освіти є певним осередком соціалізації, і найбільш цінним він буде у разі, якщо всі будуть об'єднані бажанням взаємодії та безпечного спілкування. Поточний розвиток подій вимагає прийняття важливих рішень кожного дня, то ж самостійність та стресостійкість – це ті якості, що дозволять опанувати своїм емоційним станом та відчути себе спроможним долати виклики. Важливо розвивати креативність, критичне мислення, здатність викладачів проявляти емпатію, налагоджувати та організовувати діалог у нестандартних ситуаціях, створювати комфортні умови для навчання, та забезпечувати стійкий емоційний стан на належному рівні [2]. Наразі питання підготовки педагогічних працівників висвітлено у численних публікаціях та буде обов'язково і надалі розглянуто фахівцями психології, педагогіки, філософії, оскільки той досвід, який ми накопичуємо упродовж тривалих бойових дій в нашій країні, є важливим і унікальним.

Окремої уваги заслуговує вивчення впливу таких глобальних подій на емоційний стан усіх учасників освітнього процесу. Вже з огляду на власне бачення питання, ми здатні зробити висновок про можливість досягти прогрес у навчанні тільки за умови об'єднання зусиль. Викладачі мають можливість приймати участь у численних проєктах, обмінюватися власним досвідом, долучатися до порад експертів, зокрема провідних українських і міжнародних експертів у сфері психічного здоров'я. Так, за ініціативи Першої леді України Олени Зеленської стосовно Національної програми з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 539, Міністерство освіти і науки України увійшло до складу робочої групи, у складі Міжвідомчої координаційної ради з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Пріоритетом діяльності закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, а освіта є одним із найпотужніших засобів сталого розвитку [1].

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ–Чернівці : «Букрек». 2022. 140 с.
2. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.

ПРОФЕСІЙНІ НАВИЧКИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ

Мандро Л. О.
аспірантка кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Соціальний працівник у своїй роботі зіштовхується з питанням нестачі часу при плануванні власного робочого дня. Саме тому розроблено методи тайм-менеджменту, які дають змогу вірно та ефективно розпоряджатися часом. Серед них такі:

- близько однієї години в день варто витрачати на завдання, які наближають до мети;
- протягом місяця варто охоплювати одну невелику мету. Масштабну мету слід структурувати на менші завдання, що уможливить покрокове виконання;
- для початку варто виконувати завдання, на які затрачається менше двох хвилин, для подальшого зосередження на більш складних питаннях;
- варто застосовувати техніку «10 хвилин». Кожному завданню можна приділяти по десять хвилин, більшу частину часу варто мати можливість зануритися в завдання і закінчити його;
- «правило жаби», або рекомендація починати роботу принаймні з однієї речі, яку не має бажання робити, але яку важливо зробити. Це називається «з'їсти жабу». Це призводить до відчуття полегшення від того, що одне з них зроблено;

- варто чергувати види діяльності або завдань для більшої продуктивності та зменшення втомлюваності від монотонної роботи;
- не завадить користуватися сервісами-помічниками, які можуть виконати багато завдань і полегшити життя;
- наприкінці дня потрібно проаналізувати, що зроблено, а що ні. Розуміючи загальну картину, можна побачити, що потрібно змінити на краще;
- встановлення дедлайнів для кожного завдання допоможе раціонально планувати та розвивати навички самоменеджменту;
- варто привести до ладу свій робочий простір та думки. Викинути весь мотлох та інформаційне сміття. Це заощадить час і зробить життя простішим і вільнішим [1].

Розглянемо декілька методів управління часом.

«Метод помідора», або «Система 25 хвилин» чи «Pomodoro» створений Франческо Чирилло. Застосовувався при підготовці до іспитів. Його суть зводиться до того, щоб виокремити 25 хвилин часу для роботи, не відволікаючись на сторонні завдання. Цикл повторюється після п'ятихвилинної перерви. Кожен четвертий цикл передбачає півгодинну перерву. Цей метод варто застосовувати при виконанні монотонної роботи [2].

Метод «9 справ» або «1-3-5». Суть полягає в тому, щоб за добу виконати одне велике завдання, три середніх і п'ять невеликих (побутових). Це дає змогу поєднувати цілі різних рівнів складності, дієво проводити день і акумулювати сили. Рангування завдань уможливлює правильне визначення пріоритетів і фіксувати в пам'яті найголовніше завдання [3].

Метод «90 на 30» створений Тоні Шварцом передбачає почергово 90 хвилин праці та 30 хвилин відпочинку. Перші цикли варто виокремити час на непрості справи. Метод є ефективним для, хто здатний до мислення часовими інтервалами та планування [4].

Метод «Принцип трьох справ» придуманий Крісом Бейлі. Фокус уваги перебуває на найважливіших завданнях, менш важливі перебувають на другому плані. При щоденному виконанні трьох найважливіших справ виробиться звичка правильно розставляти пріоритети [5].

Девід Аллен розробив метод GTD – Getting Things Done. Суть полягає у доведенні справи до завершення. Всі дані про справи, плани, ідеї (вхідна інформація) варто зібрати та записати на одному носії (у файл на комп'ютері або у паперовому блокноті). Дана інформація періодично піддається сортуванню і розподіленню за категоріями відповідно до змісту, до прикладу: «Проєктна робота», «Розвиток», «Домашні справи» тощо. Кожна задача матиме конкретний статус («виконано», «виконання скасоване», «потенційно корисні знання»,

«коли-небудь». Друга частина записів містить інформацію і справи, що вимагають дій. Якщо для вирішення справи потрібно менше двох хвилин, то з нею варто справитися одразу. Інші справи або плануються на певний час, або відкладаються (при цьому чітко визначається термін, можна зазначити в календарі) або делегуються [6].

Метод «Автофокус» згенерував Марк Форстер. Зміст полягає у наступному: необхідно перелічити справи, що потрібно зробити і перечитувати список не поспішаючи, поки інтуїтивно вибір зупиниться на одному з них. Обраний варіант необхідно негайно почати виконувати. Ціль можна перенести вниз списку, якщо вона набридла та приступити до наступної [7].

Метод «Матриця Ейзенхауера» Дуайта Ейзенхауера уможливлює розподіл всіх цілей за ступенем важливості, проте не допомагає організувати робочий процес. Варто занотувати перелік справ і розділити їх на чотири групи за важливістю та терміновістю (терміново і важливо; терміново, але не важливо; не терміново, але важливо; не терміново і не важливо) [8].

Метод «4D» авторства Едварда Рея застосовується для короткострокового планування. Підхід ґрунтується на тому, що до кожного завдання можна застосовувати одну з дій: «DO – зробити, це саме те, що потрібно і важливо зробити в першу чергу»; «DELEGATE – делегувати, скинути на когось (колегу, помічника)»; «DELETE – видалити»; «DELAY – відкласти, але вказати термін, коли приступати до відновлення» [3].

Система Тіма Ферріса містить два правила: Принцип Парето (80% справ за 20% часу) та Закон Паркінсона (робота заповнює весь відведений на неї час). Для виконання роботи не варто надмірно приділяти час (можна затратити менше рпи отриманні більшого результату), а потрібно максимально концентруватися на вирішенні завдань. Залишок часу можна використати для відновлення сил та відпочинку [3].

Таким чином, при виконанні професійноважливих завдань соціальному працівнику варто враховувати та застосовувати різноманітні методи управління власним часом. Це забезпечить ефективність виконання завдань та збереження внутрішнього ресурсу.

Література:

1. Архангельський Г. А. Тайм-драйв: як встигати жити і працювати. М. : Манн, Іванов і Фербер, 2005. 240 с.

2. Архангельський Г. А. Формула часу: тайм-менеджмент на 2007–2010. М. : Манн, Іванов і Фербер, 2011. 115 с.

3. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень : підручник. К. : Кондор, 2009. 187 с.

4. Кенеді Д. Жорсткий тайм-менеджмент: Візьміть своє життя під контроль. М. : Паблішер, 2016. 199 с.
5. Лукашевич Н. П. Самоменеджмент. Теорія і практика : посібник. К. : НікаЦентр, 2007. 344 с.
6. Лукашевич Н. П. Теорія і практика само менеджменту : навч.посібник. К. : МАУП, 2002. 360 с.
7. Скібіцька Л. І. Тайм-менеджмент : навч. посібник для студ. економ. вузів. К. : Кондор, 2009. 528 с.
8. Хижняк Л. М. Роль самоменеджменту в сучасних освітніх технологіях у вищій школі. Сучасні освітні технології у вищій школі : матеріали міжнар. наук.-метод. конф., (1–2 листоп. 2007 р.). К., 2007. С. 118–120.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ “SOFT-SKILLS” ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Маруховська-Картунова О. О.
кандидат філософських наук, доцент,
завідувач секції суспільних наук кафедри іноземних мов
та загальноосвітніх дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна

Тези науково-методичної доповіді, які підготовлені в рамках Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Роль соціального та емоційного інтелекту як найважливіших soft-skills XXI століття в освітньому процесі» (06.03. – 16.04.2023 р.) стануть в нагоді викладачам і студентам різних спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Університету економіки та права «КРОК» (м. Київ) та студентам інших закладів вищої освіти України.

Головна мета тез науково-методичної доповіді полягає у визначенні місця і ролі соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні «soft-skills» здобувачів вищої освіти, а саме: соціального, емоційного та духовного інтелекту, які є базовими компонентами у структурі «soft-skills». Для цього потрібно з’ясувати поняття і певні відмінності таких навичок, як «hard skills» і “soft-skills” та визначити сутність понять «соціальний інтелект», «емоційний інтелект» і «духовний інтелект», які тісно пов’язані з викладанням соціально-гуманітарних дисциплін як обов’язкових і вибіркових освітніх компонентів в освітніх професійних програмах різних спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти .

Варто звернути увагу, що усі навички прийнято класифікувати на дві категорії: *“hard-skills” та “soft-skills”,* де перша категорія означає навички роботи в системі «людина – неживий предмет» (машина, комп’ютер та ін.), а друга категорія означає навички роботи в системі «людина – людина» для ефективної та гармонійної взаємодії та соціальної комунікації з іншими людьми у межах своєї професійної діяльності та інших сферах життя.

Слід згадати, що *“hard-skills”* (в перекладі з англ. мови) – це «жорсткі навички», вузькоспеціальні професійні та технічні навички, тобто засвоєння певних інструкцій, алгоритмів та правил (наприклад, використання комп’ютерних програм, математичні обчислення, водіння автомобіля, знання іноземної мови і т.п.), які можна конкретно продемонструвати, перевірити та виміряти за допомогою іспиту. Підтвердженням таких отриманих необхідних знань може бути сертифікат чи диплом. Окрім того, “hard-skills” у фахівців певної галузі частіше всього як базові залишаються незмінними незалежно від того, в якій компанії чи організації працює людина. Зазвичай, “hard-skills” описуються в Стандартах вищої освіти як *спеціальні (фахові, предметні) компетентності* та програмні результати навчання та в освітніх професійних програмах спеціальностей як обов’язкові освітні компоненти (ОК), а також визначаються нормативними документами та розміщені у довідниках кваліфікаційних характеристик професій.

Навпаки, *“soft-skills”* (в перекладі з англ. мови – «м’які» або «гнучкі навички»), це універсальні, надпрофесійні навички, ситуативні вміння та знання, особисті якості, які допомагають взаємодіяти з іншими людьми, дозволяють бути успішним незалежно від сфери діяльності [1]. Складовими “soft-skills” є соціальний, емоційний та духовний інтелект, когнітивний інтелект (креативність, критичне мислення та ін.), управлінський інтелект (самоменеджмент, тайм-менеджмент, конфлікт-менеджмент та вміння вести переговори та працювати в команді, лідерство), комунікабельність і т.п. На превеликий жаль, у закладах вищої освіти в Україні ними недостатньо або зовсім не опікуються. Відомо, що “soft-skills” описуються у Кодексах професійної етики різних професій і в Стандартах вищої освіти та в освітніх професійних програмах для кожної спеціальності як *загальні компетентності* в обов’язкових освітніх компонентах, таких, як «Філософія», «Логіка» та ін., а також частіше у вибіркових освітніх компонентах, таких, як: «Конфліктологія і теорія переговорів», «Психологія», «Політологія», «Тайм-менеджмент», «Діловий етикет» та ін. (Див. розроблену автором тез доповіді схему № 1).

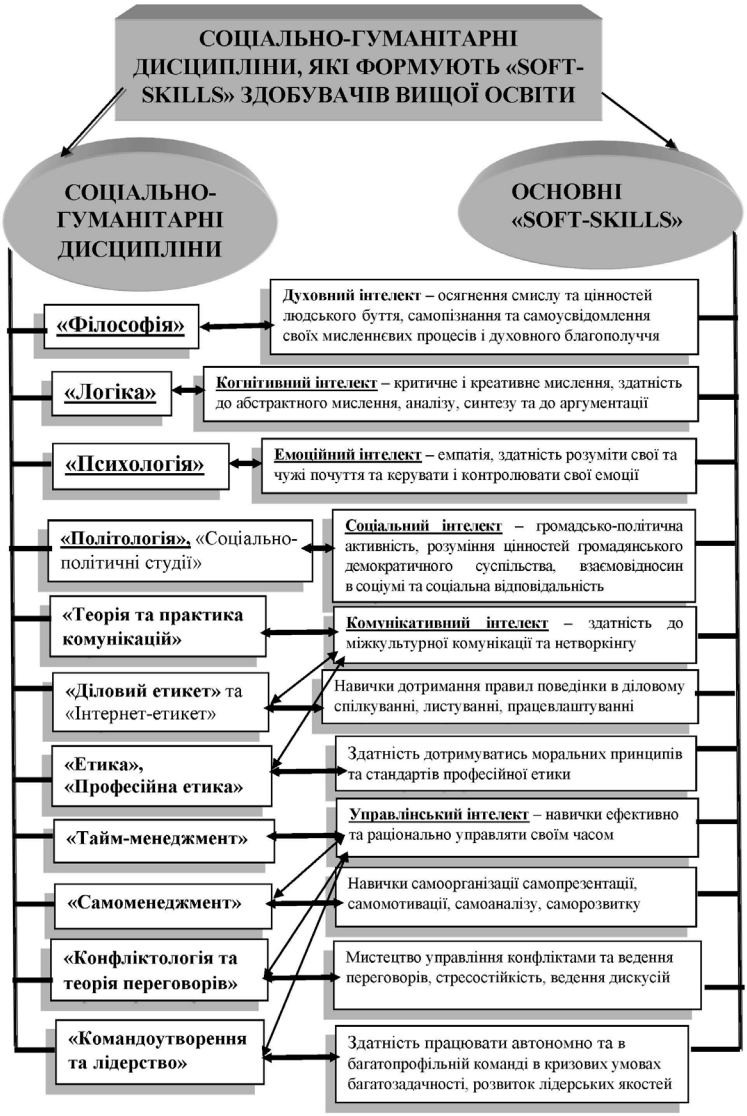

Схема № 1. Соціально-гуманітарні дисципліни, які формують “soft-skills” здобувачів вищої освіти

Розробка автора тез

При запитанні, які ж з навичок “hard skills” або “soft skills” все ж таки є важливішими, можна навести приклад, що відповідно відомим результатам досліджень, проведеним у Гарвардському університеті та у Стенфордському дослідному інституті, професійна успішність завдяки “hard skills” складала лише 15%, в той час як “soft skills” визначалися у 85% [2]. Цікаво, що “hard skills”, тобто технічні навички швидко застарівають і часто оновлюються, тому що мають життєвий цикл лише від 3-х до 5-ти років.

Варто підкреслити, що “soft skills” – це компетенції майбутнього, підтвердженням чого є те, що Всесвітній економічний форум у 2020 р. опублікував на своєму сайті ТОП-10 найкращих професійних навичок майбутнього, які будуть вкрай потрібні фахівцям через 5 років у 2025 році: 1) аналітичне мислення та інноваційність; 2) активне навчання та стратегії навчання; 3) розв’язання складних проблем; 4) критичне мислення та аналіз; 5) креативність, оригінальність та ініціативність; 6) лідерство та соціальний вплив; 7) використання технологій, моніторинг та контроль; 8) створення технологій та програмування; 9) витривалість, стресостійкість та гнучкість; 10) логічна аргументація, розв’язання проблем та формування ідей [3]. Показово, що тільки 2 навички (7 та 8) з цього переліку відносяться до “hard skills”, решта 8 навичок – до “soft skills”.

Особливе місце та роль у формуванні “soft skills” здобувачів вищої освіти належить викладанню соціально-гуманітарних дисциплін, серед яких почесне місце займає «Філософія» як «універсальна, всезагальна, … базова дисципліна для всіх наукових дисциплін» [4], яка формує «духовний інтелект» (SQ – spiritual intelligence). При цьому варто зазначити, що «якщо спеціальні дисципліни роблять студента фахівцем, то філософія і гуманітарні дисципліни формують в ньому особистість – мислячого та відповідального творця власного життя, громадянина своєї країни. Людина, яка не долучилася до філософії і гуманітарної культури, виявляється не більше ніж роботом, який діє за вкладеною в нього кимось програмою і покірно підкоряється вказівкам реклами та засобів масової інформації» [Цит. за: 5, с. 61].

Підсумовуючи, слід зауважити, що у структурі «soft-skills» науковці виділяють 6 основних компонентів, блоків «гнучких навичок»: це ***«духовний інтелект»*** як «вищий інтелект», закладений у кожному з нас, на якому грунтується мудрість життя та розуміння щастя [6], ***«емоційний інтелект»*** – за визначенням американського науковця Д. Гоулмана, як «здатність людини усвідомлювати свої емоції та емоції інших, щоб добре керувати ними наодинці із самим собою та в процесі взаємодії з іншими людьми» [7], ***«соціальний інтелект»*** як «здатність до пізнання соціальної реальності, яка

визначає успішність спілкування та соціальної адаптації» [8], а також *«когнітивний інтелект», «комунікативний інтелект», «управлінський інтелект»* та ін.

Література:

1. Длугунович Н.А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 6 (219). С. 239–242. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/tech/2014_6/47.pdf (Дата звернення 14.04.2023).
2. Янковська О., Саприкіна М. Звіт за результатами І Національного Форуму «Бізнес і університети». (27.11.2013). *Центр «Розвиток КСВ».* URL: http://csrukraine.org/wp-content/uploads/2014/04/ForumReport_Final. pdf (Дата звернення 14.04.2023).
3. Якими будуть основні 10 навичок у 2025 році – Всесвітній економічний форум опублікував список. (22.10.2020). URL: *Нова українська школа.* https://nus.org.ua/news/yakymy-budut-osnovni-10-navychok-u-2025-rotsi-vsesvitnij-ekonomichnyj-forum-opublikuvav-spysok/ (Дата 15.04.2023).
4. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/page_5/ (Дата звернення 15.04.2023).
5. Наумкіна О.А. Філософія впродовж усього життя – вимога часу. *Філософія науки: традиції та інновації.* 2016. № 1–2 (13–14). С. 61–71. URL:https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1329/1/Filosofiia%20vprodovzh%20usoho%20zhyttia%20%e2%80%93%20vymoha%20chasu.pdf (Дата звернення 17.04.2023).
6. Боулбі Дж. Духовний інтелект. Як SQ допомагає обійти внутрішні блоки на шляху до справжнього щастя. К.: ЛІТЕРА, 2022. 236 с.
7. Гоулман Д. Емоційний інтелект: книжка, яка змінює уявлення про те, що означає бути розумним / пер. з англ. Харків : Vivat, 2020. 512 с.
8. Ляховець Л.О. Соціальний інтелект: поняття, функції, структура. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту. Серія Психологічні науки.* 2013. Вип. 114. С. 128–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_28 (Дата звернення 17.04.2023).

SOFT SKILLS І HARD SKILLS ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАХІВЦЯ

Марченко О. Г.
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології факультету № 6
(права та масових комунікацій)
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Фахівець – це фізична особа, яка пройшла спеціальну професійну підготовку та є власником чинного свідоцтва. Видання свідоцтва – це акт видання дозволу на провадження певної діяльності. В іншому випадку виконання цієї діяльності заборонене з огляду на те, що вона може спричинити серйозні негативні наслідки. Кандидат на отримання свідоцтва повинен відповідати певним вимогам, які регламентовані відповідно до складності завдання. Іспит на отримання свідоцтва допомагає перевірити рівень професійної підготовки, необхідний для виконання самостійної діяльності. Науковці наполягають на тому, що для досягнення всебічної професійної компетентності важливо реалізувати нерозривну єдність навчання та видання свідоцтва (диплома) [1, с. 122].

Система соціально-професійних характеристик фахівця є динамічним утворенням, яке має бути відкритим для викликів часу. Як правило, у структурі професійної компетентності фахівця виокремлюють компоненти, які відображають фаховий і соціальний аспекти професійної діяльності, а саме: спеціальні (технічні, фахові) та загальні (соціально-особистісні, загальнонаукові). Така структуризація, на наш погляд, аналогічна виокремленню у професійній компетентності двох компонентів, а саме: Hard Skills (професійно-технічні навички для роботи з машинами та механізмами) та Soft Skills (гнучкі вміння для роботи з людьми). Якщо Hard Skills об’єднують вузько професійні навички, які необхідні для виконання посадового функціоналу, то Soft Skills – це надпрофесійні навички, що забезпечують вирішення життєвих проблем, продуктивну співпрацю та комунікацію.

Зміст Hard Skills визначається профілем підготовки фахівця. Прикладами Hard Skills є вміння набору тексту на комп’ютері, водіння транспортного засобу, читання, навички арифметичних обчислень, алгебраїчних перетворень, математичних викладок, іншомовного спілкування, використання комп’ютерних програм та ін. Hard Skills підлягають вимірюванню за допомогою валідних діагностичних процедур. Як відзначалося вище, підтвердженням набуття фахівцем освітнього стандарту є сертифікат або диплом.

На відміну від Hard Skills фахівця його Soft Skills практично не підлягають вимірюванню. Зауважимо, що наразі актуальними є такі Soft Skills, як-от:

- критичне мислення як здатність на основі аналізу наявної інформації приймати адекватне рішення;
- ефективна комунікація – вміння чітко та ясно висловлювати свої думки для представників будь-якої аудиторії;
- емоційний інтелект як розуміння емоцій і почуттів інших людей, керування власними емоціями, вплив на емоції інших людей;
- соціальний інтелект як система норм відносин до світу, до інших людей, здатність формувати ставлення до себе, прогнозувати наслідки діяльності, розуміти свою поведінку і поведінку інших;
- здатність вирішувати проблеми, знаходити можливості та ресурси для цього;
- допитливість – інтерес щодо пошуку відповідей на актуальні та важливі питання;
- ділова хватка – завзятість на шляху вирішення проблеми.

У визначенні рівня сформованості деяких з переліку цих якостей можливо звернутися до діагностичних процедур, які використовуються для вимірювань у психології, педагогіці, соціології. Так, свого часу нам удалось виміряти рівень сформованості критичного мислення за такими критеріями: гностичним (повнота, глибина, усвідомленість знань про сутність критичного мислення та його місце в системі професійної підготовки майбутніх фахівців), навчально-процесуальним (ступінь сформованості інформаційно-прогностичних, рефлексивно-оцінних, контрольно-аналітичних умінь), особистісно-позиційним (здатність до адекватної самооцінки, рефлексія, в тому числі колективна).

У виборі кількісних показників стану сформованості критичного мислення майбутніх фахівців ми спирались на підходи науковців В. Безпалька, В. Паламарчук, Т. Хачумян та інших щодо діагностики засвоєння особистістю способів певної діяльності, зокрема критичного мислення. З метою об’єктивного контролю та найбільш повного врахування індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти було введено індекс сформованості критичного мислення $К_{кр.м}$, який розраховувався за формулою середнього зваженого з визначених коефіцієнтів засвоєння знань та вмінь критичного мислення $К_{гн.}$, $К_{навч.-пр.}$, $К_{ос.-поз.}$ (за гностичним, навчально-процесуальним і особистісно-позиційним критеріями відповідно): $К_{кр.м} = 1/3\ (К_{гн.} + К_{навч.-пр.} + К_{ос.-поз.})$. За величиною $К_{кр.м.}$ виділено три рівні сформованості критичного мислення, що були ідентифіковані як конструктивна критичність ($0{,}85 < К_{кр.м} < 1$), констатувальна критичність ($0{,}7 < К_{кр.м} < 0{,}85$), епізодичне виявлення критичності мислення ($К_{кр.м} < 0{,}7$) [2, с. 12].

У науковій літературі знаходимо спроби тлумачення сутності понять «емоційний інтелект», «соціальний інтелект» та вимірювання рівня їх розвитку. Так, психологічні особливості емоційного інтелекту можуть бути визначені за допомогою методики «Емоційний інтелект» Н. Холла, яка дозволяє діагностувати рівень сформованості вмінь особистості розуміти взаємини, що репрезентуються в емоціях, управляти емоційною сферою на підставі інтелектуального аналізу, саморегулювання, мотивації, емпатії, розпізнавання емоцій інших людей. Соціальний інтелект може бути виміряний за допомогою методики Дж. Гілфорда та І. М. Салівон, яка складається з чотирьох субтестів, а саме: «Історії із завершенням» (вимірюється здатність передбачати наслідки поведінки людей у певній ситуації), «Групи експресії» (вимірюється здібність до логічного узагальнення, виділення загальних істотних ознак у різних невербальних реакціях людини), «Вербальна експресія» (вимірюється здатність розуміти зміну значення схожих вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, що викликала їх; «Історії з доповненням» (вимірюється здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях) [3, с. 90–91; 98–99].

На нашу думку, рівень сформованості решти зазначених Soft Skills виміряти вкрай важко, оскільки вони характеризуються значною кількістю, багаторівневістю параметрів, наявністю позитивних, негативних, гомеостатичних, прямих і зворотних зв’язків, важко формалізуються або зовсім не формалізуються, не піддаються математичній обробці та виведенню універсальних законів. Тому ця частина Soft Skills може бути діагностована опосередковано через аналіз наслідків формально-рольової та міжособистісної взаємодії, командної роботи, наслідків діяльності, співвідношенні кількості вирішених/невирішених проблем, адекватних/неадекватних умовиводів, правильних/неправильних рішень тощо.

Ми переконані, що протиставляти Hard Skills і Soft Skills недоцільно, оскільки вони сукупно забезпечують ефективність професійної діяльності, результативність і якість виконання фахівцем функціональних обов’язків. На закінчення відзначимо, що існує низка професій, у яких мають переважати Hard Skills (учений-математик, фізик, письменник, поет, льотчик-винищувач, який пілотує одномісний літак), Soft Skills (політики, бізнесмени, представники творчих професій), необхідні обидва види вмінь (юристи, бухгалтери, митники).

Література

1. Плачинда Т. С. Особливості організації освітнього середовища ЗВО авіаційного профілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 6 (90). С. 120–129.
2. Марченко О. Г. Педагогічні умови формування критичного мислення курсантів у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2007. 20 с.
3. Греса Н. В., Марченко О. Г. Психологічні чинники усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями. Харків : ХНУВС, 2022. 252 с.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МЕДИКІВ ЯК ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ МЕДИЧНОЮ ОСВІТОЮ

Медянова О. В.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Виклики останніх років (епідемія COVID-19, дістрес військового стану) актуалізували підвищення якості освіти, яка б забезпечила не лише формування професійної компетентності, а й «усебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей; формування цінностей та необхідних для успішної самореалізації компетентностей; виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору і спрямування своєї діяльності на користь іншим людям та суспільству» [1, с. 266–267]. В соціономічних професіях розвиток комунікативної компетентності, яка спирається на емоційний інтелект особистості, стає вирішальним. В підготовці медиків розвиток емоційного інтелекту (ЕІ) має велике значення вже на етапі професійної освіти [2], тому дуже важливим стає свідомий розвиток ЕІ студентів, як засади комунікативної и професійної компетентності майбутніх медиків.

За визначенням Шпак М. поняття «емоційний інтелект» сьогодні трактують «як інтегральну властивість особистості, яка відбиває пізнавальну здатність людини до розуміння емоцій та управління ними шляхом когнітивної обробки емоційної інформації та забезпечує психологічне благополуччя особистості й успішність соціальної взаємодії» [3, с. 188].

В межах гуманітарного блоку дисциплін при первинній професіоналізації медиків було проведено дослідження емоційного інтелекту (ЕІ) студентів першокурсників та індивідуально-психологічних чинників, які на нього впливають. В дослідженні приймали участь 21 першокурсник медичного факультету 2022–2023 н.р. З'ясовано, що 43% досліджених мають низький рівень ЕІ, 52% – середній, та лише 5% – високий рівень ЕІ. Здатність до «Управління емоціями» у студентів розвинута на дуже низькому рівні (1,14 балів при низькому рівні нижче 7 балів). Регресивний аналіз (мал.1) дозволив нам визначити предикати моделі ЕІ: знижують розвиток емоційного інтелекту – рівні прояву ритуальної (важність 0,347) та ситуаційної (0,127) агресії, наявність стану фрустрації (0,084); сприяють більш високому рівню розвитку ЕІ – жіноча стать піддослідних (важність 0,32), рівень відображеної агресії (0,073), самокритика, як копінг-стратегія (0,050).

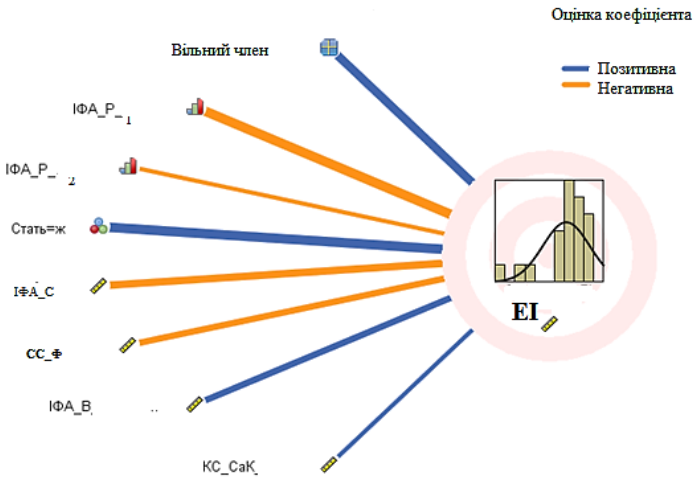

Рис. 1. Предикати ЕІ. Прим.: показники інтегральних форм комунікативної агресії (В. В. Бойко): ІФА_Р – ритуальна агресія (1 – низький рівень, 2 – середній рівень); ІФА_С – ситуаційна агресія; ІФА_В – схильність до відображеної агресії; показник за тестом «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптований варіант методики Г. Айзенка); СС_Ф – рівень фрустрації; показник тесту CSI-SF копінг-стратегій КС_СаК – самокритика

Групи хлопців та дівчат мають статистично значимі розбіжності: хлопці мають нижчі рівні розвитку емпатії (t=-3,755 p<0,01), розпізнавання емоцій інших людей (t=-2,916 p<0,01) та загального показника ЕІ (t=-3,138 p<0,01), а також менший рівень соціальної комунікація, як копінг-стратегії (t=-2,906 p<0,01).

Таким чином, на розвиток емоційного інтелекту студентів-медиків при первинній професіоналізації впливають рівень саморегуляції негативними емоціями (екологічні навички каналізації агресії), раціональна самокритичність особистості та ефективні копінг-стратегії подолання фрустраційних ситуацій, тобто рівень адаптивності студентів до змін. Особливо актуальне розвиток емоційної компетентності у чоловічої аудиторії студентів. Управління вищою медичною освітою сьогодні вирішує проблему відповідного розвитку ЕІ завдяки поширенню гуманітарного блоку дисциплін, в виховні завдання яких входить самодослідження своїх індивідуально-психологічних показників розвитку особистості та формування навичок саморозвитку та підвищення адаптивного потенціалу кожного студента.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану : Інформаційно-аналітичний збірник. 2022. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf

2. Вадзюк С., Табас П. Емоційний інтелект і професійна підготовка студентів-медиків. *Газета «Медична академія»*. 2018. № 23 (472). С. 4. URL: https://repository.tdmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10990/2018_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Шпак М. Славопас В. Особливості розвитку емоційного інтелекту в майбутніх медичних сестер. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 8. С. 186–195.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ХІМІЧНО ЗАЛЕЖНИХ ЛЮДЕЙ

Мендело В. В.
асистент кафедри практичної психології
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Актуальність даної теми зумовлена динамікою зростання рівня показників щодо наркотичної та алкогольної залежності в європейських країнах за останні роки, де спостерігається значне збільшення кількості вживання психотропних речовин. Особливої уваги заслуговує питання вивчення емоційної сфери людей, що вживають психоактивні речовини, яка зазнає суттєвого впливу, залежно від тривалості хімічної залежності.

Дане питання здебілшого фрагментарно досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Аталієва А., Антонович М., Бенвеню Д., Войтко В., Големан Д., Грек О., Кириленко Т., Коста П., МакКрей Р., Ніколаєв Л., Скляр П. та інші.

Поняття хімічної залежності є дискусійним питанням для науковців. Зокрема, Ніколаєв Л.О. та Штинь Т.М. хімічну залежність розглядають як хронічний розлад який є одночасно компульсивним пошуком та вживанням психоактивних речовин, не дивлячись на можливі наслідки. Дане явище дослідники вважають розладом мозку, адже воно містить в собі функціональні зміни в роботі мозку та впливає на здатність до самоконтролю [1].

Аталієва А.О. констатує, що хімічна залежність є формою адиктивної поведінки, яка в свою чергу є різновидом відхиленої (девіантної) поведінки. Залежність – це компульсивна поведінка. Ключовим елементом для розуміння залежності є те, яким чином поведінка індивіда, пов’язана з різними об’єктами звикання (алкоголем, іншими наркотиками, електронними ігровими автоматами, порносайтами, обжерливістю тощо), стає дедалі більш компульсивною [2]. Традиційним став розподіл залежності на хімічну та нехімічну, при цьому більшість авторів вважають, що механізми та закономірності формування як одних, так і інших, принципово схожі [2]. До хімічних адикцій зазвичай відносять залежність від психотропних речовин, а до нехімічних – залежність від роботи, витрачання грошей, інтернету тощо.

Хімічна залежність має такі ознаки:

1) потреба у системному вживанні певної хімічної речовини;

2) спричиняє погіршення психічного, фізичного та(або) морального стану особи;

3) проявляється у зміні свідомості, а отже і поведінки, настрою особи, провальних спробах припинення вживання хімічної речовини, наявності абстиненції тощо.

Виходячи з наведеного, хімічну залежність можна розглядати як потребу у системному вживанні психоактивної речовини, яка спричиняє комплексне погіршення стану людини, що проявляється у видимих наслідках.

Психоактивні речовини при їх внутрішньому вживанні чи введені до організму впливають на психічні процеси, наприклад, сприйняття, свідомість, емоції, настрій. Відповідно до Міжнародної класифікації хвороб Всесвітньої організації охорони здоров'я одинадцятого перегляду, затвердженої на 72 сесії Всесвітньої асамблеї здоров'язбереження у 2019 році і вступила в силу 1 січня 2022 року, до психоактивних речовин можна віднести: алкоголь, каннабіс, каннабіоїди, опіоїди, кокаїн, стимулятори (включаючи амфітаміни, метамфетамін, меткатінон), седативні, снотворні речовини, антиоксиданти, синтетичні катінони, кофеїн, галюциногени, нікотин, летючі інгалянти, дісоціативні препарати, деякі ліки [3].

Особі з хімічною залежністю властиві такі риси: податливість впливу групи, легковірність, некритичне відношення до свого стану (заперечує наявність хімічної залежності), егоцентризм, схильність до фантазування, ригідність, інфантилізм, «вороже ставлення до навколишнього середовища, прагнення формувати культурний андеграунд, стійке прагнення до соціальної самоізоляції, наявність асоціальних установок, готовність вдаватися до кримінальних методів задоволення особистих потреб, перфекціонізм в діяльності, виражене прагнення до самодеструктивних форм поведінки; неадекватні стратегії адаптивної поведінки» [5], а під час дії психоактивної речовини – неадекватне сприйняття своїх дій, нездатність керувати ними, життя в ілюзорному світі.

Суттєвих змін у таких особистостей зазнає емоційна сфера. Вона являє собою цілісне інтегративне утворення, виражене як у внутрішньому (емоційні переживання), так і зовнішньому (емоційні прояви) просторі особистості. Під емоціями в психологічній науці розуміють психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, зумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта [4]. З позицій розуміння емоційної сфери Т.С. Кириленко визначає останню як чуттєву, пристрасну сферу психіки, в якій виникають і живуть емоційні феномени – емоції та почуття індивіда, емоційні реакції, емоційні властивості та стани та її процеси відображають ставлення людини до значущих для неї об'єктів, явищ і подій у формі переживань [4]. Таким людям важко визначати свої емоції та емоції оточуючих людей, також їм притаманна

тривожність, агресивність, низька стресостійкість, схильність до частої зміни настрою, переважання емоцій над розумом, ейфорія, депресивність, тощо.

Література:

1. Ніколаєв Л.О., Штинь Т.М. Хімічна залежність як психологічний феномен. *Перспективи розвитку сучасної психології* : збірник наукових праць. Вип. 10. Переяслав : УГСП, 2022. С. 98–102.

2. Аталієва А.О. Взаємодія стресу та особистісних факторів при хімічній залежності : дис. … канд. псих. наук. Харків, 2020. 266 с.

3. ICD 11 for Mortality and Morbidity Statistics. URL: https://icd.who.int/browse11/l-m/en (дата звернення: 18.05.2022)

4. Грек О.М., Каразіна В. Дослідження емоційної сфери підлітків в умовах рекреації. *Наука і освіта*. 2011. № 11 *Спецвип.: «Актуальні проблеми рекреаційної психології дитинства»*. С. 39–41.

5. Антонович М.О. Особливості функціонування особистості наркозалежних : дис. … докт. філософ. Київ, 2021. 259 с.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЗАГАЛЬНУ ПРОДУКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА ЗА НАСТАННЯ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН

Михайленко М. Г.
аспірант
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2023 року вагома частина підприємств, що функціонують на території України були вимушені перейти на повністю віддалений або змішаний варіант роботи. Дані зміни у моделях роботи кадрової політики були пов’язані із вимушеною міграцією громадян України. Якщо спочатку така міграція була пов’язана із загрозою життю, та українці частково виїжджали за кордон, а частково до областей заходу країни, надалі все ускладнилося дефіцитом електроенергії.

Вплив даних форс-мажорних обставин має багато наслідків. У даній роботі пропонується розглянути дане питання із точки зору впливу форс-мажорних обставин на загальну продуктивність підприємств

транспортно-логістичного ланцюга. Важливо зазначити, що як повний, так і частковий перехід на віддалений варіант роботи стимулював глобальний розвиток діджиталізації.

Форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – це надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [1].

Можна виділити 2 ключові наслідки впливу такої форс-мажорної обставини як війна на розвиток діджиталізації в країні:

1) Розвиток діджиталізації на діючих підприємствах для переходу на повністю або частково віддалений формат роботи.

Через вимушену міграцію фахівців більшість підприємств постали перед дилемою: розривати контракти із такими працівниками або переводити їх на віддалений формат роботи. Дані рішення приймалися в залежності від функціональних обов'язків кадрів та гнучкості політики компанії.

Деякі компанії транспортно-логістичної сфери із початком повномасштабного вторгнення почали шукати помічників директорів та асистентів начальників відділів, задля продовження роботи за віддаленим форматом роботи із кадрами, що вимушено мігрували та делегацією певної частини стаціонарної роботи новим працівникам. Для людей, які з певних причин втратили роботу та залишились в країні це стало можливістю знайти робоче місце.

2) Популяризація професій, що передбачають тільки віддалений формат роботи. Через непередбачуваність ситуації в країні все більш популярними та затребуваними стають навчальні програми, що передбачають роботу майбутніх фахівців за віддаленим форматом.

Набули поширення освітні інтернет-платформи та такі спеціалізації як реклама, аналіз даних, графіка, дизайн, управління, маркетинг та інші професії, які передбачають мобільність за власною потребою. Також набуває розвитку введення штучного інтелекту як допоміжного елемента для роботи, яка зазвичай передбачала людський фактор.

Людський фактор антикризового управління підприємства, є одним із найважливіших компонентів загальної системи антикризового управління та визначає необхідний стан персоналу, який дозволяє забезпечувати виконання завдань антикризового управління, передбачувати та адекватно реагувати на несприятливі впливи зовнішнього оточення за рахунок створення необхідних властивостей персоналу підприємства [2].

У часи, коли одними із найважливіших критеріїв при прийомі на роботу у компанії транспортно-логістичного ланцюга є багатозадачність та високий рівень тайм-менеджменту, небагато хто звертає

увагу на те, що комунікація є одним із основних факторів впливу на наведені показники.

Діджиталізація роботи на підприємствах у фази переходу із стаціонарної моделі роботи на модель зі змішаним або повністю віддаленим режимом роботи стає викликом як для керівників, так і для працівників, які звикли до роботи безпосередньо на підприємстві. Даний перехід потребує коректного управління колективом, у якому частина працівників є більш продуктивною при роботі поза офісом, а інша частина працює на підприємстві увесь робочий час. Конфлікти таких груп працівників не рідкість, тому лише із оновленням політики компанії відповідно до цілей та цінностей усього підприємства стає можливим вирішити такі конфлікти відповідним асертивним шляхом.

Застосування діджиталізації створює низку конкурентних переваг підприємства в розрізі операційних процесів, а саме підвищуючи їх рівень транспарентності та можливості, вчасно прийняти управлінське рішення, миттєвий обмін інформацією між компетентними співробітниками, здійснення предикативних маркетингових досліджень та створення системних підходів до реагування. Організаційні відповіді на сигнали ризикових змін за рахунок діджиталізації формуються на принципах узгодженості, вчасності, дієвості, запобіганні кризових становищ.

Запорукою успіху є підтримка оперативної та швидкої співпраці співробітників підприємства з метою виконання головної задачі [3].

Особливості людського фактору антикризового управління в підприємствах транспортно-логістичного циклу, полягають у наступному:

- для керівного складу особливої значущості набувають властивості формування оптимального і стабільного асортименту продукту або послуги та пошуку оптимальних схем взаємодії з постачальниками, формування оптимальної цінової політики та управління витратами, властивості створення привабливого іміджу, позитивного відношення до змін, безперервного навчання тощо;

- для працівників масових професій особливої значущості набувають властивості щодо психології спілкування та високої культури обслуговування, властивості до тяжкої фізичної праці разом з інтелектуальним та психологічним напруженням; пристосування до неритмічної напруженості праці, групової матеріальної відповідальності, самостійного обліку та контролю товароруху, мобільності, властивості роботи в умовах слабкої механізації та автоматизація засобів праці, достатньо швидке навчання та освоєння нових професій, вміння користуватися сучасною торговельною технікою тощо [2].

Компанії транспортно-логістичного ланцюга, за настання такої форс-мажорної обставини, як війна, перебудовують системи роботи задля подальшого функціонування усього ланцюга. Експортери,

імпортери та агенти залишаються на ринку, якщо їх політика дозволяє адаптуватися до змін та використовувати можливості, які не мали нагальної потреби до впровадження за мирних часів.

Одним із варіантів заходів задля мінімізації людського фактору є впровадження тендерного апарату прийняття рішень, як одного із інструментів діджиталізації.

Для підприємців можливість реалізації товарів, робіт і послуг за допомогою тендерної системи, по-перше, зменшує потребу в рекламних і маркетингових заходах, що мінімізує витрати на рекламу і збут; по-друге, позбавляє необхідності передпродажних переговорів з продавцем і демонстрації конкурентних переваг свого продукту. Натомість, діджитал-продажі через систему тендерів вимагають від потенційних учасників поглибленої фахової підготовки зі специфічних економіко-правових питань.

Тобто діджиталізація бізнес-процесів у потенційного учасника публічних закупівель вимагає трансформації компетенцій самого учасника щодо поглиблення юридичного фаху з господарсько-правових відносин, а також засвоєння діджитал-інструментів, що сприяють проведенню якісної аналітики системи закупівель [4].

Важливо зазначити, що загальна продуктивність компанії залежить від продуктивності кожного окремого співробітника. Тому для будь-якого підприємства є важливою оцінка результатів діяльності компанії загалом, окремих відділів та фахівців у них. Діджиталізація, навіть вимушена, допомагає полегшити алгоритм аналізу продуктивності роботи підприємства та проміжних результатів. Форс-мажорні обставини, як найвагоміші із можливих факторів впливу із існуючих ризиків хоча й залишають негативні наслідки, проте стимулюють оновлення діючих систем за рахунок адаптації та розвитку.

Діджиталізація комунікації як фактор впливу на загальну продуктивність підприємств транспортно-логістичного ланцюга залежить від коректного впровадження необхідних заходів від керівного кладу кожного окремого підприємства. Відхилення опції віддаленої роботи відкриває нові робочі місця для тих працівників, що можуть собі дозволити працювати в офісі. В той час як її прийняття дозволяє розвивати імідж компанії та умови праці, що за відкриття нових позицій дозволить обирати із більшої вибірки кандидатів, без прив’язки до місця розташування компаній. Форс-мажорні обставини, окрім негативного впливу, також відкривають широкий спектр можливостей для тих проєктів, які мають у пріоритеті адаптивність як фактор впливу на загальну продуктивність діяльності підприємства.

Література:

1. Засвідчення форс-мажорних обставин. URL: https://cci.vn.ua/force-majeure
2. Корнілова О.В. Людський фактор антикризового управління та його особливості в підприємствах роздрібної торгівлі. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=425
3. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecmebi_2018_1_7
4. Бізнес-процеси в умовах діджиталізації економіки. URL: http://visnik.knute.edu.ua/files/2019/05/5.pdf

АНТИСТРЕСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОФІЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА ЯК КОМПОНЕНТ ЙОГО ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Мірошніченко В. І.
доктор педагогічних наук, професор,
начальник кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна

За розробленою наприкінці минулого століття Р. Бар-Оном теорією емоційний інтелект трактується як сукупність різних здібностей. Вченим було виокремлено у структурі емоційного інтелекту п’ять таких субкомпонентів: само розуміння, комунікативний потенціал, здібності до адаптації, оптимістичність настрою, антистресовий потенціал. Також за цією ж теорією емоційний інтелект трактується як сукупність взаємопов’язаних емоційних та соціальних компетенцій, навичок та фасилітаторів, які визначають ефективність розуміння нами самих себе, інших людей, відносини з іншими людьми тощо. Тобто емоційно розумна людина ефективно висловлює себе, розуміє інших, успішно налагоджує з ними комунікацію, легко долає повсякденні труднощі. Оновою цього є внутрішньо особистісні здібності людини розуміти та усвідомлювати себе, свої власні сильні та слабкі сторони, висловлювати власні почуття та думки.

Під час експериментального навчання було встановлено, що для успішної професійної діяльності офіцера-прикордонника актуальним є сформованість стійкості до стресу – антистресовий потенціал, який ми розглядаємо як компонент емоційного інтелекту військовослужбовця. Як свідчать результати вивчення праць сучасних дослідників, коли діють фактори стресу, організм військовослужбовця застосовує «реакцією тривоги». Вона виникає у кожного, хоча може бути різною за ступенем вираження, що залежить від індивідуальних особливостей психіки і триває протягом деякого часу. Завершальним етапом «реакції тривоги» є формування «стадії резистентності» (стійкості) завдяки мобілізації компенсаторних механізмів організму. Цей стан сприяє готовності військовослужбовця до службової діяльності. Проте під впливом подальшої дії стресогенного фактора «стан резистентності» змінюється «станом виснаження, що негативно позначається на функціонуванні пізнавальних психічних процесів (пильності) особового складу прикордонних підрозділів [1, с. 7–8].

Деякі автори зводять поняття стресостійкості лише до поняття емоційної стійкості чи моральної [2–3]. Ми ж підтримуємо наукову позицію вчених, які не ототожнюють цих понять. Так, Л. Балабанова зазначає, що «стресостійкість – це інтегративна якість людини, яка: 1) характеризується необхідним ступенем адаптації індивіда до екстремальних факторів середовища і професійної діяльності; 2) детермінується рівнем активації організму і психіки індивіда; 3) виявляється в показниках функціонального стану і працездатності людини» [4, с. 93]. На думку дослідниці, у ситуаціях службової діяльності важливе значення має своєчасність виявлення «езорганізуючого впливу стресогенних факторів на персонал та пошук методів нівелювання негативних емоційних станів та психічного напруження» [4, с. 93]. У цьому контексті І. Приходько виділяє поняття «resillence» – «життєздатність» як «індивідуальну здатність людини до соціальної адаптації і саморегуляції, механізм управління власними психічними ресурсами (емоційними, мотиваційно-вольовими, когнітивними) у контексті соціальних норм і умов середовища» [5, с. 179].

Водночас, за трактуванням вчених «стресостійкість є інтегративною властивістю особистості, що характеризується таким взаємовпливом емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності людини, які забезпечують оптимально успішне досягнення мети в складній емоційній ситуації» [6, с. 141].

Нами було враховано висновок В. Доценко, що в сучасних дослідженнях стресостійкість розглядається як якість особистості, яка складається із сукупності таких компонентів:

– «психофізіологічного (тип, властивості нервової системи);
– мотиваційного (сила мотивації);

– емоційного (досвід особистості, накопичений в процесі подолання негативних впливів екстремальних ситуацій);

– вольового (свідоме саморегулювання поведінки відповідно до вимог професійної ситуації);

– професійного (підготовленість, поінформованість й готовність до виконання тих або інших завдань);

– інтелектуального (оцінка вимог ситуації, прогноз її можливої зміни, ухвалення рішення щодо способів дії)» [7, с. 108].

Близьким є «поняття життєстійкість – як здатність людини опиратися стресу, що включає в себе: 1) включеність (здатність людини бути в гущі подій); 2) установлення контролю (розуміння того, що впливати необхідно на те, на що можна впливати); 3) здатність до виклику або до прийняття ризику. Все це установки, які можна змінювати та тренувати. У процесі такого тренування формуються інновації у професійних процесах, які є полем спроб та помилок в усвідомленні досвіду безпеки в збереженні здоров'я та опанування навичками стресостійкості» [4, с. 95].

Цілеспрямоване загартовування психіки з метою формування умінь з особистої безпеки, здійснюється у повсякденній оперативно-службовій діяльності. Основним завданням є формування у майбутніх прикордонників психологічної надійності, стресостійкості та готовності до професійних дій, оволодіння спеціальними психологічними прийомами і методами для рішення оперативно-службових завдань. Повсякденна діяльність створює перешкоди стихійному формуванню психіки, що здатне викликати негативні результати. Доречно тут буде згадати слова Сенеки: «Якщо хочете нічого не боятися, згадайте, що боятися можна геть усього».

Зазначимо, що весь персонал, який піддається впливу стрес-чинників надзвичайної ситуації, потребує психологічної допомоги. «Психологічна допомога – це комплекс психологічних, організаційних, медичних заходів, спрямованих на забезпечення успішного подолання психотравмуючих обставин, збереження боєздатності, включає в себе психологічну підтримку (комунікативну, організаційну, аутогенну) і психологічну реабілітацію» [8, с. 450]. Подібну наукову позицію висловлює Г. Яворська, обґрунтовуючи положення щодо ролі психологічної служби в організації освітнього процесу вищих навчальних закладів МВС [9, с. 10].

Досліджуючи психологічний супровід ОСД особового складу підрозділів охорони державного кордону України, А. Журавель звертає увагу на дві основні групи психічних станів, що можуть виникати у прикордонників під час певних професійних дій. До першої групи «належать позитивні:

– стан готовності до використання зброї – потенційна здатність прикордонника активно діяти під час зіткнення з озброєними

порушниками державного кордону (виникає, на нашу думку, саме на основі вмінь з особистої безпеки);

– стан активності в ситуації використання зброї – ступінь реалізації потенціалу готовності прикордонника, яка виражається в його доцільних, продуктивних діях у ситуації небезпеки;

– стан піднесення, обумовлений зовнішньою позитивною інформацією».

До другої групи психічних згаданих станів (негативних) дослідник відносить такі:

– «психічний стан, що виявляється під час підготовки до небезпечної ситуації (тривожне очікування, страх);

– психічний стан, що виявляється під час самої небезпечної ситуації (страх, стрес, психологічний шок, паніка)» [1, с. 10].

Отже, процес формування психіки є процесом взаємодії між підпорядкованими військовослужбовцями і їх командирами. При цьому варто пам'ятати, що емоційний інтелект того, хто формує психіку, найбільш дієвий у тому випадку, якщо він здатний вказати відповідні шляхи, засоби та методи та спонукати військовослужбовців працювати над своєю психікою самостійно, тобто займатися самоформуванням і самовдосконаленням своєї психіки. Антистресовий потенціал офіцера-прикордонника має велике значення, адже саме він відтворює внутрішню гармонію, психічне здоров' я, працездатність та є основою його емоційного інтелекту.

Література:

1. Журавель А. П. Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України : автореф. дис. … канд. психол. наук. Хмельницький, 2006. 20 с.

2. Стасюк В. В. Страх і паніка на війні : монографія. Київ, 2013. 289 с.

3. Штефанич Г. Г. Формування професійно-маральної стійкості у майбутніх офіцерів МВС України : дис. … канд.. пед. наук. Хмельницький, 2003. 190 с.

4. Балабанова Л. М. Феномен стресостійкості як фактор забезпечення ефективності та надійності службової діяльності. *Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України* : матеріали наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2010. С. 93–96.

5. Артемьев В. А. Роль психофизической подготовленности в формировании адаптивного поведения в экстремальных ситуациях. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2005. № 22.

6. Сич Р. В. Екстремальні ситуації як чинники небезпеки діяльності особового складу Державної прикордонної служби України. *Научные*

перспективы – 2016 : матеріали II (LXVI) Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26 лютого 2016 р.). Київ, 2016. С. 34–37.

7. Доценко, В. В. Стрес, стресовий стан та стресостійкість в професійній діяльності правоохоронця. *Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України :* матеріали наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2010. С. 108–112.

8. Екстремальна психологія : підручник / за ред. О. В. Тімченка. Київ : ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.

9. Яворська Г. Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2006. 439 с.

ЕМОЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН

Мруг В. М.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Термін «емоційний інтелект» ввели психологи Пітер Селовей та Джон Майер – психологи-дослідники, які наближалися до кількісного аналізу емоційного інтелекту [5]. Клод Штайнер ввів термін «емоційна грамотність» у 1979 році [6, 7]. Так в чому ж різниця між емоційним інтелектом та емоційною грамотністю? Якщо коротко, то емоційна грамотність – це емоційний інтелект, що знаходиться у серці.

На особистісному рівні ми можемо використовувати свої емоційні навички для розвитку самоконтролю, отримання емоційного спокою та ізоляції або ж можемо контролювати інших, маніпуляціями викликаючи почуття страху, провини, сорому тощо. Такі навички ми можемо розглядати як форму емоційного інтелекту. Але ми пропускаємо те, чого насправді прагнемо – оволодіти емоційними навичками, які би покращили життя нас і всіх людей навколо. І єдиними емоційними здібностями, що можуть покращити життя людей, являються навички, направлені на любов. Головна мета розвитку емоційної грамотності – допомогти людям бути в контакті, не застосовуючи маніпуляції та насилля, використовуючи емоції співпереживання для об’єднання та покращення якості життя [3].

Емоції – невід'ємна частина людської натури. Коли ми позбавлені їх, то втрачаємо фундаментальний аспект нашого людського потенціалу. Ідентифікуючи свої почуття, керуючи ними, прислуховуючись до емоцій інших людей та відповідаючи на них, ми зміцнюємо свою внутрішню силу. Людина – істота соціальна і без контакту з іншими людьми ми не розвиваємося. Наприклад, дитина, всі фізіологічні потреби якої задоволені, але яка позбавлена контакту з матір'ю, відстає в своєму психомоторному та фізичному розвитку від однолітків. А для того, щоб конструювання даної взаємодії було якісним та ресурсним, потрібен фундамент із двох компонентів: задоволення базових потреб та відсутність простору для психологічних ігор.

Навчання емоційній грамотності складається з п'яти основних навичок:

1) знання власних почуттів – емоційні самосвідомість та усвідомлення;

2) вміння щиро співчувати – відчувати інших людей, переживати їх емоції як свої власні та реагувати на них;

3) вміння керувати власними емоціями, розуміючи в моменті, коли і як прояв наших емоцій або їх відсутність впливає на інших людей;

4) відшкодування емоційного збитку – вміння зрозуміти, що зробив емоційну помилку, взяти на себе відповідальність, вибачитися та загладити свою провину;

5) об'єднання всіх навичок – оволодіти емоційною інтерактивністю, де ви вмієте налаштуватися на почуття оточуючих вас людей, розуміючи їх емоційний стан та як ви можете наразі з ними ефективно взаємодіяти.

Існує чотири ідеї, які являються основними при навчанні емоційній грамотності:

1) зв'язок між погладжуваннями та любов'ю;

2) важливість боротьби з внутрішньою критикуючою батьківською фігурою;

3) контакт безпеки при навчанні емоційній грамотності;

4) перевірка паанойяльних здогадок як спосіб тренування інтуіції та очищення взаємовідносин від страху, підозріливості та впливу критикуючої батьківської фігури [3; 7].

Якщо ми емоційно грамотні, ми можемо змусити свої емоції працювати на користь нам та оточуючим нас людям, а не проти нас. Ми вчимося контролювати складні емоційні ситуації, які часто призводять до боротьби, брехні, нападок та ранять інших людей. Натомість ми можемо насолоджуватися такими емоціями, як любов, надія та радість.

На жаль, часто ми маємо досвід емоційних травм – більшість з них викликані простими повсякденними складнощами життя, деякі – зрадою та розчаруванням. Без емоційно грамотного виходу наших почуттів цей емоційний біль змушує нас заморозити свої почуття, щоб захистити себе. Коли ми ховаємося в захисній емоційній шкаралупі, ми втрачаємо зв'язок з нашими почуттями та вже не можемо їх розуміти чи контролювати.

Ми потребуємо емоційних переживань та хочемо отримати їх різними способами. Навчання емоційній грамотності являться прямим та ефективним способом відновлення контакту з нашими почуттями та потребами.

Потреби поділяють на фізіологічні та психологічні. До фізіологічних відносять потребу у воді, їжі, сні, чистому повітрі тощо. Як правило, їх ми задовольняємо напряму, а психологічні – не завжди. Існує декілька класифікацій психологічних потреб. Згідно Е. Берна, їх класифікують на потреби в стимулах (сенсорних стимулах та реакціях на них), структурі (потреба у визначеності, плануванні майбутнього, можливість структурувати та організовувати свій простір чітким чином, та визнанні зі сторони іншої людини (потреба в увазі, де на нас реагують словом, поглядом, дотиком, тобто помічають і відзначають важливість нашої присутності) [1]. За Р. Ерскіним, до базових психологічних потреб входять потреби в безпеці (в тому числі у фінансовій безпеці, безпеці для життя та здоров'я, потреба бути в безпечних стосунках; в безпеці самовираження), у визнанні, в прийнятті (потреба відкрито та чесно самовиражатися та щоб нас приймали такими, якими ми є), у взаємності (потреба розділяти з іншими людьми свої думки, погляди, почуття з приводу будь-якого явища чи процесу), самовизначенні (потреба у визнанні та збереженні своєї унікальності, самореалізації), в здійснюванні впливу (повага до нашої особистості, точки зору тощо), в передачі ініціативи (можливість делегування певних задач комусь, наприклад, для превенції розвитку неврастенії чи явища емоційного вигорання у трудоголіків) та у вираженні любові (потреба відкрито виражати свої емоції, наприклад, вдячність, повагу чи симпатію). Коли ми ідентифікуємо, яка з наших психологічних потреб наразі актуальна та задовольняємо її, ми заспокоюємося, почуваємо себе більш цілісними та можемо якісно пізнавати щось нове [4].

Якщо ми не ідентифікуємо, яку саме психологічну потребу наразі ми хочемо задовольнити, якщо ми фрустровані у її втіленні або намагаємося задовольнити її непрямим чином (не попросити прямо або попіклуватися про це самому, а робити якісь опосередковані дії, сподіваючись, що інша людина, до якої спрямовані наші очікування,

сама здогадається та задовольнить нашу потребу), це породжує простір для виникнення психологічної гри та отримання «розплати».

Е. Берн детермінує поняття психологічної гри як серії подвійних транзакцій з чітко визначеними та передбачуваними наслідками у вигляді неминучої, але небажаної «розплати» для обох сторін (наприклад, у вигляді неприємних емоцій: сорому, розчарування, злості, образи тощо або навіть «розплат високого ступеню» у вигляді втрати свободи, здоров'я чи життя). Дж. Джеймс вважав, що в основі кожної гри лежить бажання задовольнити якусь із перерахованих вище базових здорових потреб, що й відіграє велику роль у тому, чому люди грають в ті чи інші психологічні ігри [1].

Таким чином, необхідно вміти навчитися ідентифікувати, виражати та задовольняти свої психологічні потреби прямим чином, поважати право інших на це та уникати задоволення своїх психологічних потреб, особливо в структуруванні часу, за рахунок психологічних ігор.

Література:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры: психология человеческой судьбы / пер. с англ. А. А. Грузберга. М. : Прогресс, 2004. 400 с.
2. Штайнер К. Сценарии жизни людей / пер. с англ. О. П. Мальцевой. СПб. : Питер, 2003. 416 с.
3. Штайнер К. Эмоциональная грамотность: интеллект с серцем. Киев : Интерсервис, 2016. 303 с.
4. Эрскин Р., Морсунд Дж., Траутманн Р. За пределами эмпатии; Терапия контакта в отношениях. Киев : Интерсервис, 2018. 406 с.
5. Salovey Peter, Mayer John Emotional Intelligence Imagination Cognition and Personality 1989–90: vf. 9, 31:185.
6. Steiner Claude Healing Alcoholism. New York: rove Press, 1979.
7. Steiner Claude Achieving Emotional Literacy; A Personal Program to Increase Your Emotional Intelligence. Avon Books, 1997.

БІОПСИХОСОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ В ТЕРАПЕВТИЧНОМУ СУПРОВОДІ ПАЦІЄНТІВ З ПАРАНОЇДНОЮ ФОРМОЮ ШИЗОФРЕНІЇ

Мруг О. Ф.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри психіатрії, наркології та психотерапії
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

В останні десятиліття світова медицина зробила значний крок, започаткувавши активне використання психофармакотерапії з лікувально-профілактичною та реабілітаційною метою. Важливою віхою історії психофармакології стало її комплексне поєднання з психотерапевтичними та соціореабілітаційними методами впливу, тим самим створюючи єдиний важіль біологічного та психосоціального підходів у лікуванні психічних захворювань.

Хворі на шизофренію як у гострому стані, так і в період ремісії потребують активної терапевтичної роботи: психофармакологічного лікування, психосоціальної терапії та психосоціальної реабілітації. Ряд авторів [5; 9] описують стандарти лікування, згідно яких фармакотерапія після купірування психопатологічної симптоматики одного нападу захворювання повинна продовжуватися у тих самих дозах протягом року, якщо ж нападів багато, то не менше 5 років. В період ремісії надзвичайно важливим є протирецидивний ефект та зростає значення важливості комплайенсу.

На сучасному етапі розуміння патогенетичних особливостей шизофренії та розладів шизофренічного спектру домінуючим стає поліпрофесійний підхід до надання психіатричної допомоги. Дані заходи включають активну просвітницьку роботу з хворим та його родиною, а також пошук нових методів вторинної профілактики психічних захворювань [1; 3; 4]. У процесі підбору методів реабілітації повинні враховуватися такі основні ризики для особистості хворого і його соціального функціонування, як обмеження соціальних зв'язків, втрата здатності до незалежного проживання, стигматизуючий вплив психіатричного діагнозу, порушення міжособистісного спілкування, формування нейрокогнітивного дефіциту, емоційна напруженість в родині з підвищенням ризику її розпаду, соціальне «витіснення» пацієнта в нижчі шари суспільства та загальне зниження якості його життя. Метою психосоціальної реабілітації є досягнення незалежного функціонування пацієнта в суспільстві, подолання нейрокогнітивного

дефіциту, попередження повторних загострень і регоспіталізацій, розроблення ефективних стратегій контролю захворювання та якість життя пацієнта і його оточення. Масштабність реабілітаційних заходів повинна зростати по мірі нормалізації у пацієнта здатності до свідомого контролю соціальної поведінки та включення в суспільну діяльність і спілкування.

Психокорекційна реабілітація є одним із етапів медико-соціальної реабілітації хворих із психічними розладами. Її задачею є створення комплексної системи клініко-психологічних, психотерапевтичних та психолого-педагогічних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь та навичок, відновленню особистості, нормалізації сімейних стосунків та інтеграції пацієнтів у соціум [1; 6].

Обґрунтуванням для призначення психокорекційної роботи є різні форми дезінтеграції особистості, необхідність формування позитивних мотивацій, підвищення рівня соціального функціонування хворого і створення оптимальних передумов для його реінтеграції в суспільство. В якості психокорекційних заходів широко використовуються індивідуальні та групові форми особистісно орієнтованої психотерапії, психоосвітні програми, сімейна терапія, тренінги соціальних навичок та інші форми психосоціальних впливів, що здійснюються в умовах адекватно організованого реабілітаційного середовища [7; 8].

На даний час існує можливість широкого вибору форм і методів реабілітації хворих. Разом з тим адекватно підібрані та індивідуально дозовані психокорекційні заходи на ранніх стадіях шизофренії є індикатором успішності отриманої допомоги і в значній мірі визначають рівень подальшої життєдіяльності та соціальної адаптації хворого [1; 11].

Пріоритетним напрямком реабілітації хворого на шизофренію є усунення преморбідних вад соціалізації, подолання явища дезорганізації психічних процесів, розвиток реабілітаційного потенціалу особистості і оптимізація пристосувальної поведінки хворого. Одними із головних шляхів досягнення поставлених задач є формування мотивованої зацікавленості хворого в лікуванні та оптимальний вибір антипсихотичних медикаментозних засобів [10; 11].

Наразі гострим залишається питання подолання низького комплайенсу. Найбільш частими його причинами є недотримання режиму терапії хворим, відсутність критичного ставлення до хвороби, погана переносимість лікарського засобу, страх проявів побічних дій препаратів, відмова від лікування з особистих чи маячних мотивацій, недостатня ефективність препаратів та відсутність довіри і взаємопорозуміння з лікарем. Саме це визначає роль етико-деонтологічного аспекту психофармакотерапії, яка повинна враховувати принципи поваги автономії пацієнта, динамічного уточнення клініко-діагностичної оцінки,

комплексного поєднання психофармакотерапії із психотерапевтичним консультуванням, адекватності лікування, урахування співвідношення можливого позитивного та негативного терапевтичного патоморфозу і взаємодії застосовуваних лікарських засобів, застосування анамнестично ефективної терапії та індивідуалізації кожної із зазначених проблем [11].

При реабілітації хворих на шизофренію для кожного пацієнта необхідно враховувати обмеження соціальних зв'язків та порушення інтерперсонального спілкування. Проблема психотерапії хворих на шизофренію є актуальною для сучасної спільноти, яка намагається соціалізувати та забезпечити належний рівень життя кожного. Саме тому в системі психокорекційних заходів знайшов своє місце транзактний аналіз (ТА), який поєднує в собі теоретичний та практичний підходи в лікуванні шизофренії, допомагає встановити взаємодію мислення та емоцій в усвідомленні хворим себе як особистості, прийняти наявність існування порушень. Це підвищує рівень комплайенсу як основну умову успіху в дотриманні терапевтичного режиму при лікуванні шизофренії.

ТА є психологічною моделлю, що дозволяє описувати та аналізувати поведінку людини. Одним із основних принципів ТА є комунікація, що в системі групової психотерапії допомагає у вирішенні однієї з головних проблем хворих на шизофренію – ускладнення інтерперсонального спілкування. Метою застосування такого методу групової психотерапії, як ТА, серед хворих на шизофренію є оцінка рівня соціальної адаптації та підтримка оптимального рівня соціального функціонування пацієнта в процесі групової динаміки в якості критерія оцінки ефективності лікування [2; 11; 12].

Отже, підсумовуючи вказані відомості, можемо стверджувати, що аналіз впливу психофармакологічних засобів та їх комплексне застосування з психотерапевтичними заходами є однією з актуальних задач сучасної психіатрії та потребує пошуку покращення якості лікування захворювань шизофренічного спектру, а також динамічного підбору соціореабілітаційних заходів та їх комплексного застосування при лікуванні зазначеного контингенту хворих

Література:

1. Об интегративном подходе к разработке концепции шизофрении и психосоциальной реабилитации больных / Абрамов В. А., Ряполова Т. Л., Абрамов А. В., Жигулина И. В. *Журнал психиатрии и медицинской психологии.* 2009. № 1. С. 3–12.

2. Джойнс В. Основи тракзакційного аналізу / В. Джойнс, Й. Стюарт : пер. з англ. Р. Т. Воронова. К. : ФАДА, ЛТД, 2002. 393 с.

3. Михайлов Б. В. Психотерапия в общесоматической медицине: Клиническое руководство / Сердюк А. И., Федосеев В. А.; под общ. ред. Б. В. Михайлова. Харьков : Прапор, 2002. 128 с.

4. Михайлов Б. В., Сердюк А. И. Социальная психиатрия, психотерапия и медицинская психология в Украине. *Український мед. альманах.* 2000. № 2. С. 103-106.

5. Анализ влияния атипичных антипсихотиков на пятифакторную модель шизофрении / Мосолов С. Н. и др. *Социальная и клиническая психиатрия.* 2003. № 3. С. 45–52.

6. Организация реабилитационных мероприятий в коммунальном учреждении Киевского областного совета «Областное психиатрически-наркологическое медицинское объединение» / Напреенко А. К., Зильберблат Г. М., Тимен М. Е., Иващенко Н. Е. *Український вісник психоневрології.* 2011. Т. 19, Вип. 2. С. 55–58.

7. Нейропсихологическая диагностика: схема нейропсихологического исследования высших психических функций и эмоционально-личностной сферы. Часть I / ред. Е. Д. Хомская. М. : Институт общегуманитарных исследований, 2007. 64 с.

8. Осокина О. И. Современное представление о личностно-социальном восстановлении (“recovery”) при шизофрении. *Український вісник психоневрології.* 2012. Т 20, № 1 (дод). С. 65.

9. Проблема ремиссий при шизофрении: клинико-эпидемиологическое исследование / Смулевич А. Б., Андрющенко А. В., Бескова Д. А. *Журнал неврологии и психиатрии им. С. С. Корсакова.* 2007. № 5. С. 4–15.

10. Ряполова Т. Л. Клінічні передумови реабілітаційного втручання на ранніх стадіях шизофренії. *Архів психіатрії.* 2009. Т. 15, № 3. С. 11–17.

11. American Psychiatric Association: Practice Guideline for the treatment of patients with schizophrenia. 2nd ed. *Am. J. Psychiatry*. 2004. Vol. 161, Suppl. 2. P. 1–114.

12. Joines V., Stewart I. (2007) Personality Adaptations. A new Guide to Human Understanding in Psychotherapy and Counseling. Nottingham, Chapel Hill : Lifespace Publishing, 2007. P. 222.

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В БУКОВИНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Навчук І. В.
кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Сьогодні неможливо уявити сучасного студента, який не володіє знаннями та вміннями щодо використання передових інформаційно-комп'ютерних технологій у навчанні, оскільки вони є невід'ємною складовою процесу його професійної підготовки, якість якої оцінюється на різних рівнях (додипломному й післядипломному; університетському й міністерському та ін.), зокрема й на міжнародному. Тому в Буковинському державному медичному університеті (БДМУ) першочерговим завданням є підвищення інформаційної культури студентів, насамперед впровадження в освітній процес новітніх комп'ютерних технологій, що сприятиме їх якісній професійній підготовці та допоможе в майбутньому швидко й ефективно виконувати обов'язки, вирішувати складні виробничі питання за допомогою сучасної техніки. Крім того, нині зростає потреба і в забезпеченні системи організації охорони здоров'я населення фахівцями, які можуть і вміють використовувати сучасні технології та інформаційні системи в управлінні. Для вирішення цих завдань необхідно створити належні умови для навчання, застосовувати нові форми, методи й засоби представлення навчального матеріалу, пояснювати студентам методику роботи з ними, при цьому активно заохочуючи їх до самостійної пізнавальної діяльності, заради якої, зрештою, і впроваджуються новітні технології. Над цим і працює професорсько-викладацький склад БДМУ на чолі з його керівництвом [1, с. 43].

На нашу думку використання глобальних інформаційних мереж в освітньому процесі розвиває не тільки пізнавальну діяльність, а й формує своє мотиваційне, емоційне, комунікативне середовище, відкриває нові перспективи в удосконаленні системи медичної освіти, вчасному отримані необхідних нових знань про хвороби, які складно, а часом і неможливо отримати. Функціональні властивості сучасних комп'ютерних і комунікаційних технологій надають освітньому процесу можливість реалізації різноманітних завдань, таких як підвищення доступності освіти; забезпечення безперервності її отримання та підвищення кваліфікації протягом усього активного періоду життя; створення

єдиного інформаційно-освітнього середовища навчання; незалежність освітнього процесу від місця і часу навчання;значне вдосконалення та збагачення методичного та програмного забезпечення освітнього процесу та багато іншого [2, с. 25].

Всі перераховані можливості дозволяють розробляти нові технології навчання, що сприяють підвищенню якості медичної освіти. Для досягнення цієї мети в БДМУ створено всі необхідні умови: комп'ютерні аудиторії оснащені сучасною комп'ютерною та мультимедійною технікою, встановлено відповідне програмне забезпечення, є доступ до інформаційного простору. Працює спеціалізований комплекс дистанційного навчання Moodle, що дозволяє студентам проводити підготовку до заняття на високому технічному рівні. Але максимальна перевага використання цих можливостей – це проведення занять у режимі відеоконференцій. Це надає викладачеві змогу працювати одночасно з декількома групами, а студентам (курсантам) творчо спілкуватися, проводити дискусії та навчатися колективно вирішувати фахові проблеми [3, с. 34].

Однак, крім технічного забезпечення, потрібно формувати нове мислення, що спирається на усвідомлення безумовної необхідності використання та застосування в будь-якому виді професійної діяльності сучасної комп'ютерної техніки. Тому викладачі БДМУ докладають багато зусиль щодо створення та постійного оновлення навчально-методичних комплексів дисциплін з урахуванням (сучасних вимог) до навчання [1, с. 44].

Наступним важливим етапом інформаційного забезпечення освітнього процесу в сучасних умовах (пандемія COVID-19, воєнний стан) є продовження впровадження системи дистанційного навчання, як і на до дипломному так і на післядипломному рівнях [4, с. 27].

Отже, якісна підготовка сучасного медичного фахівця потребує постійного впровадження в освітній процес новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. У БДМУ успішно реалізується концепція модернізації вищої медичної освіти в Україні, свідченням чого є належне інформаційно-технічне забезпечення та активне впровадження комунікаційних технологій.

Література:

1. Навчук І.В., Навчук Г.В. Використання інформаційно-технічного забезпечення навчального процесу. The scientific heritage. Budapest, Hungary. 2017. No 10 (10). С. 43–45.

2. Koval G., Chornenka Zh. History of origin and prospects of online learning development in Ukraine. *International independent scientific journal.* 2020. No 18. VOL. 2. P. 24–27.

3. Petryshen O., Hrytsiuk M., Chornenka Zh., Halysh I. Methods of quality control of students' knowledge in distance learning. *International independent scientific journal*. 2020. No 17, Vol. 2. P. 33–37.

4. Yakovets K., Yakovets R., Chornenka Zh. Perception of remote training by students and teachers of the university: for and against. *The Scientific Heritage.* 2020. No 49. P. 26–28.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕФЕКТИВНОМУ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ

Надь К. О.
асистент кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін медичного факультету № 2
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Калій В. В.
доктор медичних наук,
професор медичного факультету № 2
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Важливою метою сучасної освіти є навчити вчитися самостійно, аналізувати та застосовувати набуті знання. Сприйняття та обробка соціальної інформації є частиною процесу вивчення мов з використанням комунікативної методики викладання.

Мета даного дослідження полягає у підвищенні якості розвитку комунікативних навичок іноземних студентів-медиків під час занять з іноземної мови професійного спрямування за допомогою використання емпатійного слухання як викладачем, так і самими студентами, зробити порівняльний аналіз емпатійного слухання з методами корекції помилок.

Роль соціального інтелекту описували такі особистості як Альфред Біне та Роберт Стернберг. Лінгвісти та викладачі, Ноам Чомський, Джеремі Хармер, Скотт Торнбері, вивчали тему виправлення помилок та аналізували різні техніки корекції граматичнихб лексичних та фонетичних помилок.

Дана мета передбачила використання таких загальнонаукових методів дослідження: спостереження, порівняння, аналіз та опитування.

За комунікативною методикою викладач обирає техніки для виправлення різних типів помилок студентів. Ці можливі техніки співпадають зі способами використання емпатійного слухання, тож на кожному занятті були використані такі техніки як *пауза* після помилки, щоб дати зрозуміти без критики, що саме потрібно виправити; *уточнення*, що є корисним для розуміння вибору лексичної чи граматичної одиниці; *переказ* – коли студент прослухає свої слова, то у більшості випадків самостійно вносить корективи; *власне враження* – для студентів неймовірно важливо почути думку викладача стосовно їхньої роботи; *емоційний відгук* – викладачу корисно дізнатися чи сподобався процес виконання завдання студентам та з якими складнощами вони стикалися.

Для розвитку самоаналізу для студентів було розроблено завдання до теми, метою якого було виразити власну думку щодо своєї роботи та залишити свій емоційний відгук. Відповіді студентів вчать їх обробляти інформацію, а також застосовувати при цьому терміни медичного спрямування. Для викладача ці відповіді також слугують відображенням результатів своєї роботи.

Проведений аналіз дає можливість підсумувати, що використання емпатійного слухання та його поєднання з техніками виправлення помилок із застосуванням комунікативної методики є ефективним. Вже з другого заняття, студенти самі починають використовувати елементи емпатійного слухання під час виконання інтерактивних групових завдань. Варто зауважити, що емпатійне стухання має мету досягти взаєморозуміння викладача зі студентами, а також взаєморозуміння між студентами в групі – це готує їх до мультикультурного спілкування.

Це поєднання можна використати для створення комплексного та ефективного підходу до навчання. Викладачі можуть надавати конструктивний зворотній зв’язок, одночасно виявляючи підтримку та розуміння досвіду та труднощів студентів. За результатами спостереження, аналізу та опитування – це підвищило впевненість, мотивацію та замученість студента, а також посприяло ефективній практиці навичок говоріння.

Література:

1. Вайнагій Т. М. Вплив культурних контекстів на формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні майбутніх лікарів у полінаціональних групах. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи* : метеріали 2 міжнародної науково-практичної конференції, (Суми, 12–13 листопада 2020 р.). СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 210–212.

2. Fylypska V. Providing effective corrective feedback between a teacher and a student in process of foreign language learning. *Foreign Language*. 2020. № 4. P. 11–16.

3. Harmer J. How to teach English. Pearson Education Limited, 2007. 286 p.

4. Scrivener J. Learning Teaching 3rd Edition Student's Book Pack (Books for Teachers): Macmillan Education, 1st edition, 2011. 434 p.

5. Thornbury S. How to teach vocabulary. Pearson Education ESL, 2002. 192 p.

ДОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ ТОТОЖНОСТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОХІДНОЇ

Назаренко М. О.
кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Доведення багатьох математичних тотожностей в основному базується на трьох відомих підходах:

1) за допомогою тотожних перетворень однієї з частин даної рівності звести до другої частини;

2) шляхом тотожних перетворень обидві частини даної рівності звести до одного і того самого виразу;

3) застосовуючи тотожні перетворення, показати, що різниця між лівою і правою частинами даної нерівності дорівнює нулю.

Проте, інколи досить вдалим прийомом для доведення деяких тотожностей є міркування з використанням похідної [1, с. 334].

Взагалі, в курсі математики похідна має широке застосування при розв'язуванні багатьох задач на дослідження монотонності та опуклості функцій, знаходження границі функції в точці за правилами Лопіталя (при виконанні певних умов), доведення нерівностей, тотожностей, визначення екстремумів тощо.

Проілюструємо тепер доведення деяких тригонометричних тотожностей за допомогою похідної.

Відомо, що коли похідна деякої функції при всіх $x \in (a, b)$ дорівнює нулю, то ця функція є сталою на всьому інтервалі (a, b). Це очевидне

твердження є простим наслідком із фундаментальної теореми Лагранжа про скінченний приріст [2, с. 129].

Покажемо, що для всіх $x \in R$ має місце тотожність

$$arctg\, x + arcctg\, x = {}^{\pi}/_{2}.$$

Дійсно, покладемо

$$f(x) \coloneqq arctg\, x + arcctg\, x, x \in R.$$

Маємо

$$f'(x) = \frac{1}{1+x^2} - \frac{1}{1+x^2} = 0, x \in R.$$

Отже, для всіх $x \in R$

$$f(x) = f(0) = arctg\, 0 + arcctg\, 0 = 0 + {}^{\pi}/_{2} = {}^{\pi}/_{2}.$$

Тотожність доведена.

Аналогічним чином доведемо, що для всіх $x \in [-1,1]$ справедлива тотожність

$$arsin\, x + arccos\, x = {}^{\pi}/_{2}.$$

Дійсно, позначимо ліву частину даної тотожності через

$$g(x) \coloneqq arsin\, x + arccos\, x, x \in [-1,1].$$

Маємо

$$g'(x) = \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} - \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} = 0, x \in (-1,1).$$

Тоді для всіх $x \in (-1,1)$

$$g(x) = g(0) = \arcsin 0 + \arccos 0 = 0 + {}^{\pi}/_{2} = {}^{\pi}/_{2}.$$

Крім того зазначимо, що

$$g(-1) = \arcsin(-1) + \arccos(-1) = -{}^{\pi}/_{2} + \pi = {}^{\pi}/_{2}.$$

і

$$g(1) = \arcsin 1 + \arccos 1 = {}^{\pi}/_{2} + 0 = {}^{\pi}/_{2}.$$

Отже, для всіх $x \in [-1,1]$ $g(x) = {}^{\pi}/_{2}$. Тотожність доведена повністю.

Зазначимо, що цілком аналогічним чином за допомогою похідної можна легко довести основну тригонометричну тотожність, а саме

$$sin^2 x + cos^2 x = 1, x \in R.$$

Далі наведемо доведення тригонометричної нерівності з параметром [1, с. 334]. Покажемо, що

$$sin^2(x+\alpha) + cos^2(x-\alpha) - sin2x\, sin2\alpha = 1, x \in R, \alpha \in R$$

Дійсно, нехай

$$h(x) = sin^2(x+\alpha) + cos^2(x-\alpha) - sin2x\, sin2\alpha = 1,$$

$x \in R, R \ni \alpha$ – параметр. Тоді

$$f'(x) = 2\sin(x+\alpha)\cos(x+\alpha) - 2\cos(x-\alpha)\sin(x-\alpha) - 2sin2\alpha\ cos2x =$$

$$= 2\ sin2\alpha cos2x - 2sin2\alpha cos2x = 0, x \in R, \alpha \in R.$$

Отже,

$$f(x) = f(0) = sin^2\alpha + cos^2(-\alpha) = sin^2\alpha + cos^2\alpha = 1, x \in R, \alpha \in R.$$

Тотожність доведена.

Наостанок проаналізуємо доведення тригонометричної тотожності

$$2\arccos x = \arccos(2x^2 - 1), x \in [0,1].$$

Дійсно, покладемо $f(x) := 2\arccos x - \arccos(2x^2 - 1), x \in [0,1]$.

Маємо

$$f'(x) = -\frac{2}{\sqrt{1-x^2}} + \frac{4x}{\sqrt{1-(2x^2-1)^2}} = -\frac{2}{\sqrt{1-x^2}} + \frac{4x}{\sqrt{1-4x^4+4x^2-1}} =$$

$$= -\frac{2}{\sqrt{1-x^2}} + +\frac{4x}{2x\sqrt{1-x^2}} = -\frac{2}{\sqrt{1-x^2}} + \frac{2}{\sqrt{1-x^2}} = 0, x \in (0;1).$$

Зауважимо, що функція $f(x)$ неперервна на своїй множині визначення [0,1]. Тому, з урахуванням зазначеного вище, $f(x) = C, C \in R, x \in [0,1]$. Знайдемо сталу С. Маємо

$$f(x) = f(0) = 2\arccos 0 - \arccos(-1) = 2 \cdot {}^{\pi}/_{2} - \pi = 0.$$

Звідси С = 0 , а значить $f(x) = 0, x \in [0,1]$. Тоді

$$2\arccos x = \arccos(2x^2 - 1), x \in [0,1],$$

що і треба було довести.

Аналізуючи доведення наведених тригонометричних тотожностей за допомогою похідної, бачимо, що цей підхід є досить зручним, зрозумілим і ефективним.

Література:

1. Ушаков Р.П. Повторювальний курс математики : посібник для учнів серед. закладів освіти / за ред.. М.Й. Ядренка. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Техніка, 2003. 591 с.
2. Дороговцев А.Я. Математичний аналіз. Підручник: У двох частинах. Частина 1. К. : Либідь, 1993. 320 с.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Нетреба М. М.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освіти
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

Розбудова НУШ – процес довгостроковий, її впровадження в систему повної загальної середньої освіти передбачає три етапи, що охоплюють дванадцять років. За цей період заплановано оновити зміст шляхом запровадження нових державних стандартів і програм, починаючи початковою і закінчуючи профільною освітою, орієнтованих на навички і компетенцію, які забезпечуватимуть рівний доступ до якісної освіти; розбудувати ефективну систему освітньої статистики і аналітики.

У концепції НУШ закладено чимало інноваційних принципів та ініціатив реформування загальної середньої освіти, реалізація яких потребувала напрацювання відповідного нормативно-правового забезпечення. Серед принципів, задекларованих у Концепції: ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти; запровадження нового принципу педагогіки партнерства, надання академічної свободи вчителю; запровадження принципу дитиноцентризму; удосконалення процесу виховання; створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості; децентралізація ті ефективне управління загальною середньою освітою; створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків; створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл [3].

Організаційні та методичні нововведення потребують особливої підтримки головних учасників освітнього процесу – учнів і вчителів. Важливим є використання інноваційних методів навчання, адже сучасні діти вже змалку залучені до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Необхідно забезпечити вчителів підтримкою з боку держави та суспільства для ефективного здійснення ними освітньої діяльності. Важливо вчасно ознайомлювати вчителів

з особливостями використання інноваційних технологій, новітніх методик і методів навчання, які будуть актуальними для сучасного суспільства. Таким чином, одна з провідних ролей у формуванні сучасної інтелектуальної особистості належить саме інституту освіти, зокрема вчителям з високим рівнем професіоналізму [4, с. 26].

До основних чинників, які суттєво впливають на зміни у вимогах до керівників закладів освіти Л. Вознюк, Т. Тоточенко відносять: зміни в соціокультурному середовищі; вплив технологій; нове розуміння характеру професійної діяльності; потреба у більшій персоналізації та інноваціях: зростаючий міжнародний вимір життя і праці. Адже менеджер освіти – це насамперед фахівець в системі управління освітою. Зусилля менеджера освіти спрямовані на те, щоб керований ним заклад освіти функціонував як єдине ціле, досягав своєї мети, забезпечував якість освіти, визначену державними стандартами [1, с. 75].

Інноваційне управління закладом освіти О. Онаць, Н. Островерхова, Л. Попович, М. Шевцов трактують як нове стратегічне управлінське мислення та бачення і спроможність його реалізовувати; лідерство і демократичне керівництво; створення успішного освітньо-культурного середовища для якісної освіти і розвитку всіх учасників; креативність та інновації; гуманізація та інклюзія; психолого-педагогічна компетентність та управлінська культура керівника та членів колективу; самоменеджмент і оптимальний стиль керівництва; оволодіння асертивною поведінкою; демократизація навчального, виховного та управлінського процесів; формування і розвиток педагогічної культури персоналу та організаційної культури закладу освіти; навчання керівництву та лідерству управлінської команди, вчителів, учнів, батьків та місцевої громади; запровадження інноваційних освітніх, соціальних та управлінських технологій; розвиток системи волонтерства; конструктивна взаємовигідна співпраця з громадою, органами влади, іншими структурами та організаціями; соціальне партнерство як актуальний тим взаємодії закладу із соціумом; забезпечення компетентнісного підходу до змісту освіти, формування ключових компетентностей; орієнтація на кінцевий результат освіти і виховання. Керівники і вчителі мають бути дуже гнучкими; навчати тих речей, які потрібні зараз, а не потім; навчати тому, чого сьогодні ще немає; розвивати уміння, навички і здатності комплексно вирішувати спільні проблеми тощо [2, с. 47].

Серед новацій виділяються також механізми створення нової мережі шкіл, структури шкіл, сучасного освітнього середовища, необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання. Ключовою фігурою у забезпеченні якісної освіти є вчитель, який постає агентом змін НУШ. Відбувається поступове впровадження у діяльність вчителів таких принципів як: педагогіка партнерства;

готовність до інновації; застосування нових стандартів; академічна автономія вчителя тощо. Одним із важливих здобутків реформи в галузі освіти було створення сучасної системи підвищення кваліфікації вчителів Нової української школи, що ґрунтується на засадах добровільної сертифікації педагогічних працівників та свободи вибору реформ і місця підвищення кваліфікації. Сертифікація заохочує до підвищення педагогічної майстерності та підтвердження високого рівня професійних компетентностей, а також забезпечує удосконалення якості освітнього процесу початкової школи та переходу на сучасні форми педагогічної діяльності.

Управлінські інновації припускають насамперед реструктуризацію закладу освіти, тобто зміну всієї організаційної структури або окремих її елементів з метою оптимізації освітнього процесу. Сюди ж слід віднести нововведення в формах, принципах і методах оплати праці. Важливе значення надається впровадженню нових концепцій розвитку корпоративної культури.

Важливим для використання інноваційних технологій в управлінні закладом освіти є принцип взаємодії елементарних та незмінно керованих механізмів розвитку інноваційних процесів. Специфікація та розробка ефективного механізму свідомого управління змінами в умовах передбачається реалізація цього принципу. Розробка ефективного механізму має бути належним чином реалізована в різних напрямках. Один із них представлений поєднанням винахідницьких процесів, придбанням викладачів та практичним застосуванням у будь-якому освітньому закладі як інноваційна система, що працює.

Інновації навряд чи будуть самоціллю в освітній практиці. Її метою має бути оптимізація освітнього процесу, відповідність умовам та тенденціям соціального буття. Для раціонального управління інноваціями необхідно знати передумови їх ефективності, що є факторами, що сприяють або обмежують їх ефективний курс та розвиток. Впровадження інновацій у педагогічний процес освітнього закладу закликається забезпечити поліпшення якості навчання та освіти та зменшити витрати на досягнення спільних результатів у навчанні. Йдеться про те, що метою будь-якої інновації є підвищення ефективності освітнього процесу. Рівень ефективності інновацій залежить від отриманого корисного ефекту, терміну застосування інноваційної технології, витрат на впровадження.

Отже, в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», актуальності набуває проблема створення освітнього простору для сучасної шкільної освіти, де зростання соціальних вимог, зміна підходів до навчання та змісту освіти, динаміка розвитку науково-технічних розробок залишаються неврахованими. Слід зазначити, що

питання впровадження інновацій, перш за все, є справою конкретної школи та залежить від рішення керівника, що, з одного боку є позитивним чинником, оскільки керівник та колектив школи беруть відповідальність за створення та впровадження інновації.

Література:

1. Вознюк Л. Тоточенко Т. Розвиток професійної надійності керівників Нової української школи. *Післядипломна освіта Дніпропетровщини: історія та виклики сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (17 грудня 2019 року, м. Дніпро).* Дніпро : КВНЗ «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», 2019. С. 71–74.
2. Громадсько-активні школи: управління та механізми розвитку: практичний посібник / Онаць О. М., Островерхова Н. М., Попович Л. М., Шевцов М. Г.. К. : КОНВІ ПРІНТ, 2019. С. 96.
3. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 16.04.2023).
4. Реалізація державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»: монографія / за ред. С.Л. Лондара; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2019.192 с.

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «АНГЛІЙСЬКА МОВА» В УМОВАХ ВІЙНИ

Ніколенко О. В.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Навчально-науковий інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

В умовах складних викликів, таких як коронавірус, війна, освітяни України перелаштувати свою роботу на дистанційний режим. Під час війни постали нові чинники впливу на навчальний процес, зокрема повітряні тривоги, необхідність переховуватися в укриттях; аварійні відключення електроенергії, інтернет-зв’язку; втрата деякими закладами

освіти своєї матеріально-технічної бази; особливий психологічний стану учасників освітнього процесу під час війни. Зокрема, студенти глибоко сприймають все, що відбувається в Україні. Вони, як і мільйони українців, щиро вболівають за свою країну, турбуються за рідних, болісно сприймають страждання людей і мріють про перемогу.

У грудні 2022 року – січні 2023 року було проведене опитування думок студентства КНУ UNiDOS. До опитувальника останньої хвилі дослідження вперше було включено тестову методику SCL-9-NR з вимірювання рівня психологічного дистресу (негативного, руйнівного стресу). Методику розробив заступник директора Інституту соціології НАН України, д.соц.н. С. Дембіцький. Кожен студент по закінченню опитування міг переглянути результати тесту й дізнатися свій рівень дистресу. Приблизно кожний п'ятий першокурсник має високий рівень психологічного дистресу. 24,4% студентів мають підвищений рівень дистресу. І трохи більше як половина першокурсників мають дещо нижчий рівень дистресу.

Науковці Цимбалюк Михайло і Жигайло Наталія дали визначення двох видів стресу: гострий, або еустрес, та хронічний, його ще називають дистресом. Еустрес активізує функціональні резерви організму, сприяє адаптації та, врешті-решт, ліквідації самого стресу. Еустрес нетривалий, завдяки чому організм активує свої системи для «збереження життя», але не встигає їх вичерпати. Дистрес – це «шкідливий» стрес, внаслідок якого вичерпуються захисні сили організму та зриваються механізми адаптації, організм слабшає, що призводить до розвитку різних захворювань. Здебільшого стрес виникає, коли важливі потреби людей залишаються незадоволеними. Саме дистрес є небезпечним для людини та її здоров'я, наголошують дослідники [8].

У сучасних складних емоційних умовах проблема стресостійкості особистості привертає особливу увагу викладачів університету. Як зазначають Бужинська С.М., Скляр С.С., Даніліч-Скакун А.А., стійкість до стресу для студента – це ключ до ефективної навчальної діяльності, його успішна адаптація в усіх сферах – від адаптації до навчання у закладі вищої освіти, і аж до професійної підготовки в ході навчально-виробничої практики [2].

Дослідження стресостійкості як індивідуальної здатності організму зберігати нормальну працездатність під час дії стресора проводили Кружева Т.В., Кириленко Т.С., Максименко С.Д., Циганчук Т.В., Шиян Т.В., Селье Г., Лазарус Р., Фолкман С. та ін. Одні дослідники виділяють фактори стресостійкості, що домінують, «контроль і регуляцію рухів», «рефлекс мети», «другу сигнальну систему», «німу мову»; інші – «швидкість орієнтування», «усвідомлену активацію уваги», «зосередженість уваги»; треті – «прогноз умов діяльності»,

«автоматизацію розумових дій»; четверті – «побудову плану майбутньої діяльності», «самоконтроль», «антиципацію», «екстраполяцію»; п'яті – «модель майбутнього», «випереджувальне відображення», «оцінку результатів», «оперативність мислення». Стресостійкість обумовлюється такими характеристиками, як саморегуляція, самоконтроль, емоційна стійкість, емоційний інтелект. На думку Михайла Цимбалюка, формування стресостійкості молодої людини пов'язане з пошуком джерел та ресурсів, необхідних для подолання наслідків стресів. Такими ресурсами та джерелами є внутрішні і зовнішні фактори, що сприяють психологічній стійкості у стресогенних ситуаціях [8].

У процесі навчання в умовах воєнного стану освітянам найсамперед, важливо не опускати руки, стикаючись із труднощами, бути готовими до змін, позитивно налаштованими, регулярно отримувати зворотній зв'язок від студентів. Для підвищення емоційної стійкості під час занять з іноземної мови рекомендується використовувати сукупність психолого-педагогічних методів, технік, прийомів, засобів, які матимуть здатність впливати на розвиток позитивного ставлення студентів до навчальної діяльності.

Під час відео-занять з іноземної мови, важливо залучати студентів до різних видів діяльності: ігрової, проектної, кооперованої, дослідницької. Викладач іноземної мови має змогу широко використовувати інформаційно комунікативні, інтерактивні технології, якими Інтернет насичений – навчальні сервіси, платформи та портали (наприклад, Kahoot, Duolingo, Edmodo), які можуть допомогти запустити механізми гейміфікації під час дистанційного навчання. Використання імітаційних типів гри в навчальному процесі стимулює розумову діяльність студентів, впливає на творче засвоєння предметних знань, умінь і навичок, а також покращує їхній емоційний стан.

Заняття з іноземної мови з використанням технології кооперативного навчання передбачає спільне обговорення проблеми, прийняття рішень, висновків до теми, заповнення таблиці тощо. Реалізуючи спільний проект, учасники гуртуютьюся в групах, вчаться домовлятися між собою. Анжела Гельбак виділяє такі технології кооперативного навчання: думай-працюй, у парі-ділись, кажи та переключайся, круглий стіл, трьохступеневе інтерв'ю, навчання разом, команди-ігри-турніри, складана картинка, групове дослідження [1]. Всі вказані методи дають змогу значно мотивувати студентів до опанування матеріалу, навчатися один в одного, здобувати знання разом і підвищувати рівень володіння іноземною мовою всієї групи. Методика кооперативного навчання створює можливості для обговорення певної комунікативної теми, аргументування власної думки, прогнозування результату та допомагає

зрозуміти себе, свої почуття і зіставити їх з думками, почуттями, емоційними станами співрозмовників.

Отже, сучасний дієвий механізм створення установки на збереження і зміцнення здоров'я, а також збереження або підвищення стресостійкості особистості пов'язують з пошуком ресурсів, що допомагають їй в подоланні негативних наслідків стресових ситуацій. До зовнішніх ресурсів відносимо і різноманітні психолого-педагогічних методи, сучані технології проведення онлайн-занять.

Таким чином, психологічне здоров'я особистості є необхідною умовою її ефективної діяльності загалом, і студентською зокрема. Проблема формування стресостійкості, яка сприяє збереженню фізичного та психічного здоров'я особистості, надзвичайно актуальна. Для підвищення стресостійкості студентів важливе значення має формування конструктивних стратегій захисту від стресу, пошук ресурсів, які допомагають у подоланні негативних наслідків стресових ситуацій, а також опанування способами саморегуляції емоційного стану. Знизити рівень стресу сприяє успішне навчання іноземної мови під час онлайн заняття з залученням всіх учасників до співпраці через різноманітні засоби.

Література:

1. Гельбак Анжела. Технології кооперативного навчання як інструмент модернізації діяльнісного результату післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний вісник* : науково-методичний щоквартальний журнал. 2022. № 1–2. С. 29–33.

2. Бужинська С.М., Скляр С.С., Даніліч-Скакун А.А. Стресостійкість студентів як складник успішності навчання у зво. Випуск 23. 2021. URL: http://habitus.od.ua/journals/2021/23-2021/11.pdf

3. Кириленко Т.С. Психологія: Емоційна сфера особистості : навч. посібн. К. : Либідь, 2007. 256 с.

4. Кружева Т.В., Піпченко Л.В. Психофізіологічні детермінанти стресостійкості осіб в процесі навчання. *Актуальні проблеми психології* / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України ; за ред. С.Д. Максименка. К., 2005. С. 96–102.

5. Корольчук В.М. Психологія стресостійкості особистості. Київ, 2009. 511 с.

6. Максименко С.Д. Психологія особистості: підручник. Київ : КММ, 2007. 296 с.

7. Циганчук Т.В. Дослідження психоемоційних стресових станів юнацтва в процесі навчання. *Проблеми загальної та педагогічної психології* / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України : за ред. С.Д. Максименка К., 2007. С. 399–404.

8. Цимбалюк М., Жигайло Н. Формування стресотійкості студентів в умовах війни для правового та євроінтеграційного процесів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2022. Спецвипуск. С. 128–136. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/spec_2022/17.pdf

9. Селье Г. Стресс без дистресса / пер. с англ. Рига : Виеда, 1992.

10. Шиян Т. В. Розвиток емоційного інтелекту студентів молодших курсів засобами дисципліни «англійська мова за професійним спрямуванням». *Наукові праці.* Випуск 146. Том 158. 2012.

11. Lazarus R., Folkman S. Stress, Appraisal and Coping. N. Y., 1984. 444 p.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕВПОРЯДНОЇ ОСВІТИ

Новаковська І. О.
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри земельного кадастру
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Навіть прості порівняння суті землеустрою за законодавчими актами різних періодів може наочно засвідчити про кардинальні зміни його розвитку від вимірювання та перерозподілу земельних ділянок і до складної системи організації раціонального землекористування. Зокрема перший Земельний кодекс Української РСР, що був затверджений 29 листопада 1922 року, встановив, що «землеустройство имеет своей задачей упорядочение существующих землепользователей и образование новых соответственно правам на землю и требованиям хозяйственно-технической целесообразности». (Земельный кодекс УССР. Издание 3-е (официальное) Харьков, 1923, с. 23). У п’ятому Земельному кодексі України , що прийнятий 25 жовтня 2021 р., дано наступне поняття землеустрою (ст. 181) «Землеустрій – це сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональної організації території адміністративно-територіальних одиниць, суб’єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил» .

Отже землеустрій – це, насамперед, сукупність заходів, тобто їх система. Сутність землеустрою, запропонована академіком Академії наук України П.М. Першиним, базується на його соціально-економічній

основі. Сучасне поняття землеустрою доповнене екологічними заходами, його мета – забезпечення раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища, поліпшення природних ландшафтів.

Розвиткові землевпорядної науки в Україні ми повинні завдячувати науковим школам, які формувалися в основному у закладах вищої освіти. Їх очолювали доктори наук Г.І. Горохов і В.О. Кірсанов в Харківському сільськогосподарському інституті імені В.В. Докучаєва, М.А. Гендельман – в Одеському сільськогосподарському інституті, О.Д. Шулейкін – у Львівському сільськогосподарському інституті. У вказаних закладах вищої освіти функціонували землевпорядні факультети.

Після утворення у 1961 році проектного інституту по землевпорядкуванню «Укрземпроект» і особливо у зв'язку з перетворенням його у 1991 році – у наукову установу значна частина наукових досліджень проблем землеустрою була зосереджена саме в цьому інституті. Створено наукові школи учених – членів Національної академії аграрних наук Л.Я. Новаковського, Д.С. Добряка, А.М. Третяка. Інститут землеустрою брав безпосередню участь в організації факультету землевпорядкування Національного університету біоресурсів і природокористування України, а значна кількість колишніх працівників перейшла на роботу в заклади вищої освіти. Зараз кафедри або факультети очолюють доктори наук Д.І. Бабміндра, О.С. Дорош, А.Г. Мартин, І.О. Новаковська, В.Ю. Переселяк, Г.І. Шарій, А.М. Шворак, Ю.І. Яремко.

У зв'язку з початком земельної реформи в Україні Верховною Радою у грудні 1990 року було прийнято рішення щодо забезпечення підготовки у закладах освіти необхідної кількості спеціалістів-землевпорядників. Зараз молодших бакалаврів готують у коледжах, а бакалаврів і магістрів – у закладах вищої освіти. Згідно постанови Кабміну від 29 квітня 2015 р. № 266 спеціальність 193 «Геодезія і землеустрій» віднесена до галузі знань «Архітектура та будівництво» і має такі освітні програми: геодезія; землеустрій та кадастр; геоінформаційні системи і технології; оцінка землі та нерухомого майна; космічний моніторинг землі. За спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій» магістрів готують майже 30 закладів вищої освіти. Серед них три (Львівський національний аграрний університет, Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, Національний університет біоресурсів і природокористування України) мають факультети землевпорядкування, кожен з яких об'єднує до шести спеціалізованих кафедр. До підготовки вказаних фахівців залучено частину класичних національних університетів та університетів і академій – аграрних, технічних, будівництва та архітектури, нафти та газу,

водного господарства, природокористування, аграрно-технологічні, міського господарства.

Якщо в національних університетах підготовка магістрів із спеціальності 193 зосереджена на географічних і природничих факультетах, то в інших закладах вищої освіти – як на профільних та й на непрофільних факультетах. Звертає на себе увагу надзвичайно велика кількість предметів, що викладаються педагогами однієї кафедри (до 38, при середній їх кількості на кафедрах землевпорядних факультетів – до 15). Назви багатьох кафедр складно пояснити, оскільки вони об'єднують до 4-х предметів, навіть інших спеціальностей – автодоріг, адміністрування сільського господарства. Недоліком можна вважати і відсутність базових підручників з таких дисциплін як економіка землекористування; екологія землекористування; землевпорядне проектування; земельний кадастр; історія земельних відносин.

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель» і «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» і об'єднання землевпорядної та містобудівної документації щодо просторового планування та розширенням номенклатури кадастрової документації було б доцільним передбачити захист дисертацій за освітньою програмою «Землеустрій і кадастр» спеціальності 193 з присудженням, відповідно, науково-освітнього ступеню доктора філософії або наукового ступеня доктора економічних, географічних, технічних наук. Зараз захист дисертацій з кадастру і моніторингу віднесені до технічних наук, хоча моніторинг не становить самостійної освітньої програми за спеціальністю 193. В той же час землеустрій є складовою спеціальності 193 разом з геодезією, та однієї з освітніх програм цієї спеціальності разом з кадастром, але за цією спеціальністю немає захисту дисертацій. Вирішення цього питання могло б дати новий поштовх, подальшому розвитку освітянської діяльності у галузі земельних відносин.

ЕМОЦІЙНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ноздрова О. П.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Інтенсивні політичні та економічні зміни нашої країни демонструють необхідність у компетентних професійних фахівцях, здатних не тільки об'єктивно оцінювати соціальні проблеми, що виникають в ході цих змін, а й ефективно їх вирішувати. В цьому контексті вивчення соціального та емоційного інтелекту, їх складових набуває особливої актуальності.

Сучасному майбутньому вчителю необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін умов життя. А це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей. Ця проблема зафіксована у державній національній програмі «Освіта», де наголошується, що один з головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності «підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня» [1].

Професійне становлення майбутнього вчителя повинно грунтуватися на таких принципах (за В. Гриньковою): **комплексність** (наприклад, потрібно дбати не лише про свій зовнішній вигляд, а також працювати над педагогічною технікою та здібностями комплексно); **індивідуалізація** (кожна людина неповторна. тому кожен педагог має свій індивідуальний стиль спілкування, своєрідність жестикуляції, міміки); **самовдосконалення (** самоосвіта, тобто постійна робота над собою; інтелігентність, професійна етика, професійний такт, емоційна стійкість); **концентричність** (нове вміння, яке розвиває вчитель і воно поступово трансформується у звичку, має грунтуватися на попередніх знаннях, уміннях і навичках); **активність** (завдяки якій відбувається процес самовдосконалення); **цілісність** (перехід від роботи з елементами до роботи із системними компонентами й системою загалом); **перспективність** (бачення близької й далекої перспективи, робота на перспективу стимулює діяльність щодо самовдосконалення) [3].

Ми у дослідженні звертаємо увагу, що реалізація цих принципів базується на розвитку основних чинників професійного становлення майбутного вчителя – соціальному та емоційному інтелектах.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз розробок вчених щодо визначення та розуміння понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект» як основних чинників професійного становлення майбутніх вчителів у закладах вищої освіти.

Соціальний та емоційний інтелект вивчали багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них можна виділити роботи Г. Джерекі, А.П. Коняєвої, Л.О. Петровської (соціальні здібності), Е. Торидайка, Ч. Ханта, Д. Гілфорда, Ю.Н. Ємельянова, Д. Гоулмана, Е.Л. Носенко (соціальний та емоціійний інтелект), Л.М. Попової (лідерська обдарованість) [3].

Вчені (Г. Айзенк, А.Є. Книш, В.В. Зарицька, Г.Г. Цвєткова. Ю.В. Бреус) обгрунтовують у своїх працях соціальний інтелект як прояв соціально-корисної адаптації й пропонують для його дослідження такі компоненти як міркування, вирішення завдань, пам’ять, навченість, розуміння, обробка інформації, вироблення стратегій, пристосування до навколишнього середовища [4].

Дослідники (Джон Майєр, Д.В. Люсін, І.М. Андрєєва, А.І. Савенков) зазначають що емоційний інтелект визначається як група розумових здібностей, які допомагають сприйняти й зрозуміти власні почуття, а також і почуття інших людей, що веде до здатності регулювати особисті почуття. Важливими, як зазначають науковці, є обидві сторони емоційного інтелекту – розуміння емоцій за допомогою інтелекту та забезпечення продуктивних складових інтелекту (творчість, інтуїція) за допомогою емоцій [3].

Наприклад, Р. Бар-Он пропонує емоційний інтелект визначати як всі некогнітивні здібності, знання та компетентність, що дають людині можливість успішно справлятися з різними життєвими ситуаціями. Він виділяє п’ять сфер, в кожній з яких зазначає більш специфічні навички, які ведуть до досягнення успіху: 1) пізнання власної особистості (проінформованість про власні емоції, впевненість у собі, самоповага, самореалізація, незалежність); 2) навички міжособистісного спілкування (міжособистісні взаємини, соціальна відповідальність, співпереживання); 3) здатність до адаптації (вирішення проблем, оцінка реальності, пристосованість; 4) управління стресовими ситуаціями (стійкість до стресу, імпульсивність, контроль); 5) переважний настрій(щастя, оптимізм) [1].

Щодо соціального інтелекту, то А.І.Савенков виділяє три групи, що описують його критерії: когнітивні, емоційні, поведінкові. Заслуговує увагу його рекомендаціЇ щодо розробки процедури виявлення та кількісної оцінки кожного з позначених параметрів соціального інтелекту у особистості [2].

Когнітивні включають соціальні знання, соціальну пам’ять та інтуїцію, соціальне прогнозування. Емоційні – соціальну виразність,

співпереживання, здатність до самореалізації. Поведінкові включають соціальне сприйняття, соціальну взаємодію та адаптацію.

Загалом, соціальний інтелект – це інтегральна інтелектуальна здатність, що визначає успішність спілкування й соціальної адаптації. Також соціальний інтелект забезпечує розуміння вчинків і безкомпромісність дій людини, розуміння мовної продукції особистості, й навіть його невербальних реакцій (міміки, жестів).

Високий рівень соціального інтелекту здатний забезпечити одержання максимуму інформації про поведінку людей; розуміння мови невербального спілкування; висловлювати швидкі й точні думки про людей; успішно прогнозувати їх реакції в певних умовах, що сприяє успішній соціальній адаптації.

Для професійного становлення майбутніх вчителів у закладах вищої освіти під час вивчення педагогічних дисциплін, ми впроваджували на практичних заняттях методики щодо розвитку креативності особистості, комунікативних та рефлексивних здібностей і їхніх реалізацій у професійній сфері. Ці методики стосувалися проблеми соціального інтелекту, який забезпечував розуміння вчинків і дій людей, розуміння мовної продукції людини. Адже, творча особистість більшою мірою здатна до розуміння й прийняття інших, отже, до успішності в спілкуванні й адаптивності в соціальному середовищі.

Ми хочемо у дослідженні відзначити, що індивіди з високим рівнем емоційного інтелекту володіють вираженими здібностями до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, а також до управління емоційною сферою, що обумовлює більш високу адаптивність та ефективність у спілкуванні.

Студенти, які під час практичних занять з педагогічних дисциплін, демонстрували більш високі оцінки за параметрами емоційного інтелекту, виявилися більш успішними в навчанні. Це пояснювалося тим, що людина, яка здатна регулювати власні бажання, контролювати власні емоційні реакції, розуміти стани інших людей, має масу переваг перед тими, хто це зробити не може.

Наприклад, ми впроваджували на практичних заняттях з педагогічних дисциплін методики щодо розвитку емоційного інтелекту Є. Шострома «Опитувальник особистісної орієнтації», анкетування для визначення усвідомлених мотивів професійного вдосконалення та особистісного розвитку (модефікований варіант методики О. Бондарчук) та модефікований варіант його методики незавершених речень.

Поняття «соціальний інтелект» студенти опрацьовували на практичних заняттях з педагогічних дисциплін за допомогою тесту Векслера, тренінгів щодо особистісної самореалізації, тестів «Мотивація успіху та страху невдач» (опитувальник А.А. Реана), тестів на оцінку

комунікативного контролю (М. Шнайдер); проводили діагностику доброзичливості (шкала Кемпбелла), дослідження рівня емпатійних тенденцій (І.М. Юсупов).

Розвиток емоційного та соціального інтелекту – підгрунтя для формування у здобувачів вищої освіти високої мотивації до потреби у неперевершеному вдосконаленні, досягненні духовної цілісності, вершини професіоналізму, суб'єктивної ефективної взаємодії з одногрупниками, викладачами; креативної, спрямованої на саморозвиток діяльності, переосмислення сутності освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Високий рівень емоційного та соціального інтелекту дає змогу майбутнім вчителям підвищити рівень усвідомлення значущості цінностей професійного самовдосконалення, саморозвитку.

Представлене дослідження закладає основи наукової розробки подальших досліджень з проблеми емоційного та соціального інтелекту викладача вищої школи як ментальної риси особистості. Подальших наукових пошуків потребують питання розробки ефективних технологій формування високого рівня емоційного та соціального інтелекту педагогів, дослідження ефективності викладацької діяльності від рівня емоційного та соціального інтелекту.

Соціальний інтелект об'єднує та регулює пізнавальні процеси, пов'язані із відображенням соціальних об'єктів (людину, як партнера по спілкуванню, групи людей). До процесів, що його утворюють, відносяться: соціальна сенситивність, соціальна пам'ять, соціальне мислення.

Емоційний інтелект може розглядатися як підструктура соціального інтелекту. Це здатність людини до усвідомлення, прийняття та управління емоційними станами й почуттями як власними, так і інших людей, що формуються протягом життя людини у спілкуванні та професійній діяльності.

Література:

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.

2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміки, чинники розвитку: монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. 308 с.

3. Зарицька В.В. Саморегуляція емоцій в структурі емоційного інтелекту. *Вісник Харківського науково-педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Психологія»*. 2010. № 6. С. 33–37.

4. Носенко Е.Л, Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Київ : Вища школа, 2003.125 с.

5. Угляй М.В. Соціальний та емоційний інтелект соціальних працівників: наука майбутнього: збірник наукових праць студентів,

аспірантів та молодих вчених. Мукачево : МДУ, 2019. Випуск 1(3). С. 171–177.

6. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості.* 2011. № 1(2). С. 282–288.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Окаєвич А. В.
викладач кафедри поведінкових наук та військового лідерства
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

Система підготовки майбутніх офіцерів під час навчання у вищих військових навчальних закладах має ряд особливостей, що суттєво впливають на підходи та методи навчання й виховання. Зокрема, умови російсько-української війни засвідчують, що окрім суми академічних знань, курсант – майбутній офіцер Збройних сил України, повинен швидко ухвалювати рішення, нести за них відповідальність, мати високий рівень контролю емоційної сфери та вміти надавати первинну психологічну допомогу своєму особовому складу.

З огляду на вищезазначене, однією із провідних фахових компетентностей під час підготовки майбутнього офіцера відповідно до Професійного стандарту підготовки офіцера тактичного рівня Збройних сил України є здатність здійснювати морально-психологічну підтримку військовослужбовців та їх підготовку до екстремальних умов під час бойових дій, формувати у них стійкість до психологічного і морального впливу противника.

Також, як зазначає В. Ягупов, основними показниками професіоналізму військового фахівця, які дають йому можливість успішно діяти в екстремальних умовах є:

– суб’єктна компетентність як військовослужбовця і представника військової організації держави, що проявляється у сприйнятті, з одного боку, ним самого себе як військового фахівця, його практичному мисленні як військового професіонала, а з іншого – сприйняття його соціумом і військовим середовищем як військового професіонала;

– військово-професійна компетентність як представника конкретного виду і роду військ, наприклад, Сухопутних військ, Повітряних сил, Військово-морських сил Збройних Сил України;

– спеціальна чи фахова компетентність як конкретного військового фахівця, наприклад, командира, інженера, постачальника, які теж мають різні варіації прояву емоційно-вольової стійкості залежно від конкретного виду й роду військ;

– розвиненість особистісних і військово-професійних якостей та властивостей як фахівця екстремального виду діяльності, серед яких провідним є психічна стійкість до екстремальних умов дій;

– чітке усвідомлення професійно важливих цілей службової діяльності як суб'єкта військово-професійної діяльності та їх сприйняття як орієнтира дій;

– володіння найсучаснішими, зокрема інформаційними технологіями, методиками й засобами вирішення службових компетенцій введення бойових дій;

– низький рівень залежності у процесі реалізації службових компетенцій від зовнішніх чинників, тобто професійна суб'єктність, що проявляється в автономності у процесі реалізації службових компетенцій;

– успішність, продуктивність та ефективність військово-професійної діяльності як актуалізації військово-професійної компетентності [5].

А отже, дефініція «емоційна стійкість» є основою формування провідних комтенентностей майбутнього офіцера – управлінця тактичної ланки. Тому, насамперед вбачаємо доцільним вивчення психологічних-педагогічних аспектів сутності та змісту наукової дефініції «емоційна стійкість».

К. Пилипенко розглядає емоційну стійкість як складну динамічну інтегративну властивість особистості, що забезпечує високу продуктивність та ефективність діяльності й поведінки у складних емоційно напружених умовах [4].

П. Зільберман визначив емоційну стійкість як інтегральну особливість особистості (психіки), що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних, мотиваційних компонентів психічної діяльності, яка забезпечує оптимальне успішне досягнення мети діяльності в складних емотивних ситуаціях [2].

В той час як М. Дьяченко та В. Пономаренко розуміють емоційну стійкість як якість особистості й психічний стан, що забезпечує ефективну поведінку в екстремальних ситуаціях. На думку авторів, такий підхід дозволяє виявляти передумови емоційної стійкості, приховані в психічній динаміці емоцій, почуттів, переживань, а також установлювати залежність її від потреб, мотивів, волі, ступеня

підготовленості суб'єкта, його інформованості й готовності до виконання тих або інших завдань [1, с. 195].

На основі аналізу, ми дійшли висновку, що емоційну стійкість у психолого-педагогічному дискурсі розглядають як інтегративну якість особистості, яка забезпечує ефективне виконання діяльності в екстремальних ситуаціях, що відображається у стійкому функціональному стані особистості за умови впливу несприятливих стрес-чинників.

Також К. Пилипенко розглядала структуру емоційної стійкості як професійно важливої якості та виокремила входить п'ять підструктур:

– психофізіологічна, що є субстратом психічної діяльності (урівноваженість, рухливість нервових процесів тощо);

– емоційно-вольова (саморегуляція емоційних станів, емоційна лабільність, адекватність прояву емоцій та ін.);

– адаптивна (особистісний адаптаційний потенціал, нервово-психічна стійкість тощо);

– когнітивно-рефлексивна (самопізнання, самоусвідомлення);

– соціально-перцептивна (проникливість, емпатійність, ідентифікованість тощо). Емоційна стійкість, як припускають дослідники, змінюється під впливом пристосування людини до екстремальних умов, проте успішність адаптації залежить від низки стійких особистісних характеристик, зокрема, характеристик емоційності у структурі особистості, мотиваційних і вольових характеристик, стильових рис пізнавальної діяльності, пов'язаних з емоційністю [4].

З огляду на думку С. Костіва, емоційна стійкість офіцерів – це необхідна психологічна умова для формування власної індивідуальності як суб'єкта військового управління та саморозвитку як військового професіонала. Вона забезпечує сукупність адаптаційних процесів, інтегрованість у розумінні збереження рівноправності основних функцій управління як управлінця у військовій сфері, стабільності їх реалізації, особливо під впливом стрес-чинників військової діяльності.

Її основний зміст складають:

– стабільність;

– урівноваженість;

– емоційна лабільність;

– адекватність прояву емоцій та опірність психіки фахівців військового управління, інтегральним проявом яких є саморегуляція емоційних станів.

Емоційну стійкість слід розглядати як виваженість, рівновагу стабільності та змінності суб'єкта військового управління. Стабільність проявляється в головних професійних принципах і цілях, домінуючих мотивах, стратегіях поведінки, реагування в типових та,

особливо, у бойових ситуаціях. Змінність проявляється в динаміці мотивів, появі нових способів поведінки, діяльності, виробленні нових форм реагування на типові та нестандартні ситуації управлінської діяльності. Урівноваженість – це здатність офіцера оперативно-тактичної ланки управління виважувати рівень напруженості управлінської діяльності з ресурсами своєї психіки та організму. Вона проявляється у практичній здатності мінімізувати негативний вплив суб'єктивної складової у виникненні напруженості в управлінській діяльності, у можливості утримувати напруженість у контрольованих межах. Опір – це практична здатність офіцера оперативно-тактичної ланки управління протистояти тому, що обмежує свободу поведінки, свободу вибору, свободу управлінської діяльності як у процесі ухвалення окремих рішень, так і при виборі способів військово-професійної діяльності в цілому. Важливою стороною опірності є особистісна, військово-професійна й управлінська самодостатність в аспекті свободи від певної залежності – хімічної, інтеракційної, акцентованої односпрямованої поведінкової активності у процесі ухвалення управлінських рішень [3].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо дійти висновку, що формування емоційної стійкості майбутніх офіцерів під час навчання у вищих військових навчальних закладах є необхідною складовою загальної підготовки його як управлінця задля здійснення службової діяльності, виконання бойових завдань та ухвалення самостійних рішень під час екстремальних ситуацій, зокрема ведення бойових дій в умовах сучасності.

Література:

1. Загальна психологія. Підручник / за ред. С. Д. Максименка. 2–ге вид., переробл. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.

2. Зильберман Н.Б. Эмоциональная устойчивость оператора. *Очерки психологии труда оператора* / под ред. проф. Е. А. Милеряна. Москва, Наука. 1974. 308 с.

3. Костів С. Емоційно-вольова стійкість майбутніх військових фахівців. *Військова освіта*. № 2 (36). Київ : НУОУ, 2017. С. 107–116, с. 112–113.

4. Пилипенко К. В. Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього психолога-практика. *Практична психологія в системі вищої освіти: теорія, результати досліджень, технології* : колективна монографія / ред. проф. Н. І. Пов'якель. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 137–147.

5. Ягупов В. В. Кто должен быть результатом профессиональной подготовки будущих специалистов в системе высшего профессиональ-

ного образования: личность, специалист, личность специалиста. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : науковий журнал. Педагогічні науки*. Житомир : Вид-во Євенюк О.О., 2017. С. 297–302.

ПРОКАЧКА SOFT-SKILLS НАВИЧКІВ БАКАЛАВРА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО НАПРЯМКУ

Орлович А. Ю.
кандидат технічних наук,
професор кафедри електротехнічних систем
та енергетичного менеджменту
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Співак О. В.
завідувач навчальними лабораторіями кафедри електротехнічних
систем та енергетичного менеджменту
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Динаміка сьогоднішнього життя та темп науково-технічного прогресу задають систему професійних вимог до людини, і ці вимоги невпинно розширюються. Питання безперервної самоосвіти або «навчання протягом життя» сьогодні є популярним, затребуваним і край необхідним. В змінних умовах соціального середовища актуальність питання ще підсилюється. Для сучасного роботодавця першочерговим залишаються професійні вміння кандидата на посаду, та вирішальними якостями для прийняття на роботу є комплекс особистісних, надпрофесійних, соціально-комунікативних та психологічних здібностей людини [1]. Мова йде про вміння переконувати, знаходити підхід до людей, лідирувати, вести переговорний процес, працювати в команді, самовдосконалюватись, уміти управляти часом, працювати з інформацією, уміти вчитись на помилках, ефективно планувати свою діяльність, бути ерудованим, креативним, бути стресостійким і успішним [2]. При однакових професійних результатах посаду отримає кандидат з прокачаними навичками комунікації та просунутим емоційним інтелектом.

Питання формування компетенцій і, відповідно до цього, перетворення системи навчання розглядаються на сучасному етапі на всіх рівнях освіти. Так, soft-skills у електротехнічній сфері напряму пов'язано з загальними та фаховими компетенціями, що зазначені в освітньо-професійній програмі здобувача вищої освіти [3]. Єдиного підходу до навчання навичок не існує. Викладач ВИШу сьогодні – це ментор, коуч, фасилітатор, тьютор, едвайзер, наставник, програміст, дизайнер, оратор, фаховий спеціаліст, практик, сучасна і успішна особистість, яка може навчити і допоможе прокачати навички. Ціль сьогоднішнього викладача покладається ще й у створенні сприятливого клімату для здобувачів, що напряму підвищує продуктивність навчального процесу і прогнозує отримання найкращих результатів навчання. Слід тонко відчувати реакцію слухачів і пристосовувати свій стиль викладання до обставин. Застосування змішаного навчання у навчальних закладах вищої освіти в цьому питанні дуже допомагає викладачам і одразу задає рух на планування і оптимальне використання робочого дня самим здобувачем. Слід зазначити, що для сьогоднішнього здобувача пріоритетним є гнучкий графік навчання: мати доступ 24/7 для отримання профзнань, постійний контроль часу і корегування дня з урахуванням обставин. Така «свобода» дає змогу отримувати спеціальність і ще вчитися за інтересами, вчить розрізняти поняття «робота», «кар'єра» і «покликання» для кожної особистості. Удосконалення сучасних методик та стрімкий розвиток ІТ-технологій навчання розширюють зацікавленість і у викладачів і у здобувачів освіти.

Так, використання інтернет простору і впровадження інтерактивних технологій у створенні віртуальних лабораторних робіт для електротехнічних дисциплін сьогодні дає можливість якісно, безпечно і наглядно навчатись. Для прикладу, віртуальний стенд для виконання лабораторних робіт з курсу вибіркової дисципліни «Електрична частина станцій і підстанцій» має вигляд рис 1. Даний віртуальний симулятор є лабораторним стендом, що дозволяє зарахованим здобувачам освіти власноруч у дистанційному режимі виконати роботу згідно навчального плану обраної дисципліни. Слід пам'ятати, що віртуальна модель досліджуваного пристрою відображає реальні процеси і явища в спрощеному схематичному вигляді рис. 2, не вимагає дорогого устаткування і матеріалу, дає можливість проведення серії дослідів, економії часу і ресурсів. У дослідника створюється ілюзія роботи на лабораторному стенді, де він лідер бригади, самостійно визначає вимірювальні величини та виконує необхідні розрахунки і побудови. Здобувач має можливість взаємодіяти з викладачем через системи дистанційного навчання.

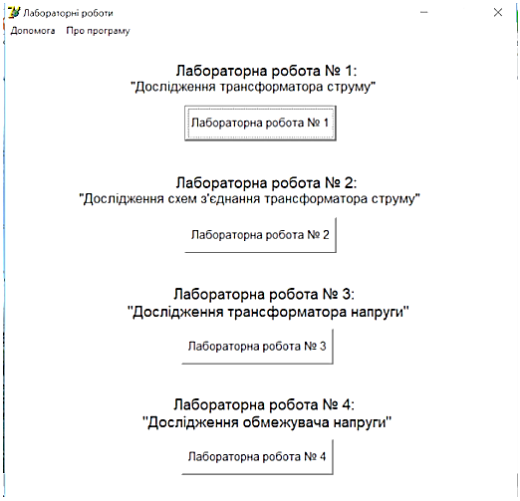

Рис. 1. Інтерфейс віртуального стенду для виконання лабораторних робіт

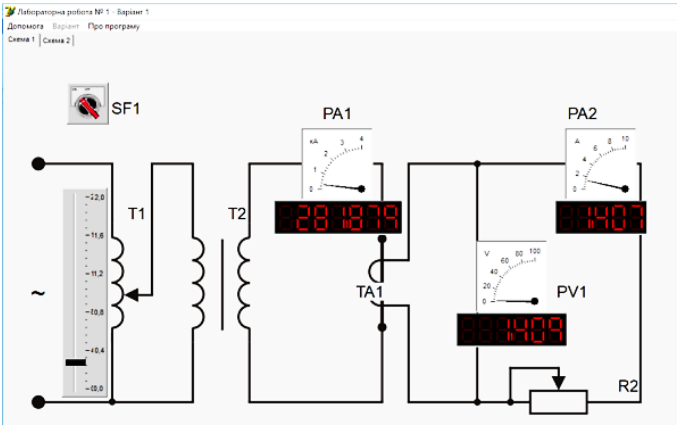

Рис. 2. Схема для дослідження трансформатору струму

Підсумовуючи, розвиток soft-skills – це особистий мотив сьогодні кожної людини. Прокачна нон-стоп навичків особистості впливає на якість життя, його продуктивність, як наслідок, допоможе бути конкурентоспроможним у професійному середовищі і сприяє побудові успішної кар’єри.

Література:

1. Навички для успішної кар'єри [курс для здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти]. К. : 2020. 300 с.
2. Жмай О.В. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова процесу розвитку soft-skills. *Ринкова економіка*: *сучасна теорія і практика управління.* Том 17. Вип. 2 (39), 2018. С. 119–132.
3. Оствіньо-професійна програма 14 Електрична інженерія, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка. URL: http://www.kntu.kr.ua/?view=abitur&id=22

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ МІКРОБІОТИ ЛЮДИНИ

Охотська М. І.
кандидат технічних наук, доцент
Одеський національний технологічний університет
м. Одеса, Україна

Аналіз динаміки публікаційної активності наукової спільноти, інтереси якої пов'язані з розробками в харчовій індустрії, вказує на прояв зацікавленості до технологій отримання продуктів харчування з функціональним навантаженням [1]. Доведено, що при щоденному вживанні цих продуктів відбувається поліпшення мікробного «пейзажу» людини, та мінімізація негативного впливу дії ксенобіотиків та антибіотиків на загальний стан організму [2]. Погіршення у функціонуванні нормальної мікробіоти відображається на усіх процесах в організмі: провокує дисбіоз, спричиняє порушення імунних, метаболічних і регуляторних функцій макроорганізму [3].

Сектор харчової промисловості, який відповідає за виробництво продуктів харчування з функціональним навантаженням, на сучасному етапі свого розвитку орієнтовано на збільшення об'ємів виготовлення продуктів харчування збагачених пробіотиками та пребіотиками. Ці складові є нешкідливими, екологічно безпечними для людини та мають природне походження, їх застосування дозволено в харчовій промисловості. Для використання доцільно долучати біологічно активні речовини, мікроорганізми з пробіотичною активністю та харчові волокна. Активізація цієї концепції дозволить покращити стан здоров'я громадян України та знизити темпи їх старіння [4].

Література:

1. Капрельянц Л.В. Теоретичні основи біотехнології : навчальний посібник. Харків : «Факт», 2020. 291 с.
2. Павлоцька Л.Ф., Дуденко Н.В., Димитрієвич Л.Р. Основи фізіології, гігієни харчування та проблема безпеки харчових продуктів : навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 441 с.
3. Бондаренко А.В. Корекція дисбіотичних станів і стабілізація мікробіоти. *Проблеми безперервної медичної освіти та науки.* 2014. № 2. С. 77–80.
4. Охотська М.І. Дослідження біфункціонального харчового інгредієнта на основі біополімерного комплексу рослинного походження. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Ґжицького. Серія: Харчові технології.* 2019. Т. 21, № 91. С. 38–42.

З ДОСВІДУ ВИВЧЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН СТУДЕНТАМИ-БІОЛОГАМИ

Павлишак Я. Я.
кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри біології та хімії
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область, Україна

Сучасний стан освіти в Україні вимагає від педагогів пошуку нових підходів у її забезпеченні. Вирішення сьогодні таких гострих проблем як здоров'я людей, збереження навколишнього середовища, а також соціальних, морально-етичних, екологічних та економічних проблем загалом, здійснюється на основі біологічних знань. Однією з важливих складових змісту валеологічної освіти є знання, що мають практичне значення, адже з найдавніших часів людина успішно застосовує рослини для лікування різноманітних хвороб.

З історії знаємо, що один з засновників античної медицини Гіппократ (460–377 р. до н.е) вивчив і описав 200 лікарських рослин. Видатний лікар і філософ Авіцена (980–1037 рр.) у відомій книзі «Канон лікарської науки» навів дані про 811 найпростіших ліків, з яких 612 рослинного походження. Лікування травами отримало значний розвиток у Київській Русі. У пам'ятці давньоруської культури XI ст. «Збірник Великого князя Святослава Ярославовича» подано опис значної кількості лікарських рослин і їх лікарського використання [2, с. 5]. Видатні вчені

середньовіччя Ю. Котермак з Дрогобича та Г. Скорина з Полоцька у своїй практиці також використовували лікарські трави. Про них згадується у багатьох друкованих виданнях, зокрема у лікарському пораднику, випущеному у Кракові у1534 р. [2, с. 5].

Поступово лікування рослинами дійшло до наших днів і сьогодні використовується досить широко. Ця тенденція буде посилюватися. На це є багато причин, одна з них та, що у зв'язку з важким екологічним станом зберігається значний ріст алергічних реакцій на прийом синтетичних ліків. Тому в останній час 30% лікарських препаратів отримують з рослин, які мають менш шкідливий вплив на людський організм, ніж штучні препарати.

Українські фітотерапевти використовують лікарські рослини як в науковій медицині, так і в народній. Популярність рослин у населення України надалі залишатиметься високою ще й через дешевизну такої лікарської сировини. Зростає число охочих використовувати їх, не дивлячись на те, чи знають вони, як це робити, і, чи уявляють, як виглядає та чи інша лікарська рослина. Тому потрібно посилити інтерес до вивчення лікарських рослин у теорії й практиці шкільної освіти.

На сьогодні у вітчизняній методиці викладання біології у школі вивченню лікарських рослин присвячено ряд досліджень, на основі яких зроблено висновки:

1. Знання про лікарські рослини задовольняють такі важливі дидактичні вимоги до шкільної освіти як відповідність програмному навчальному матеріалові та віковим особливостям учнів [3].

2. Завдяки вивченню лікарських рослин у шкільному курсі біології відкриваються широкі можливості для органічної єдності наукових знань про взаємозв'язки природи і соціальних факторів середовища, а також чуттєвого сприйняття природи, яке, головним чином, пробуджує матеріально-естетичні переживання і прагнення зробити практичний внесок в її поліпшення [4].

3. Лікарські рослини розглядають як натуральні об'єкти, вивчення яких активізує формування в учнів біологічних понять [3].

4. Навчальний матеріал з використанням елементів знань про лікарські рослини зацікавлює учнів, сприяє розвитку пізнавальної активності й формуванню міцних знань. Учні виявляють бажання самостійно виконувати пошукові роботи. Крім того, інтерес до виконання цих видів робіт виявляють також учні, які мають невисокий рівень успішності [5].

Наше анкетне опитування вчителів-біологів Львівщини та Івано-Франківщини (було опитано 48 педагогів) показало, що незадовільний стан використання знань про лікарські рослини як впливового мотиваційного чинника навчання зумовлений відсутністю посібників і

програм, недостатнім рівнем розробки методичних підходів до вивчення лікарських рослин у ході різноманітних форм роботи з учнями а також незадовільним рівнем теоретичної та методичної підготовки самих педагогів.

З метою поліпшення готовності майбутніх учителів біологів з вивчення лікарських рослин у школі на кафедрі біології та хімії ДДПУ імені Івана Франка читається вибіркова навчальна дисципліна «Біологія лікарських рослин».

Курс передбачає теоретичну частину та лабораторні роботи, що забезпечить фахову підготовку майбутнього біолога. Загальний обсяг: 120 годин/4 кредити ЄКТS. Вивчення предмету завершується заліком.

Метою навчальної дисципліни «Біологія лікарських рослин» є ознайомити студентів з історією вивчення та використання лікарських рослин, показати фундаментальну роль лікарських рослин у житті людини, висвітлити різноманітність дикорослих та культивованих представників флори України як джерела лікарських препаратів рослинного походження.

Курс знайомить студентів із сучасним станом ресурсів лікарських рослин України, видовим складом, систематичним положенням, біологічно активними речовинами та їх фізіологічною дією на організм людини, основними формами лікарських засобів та особливостями заготівлі лікарської сировини. Особлива увага приділяється раціональному використанню, охороні та відтворенню рослинних ресурсів України і, в першу чергу, тих, які є джерелом сировини для виготовлення різноманітних препаратів, що застосовуються у медичній практиці.

Завдання дисципліни полягає у формуванні системи знань про цілющі представники флори, особливості хімічного складу рослин його залежності від умов зростання, оволодіння студентами різними методиками знаходження, визначення, оцінки запасів лікарських рослин, раціонального їх використання.

Основна компетентність, яку повинен набути студент після засвоєння програми, така:

студент повинен знати:

- видовий склад лікарських рослин України та їх систематичне положення;
- особливості етапів збору та зберігання лікарської рослинної сировини;
- основну фармакологічну дію найбільш поширених лікарських рослин регіону;
- форми приготування та застосування лікарських засобів: настої, відвари, мазі, екстракти;

- особливості застосування лікарських рослин при різних захворюваннях;
- заходи щодо раціонального використання, охорони та відтворення рослинних ресурсів України і, в першу чергу тих, які є джерелом сировини для виготовлення різноманітних лікарських препаратів, що застосовуються у медичній практиці.

Студент повинен вміти:
- формулювати проблему, яка розглядається;
- будувати одну або декілька робочих гіпотез дослідження з певної теми;
- бути об'єктивним щодо проблем, які вивчаються;
- адаптувати набуті знання, які необхідні для підготовки плану відповіді;
- описати методи і методику досліджень.

Зміст курсу розкривається на лекціях та лабораторних заняттях. Студентам відводиться час на проведення різнопланових самостійних та індивідуальних робіт, які збільшують у них інтерес до дисципліни. Такі види роботи стимулюють необхідність самостійного поглиблення знань, що є дієвим, надійним мотивом отримання наукових знань і дослідницьких навичок. Вони передбачають опрацювання спеціальної літератури, доповідей, статей, проведення наукових досліджень тощо. Самостійна та індивідуальна робота при вивченні дисципліни включає з'ясування історичних аспектів дослідження флори в Україні на Львівщині, виявлення лікарських рослин своєї місцевості і шляхів їх використання.

Практика вивчення вибіркової дисципліни «Біологія лікарських рослин» студентами другого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету здоров'я людини та природничих наук Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка показує, що таким чином посилюється пізнавальний інтерес студентів.

Література:

1. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. *Рідна школа.* 2002. № 6. С. 18–20.
2. Курилко Л.М., Рябека Т.І. Практикум з фітотерапії. К. : Здоров'я, 2000. 111 с.
3. Постернак Н.О. Використання знань про лікарські рослини в шкільному курсі біології. *Біологія та хімія в школі*. 2001. № 1. С. 45–47.
4. Постернак Н.О. Дидактичні можливості використання у шкільному курсі біології знань про лікарські рослини. *Актуальні проблеми ботаніки*

та екології: матеріали конф. молодих вчених-ботаніків, м. Київ, 2000. С. 56–57.

5. Степанюк А.В. Цілі і завдання шкільної біологічної освіти. Загальна методика навчання біології : навч. посіб. / за ред. І. В. Мороза. К. : Либідь, 2006. 382 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Пермінова Л. А.
докторка філософії з педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки, психології
та освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Соціально-політичні зміни, які ми спостерігаємо в Україні, суттєво впливають на сприйняття навколишнього світу та суспільства конкретними молодими людьми. Це зумовлено такими труднощами, як осмислення життєвої перспективи, адекватної самооцінки, побудови індивідуальної професійної траєкторії, що дозволить у майбутньому зайняти гідне місце у соціумі. Усе це актуалізує проблему соціалізації молодого покоління, формування життєвої стійкості, рефлексії, мотивації.

Важливу роль відіграє правильне керівництво (не прямий вплив на виховний процес, а опосередкований, з урахуванням індивідуальності) розвитком здібності юнаків та дівчат до побудови образу майбутнього. За твердженням учених, всі люди практично в однакових соціокультурних умовах зовсім по-різному їх сприймають. Таким чином, і використовують по-різному в процесі діяльності.

Аналіз літератури дозволяє констатувати: якщо необхідні компетентності не формуються на порозі дорослого життя, особистість стає стресо нестійкою, пасує перед труднощами, не комфортно почувається у колі однолітків тощо.

І тут слід наголосити на важливому значенні соціального інтелекту, який ми розглядаємо як з точки зору психології, так і педагогіки. У існуючих наукових уявленнях «соціальний інтелект сприймається як: 1) далекоглядність і здатність до адекватної поведінки в міжособистісних відносинах; 2) здатність правильно судити про людей, прогнозувати їхню поведінку та уміння пристосуватися до різних

ситуацій у міжособистісних взаємодіях; 3) група ментальних здібностей, пов'язаних із обробкою соціальної інформації; 4) соціальна перцепція чи соціальне мислення; 5) здатність, що дозволяє успішніше пізнавати внутрішній світ особистості, диференціювати її міжособистісні відносини та прогнозувати поведінку у різних ситуаціях» [2].

Варто зазначити, що теорія соціального інтелекту, запропонована Дж. Гілфордом, на сьогодні є більш популярною. Вчений дав характеристику соціального інтелекту з операціональної та змістовної сторін.

Для нашого дослідження цінним є, наприклад, те, що В. Мацута, С. Богомаз пов'язують соціальний інтелект з рефлексією: «системна рефлексія як елемент системи діяльності та як само дистанціювання та погляд на себе з боку, що дозволяють охопити одночасно і людину та ситуацію, позитивно пов'язана з рівнем розвитку соціального інтелекту, що виявляється у стратегіях компромісу та співробітництва» [2].

Як відомо, більшу кількість часу молодь приділяє навчанню. Студентське життя вимагає великих зусиль самозалучення до навчальної діяльності, залучення до різного роду комунікації, що у свою чергу, потребує конкретної моделі поведінки. Також слід зазначити – рівень сформованості соціального інтелекту розкриває можливість самореалізації. Наприклад, реалізуються вміння аналізувати ситуацію міжособистісної взаємодії, визначаючи причини та наслідки їх реакцій та реакцій партнера; збагачення власного досвіду, необхідний спілкування; побудова траєкторії особистісного становлення.

Актуалізується проблема якості формування соціального інтелекту молоді у вищій школі України. Причин декілька: військовий час, окуповані території; відсутність світла, Інтернету; дистанційне навчання; зведене до мінімуму живе спілкування з однолітками та викладачами; прогресуючий розвиток кліпового мислення молоді; велика кількість інформації, яку треба сприймати критично; передумови стресової нестійкості тощо.

Але є й позитивні новоутворення, це підвищений рівень патріотизму, толерантності, взаємодопомоги, уміння знаходити вихід зі складних ситуацій.

Актуалізуються й такі питання: Як формувати соціальний інтелект? Які чинники впливають на його формування у молоді? Як впливає рівень сформованості соціального інтелекту на світогляд сучасної молоді? та маса інших. І це, мабуть, найскладніше в сьогоднішніх умовах. Також проблемною є система діагностики соціального інтелекту, як багатокомпонентної складової, зокрема, за період навчання у закладі вищої освіти.

У нашому дослідженні важливим було визначити основні чинники, які впливають на розвиток соціального інтелекту сучасного здобувача вищої освіти за умов воєнного часу. Було взято до уваги висновки К. Маніної, яка наводить такі: «рівень сформованості соціального інтелекту пов'язаний з певними соціокультурними факторами життя особистості: місцем проживання, особливостями виховання, змістом навчання, а також з досвідом різнопланової діяльності як головною умовою її розвитку, для чого потрібні належним чином організоване здобуття людиною соціального досвіду та практика соціальних взаємодій» [3].

У зв'язку з цим, доповнюючи вищесказане, нами зроблено припущення, що в умовах України, на сьогодні важливими факторами формування соціального інтелекту здобувачів вищої освіти є:

1) соціальна і культурна ситуація, що склалася, детермінована військовим становищем; різні компетентності, що формуються під впливом соціального середовища: етнічні, політичні, релігійні тощо;

2) відповідно до інтересів держави збудувати чітко послідовний план дій щодо формування світогляду молодого покоління; звернути увагу на основні якості особистості, зокрема рефлексію, толерантне ставлення до оточуючих тощо;

3) враховувати те, що «соціальна деривація, обмеження емоційно-особистісної інтенсивності або різноманітність комунікативних ситуацій у дитинстві знижують можливості формування загальних інтелектуальних здібностей дитини та, зокрема, соціального інтелекту. Відсутність достатнього комунікативного досвіду призводить до того, що дитина погано розуміє мотиви та наслідки поведінки, невербальну та мовленнєву експресію тощо» [1];

4) розробити механізм психолого-педагогічного впливу в розвитку світогляду молодого покоління відповідно до державними інтересами;

5) дотримання послідовності формування соціального інтелекту молодого покоління за чітко визначеним віковим етапам;

6) розробка методик психолого-педагогічного супроводу формування соціального інтелекту для всіх вікових щаблів з урахуванням наступності; на кожному етапі проводити моніторинг та за результатами – своєчасну профілактичну роботу;

7) прийняття аксіоми: від рівня сформованості даного показника залежить успішність особистості у професійному та соціальному становленні.

Безумовно, цей список можна продовжити, щось уточнити, щось додати. Тут хочеться зазначити, що у подальшій роботі будуть дискусії, обговорення як формування соціального інтелекту, і його взаємозв'язку з емоційним інтелектом.

Висновки. У разі соціальних змін, які часом кардинально впливають на формування особистості, відбуваються істотні зміни індивідуальних характеристик підростаючого покоління на всіх етапах соціальної взаємодії. У цьому зв'язку, вченими – психологами та педагогами, привертається увага до проблеми розвитку соціального інтелекту, що розглядаємо як систему психічних механізмів, які дозволяють осмислену побудову індивідом суб'єктивної картини світу. Нами окреслено низку суттєвих проблем розвитку соціального інтелекту, що дозволяє глибше зрозуміти виховний аспект особистісного становлення молоді у сучасних умовах.

Література:

1. Харченко С.В Роль умов соціалізації в розвиненні соціального інтелекту особистості. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/9ZhsQR4AvWO-6eC03VKqABaqP9fNslu5.pdf
2. Matsuta Valeria V., Bogomaz Sergey A. Correlation between reflection and social inte National Research Tomsk State University (Tomsk, Russia). E-mail: matsuta-vv@mail.ru/bogomazsa@mail.ru
3. https://faktory-stanovleniya-sotsialnogo-intellekta-na-razlichnyh-etapah-ontogeneza

ОСОБЛИВІ ВІДМІННОСТІ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТІВ

Петрова Ю. Ю.
викладач кафедри іноземних мов
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Надії, покладені сьогодні на дослідження соціального та емоційного інтелекту, стають більш зрозумілими при зіставленні їх із загальним інтелектом. З одного боку, загальний інтелект може бути зразком для дослідників соціального та емоційного інтелекту як конструкт, що вимірюється з максимально можливою для психологів надійністю, що має до того ж велику передбачувану силу щодо реальних життєвих досягнень.

Однак це два різні типи інтелекту, навіть якщо вони частково перетинаються. Емоційний інтелект більше пов'язаний із сьогоденням, оскільки він використовується для визначення емоцій та керування ними на даний момент. Соціальний інтелект використовує деякі з тих же навичок та здібностей, але часто орієнтований на майбутнє.

Людина з розвиненим емоційним інтелектом здатна приховувати свої справжні емоції (наприклад, нетерпіння чи роздратованість), а також демонструвати те, що вона насправді не відчуває (правдоподібно посміхатися з ввічливості тому, кого дуже не любить). Крім того, особистість з високим EQ відмінно розпізнає чужі емоції та почуття, вміє з ними працювати, використовує їх, щоб переконати когось у чомусь або довести свою точку зору [1].

Звичайно, емоції та управління ними відіграє значну роль у житті будь-якого з нас, проте емоційний інтелект не привернув би такої пильної уваги, якби в це поняття не проникали елементи соціального інтелекту.

Тема емоційного та соціального інтелекту є важливою з погляду практики. Досвід повсякденного життя підказує психологам, що хороше розуміння емоцій та різних соціальних колізій дозволяє людям перебувати в гармонії з собою, процвітати у професійній діяльності та бути щасливими в особистому житті. Здається можливим, що у всіх цих галузях емоційний і соціальний інтелект щонайменше, а часто – важливіший, ніж інтелект загальний.

У плані розуміння ролі емоційного та соціального інтелекту у житті очікується руху на двох протилежних напрямах. З одного боку, оптимізм щодо передбачуваних здібностей емоційного інтелекту може зменшитися, коли ми навчимося контролювати інші змінні – особистісні особливості та загальний інтелект. На справді, якщо виявляються, наприклад, кореляції емоційного інтелекту з професійними досягненнями, вони можуть обумовлюватися третіми змінними, корелюючими з емоційним інтелектом і які зумовлюють професійний успіх. З іншого боку, створення нових методів діагностики може вивести дослідників на виявлення сильніших залежностей між емоційним інтелектом та досягненнями у житті. У всіх випадках необхідно рухатися від простого розуміння зв’язку між емоційним інтелектом і життєвим успіхом людини до більше складного, у якому роль емоційного інтелекту опосередкована типом життєвих ситуацій, якими доводиться проходити людині, отриманим ним досвідом тощо [1].

Нарешті, важливо просунутися у розумінні механізмів роботи соціального та емоційного інтелекту. У наш раціональний вік ми схильні розглядати емоції як якесь не дуже потрібне, а іноді й перешкоджання раціональному вирішеню проблем супровід когнітивної діяльності. Якщо це так, то і емоційний інтелект – щось цілком другорядне. Щоб відвести емоційному інтелекту належне місце, необхідно по-новому осмислити роль емоцій у житті людей [1].

Роль інтелекту у навчанні велика і безперечна. Спільне навчання людей з різними рівнями здібностей знижує мотивацію і блискучих, і

відстаючих. Люди, яким легко вчитися, мають тенденцію краще проходити через сито академічного відбору і доходити до більш високих ступенів освітніх сходів.

Література:

1. https://vabos.com.ua/shho-take-socialnij-ta-emocijnij-intelekt-lyudini-shho-vklyuchaye-ce-ponyattya-jogo-osnovi-i-osoblivosti/

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗВО

Пєхарєва С. В.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Горбенко Є. О.
асистент кафедри МЕЕПП
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Людство з давніх часів цікавилося проявами емоційної сфери особистості. Ще античні філософи виокремлювали емоції як особливу сферу психічного життя, хоча вплив емоцій на поведінку людини тлумачили по-різному.

Так Арістотель виокремив шість базових емоцій: радість, здивування, сум, гнів, страх і огиду. Зазначаючи, що емоційні переживання є результатом інтелектуального аналізу особистістю своїх почуттів.

Термін «емоційний інтелект» з'явився в психолого-педагогічній літературі наприкінці XX століття як відповідь на запитання про те, що є умовою життєвого успіху особистості, її досягнень.

Поняття «емоційний інтелект» вперше з'явилося в 1960 році в роботах Майкла Белдока.

Узагальнено емоційний інтелект трактується як здібність розуміти власні емоційні стани та емоції інших людей й уміння керувати ними в міжособистісній взаємодії.

Тобто це вміння розпізнавати емоції, визнавати негативні і позитивні почуття, відокремлювати особисте сприйняття від наочних фактів, управляти власними емоціями та передбачувати чужі емоції. Це людська здатність до відчуття ситуації, розуміння бажань оточуючих, стійкості до стресу і впливу негативних емоцій.

На сьогодні велика кількість вчених присвятили свої праці дослідженню емоційного інтелекту, зокрема Дж. Мейєр, П. Селоуей, Д. Карузо, А. Панкратова та інші. В своїх дослідженнях вони визначали різні підходи, моделі, структуру,особливості емоційного інтелекту.

На сьогодні не існує єдиної думки вчених щодо того, що ж таке насправді емоційний інтелект. Об'єднує ж всі визначення емоційного інтелекту сукупність здібностей до розуміння і управління власними емоціями, розуміння та керування емоціями інших людей та наявність певних складників та компонентів. Зокрема це: сприйняття, використання, розуміння, керування емоціями; самопізнання, саморегуляція, соціальні навики, мотивація; адекватна оцінка дійсності, стресостійкість, контроль інтенсивності емоцій тощо.

Усі ці складові є суттєвими для розвитку особистості здобувачів освіти ЗВО, особливо під час дистанційного навчання.

В умовах дистанційного навчання психоемоційний стан здобувачів освіти суттєво погіршується. Вони мають високий рівень тривожності, хвилювання, неспокій, відчувають емоційний дискомфорт насамперед через вимушену соціальну ізоляцію, зміну умов навчання та життя загалом, обмеження можливостей живого емоційного спілкування з викладачами й однолітками. У зв'язку з цим викладачам необхідно створити сприятливі умови для навчання здобувачів освіти з урахуванням їхніх індивідуально-психологічних особливостей, забезпечити надання їм підтримки.

Дуже важливо налагодити механізм зворотного зв'язку між викладачем та студентом, що передбачає обговорення не лише навчального матеріалу, а і психоемоційного стану здобувачів освіти та причин, які його зумовлюють. Необхідно забезпечити позитивний емоційний клімат під час віртуального спілкування зі здобувачами освіти у процесі проведення відеолекцій, семінарів, вебінарів тощо, ініціювати їхню творчу діяльність, пізнавальну та фізичну активність [3].

Для формування позитивного емоційного стану здобувачів освіти під час дистанційного навчання можна застосовувати наступні форми та методи:

- робота з переробкою інформації,
- діалог, навчальні дискусії,
- телеконференції, телемости,теледебати, відеолекції,
- представлення презентацій, проєктів, дослідів,

- робота в парах, мікрогрупах,
- організацію ділових, пізнавальних, дидактичних та сюжетно-рольових ігор та ін.

Сприятливий мікроклімат під час проведення цих форм роботи знижує почуття невпевненості, побоювання та дискомфорту. А спілкування в групах (хоча і віртуальне), допомагає запобігти негативним проявам через вимушену ізоляцію.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні методів та технологій спрямованих на розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти.

Література:

1. Грицук О.В. Емоційні стани здобувачів вищої освіти під час навчальних занять. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2020. № 2. С. 288–299.

2. Кузнєцов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов О.І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.

3. Шпак М.М. Психоемоційний стан студентів в умовах дистанційного навчання. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2021. С. 115–121.

4. Шпак М.М. Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в студентському віці. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors* : collective monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. Vol. 2. P. 342–359.

АСЕРТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОР, ЩО ВПЛИВАЄ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ

Пирх А. В.
магістрант факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

У сучасній психологічній літературі асертивність розглядається як частина особистісного потенціалу, риса, що впливає на успіх застосування комунікативних стратегій у різних контекстах міжособистісних відносин. Деякі дослідники порівнюють асертивність із впевненістю

у собі, розглядають зв'язок рівню асертивності із задоволеністю взаємовідносинами у сімейній, соціальній та робочій сферах, рівнем тривожності, стратегіями вирішення конфліктів, тощо. Інші розглядають місце асертивності у системі особистісних рис та характеристик особистості (зокрема її зв'язок із «великою п'ятіркою» – відкритість досвіду, сумлінність, екстраверсія, доброзичливість та невротизм).

Асертивність – це компроміс між пасивною поведінкою, де погоджуєшся з усім, що каже опонент, та агресивною, де ти намагаєшся протистояти будь-яким запитам опонента. Асертивна комунікація є ефективною адаптацією до конфліктних ситуацій. У будь-якій сфері комунікація стає кращою за умови відкритого та неагресивного діалогу [7].

Згідно із результатами дослідження, асертивність є мультивимірною рисою, що включає емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Також було емпірично доведено зв'язок сором'язливості із невдалими спробами заявити про себе у міжособистісному контексті. Це можливо пояснити намаганням компенсувати власне соціальне знецінення та дискомфорт задоволенням потреб інших, аби сприйматися як привабливі та компетентні особи [4, с. 16].

Емоційний інтелект є важливою складовою асертивності, оскільки це вміння розуміти та керувати власними емоціями та впливати на емоції інших. Ключовим компонентом емоційного інтелекту є саморегуляція власних емоцій, зокрема "гарячих клавіш" – тригерів, що виводять вас з себе. Поведінковий компонент асертивності включає в себе і невербальну поведінку (поставу, зоровий контакт, жести), яка має бути доречною у заданому контексті [5, с. 48–49].

Наше дослідження було проведено серед IT-працівників різного спрямування у декількох містах України (Київ, Дніпро, Херсон, Львів). У дослідженні було використано методики, що визначають рівень асертивності опитуваних, особистісні характеристики та моделі поведінки у конфліктних ситуаціях. У результаті емпіричного дослідження серед працівників IT-сфери в Україні було доведено, що асертивність є важливою складовою у ефективному вирішенні конфліктів. Емпірично доведено зв'язок між рівнем асертивності та вибором більш ефективних стратегій вирішення конфліктів (компроміс, співпраця). Так, наприклад, у групі респондентів із низьким рівнем асертивності найбільш вираженою стратегією є пристосування, тоді як у групі із середнім рівнем асертивності та групі впевнених у собі респондентів безумовним фаворитом є компроміс. Також визначено місце асертивності та її зв'язок із переважаючим типом відносин, схильності до домінування/підпорядкування та дружності/ворожості. Найбільший вплив асертивність має підпорядкування – більш асертивні

особистості несхильні до підпорядкування чи залежності. Також наголошується на більшій доброзичливості та альтруїзмі менш асертивності осіб, проте вказується на можливий зв'язок цього факту із бажанням задовольнити інших [1].

Було теоретично і емпірично досліджено зв'язок між рівнем асертивності і ефективністю комунікації. Окрім статистичних даних, отриманих в результаті обробки результатів психодіагностичних опитувань, про це свідчать і консультації, проведені із командами та окремими працівниками. Вони зазначають, що вміння регулювати свою комунікативну поведінку за різних обставин дозволяє більш аргументовано доводити свою точку зору, більш активно слухати співрозмовника та досягати кращих результатів як у роботі, так і в комунікації. Такі консультації та комунікація результатів учасникам дослідження викликали інтерес та зацікавленість, певні респонденти зазначили, що після отримання консультації чи результатів дослідження замислилися, чому вони не можуть відмовити, навіть коли йдеться про неадекватний запит, або не хочуть поступатися власною точкою зору і несвідомо провокують конфлікти. Така усвідомленість веде до більшої уваги до власної поведінки, аналізу ситуацій та власних дій з метою вибору більш ефективних стратегій.

Також було проаналізовано контент та структуру вже існуючих тренінгів з асертивності. Проаналізовані нами тренінги не були довгостроковими та складалися із 8 сесій [2; 3; 6]. Як результат аналізу визначено найбільш ефективний підхід до планування та проведення такого тренінгу, його контент, часові рамки та аналіз ефективності такого тренінгу. Запропоновано власний план та рекомендації щодо контенту та вправ тренінгу навичок асертивності, заснований на теоретичному та практичному дослідженні. Пропонується розпочати роботу із усвідомлення необхідності та користі змін, навичок емоційної саморегуляції, а вже після перейти до усвідомлених та обґрунтування поведінкових змін. На основі цього порівняння та нашого теоретичного дослідження було розроблено власні рекомендації щодо структури та контенту тренінгів з розвитку асертивності.

Було розроблено рекомендації щодо саморегуляції та використання асертивної моделі поведінки. Також розроблено план тренінгу з асертивності та запропоновано провести його у тестовій групі, а також додати до бібліотеки внутрішніх курсів компанії. Крім того, розроблено презентацію для ознайомлення працівників із конструктом асертивності, ознаками компетентної комунікації, проявами пасивної атесії, маніпуляцій та гендерних стереотипів, пов'язаних із асертивною поведінкою.

Література:

1. Пирх А.В. Зв'язок рівня асертивності та вибору ефективних стратегій комунікації. *Габітус*. 2022. Вип. 42. С. 204–210.
2. Gultekin A., Ozdemir A.A. The effect of assertiveness education on communication skills given to nursing students. *International Journal of Caring Sciences.* 2018. № 11(1). P. 395–401.
3. Hadfield S., Hasson G. How to be assertive in any situation. *Pearson Education Canada.* 2010. 224 p.
4. Kirst L.K. Investigating the relationship between assertiveness and personality characteristics. 2011. HIM1990-2015. 1200.
5. Maloney M.E., Moore P. From aggressive to assertive. *International Journal of Women's Dermatology.* 2020. № 6(1). P. 46–49.
6. Manesh R. The Effectiveness of Assertiveness Training on Social Anxiety of Health Volunteers of Yazd. *Psychology*. 2015. № 6. P. 782–787.
7. Pipas M. Assertive Communication Skills. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*. 2010. № 2. P. 17.

SOFT-SKILLS XXI СТОЛІТТЯ: ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ В ОСВІТІ

Пітел Н. С.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

У світі безперервного новаторства необхідні творчі люди, що здатні долати кордони середніх можливостей. У зв'язку з цим до провідних якостей і вмінь особистості XXI столітті зараховують критичний характер мислення й активність, відкритість усьому новому й уміння в ньому орієнтуватися, уміння знаходити й обробляти інформацію, бажання і прагнення постійно самовдосконалюватися тощо [1, с. 108].

Зміна освітніх тенденцій, що відбулася в результаті економічних реформ, кардинальним чином змінила ринок праці, віддавши перевагу працівникам із прикладними навичками, де знання визначаються як сила продуктивності економічного зростання, а інформаційні технології набули пріоритетного значення.

Світовий досвід свідчить про орієнтацію професійної освіти на формування «м'яких» (soft skills) і «жорстких» (hard skills), а так само

«цифрових» (digital skills) навичок у їх єдності. Зокрема, формування перших характеризує актуальний стан сучасної зарубіжної освіти й зосереджує свою увагу на формуванні soft skills у здобувачів вищої освіти [1, с. 109].

Відповідно до реалій сьогодення, випускникам закладів вищої освіти необхідно оволодіти не лише професійними, а й різними навичками soft-skills: самомотивація, лідерство, гнучкість, командна робота, відповідальність, рішучість, здатність до ведення переговорів, вміння працювати в умовах стресу та вирішення конфліктів тощо. Разом з цим, необхідно зазначити, що дипломи не вважаються остаточними показниками професійного зростання здобувачів вищої освіти.

У XXI столітті навички м'якого спілкування, які також називають «прикладними» навичками або «навичками 21 століття», вважаються важливим фактором диференціації для кар'єрного зростання та успіху в житті. Результати численних опитувань, проведених у сучасній галузі, виявили, що ніколи не слід нехтувати роллю м'яких компетенцій. Зокрема, дослідження, проведене Гарвардським університетом, зазначає, що на 80% досягнень у професійному розвитку впливають м'які навички і лише на 20% – жорсткі навички [2].

Цифровізація економіки, глобалізаційні процеси, розвиток людського капіталу ставлять нові вимоги у демократичному суспільстві для нормального життя людини де необхідними факторами є критичне мислення, творчість, співпраця та спілкування. У свою чергу, якість людського капіталу є відображанням високого рівня освітнього процесу. Ретельно розроблена та добре спланована система освіти має вирішальне значення для розвитку такого людського капіталу.

Маємо зазначити той факт, що українська система освіти поки що заточена на формування hard skills компетенцій. Ми всі усвідомлюємо, що нинішні тенденції економічного розвитку не є сталими, і що громадська обізнаність, освіта та навчання є ключовими елементами руху нашого суспільства до сталого розвитку. Лише якісний людський капітал майбутнього може передбачити розвиток своєї нації для задоволення потреб сьогодення без шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Таким чином, впровадження навичок м'якого спілкування серед студентів буде двостороннім: створювати якісний людський капітал і також розвивати їхні знання, розуміння, цінності та навички.

За оцінками тематичних досліджень, недостатня увага до розвитку м'яких навичок у закладах вищої освіти полягає в наступному:

- недостатній інтерес до проблеми формування в студентів персональних установок щодо важливості розвитку soft skills;

- слаборозвинені вертикальні й горизонтальні зв'язки між окремими складовими процесу професійної підготовки (зміст, цілі, засоби, методи, технологія);
- слабка варіативність дисциплін, надмірна їх теоретизація, недостатність практичних занять;
- обмеженість можливостей застосування різних soft skills на практиці через відсутність розвинених зв'язки між теоретичною та практичною педагогічною підготовкою;
- недостатня опора на міжпредметні зв'язки, сучасні освітні технології та інтерактивні форми навчання й виховання;
- складність діагностики рівня розвитку soft skills, у результаті чого вони практично залишаються без коректних критеріїв оцінювання;
- недостатня гнучкість і мобільність в організації процесу розвитку soft skills, що значно зменшує здатність оперативно реагувати на запити практики освіти тощо.

Період великих змін не залишив осторонь українські заклади вищої освіти, що удосконалюються в результаті викликів з боку суспільства й особистостей. Сучасний ЗВО топового рівня, який пов'язують із поняттям «проектний», характеризується перш за все такими ознаками, як компетентні викладачі та талановиті студенти, достатність матеріальних та адміністративних ресурсів, амбітне стратегічне бачення тощо.

З огляду на аналіз практики та враховуючи власний досвід, станом на сьогодні у закладах вищої освіти дійсно здійснюється поступовий перехід від транслятивної (лекційно-семінарської) моделі до інтегрованої, яка, в свою чергу, включає проектування, рішення кейсів і стажування, що передбачає використання різноманітних симуляторів (моделей, тренажерів, макетів тощо). Введення поетапної роботи в цьому напрямі дає певні результати поряд із професійними компетенціями та знаннями, зокрема, звертається увага на розвиток у студентів здібностей до комунікації, лідерства, кооперації, дипломатії, вибудовування відносин; формування публічних та командних навичок; уміння презентувати свої ідеї; здатність брати на себе відповідальність та приймати рішення; креативно вирішувати завдання, у тому числі соціального плану тощо. Ці компетенції зараховують до так званих soft skills або «м'яких» навичок, володіння якими сприяє успішній самореалізації та багато в чому зумовлює ефективність майбутньої професійної діяльності студентів.

Таким чином, освітні заклади відіграють дуже важливу роль у створенні людського капіталу, який має високі знання та навички, що в свою чергу, задовольняє запити та очікування суспільства.

Література:

1. Муравйова І., Мар'янко Я., Осадча А. Soft skills у сучасних реаліях української освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Т. 1., № 32. С. 108–112.
URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/32/part_1/25.pdf.
2. Soft Skills Development in Higher Education. *Universal Journal of Educational Research* 8(5). 2020. P. 1916–1925. URL: https://www.hrpub.org.

MODERN CONCEPTS OF TRAINING SURGERY TO FOREIGN STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE QUARANTINE PERIOD AND MARTIAL LAW

Polulyakh-Chornovol I. F.
Candidate of Medical Sciences,
Assistant at the Department of Surgery and Urology
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine

Verkholaz I. L.
Candidate of Medical Sciences,
Assistant at the Department of Surgery and Urology
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine

The training of a qualified general practitioner is the main task of a higher medical educational institution, and therefore the appropriate teaching of surgery in a whole complex of disciplines creates conditions for high-quality medical practice in the future. It must meet the mandatory requirements: availability of trained specialists, optimal use of resources, minimization of risk to patients and patient satisfaction from contact with the medical community. Given that on the first place is the level of a specialist's qualification, it is understandable that there is a need for increased attention to the quality of the doctor's training in the educational institution, especially during the quarantine period due to COVID-19 and martial law during the Russian aggression in Ukraine [1; 2; 3].

To organize an educational approach to the management of the quality of education of foreign students and control of their knowledge and practical skills, including during the quarantine period and the current state of war, a structured, multifactorial planning of the educational process and the

application of various forms of staged control were carried out. Based on the model program and curriculum, a work program has been created that regulates specific measures by teachers and students to achieve the quality of theoretical and practical knowledge of surgery, the resources necessary for this and the sequence of technological actions using elements of the credit-module system and the Moodle system [3; 4].

The main direction in the training of a doctor, which will stimulate the student to improve his studies, including during the quarantine period of COVID-19 and martial law, is the change of the evaluation vector in the control of knowledge from the quantitative indicators that existed until now (evaluations based on the data of tests and exams) to the management and control (including electronic) of the quality of education during the academic year at each practical session, even if they are conducted remotely, following the created unified scheme with the involvement of developed textbooks, training manuals and methodical recommendations [1; 2; 3; 4].

There was a need to rebuild the educational process, including the teaching of surgery, in order to achieve a positive effect in the training of doctors, especially during the quarantine period of COVID-19 and martial law using the Moodle system [5].

Unfortunately, the quarantine period of COVID-19 and the state of war in Ukraine drastically changed the learning algorithm according to this protocol, and therefore a method of electronic monitoring of student learning using the Moodle system was developed.Taking into account that the level of specialist qualification is on the first place in this list, the need to improve the quality of doctor training in an educational institution using the Moodle system is clear, especially during the quarantine period and martial law [5; 6].

Moodle allows you to create interactive mini-programs that can contain text, sound, video information, as well as any images. The use of a branched scenario allows you to simulate the diagnostic and treatment process with the registration of the correct choice and wrong actions of the student.

The mastery of the program is subordinated to the main forms of conducting the educational process, including the distance one – off-line & on-line lecture (aimed at the presentation of theoretical material for students' assimilation), off-line & on-line practical training (with test computer control , when using the Moodle system for conducting curation of a thematic patient, with detailed analysis and control of theoretical knowledge by interviewing each student, individual performance by students of practical skills and abilities fixed by the educational element, a module with mandatory electronic control of the teacher and analysis of errors)

The independent work of students (the main method of mastering theoretical educational material in time, free from classroom and remote classes with the solution of clinical situational problems – work with

methodological developments, textbooks, training aids, handbooks, monographs, sources from the Internet, as well as practice under the electronic control of the teacher attached to the educational element of practical skills either in exercise classes and at the patient's bedside, or with the help of the Moodle system) [3; 4; 6].

Bibliography:

1. Khirurgiya. Natsionalnyj pidruchnyk. (2020) / za red. Ya.S. Bereznytskogo. *[Surgery. National Textbook.]* Ya.S. Bereznytskyj (Ed.). Vinnytsya : Nova Knyga. 528 s. [in Ukrainian].

2. Navchal'nyj posibnyk do modulyu № 1 "Nevidkladna abdominalna khirurgiya ta proktologiya" (z elektronnym kontrolem zasvoennya praktychnyh navychok)». R.V. Duka, Ya.S. Bereznytskyj, V.V. Gaponov, V.P. Sulyma, R.M. Molchanov, P.O. Badul, I.L. Verkholaz, S.L. Malinovskiy, O.V. Bilov, K.O. Yaroshenko, I.F. Polulyakh-Chornovol, K.S. Barannik. [Educational Guide for Module № 1 (with electron control of preparation practical skills)]. Dnipro, DSMU, October 2021, 226 p. [in Ukrainian].

3. Module 1 "Urgent abdominal surgery and proctology (with electronic control of practical skills' assimilation)". R.V. Duka, Ya.S. Bereznytskyj, V.V. Gaponov, V.P. Sulyma, R.M. Molchanov, P.O. Badul, I.L. Verkholaz, S.L. Malinovskiy, O.V. Bilov, K.O. Yaroshenko, I.F. Polulyakh-Chornovol, K.S. Barannik. ДДМУ, англійською мовою, березень 2022. 201 с. [in English].

4. Letterie G.S. (2003). Medical education as a science: the quality of evidence for computer-assisted instruction. *Am J Obstet Gynecol.* 2003. № 188 (3). P. 849–853. doi: 10.1067/mob.2003.168.

5. Shanahan M.C. (2008). Transforming information search and evaluation practices of undergraduate students. *Int J Med Inform.* 2008. № 77 (8). P. 518–526. doi:10.1016/j.ijmedinf.2007.10. 004.

6. Rotimi O., Orah N., Shaaban A., Daramola A.O., Abdulkareem F.B. (2017). Remote teaching of histopathology using scanned slides via skype between the United Kingdom and Nigeria. *Arch Pathol Laboratory Med.* 2017. № 141(2). P. 298–300. doi: 10.5858/arpa.2016-0111-EP.

ВПЛИВ НЕТРАДИЦІЙНИХ КОРМІВ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ГЕМАТОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ДЗЕРКАЛЬНОГО КОРОПА

Поротікова І. І.
старший викладач кафедри водних біоресурсів та аквакультури
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
м. Дніпро, Україна

На сьогоднішній день світова аквакультура відноситься до найбільш динамічно розвиваються напрямків виробництва продукції. У сукупності близько третини споживаної продукції гідробіонтів, отримують від таких форм рибництва, як ставкове, садкове і басейнове. Але, не зважаючи на багатство прісноводними водоймами, внесок нашої країни у світове водне господарство незрівнянно менший і для цього є безліч причин.

Рибництво вимагає застосування кормів, відмінності яких полягають в їх кількісних і якісних характеристиках. Невідповідність поживної цінності вітчизняних комбікормів, недолік необхідних вітамінних і мінеральних комплексів, що пропонуються в різних галузях аквакультури і необхідних для нормальної життєдіяльності риб, прорахунки в технологіях їх приготування, а також не досконалі технології годівлі різних видів культивованих риб значно знижують ефективність роботи діючих рибоводних підприємств [5].

Пошук нових нетрадиційних та, що головне, доступних та недорогих джерел кормового протеїну є одним з головних завдань сьогоденної науки. Сьогодні в багатьох регіонах України функціонують суб'єкти підприємницької діяльності з переробки рослинницької сировини, в яких з'явились відходи виробництва, що можна ефективно використовувати в годівлі сільськогосподарських тварин. Такими вторинними продуктами господарської діяльності є відходи олійного виробництва (макухи та шроти) [3], які використовуються в усіх галузях тваринництва та аквакультури України.

В той же час великий практичний інтерес як потенційне джерело сировини для виробництва кормів в першу чергу представляє вміст передшлунків жуйних тварин – канига, яка має високу біологічну цінність.

Вміст передшлунків жуйних тварин має високу біологічну цінність і може бути використаний для виготовлення легкозасвоюваних кормів, що містять всі поживні речовини, необхідні для росту і розвитку коропових риб [1].

Згідно схеми науково-господарського досліду було відібрано дві групи, одна з яких була контрольною, інша дослідною. Кількість голів у кожній групі була 1000. Контрольна група отримувала основний раціон, у раціоні дослідної групи 30% основного раціону було замінено на канигу [2].

Гематологічний і біохімічний аналіз крові як один з найбільш доступних тестів визначення функціонального стану риби після годівлі знайшло широке застосування в дослідах [4].

Для визначення біохімічних показників – гемоглобін, загальний білок, кальцій, фосфору на початку і в кінці вегетаційного періоду.

Концентрація загального білка в сироватці крові у риби до кінця вегетаційного періоду підвищилася в усіх групах. У контрольній групі – на 20%, в дослідній – на 15,4%.

Кількість гемоглобіну в кінці досліду підвищився, за рахунок високого вмісту в канизі вітаміну B_{12}, в контрольній групі – на 2,9%, в дослідній – на 4,6%, що свідчить про недостатність надходження з природним кормом протеїну і інших компонентів корму у контрольній групі.

Вміст кальцію і фосфору в контрольній групі підвищилися на 19% і 16,7%, відповідно. У дослідній ці показники були – на 22,7% і 10,5%,

В результаті проведених досліджень встановлено позитивний вплив каниги на показники росту і розвитку коропових риб, відсутність негативного впливу на гематологічні показники, а це свідчить про те, що включення 30% каниги є доцільним та економічно обґрунтованим, а тому канигу необхідно включити до раціонів.

Література:

1. Желтов Ю.А, Гринжевський М.В., Демченко І.Ф. та ін. Рекомендації з використання місцевих та нетрадиційних кормів для годівлі коропа у ставах. К.: ІРГ УААН, 1999. 44 с.

2. Желтов Ю.А. Методичні вказівки з проведення дослідів по годівлі *Рибне господарство,* 2003. Вип. 62. С. 23–28.

3. Поротікова І.І. Використання різних видів макух і шротів у годівлі овець. *Збірник наукових праць ВНАУ.* 2012. № 4 (62). С. 32–36.

4. Практические методики исследований в животноводстве / В.С. Козырь, А.И. Свеженцов, Е.Я. Качалова и др.; под ред.: В.С. Козыря, А.И. Свеженцова. Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС. 2002. 354 с.

5. Шерман І.М. Наукове обґрунтування раціональної годівлі риб. Київ : Вища освіта. 2002. 128 с.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Птахіна О. М.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Публічна служба є невід'ємним атрибутом функціонування сучасної держави. Інтеграція України в Європейське співтовариство є неможливою без функціонування якісної системи публічної служби. Управління розвитком професійної компетентності публічного службовця є одним з пріоритетних напрямів подальшого становлення публічного управління в Україні. Поняття «професійна компетентність» розглядається великою кількістю вчених, що вказує на важливість цього феномену. Питаннями розвитку професійних компетенцій публічних службовців в Україні опікувалися низка провідних вітчизняних учених, які у своїх працях розглядали зміст, складові професійної компетентності, вплив навчання та підвищення кваліфікації, системоутворючі критерії, правове забезпечення розвитку професійної компетентності публічних службовців.

Публічна служба, будучи правовим і соціальним інститутом, здійснює в рамках своєї компетенції формування та реалізацію державної політики, реалізацію цілей, функцій державних органів, органів місцевого самоврядування та інших органів, а публічні службовці здійснюють функції держави або місцевого самоврядування, шляхом професійного виконання посадовими особами і службовцями своїх повноважень і посадових обов'язків, забезпечують функціонування держави, галузей державного управління, окремих територій, населених пунктів та здійснюють взаємодію держави й громадян у реалізації їх інтересів, прав і обов'язків.

У контексті діяльності Ради Європи компетентності визначаються як спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, а також як комплекс цінностей, знань і навичок. М. Головань визначає компетентність як володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності; інтегроване утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми та завдання, що виникають в реальних

життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмета і результату діяльності [2, с. 13]. В «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя подано трактування «компетентності» відносно професійної діяльності: під нею розуміється сукупність знань і умінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати і прогнозувати результати праці, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва [3, с. 722]. На думку Т. Лукіна, професійна компетентність державного службовця становить основу його професійної діяльності, визначає міру відповідності його обізнаності (авторитетності) у питаннях державного управління та сформованості його навичок щодо здійснення нормативних вимог, які встановлюються до фахівців у сфері державної служби. Н. М. Болюбаш визначає професійну компетентність посадових осіб органів державної влади як володіння наступними компетенціями стосовно професійної діяльності [1]: а) ключовими – універсальними, пов'язаними із професійним успіхом особистості в сучасному суспільстві; б) базовими – загально професійними, що відбивають специфіку професійної діяльності; в) спеціальними – професійно-профільними, що відображають специфіку конкретної предметної сфери діяльності у органах державної влади. Отже, професійну компетентність можна розглядати як сукупність ключових (універсальних), базових (загальнопрофесійних) та спеціальних (професійно-профільних) компетенцій стосовно професійної діяльності.

Професійна компетентність дозволяє фахівцю будувати власну ділову кар'єру, виконувати інноваційно та раціонально завдання. Професійна компетентність є основою професійного розвитку публічного службовця, адже завдяки їй публічний службовець ефективно виконує свої посадові обов'язки та завдання, які ставить керівництво та держава, що, у свою чергу, вливає на його розвиток та кар'єрне зростання. Ефективність розвитку професійної компетентності публічних службовців залежить від суб'єктів, які безпосереднього забезпечують її розвиток. До них належать: Верховна Рада України – є єдиним органом законодавчої влади в Україні, який розробляє та приймає законодавчі акти, що регулюють різні сфери суспільного життя, зокрема і сферу державної служби; Кабінет Міністрів України – наділений компетенцією регулювання відносин державної служби; Національне агенство з питань державної служби – є центральним функціональним органом управління державною службою; Комісія з питань вищого корпусу державної служби; Міністерство освіти і науки України – забезпечує професійне навчання державних службовців (у формах підготовки та підвищення кваліфікації); Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; Міністерство економіки України, яке здійснює фінансове забезпечення розвитку професійної компетентності; Міністерство цифрової

трансформації України – є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики; керівник державної служби в державному органі; служба управління персоналом; система навчальних закладів, що здійснюють професійне навчання державних службовців.

У Законі України «Про державну службу» визначено перелік спеціальних вимог до рівня професійної компетентності державного службовця [5]. Відповідно до Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад підвищення рівня професійної компетентності може здійснюватися у таких формах [6]:

1. Підготовка – успішне виконання учасниками професійного навчання відповідної освітньо-професійної програми, що є підставою для присудження ступеня вищої освіти за рівнем магістра за спеціальностями, необхідними для професійної діяльності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування, зокрема за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування».

2. Підвищення кваліфікації – набуття учасниками професійного навчання нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань.

3. Стажування – набуття учасниками професійного навчання практичного досвіду виконання завдань та обов’язків у професійній діяльності або галузі знань.

4. Самоосвіта – самоорганізоване здобуття учасниками професійного навчання певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов’язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, дозвіллям.

Досліджуючи систему професійного навчання публічних службовів як складову розвитку професійної компетентності ми дійшли висновку, що саме самоосвіта є тією рушною силою, яка сприяє постійному розвитку професійної компетентності публічного службовця. Оскільки самоосвіта пов’язує всі ланки професійного навчання державних службовців і безпосередньо забезпечує справжню її неперервність. За змістом самоосвіта державних службовців може бути поділена на загальнорозвиваючу, загально-професійну, профільну, посадову.

У контексті побудови сучасної сервісної держави формування принципово нових вимог до публічного службовця, як професійного, доброчесного, здатного поважати та охороняти права, свободи і інтереси людини і громадянина, здатного до постійного вдасконалення задля формувати позитивного іміджу держави є сучасною вимогою. Розвиток

професійних компетентностей є цілеспрямованим виміром, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації державного службовця необхідний для його професійної діяльності в сучасних умовах.

Література:

1. Болюбаш Н. М. Формування професійної компетентності державних службовців у вищих навчальних закладах. *Наукові праці. Державне управління.* Вип. 182. Том 194. С. 31–35.
2. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України.* 2008. № 3. С. 11–17. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/52560.
3. Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Кушнір С.П. Професійна компетентність державного службовця: сутнісно- понятійна характеристика та правове регулювання : дис. … доктора філософії. Одеса. 2021. 214 с.
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19
6. Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Постанова Кабінету міністрів України від 6.02.2019 р. № 106. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text

КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ “SOFT SKILLS” В СОЦІАЛЬНОМУ МЕХАНІЗМІ УПРАВЛІННЯ

Рачинська Г. В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організацій
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Основним елементом соціального механізму управління є людина. Саме від її знань, кваліфікації та досвіду залежить дієвість управлінської праці, а отже, і кінцеві результати господарської діяльності, зокрема виробництва. В зв’язку з цим важливим є підвищення рівня культури управління соціальними процесами виробництва, де закладений значний потенціал подальшого економічного і соціального прогресу нашого суспільства.

Головне завдання культури – відтворення самої людини, її знань, навичок, матеріальних і духовних цінностей. Очевидно, що це можливо лише в системі певних суспільних стосунків через різні види діяльності, перш за все професійної. «У професійному середовищі прийнято виділяти два типи навичок: “hard skills” («тверді» навички) – професійні, технічні знання та вміння, які можна наочно продемонструвати та “soft skills” («гнучкі» або «м’які» навички) – комунікативні, ораторські, управлінські. Ліквідація розриву у навичках, які потребують роботодавці, а також дослідження їх впливу на формування управлінської компетентності залишається актуальною проблемою сьогодення [1].

В управлінській культурі як органічній частині загальної культури суспільства можна виокремити такі елементи :

– управлінські знання (теорія управління, менеджменту), відповідні свідомість, почуття, настрої;

– суспільні стосунки, перш за все управлінські, організаційні, які матеріалізують знання, норми, зразки в своєму змісті і в процесі соціалізації особистості передають їй норми і цінності суспільства, у тому числі управлінські, роблячи їх стійким елементом культури людини;

– управлінська діяльність, що носить творчий характер, дозволяє переводити знання, цінності суспільства в процесі соціалізації в стійкі риси особистості, формувати як саму особу, так і її культуру, норми її поведінки, мотиви до інноваційно-управлінської діяльності.

Формування нової управлінської культури XXI століття має базуватись на об’єднанні трьох типів управлінських культур:

1) адміністративно-командної;

2) інформаційно-аналітичної;

3) соціально орієнтованої.

Перша заснована на жорстких бюрократичних регламентаціях, величезному апараті чиновників, мотивації страху, відповідальності, пріоритетності адміністративного права і державних структур; спостерігається превалювання силових методів, де багато в чому виключаються механізми саморегулювання в цивільному суспільстві, альтернативність рішень, інакомислення тощо.

Другий тип заснований на пануванні інформаційних технологій, комп’ютерних систем при виборі й ухваленні управлінських рішень, в яких переважає технократичний підхід над гуманітарним, гуманістичним.

Третя – соціально орієнтована культура управління, що обмежує дію ринкових стосунків і частково включає «соціальний чинник» в механізм регулювання, сприяє розкриттю творчого потенціалу

людини. Вона характеризується не лише правовим, адміністративно-командним, інформаційно-аналітичним типом регулювання, але і включенням соціальної мотивації у вигляді високого соціального захисту своїх громадян, мотивації їх праці і всієї життєдіяльності.

Культура управління колективом включає особисту культуру управлінців, культуру процесів управління й умов праці, культуру роботи з документами і інформацією і т.д. Усі вони органічно пов'язані між собою і є взаємозалежними. Але визначальною серед них є особиста культура працівників управління, яка складається із загальної культури працівника, моральних, ділових і особистих якостей, знань досягнень науки і практики управління, уміння застосовувати сучасну управлінську техніку і технологію.

Вітчизняні і зарубіжні спеціалісти виділяють в культурі управління етичні, естетичні, технічні, економічні, організаційні, педагогічні, психологічні і правові елементи культури особистості управлінських працівників.

Етична культура. Специфіка етики полягає в тому, що цілі практичної діяльності людини формуються у вигляді моральних принципів і норм поведінки. Особливості діяльності управлінських працівників знаходять віддзеркалення в *професійній управлінській етиці*, основним принципом якої є створення умов для задоволення різних потреб членів колективу і суспільства. Це викликане тим, що управлінський працівник планує, організує, координує життєво важливі для людини процеси створення матеріальних цінностей.

Не менш важливий в управлінській діяльності й *етикет* – сукупність правил поведінки працівників системи управління, що стосуються їх взаємин з людьми. Норми етикету носять погоджувальний характер, тобто передбачають якусь домовленість про те, що вважати за правильне і нормальне в поведінці людей, а що – негідним.

Естетична культура управління. Рівень і якість системи управління підприємством, а також професійна управлінська культура, визначаються системою естетичних показників (благоустрій виробничих і адміністративних приміщень), які поділяються на наступні групи:

- показники, що характеризують кадровий склад управлінського апарату і його здатність вирішувати ті або інші питання, пов'язані з впровадженням результатів естетичних досліджень в практику діяльності підприємства;
- показники, що враховують визначальні принципи взаємодії працівників апарату управління з членами виробничого колективу, з колективами підрозділу і підприємства в цілому, а також вплив естетичних чинників в цій взаємодії;

- показники, що вказують на рівень організації виробничого середовища як одна з найважливіших умов підвищення ефективності трудової діяльності з врахуванням естетичних чинників;
- показники, які передбачають визначальну якість продукції, що випускається, її товарний вигляд, а також заходи щодо забезпечення найкращих умов її транспортування, зберігання і доставки замовникові.

Наука і практика управління свідчать, що у всіх аспектах естетизації виробництва закладені резерви підвищення ефективності сучасного виробництва.

Правова культура управління. Якщо етичні норми регулюють поведінку людини у сфері моралі, то в організаційно-нормативних актах юридичні норми встановлюють межі управління на кожному рівні, визначають права і повноваження різних працівників і специфічні вимоги професійної управлінської культури. Проявом правової культури управлінського працівника є його практика виконання, дотримання і використання в роботі вимог нормативно-правових актів.

Культура ділових стосунків. В процесі виробництва чи іншої господарської діяльності в колективі складаються економічні і соціальні стосунки, в яких переплітаються особисті, колективні і суспільні інтереси. Стосунки, що склалися, визначають морально-психологічний клімат в колективі, який впливає на працездатність і на загальний настрій людей, їх оцінку значущості своєї праці, умови роботи і побуту, а також формує думку про колег і керівників.

Ділові стосунки безпосередньо проявляються у визначених функціональних обов'язках працівника, успішність виконання яких залежить від його особистісних якостей, рівня організації і від морально-психологічного клімату в колективі. Всі ці чинники пов'язані між собою та впливають один на одного.

Таким чином, ефективність управління, залежить від результату діяльності конкретної людини, її особистісних якостей, володіння усіма аспектами управлінської культури, "soft skills", які сприятимуть якісній реалізації "hard skills". Такі фахівці здатні прогнозувати і передбачати, гнучко мислити, бути інноваційно спрямованими, матимуть навички емоційного регулювання ситуації і взаємодії, яка виявлятиметься в ефективній «рольовій» поведінці учасників процесу управління і в стилі управління. Від «особистого усвідомлення спеціалістом значущості "soft skills" залежить успіх у кар'єрі та затребуваність у професійному конкурентному середовищі» [2].

Література:

1. Повстин О. В. Козяр М. М. Значення "soft skills" у формуванні управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини. *Вісник*

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Інформаційні технології. 2019. № 20. С. 122–127.

2. Наход С. А. Значущість “soft skills” для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії те перспективи.* 2018. Вип. 63. С. 131–135.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ КЕРІВНИКА ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ КОМПАНІЇ

Ровенська В. В.
кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету автоматизації цифрових технологій
та проєктно-аналітичних рішень
ТОВ «Технічний університет «Метінвест політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Смирнова І. І.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цифрових технологій
та проєктно-аналітичних рішень
ТОВ «Технічний університет «Метінвест політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

В закордонній та вітчизняної практиці багато років досліджуються питання ролі емоційного інтелекту (EQ) керівників в процесах успішного командоутворення та підвищенні продуктивності підлеглих в контексті концепції «Performance management». Вже не викликає сумнівів, що наявність розвиненого емоційного інтелекту керівників дозволяє успішно керувати як окремими особам, так й командами, оскільки наявність розвиненого EQ дозволяє зокрема управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони.

На підставі аналізу найбільш популярних серед інших методологій гнучкого управління Agile та Scrum [1–4] варто констатувати, що від сучасного керівника успішного бізнесу вимагається велика різноманітність розвинених “soft skills”, серед яких:

– емоційний інтелект – здатність розуміти і керувати власними емоціями та поведінкою, а також управляти емоційними станами інших людей;

– здібність бути відмінним наставником, щоб навчати та передавати знання з управління процесами, а також мати навички коучингу, щоб підтримувати і розвивати людей і знати, як забезпечити їх розвиток та самоорганізацію;

– спроможність бути фасилітатором – людиною, що забезпечує успішну групову комунікацію, усуває бар'єри та конфлікти;

– здатність створення культури взаємного визнання для ефективного способу зміцнення зв'язків між членами команди;

– хист діяти як «агент змін», тобто знати, як виявити системні перешкоди, бути спроможним їх усунути, для чого мати навички, щоб здійснити необхідні організаційні та операційні зміни та інше.

Одним з проявів емоційного інтелекту є навички керівників, що забезпечують ефективні форми визнання працівника – як найважливішого елементу забезпечення задоволення потреб співробітників, отже, як наслідок – зниження плинності кадрів та підвищення ефективності їх роботи. Розвинені навички емоційного інтелекту керівників різних ланок управління здатні забезпечити ефективну систему визнання співробітників і відповідно підвищити результативність всього бізнесу.

Як визначають закордонні фахівці найбільш важливими компонентами системи визнання співробітників є:

1. Регулярність визнання досягнень працівників, що передбачає прояв вдячності за хорошу роботу, принаймні, щокварталу. Якщо топменеджери, керівники приділяють увагу і високо цінують нелегку працю, то це у свою чергу мотивує і приємно дивує працівників, оскільки вони допускають думку, що їх вклад може залишитись непоміченим.

2. Визнання вдячності за досягнення працівника і невідкладність його заохочення, щоб воно не втрачало своєї значущості, а людина запам'ятовувала головну причину винагороди.

3. Визначеність керівництвом заохочення працівника до конкретних дій, цінностей і переваг з метою запобігання виникнення ситуації розчарування у підлеглих (команди) від отримання узагальненого «дякую» після того, як людина (команда) вклала багато сил [5].

Підсумовуючи роль визнання керівництвом і менеджерами результатів роботи підлеглих, варто навести цікаві результати дослідження закордонних науковців [6], які довели, що «отримання вдячності покращує реакцію серцево-судинної системи на стрес, підвищуючи стійкість і працездатність, перетворюючи загрози на виклики», отже, коли людину цінують, то вона не просто почуваєш себе краще, це допомагає їй стати сильніше.

Зрештою навички розвиненого емоційного інтелекту керівника здатні успішно забезпечити йому (як лідеру) усі можливості ефективного управління результативністю персоналу.

Згідно сучасним вимогам до гнучких навичок ефективного лідера варто віднести наступні: самопізнання (самосвідомість), самомотивацію, зокрема в пріоритетах особистого розвитку; зосередження на розвитку інших; здатність стратегічного мислення, схильність до нововведень, сприйняття нових ідей та дії; здатність враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, навик слухати і чути, дивитися і бачити емоційні стани, потреби інших людей; гарантувати ефективну міжкультурну комунікації [7].

Це зумовлено тим, що лідерство, по-перше, передбачає створення атмосфери натхнення для покращення мотивації персоналу в організації з метою досягнення спільної мети, а по-друге, зумовлює необхідність такого розвитку особистих гнучких навичок, які можуть допомогти керівникам спрямувати ресурси організації для кращих перспектив росту та задоволення персоналу.

Література:

1. Кен Швабер та Джефф Сазерленд (Ken Schwaber and Jeff Sutherland). Посібник зі Скраму : повний навчальний посібник зі Скраму: правила гри. URL: https://scrumguides.org/docs/scrumguide/v2020/2020-Scrum-Guide-Ukrainian.pdf (назва з екрану, дата звернення 21.01.2023)

2. Scrum революційний метод управління проектами: як це працює. URL: http://chvv.com.ua/scrum-revolyutsijnij-metod-upravlinnya-proektami-yak-tse-pratsyuye/ (назва з екрану, дата звернення 21.01.2023)

3. Agile чи Waterfall – який варіант відповідає вашому бізнесу? URL: https://worksection.com/ua/blog/waterfall-vs-agile.html (назва з екрану, дата звернення 21.01.2023)

4. Приймак В. Гнучкі моделі управління командною роботою інжинірингових проектів. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics,* 2019. № 6(207). С. 21–27. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/207-6/3

5. Sophia Lee. (2023). 20 employee recognition ideas that work. *Culture Amp*. URL: https://www.cultureamp.com/blog/employee-recognition-ideas (назва з екрану, дата звернення 02.02.2023)

6. Yumeng Gu, Joseph M Ocampo, Sara B Algoe, Christopher Oveis (2022). Gratitude expressions improve teammates' cardiovascular stress responses. J Exp Psychol Gen. 2022, № 151(12): Epub 2022 Jun 16. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35708951/ (назва з екрану, дата звернення 09.02.2023)

7. How Important is Emotional Intelligence in Leadership? Web: Emeritus India. June 14, 2022. URL: https://emeritus.org/in/learn/how-important-is-emotional-intelligence-in-leadership/ (назва з екрану, дата звернення 09.02.2023)

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДОМІНУЮЧИЙ ФАКТОР ПОВЕДІНКИ КОМПЕТЕНТНИХ КЕРІВНИКІВ/КОМАНДИРІВ

Рослонь Д.-А. Т.
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Для того, щоб ефективно керувати групою, необхідно володіти певними рисами особистості. Такі якості, як харизма, компетентність, зібраність, здатність до логічного мислення, стійкість до стресу і вміння діяти під тиском, є незамінними для керівництва групою людей.

Соціальні компетенції, якими володіє керівник/командир є надзвичайно важливими. Управління/лідерство вимагає знань з цього питання, тому що хороший керівник є основою успіхів, яких досягає вся команда, він може забезпечити виконання найскладніших завдань, допомогти вирішити питання, які виникають у процесі реалізації проєкту чи завдання.

В епоху величезного технічного прогресу, необхідності координації складної діяльності в навколишньому середовищі, керівник/командир повинен володіти не тільки спеціальними знаннями, а й соціальними компетенціями.

У теорії управління існує багато кваліфікаційних компетенцій керівника/командира. Одним із них є соціальний інтелект, який дозволяє індивідууму ефективно функціонувати в групі. Завдяки інтелекту ми можемо розпізнавати структуру та характер групи, планувати стратегію дій та легше досягати поставлених цілей [1, с. 137].

Що характеризує соціальний інтелект – визначити непросто, оскільки немає єдиного визначення як загального інтелекту, так і соціального інтелекту. Таким чином, соціальний інтелект, емоційний інтелект, соціальна компетентність, комунікаційна компетентність, соціальні та комунікативні навички – це приклади термінів, які часто використовуються різними авторами як синоніми. Напевно, всі

дослідники соціального інтелекту сходяться на думці, що він визначає розуміння соціальних ситуацій і полегшує спілкування з людьми. Це істотно впливає на те, як люди ставляться до навколишнього світу. Здатність орієнтуватися у світі є важливим елементом цього інтелекту. Найважливішими показниками соціального інтелекту є емпатія та наполегливість. Вони мають помітний вплив на взаємодію індивіда з іншими в групі.

Емпатія є сильно пов'язана із співпрацею. В практиці це означає, що потрібно брати до уваги цілі інших людей так само, як і свої власні. Це називається соціальний радар успіху.

Асертивність – це здатність виражати себе чесно і прямо, не порушуючи права інших бути собою. Самосприйняття означає, що вони не соромляться визнати помилку або брак знань. Вони мають партнерські відносини з іншими людьми, але не дозволяють «сідати собі на голову». Асертивність є особливо цінним навиком у ситуаціях критики та міжособистісних конфліктів.

Емпатія та асертивність мають значний вплив на позицію особистості в групі. Люди, які розуміють роль інших людей, співпереживають цим ролям, мають партнерські відносини з іншими, швидше вирішують проблеми інших людей. Вони також частіше займають керівні позиції в структурі неформальної групи.

Іншим функціональним проявом соціального інтелекту є соціальна компетентність, яку ми розуміємо як здатність володіти необхідними навичками для здійснення бажаного впливу на інших людей у соціальних ситуаціях [2, с. 142].

Однією з таких здібностей є спілкування, яке дає можливість співрозмовникам задовольняти багато потреб. Це дозволяє досягати особистих цілей і ефективно виконувати завдання. Найпоширенішими перешкодами для досягнення згоди є:

- відсутність інтересу співрозмовника до мовлення іншої особи (кожен зосереджений на власних потребах, яким хоче підпорядкувати зміст, а також хід розмови);
- використання учасниками розмови різних кодів може ускладнити або навіть унеможливити передачу чіткої та зрозумілої для всіх інформації;
- схильність до передчасної оцінки співрозмовника;
- готовність приймати рішення за іншихм
- передача суперечливих повідомлень (така ситуація виникає, коли вербальне повідомлення поєднується з одночасним невербальним повідомленням) [3, с. 137–138].

Уникнення цих помилок дозволить працювати ефективніше та швидше досягати поставлених цілей.

На основі теоретичної літератури та проведених досліджень можна зробити висновок, що соціальний інтелект впливає на позицію індивіда в соціальній групі. Існує пряма залежність між рівнем соціального інтелекту та кількістю соціометричних виборів.

З огляду на дійовий аспект соціального інтелекту, індивіди, які демонструють високу активність і ефективність у діях, займають високі позиції у своїх групах, оскільки завдяки таким індивідам зміцнюється позиція групи по відношенню до інших соціальних груп.

Підсумовуючи наведені вище міркування, слід підкреслити, що соціальний інтелект є основним фактором особистості, необхідним для ефективного та успішного управління людським фактором.

Кожен хороший керівник/командир повинен володіти зазначеними вище якостями. Вони дозволять досягти поставлених цілей природним шляхом, без зайвих зусиль і конфліктів. Конструктивне управління групою людей дуже важливо, тому що в групі панує довіра і хороша атмосфера.

Література:

1. M. Argyle „Psychologia stosunków międzyludzkich” Wydawnictwo naukowe PWN. Warszawa, 1999. С. 137.

2. K. Doroszkiewicz „Jak ludzie komunikują się” [Szkice psychologii społecznej] Praca zbiorowa podredakcją E. Stanisławiak. Warszawa, 1999. С. 142.

3. W. Kieżun, „Sprawne zarządzanie organizacją” Szkoła Główna Handlowa Warszawa, 1997. С. 137–138.

ГІБРИДНЕ НАВЧАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Рябоволик Т. Ф.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Хтось скаже що, останні роки були не найкращими в освітньому просторі, та напевне не тільки тут. Всім швидкими темпами необхідно було адаптуватись до нових світових викликів які спричинила спочатку епідемія COVID-19, а потім повномасштабне вторгнення російської федерації в нашу країну. Більш ґрунтовно ми зможемо оцінити цей

період згодом – з дистанції та вже з набутим досвідом і ширшою перспективою. А нині в котре задумуємося про дефіцит системності та емпатії на рівні державного управління. Тихо радіємо гнучкості та життєздатності громадянського суспільства, культури та в цілому освітнього простору, спокійно продовжуємо процеси нашої внутрішньої організаційної трансформації навколо ключових питань, які поставила перед нами спочатку пандемія, а тепер і війна. Різні освітні спільноти та горизонтальні зв'язки, в цілому, вони вже були в центрі нашої діяльності, але стали ще важливішими під час останніх подій в країні. Нові умови поставили нові виклики – обмеження в пересуванні зупинили нашу улюблену фізичну мобільність, бум он-лайну мотивував тестувати формати для дигітального кочівництва. З цього почала складатися цікава мозаїка, над якою продовжує працювати увесь освітній простір впродовж останніх років.

Швидка адаптація до дистанційного навчання та опанування он-лайн платформ через Zoom та Google Meet все ж дало розуміння, що майбутнє вищої освіти не за дистанційним, а за змішаним (гібридним) навчанням. Тому вищі навчальні заклади країни продовжують розробляти та адаптувати моделі змішаного навчання, намагаючись знайти варіант, який влаштовуватиме всіх, як викладачів так і здобувачів вищої освіти. Правильно організоване гібридне навчання дозволить здобувачам освіти самостійно контролювати власне навчання, вчитиме їх самостійності та відповідальності. Адже роботодавці хочуть бачити серед своїх співробітників людей, які є чудовими командними гравцями та вміють налагоджувати зв'язки з колегами. А тому розвиток м'яких навичок у студентів є надзвичайно актуальним.

На останньому Всесвітньому економічному форумі в Давосі було оголошено про список "future skills" та "soft skills" на наступні п'ять років. Тобто, питанню «активного навчання та навчальній стратегії» стали приділяти значно більше уваги. Вміння навчатись та знаходити аргументи чому саме потрібно навчитись, а також особистим характеристикам, завдяки яким людина може успішно взаємодіяти в команді нарешті визнається важливим вмінням. Зокрема, щодо soft-skills фундаментально висловився в свій час Ілон Маск: «Загалом люди отримують задоволення від взаємодії з іншими людьми. Якщо ви працюєте над проєктом, до якого залучено команду, то вміння взаємодіяти – надважливе, а спілкування з іншими – найголовніший челендж» [1].

Нині наша країна презентувала себе, де попри всі страшні виклики, людські трагедії, військові дії, ракетні обстріли та бомбардування, вища освіта не тільки існує, а й розвивається та прагне покращуватися. В одному з своїх виступів Президент України Володимир Зеленський сказав що: «Окупанти визначили своїми ворогами культуру, освіту та

людяність. І не шкодують для них ні ракет, ні бомб. Україна, яка прагне бути конкурентоспроможною в сучасному світі, має визначити освіту та науку своїми стратегічними сферами» [2]. Тому для цього необхідна співпраці всіх гілок влади щоб подолати всі виклики поточної ситуації в Україні в забезпеченні якості вищої освіти під час воєнного стану. Отож, розглянемо ті виклики, які є очевидними в освітньому просторі (рис. 1).

Рис. 1. Додаткові виклики щодо забезпечення якості освіти в період війни

Джерело: побудовано за матеріалами [2]

Також до викликів та ризиків забезпечення якості освіти в умовах воєнного стану можна віднести також і такі як:

- неповне охоплення навчанням вимушено переміщених осіб, що переважно пов’язано з відсутністю відповідної техніки та перебоями або і відсутністю Інтернету;

- відсутність у закладах освіти єдиних підходів до організації дистанційного чи змішаного навчання;

- низький рівень запровадження електронних журналів оцінювання, що не дає можливості систематично відслідковувати результати навчальних досягнень здобувачів освіти під час дистанційного чи змішаного навчання;

- напружений емоційно-психологічний стан усіх учасників освітнього процесу, що потребує посилення психологічного супроводу;

- послаблення мотивації здобувачів освіти до навчання, апатія й неспроможність сконцентруватися на навчальному матеріалі;

- проблеми щодо організації навчання та проведення корекційних занять у дистанційному режимі для студентів з особливими освітніми потребами;

- відсутність алгоритму проходження виробничого навчання в закладах освіти, щодо переддипломної виробничої практики здобувачами освіти й державної кваліфікаційної атестації здобувачами, які перебувають за кордоном і будуть там на дату випуску, та ін. [2].

У той же час в країні на підтримку безперервності і якості освіти та освітнього процесу в цілому було реалізовано низку проєктів та програм, серед яких варто виділити такі як: проєкт «Навчаємося без кордонів»; програма Еразмус+; проекти SimS та SMART-PL; підтримка й організація наповнення освітньої платформи Learning passport; розроблення освітніх матеріалів для чат-боту ЮНІСЕФ; волонтерська освітня діяльність на безкоштовних освітніх платформах Prosvita, Smart Osvita; урок із мінної безпеки та інші проєкти.

Отже, попередні спроби закладів вищої освіти якісно адаптуватися до умов дистанційного та змішаного навчання на сьогодні є вже не «тренувальними» чи тимчасовими, а нагальною потребою визначати ефективні траєкторії освітніх стратегій у руслі змішаного (або гібридного) навчання як для звичайних здобувачів вищої освіти так і для тих хто із особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних, психофізіологічних особливостей.

Література:

1. Innovecs. Що таке soft-skills? URL: https://jobs.innovecs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni/

2. Освіта України в умовах воєнного стану. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сабат Н. І.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Сьогодні предметом наукового дискурсу все частіше стає поняття «соціальний інтелект», причому до дискусій долучаються педагоги, психологи, представники інших галузей, що засвідчує міждисциплінарний характер досліджуваного поняття. На відміну від попередніх років, коли здебільшого акцентували на розумових здібностях, поглибленні й накопиченні знань особистістю, все більше науковців схиляється до думки, що першочерговим у кожному виді професійної діяльності є, передусім, уміння знаходити спільну мову з людьми, переконувати їх, усвідомлювати їхню точку зору, розуміти мотиви їхніх вчинків. Тому низка наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних учених присвячена ґрунтовному аналізу саме сутності, особливостей та змісту соціального інтелекту. Це, передусім, наукові роботи Р. Бар-Она, Б. Говарда, Д. Гоулмана, С. Стівена та ін. Серед вітчизняних учених варто назвати таких, як: О. Галашова, Г. Єрошенко, С. Ізбаш, О. Клепець, О. Руда, О. Рябушко, Б. Савчук, В. Ковальчук, О. Мельничук, І. Харченко та ін.

Емоціям та емоційному інтелекту відводять важливу роль у професійній діяльності фахівців будь-якої галузі. Особливо це стосується майбутніх соціальних працівників, професія яких належить до типу «людина – людина». У сучасних умовах військової агресії і пов’язаних з нею втрат, стресів питання формування соціального інтелекту набуває особливого значення, адже особистість із високим рівнем інтелекту легко вибудовує причинно-наслідкові зв’язки, може раціонально вирішити як особисті, так і професійні питання, допомогти клієнтам адаптуватися у соціальному середовищі, як-от, до прикладу, вимушено переміщеним особам тощо. Якщо ж у соціального працівника знижений чи недостатній інтелектуальний рівень, то його поведінка, в т.ч. професійна, залежатиме від стереотипного мислення та оточуючих стереотипів. Важливим є й те, що емоційний інтелект є чинником формування стресостійкості майбутніх соціальних працівників [1, с. 254].

Як відомо, типологія інтелекту, яка відповідає здатності людини до адаптації в соціумі, достатньо розмаїта. Одним із типів інтелекту є соціальний, що дає змогу зрозуміти власну поведінку й поведінку інших людей.

Опираючись на власний досвід та праці К. Максьома, А. Харківська виділяє такі особливості емоційного інтелекту:

1) відкритість до оптимістичного сприйняття дійсності, акцентування на позитивних аспектах життя, зокрема професійної діяльності;

2) уміння розпізнавати емоції як співрозмовників, так і колег;

3) самоконтроль своїх емоцій, самомотивація;

4) стресостійкість – адекватна оцінка власних негативних емоцій, їхнє усвідомлення й контроль – урівноваження власних емоцій;

5) терпимість, довіра, толерантне ставлення до позитивних і негативних емоцій інших;

6) позитивна конкуренція між колегами, що спонукає до розвитку емоційного, соціального інтелекту. Об'єднання заради єдиної мети та спільної діяльності [2, с. 184].

Формуванню емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників, що навчаються за освітньою програмою «Соціальна робота», сприяє ряд дисциплін циклу як загальної, так і професійної підготовки, зокрема: «Психологія розвитку людини», «Волонтерська діяльність», «Технології соціальної роботи (вітчизняні та зарубіжні)», «Соціальна робота з постраждалими у воєнний період», «Етика соціальної роботи», «Медіація осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах» та ін. Успішному формуванню емоційного інтелекту у здобувачів вищої освіти сприяє застосування при викладанні освітніх компонентів таких методів, як розповідь, пояснення, бесіда, опитування; евристична бесіда, методи проблемного викладу, індуктивні та дедуктивні методи, методи візуалізації навчального матеріалу (наочні методи), частково пошукові, дослідницькі; навчальні дискусії, «мозковий штурм», проблемна лекція; складання структурно-логічних схем, таблиць, конспектування навчальної літератури, складання опорного конспекту, глосарію наукових понять та ін.

Розпізнавати власні емоції, приймати раціональні рішення, адекватно сприймати критику, демонструвати емпатію, виконувати свої обов'язки без порушення прав інших студенти вчаться також під час проходження практик: виробничої волонтерської, виробничої в Центрах соціальних служб, виробничої в територіальних центрах та закладах соціального захисту. Саме у практичній діяльності майбутні соціальні працівники розвивають свій емоційний інтелект, що дає їм змогу краще зрозуміти власні емоції та почуття, вміло керувати ними з метою налагодження позитивних соціальних взаємодій.

Таким чином, формування емоційного інтелекту у майбутніх соціальних працівників має сьогодні першочергове значення. Студенти – майбутні професіонали – повинні бути свідомими вагомості емоційної сфери та її впливу на реалізацію професійних функцій; емоційних переживань, без яких неможливо ідентифікувати емоції

власні й оточуючих; вміти надавати емоційну підтримку різним групам клієнтів; адекватно реагувати на змінні умови, зберігаючи спокій та врівноваженість.

Література:

1. Максьом К., Шульга Д. Емоційний інтелект як чинник формування стресостійкості майбутніх соціальних працівників. *InterConf: Scientific Collection.* 2021. № 85. С. 251–255. URL : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=e68g9ogAAAAJ&citation_for_view=e68g9ogAAAAJ:_FxGoFyzp5QC

2. Харківська А. А. Формування емоційного інтелекту у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2021. Вип. 2 (5). С. 179–188. DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-19

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ У ЗДМФУ

Саліонов В. О.
кандидат фармацевтичних наук,
старший викладач кафедри біологічної хімії
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Студенти − це майбутнє нашого суспільства, благополучність держави, так як теперішні студенти стануть фахівцями у сучасному складному суспільному устрої. Знання необхідні людині, щоб вона мала можливість ними творчо користуватись. Саме це обумовлює розуміння студентами навчального матеріалу з біологічної хімії та можливість ними користуватися.

Біологічна хімія – це важлива фундаментальна навчальна дисципліна для студентів вищих навчальних закладів медичного спрямування, що закладає основи вивчення студентами молекулярної біології, генетики, фізіології, патології, загальної та молекулярної фармакології, токсикології та пропедевтики клінічних дисциплін, що передбачає інтеграцію викладання з цими дисциплінами та формування умінь застосовувати знання з біологічної хімії, насамперед біохімічних процесів, які мають місце в організмі здорової та хворої людини, в процесі подальшого навчання і професійної діяльності. Таким чином,

оцінювання знань студентів при вивченні даної дисципліни є вкрай важливим для подальшого навчання студентів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) медичного спрямування.

Метою нашої роботи є питання, які викладачам слід розглядати при оцінюванні знань студентів.

Слід зазначити, що оцінювання знань є доволі складним компонентом навчального процесу та одним із дискусійних питань, що стосуються реорганізації у вищій медичній школі. За останнє десятиліття в навчальний процес впроваджено кредитно-модульну систему [3, с. 1], де під час оцінювання перевага надається стандартизованим методам: тестуванню, письмовим роботам, контролю практичних навичок та ін. [4, с. 5]. Тестовий контроль знань інтенсивно поширився і стабільно увійшов до загальної системи оцінювання студентів медичних ВНЗ. Варто зазначити, що тестовий контроль має ряд переваг перед іншими методами контролю, а саме: забезпечує об'єктивність і справедливість оцінки знань; відсутність емоційних стресів і перевантажень; відсутність психологічного впливу на студента; забезпечує прозорість і гласність результатів контролю; розвиває індивідуально-диференційований підхід до навчання та самостійної роботи студентів; забезпечує можливість одночасного контролю великої аудиторії за умов відносно невеликих затрат часу на його проведення [1, с. 61; 5, с. 39]. Але, потрібно враховувати недоліки тестування студентів. Варто зазначити, що учні при тестуванні, на відміну від усного або письмового опитування, не мають достатньо часу для аналізу теми, у тестуванні присутній елемент випадковості та дані, які одержує викладач в результаті тестування, хоча і включають в себе інформацію про прогалини в знаннях по конкретних розділах, але не дозволяють судити про причини цих прогалин. Ці та інші причини не дозволяють об'єктивно оцінити знання студентів. Крім того, для забезпечення об'єктивності і справедливості тестування викладачу необхідно забезпечувати конфіденційність тестових завдань та при повторному тестуванні необхідно оновлювати базу тестів.

Окрім того, велика увага приділяється самостійній роботі студентів, оскільки таким чином у студента підвищується мотивація для більш високого рівня кваліфікації [5, с. 27].

Тому, для об'єктивного оцінювання знань студентів співробітники кафедри біологічної хімії Запорізького державного медичного університету (ЗДМУ) комплексно підходять до контролю знань та студентам пропонується не тільки скласти комп'ютерні тести, відповісти на 2–3 теоретичних питання, але й отримати можливість проявити свої знання на практиці вирішивши ситуаційні задачі за темою, які не мають при собі варіантів правильних відповідей. На нашу думку такий підхід

дуже важливий для майбутнього лікаря, оскільки за такою моделлю перевірки знань у студентів формується клінічне мислення.

Таким чином, встановлення взаємозв'язку та взаємозалежності із різних сторін знань з біологічної хімії надає можливість не тільки пояснити багатобічність властивостей певної теми дисципліни, але й надає можливість передбачити її подальший розвиток, виникнення нових понять.

Висновки

1. Підготовка сучасного лікаря – це багатогранний процесс, який потребує врахування аспектів розвитку науки та новітніх технологій.

2. Розвиток науки не може бути відірваним від підготовки майбутнього фахівця, а впровадження новітніх технологій у навчальний процес не може відбуватися без зміни та модернізації самих критеріїв оцінювання знань студента. Формування нових видів оцінювання повинно формуватись на базі перевірених методів.

3. Для об'єктивного оцінювання знань студентів необхідно комплексно підходити до контролю знань, що надасть можливість не тільки перевіряти рівень знань, але й формувати у майбутніх спеціалістів клінічне мислення.

Література:

1. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика: курс лекцій. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 155 с.

2. Лукіна Т. О. Педагогічна діагностика: завдання, методи, інструменти. К., 2007. 59 с.

3. Наказ МОН України № 943 від 16.10.2009 р. «Про затвердження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи».

4. Наказ МОН України № 774 від 30.12.2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу».

5. Терещук Г. В. Вдосконалення змісту й технологій оцінювання якості підготовки майбутніх фахівців відповідно до вимог Європейської асоціації. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. 160 с.

ЕМОЦІЙНА ТА СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Самілик Л. О.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Київська область, Україна

Юридична діяльність безумовно характеризується соціальною місією, а тому усвідомлення значимості глибинних процесів пізнання емо-соціального інтелекту відіграє значиму роль в подальшій практичній діяльності правників. Специфіка роботи юриста полягає в тому, що є потреба фактично щоденної комунікації, що вимагає здатності розуміти емоції людей та причини й мотиви їхніх вчинків. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту, як правило, є компетентними особами, які приймають рішення, вирішують проблеми та ведуть переговори, перш за все завдяки своїм розширеним здібностям сприймати та розуміти емоції.

Проаналізувавши сучасні підходи, під соціальним інтелектом ми розуміємо суб'єктно-особистісний конструкт, що включає здатність до особистісного пізнання та розуміння, до саморегуляції відповідно до особистісних характеристик, що зумовлюється сукупністю подій, інформаційним обміном людини з навколишнім світом. Соціальний інтелект забезпечує процес, характер, оцінку та регуляцію спілкування з іншими, соціальний обмін та орієнтацію суб'єкта в соціумі, характеризується як стереотипністю, так і унікальністю. Емоційний інтелект як компонент соціального інтелекту являє собою сукупність емоційних і соціальних здібностей, таких як здатності до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, до управління емоційною сферою і самомотивації [1, с. 186].

Візуалізувати співвідношення соціального та емоційного інтелекту, а також важливих компетентностей для юриста можна за допомогою *Рис. 1*.

Варто відмітити, що в юридичній діяльності часто застосовується змагальність сторони захисту та обвинувачення і саме в таких ситуаціях випробовується емоційний інтелект. Реакція на репліки та докази протилежної сторони спору демонструє професійність правника, переконливість в суддівському процесі та стійкість у риторичному змаганні з опонентом.

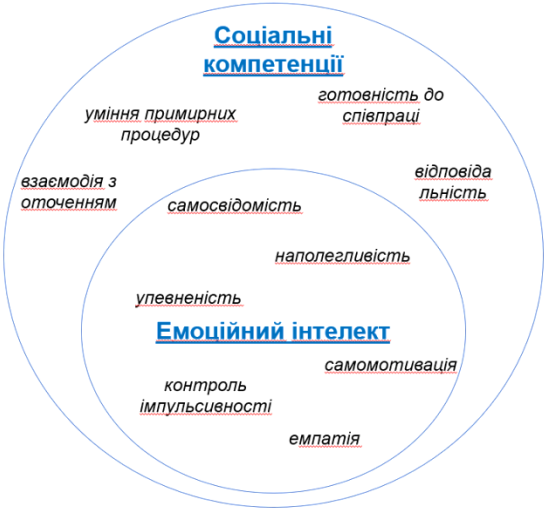

Рис. 1

Г.Х. Яворська виділяє такий важливий чинник успішного спілкування юриста з клієнтом, як достатня риторична підготовка (в тому числі застосування невербальних прийомів комунікації), впевнене використання маніпулятивних комунікативних прийомів, а також обізнаність в психологічних аспектах комунікації [2]. В історію адвокатури ввійшли чимало відомих і талановитих ораторів, які так вдало володіли мистецтвом слова, що робило їх виступи блискучими, доказовими, особливо впливовими на слухачів.

Важливими проявами емоційного інтелекту також є проактивність та асертивність. Проактивність – це усвідомлена реакція на будь-які подразники, тобто вміння володіти собою в ситуації, коли обставини можуть бути не на вашу користь. Асертивність – це здатність людини не залежати від зовнішніх впливів та оцінок [3]. Дана компетентність є важливою, оскільки юрист завжди повинен слідувати закону при вирішенні спорів та конфліктних ситуацій.

Аналіз законодавчо-нормативного забезпечення юридичної освіти показав, що в США соціально-правова підготовка майбутніх юристів передбачає формування системи соціальних та фахових знань та навичок, з-поміж яких важливе значення мають: емпатія; емоційний інтелект; інтерактивна взаємодія; аудитивні навички; самомотивація до професійного розвитку; креативне мислення; навички роботи

у міждисциплінарній команді; навички міжкультурної комунікації; здатність працювати під тиском (соліситорські і баристерські випробовування); надійність та самосвідомість; лідерство та ініціативність. Результатом соціально-правової підготовки майбутніх юристів є соціально-правова компетентність, яка поєднує фахові знання із соціальними навичками, що дають змогу професійно реагувати та кваліфіковано розв'язувати соціально-правові проблеми інших людей [4, с. 85]. Відмітимо, що в Україні набуттю зазначених навичок сприяє система юридичних клінік, в основі яких закладено альтернативну і міждисциплінарну модель юридичного обслуговування першочергово малозабезпечених осіб. Під час такої практичної діяльності здобувачі мають змогу набувати еко-соціальних компетентностей, а також відшліфовувати комунікативні, правничі, організаторські та інші навички.

Також зауважимо, що окремі компетентності Стандарту вищої освіти галузі знань 08 «Право» [5] наразі спрямовані на набуття здобувачами таких вмінь, як «здатність працювати в команді», «здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів)», «здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства», «цінування та повага різноманітності та мультикультурності», що базуються на соціальних контактах та розумінні потреб оточуючих і суспільства.

Таким чином, в умовах глобалізації та інтеграції заклади вищої юридичної освіти в Україні повинні оперативно враховувати вимоги сьогодення і пропонувати освітні програми різних рівнів, наближені до загальноприйнятих європейських або світових стандартів юридичної освіти та орієнтовані на набуття здобувачами поряд з професійними соціальних та емоційних компетентностей, оскільки в процесі юридичної діяльності вони посилюють професіоналізм та сприяють успіху.

Література:

1. Слободянюк О.Л. Проблема співвідношення соціального та емоційного інтелекту у психології. *Науковий вісник ХДУ*. 2019. № 1. С. 181–186. https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-1-30

2. Яворська Г.Х. Базові компетентності майбутніх правознавців. URL: http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v25/59.pdf

3. Маленький Ф. Навіщо юристу потрібен емоційний інтелект і як останній може зарадити в судовому процесі? *Юридична практика*. 2020. URL: https://zib.com.ua/ua/141206.html

4. Сутяга О., Довгань А. Особливості соціально-правової підготовки майбутніх юристів: американська та британська моделі. *Comparative Professional Pedagogy*, 2022. № 12. С. 82–90. https://doi.org/10.31891/2308-4081/2022-12(2)-9

5. Про затвердження Стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ МОН України від 20.07.2022 № 644. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Северинюк Т. О.
старший викладач кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Актуальність теми дослідження обумовлена економічними, політичними та соціальними процесами, що мають місце в Україні. Трансформаційні зміни відбуваються у всіх сферам суспільного життя, зокрема інституті освіти. Модернізація вищої школи має на меті підвищення якості освіти на основі компетентносного підходу, який орієнтує оцінку якості освіти на рівень освоєння загальних (базових, ключових) та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей. Особливу увагу дослідники приділяють формуванню загальних компетентностей, які є основою професіоналізму будь-якого спеціаліста в будь-якій сфері діяльності. В структурі ключових компетентностей особливе місце займає соціальна компетентність, яку, на думку дослідників, можна розглядати як інтегральну характеристикою особистості, що відбиває її досягнення в розвитку відносин з іншими людьми, забезпечує повноцінне оволодіння соціальною реальністю і дає можливість ефективно вибудовувати свою поведінку в залежності від ситуації і відповідно за прийнятими в соціумі на даний момент нормами і цінностями. Так В. Шахрай зазначає, – компетентна особистість повинна володіти ключовими соціальними компетенціями. Це надпрофесійні характеристики особистості, що дають змогу вирішувати неалгоритмічні завдання, переносити знання, вміння з однієї галузі в іншу, співіснувати в різнорівневому багатонаціональному соціумі [4, с. 354].

Соціальна компетентність є предметом дослідження спеціалістів різних галузей знання – педагогів, соціологів, психологів, філософів та інших, які під різним кутом зору з’ясовують її сутність. Але, не зважаючи на розбіжність в деяких питаннях, в цілому науковцями

зроблений значний вклад в розробку категорії «соціальна компетентність». Серед напрацьованого слід зазначити: визначено змістовність категорії, надано аналіз соціальної компетентності як системного феномену, означені її основні рівні, структурні елементи та функції.

Однак ж слід відмітити, що аналіз публікацій з проблеми соціальної компетентності свідчить про недостатність розробки питання щодо моделювання процесу формування соціальної компетентності у здобувачів вищої освіти соціономічної сфери, зокрема майбутніх фахівців соціальної роботи, коли соціальна компетенція виступає базовою основою їх професіоналізму.

Так в галузевому стандарті з підготовки магістрів соціальної роботи зазначені наступні компетенції, які можна розглядати як соціальні: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог (інтегральна компетентність); здатність виявляти ініціативу та підприємливість, здатність до адаптації та дії в новій ситуації, здатність генерувати нові ідеї (креативність), навички міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді (загальні компетентності); здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення, здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації, здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (експертами з інших галузей/видів економічної діяльності), налагоджувати взаємодію державних, громадських і комерційних організацій на підґрунті соціального партнерства, здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень, здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців, здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через упровадження соціальних інновацій, здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями соціальної роботи (спеціальні, фахові, предметні) [2].

Для формування означених компетенцій можливим є застосування в практиці підготовки фахівців соціальної роботи проектної технології навчання чи як поширено в науковій літературі «проект-метод». Метод проектів як педагогічна проектна технологія передбачає виконання дій в певній послідовності. Під технологією проектного навчання розуміється система дій педагога і здобувачів з розробки проекту, що проходить певні стадії роботи: розробка проектного завдання; розробка проекту; оформлення результатів; загальна презентація; рефлексія. На думку М.І. Чорної алгоритм роботи над проектом визначається як

п’ять «П»: Проблема – Планування – Пошук інформації – Продукт – Презентація [3, с. 12].

Розглядаючи соціальне проектування як педагогічне явище, дослідниця Зімивець Н.В. робить акцент на виховному аспекті. На її думку соціальне проектування створює умови для реалізації соціалізуючої, акмеологічної, культурологічної та екзистенціальної стратегії виховання. Цільова функцією соціального проектування є формування громадської позиції його учасників, їх соціальної активності [1]. Практика впровадження проектної технології, свідчить що реалізація цілей проектного навчання створює педагогічні умови для формування у здобувачів вищої освіти соціальної компетенції завдяки раціональному поєднанню теоретичних знань і можливостей їх практичного застосування для розв’язування конкретних проблем дійсності в спільній діяльності. Враховуючи специфіку роботи фахівців соціономічної сфери, зокрема соціальної роботи, з опорою на функції соціальної роботи, можливо припустити, що соціальна компетентність фахівця соціальної роботи це сукупність його особистісних якостей (ціннісно-смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його професійної діяльності при організації індивідуальної та групової роботи з різними категоріями клієнтів.

Література:

1. Зимівець Н.В. Формування проектної компетентності особистості в освітньому середовищі шляхом реалізації соціальних ініціатив. *Провідна роль освітнього досвіду в становленні особистості* : матеріали Всеукраїнської наук.-прак. конф. (м. Дніпро, 5–25 квітня 2015). Дніпропетровський нац. ун-т ім. Олеся Гончара. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/conference/2015/osvitniy_dosvid_v_Ukraini/Zimovets.pdf.

2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019. № 556. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20 standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf

3. Чорна М. І. Метод проектів на уроках історії : навч. посіб. Тернопіль–Харків : Видавництво «Ранок», 2011. 160 с.

4. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства :* збірник наукових праць. К. : ІС НАН України, 2008. Вип. 11. С. 352–362.

ГРОМАДЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Севрук І. І.
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Національно-патріотичне виховання за умов ведення широкомасштабних бойових дій на теренах України, постає як стратегічно значуще завдання, і водночас, як значна теоретична та практична проблема. «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (2022) наполягає на необхідності «формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [1]. Ця Концепція є адекватним відгуком на виклики часу, вона вносить суттєві корективи у попередні традиції національно-патріотичного виховання, яке культивувало національно- та культурно-історичну спадщину, фактично ототожнюючи патріотизм та націоналізм. Національно-патріотичне виховання у даному документі визначається як система, основними складовими якої є громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання, його завданням, що «великою мірою формує майбутній розвиток Української держави», стає «визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи», що поєднує національні та європейські демократичні цінності, забезпечуючи перспективи сталого розвитку України та її інтегрування у європейський та євроатлантичний простір.

Суттєвим, на думку автора, є наголос даної Концепції саме на «громадянсько-партіотичному» вихованні. Пояснемо цю думку. Українська інтелектуальна традиція через особливості історико-культурного формування української нації, досліджуючи патріотизм завжди пов’язувала його з історією, культурою, мовою української нації. Патріотизм фактично дорівнювався націоналізму (М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Винниченко, В. Ліпинський, М. Міхновський, Д. Донцов та інші). Відповідно інтерпретації національно-патріотичного виховання доби Незалежності наголос робили в першу чергу на «національному».

Водночас сучасні західні теоретичні штудії, присвячені проблемам патріотизму, наголошують не необхідності чітко розмежовувати поняття «патріотизм» та «націоналізм». Аргументом слугує відмінність об'єкту/цінності. В той час як об'єктом та домінуючою цінністю патріотизму є «patria» (батьківщина), для націоналізму таким об'єктом/цінністю є нація. І якщо патріот буде всі зусилля спрямовувати на забезпечення блага батьківщини, усіх громадян своєї країни, то прибічник націоналізму всі зусилля зосередить на благо нації, представників нації. На сьогодні в контекст реалій глобалізованого світу та мультикультурного простору більшості європейських країн націоналізм виявляється як досить обмежена позиція. Більш того, як досить загрозлива позиція, оскільки завжди присутнє протиставлення «свої» – «чужі», що є живильним пігрунтям для мілітарних настроїв та практик. На думку німецького мислителя Ю. Габермаса, патріотизм сучасної – «постнаціональної» – доби має грунтуватися саме на громадянських цінностях – конституційності, законності, повазі до базових демократичних прав та свобод громадян, що гарантуються та забезпечуються законами країни. Ю. Габермас стверджує, що такий «конституційний патріотизм» може утворити надійну основу для держави, враховуючи її етнічну та культурну неоднорідність, що є типовим для більшості країн сучасної Західної Європи. Це також сприятиме подальшій європейській інтеграції [2].

Отже, саме громадянські цінності визнаються як основа патріотизму у постнаціональну добу. Громадянські цінності постають як консолідуючий фактор у неоднорідному за різними показниками (культурними, національними, релігійними тощо) суспільстві, який здатний об'єднати відмінні соціальні групи у єдину цілісність.

Загальновизнаним є розуміння громадянських цінностей як таких, що вважаються позитивними для розвитку суспільства. Громадянські цінності за своєю сутністю, – це такі цінності, що визнаються усіма соціальними групами й спільнотами та стають визначальними у різноманітних практиках людини та суспільства. У різних державах ці громадянські цінності можуть бути відмінними, вони залежать від державного устрою, форми правління тощо.

Що стосується сучасних демократій, то тут найвищими громадянськими цінностями/якостями вважають повагу до конституції, законів, прав та свобод громадян, що закріплені цими законами. Вищими цінностями сучасного демократичного суспільства є справедливість та рівність. Серед загальних громадянських цінностей/якостей на сьогодні називають також такі, як повага до інших (толерантність), відповідальність, солідарність, компетентність тощо.

Отже, змістовно громадянсько-патріотичне виховання має бути спрямованим на прищеплення громадянам України базових демократичних цінностей, і в першу чергу, поваги до Конституції, законів України, поваги до честі й гідності кожної особистості, знання й розуміння сутності прав та свобод людини. Така робота має вийти за межі декларативності, на чому до речі, наголошує Концепція національно-патріотичного виховання у системі освіти України (2022). Справа у тому, що на рівні нормативному все закріплене та задекларoване ще з 90-х років XX століття. Але сьогодення демонструє наявний розрив між тим, що проголошено у законі як норма, і тим, що наявне у практиках повсякденності як на персональному, так і інституціональному рівнях. Можна вважати себе патріотом або розробляти та здійснювати чисельні національно-патріотичні заходи та проєкти, демонструючи зовнішні ознаки патріотизму, і при цьому, приміром, не сплачувати податки чи ухилятися від військової служби, або обкрадати державу на мільярди. Справжній, не-декларативний патріотизм, – це реальне піклування про благо батьківщини, це здатність наполегливо працювати заради добробуту своєї країни, зберігати довкілля, виконувати обов'язок щодо захисту незалежності та територіальної цілісності своєї держави. Безумовно, повага до історико-культурної спадщини, знання традицій, мови, є невід'ємною складовою патріотизму. Але, по-перше, патріотизм у його сучасному форматі не обмежується лише цінуванням та збереженням національної спадщини, доповнюючи національне загальнолюдським, і, по-друге, якщо виходити з знання та виконання того, що наявне в Конституції та законах України, то збереження історико-культурної спадщини, статус державної мови тощо, – виявляються нормами, законодавче закріпленими. І в такому разі, знов-таки, – громадянські цінності – як знання та додержання конституційності та законності, – містять в собі (як загальне містить часткове) і вимоги щодо національного, його збереження та розвитку.

Щодо національно-патріотичного виховання у структурах Національної гвардії України (НГУ). Згідно нормативних документів, які регулюють здійснення національно-патріотичного виховання військовослужбовців у підрозділах та частинах НГУ [3; 4], його основою визнається військово-патріотичне виховання, що розуміється як комплекс «заходів з особовим складом на засадах національно-історичних та бойових традицій, спрямованих на розвиток високих громадянських, моральних, психологічних, військово-професійних і фізичних якостей…» [4]. Отже, Положення, що нормує роботу з особовим складом у НГУ, визначаючи в якості цільової орієнтації «розвиток високих громадянських якостей», як засадові називає

національно-історичні та бойові традиції, залишаючись у смисловому полі попередньої стратегії національно-патріотичного виховання з її наголосом на національному. Крім того, серед інструментів військово-патріотичного виховання домінують традиційні – інформування, бесіди, лекції тощо.

Слід заначити, що коли йдеться про історико-культурну спадщину, національні традиції, мову тощо, – виховні форми й методи, дійсно можуть виявити свою дієвість, залишаючись у «вербальному» форматі. Водночас формування громадянських якостей так саме, як і прищеплення громадянських цінностей, потребує не тільки знання/розуміння, а й ще, – і це обов'язково, – дії. Необхідною є включеність людини у чисельні практики, через які прищеплюються повага до Конституції та законів, до честі й гідності, до прав та свобод людини. Такі практики у формуванні громадянських чеснот є необхідними на всіх рівнях суспільства – державному, різноманітних структур та організацій (у нашому випадку, Національної гвардії України), – у конкретних професійних колективах/військових підрозділах. Лише за умов поєднання законодавче закріпленого – базових демократичних цінностей й національних цінностей, – та того, що реалізується у повсякденних практиках, через різноманітні конкретні ситуації, в яких здійснюються повага до людини, її честі й гідності, додержання норм Конституції та законів, – можливим стає формування громадянських чеснот особистості.

Для Національної гвардії України, підрозділи якої Закон України «Про Національну гвардію України» (2014) визначає як «військові формування з правоохоронними функціями» [5], розвиток громадянських чеснот особового складу в якості стрижневих, основоположних має бути усвідомленим та закріпленим відповідними розпорядженнями та наказами як стратегічно значуще завдання у системі національно-патріотичного виховання. Сучасність з її викликами та тенденціями розвитку потребує формування особистості військовика як громадянина та патріота своєї країни, мотивованого та здатного зі зброєю в руках захищати країну та її народ у мирний та воєнний час, як «нового українця», що діє на основі національних та європейських цінностей.

Література:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022. № 527. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62a/042/1e2/62a0421e24258666156501.pdf

2. Habermas J., Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe, Praxis International, 1992. 12: 1–19. Reprinted in

Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, William Rehg (trans.), Cambridge, MA : MIT Press, 1998. 676 p.

3. Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020–2025 рр., (2019). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text

4. Наказ командувача Національної гвардії України. 05 листопада 2021 року № 515 : Положення про організацію роботи з особовим складом у Національній гвардії України. 22 с.

5. Закон України «Про Національну гвардію України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ГНІВУ ДОРОСЛИМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Семко В. Г.
аспірантка
Український державний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Відчувати негативні емоції це є абсолютно нормальним для здорової особистості. Страх, сум, незадоволення, злість, гнів – це дуже потрібні для людини переживання, бо саме вони спонукають до діяльності, надають сил та енергії щоб змінити своє оточення на сприятливіше та не відчувати дискомфорту від таких почувань.

«Гнів – це природна реакція, але тенденціям до непотрібної агресії необхідно протистояти» [2, с. 3], вважає магістерка Зузана Масопустова, докторка філософії на кафедрі психології факультету соціальних досліджень Масарикового університету. Вона захоплюється й ставить в приклад дуже хоробру поведінку українського народу як в захисті України та сміливості в називанні ситуації, так і в боротьбі з власними емоціями та у виявах людяності в ситуаціях, у яких, до таких виявів людяності зазвичай не дуже звикли. «Лише справжні герої здатні виявляти людяність в критичних ситуаціях і такими вчинками українці стають прикладом не лише для себе і своїх дітей, але й для цілого світу» [2, с. 3], пише Зузана Масопустова.

Перед усім, слід зазначити про досить поширену особливість, таку як заборона на негативні емоції, що часто формується при родинному вихованні та протягом соціальної адаптації юної особистості. Така заборона полягає в неусвідомленому впливі дорослими, авторитетними постатями, шляхом вербальних наказів чи вчиненням психологічного,

фізичного чи навіть економічного насилля на некоректні прояви емоцій особистості, що формується. Наприклад, коли дитина кричить, лається, плаче, тощо, авторитетний дорослий, під загрозою покарання, забороняє такі вчинки, або навіть застосовуючи те чи інше покарання. Натомість дорослому варто звернути увагу на переживання підопічного, запитати про відчуття, причини такої поведінки, висловити гіпотетичні припущення щодо назви таких переживань, тобто назвати та охарактеризувати ту чи іншу емоцію, запевнити, що будь-які емоції відчувати нормально та всі вони потрібні, запропонувати проговорити назву емоції від першої особи для себе та оточення, а також разом подумати про більш екологічні альтернативні способи вираження певної негативної емоції, використати енергію для пошуку шляхів вирішення провокуючої ситуації або зміни відношення до неї. Та часто, навіть дорослі особистості не володіють таким рівнем емоційного інтелекту для здійснення та дотримання наведеної послідовності, тому неумисно й неусвідомлено передають заборону на вираження негативних емоцій, позбавляючи себе та інших психологічного благополуччя й комфорту. До речі, трапляються також заборони на позитивні емоції, щоправда трохи рідше й особливості формування такого феномену дещо відрізняються.

Гнів – одна з найяскравіших, найважливіших та найенергійніших емоції, що виникає при явному розходженні інтерпретації факту з нормами етики і моралі. Його можна розпізнати в напруженні міміки, м’язів тіла, підвищенні гучності та зниженні тембру голосу, підсиленні рухової активності. Першопричинами виникнення гніву є обмеження свободи, фізичної, вербальної, біль. Гнів, часто, сприймається як небажана, негативна реакція, і людина прагне уникнути її [2, с. 176]. Через заборону на прояв гніву, відбувається стримування та нагромадження його, виникає страждання, через можливості виразити свої почуття і усунути перешкоди, які не дають можливості досягнути своєї мети. Можуть спостерігатися неконтрольовані виплески гніву, через дрібницю, коли на стримування не вистачає місця чи енергетичного ресурсу людини, виникає ніби ефект переповненої ємності, що не має виходу та вибухає. Нагромадження гніву, в свою чергу, може призвести до аутоагресії або психосоматичних захворювань, які проявляються через хворобу тіла, але мають психічну першопричину. Вираження та проживання гніву дуже важливе для психічного здоров’я особистості. Засновник психоаналітичного напряму в психології Зігмунд Фрейд казав, що емоція має бути відреагована [3].

Так дійсно, під час війни кордони порушуються, територіальні, моральні, вербальні, економічні, етнічні, культурні. В розрізі нинішньої війни, це відбувалося й раніше, можливо й через колективні заборони

на прояви негативних емоцій під загрозою розправи, проте терпіння досягло апогею та наразі гнів просто необхідний для встановлення кордонів на захисті національної свободи.

В розрізі заданої теми, також слід звернути увагу на існування захисних механізмів психіки, бо не кожен перебуває на передовій має можливість направити свій гнів безпосередньо на кривдника. Так дійсно, психіка людини дуже мудро використовує ці властивості для самозбереження, хоч з боку, іншими або власне й самою людиною, з плином більшого чи меншого проміжку часу, така поведінка може описуватись як ірраціональна. Оскільки психологічний захист – це неусвідомлюваний процес усунення або послаблення психікою людини негативних, травмуючих або неприйнятних емоційних переживань. Одним із таких захисних механізмів є заміщення.

Заміщення – це процес перенесення агресивних імпульсів на менш загрозливого об'єкта, або на того, хто знаходиться поруч, адже сам кривдник знаходиться в фізичній недосяжності для скривдженого, що відчуває до нього гнів [3]. Враховуючи особливості зазначеного механізму, можна спостерігати підвищення агресивності деяких верств українського суспільства, в особливості тих прошарків, що не володіють достатньо високим рівнем емоційного інтелекту. Підтвердженням того є почастішалі випадки домашнього насильства, міжсусідських конфліктів та неполадок в трудових й інших колективах.

Більш усвідомлені особистості зауважують за собою та мають сміливість визнати, а то навіть звернутись за психологічною підтримкою із проблемами роздратування, підвищеної агресивності до рідних та близького оточення та за допомогою фахівця усвідомлює такі природні психічні процеси, використовує дихальні, тілесні, фізичні, творчі практики й перенаправляє енергію в потрібному гуманному напрямку. В протилежному випадку, в особистості, що тривало перебуває в такій ситуації, після проявів агресії може виникати почуття провини, тривожності, погіршення психоемоційного стану.

Враховуючи викладене, очевидно, що наразі серед основної кількості українців існують яскраві передумови до масового колективного гнівання внаслідок воєнного вторгнення. Більшою мірою ця емоція направлена в конструктивне русло, бо кожен робить свій безпосередній або опосередкований внесок в нашу національну цілісність, підтримку життєдіяльності країни, спільну перемогу над ворогом. Проте існує доволі високий рівень загрози руйнівної дії гніву для досить широких кіл населення, внаслідок досвіду заборони на вираження гніву або тривалого використання механізму заміщення, що може виражатися в підвищенні рівня аутоагресії, проявлятиметься в хворобах, бажанні суїциду, міжособистісних жорстоких конфліктах.

Особливо уразливою категорією в цій ситуації є діти, що в свою чергу, по-перше, перебирають такі моделі поведінки, по-друге, вже частково потерпають від неусвідомлених вчинків дорослих, як батьків так і вчителів у навчальних закладах, по-третє таким же чином можуть взаємодіяти з однолітками, що є абсолютно небезпечним, несприятливим, руйнуючим. Тому вважаю дану проблематику актуальною, потребуючою просвітництва, поширення, розробки програм для підвищення рівня емоційної стабільності серед населення.

Література:

1. Донченко О. А., Татенко В. О. (заг.ред.), Титаренко Т. М., Романець В. А., Абульханова К. О. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії. К. : Либідь. 2006. 359 с.
2. Масопустова З. Емоції, пов'язані з війною, та емоції під час війни як допомогти дітям : брошура / Університет Масарика. Брно, 2022. 22 с.
3. Фройд З., Маркузе Г. пер. Юдін О. Структура інстинктів і суспільство: Філософське дослідження вчення. К. : Ніка-Центр, 2010. 248 с.
4. Bar-On R. Emotional Intelligence in Men and Women. Emotional Quotient Inventory. Toronto, 1997. 293 p.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЙ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Сєваст'янова О. А.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Сучасна система освіти постійно змінюється, сьогодні дистанційна форма набуває попиту серед студентства, особливо у період всесвітньої пандемії та проведення спеціальної військової операції на Сході України. Для того, щоб більш ефективно організувати процес навчання он-лайн, важливим питанням є вивчення сучасних педагогічних технологій в організації дистанційної освіти. Метою дистанційної освіти є надання послуг у сфері освіти засобами використання в освітньому процесі сучасних цифрових технологій відповідно до державних стандартів освіти.

Поступово роль інформаційних технологій в закладах вищої освіти суттєво зростає завдяки впровадженню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методів навчання, серед яких слід виділити розвиток дистанційного навчання як однієї з форм безперервної освіти та отримання доступних, висококваліфікованих знань та умінь, необхідних для конкурентоспроможності та мобільності робітників на ринку праці [5; 1].

Застосування дистанційного навчання у всьому світі стає невід'ємною складовою сучасної Smart-освіти, яка в своєму навчальному процесі активно використовує різні платформи, серед яких слід відмітити Moodle та MoodleCloud, Microsoft Teams, ATutor, SharePointLMS, Live@EDU, LAMS, OnlineTestPad та інші [2; 7; 8; 9].

Завданням дистанційної освіти є забезпечення здобувачів освіти можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти [6]. Дистанційна освіта має ряд переваг: по-перше, можливість самостійно формувати графік навчання, визначаючи швидкість вивчення матеріалу, час і тривалість занять; по-друге, доступність до навчальних матеріалів незалежно від місцеперебування; по-третє, економія часу і фінансових ресурсів (при дистанційній освіті щоденне відвідування навчальних закладів та занять стає необов'язковим, а сама технологія дистанційного навчання не вимагає великих фінансових витрат). Одним із видів організації дистанційної освіти є синхронні й асинхронні технології навчання, що забезпечують ефективну комунікацію в освітньому процесі.

Взаємодія педагога зі здобувачами вищої освіти відбувається з використанням цифрових технологій. Однак не слід забувати про те, що дистанційне навчання – це двосторонній процес, де вирішальну роль має постійне, неперервне спілкування між педагогом і здобувачем освіти [2].

Асинхронні засоби комунікацій передавати й отримувати інформацію в зручний час для кожного, хто навчається, незалежно один від одного. В той час, як синхронні засоби комунікацій дозволяють обмінюватися інформацією в реальному часі. До синхронних засобів комунікації відносимо голосові й відео конференції, текстові конференції (чати). Серед асинхронних засобів комунікацій виділяємо відео-заняття, завдання у віртуальних класах, завдання з інтерактивними віртуальними дошками, електронне листування та ін. [1].

Присутність здобувача освіти в синхронній системі або його активна робота в асинхронній системі у вигляді участі в дискусіях чи розміщенні публікації по заданій темі, зараховується як відвідування занять. В період дистанційної освіти відбувається комунікація як педагога зі здобувачем освіти, так і серед самих здобувачів освіти. Дистанційна освіта сьогодні є розвиненою і ефективною формою

навчання, яка характеризується використанням комплексу особливих методів, засобів і форм комунікації. Однак існує ряд проблем, які потребують вирішення [5]:

1) необхідною умовою застосовування дистанційної освіти є опанування педагогом навичок роботи з різним програмним забезпеченням на комп'ютері та сучасними інтерактивними он-лайн сервісами;

2) педагог, який використовує дистанційну освіту повинен бути не тільки фахівцем у своїй предметній галузі, але й володіти методикою розробки матеріалів для дистанційної освіти;

3) розглядаючи дистанційну освіту, як найбільш ефективну форму навчання, слід передбачити, що педагоги повинні не тільки підвищувати власну цифрову компетентність, але і поєднувати її з педагогічною практикою;

4) при організації дистанційної освіти необхідно розробити методичні засоби навчання педагогів, змістом яких повинні бути актуальні аспекти методики і технології викладання відповідної навчальної дисципліни засобами онлайн освіти.

Аналізуючи стан дистанційного навчання в закладах освіти України [3; 6], слід відзначити різноманітність навчальних платформ та сервісів, найбільш популярними з яких є Zoom, ATutor, Moodle, Web-CT, Google hangouts, Google Classroom, Ding Talk DING TALK, ClassTime, Cisco Webex, Class Dojo, Skype, та інші.

Розглянемо більш детально програмне забезпечення дистанційного навчання в державному закладі вищої освіти м. Полтава. Так в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка протягом вже 9 років широко використовується модульне об'єктно-орієнтоване середовище Moodle.

Платформа Moodle розкриває для здобувачів вищої освіти можливість в зручний час зайти на сторінку системи електронного забезпечення навчання ЗВО та обрати курс, що викладається студентові в даний семестр, та скачати робочу програму, посібники, методичні вказівки, презентації, відеоролики, посилання в мережі Internet та інше, пройти тестування за результатами вивчення матеріалу, вислати на перевірку викладачеві практичні завдання та лабораторні роботи, а також побачити електронний журнал оцінювання своїх знань.

Також платформа Microsoft Teams широкого застосування знайшла в університеті. Серед основних функцій платформи Microsoft Teams є створення аудиторії (групи), завдань для здобувачів освіти та журналу успішності. Програма об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для обговорень, файлообмінник та корпоративні програми.

Також невід'ємною частиною інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються при дистанційному навчанні є застосування

програмного забезпечення Skype, додатків-месенджерів Viber, Telegram та ін. Таким чином, зручність використання платформ дистанційного навчання залежить від ступеня її адаптації до потреб викладачів та здобувачів освіти, а також вміння використовувати всі існуючі можливості і функції цієї системи.

Також існує певний ряд причин, чому дистанційна освіта сприймається здобувачами освіти без особливої довіри. Розглянемо їх детальніше: дистанційна освіта сприймається, як більш складна із-за низької мотивації до навчання та небажання працювати самостійно; здобувачі освіти не завжди здатні організувати роботу з сучасними цифровими засобами комунікації; у здобувачів освіти існує страх перед використанням нових цифрових технологій навчання; дистанційна освіта не дозволяє здобувачам освіти опанувати практичні навички із фахових дисциплін без спеціалізованого програмного забезпечення.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що розв'язання вищеназваних актуальних проблем сьогодення дозволять впровадити систему дистанційної освіти як сучасну форму підготовки конкурентоспроможних фахівців для ринку праці, забезпечить необхідну гнучкість і мобільність в організації освітнього процесу ЗВО.

Література:

1. Воденнікова О. С. Використання сучасних інформаційних технологій при викладанні в вищих навчальних закладах. *Вплив цифрової освіти на розвиток людського капіталу* : матеріали міжнар. наук.-практ. internet-конф. (Запоріжжя, 20–21 лист. 2019 р.). Запоріжжя: ІІ ЗНУ, 2019. С. 186–189.

2. Гладир А. І., Зачепа Н. В., Мотруніч О. О. Системи дистанційного навчання – огляд програмних платформ. Електромеханічні та енергетичні системи, методи моделювання та оптимізації : матеріали між нар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 28–29 березня 2012 р.). Кременчук, 2012. С. 43–44.

3. Заболоцький А.Ю. Сучасний стан дистанційного навчання у ВНЗ України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2016. № 2 (12). С. 19–23.

4. Ковальчук В.І., Воротнікова І.П. Моделі використання елементів дистанційного навчання в школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 4. С. 58–76.

5. Морозова Л, Морозова О. Дистанційне навчання на сучасному етапі, новітні технології викладання мовних та природничих дисциплін у вишах. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* 2014. Вип. 10. С. 52–59.

6. Навчання на карантині: перевірка дистанцією. URL: https://lpnu.ua/news/2020/navchannya-na-karantyni-perevirka-dystanciyeyu
7. Системы дистанционного обучения, LMS [ТОП 10]. URL: https://hurma.work/ru/blog/top-10-sistem-dlya-distanczionnogo-obucheniya-sotrudnikov/
8. Современные платформы для дистанционного обучения: широкий выбор, безграничные возможности. URL: http://hrdocs.ru/poleznaya-informacziya/sovremennyieplatformyi-dlya-distanczionnogo-obucheniya-shirokij-vyibor,-bezgranichnyie-vozmozhnosti
9. 7 онлайн-платформ для дистанційного навчання. URL: http://tvoemisto.tv/news/7_onlaynplatform_dlya_dystantsiynogo_navchanny a_67484.html

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД ЗАСОБІВ ДОНЕСЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Скляров В. О.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної і будівельної механіки
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Ця публікація спрямована на розгляд деяких типів технологічних режимів, моделей навчання та методів навчання. Вона призначена для попереднього ознайомлення викладачів із методами дистанційного навчання без відриву від роботи у всьому світі.

Основне інформаційне джерело – це широкий огляд літератури з дистанційного навчання, технологій та професійного навчання. Окрім цього особиста участь автора у дистанційному навчанні як викладача.

Дистанційна освіта, або дистанційне навчання, вже давно є основною формою професійного розвитку для викладачів до початку роботи та працюючих викладачів в Україні.

По-перше, форми дистанційної освіти досить різноманітні, від навчання з використанням друкованих матеріалів, до ще нерозповсюджених, але потенційно перспективних, таких як ігри та мобільне навчання. Ці вже існуючі та ретельно вивчені чи інші, що тільки проходять, апробацію обіцяють стати частиною будь-якої системи дистанційної освіти.

Суть дистанційної освіти, яку часто не беруть до уваги, не є політикою. Головне тут – це якість викладання та навчання. Таким чином, основна увага має приділяється методам навчання, які безпосередньо впливають на якість навчання.

По-друге, швидке поширення технологій може збивати з пантелику навіть тих, хто займається технологіями. Віртуальні світи, цифрові ігри, цифрові навчальні ігри, імерсійні середовища – що це таке? Чим вони відрізняються одна від одної? Як вони підтримують чи можуть підтримувати навчання викладачів?

Переваги, які роблять багато з цих технологій потенційно потужними та потенційно корисними інструментами для навчання викладачів, навіть якщо вони ніколи не використовувалися таким чином у минулому.

По-третє, сфери освіти та технологій, як і багато професій, наповнені термінами, які погано визначені, але настільки широко використовуються, що стають жаргоном і є джерелом відмінностей, а не консенсусу. З цієї причини слід приділяти особливу увагу чіткому визначенню якомога більшої кількості термінів, особливо у численних текстових полях та глосарії. Очевидно, що, пропонуючи спільну або загальну технічну мову для термінів, що надмірно використовуються («інтерактивний», «орієнтований на учня» і т. д.), можна почати виробляти певний консенсус щодо термінології та таксономії, що, у свою чергу, може привести до більш стандартизованої та одноманітно зрозумілої моделі поведінки.

Кожна програма дистанційної освіти так чи інакше спрямована на вдосконалення знань та навичок викладачів.

Але що саме ми маємо на увазі під «знаннями» та «навичками»?

Знання – це широке та розпливчасте поняття. Часто, коли ми говоримо про знання викладачів, ми маємо на увазі кілька областей – їх змістовні знання, тобто глибокі знання предмета, який вони викладають [1], та їх знання про стилі навчання, оцінки чи навчання. Цю категорію часто називають «пропозиційним знанням». Навички також належать до сфери знань. Навички включають процеси, процедури та стратегії, які допомагають викладачам виконувати певні завдання. Наприклад, знання того, як викладати складний контент таким чином, щоб він був зрозумілим учням, є навичкою. Вирішення проблеми – це навик. Організація учнів у різноманітні спільні команди – це навичка. Вміння організувати змістовну дискусію між учнями – це навичка. Навички можна вважати «процедурними знаннями». Для будь-якого ефективного викладачі важливо мати як пропозиційні, так і процедурні знання. Але навчання навичкам ефективного викладання вимагає постійного керівництва та моделювання, численних

можливостей для практики, а також структурованого зворотного зв'язку та роздумів у рамках безперервного циклу вдосконалення.

Дистанційна освіта, зрештою, спрямована на підвищення якості викладання. Але для цього лише дистанційного навчання замало. Освітня система, в якій нові викладачі починають свою кар'єру і в яку повертаються працюючі, після підвищення кваліфікації, повинна підтримувати високу якість викладання та навчання. Дослідження систем освіти з високими досягненнями відзначають наступні п'ять умов, необхідних для системи переходу від підтримки низькоякісного до високоякісного навчання:

▪ тверде переконання у системі вищого рівня, яку можуть вивчити всі студенти;

▪ чіткі та амбітні цілі навчання, пов'язані з навчанням;

▪ потенціал для гарної навчальної практики на кожному рівні системи;

▪ стимули, підзвітність та управління знаннями щодо змін;

▪ зобов'язання системи освіти перетворитися на організацію, що навчається, в якій кожному – від адміністраторів найвищого рівня до студентів – надаються можливості для безперервного навчання [2].

Жодна система дистанційного навчання неспроможна перевершити якість людей усередині системи. Можливо, ці роздуми стануть достатньою передумовою до керівництва з покращення якості для викладачів та студентів у рамках будь-якої системи дистанційного навчання.

Література:

1. Shulman L.S. Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher 15(2). 1986. 4–14.

2. Fullan M. System on the move: The Ontario education strategy. Presentation to Education Development Center, Inc., Newton, MA. October, 2010.

СОЦІАЛЬНИЙ І ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КЛЮЧОВІ НАВИЧКИ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сколота Е. В.
викладач
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

В сучасному світі інформаційних технологій, люди стикаються з низкою викликів і завдань, для успішного вирішення яких необхідно не тільки мати високі технічні знання, але і розвинуті соціальні та емоційні навички. Соціальний і емоційний інтелект стають все більш важливими як ключові навички для успішної кар'єри, а також для забезпечення гармонійних відносин у суспільстві та особистому житті. Актуальність заданої проблематики полягає у тому, що в епоху інформаційних технологій все більше залежить від здатності людини працювати з іншими людьми та ефективно спілкуватися з ними.

Метою цієї розвідки є детальний аналіз соціального та емоційного інтелекту, їхньої ролі у сучасному світі та методів, які можуть допомогти розвивати ці навички.

Насамперед слід відзначити, що соціальний інтелект включає у себе розуміння емоцій та поведінки інших людей, уміння встановлювати та підтримувати стосунки, вирішувати конфлікти та співпрацювати з іншими. Ці навички стають все більш важливими, оскільки люди витрачають більше часу на спілкування з іншими через соціальні мережі та електронну пошту [1, с. 349].

Емоційний інтелект, у свою чергу, означає розуміння та керування власними емоціями, а також вміння розуміти емоції інших людей. Ці навички можуть допомогти людям краще розуміти себе та інших, уникати конфліктів та сприяти успіху у професійній та особистій сферах.

Емоційний інтелект є особливо актуальною навичкою в епоху інформаційних технологій ще й тому, що складається з таких основних компонентів:

– сприйняття: здатність людини розпізнавати власні емоції;

– розуміння: вміння визначати причини появи тієї чи іншої емоції у себе та інших;

– управління: вміння приборкувати емоції, пробуджувати і спрямовувати свої та чужі почуття на досягнення цілей;

– використання: пробудження креативності, щоб стимулювати мислення і налаштуватися на роботу [2].

В епоху інформаційних технологій, де все більше людей працюють в онлайн-режимі, соціальний та емоційний інтелект можуть стати

рішучими перевагами. Комунікація віддаленими способами може бути складною, тому люди, які володіють цими навичками, зможуть легше побудувати віртуальні стосунки та ефективно співпрацювати з колегами та партнерами на відстані.

В інформаційному суспільстві соціальний та емоційний інтелект є дуже важливими навичками для досягнення успіху. Сьогодні люди стикаються з багатьма викликами, пов'язаними зі зростаючою складністю міжособистісних взаємин та швидкими змінами умов праці. В цій парадигмі емоційна стійкість та здатність до емоційного інтелектуального аналізу є важливими факторами успішної соціальної адаптації та професійного зростання.

Крім того, інформаційне суспільство ставить перед людьми нові виклики, пов'язані з використанням інтернету та соціальних мереж. З одного боку, ці технології створюють нові можливості для зв'язку та спілкування, а з іншого – можуть стати причиною соціальної ізоляції та емоційного виснаження. Здатність розуміти свої власні емоції та емоції інших, а також ефективно комунікувати – це ключові навички, які допомагають людям успішно справлятися зі складними ситуаціями та зберігати своє психічне здоров'я [5].

Слід відзначити, що одним із важливих аспектів застосування соціального та емоційного інтелекту в сучасному світі є їх значення в освітньому процесі. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій, викладачі та учні потрапляють в складніші ситуації, які вимагають від них не тільки знань і вмінь, але й соціальної та емоційної компетенції.

Соціальний і емоційний інтелект може допомогти учням та викладачам здійснювати успішну комунікацію, яка є необхідною у багатьох аспектах навчання та роботи. Учні, які вміють керувати своїми емоціями та відповідати на емоції інших, можуть бути більш успішними в колективних проектах та командних завданнях, а також відчувати більшу задоволеність від освітнього процесу [4]. Викладачі, які мають розвинені соціальні та емоційні навички, можуть краще розуміти потреби своїх учнів та ефективніше взаємодіяти з ними.

Окрім того, існує безліч методів, які можуть допомогти розвивати соціальний та емоційний інтелект в нинішніх умовах інформаційного перенавантаження.

Найбільш практично дієвими є такі методи:

1. Тренування свідомості. Самоспостереження є ключовим елементом тренування свідомості, що дозволяє розуміти свої власні емоції та поведінку. Це може включати медитацію, йогу або просте відведення часу для рефлексії та розуміння власних емоцій.

2. Розвиток емпатії. Емпатія – це здатність співчувати з іншими людьми та розуміти їхні почуття. Це може бути вдосконалено за допомогою практики слухання та розуміння інших людей, а також розвитку здатності відчувати інші емоції.

3. Взаємодія з іншими. Взаємодія з людьми, які мають різні думки та переконання, може допомогти розвивати соціальний та емоційний інтелект. Це включає участь у групових проектах, співпрацю з колегами, взаємодію з партнерами, клієнтами та споживачами [3, с. 22].

4. Практика самоспостереження. Дуже важливо зрозуміти свої власні емоції та реакції на певні ситуації. Для цього можна здійснювати самоспостереження, записувати свої емоції та думки в щоденнику, щоб краще зрозуміти себе.

5. Навчання у групах. Навчання у групах може бути корисним для розвитку соціальних та емоційних навичок, так як воно дозволяє взаємодіяти з іншими людьми, обговорювати теми та ділитися думками [5].

Цілком впевнено можна засвідчити, що розвиток соціального та емоційного інтелекту є дуже важливим в наш час, оскільки навички, пов'язані з цими типами інтелекту, допомагають людям успішно інтегруватись у суспільство та взаємодіяти з оточуючими людьми.

Отже, загальний висновок полягає в тому, що у сучасному світі, де інформаційні технології домінують, соціальний та емоційний інтелект стають все більш важливими навичками, які допомагають людині ефективно комунікувати з оточуючими, зберігати здорові взаємини та підтримувати позитивний настрій та ментальне здоров'я. Ці навички можуть допомогти людям протистояти різним викликам, які можуть виникати в епоху інформаційних технологій, включаючи соціальну відчуженість та психологічні проблеми. Тому, розвиток соціального та емоційного інтелекту стає все більш важливим завданням, яке допоможе людям успішно функціонувати в цьому новому світі.

Окремо слід відзначити, що розвиток цих навичок особливо актуальний в сфері освіти, адже розвинений соціальний та емоційний інтелект допомагають підготувати здобувачів освіти та викладачів до різних викликів, з якими вони стикаються в сучасному житті, а також дозволяють їм стати більш успішними в професійному та особистому житті.

Література:

1. Максьом К. В. Емоційний інтелект: основні концептуальні підходи та структурна модель соціально-психологічного феномену. *Актуальні проблеми психології*. 2018. № 12. С. 348–355.

2. Морі Є. Soft skills та критичне мислення: які навички знадобляться дітям у XXI столітті. 2020. URL: https://suspilne.media/62334-soft-skills-ta-

kriticne-mislenna-aki-navicki-znadoblatsa-ditam-u-xxi-stolitti/ (дата звернення: 07.04.2023)

3. Павлюк О. М., Касьянова О. В. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти / автор-укладач Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. 70 с.

4. Emotional intelligence– the essential skillset for the age of AI. URL: https://www.capgemini.com/gb-en/wp-content/uploads/sites/3/2019/10/Digital-Report-%E2%80%93-Emotional-Intelligence.pdf (дата звернення: 07.04.2023)

5. Hills. R. Why emotional intelligence is essential in the age of artificial intelligence. 2019. URL: https://www.trainingzone.co.uk/develop/talent/why-emotional-intelligence-is-essential-in-the-age-of-artificial-intelligence (дата звернення: 07.04.2023)

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БІЗНЕСІ

Смолінська Н. В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організацій
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Новими правилами найму кандидата на вакантну посаду сьогодні є не лише інтелект, досвід, винахідливість, а й те, наскільки особа є емоційно інтелектуальна. Найчастіше саме останній критерій переважає при наданні переваги людині серед численної кількості претендентів на посадух [1].

Вагомий науковий внесок в дослідження емоційного інтелекту внесли американські вчені Д. Карузо, П. Селовей та Дж. Майєр. Вони запропонували розділити емоційний інтелект на такі чотири складові:

1) вміння визначити та знайти відмінності між власними та чужими емоціями;

2) вміння задіяти весь потенціал емоцій для вирішення конкретних завдань;

3) здатність усвідомлювати кожну емоцію та розуміти як вона виникає;

4) вміння контролювати та керувати власними емоціями.

Менеджмент сьогодення фокусується на персональних якостях працівника, таких як ініціатива, емпатія, адаптивність та переконливість.

Дослідження показали що IQ для ефективності роботи посідає лише друге місце, поступаючись емоційному інтелекту. Також спростовано хибне уявлення про те, що контроль над емоціями жінками не мають переваги над чоловіками, і навпаки. У кожної людини є власний (особистий) набір сильних та слабких сторін у цій сфері, хтось може бути дуже емфатичним, але не вміти натомість впоратись із стресом. Аналіз емоційного інтелекту чоловіків та жінок показав,що жінки загалом краще усвідомлюють власні емоції, демонструють більше емпатії та вправніші у співпраці. Натомість чоловіки зазвичай більш самовпевнені, легше пристосовуються до нових умов і краще переносять стрес.

Все більше керівників організацій усвідомлюють та виділяють що розвиток навичок емоційного інтелекту – життєво важлива частина менеджменту будь якої організації. Лінда Кіган, віцепрезидентка з підготовки управлінців Citibank зазначає, що емоційний інтелект – це основна передумова всього, що стосується навчання менеджерів [7]. Менеджмент таких підприємств як: Allied-Signal, Siemens AG, Ford Motor Company, усвідомив, що навіть найдорожчі тренінги можуть спричинити зворотній ефект, якщо не враховувати емоційний інтелект особистостей та організацій.

Емоційний інтелект без сумніву важливий чинник в досягненні стратегічних цілей організації, а в умовах сьогодення цей чинник як ніколи номер один в управлінні. Світова пандемія пов’язана з covid та збройна агресія росії проти України порушила і так похитнувший соціальний інтелект. Персоналу в організаціях як ніколи бракує зв’язку, спільності, відкритого спілкування. У новому організаційному кліматі, де все зводиться до спрощення та мінімізації, людська взаємодія має ще вагоміше значення як ніколи. Глобалізація ринку праці робить емоційний інтелект особливо важливим у розвинених країнах. Зміни в структурі орга-янізації, оптимізаційні заходи чи будь які інші новації нерідко породжують нові проблеми, що нагально потребують ще розвиненішого емоційного інтелекту. Зі змінами в бізнесі змінюються й особливості, необхідні для досягнення успіху. Нові виклики потребують нових талантів.

З точки зору менеджменту, керівник є важливою ланкою в будь-якій організації, і успіх компанії залежить від його вмінь та здібностей. Хорошим керівником є не та людина яка є лише лідером, стратегом, аналітиком, вправний в комунікаціях, гнучкий і т.д., а та яка зуміє знайти підхід до кожного підлеглого, з мотивувати та сприятиме у професійному зростанні. Іншими словами керівник зобов’язаний мати високий рівень емоційного інтелекту.

Близько 2/3 основних компетенцій, необхідних сьогодні сучасному ефективному менеджеру, відносяться до категорії емоційних компетенцій. Деніель Гоулман в своїй книзі представив дані досліджень, згідно

з якими IQ впливає на успішність людини з імовірністю від 4 до 25%, а 75 до 96% успіху – належить емоційному інтелекту [2].

Високий EQ допомагає бути більш чуйним до своїх підлеглих, помічати їх тривоги і проблеми, вміти налагодити відносини між співробітниками і проявити емпатію до кожного, тобто побудувати здоровий і ефективно працюючий колектив. Для підвищення рівня емоційного інтелекту в колективі, керівник повинен пам'ятати, що необхідно починати з кращого розуміння самого себе, а саме [3; 5]:

- навчитися ставити себе на місце іншої людини;
- розвинути вміння коректно розпізнавати емоції оточуючих і свої власні;
- максимально розширювати кругозір, щоб навчитися краще розуміти і усвідомлювати різницю між людьми;
- навчитися «думати на два кроки вперед», планувати і впроваджувати тайм-менеджмент.

Розуміти свої емоції, керувати ними та передавати іншим конструктивний емоційний посил – це запорука успішної управлінської діяльності у різних сферах її застосування. Звичайно, при цьому не слід забувати і про використання когнітивного інтелекту, який дозволить менеджерові розвивати усі необхідні для нього компетенції для підвищення рівня своєї компетентності. Емоційний інтелект на вищих рівнях розвитку найчастіше використовується вже не для управління власними емоціями, а для управління емоціями інших осіб.

Література:

1. Гацько А.Ф., Смігунова О.В. (2016) Емоційний інтелект як стратегічний важіль лідерства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. Вип. 177. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2016_177_10

2. Гоулман Д. (2022) Емоційний інтелект у бізнесі / пер. з англ. Ю. Шекат. Харків : Віват. 528 с.

3. Козлова В. (2018) Технологія EQ – BOOST. Як використовувати емоційний інтелект у бізнесі і житті. Львів : Видавництво Старого Лева. 176 с.

4. Корман М. М. Емоційний інтелект персоналу як основа ефективного розвитку організації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 88–94.

5. Передало Х.С. (2020). Роль емоційного інтелекту у системі основних компетенцій менеджера. *Науковий журналі і підприємництво*

в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку». Вип. 2, № 2. С. 63–69. URL: https://doi.org/10.23939/smeu2020.02.063

6. Ровенська В.В., Кліндух Г.М., Ракитянська Н.А. (2018). Емоційна компетенція керівників як один з інструментів управління трудовим потенціалом підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. № 1 (51). URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/130478/18Rovenska.pdf? sequence=1

7. Zeidner M., Matthews G., Roberts R. D. What we know about emotional intelligence: how it affects learning, work, relationships, and our mental health. London: A Bradford book, 2009. 464 p.

PROVIDING HIGH STANDARD OF EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

Smolianinova S. V., Mkhitarian L. S.
Senior Lecturers at the Department of Foreign Languages
National Academy of Fine Arts and Architecture
Kyiv, Ukraine

For more than a year citizens of Ukraine suffer from full-scale intrusion of Russian Federation. On the background of massacre and slaughtering of all civilians regardless their age and gender, due to the courageous actions of Ukrainian military troops and reliable support of Europe and the USA, our country still keeps functioning as a state, preserves its identity and serves as an unprecedented example for the rest of civilized world. Such extremely difficult situation led to dramatic changes in all spheres of life, including education, which now faces the problems that it hadn't had ever before. What is more, there is no ready solution for Ukraine, as the rest of the world have not had similar experience and neither scientific research nor practical ways of overcoming the situation. Keeping education at high level is essential as decreasing level of education will lead to pitiful consequences in the future, such as lack of specialists and deteriorating economy of the whole country. At the beginning of war teachers did receive general resolutions from the Ministry of Education but it is impossible to foresee numerous aspects in the situation of emergency. So, responsibility of every single teacher has risen and on-spot momentary decisions have become the most important. Our research is dedicated to highlighting the psychological aspects of ensuring an effective and high-quality educational process for university students in Ukraine during the state of emergency. Learning

process in the current situation is associated with a high degree of stress, which can affect both the emotional and physical state, as well as the learning results [5].

For this purpose, we have studied and analysed the world experience of both teaching and studying in the situations of emergency and coping with traumatic circumstances. The first scientist who made classification and developed theory of stress was Hance Salie. He distinguished three stages of stress. The first stage is the stage of alert. The second stage is stage of resistance. The third stage is stage of exhaustion [3]. According to the research, made personally by us in period from March to May 2022 in particular on the students of NAFFAA (National Academy of Fine Arts and Architecture in Kyiv), all stages of stress were revealed. So, influence of those traumatic events was so high that literary every Ukrainian suffered. That is why it was crucial to develop a new strategy of teaching under current conditions. H.Salie states that the first stage of alert leads to activation of adaptable, physiological resources of the body, which is trying to get adjusted to the new conditions. From the point of view of phycology, we can observe increase of agitation and emotionality [2]. Having applied this information to studying, we can trace even positive impact of stress at this stage, as most important factors, necessary for studying, namely memory and perception of the new information, have become activated [6]. This enables us to achieve the main goal of studying and general positive result. Also, students still feel motivation, which makes the third important component of successful learning. However, there is a certain difficulty in completing practical tasks, because physiologically our brain is able to fulfil "mechanical" work, which does not require any search of new ways of thinking. It is also not recommended to give any creative tasks or introduce anything connected with creativity to a person in the condition of the first stage of stress, or in the "light" stress, for the reason mentioned above.

Now we will talk about the students who are in the stage of resistance. The definition shows than during this stage all energy of human body is activated to fight directly with outer pressure. This leads to high loss of physiological resources. If a person is trying to study something while resisting stress, we should indicate that both short and long-term memory still work. Students are also able to perceive information, but it is getting increasingly harder to "digest" it. As a result, only pieces of information can be taken, usually it is not consequent, it could be "disconnected" pieces, as due to biochemical changes, which take place in the body, it is impossible to keep a high level of concentration, necessary for proper work. Analytical skills lessen. It is hard for brain at this stage of stress to activate information, learnt before and it is even harder to connect it with the new topics. Ways of preserving information and its renewal are different for a person in state of stress. As for motivation – due

to the abovementioned factors, inner motivation to achieve high results in long-term goals is nearly absent, because students are concentrated on solving their current problems. It is possible, however, to increase motivation and make students interested by creating topical discussion or giving clear and simple explanations [4]. Naturally, body adaptability resource is coming to an end and the third stage of stress – stage of exhaustion, starts. The last one is extremely hard and even dangerous as a body is not able to produce anti-stress hormones and resist any longer. Adaptable system breaks down. Durable impact of negative emotions leads to physical problems of human body. All chronic diseases emerge, heart attacks happen etc. So, one urgently needs help of a physician, or, at least, a psychologist and psychotherapist. It is obvious that psychological and physical body systems have become distorted and can not work properly. In this case it is inappropriate to talk about normal perception of information, memorizing is being slowed down, analytical skills and the ability to connect previous material with the new one is absent. Motivation is also coming to zero. Brain functions as the one at mentally disabled person [1].

Taking into consideration all mentioned above, we developed practical recommendations, with help of which is it possible to alleviate negative effects and to improve general level of education in emergency.

Personal attention to each separate student-individual is priority number one. As a great number of people had to leave Ukraine for Europe or get relocated inside the country, high education during the war is mainly on-line. It means that teachers can not see their students face to face, but it must not be an obstacle for establishing contact with them. On the contrary, it is much harder to tell about traumatic events face to face than write about what had happened in a telephone messenger. The task of every teacher is to understand physical and psychological state of their students before the lessons.

Physical state involves personal safety, which is crucial in current situation. According to Human rights protection, while your life is in danger you are not obliged to attend any classes. Teachers also must not expect that their students will “report” by themselves about traumatic events which they had experienced. A teacher must be a psychologist. Psychology is integral part of pedagogy. In such situation it is vital to find individual approach to every student and make attempt to make them want to talk, as getting off your chest is one of rehabilitation methods in psychology. Teachers must be careful asking personal questions, as they can provoke traumatic memories and emotions. It is recommended to get to know current background of every individual because, unfortunately, some students use the situation of emergency and the fact that “everything is possible” and can easily get away. So, individual psychologically grounded conversation is the first step for further successful work.

A process of studying can be called rehabilitation method itself, because psychologists have proved that any learning and gaining new knowledge, the feeling of activity, active thinking, interacting with other people and structuring your everyday schedule – all abovementioned things return a feeling of stability and alleviate stress. So, even if teachers manage to find a possibility to provide scheduled lessons, they will act as psychotherapists. Personal experience has shown that when at the beginning of war studying was resumed after three-week break, those, who were able to attend the lessons, were really happy and grateful to the opportunity to study. Having socialized at the lesson and given psychological help, students experienced positive emotions and relief.

Developing a system of encouragement is another step. It suggests decreasing of requirements, for example, flexible attitude to the way of attending classes, which includes permission to study without camera on, permission not to take active part at the lesson but just listen with microphone off (on condition the teacher was told in advance about it). Do not require high, "ideal" level of acquisition knowledge. It is also recommended to agree schedule directly with your students and make corrections according to their requests. To improve studying results, taking into consideration physiological factors, which influence a person in stress, multiple repetition or high lightening different aspects of a new topic is recommended.

Another psychotherapeutic method is to distract a person from stress. If a goal appears in one's life, it means that appears sense to live. Expecting and preparing for the next lesson acts as a short-term goal. During a lesson a teacher should try to create positive mood. Topic arrangement and studying material should be carefully prepared. It is necessary, despite official program, having discussed this with students, find topics, which this certain class will be interested in. This way we will encourage motivation, which is crucial for studying and does not work for abovementioned reasons. One of the criteria which makes topic interesting is its relevance. For example, in "Culture Heritage of Ukraine" in addition to earlier topics in curriculum was included the topic of looting culture heritage of Ukraine by Russia. Students got to know true historical facts, recalled new crimes of Russia and discussed the ways of returning lost heritage.

Suggested measures and recommendations, applied together, will enable to improve general studying results in condition of emergency. Taking into consideration psychological aspects of the situation and following those recommendations will help students who need assistance.

Bibliography:

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях К. : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
2. Лазарус Р. С. Теорія стресу і психофізіологічні дослідження. Емоційний стрес. Л. : Знання, 1970. 289 с.
3. Селье Г. Стресс без болезней. СПб. : ТОО «Лейла», 1994. 384 с.
4. Циганчук Т.В. Динаміка переживання стресу студентами вищих навчальних закладів : дис… канд. психол.наук : 19.00.01 / Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2011. 274 с.
5. Colodzin B. How to Survive Trauma: A Program for War Veterans; Survivors of Rape, Assault, Abuse or Environmental Disasters. January 1, 1993. 126 p.
6. Vogel S. Schwabe L. Learning and memory under stress: implications for the classroom. *Science of Learning*, volume 1. 2016. URL: https://www.nature.com/articles/npjscilearn201611

КРАЄЗНАВСТВО У СИСТЕМІ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ У СТРУКТУРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Соколовська Ю. В.
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Культурно-просвітницька робота у структурах Національної гвардії України (НГУ) є складовою національно-патріотичного виховання особового складу. «Положення про організацію роботи з особовим складом у Національній гвардії України» визначає культурно-просвітницьку роботу як «спрямований вплив на формування в особового складу та членів його сімей високої духовної культури, морально-етичних, естетичних якостей, почуття патріотизму, відданості українському народові, бойовим та військовим традиціям Національної гвардії України» [1]. Метою культурно-просвітницької роботи є не тільки задоволення естетичних потреб військовиків та членів їх родин. «Підтримання та відновлення у військовослужбовців необхідного морально-психологічного стану» – завдання, що має принципове значення з огляду на боєздатність та боєготовність частин та підрозділів НГУ.

Культурно-просвітницька робота – широке поле реалізації креативних здібностей заступників командирів по роботі з особовим складом та офіцерів структур НГУ, що виконують дотичні функції. Але, практики демонструють радше одноманітність, типовість та певний формалізм у проведенні культурно-просвітницьких заходів. Причинами є і надмірна завантаженість організаторів, і притаманний силовим структурам бюрократизм, і певна відсутність необхідної компетентності, оскільки освітньо-професійна програма підготовки фахівців з організації культурно-просвітницької роботи для структур НГУ знаходиться поки що лише у стані розробки та узгоджень.

На думку автора даного дослідження, краєзнавство як система знань про певну територію з особливостями її географічного розташування та природного середовища, з її історико-культурною спадщиною тощо, може постати як суттєвий ресурс/інструмент, здатний значно розширити межі традиційного інструментарію культурно-просвітницької роботи у структурах НГУ.

Формування патріотизму, як «любові до батьківщини, відповідальності за її долю та готовності служити її інтересам, а в разі потреби, самовіддано боронити здобутки свого народу» [2, с. 471], передбачає принаймні наявність не просто теоретичних знань про «об'єкт» цієї любові та піклування. Необхідним для формування повноцінного почуття є безпосередній контакт з цим об'єктом, коли виникає певний духовний діалог між людиною та одухотвореною через цей діалог частиною рідного краю – чи то природні, чи то історичні пам'ятки.

Патріотизм постає як складний комплекс, що поєднує принаймні три складові, – певний спектр почуттів, певну систему цінностей та дієву позицію, яка має прояв у різноманітних соціальних практиках. Лише єдність цих трьох складових уможливлює патріотизм як специфічний феномен.

Патріотичні почуття – багатошарове утворення, яке містить такі компоненти, як глибинні аріхетипічні нашарування, що обумовлюють ірраціональне почуття любові до рідної землі, глибинний зв'язок з цією землею; стійкі почуття (любов до своєї країни, традицій, мови, історії, культури тощо) та ситуативні почуття, пов'язані із конкретною ситуацією та відповідною емоційною реакцією, яка, до речі, не завжди може бути і позитивно забарвленою (це може бути як відчуття гордості за досягнення країни, а може бути і відчуття гіркоти чи сорому за помилки, невдачі чи поразки країни).

Система цінностей патріотизму базується на визнанні вищою цінністю «patria», «батьківщини», що обумовлює/мотивує дієве піклування про свою країну, її сталий розвиток, турботу про добробут громадян країни. Ці цінності – громадянські, вони здатні збалансувати

персональні цінності та суспільні. Саме цей ціннісно-смисловий ряд уможливлює реалізацію такого принципово важливого виміру патріотизму, як готовність до самопожертви заради блага країни, що є основою здатності виконувати військовий обов'язок.

Основними джерелами краєзнавства є пам'ятки історії та культури, пов'язані з історичними подіями в житті краю, пам'ятки природи, які визнаються як унікальні природні об'єкти, що мають наукове, пізнавальне, історичне та культурно-естетичне значення.

Стійка мотивація на захист рідної землі не може бути наслідком лише раціонального знання про історію, культуру, природу Батьківщини. Не достатньо лише «лекторіїв, бесід, розповідей, вікторин, зустрічей, тематичних, творчих та культурних вечорів, «Уроків звитяги», загальних зборів, роз'яснення окремих питань національно-патріотичної підготовки, перегляду телепрограм, фільмів та відеозаписів» тощо, які фіксує «Положення про організацію роботи з особовим складом НГУ» [1, с. 5].

Дослідження, присвячене виявленню найбільш дієвих форм національно-патріотичного виховання у структурах НГУ, проведене у вересні-листопаді 2021 року, доводить, що інформація отримана через традиційні лекції/бесіди/інформування глибинних основ особистості військовослужбовця не зачіпає. Пригадати не тільки зміст, а й сам виховний захід вже через три тижні не здатний жоден з військово-службовців, що брали безпосередню участь у проведенні лекції чи бесіди. Водночас безпосередні (емоційно забарвлені) контакти (особистісне спілкування з командирами/начальниками) пам'ятають і через три тижні, і через п'ять тижнів 100% особового складу; через десять тижнів – 90% особового складу [3, с. 90].

Отже, діалог як особистісне спілкування, у якому реалізуються духовні, морально-етичні та психологічні потреби військовослуж-бовців, постає як досить ефективна форма впливу на внутрішній світ людини. Краєзнавство, у його не науково-теоретичному/інформацій-ному, а практично-прикладному форматі здатне забезпечити «діалог» людини з природними та історико-культурними пам'ятками, задовольняючи також і естетичні потреби військових. Не стільки лекції та бесіди, скільки відвідування музеїв та історично-архітектурних пам'яток, відвідування природних пам'яток, ландшафтів, краєвидів тощо, можуть сформувати стійкі патріотичні почуття, що базуються на гордості за рідний край.

Водночас результати названого дослідження довели й те, що особовий склад неоднозначно ставиться до «відвідування музеїв, кімнат історії (музеїв бойової слави), інформаційно-просвітницьких хабів (бібліотек)» [3, с. 91–92].

Проблемним виявляється не стільки зміст таких заходів, скільки організаційні проблеми. Так, приміром, спостереження проведені автором даного дослідження, свідчать про те, що курсанти Національної академії Національної гвардії України, із великим задоволенням та натхненням відвідують музеї під час навчальних занять, і категорично відмовляються від екскурсій, якщо це зазіхає на їх вільний час. Так саме відбувається і у частинах та підрозділах НГУ. Заходи з організації дозвілля військових, які проводяться у вільний від служби час, зазвичай сприймаються як порушення права на вільний час та відпочинок. Такі заходи зустрічають значний спротив, проводяться здебільшого примусово, відповідно, наслідком стає не позитивний, а негативний виховний ефект.

У розпорядку денному виокремлено час на проведення культурно-просвітницької роботи з особовим складом НГУ. Закріпленими нормами є: для офіцерського складу та військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, – 2 рази на місяць тривалістю 30 хвилин; для військовослужбовців, які проходять строкову військову службу, службу за призовом під час мобілізації, службу у військовому резерві під час проведення зборів, – 2 рази на тиждень тривалістю 50 хвилин. За умов введення надзвичайного стану або бойових умов культурно-просвітницька робота має проводитися щоденно у формі оперативного (бойового) інформування протягом 10–15 хвилин [1, с. 6].

З урахуванням формально-бюрократичних традицій силових структур, зокрема НГУ, зрозумілим стає те, що будь-які пропозиції щодо оптимізації практичного використання наданих норм часу не знаходять підтримки. Водночас, очевидним є те, що екскурсії, виїзди на природу тощо потребують значного часу, вони не вкладаються ані у півгодини, ані у п’ятдесят хвилин, фіксованих у Положенні. Очевидним є і те, що якісно організований та проведений захід краєзнавчої спрямованості матиме набагато більшу користь з огляду на завдання прищеплення національно-патріотичних почуттів особовому складу НГУ, ніж щоденні формально проведені десять-п’ятнадцять хвилин, або примусові заходи з організації дозвілля.

Таким чином, краєзнавство у його прикладних аспектах може стати дієвим інструментом формування національно-патріотичних почуттів особового складу НГУ за умов долання формально-бюрократичних підходів в організації роботи з особовим складом у структурах НГУ, що дозволить оптимізувати час, відведений на проведення культурно-просвітницьких заходів.

Література:

1. Наказ командувача Національної гвардії України від 05 листопада 2021 року № 515 **:** Положення про організацію роботи з особовим складом у Національній гвардії України. 22 с.
2. Скуратівський В. Патріотизм. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України : Абріс, 2002. 742 с.
3. Бєлай С. В., Бородін Б. Д., Васищев В. С. Визначення найбільш дієвих форм національно-патріотичного виховання військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон.* 2022. № 1 (80). С. 88–94.

ПАРАДИГМА СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Соловйова І. І.
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Сучасне інформаційне суспільство розвивається в умовах постійного та стрімкого збільшення обсягів інформації, мінливого економічного, соціального, політичного стану, постійних кризових ситуацій. З урахуванням цього, для комфортного саморозвитку та життєдіяльності людині вже замало отриманих у навчальних закладах знань, сучасній особистості потрібні розвинуті здібності та знання, котрі вона зможе використовувати та трансформувати у конкретній ситуації.

Основним напрямком розвитку системи освіти в Україні є впровадження європейських технологій, стандартів та нормативів для забезпечення конкурентоспроможності освітніх послуг на європейському ринку. Саме тому, в закладах вищої освіти України активно розвивається концепція студентоцентрованого навчання.

Запровадження зазначеної парадигми у діяльність закладів вищої освіти ставить за мету забезпечення максимального професійного розвитку студентів та успішне працевлаштування, як на території власної країни, так і за кордоном, забезпечуючи, таким чином, студентську мобільність [4, с. 44]. Студентоцентроване навчання було реалізоване на рівні впливу на варіативну складову стандартів вищої освіти, оновлення змісту навчальних дисциплін з урахуванням переліку компетенцій та результатів навчання, які є основними категоріями

студентоцентрованого навчання, зміни форм, методів, засобів, мети викладання навчальних дисциплін здобувачам вищої освіти [3, с. 80]. Одже, підхід до навчання, заснований на компетентностях, було покладено в основу формування освітньої парадигми у рамках проекту Тюнінг, яка отримала назву «студентоцентроване навчання».

Слід звернути увагу на те, що компетентнісний підхід часто протиставляється традиційній, застарілій системі освіти, для якої характерна тріада понять «знання – уміння – навички» [2, с. 28]. В протилежність такому підходу компетентісний підхід заснований на єдності знань, умінь та навичок, доповнених додатковими, зокрема діяльнісними та емоційно-ціннісними складовими. Він спирається на попередній досвід та дозволяє людині бути самостійною, мобільною, своєчасно підлаштовуватися до змін, вибирати власні шляхи вирішення поставлених завдань, нести за них відповідальність [1, с. 58].

В основі компетентнісного підходу лежить використання двох базових понять: компетенція і компетентність, які логічно та змістовно пов’язані між собою.

Л. Спенсер і С. Спенсер визначили п’ять типів компетенцій як базових якостей особистості, а саме: мотиви, які направляють особистість на певні дії та поведінку; психофізіологічні особливості, які визначають відповідні реакції на певну ситуацію, інформацію тощо; Я-концепція, яка передбачає наявність ціннісних орієнтації на виконання певної діяльності або поведінки; знання, тобто інформація, якою володіє особистість у певній галузі діяльності; навички як здатність особистості виконувати певні розумові або фізичні дії [5, с. 11].

Наслідком професійного зростання особистості майбутнього фахівця та розвитку його професійних здібностей є фахова компетентність, яку набуває студент. Фахова компетентність – це здатність успішно виконувати професійні завдання і обов’язки тієї посади, на яку людина претендує. Це кваліфікаційна характеристика фахівця, зокрема:

1) *ґрунтовні знання* із загальноосвітніх і фахових дисциплін (загальна ерудиція);

2) *володіння професійною технологією* – здатність мобілізувати знання та вміння для вирішення конкретних професійних проблем;

3) *висока кваліфікація,* яка характеризується поліфункціональністю – уміння переносити набуту здатність виконувати виробничі завдання на різні ланки професійної діяльності;

4) *уміння аргументувати*, способи вирішення проблеми на різних рівнях активності;

5) *уміння співпрацювати* з колегами (співдружність, взаємодопомога тощо);

6) *професійна компетентність* асоціюється з успішною поведінкою фахівця в нестандартних ситуаціях, із неформалізованою взаємодією з партнерами, умінням оперувати суперечливою інформацією або з динамічними системами.

Компетентність є актуальним проявом переліку компетенцій, які є складовими зазначеної компетентності. Під поняттям «компетентність» розуміється: динамічна комбінація знань, вмінь, практичних навичок, професійних, морально-етичних та інших цінностей, яка визначає здатність особи здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність; здатність людини ефективно виконувати певну діяльність, у тому числі професійну [3, с. 65].

Студентоцентроване навчання і викладання – це процес, орієнтований на формування такої моделі навчання у закладах вищої освіти, за якої ключові знання, уміння та навички, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти, спрямовані на задоволення його власних потреб і забезпечують його затребуваність на ринку праці, високу здатність до працевлаштування.

Безумовно, реалізація студентоцентрованого освітнього процесу забезпечується через:

– оприлюднення освітніх програм;

– експертизу роботодавцями актуальності змісту ОП;

– експертне оцінювання підготовленості випускників до професійної діяльності представниками ринку праці;

– оцінювання стану організації освітнього процесу здобувачами вищої освіти;

– створення можливостей для реалізації гнучких траєкторій навчання;

– організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти;

– формування корпоративної культури вищого навчального заклада.

Таким чином, студентоцентроване навчання передбачає забезпечення публічності інформації про освітні програми (ОП), широке залучення стейкхолдерів до розробки ОП, їх моніторингу та періодичного перегляду, враховує потреби здобувачів вищої освіти шляхом створення можливостей для гнучких траєкторій навчання, стимулює самостійну роботу здобувачів вищої освіти, підтримку впровадження інноваційних педагогічних технологій та створення атмосфери взаємоповаги і порозуміння між здобувачами освіти і викладачами.

Література:

1. Панфілов Ю. І., Фурманець Б.І. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2017. № 3. С. 55–67.

2. Побірченко Н. С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука.* 2012. № 3. С. 24–31.

3. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. К. : Педагогічна думка, 2011. 260 с.

4. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.

5. "Competence at Work. Model for Superior Performance" by Signe M. Spencer, Lyle M. Spencer "Hippo Publishing Ltd.", 2009.

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Стоянова Д. Ф.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Завданням лінгводидактичної підготовки студентів-іноземців є не лише надання базових мовних компетентностей (читання, аудіювання, говоріння, письмо, знання основ граматики, перекладу та ін.), а й створення передумов для їхньої максимально ефективної інтеграції до нового культурного простору, в якому вони опиняються. З одного боку, студенти-інофони щодня зіштовхуються з тими численними викликами, які висувають перед нами реалії сьогодення, а з іншого – постають перед необхідністю подолання труднощів, пов'язаних з відмінностями між їхньою національною картиною світу та національною картиною світу носіїв мови, яку вони вивчають, специфікою національного мислення, менталітету, світовідчуття, особливостями етнолінгвістичного коду, соціокультурного устрою тощо. Важливе значення у нівелюванні подібних складнощів мають так звані soft-skills («м'які» чи «гнучкі» навички, як наприклад, соціальний та емоційний інтелект, тайм-менеджмент та самоорганізація, здатність до командної роботи, критичне мислення, оптимізм та позитивне мислення тощо), на формування яких – разом з і передусім з hard-skills (академічними (в подальшому професійними) знаннями, уміннями та навичками) – має бути спрямованим комплекс дисциплін мовної підготовки іноземних студентів.

Гармонійний розвиток обох видів навичок є одним із найважливіших факторів, від яких залежить успішність процесу соціалізації іноземних студентів у суспільстві (у його академічному, побутовому, соціально-політичному, інформаційно-медійному секторі, бізнес сфері тощо), їхня подальша конкурентоспроможність на ринку праці, особистісна та фахова реалізація тощо.

Проблемі феномену емоційного інтелекту як одного з проявів гнучких навичок присвячено чимало наукових досліджень. Введений до наукового обігу американськими вченими Дж. Майєром та П. Салові у 90-х роках минулого століття термін отримав різноаспектну розробку як у роботах закордонних (Р. Бар-Он, Д. Карузо, К. Саарні, Д. Гоулмен, Д. Люсін, К. Петрідес), так і вітчизняних (О. Березюк, С. Дерев'янко, В. Зарицька, Н. Коврига, М. Корман, А. Костюк, М. М. Лабач, О. Мельник, В. Р. Моргун, Е. Л. Носенко, Ю. Примак, О. Я. Чебикін, А. Четверик-Бурчак, Н. О. Чувасова, М. Шпак, І. Ющенко та ін.) дослідників. Емоційний інтелект співвідноситься з індивідуальними здібностями особистості, які допомагають їй простежити, який характер (конструктивний чи деструктивний) має вплив емоційних явищ на її поведінку [4]. Емоційний інтелект передбачає здатність людини усвідомлювати, ідентифікувати, розуміти, використовувати свої власні емоції та емоції оточуючих, керувати ними та спрямовувати їх [4; 5]. Українська дослідниця В.Зарицька визначає емоційний інтелект як «розумну поведінку в емоційній галузі» [2, с. 20], що влучно відображає сутність цього явища. Емоційний інтелект – необхідний чинник активізації розумової вправності, оскільки визнання своїх почуттів і керування ними в конструктивний спосіб збільшує інтелектуальні сили особистості. Оскільки емоції та переживання пов'язані з процесом мислення [3, с. 407], вони певним чином визначають його динаміку та продуктивність, викликаючи інтерес, впливають на якість запам'ятовування, рівень уважності, появу асоціацій, що може бути використано як вдалий дидактичний прийом на заняттях з іноземною аудиторією. Однією із форм практичних занять, які дають можливість студентам-інофонам досягнути відчуття єднання з іноземною культурою, мову якої вони вивчають, а також розширити свої фонові знання та поглибити мовленнєво-комунікативні навички, є так званий «натурий урок» [1]. Такий тип занять передбачає вихід за межі класичного аудиторного заняття і його проведення безпосередньо в аутентичному мовному середовищі носіїв (похід в музей, відвідання театральної вистави, тематичної виставки, експозиції, проведення екскурсії, прогулянка історичним центром та ознайомлення з визначними місцями й пам'ятками архітектури і т.д.), актуалізує соціокультурні компетентності студентів, запускаючи

в роботу вже отримані ними знання. Порушення стереотипу про здійснення когнітивної діяльності лише в аудиторії, що склався у студентів, збуджує їхні емоції, підсилює зацікавленість, загострює сприйняття та враження. Емоційна пам'ять у комплексі з іншими її видами (вербальною, образною, моторною) сприяє переходу вивченого матеріалу до довгострокової пам'яті. Ясна річ, аби подібне заняття не трансформувалось у пізнавально-краєзнавче, важливими елементами його структури є набір практичних вправ, орієнтованих на якісне засвоєння та закріплення мовно-комунікативної інформації.

Серед дієвих засобів лінгвістичної підготовки іноземних студентів, які, з одного боку ґрунтуються на особливостях функціонування емоційної сфери особистості, а з іншого – служать для її розвитку, збагачення та вироблення навичок умілого використання емоційного ресурсу, є інтерактивні (рольові ігри, тренінги, ігрове проектування, мозкові штурми та ін.), позаурочні (гуртки, спінінг-клуби, зустрічі з видатними людьми, конкурси, колективні творчі завдання) форми навчання, новітні цифрові інструменти освіти, технології «перевернутого навчання» тощо, які мають бути у центрі уваги методистів з метою забезпечення успішного перебігу процесу лінгвокультурної адаптації іноземних студентів.

Література:

1. Винниченко С.Д. Цели натурного урока. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17 квітня 2018 р. Харків: ХНМУ, 2018. С. 25–30.

2. Зарицька В.В. Емоційний інтелект: аналіз наукових теорій. *Теорія і практика сучасної психології.* 2010. Вип. 1. С. 17–22.

3. Чувасова Н.О. Формування емоційного інтелекту студентів на заняттях з біохімії засобами діалогового навчання. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2011. Вип. 32. С. 405–413.

4. Mayer, J.D., Salovey, P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence.* 1993. Vol. 17, 4, pp. 433–443.

5. Saarni, C. Emotional competence: How emotions and relationships become integrated / R.A. Thompson (ed.), *Nebraska Symposium on Motivation.* 1990. Vol. 36. Socioemotional development. Lincoln : University of Nebraska Press. pp. 115–182.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ 4К "SOFT SKILLS" У МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Ступак М. Г.
викладач
Чернівецький юридичний фаховий коледж
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Чернівці, Україна

Жорстка конкуренція на ринку праці в умовах сьогодення свідчить про те, що для успішної кар'єри людині недостатньо лише ґрунтовних знань і практичного досвіду. Основною вимогою сучасного суспільства до випускника будь-якого закладу вищої освіти (ЗВО) є здатність діяти самостійно, швидко приймати рішення, реалізовувати особистий творчий потенціал, бути мобільним, гнучко адаптуватися до умов життя, що швидко змінюються.

Зараз роботодавці звертають особливу увагу не лише на високий рівень сформованості у потенційних працівників "hard skills", які характеризують кваліфікацію, освіту та досвід роботи, а й на рівень сформованості їхніх "soft skills", тобто сукупність міжпрофесійних, універсальних та соціальних навичок, які визначають ефективну участь у трудовому та навчальному процесах, уміння плідно взаємодіяти та рівень культури спілкування незалежно від професійної спрямованості фахівця.

Ж. Діденко розглядає "soft skills" як «комплекс умінь або навичок, необхідних для міжособистісного спілкування, досягнення цілі за допомогою критичного та творчого мислення, а також особистісних складових частин емоціонального інтелекту, які впливають на життя та працевлаштування майбутніх фахівців» [4, с. 267].

На жаль, не всі ЗВО приділяють належну увагу розвитку "soft skills" (м'яких або гнучких навичок) у майбутніх фахівців, оскільки більшість предметів спрямовані на розвиток їхніх «hard skills» (твердих навичок), пов'язаних зі знанням фундаментальних та спеціальних дисциплін, здобуттям практичної підготовки тощо. В цьому контексті К. Коваль зазначає: «Про те, як майбутньому випускнику взаємодіяти в колективі зі співробітниками, з клієнтами, з партнерами – не навчають, хоча ці навички дуже сильно впливають на ефективність роботи співробітника» [5, с. 163].

Оскільки значна частина наукової, технологічної, академічної співпраці відбувається сьогодні англійською мовою, а бізнес-контакти з міжнародними партнерами пропонують нові моделі взаємодії та

функціонування в колективі, гнучкі вміння й іншомовна комунікативна компетентність стають ключовими факторами успішної професійної діяльності [3, с. 242].

Тобто крім іноземної мови, сучасний фахівець повинен ще й володіти низкою м'яких навичок, які необхідно розвивати при викладанні будь-якої дисципліни.

Отже, формування м'яких навичок, попит на які з часом буде лише збільшуватися, повинно стати пріоритетним напрямом підготовки фахівців у закладах вищої освіти, де іноземна мова як дисципліна, що містить масштабний комунікативний компонент, має значний потенціал [6, с. 101].

У цьому контексті володіння іноземною мовою є невід'ємною частиною професійної підготовки сучасних юристів, адже вони повинні мати високий рівень знань, щоб спілкуватись з іноземними партнерами, а також орієнтуватись в останніх змінах міжнародної юридичної науки. Крім того, вони повинні вміти критично мислити, підтримувати комунікацію, працювати в команді, проявляти міжособистісні навички і т. ін.

Як показує практика, ефективному вирішенню цих задач сприяє інтерактивне навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих та виробничих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо [2, с. 11].

Слово «інтерактивний» означає здатний до взаємодії, співпраці, діалогу.

Інтерактивні методи розвивають творчість, самостійність у розв'язанні проблемних та виробничих ситуацій, виробляють позитивні якості майбутнього спеціаліста [1, с. 43]. Інакше кажучи, інтерактивні методи сприяють розвитку "soft skills" у майбутніх фахівців.

Як було зазначено вище, в сучасних реаліях "soft skills" є необхідними навичками, які треба розвивати при викладанні будь-якої дисципліни. В цьому контексті дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням» не є виключенням. У нашому випадку метою застосування інтерактивних методів навчання при викладанні даної дисципліни майбутнім юристам є створення таких умов навчання, за яких кожен студент відчує свою успішність в процесі вивчення іноземної мови.

На сьогоднішній день існує багато інтерактивних методів навчання, які часто використовуються на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням. Зупинимось на таких, як мозковий штурм, дебати, рольова гра та презентація. На прикладі теми «Злочини і покарання» (Crime and Punishment) розглянемо наступні завдання:

Таблиця 1

Взаємозв'язок між обраними інтерактивними методами навчання та формуванням 4К "soft skills" у майбутніх юристів при виконанні завдань

№ завдання	Обрані інтерактивні методи навчання	Формування 4К "soft skills"			
		комуні-кація	креатив-ність	критичне мислення	коопе-рація
1.	Мозковий штурм	+		+	+
2.	Дебати	+		+	+
3.	Рольова гра	+	+	+	+
4.	Презентація	+	+		

Assignment 1. Conduct the brainstorming session on the topic "Capital Punishment" (Мозковий штурм).

Instructions: Divide into 2 groups. One group should give the arguments for capital punishment, the other one – against it. Each group should express as many thoughts as possible.

Assignment 2. Conduct the debate on the topic "Is Criminality Inborn or Acquired?" (Дебати).

Instructions: Divide into 2 groups and give your pros and cons on the origin of criminality. Appoint the 'Chair' of the debate who will give the floor to the speakers of both teams.

Assignment 3. Conduct the role-play "Let's Do Justice" (Рольова гра).

Instructions: Work in pairs. Each pair should consist of a 'criminal' (choose your role from the following list: burglar, murderer, pickpocket, drug dealer, hooligan, thief, forger, deserter, traitor, bigamist, hijacker, gangster, robber, assassin, spy, terrorist) and a 'defence lawyer'.

Step 1. The lawyer questions his client (the criminal) and finds out all the circumstances of the crime.

Step 2. The lawyer delivers a speech trying to establish his client's innocence.

Step 3. The rest of the group – the jurors – deliberate the evidence and bring in a verdict.

Assignment 4. Conduct the presentation on the topic "Most Notorious Criminals in History" (Презентація).

Instructions: Each student should find some additional information and facts about one of the most notorious criminals in history and create PowerPoint slide presentation.

Серед численних затребуваних м'яких навичок в умовах сьогодення виділимо чотири. Це так звані 4К (англ. 4C) "soft skills", а саме: комунікація (communication), креативність (creativity), критичне мислення (critical thinking) та кооперація (cooperation). Далі проаналізуємо взаємо-

зв'язок між обраними інтерактивними методами навчання та формуванням 4К "soft skills" у майбутніх юристів при виконанні запропонованих завдань (див. таблицю 1).

Варто зазначити, що всі перелічені інтерактивні методи навчання мають певні недоліки. Проте як можна побачити, всі вони сприяють формуванню комунікативних навичок у студентів. Мозковий штурм, дебати та рольова гра розвивають їхнє критичне мислення та вчать працювати в команді завдяки кооперативній роботі. Рольова гра та презентація вимагають від студентів неабиякої креативності. Тому, на нашу думку, ці інтерактивні методи навчання є оптимальним середовищем для невимушеного формування 4К "soft skills" у майбутніх юристів під час занять з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Література:

1. Бессараба О. А. Інтерактивні методи навчання у підготовці майбутніх юристів до професійного іншомовного спілкування. *Культура народов Причерноморья.* 2007. № 110. Т. 1. С. 42–44.

2. Браткова О. І. Особливості застосування інтерактивних технологій у фаховій іншомовній підготовці майбутніх юристів. *Освітологічний дискурс.* 2016. № 1. Вип. 13. С. 9–17.

3. Гагіна Р. В., Лось О. В. Розвиток гнучких умінь у контексті професійно зорієнтованого навчання іноземної мови. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. 2019. Вип. 86. С. 241–245.

4. Діденко Ж. І. Формування м'яких навичок ("soft skills") на заняттях англійської мови у майбутніх менеджерів в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. 35. Т. 2. С. 266–271.

5. Коваль К. О. Розвиток "soft skills" у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2015. № 2. С. 162–167.

6. Корнюш Г. В. Формування м'яких навичок у студентів закладів вищої освіти в контексті навчання іноземних мов. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* 2020. Вип. 36. С. 99–110.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО І ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ОСВІТА, ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНІСТЬ, МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ

Терехова С. І.
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри східної і слов'янської філології
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

Багатовекторний розвиток сучасного соціуму, який спонукають процеси інтеграції і глобалізації світової спільноти, ставить перед сучасною людиною нові вимоги і завдання сьогодення, серед яких одними з найбільш актуальних для соціалізації особистості є вміння швидко адаптуватися до певного оточуючого середовища, ставати його повноправним членом, працювати в умовах змінних цілей, виконувати водночас декілька завдань та ін. Трудові та інші міграції, поширення і наслідки пандемії SarS-CoV-2, війни спричинили актуальну потребу для багатьох громадян України, як і деяких інших держав, в інтенсивному розвитку соціального та емоційного інтелекту як головного способу асиміляції у новому середовищі та подальшої соціалізації у ньому. Неабиякого значення цей процес набуває, зокрема для студентської молоді, яка завдяки переведенню навчання у вишах нашої країни в режим online, одержала змогу паралельно навчатися у декількох закладах вищої освіти своєї країни і зарубіжжя.

Тож, у наш непростий час змінності формату життєдіяльності людини саме інтелект (та його окремі різновиди) стає найважливішим капіталом і капіталовкладенням як для особистості, так і для соціуму, в якому вона перебуває, і до якого вона належить або бажає долучитися.

Інтелект визначають як «відносно стійку структуру розумових здібностей індивіда», розглядають «з такими пізнавальними процесами як сприймання, пам'ять, уява тощо», трактують як «розумові здібності» і використовують «у вигляді поведінкових характеристик індивіда, пов'язаних з розумінням та прогнозуванням подій, ефективністю діяльності, успішною адаптацією до нових життєвих завдань» [15]. У цьому сенсі серед усіх видів інтелекту (поведінковий, генетичний, вимірювальний, вербальний/невербальний тощо) саме соціальний і емоційний інтелект набувають дедалі більшої значущості у другій і третій декадах XXI століття.

Багато було зроблено вченими-соціологами, психологами, (зокрема психоаналітиками), філософами, логіками, освітянами, фахівцями з бізнесу та іншими представниками гуманітарних знань щодо вивчення

феномену інтелекту, структури інтелекту, вимірювання соціального інтелекту, проявів та аспектів соціального інтелекту, його природи, шляхів розвитку та впливу на суспільство (див. праці Е.Л. Торндайка, Дж. Мейєра, Г.У. Оллпорта, П. Селоувея, С. Атре, Д. Големана, Р. Хонейвіла, Д.Х. Сілвера, Р. Штернберга, Г. Гарднера, М. Мартінуссена, Н. Кантор, Ф.Е. Вернона та ін.).

Чимало теорій соціального інтелекту розроблено протягом XX – напочатку XXI століття (наприклад, тріархічна теорія інтелекту Р. Штернберга, теорія множинного інтелекту Г. Гарднера, співвідношення соціального та емоційного інтелекту (за Г. Ейсенком), теорія структури інтелекту Дж.П. Ґілфорда, теорія однорівневого інтелекту Л.Л. Сарстона, теорія багаторівневого інтелекту Ч.Е. Спермана). Нові наукові розробки впроваджують у наш час і українські науковці. Зокрема, проблеми зв'язку емоційного та соціального інтелекту, встановлення життєвого балансу особистості, розвитку навчання, сутності, змісту соціального і емоційного видів інтелекту та можливостей їх застосування для розвитку спільноти та ін. були досліджені у працях І.К. Лядського і Д.В. Дячкова [1], Є.В. Миронюк [2], С.В. Руденко [3] та ін.). Вітчизняні наукові розробки більше спрямовано у русло педагогіки і психології, дещи менше – економіки. Бракує наукових праць і щодо лінгвістичного обґрунтування понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект». Оскільки ці поняття вивчаються в різних аспектах наукових знань, то застосування комплексного, поліпарадигмального підходу [5; 6; 11] до їх вивчення вважаємо перспективним.

Цілком очевидним є те, що соціальний та емоційний інтелект є поліпарадигмальними за своєю природою. Це можна простежити і в гносеологічному, і в онтологічному плані. Їх поліпарадигмальність у гносеологічному аспекті виявляється у віднесеності цих понять до низки наукових парадигм, у межах яких вони розглядаються (психологія, педагогіка, соціологія, філософія, логіка, семіотика, синергетика та ін.). Основними і перспективними лінгвістичними напрямами їх вивчення є, відповідно, психо- і соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика, концептуальна семантика, функціональна семантика, лінгвосеміотика, лінгвосинергетика, лінгвокультурологія. В онтологічному аспекті, як наслідок, зазначені поняття знаходять свої реалізації у відповідних функціонально-семантичних категоріях і їх мовних репрезентаціях. Особливо цінними тут убачаємо зіставні лінгвістичні студії, спрямовані на вивчення концептуально-семантичних моделей усвідомлення аналізованих понять і відповідних їм фрагментів національно-мовних картин світу. Специфічним виявом репрезентування сутності соціального і емоційного інтелекту у свідомості і мові носіїв є асоціації, або додаткові семантичні конотації, вивчення яких для цих понять є конче потрібним і

перспективним для поліетнічного соціуму, зокрема застосування психолінгвістичних експериментів (вільного і зв'язаного асоціативних експериментів) та спеціальних методів соціолінгвістики (інтерв'ю, анкетування тощо).

Ознаку поліпарадигмальності не слід ототожнювати із міждисциплінарністю, що є одним із складників поліпарадигмального підходу [5, с. 87–101]. Міждисциплінарність термінів *соціальний інтелект* і *емоційний інтелект* полягає у їх інтернаціональності (це лексеми-інтернаціоналізми) і, як наслідок, – мультидисциплінарності, тобто формуванні єдиної дефініції та її застосуванні у більш ніж трьох наукових галузях на правах інтернаціональних термінів (див. детальніше в працях Н. Жабо [8] та ін.).

Соціальний інтелект є не лише «сукупністю здібностей, що визначає успішність соціальної взаємодії» [14]; це й «здатність правильно розуміти поведінку людей», яка «необхідна для ефективної міжособистісної взаємодії і успішної соціальної адаптації» [13], для прогнозування реакції співбесідника у процесі комунікації (за Р. Оллпортом [7]) і, у такий спосіб, – виявленні «далекоглядності в міжособистісних відносинах» [12, с. 227–228].

Емоційний інтелект характеризують як «вміння дати раду своїм і чужим емоціям: точно зрозуміти, оцінити і виразити їх» (Дж. Мейер і П. Селоувей [9; 10]), це «вміння працювати з метаданими: знати, що вони існують, вміти їх знайти, прочитати, за потреби виправити і зробити з того висновки» [4].

Отже, аналізовані поняття «соціальний інтелект» і «емоційний інтелект» є одними з найважливіших факторів формування сучасної особистості, її соціалізації, а відтак – і вельми значущими факторами виховання особистості, що, як відомо, є підґрунтям розбудови міцного, централізованого, здорового соціуму, в якому кожна людина спроможна без проблем знайти своє місце і самореалізуватися.

Поняття і терміни *соціальний інтелект* і *емоційний інтелект* є поліпарадигмальними; їх поліпарадигмальність реалізується через їх міждисциплінарну ознаку – мультидисциплінарність.

Подальші наукові студії щодо вивченя соціального і емоційного інтелекту вбачаємо, окрім вузькоспеціальних гуманітарних напрямів, у комплексній їх розробці і синтезуванні набутих наукових знань задля подальшого розвитку теорії соціального інтелекту і його служіння на благо прогресивних спільнот.

Література:

1. Лядський І.К., Дячков Д.В. Управління соціальним інтелектом як фактором впливу на формування soft-skills у здобувачів вищої освіти. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. С. 108–114.
2. Миронюк Є.В. Визначення та історія розвитку поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. Київ : Університет «Україна». С. 452. https://ap.uu.edu.ua/ article/356.
3. Руденко С.В. Социальный интеллект как фактор успешности педагогической деятельности. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 12. С. 7–12.
4. Смоляр Л. Що таке емоційний інтелект, і як він впливає на життя. *Українська правда_Життя*. 2017. 15.10.2017 р. С. 1. http://life.pravda.com.ua
5. Терехова С.І. *Референція в системі орієнтаційних репрезентацій української, російської та англійської мов (поліпарадигмальне дослідження)* : дис. ... докт. філол. н. : 10.02.17. Київ, 2012. 534 арк.
6. Терехова С.І. Система просторових, часових та особових координат у мові і мовленні (на матеріалі української, російської та англійської мов) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2007. 400 с.
7. Allport G.W. Personality: A Psychological Interpretation. New York, 1937.
8. Zhabo N.I., Terekhova S.I. Multi-disciplinary terms in the Slavic, Germanic and Roman languages: method of multi-paradigmal analyses. *Sworld-Us Conference proceedings.* 2022. 30.1. Pp. 112–114.
9. Mayer J.D. Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1995. http://journals.sage.pub.com
10. Salovey P., Mayer D. Emotional Intelligence. 1990. http://journals. sage.pub.com
11. Terekhova S. Gnoseological aspects of referential representations studies in Ukrainian, Russian and English (multi-paradigmal approach). *International Science Ukrainian Edition. Gumanities and Medical Science*. New York : LuLu Press Inc., 2010. Vol. 2. Pp. 89–101.
12. Thondike E.L. Intelligence and its use. *Harper's Magazine*. 1920. 140. Pp. 227–235.
13. http://psychiligis.com.ua
14. https://uk.wikipedia.org
15. www.escu.com.ua

SOFT SKILLS ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Ткачук Ю. В.
аспірантка
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна

Ми суголосні з думкою авторів [1, с. 102] про те, що soft skills (соціальні навички) – це особисті якості, які полегшують трудову діяльність та характеризують взаємодію людини з іншими людьми та установами. Також Soft skills доповнюють функціональні та інші професійні навички. На теперішній час соціальні навички затребувані на робочому місці.

Історично склалося так, що технічні навички або hard skills були майже єдиними навичками для кар'єрного зростання, проте нинішні реалії ринку праці вказують на те, що одних лише технічних навичок недостатньо для підтримки зайнятості людей, особливо в умовах коли в організаціях чи на підприємствах скорочуються посади [5, с. 39−41].

Як правило, роботодавці у процесі пошуку працівників, зазвичай звертають увагу на наявність у них сформованих соціальних навичок. Адже, сформовані соціальні навички у майбутніх працівників доповнюють їхні предметні знання і роблять наявність соціальних навичок важливим фактором, та уможливлюють працевлаштування здобувачів вищої освіти за різними професіями [3]. Як правило, м'які навички відіграють важливу роль у процесі продуктивної праці на робочих місцях. Тому керівники організацій і підприємств наголошують на важливості розвитку саме м'яких навичок [8, с. 1−6].

Набуття компетенцій м'яких навичок здобувачами вищої освіти як державних, так і приватних вищих навчальних закладів є обов'язковою. Адже, професія соціального працівника вимагає володіння необхідними соціальними навичками, оскільки соціальні працівники безпосередньо працюють і спілкуються з людьми в громаді.

Звернемо увагу на той факт, що явище безробіття, яке спостерігається не тільки в Україні, але й у зарубіжних країнах, вказує на те, що випускникам закладів вищої освіти, не вистачає саме соціальних навичок, незважаючи на отримані гарні результати навчальних досягнень під час навчання. Зазначена проблема з набуттям соціальних навичок акцентує увагу на тому, що випускникам не вистачає саме додаткових навичок, якими вони мають володіти під час працевлаштування. Адже, неспроможність здобувачами вищої освіти розвинути саме соціальні навички у процесі навчання в закладах вищих освіти призводить до проблеми безробіття.

Термінологія яка використовується нині для позначення soft skills, у різних країнах відрізняється. Зокрема, використовуються нині такі терміни: «ключові компетенції», «м'які навички» або «навички працевлаштування» (Австралія); «ключові навички» або «основні навички» (Великобританія); «істотні навички» (Нова Зеландія); «необхідні навички», «навички працевлаштування» або «ноу-хау на робочому місці» (Сполучені Штати). Соціальні навички визначаються також як внутрішньо- та міжособистісні (соціально-емоційні) навички, необхідні для особистого розвитку, соціальної участі та успіху на роботі. Вони включають такі навички, як комунікабельність, здатність працювати в мультидисциплінарних командах, здатність до адаптації тощо. Соціальні навички слід відрізняти від технічних навичок – «hard skills», щоб підкреслити той факт, що їх можна навчитися або розвинути за допомогою відповідних тренінгів. Соціальні навички також можна комбінувати для досягнення високих результатів на робочому місці. Звернемо увагу на той факт, що оскільки м'які навички застосовуються в різних контекстах, тому їх можна застосовувати і в різних професіях.

Заклади вищої освіти виступають найсприятливішим середовищем для вдосконалення і розвитку м'яких навичок здобувачами вищої освіти. З метою сформованості у здобувачів вищої освіти м'яких навичок, викладачі також мають володіти необхідними м'якими навичками. Тому викладачам необхідно формувати у здобувачів м'які навички під час формальної взаємодії з ними.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що м'які навички є поширеною проблемою роботодавців у всьому світі. Відсутність технічних навичок спричиняють не виконання проєктів, а швидше за все причина полягає у відсутності міжособистісних навичок або навичок спілкування. У здобувачів вищої освіти, окрім технічних навичок, необхідних для їхньої кар'єри, необхідно також розвивати соціальний або емоційний інтелект [2]. Цього можна досягти, якщо допомогти студентам опанувати професійними навичками, зокрема такими як: писати, говорити, презентувати, приймати рішення та працювати в команді. Тому у процесі викладання викладачам необхідно запроваджувати нові концепції, стратегії та методики формування соціальних навичок. Адже, викладачі у закладах вищої освіти виступають єдиним джерелом інформації, і студенти, відповідно, звертаються до викладачів за допомогою при вирішенні проблем, які у здобувачів вищої освіти виникають [6, с. 10]. Аналіз наукових джерел засвідчує, що методи навчання впливають на розвиток соціальних інтелектуальних навиків, зокрема таких як співпраця, лідерство, відповідальність, впевненість у собі, незалежність, здатність приймати рішення, формування комунікативні навички [7].

Словник соціальної роботи визначає соціальну роботу як «оплачувану професійну діяльність, яка спрямована на допомогу людям у подоланні серйозних труднощів у їхньому житті, пропонуючи їм догляд, захист і консультування» [9, с. 357]. Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи (IASSW) подає визначає соціальної роботи у такому формулюванні: «Соціальна робота − це професія і навчальна дисципліна, що базується на практиці, яка сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, а також розширенню їхніх можливостей. Принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності є центральними для соціальної роботи. Спираючись на теорії соціальної роботи, соціальних наук, гуманітарних наук, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем і підвищення добробуту» [4].

Наголосимо на тому, що соціальні працівники відіграють важливу роль у підтримці та просуванні соціального добробуту суспільства. Надаючи соціальну допомогу та сприяючи соціальному благополуччю клієнтів, соціальні працівники використовують різноманітні соціальні інтервенції в контексті розвитку та профілактики, а не лише займаються відновленням та соціальним піклуванням. Щоб відповідати соціальним очікуванням громади, а також самій професії соціального працівника, необхідно мати підготовлених соціальних працівників, які зможуть вирішувати соціальні проблеми клієнтів та ефективно відновлювати їхнє соціальне функціонування.

Література:

1. Fuziah S., Mohd Yusof F., Md-Ali R. Conceptualization of Soft Skills as Part of the Professional Socialization of Social Workers. *Jurnal Pembangunan Sosial*. 2016. Vol. 19. P. 102.
2. Golemon D., Boyatzis R., McKee A. Primal leadership: Learning to lead with emotional intelligence. New York: Perseus Publishers, 2004.
3. Haselberger D., Oberhuemer P., Perez E., Cinque M., Capasso F. Mediating Soft Skills at Higher Education Institutions, 2012.
4. International Association of Schools of Social Work. URL: https://www.iassw-aiets.org/ (дата звернення: 06.04.2023).
5. James R. F., James M. L. Teaching career and technical skills in a “mini” business world. *Business Education Forum*, 2004. 59(2), P. 39−41.
6. Jayaprakash J. C. Strategies in teaching accounting in higher education. Teaching and Learning Forum 2005. *Journal of Instructional Pedagogies Professional presence and soft skills*. 2005. P. 10.
7. Kermis G. F., Kermis M. D. Model for the transition from ethical deficit to a transparent corporate culture: A response to the financial meltdown. *Journal of Academic and Business Ethics*. Fall 2009.

8. Nealy C. Integrating soft skills through active learning in the management classroom. *Journal of College Teaching & Learning*. 2005. 2(4), P. 1−6.

9. Thomas M., Pierson J. Collins educational dictionary of social work. London : Collins Education Ltd, 1995. P. 357.

МАТЕМАТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Токовило Т. С.
асистент кафедри природничо-наукової підготовки
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна

Математика – це наука про кількісні відносини та просторові форми справжнього світу. До неї входять такі дисципліни, як арифметика, алгебра, геометрія, тригонометрія, вища математика (аналітична геометрія, лінійна алгебра, математичний аналіз, диференціальне та інтегральне обчислення та ін.). Кожна з них вивчає кількісні відносини та просторові форми світу в особливому аспекті та діє своїми методами. Математика характеризується високим ступенем її абстрактності понять (точки, що не мають площі, лінії без товщини, множини будь-яких предметів і т.п.) і високим ступенем їх спільності (в алгебрі буква позначає будь-яке число, у математичній логіці розглядається структура довільних висловлювань). Розвиток науки математики безпосередньо впливає на навчання математики, тобто на теорію і методику викладання цієї науки. Питання предметі математики як науки є першорядним як і теорії викладання математики, і у практичній діяльності вчителя математики. В історії математики зазвичай виділяють чотири періоди. При вивченні цього питання зверніть увагу, що початок кожного нового періоду розвитку математики знаменувалося видатним науковим досягненням, яке визначило перехід математики в новий якісний стан.

Математика – слово, що прийшло до нас із Стародавньої Греції: mathema перекладається як «пізнання, наука». Математика – це наука про кількісні відносини та просторові форми дійсного світу. Математика перебуває у безперервному розвитку, що з, по-перше, потребами життєвої практики, а по-друге – внутрішніми потребами становлення математики як науки. Вона істотно впливає на розвиток техніки, економіки та управління виробництвом. «Математизація» різних галузей

знань, проникнення математичних методів у багато сфер практичної діяльності, швидке зростання обчислювальної техніки – все це спричинило створення цілого ряду математичних дисциплін: теорії ігор, теорії інформації, математичної статистики, теорії ймовірності тощо. На основі завдань теорії систем, комбінаторного аналізу, теорії графів, теорії кодування виникла дискретна математика. Питання про найкраще управління фізичними чи механічними системами, що описуються диференціальними рівняннями, призвели до створення математичної теорії оптимального управління, близькі питання про управління об'єктами у конфліктних ситуаціях – до виникнення та розвитку теорії диференціальних ігор.

За минуле десятиліття з'явилося багато технологій, які забезпечили нові можливості вивчення функцій розуму та мозку. Нині вчені можуть спостерігати, як діти та дорослі працюють над розв'язанням математичних завдань, та реєструвати активність їхнього головного мозку; відстежувати процес його зростання та дегенерації, а також вплив різних емоційних станів на його активність. В останні роки сформувалася область досліджень, яка вивчає так звану пластичність мозку. Результати у цій галузі вразили вчених. Раніше вважалося, що мозок, даний людині від народження, не можна змінити, але тепер цю гіпотезу рішуче спростували. Багато досліджень продемонстрували неймовірну здатність головного мозку зростати і змінюватися за досить короткий період (Abiola & Dhindsa, 2011; Maguire, Woollett, & Spiers, 2006; Woollett & Maguire, 2011).

Коли ми дізнаємося нову ідею, в нашому мозку виникає електричний сигнал, який проходить через синапси та з'єднує різні ділянки мозку.

Якщо ви глибоко вивчаєте якийсь предмет, активність синапсів створює стійкі зв'язки в головному мозку, формуючи структурні шляхи. Але якщо ви ознайомитеся з ідеєю лише раз або вивчите її поверхово, синаптичні зв'язки можуть розтанути, як сліди на піску. Синапси активізуються у процесі математичного мислення навчання, але відбувається не тільки на уроках або під час читання книг. Вони порушуються, коли ми розмовляємо, граємо, збираємо конструктор і займаємось багатьма іншими видами діяльності.

У ході становлення та розвитку математики поступово формувалися її основні методи такі, як аналіз та синтез, індукція та дедукція, узагальнення та абстрагування, аналогія та різні типи аксіоматик змістовна, напівформальна та формальна. Серед зазначених методів, що застосовуються в математиці виділення форми в чистому вигляді та її вивчення, специфічним методом математики є лише аксіоматичний метод. Це спосіб побудови наукової теорії, за якої в основу теорії кладуться деякі вихідні положення, звані аксіомами теорії, а всі інші пропозиції теорії виходять дедуктивно як логічні наслідки аксіом.

Теорія, створена з урахуванням цього методу, називається аксіоматичної. В аксіоматичній теорії всі терміни поділяються на вихідні та похідні, а всі пропозиції – на недоказні (аксіоми) та доведені (теореми). Вважається, що система аксіом, покладена в основу аксіоматичної теорії має характеризуватись повнотою та незалежністю, а сама аксіоматична теорія – несуперечливістю. Однак ці три принципи виконуються далеко не завжди.

Отже, предмет математики у дійсному світі – це просторові форми та кількісні відносини світобудови. Звідси випливає проблема виділення кількісних відносин у чистому вигляді, тобто виникає питання, як описати відносини рівності, приналежності, сумірності, геометричні відносини тощо. таким чином, щоб цей опис не залежало від утримання об'єктів. Це проблема створення методу, адекватного предмета дослідження.

Література:

1. Метельський Н.В. Дидактика математики: Загальна методика та її проблеми. 1982. Вип. 2. С. 34–36.
2. Гусєв В.А. Психолого-педагогічні основи вивчення математики. 2003. С. 3–4.

СЛОВА ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ ТА ЇХ СЕМАНТИКА У ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Тупікова Т. В.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Козак Т. Б.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Дослідження семантики давнього слова є одним з актуальних завдань історичної лексикології.

Очевидно, що звертання до історичного матеріалу допомагає виявити закономірності вживання лексичних одиниць і на синхронному рівні. Серед праць, присвячених діахронному аналізу, слід відзначити

дослідження багатьох германістів, серед них В. В. Левицького, О. Д. Огуй, В. Г. Таранця та ін. [1; 2, 3].

У нашому дослідженні маємо на меті: 1) дослідити найбільш частотні слова зорового сприймання, а саме двн. *sehan, ougen, schouwen* у давньоверхньонімецькій (двн.) мові; 2) зробити спробу реконструювати найдавніший стан цих слів. Матеріалом нашого дослідження є достатньо численні літературні пам'ятки давньоверхньонімецького періоду та авторитетні лексикографічні джерела [6; 1; 4; 5; 7; 8; 9; 10].

На основі аналізу давньоверхньонімецьких текстів [6] нами було виділено найбільш частотні лексичні одиниці зі значенням 'бачити': *sehan*, *schowen*, *ougen*. Однак не всі ці дієслова однаковою мірою вживані. У результаті аналізу було відмічено шість значень двн. дієслова *sehan*: 'сприймати очима (когось, щось)', 'скеровувати погляд (на когось, щось)'; 'здатність зорового сприймання'; вживання у значенні вказівного займенника; у переносному значенні 'узнавати'; і нарешті, слово ***sehan*** зустрілось у двн. текстах у вузькому значенні 'звернути увагу на щось, когось' і в переносному – 'вірити в когось, у щось'.

Узагальнюючи все розглянуте вище, слід підкреслити найбільшу частотність уживання в аналізованих текстах лексеми *sehan* у найширшому значенні 'бачити когось, щось' (71,1%). Цей кількісний параметр свідчить про велике функціональне навантаження названої словоформи. Як свідчать дослідження в галузі лінгвістичної статистики, значна частота мовного явища досить часто відбиває його давність існування; тобто, частота прямо корелює з історією розвитку спостережуваного явища. У нашому випадку можна припустити, що серед інших *sehan* у значенні 'бачити когось, щось' є історично більш давнім. У наступні періоди розвитку германських мов з'являються більш абстрактні значення, відзначені нами в процесі аналізу *sehan*. Це – 'здатність бачити', і, нарешті, з'являються другорядні значення – 'пізнавати когось за будь-якою ознакою', звертати увагу на когось, на щось'.

Засвідчені германські форми можуть бути виведені з кореня іє. $*sek^{w}a$-. Оскільки аналізований корінь індоєвропейського походження, його споріднені форми представлені також у багатьох інших мовах. Як свідчить наш матеріал, у значенні двн. *sehan* наявні семи 'очі' та 'дія', що в цілому містить значення 'спрямовувати очі (на щось, на когось)'. Таке розуміння підтверджується також хетською формою *sak(u)wa*, яка має значення 'очі' [5, с. 404]. Ідентичність форм хет. *sak(u)wa* 'очі' та іє. $*sek^{w}a$- 'дивитися' не викликають сумнівів. Отже, в основі мотивації германських форм, в тому числі і двн. *sehan*, знаходиться сема 'очі'.

Давньоверхньонімецький матеріал свідчить також про наявність дієслова, яке мало в собі корінь нім. *Augen* 'очі' та виступало у значенні 'спрямовувати очі'. Це – інфінітив двн. ***ougen.***

У цілому аналіз показав, що дієслово *ougen* у двн. текстах має значення ‘щось представити на огляд’, тобто дати можливість побачити щось очима. У семантиці дієслова наявне поняття ‘очі’, дія якого дозволяє людині щось оглянути; тобто дія реалізується між предметами ‘очі’ та ‘річ’. Дієслово *ougen* містить в собі дві семи ‘очі’ + ‘бачити’. Складність у вираженні поняття ‘бачити’ дозволяє припустити, що *ougen* є більш давнім, ніж, наприклад, *sehan*. Але і в останньому відчутний зв’язок з іменем, який колись входив у семантику цього дієслівного кореня. Про це свідчить велика частота вживання *sehan* з прямим об’єктом, керування *sehan* з прийменником *auf* + *Subst*. Семантична спорідненість і спадкоємність у розвитку *ougen* і *sehan* дозволяє припустити наявність їхніх спільних витоків.

Наш аналіз передбачає розвиток семантики *sehan* у вигляді: ‘очі’→ ‘спрямовувати (очі), погляд’ → ‘дивитися, бачити’.

У давньоверхньонімецьких текстах використовувалась також словоформа ***schowen*** для позначення напрямку погляду на певний об’єкт; є і приклад дієслова в значенні ‘сприймати зором’.

Як свідчить текстовий матеріал, за смислом двн. *schowen* прямо збігається із значенням двн. *sehan*; правда, останнє слово має більш широке семантичне поле.

Германські форми *schowen* (англ. *to show*, дісл. *skygn*, дангл. *scēawian*, дфриз. *skāwia, skō(w)ia*) дозволяють реконструювати прагерманську форму * *[s]keu-* зі значенням ‘звернути на щось увагу’, або **skawōn* ‘сприймати, помітити’ [4, с. 596; 9, с. 478].

Семантична спорідненість аналізованих слів двн. *sehan, ougen, schowen* дозволяє побачити їхній спільний генезис і також спільність їхніх форм. Отже, форми герм. *[s]keu*, іє. *sek*^{w}- та іє. **ok*^{w}- – споріднені, і спільна праформа має вигляд іє. **(s)k*^{w}*ek*^{w}-, у якій представлені “бігле *s*-“ та редуплікація кореня **k*^{w}*e*. Праформа розвивалася в такому напрямку:

Іє. **(s)k*^{w}*e* + *k*^{w}*e* → герм. **(s)keu-* → двн. *schowen*

→ герм. **s(k)ek*^{w}-→ двн. *sehan*

→ двн. *ougan*

В основі парадигми знаходиться корінь **(s)k*^{w}*e-*, одним із значень якого є ‘очі’. Науковці відносять цей корінь у вигляді **s/ŝek* $^{[h]o}$ ‘око’, ‘погляд’, ‘дивитися’, ‘бачити’ та ‘слідувати’, ‘переслідувати’ до найдавнішої мисливської термінології [3]. Це пояснюється спорідненістю значення ‘слідкувати поглядом’, ‘не випускати з поля зору’, ‘слідувати очима’ та поняття ‘переслідувати звіра’.

Таким чином, аналіз давніх німецьких текстів показав генетичну спорідненість дієслів *sehan*, *ougen*, *schowen*, які за своїм походженням беруть початок від одного кореня іє. ***(s)k*^{w}*e-*** зі значенням ‘очі’. Розвиток цього значення має таку семантичну деривацію: ‘очі’ →

‘спрямовувати очі, погляд’ → ‘дивитися, бачити’ → ‘звернути увагу’, ‘спонукати’, ‘пізнавати’, ‘вірити’.

Література:

1. Левицький В.В., Огуй О.Д., Кійко Ю.Є. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. Чернівці : Рута, 2000. 136 с.
2. Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови). Вид. 2-е, переробл. і доповн. Одеса : АстроПринт, 1999. 112 с.
3. Baldi Ph. Indo-European *sek^{w}. *The Journal of Indo-European Studie*s, 2, 1974, p. 77-86.
4. Duden. Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache. Bd. 7 – Mannheim Dudenverlag, 1989. 839 S.
5. Feist S. Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache. 3 Aufl. Leiden, 1939. 710 S.
6. Frühe deutsche Literatur und lateinische Literatur in Deutschland 800–1150: in 24 Bänden / Hrsg. von W.Haug und B.K. Vollmann. Frankfurt am Main : Deutscher Klassiker Verlag, 1991. Bd. 1. 671 S.
7. Kluge Fr. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin-New York, 1989. 822 S.
8. Skeat W. An etymological dictionary of the English language. Oxword, 1983. 780 p.
9. Vries Jan de. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 2. Aufl. Brill-Leiden-Boston-Köln, 2000. 689 S.
10. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch, Verlagsgruppe Bertelsmann GmbH, 1986. 1493 S.

ЕМОЦІЙНИЙ ПІДТЕКСТ ХАЙКУ

Фока М. В.

доктор філологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри германських мов, зарубіжної літератури
та методик їхнього навчання
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Японське мистецтво, зокрема й література, насамперед характеризується потужною підтекстовістю. Професор буддійської філософії Д. Т. Судзукі зазначав, що саме в здогадці та натяку полягає

секрет японських мистецтв [8, с. 409]. Головний художній смисл твору, як правило, є недомовленим, тож шляхом здогадок, через натяки реципієнти домислюють, уявляють і відчувають те, що залишається й формується поза текстом на рівні емоційного сприймання.

Видатний японський драматург Тікамацу Мондзаемон так пояснює співвідношення вираженого й прихованого, словесного й емоційного: «Якщо печальне прямо назвати печальним, то слова втрачають свій глибинний смисл, і зрештою зникає й почуття печалі. Потрібно не говорити: «Сумно! Печально!» – а дати відчути печаль без слів… Бажаючи гідно похвалити прекрасний краєвид, потрібно непрямо говорити про різноманітні його особливості, але в жодному разі не називати його прекрасним. Тоді краса… відчується сама по собі» [6, с. 78].

Краса, що відчувається сама по собі, чи будь-яке інше відчуття, виражене непрямим чином, тонко навіяне реципієнту, проявляється лише в натяку, переважно за допомогою одного з домінантних прийомів японського мистецтва – *йодзьо*, що буквально перекладається як «надмірне почуття» і що в науці називають «серцевим відзвуком» [5, с. 272], «душевним відгуком» [4, с. 185], «післявідчуванням» [7, с. 394], «сугестивністю» [7, с. 394], «асоціативним підтекстом» [2, с. 71], «символічною структурою» [3, с. 6–8]. Ідеться про те, що йодзьо, тобто надмірне почуття, залишається недовисловленим і подається лише як натяк, що в процесі сприйняття мистецького твору читача, спонукає його домислити й до кінця відчути те, що існує поза текстом. Зрозуміло, що для осягнення йодзьо треба мати розвинений емоційний інтелект, що дозволить розкрити, зрозуміти й відчути емоцію, генеровану художнім текстом.

Повною мірою глибини емоційного підтексту відчуваються в хайку. Зокрема, пригляньмося уважніше до поетичного світу хайку Мацуо Басьо, де в кількох рядках ескізу закодовано цілу картину.

Гора Джерельна!

Тут безсила мова.

І тільки сльози зрошують рукав [1, с. 78]. (Тут і далі переклад І. Бондаренка).

У першому рядку поет згадує гору Джерельну (Юдоносан), а в уяві читача відразу ж візуалізуються її лінії, обриси, форма. Особливого значення гора набуває, коли врахувати, що вона є однією з трьох гір хребта Дева (дві інші – Хаґурояма й Цукіноява), які є священними для буддистів. З огляду на це рядок набуває аури святості.

Сила почуттів і багатство вражень ліричного героя передаються словами «Тут безсила мова», які, залишаючи ще більше простору для фантазії читача, лише посилюють стан захоплення й піднесеності. На це образне уявлення накладається естетична емоція – сльози, що

стають відгуком на переживання побаченої краси: «І тільки сльози зрошують рукав».

Глибокою філософічністю вирізняється також це хайку поета:

Гірська стежина,
Сливи аромат.
І раптом з нього сонце виринає! [1, с. 113].

Образ «гірської стежини» породжує в уяві гористий краєвид, і раптом на тлі зорового з'являється нюховий образ – аромат сливи, традиційний та багатозначний для японців. Згадаймо відоме японське прислів'я: «Слива цвіте – запах добрий, вишня цвіте – очей не відірвати» [9, с. 252]. Аромат сливи асоціюється із сонцем, що є символом життя, сили й енергії, а отже, породжує позитивні емоції.

Різноманітна гама відчуттів передана в такому хайку Мацуо Басьо:

Про різне
Згадується –
Сакура цвіте! [1, с. 63].

Цвіт сакури (японської вишні) пробуджує спогади, наповнені різними переживаннями: «Про різне / Згадується –…». І в картину цвітіння сакури, що несе в собі радісні відчуття, органічно вплітається настрій світлого суму за минулим. Ці рядки по-особливому відкриваються тому, хто добре знайомий з японською культурою. Відомо: японці можуть годинами милуватися білими чи жовто-рожевими пелюстками розквітлої сакури. Як зауважує М. Федоренко, це поклоніння квітам відгукується в понятті «кансьо», що означає «споглядати», «вдивлятися», «спостерігати», «не зводити очей». Не зводити очей і бачити прекрасне!» [9, с. 252].

Таким чином, кожне хайку містить емоційний підтекст (йодзьо), для декодування якого потрібно володіти розвинутим емоційним інтелектом, тобто здатністю розкрити, зрозуміти й відчути емоцію, навіяну художнім текстом.

Література:

1. Антологія японської поезії: хайку XVII–XX ст. / Передм., пер., комент. І. Бондаренка. К. : Дніпро, 2002. 368 с.
2. Бреславец Т. И. Поэзия Мацуо Басё. М. : Наука, 1981. 152 с.
3. Виноградов В. В. О теории художественной речи. М. : Высш. шк., 1971. 240 с.
4. Григорьева Т. П. Японская художественная традиция. М. : Наука, 1979. 368 с.
5. Конрад Н. И. Очерки японской литературы : ст. и исслед. М. : Худож. лит., 1973. 464 с.

6. Маркова В. Н. Мондзаэмон Тикамацу о театральном искусстве. *Театр и драматургия Японии* : сб. ст. / отв. ред. Н. И. Конрад. М. : Наука, 1965. С. 66–83.

7. Мацуо Басё. Великое в малом. СПб. : Терция, Кристалл, 1999. 512 с.

8. Судзуки Д. Т. Дзэн-Буддизм // Дзэн-Буддизм: Судзуки Д. Т. Основы Дзэн-Буддизма. Кацуки С. Практика Дзэн / пер. с англ.; сост. и науч. ред. В. А. Шериев. Бишкек : МП «Одиссей», гл. ред. Кыргызской Энциклопедии, 1993. С. 3–468.

9. Федоренко Н. Т. Японские записи. М. : Сов. писатель, 1966. 416 с.

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Хаджинова І. В.
старший викладач кафедри педагогіки та освіти
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

Соціально-емоційна освіта (SEE) привертає значну увагу дослідників, педагогів і розробників навчальних програм у всьому світі вже майже три десятиліття. SEE необхідна для того, щоб діти розвивали навички самосвідомості та самоконтролю, підвищували соціальну обізнаність і покращували якість міжособистісних стосунків. Розвиток емоційного інтелекту дозволяє підвищити здатність розуміти себе та інших, виражати та регулювати свої емоції, розвивати здорові та дбайливі стосунки, співпереживати та співпрацювати з іншими, конструктивно вирішувати конфлікти, приймати правильні, відповідальні та етичні рішення, а також для подолання труднощів у суспільстві.

Соціально-емоційна освіта також сприяє вищим академічним досягненням, підвищенню просоціальної поведінки та зменшенню антисоціальної поведінки, тривоги, депресії та самогубств, впливає на розвиток гармонійних стосунків, соціальній згуртованості та включеності в громади, позитивному ставленню до індивідуального та культурного розмаїття, а також справедливості та соціальної справедливості.

Сьогодні програми SEE широко й ефективно впроваджуються в школах по всьому світу, особливо в Північній Америці та Європі.

На сучасному етапі реформування освіти в Україні постає питання про формування соціально-емоційних навичок українських школярів. Ці навички є ключем до успішної соціалізації учнів, підготовці до дорослого життя.

Концепція Нової української школи націлена на особистісно зорієнтоване навчання, на формування особистості дитини, її характеру, ставлення до світу. У реформованому змісті освіти акцентовано увагу не тільки на пізнанні дитиною зовнішнього світу, але й на засвоєнні нею процесів взаємодії зі світом, розумінні смислів власної діяльності. Відтак важливою складовою процесу виховання стає розуміння себе, розвиток емоційного інтелекту, який являє собою здатність точно визначати емоції та пов'язані з ними потреби поза думками, фізичним станом, зовнішнім виглядом, поведінкою [1].

У Державному стандарті загальної початкової освіти визначено змістові орієнтири для цілісного розвитку особистості учня початкової школи і сформульовано наскрізні уміння, а саме: розв'язання проблем, критичне і творче мислення, співпраця, ефективне спілкування, розвиток власного емоційного інтелекту, дослідження, організація власної діяльності, рефлексія, вдумливе читання. Отже, розвиток емоційного інтелекту школярів є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти [2].

В Україні практики соціально-емоційної освіти представлені програмами, які гуртуються на зарубіжному досвіді та реалізуються на різних рівнях, а саме: програма «Соціально-емоційне та етичне навчання» (СЕЕН), освітня програма за вальдорфською педагогікою, програма «Соціальні та емоційні компетентності XXI століття».

Програма «Соціально-емоційне і етичне навчання» – це міжнародна освітня програма, розроблена спеціалістами Університету Еморі для міжнародного використання. Суть програми СЕЕН) полягає у вихованні в учнів м'яких навичок за такими напрямами: соціально-емоційне навчання, відточування уваги, співпереживання та етична чуйність, системне мислення, стійкість та травмоорієнтовані практики.

В Україні Програма СЕЕН впроваджується з 2019 року у 26 закладах середньої освіти на всеукраїнському рівні у формі варіативного складника навчального плану, заходів та проєктів. Програма орієнтована на учнів від 6 до 17 років та покликана формувати нове мислення, яке визнає взаємозалежність між людьми і потребу вирішувати проблеми та стимулювати зміни через діалог та співпрацю [3].

Наступним прикладом впровадження соціально-емоційної освіти в Україні є освітня програма за вальдорфською педагогікою, яка представляє собою гуманістичну систему навчання та виховання дитини, створену на початку XX століття, яка є загальновизнаною та динамічно розвивається в усьому світі. За вальдорфською педагогікою сутність

освітнього процесу полягає не тільки в переданні соціального досвіду дорослими та засвоєння його дітьми, а й у всебічному розвитку відповідно до внутрішніх потреб особистості на різних вікових етапах, через гармонійне поєднання та вдосконалення мисленнєвих, емоційних і вольових функцій у процесі пізнавального та емоційно-вольового опрацювання навчального матеріалу. Учні вальдорфської школи не просто сприймають матеріал на когнітивному рівні, але й переживають його в особистісному, концептуальному плані [4].

Програма «Соціальні та емоційні компетентності XXI століття» в Україні розпочалася у 2016 році. Вона орієнтована на учасників 6–17 років та покликана розвивати емоційні та соціальні навички школярів із першого до останнього класу. Розвиток таких навичок дає змогу зокрема: знизити рівень стресу, позбутися шкідливих звичок, конфліктної поведінки та булінгу; покращити психологічне здоров'я, академічні успіхи, соціальну активність, довіру до школи тощо [5].

Отже, соціально-емоційна освіта є запорукою розвитку зрілої, гармонійно розвиненої особистості, готової критично мислити та протистояти небажаним впливам суспільства, а впровадження міжнародних практик соціально-емоційної освіти в закладах загальної середньої освіти є важливою метою реформування освіти в цілому.

Література:

1. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 16.04.2023).

2. Державний стандарт початкової освіти. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text (дата звернення: 16.04.2023).

3. Соціально-емоційне та етичне навчання в Україні. *ЕдКемп Україна.* URL: https://www.edcamp.ua/seelukraine/shcho-take-seen/ (дата звернення: 16.04.2023).

4. Мезенцева О. Методичні рекомендації до освітньої програми за вальдорфською педагогікою. Наіpi, 2019. 128 с.

5. Освітня програма позитивного розвитку «Соціальні та емоційні компетентності XXI століття». *Lions Clubs International District 134 Ukraine*. URL: http://www.lions.org.ua/programi/lions-quest/ (дата звернення: 16.04.2023).

ВИКЛИКИ BANI СВІТУ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ SOFT SKILLS

Халіна В. Ю.
кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора
Навчально-науковий інститут підготовки кадрів вищої кваліфікації
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Для структурування знань про світ, пояснення змін, які в ньому відбуваються та усунення чи попередження негативних наслідків, що викликані неконтрольованими зовнішніми та внутрішніми чинниками, були створенні концепції, які відображають ключові характеристики світу у різні періоди часу, в залежності від ступеня розвитку всіх суспільних процесів: SPOD, VUCA та BANI світу. Ці три етапи розвитку світу для наочності та зрозумілості можна порівняти з агрегатним станом води, а саме: SPOD світ (який існував приблизно з 20-х років XX ст.) – це лід, оскільки він твердий, прозорий, зберігає свою форму і сама людина здатна її змінити і перетворити на те, що їй потрібно на даний момент; VUCA світ, теорія про який виникла у 80-х роках XX ст., порівнюють з рідким станом води, яка змінює напрямок, форму, її течія не така передбачувана; BANI світ, який виник з появою пандемії COVID-19, порівнюють з парою, або туманом, в якому нічого не видно, непередбачуваний шлях, багато ризиків та невідомо, куди приведе дорога і якими будуть наслідки зроблених кроків. На рис. 1 зображені всі три концепції з їх характеристиками та необхідними компетентностями для існування.

Війна в нашій країні та її катастрофічні наслідки лише посилили ознаки BANI світу як для українців, так і для всього людства, оскільки відголоски ворожого вторгнення в Україну відчули всі через кардинальні зміни світоустрою.

BANI світ характеризується станом хаосу. Для того щоб гармонійно жити в такому складному світі, пропонується ряд компетентностей за його абревіатурою: B – balancing (балансування), A – adaptability (адаптивність), N – nous (здоровий глузд), I – intuitive (інтуїція). Тендітність або крихкість світу потребують збереження балансу і пошуку рівноваги у всіх процесах, які в будь-яку мить можуть змінитися і призвести до непоправних наслідків. Неспокійний стан змушує шукати напрями швидкої адаптації. Тривогу за майбутнє

можна зняти уважністю до сьогодення, до себе та до оточення. Ця уважність дає емоційну свідомість і підвищує рівень EQ. Як говорив футуролог Джамаїс Кашіо, автор концепції BANI, більша кількість даних – навіть великих даних – може бути контрпродуктивною, пригнічуючи нашу здатність розуміти світ [1]. Саме тому важливо користуватися принципом здорового глузду, шукати оптимальні, але креативні напрями вирішення проблем. Для розуміння в незрозумілому середовищі нам пропонується взяти інтуїцію, точніше інтуїтивне схоплювання, або трансцензуальне мислення.

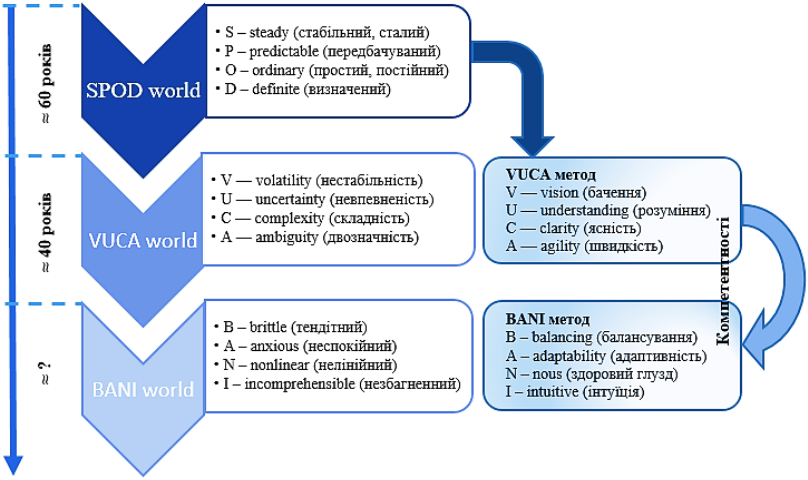

Рис. 1. Трансформація концепцій та їх характеристика

Ще одна складність для сучасної людини – неможливість вибудовування чітких причинно-наслідкових зв'язків. Не вдається просто поставити собі і розписати кілька кроків, як дістатися. Для досягнення бажаного постійно потрібна безліч системних дій. Тільки їхнє правильне поєднання призводить до мети.

Джамайс Кашіо також зазначає: «Відбувається щось грандіозне та потенційно величезне. Усі наші системи, від глобальних мереж торгівлі та інформації до особистих зв'язків, які ми маємо з нашими друзями, родинами та колегами, усі ці системи змінюються, доведеться змінитися. Принципово. Ретельно. Часом боляче. Це те, що може потребувати нової мови для опису. Це те, що, безумовно, вимагатиме нового способу мислення для дослідження» [2].

Для концепції BANI світу принципи сталого розвитку є напрочуд актуальними, це мабуть, одна з небагатьох речей, яка зберігла свою актуальність впродовж всіх трьох етапів розвитку світосприйняття. Це пояснюється тим, що у принципах сталого розвитку закладені базові та найважливіші постулати існування та розвитку людства, збереження світу для майбутніх поколінь. Ідеологія сталого розвитку побудована на наступних стратегічних цілях: створення умов для здорового життя та освіти; викорінення бідності та боротьба з нерівністю; побудова потужної, інклюзивної та траспарентної економіки; мобілізація глобальної солідарності в інтересах сталого розвитку; збереження екосистеми в інтересах майбутніх поколінь; заохочення безпеки та мирного співіснування людей [3]. При цьому BANI світ дає нові можливості для сталого розвитку, що пов'язано зі стрімким удосконаленням штучного інтелекту, відповідального споживання, технологій у медицині та синтетичних матеріалах тощо. До того ж, все відчутнішими стають наслідки легковажної діяльності людства щодо використання ресурсів планети, ставлення до життя і майбутнього наступних поколінь, реалістичність масштабних трагедій, які можуть призвести до катастрофічних та непоправних наслідків.

Адаптація, на сьогодні, є найбільш ефективним процесом, який дозволяє екосистемі сприймати екзогенні зміни з мінімальними негативними наслідками [4].

Під час дії екзогенних змін, особливо, якщо цей вплив є потужним і вимагає миттєвої реакції та трансформації умов провадження діяльності, крім наявності професійних навичок, які, як правило, закріплені міцніше, необхідний ще певний перелік навичок, що сприяють адаптації.

Рівень адаптації в цьому разі безпосередньо залежить від рівня оволодіння цими навичками. При цьому, за відсутності soft skills, опір змінам відчувається сильніше і, відповідно, збій у діяльності через неможливість здійснювати її звичними методами і, як наслідок, прийняття ірраціональних рішень, що призводять до несподіваних результатів.

Оволодіння необхідними навичками та їх накопичення дозволяє поступово адаптуватися до кризових умов, а саме попередньо вивчити існуючий досвід і намагатися застосовувати його, аналізувати інформацію та адекватно її оцінювати, і, зрештою, знайти та впровадити нові методи та задіяти внутрішні резерви для повернення у рівноважний стан (або переходу до нового). Все це забезпечить у результаті повну адаптацію та ефективність діяльності у нових умовах.

Таким чином, не дивлячись на хаотичну структуру нового світопорядку, який має назву BANI світ, в людства є всі можливості виправитися і продовжити розвиток, відповівши на виклики, що постали та з гідністю їх прийняти і подолати.

Література:

1. Нові виклики: прощай, світ VUCA, ласкаво просимо у світ BANI. URL: https://mind.ua/openmind/20235173-novi-vikliki-proshchaj-svit-vuca-laskavo-prosimo-u-svit-bani.
2. Facing the Age of Chaos. URL: https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d.
3. Смачило В.В., Халіна В.Ю. Соціальне підприємництво як інтегративний інструмент сталого розвитку України: європейський досвід. *Інфраструктура ринку*. Випуск 7. 2017. С. 76–82.
4. Халіна В.Ю. Концептуальний базис адаптивного розвитку екосистем. *Збірник наукових праць ДУІТ*. 2019. Вип. 46. С. 118–125.

INTEGRATING EMOTIONAL INTELLIGENCE INTO ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN HIGHER EDUCATION

Khatser G. O.
Ph.D. in Philology, Associate Professor
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

English language learning is one of the essential components of higher education, as it prepares students for communication in a globalized world. However, traditional English language teaching has mainly focused on linguistic competence, neglecting the importance of emotional intelligence in effective communication. Emotional intelligence, defined as the capacity to perceive, comprehend, and manage one's own emotions and the emotions of others, is essential for successful communication in academic and professional settings. Therefore, it is crucial to integrate emotional intelligence into English language learning in higher education to prepare students for effective communication in diverse areas and various purposes.

The paper aims to explore the importance of emotional intelligence in English language learning in higher education and propose ways for its implementation into the curriculum.

Many foreign and Ukrainian scientists are studying the problems of emotional intelligence, including D. V. Lusyn [2], O. S. Veritova [4], and others. L. Vygotsky [5], O. E. Filiminov [1], and others address the issue of the role of emotions in the organization of a personality-oriented learning process.

Effective communication in English requires more than just linguistic competence. A future specialist needs emotional intelligence. Students who possess high levels of this quality are better able to understand and respond to the emotions of others, which is essential for building positive relationships in academic and professional contexts. Additionally, they are better at managing their emotions, which helps them avoid misunderstandings and conflicts in communication. By integrating emotional intelligence into English language learning in higher education, students develop the skills required for efficient communication in diverse environments.

According to Mayer and Salovey [3], there are four critical components of emotional intelligence: 1) perceiving emotions accurately, 2) using emotions to facilitate thinking, 3) understanding emotions, and 4) managing emotions effectively. In the context of English language learning, we apply these components to enhance linguistic competence and promote effective communication.

To develop emotional intelligence, educators can prefer activities that encourage students to identify and analyze the emotional content of written and spoken texts. For example, using news articles, advertisements, and short stories helps students identify emotional language and develop an understanding of how emotions are expressed in different contexts. In addition, teachers can use role-playing exercises and group discussions to help students practice recognizing and responding to emotional cues in social interactions.

Students can develop their skills in using emotions to facilitate thinking through activities encouraging them to use emotions for analysis and interpreting language. For example, opinion articles and debates are appropriate for improving students' abilities to analyze emotional arguments and understand how to implement emotions into the speech to persuade others. Also, teachers can use reflective writing assignments to facilitate identifying and reflecting on emotional responses to different texts and topics.

When speaking about activities that help develop skills in understanding emotions, one of the most effective activities is working with literary texts and poems to help students identify and interpret the emotional content of language and develop an understanding of how emotions are expressed through language.

Managing emotions effectively is crucial for avoiding misunderstandings and conflict in communication. Teachers can propose to their students role-playing exercises and group discussions to practice emotion management and adequate responses to emotional cues in social interactions. Reflective writing assignments are another activity that helps students identify and manage their emotional reactions to different texts and topics.

Thus, integrating emotional intelligence into English language learning in higher education is essential for preparing students for effective communication in diverse environments. By incorporating emotional intelligence activities and cultural competence into language classes, students can develop the skills needed to recognize and manage their own emotions and understand and respond to the feelings of others. Students can build positive relationships and successful careers in a globalized world with these skills.

Bibliography:

1. Filimonova O. E. Language and emotions in English. Cognitive and communicative aspects : monograph. St. Petersburg, 2001. 268 p.
2. Lyusin D.V. A new method for measuring emotional intelligence: the EmIn questionnaire. *Psychological diagnostics.* 2006. No. 4. Pp. 3–22.
3. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. Emotional Intelligence. In R.J. Sternberg (ed.) *Handbook of Intelligence*. New York : Cambridge University Press, 2000. Pp. 396–420.
4. Veritova O. S. The problem of developing emotional intelligence of future teachers of higher education. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* : zb. nauk. pr. Zaporizhzhia, No. 56–57, 2017. Pp. 98–105.
5. Vyhotsky L. S. Zibrannya tvoriv: U 6-ty t. T. 6. Naukova spadshchyna. M. : Pedahohika, 1984. S. 205.

ІНТЕЛЕКТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УСПІШНОСТІ ЛЮДИНИ

Цебень Є. О.
студентка
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

На сьогоднішній день досить актуальним, важливим має бути питання, про яке, на жаль, наше суспільство забуло – розвиток. І не просто розвиток у будь-чому, а саме інтелектуальний розвиток особистості.

Людина застосовує інтелект для обробки наявної інформації, наприклад, з метою побудови або вдосконалення розуміння, позиції, стратегії, методу, правила, комбінації, відношення, пояснення, рішення, плану чи цілі.

Американський психолог Роберт Стернберг вважає, що інтелект – це цілеспрямована адаптивна поведінка, що дозволяє адаптуватися людям до середовища.

Поняття інтелект досліджували такі вчені: Едвард Спірман, Льюїс Терстоун, Джой Пауль Гірфольд.

У повсякденному житті в сучасній розвинутій людині інтелект проявляє себе у вигляді внутрішніх відчуттів і образів мислення, таких як: відчуття реальності, часу, простору, себе, ритму, відповідальності, гумору, ситуації, прекрасного, небезпеки, захищеності, такту, комфорту, міри, справедливості, довіри, свободи, поваги, власної гідності та інших, і у вигляді аналітичного, образного, практичного, абстрактного, тактичного або стратегічного образу мислення.

Проте в суспільстві виділяють два види інтелекту: соціальний та емоційний, кожний з них є важливим, хоча й має різні особливості. Розглянемо кожен з них.

Вперше поняття «Соціальний інтелект було використано Е. Торндайком. Він розумів соціальний інтелект як здатність розуміти людей, діяти чи вчиняти мудро щодо інших.

Проте розглядав його як специфічну пізнавальну здатність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми і вважав соціальний інтелект видом загального інтелекту, не визначивши відносини між ним та іншими видами інтелекту.

Канадський психолог Філіп Вернон визначає соціальний інтелект як уміння людини ладнати з людьми загалом, а також легкість самопрезентації в суспільстві.

Серед аспектів соціального інтелекту психологами та педагогами було виділено такі аспекти: поведінковий, когнітивний, когнітивно-поведінковий, когнітивно-вербальний, комунікативний, системний, операціональний, структурно-динамічний, психометричний [1].

Дослідники Касміцький і Джон виділяють такі прості, проте важливі прояви соціального інтелекту, які варто розвивати у молоді:

- Добре розуміння почуттів, думок і намірів інших людей;
- Уміння знаходити спільну мову і добре ладнати з людьми;
- Розуміти точку зору інших людей;
- Знати права і норми людських взаємин;
- Вміння добре адаптуватися в соціальних ситуаціях.

На сьогоднішній день сучасна молодь, а саме студенти з добре розвиненим соціальним інтелектом схильні досить професійно займатись волонтерською діяльністю, яка є важлива і актуальна сьогодні. Проте більш часто вживаною вона є у студентів університету, так як студенти університету є більш фінансово забезпечені, але

студенти коледжу також є не менш активними, що не може не радувати, так як це формує патріотизм , натхнення, мотивацію до дії.

Проте в умовах війни не слід забувати наскільки є важливим емоційний інтелект. Емоційний інтелект – це здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони.

Головною рисою цієї навички є вміння контролювати свої емоції, конструктивно оцінювати ситуації незалежно від обставин в яких знаходиться людина.

Досліджуючи теорію емоційного інтелекту, Пітер Саловей виділив п'ять базових складових EQ:

1. Усвідомлювати свої емоції (самопізнання) тобто могти назвати те, що ми відчуваємо, розуміти, чому ті чи інші емоції виникають в певний момент, про що вони сигналізують, яка їхня функція в конкретний момент.

2. Управляти своїми емоціями (саморегуляція) – тобто володіти собою в певних ситуаціях, вміти при потребі визначити рамки свого впливу, заспокоїти себе, справитися з тривогою чи гнівом.

3. Самомотивація – вміння управляти власними імпульсами, тобто при потребі відкладати задоволення і приборкувати моментні бажання, щоб досягнути більшого в майбутньому.

4. Емпатія – здатність враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, навик слухати і чути, дивитися і бачити емоційні стани, потреби інших людей.

5. Соціальні навички – побудова здорових стосунків, вміння зацікавити людей, привабити їх на свою сторону, працювати в команді, вирішувати конфлікти, бачити сильні сторони людей і допомагати їм у реалізації цілей і планів, вміння створити в команді атмосферу довіри, вислухати, прийняти різні точки зору, знайти спільні точки дотику, вміння будувати довготривалі, здорові стосунки в парі [2].

Виділяють 4 рівні емоційного інтелекту:

- Перший – самосвідомість, тобто усвідомлення своїх емоцій;
- Другий – самоконтроль, що являє собою вміння керувати власними емоціями;
- Третій – соціальна чуйність, усвідомлення емоцій інших людей;
- Четвертий – управління стосунками (управління емоціями інших людей).

Проте варто виокремити два аспекти емоційного інтелекту:

Внутрішньоособистісний (самооцінка, відповідальність, терпимість, самоконтроль);

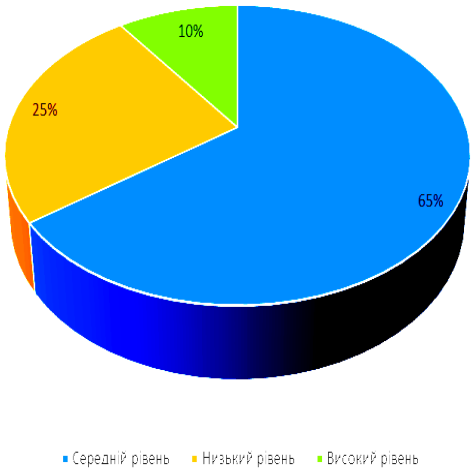

Рис. 1. Загальний рівень емоційного інтелекту учнів 7 класу

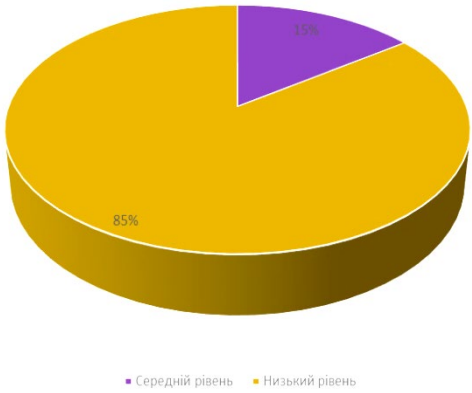

Рис. 2. Загальний рівень емоційного інтелекту учнів 11 класу

Міжособистісний (емпатія, комунікабельність, толерантність, відкритість) [3].

Працюючи в загальноосвітній школі ми зрозуміли, що серед школярів актуальним є саме емоційний інтелект, тому ми проводили дослідження рівня емоційного інтелекту старшокласників. Застосовувавши наступні діагностичні методики: Тест Емоційного

Інтелекту (автор Люсін) [4]. Дослідження проводилось на базі Шаровечківської ЗОШ І-ІІІ ступенів. Нами охоплено 54 школяра, а саме учні 7, 11 класів (див. рис. 1, рис. 2).

Отримані результати представлені у вигляді діаграм (див. рис. 1 і 2).

Отже, як бачимо на Рис 1. емоційний інтелект серед школярів 7 класу знаходиться на середньому рівні і його варто розвивати, а щодо 11 класників (Рис 2), то рівень емоційного інтелекту низький, що пов'язано з не бажанням розуміти свої емоції та емоції інших. Спровокувати таке відношення може стрес, який переживають учні перед ЗНО та новою сторінкою в житті.

Література:

1. Вікіпедія. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Інтелект (дата звернення: (14.04.2023).

2. Саловей П., Карузо Д. Емоційний інтелект керівника. 4 базові навички. Київ : Самміт-Книга, 2016. 296 с.

3. Презентація «ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ в контексті розвитку особистості». Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: https://naurok.com.ua/prezentaciya-emociyniy-intelekt-v-konteksti-rozvitku-osobistosti-131251.html (дата звернення: 14.04.2023).

4. Нагорна А. О. Стресозахисна функція емоційного інтелекту. *Психологічні перспективи.* 2012. Вип. 20. С. 161–171.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОБОТИ АСПІРАНТІВ-НАУКОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Черба О. В.
аспірант, науковий співробітник лабораторії досліджень екологічної стійкості об'єктів довкілля та природних територій особливої охорони
Науково-дослідна установа
«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»
м. Харків, Україна

24 лютого 2022 року українці прокинулись в новій реальності. Сусідня «дружня» країна почала повномасштабну війну проти нашої країни. І це боляче вдарило по всіх сферах життя суспільства, в тому числі і по освіті. Особливо це стосується східних та південних областей нашої країни.

За даними Харківської обладміністрації станом на 1 січня 2023 р. на Харківщині зазнали руйнувань 806 закладів освіти.

Основними проблемами, з якими зіткнулись здобувачі середньої та вищої освіти за останній рік, стали:

– вимушений переїзд до інших областей або за кордон як здобувачів, так і викладачів, пов'язаний із загрозою життю та здоров'ю через військову агресію;

– масштабні руйнування інфраструктури, матеріально-технічної бази;

– проблеми з наявністю технічних засобів та інтернет-покриття;

– проблеми з електропостачанням через постійні обстріли енергетичної інфраструктури;

– повний перехід на он-лайн навчання;

– важкий психологічний стан учасників освітнього процесу.

Багато з цих питань дуже швидко вирішилось завдяки досвіду роботи в умовах карантину внаслідок розповсюдження COVID-19. Було прийнято низку нормативних документів, які регламентували роботу сфери світи в умовах воєнного стану [1–5]. Вже з середини березня 2022 року відновились он-лайн заняття для школярів. Відкрилась велика кількість державних та волонтерських проєктів, які підтримували школярів, допомагали отримати якісну освіту, надавали психологічну підтримку та соціалізацію. За останній рік з'явилось багато нових дистанційних шкіл, які отримали ліцензії на провадження освітньої діяльності і надають якісну освіту всім бажаючим.

Вищі навчальні заклади дуже швидко відновили освітній процес, удосконалили функціонал навчальних платформ, збільшили кількість викладених на них навчальних матеріалів.

З'явилось багато безкоштовних ресурсів, в тому числі на базі вищих навчальних закладів, які надавали психологічну підтримку, розміщували на своїх ресурсах корисні поради для постраждалих, практичні рекомендації.

Провідні українські вузи відкрили професійні дистанційні курси з оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, з комп'ютерної грамотності, ІТ-навичок, різні спеціалізовані освітні інтернет-ресурси, щоб заохотити студентів і повернути в активний навчальний процес, допомогти розвинути професійні навички.

З усіма цими проблемами зіткнулись і здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії. І якщо навчальна складова дуже швидко відновилась, то з науковою складовою виникли питання.

Багато хто з аспірантів опинився в таких умовах, що або сам аспірант або його керівник вимушені були у зв'язку з військовою агресією змінити місце проживання. Оскільки сьогодні в науці

відчувається дуже великий брак молодих науковців, то велика кількість наукових керівників – це люди пенсійного віку. І виникла велика проблема комунікації між аспірантом та його науковим керівником, науковою спільнотою через відсутність необхідних технічних засобів, неможливість опанування необхідних сучасних засобів зв'язку, нових платформ. Молоді науковці втратили можливість переймати досвід у старших колег, радитись з досвідченими спеціалістами щодо своїх наукових досліджень, проводити дискусії та круглі столи, на практиці використовувати методи колективної творчої діяльності, наприклад, «мозковий штурм». Вони вимушені «варитися у власному соку», що не сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців.

Звичайно не все так погано. Дуже у нагоді стають відкриті курси, допомагає в роботі безкоштовний доступ до європейських бібліотек, спілкування з досвідченими викладачами, участь в конференціях, проте дуже бракує саме спілкування з науковою спільнотою за своєю спеціальністю, обміну досвідом.

Однак незважаючи на всі складнощі, з якими стикнулись науковці – здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії під час військового часу, всі прекрасно розуміють, що наука відіграватиме значну роль у відновленні постраждалих від війни регіонів України, у прискоренні процесу євроінтеграції, у піднятті економіки. Тому, незважаючи на всі труднощі та випробування сьогодення, українська наукова спільнота все більше об'єднується задля найшвидшої перемоги та процвітання країни.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII із змінами / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

2. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 із змінами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text

3. Про організацію освітнього процесу : лист МОН від 06.03.2022 р. № 1/3371-22. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062

4. Про внесення зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/86066

5. Про внесення змін до постанови КМУ від 16 січня 2013 р. № 20 : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2023 р. № 146. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/88520

ЗАСТОСУВАННЯ SOFT-SKILLS В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНЕ ПРАВО»

Чеховська І. В.
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри приватного права
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Київська область, Україна

Медицина у сучасному світі суттєво впливає на життя людини і усього суспільства. Тому взаємовідносини між лікарем і пацієнтів виходять далеко за межи професійних і морально-етичних норм, і потребують правничих знань. Ці знання є актуальними і у зв'язку з тим, що збільшується кількість нормативного масиву, яким унормовується медична діяльність; позовів з боку пацієнтів, що отримали неякісні медичні послуги; має місце нігілізм правових знань медичних працівників тощо. Ці та інші проблеми і спонукали до розвитку такої галузі як медичне право. Проте звертаємо увагу, що медичне право як наука, навчальна дисципліна і галузь права перебуває на стадії формування. Проте є основні фактори доцільності розвитку і функціонування медичного права до них можемо віднести: а) проблему кваліфікації лікарських помилок; б) розробку і впровадження стандартів якості медичних послуг; в) проблему співвідношення прав пацієнтів і медичних працівників; г) проблему юридичного супроводу закладів охорони здоров'я; д) необхідність функціонування на законних підставах професійних медичних асоціацій; е) проблема доступності до медичних послуг; і) проблема контролю реклами лікарських засобів і їх якості; ж) удосконалення законодавства у сфері профілактики і лікування інфекційних, психічних та інших хвороб тощо [1, с. 36].

Особливістю медичного права як навчальної дисципліни є її універсальний характер оскільки вона логічно вбудовується в структуру як юридичної, так і медичної освіти.

Необхідність вивчення медичного права як дисципліни підтверджується такими обставинами, що при вивчені курсу здобувачі вищої освіти як медичних так і юридичних навчальних закладів при вивченні дисципліни набувають компетентностей щодо виявлення і аналізу особливостей різних категорій та інститутів медичного права, здатності застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практики Європейського

суду з прав людини; щодо консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації; вчаться аналізувати і застосовувати законодавство у сфері охорони здоров'я, самостійно вирішувати практичні кейси, надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях тощо.

Також звертаємо увагу і на те, що медичне право набуває популярності у зв'язку із потребою юридичної практики. Правників, які мають спеціальні знання в галузі медичного права, досить небагато, а потреба на такі послуги щорічно зростає як серед медичних працівників і медичних закладів, так і серед пацієнтів. Пацієнти не мають належних знань стосовно своїх прав і обов'язків у сфері охорони здоров'я. Медичні працівники також не мають достатнього рівня юридичних знань для захисту своїх прав перед роботодавцями, не мають чіткого уявлення про права пацієнта, що часто призводить до їх періодичного порушення. Медичні заклади також часто зловживають своїми правами роботодавця у відносинах з медичним персоналом.

Окрім цього варто відмітити стрімкий розвиток новітніх медичних технологій, удосконалення способів лікування різних хвороб, застосування нових способів медичного втручання і, з іншого боку, повільне унормування нових правовідносин.

Виокремлюючи актуальність вивчення медичного права юристами І. Сенюта виокремлює такі чинники як: 1) блага, які є предметом регулювання медичного права, а саме життя і здоров'я як найвищі соціальні цінності; 2) правова необізнаність суб'єктів медичних правовідносин, що породжує, зокрема потребу в правозахисному інструментарії; 3) особливості провадження медичної практики; 4) правольодинний компонент цієї сфери, який проявляється у необхідності застосування належних правозахисних і правозастосовних механізмів; 5) значний обсяг і різносторонність законодавчого забезпечення сфери охорони здоровя; 6) необхідність переходу від господарницького підходу до гуманістичного в роботі юриста, що працює в галузі охорони здоров'я; 7) доцільність участі працівників у роботі комісій при службових перевірках, клініко-експертних комісій для фахового й мультидисциплінарного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією прав людини в галузі охорони здоров'я; 8) особливості юридичної практики, аналіз статистики якої свідчить про те, що при загальній перевантаженості судів, кількість медичних справ незначна, що обумовлено різними чинниками [2, с. 304].

Отже, вивчення навчальної дисципліни «Медичне право» є необхідною складовою комплексної підготовки й забезпечення високої кваліфікації працівників, які будуть успішними на ринку праці. Проте не тільки професійні компетентності підвищують кваліфікаційний рівень правника. Йдеться про особисті характеристики, завдяки яким людина може успішно взаємодіяти в команді під час розв'язання будь-яких робочих питань. До зазначених характеристик належать наступні вміння:

- активне слухання (здатність уважно слухати, ставлячи допоміжні запитання, що дозволяють опоненту ширше розкрити думку та зрозуміліше пояснити свою позицію);
- вміння вести перемовини;
- невербальні елементи комунікації (вміння не тільки висловлювати думку розумно та стисло, але й застосовувати
- жести, міміку, поставу на підтвердження слів, що робить спілкування більш виразним);
- вміння переконувати;
- вміння презентувати та виступати публічно;
- storytelling (вміння розповідати);
- письмові навички (наприклад, вміння укладати звіти, вести бізнес-комунікацію) [3].

Також варто згадати і таке вміння як критично мислити, а саме: аналізувати ситуацію, що склалася, робити корисні висновки та змінювати поведінку відповідно до середовища. Важливою характеристикою сучасного працівника вважається емпатія – здатність відчувати, розуміти та аналізувати почуття та емоції інших людей.

Не на останньому місці емоційний інтелект, позитивне світосприйняття, бажання дізнатися нове, вміння розв'язувати проблеми творчо і нестандартно та прагнення до саморозвитку.

Таким чином поєднання професійних компетентностей і особистих характеристик (soft skills) дозволить сформувати успішного фахівця. Саме тому при викладанні навчальної дисципліни «Медичне право» варто використовувати soft skills при проведенні семінарських, практичних занять і при формуванні завдань для самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Література:

1. Чеховська І. В. Медичне право України : навчальн. посіб. / І. В. Чеховська. Ірпінь : *Університет ДФС України*, 2020. 480 с.

2. Медичне право як навчальна дисципліна: «панно» багато векторного викладання (досвід України). *Медичне право України: теоретико-методологічні та практичні аспекти викладання медичного права* :

матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, (26–28 квітня 2012 р., м. Львів). Львів : ЛОБФ «Медицина і право», 2012. 370 с.

3. Soft skills: чому ці навички такі важливі сьогодні? *INNOVECS* : сайт. https://jobs.innovecs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni

ПРОБЛЕМИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Чорненька Ж. А.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Проблема навчальної мотивації студентів була завжди, але сьогодні вона набула особливої актуальності у зв'язку з повномасштабною війною в Україні [1]. Деякі студенти взагалі не розуміють, як вчитися офлайн, навіщо вчитися і виконувати завдання, коли обстріли міст тривають, всюди руйнування, смерть, страх, а майбутнє ще більш невизначене [2]. Відомо, що високий рівень здібностей студентів суттєво впливає на успішність навчання, але не може компенсувати низьку навчальну мотивацію чи її відсутність [3]. Результати численних досліджень [4] свідчать про те, що сильна позитивна мотивація слугує компенсаторним механізмом дефіциту знань, умінь і навичок. Сьогоднішня апатія студентів цілком може бути пов'язана з тим, що всі ми замкнені в рамці подій, які зараз відбуваються, але варто пам'ятати, що всі війни рано чи пізно закінчуються, тому потрібно намагатися заглянути в майбутнє, за межі темного місця, в якому тимчасово опинилася Україна.

Найбільш поширеною проблемою на сьогодні для студентів є концентрація – часто через сирени та вибухи, але також і у відносній безпеці. Продовжує існувати проблема формування та підтримки інтересу до навчання та майбутньої професії у студентів медичного університету. Мотиваційні компоненти та чинники, що впливають на професійно-особистісний розвиток лікаря, зростають з кожним курсом навчання, і цей процес не повинен зупинятися протягом усього життя [5]. Багато науковців досліджували та втілювали в практику сучасні аспекти освітньої діяльності, які постійно доповнюються та

оновлюються. Значний вплив на навчальну діяльність має наявність чи відсутність сформованих позитивних мотивів у студентів. Недостатня мотивація не може сприяти формуванню високої професійної реалізації студента [6]. Тому відверте наполегливе прагнення до здобуття знань і вмінь повинно стати відправною точкою у формуванні високопрофесійного спеціаліста медичної галузі [7].

Метою дослідження було виявити та порівняти особливості мотивації до навчального процесу студентів-медиків різних курсів, які могли б сприяти пошуку шляхів удосконалення їхньої пізнавальної діяльності. Дизайн дослідження передбачав використання методики психодіагностичного тестування для визначення загальних мотивів навчальної діяльності.

Мотивація – це складний процес із мотивуючими факторами різної спрямованості. Зовнішня спрямованість мотиваційного процесу залежить від середовища: батьків, викладачів, суспільства. Внутрішня мотивація відображає особистість людини, її бажання, силу духу, наполегливість. Розвиток особистісної мотивації є найважливішим і пріоритетним у процесі становлення спеціаліста, а особливо лікаря.

Аналіз отриманих відповідей дав змогу порівняти, з якою частотою студенти вказували, що спонукає їх до навчання. Таким чином, для першокурсників найважливішими були дві причини – отримання глибоких знань і відмінне навчання. На відміну від першого курсу, у студентів п’ятого курсу домінували 3 мотиви: можливість стати висококласним фахівцем своєї справи, поєднувати роботу та навчання, отримувати гідну заробітну плату. Здатність отримувати інтелектуальне задоволення від навчання та отримувати високі бали на іспитах за «шкільною звичкою» найменше сприяє мотивації студентів 5 курсу, але більше ніж у 2 рази мотивує студентів 1 курсу. Слід зазначити, що більшість респондентів 5-го курсу добре уявляють перспективи майбутньої професії і їх успішність безпосередньо залежить від знань, які можна отримати.

Серед основних мотивів комплексу внутрішньої мотивації більшість студентів обрали можливість стати висококваліфікованим спеціалістом, забезпечити успішність майбутньої професії та отримати глибокі та міцні знання. Цікавим виявився той факт, що п’ятикурсники (29,3%) майже вдвічі більше прагнули досягти успіху в майбутній професії, ніж першокурсники (17%). Крім того, 19,5% п’ятикурсників обрали вагомим мотивом «не приступати до вивчення наступних предметів», а серед першокурсників – лише 9,8%. Такі результати можуть свідчити про те, що старшокурсники, маючи досвід, розуміють інтеграційні зв’язки між дисциплінами навчального плану, а першокурсники часто погано уявляють роль і місце фундаментальних і, особливо, соціально-гуманітарних дисциплін у структурі. своєї майбутньої професії.

Таким чином мотивація до майбутньої фахової діяльності майбутнього лікаря є підґрунтям для успішного формування високо-кваліфікованого, спрямованого на постійне професійне зростання фахівця, здатного до проведення якісного професійного діалогу.

Література:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 2102-IX від 24.02.2022 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2
2. Рекомендації МОН щодо організації навчально-виховного процесу / МОН. URL: http://vpu40.ptu.org.ua
3. Кочарян О.С., Фролова Є.В., Павленко В.М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів. Харків : Вид. центр «ХАІ». 2011. С. 39.
4. Прядко Н. О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. *Вісник*. 2015. № 127. С. 177–180. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1574
5. Сучасні можливості підвищення мотивації студентів до навчання / Беш Л. В., Дмитришин Б. Я., Беш О. М. та ін. *Львівський клінічний вісник.* 2017. № 1 (17). С. 60–64. http://lkv.biz/wp-content/uploads/2017/05/Besh-L.-et-al.2017.pdf.
6. Агранович Н. В., Кнышова С. А. Изучение мотивации учебной деятельности студентов медицинских вузов и ее роль в формировании готовности к будущей профессии. *Современные проблемы науки и образования.* 2015. № 2. С. 76–78.
7. Єгорова Є. В. Психодіагностичне забезпечення профорієнтації в системі педагогічної освіти : посібник / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Коробченко В. В.; за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс. ЛТД, 2014. 228 с.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Чупринін О. О.
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної і будівельної механіки
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Фундаментальна освіта є однією з найважливіших сфер діяльності сучасної людини, що потребує використання відповідних технологій та запровадження нових форм навчання, зокрема дистанційних форм навчання. Реалізація нових підходів дозволяє сформувати навички, які можуть бути реалізовані у різних сферах діяльності. Навчально-методична база, освітньо-інформаційні технології навчальних закладів часто взагалі не залежать від форми навчання (денна, заочна або віддалена) [1]. Навчальний матеріал та його дидактичні складові прийнято оформлені у формалізованому вигляді. При цьому, не має суттєвого значення, як подаються ці знання: або відповідно оснащеної аудиторії, або студентам, які перебувають за її межами. Дистанційне навчання в даний час є найбільш актуальною формою навчання, що активно розвивається. Основною перевагою якої є можливість навчатися у будь-який час та в будь-якому місці із встановленням індивідуальних термінів. При цьому вона становить складність як для організації навчального процесу, так і для студентів, які використовують цю форму. Під час створення курсу орієнтуються на програму стаціонарного навчання. У цьому він наповнюється великою кількістю різноманітних теоретичних матеріалів, прикладів розрахунків, розрахунково-графічних завдань, варіантів контрольних робіт, тестів.

Участь в активному дистанційному навчанні дозволяє значно підвищити технологічність викладання та ефективність організації самостійної навчальної роботи студента, стимулює творчий підхід до здобуття знань та успішного засвоєння курсу. І при цьому така форма є гнучкішим інструментом для навчання студентів. Логічний зв’язок компактних та якісних матеріалів, чітка постановка завдань та цілей навчання на кожному етапі допомагає студентам побачити свій поступ в курсі від модуля до модуля. Необхідно створювати умови для того, щоб студент став активним учасником навчального процесу.

Іншим шляхом запровадження елементів дистанційного навчання є постійна взаємодія учня з освітніми ресурсами за мінімальної участі

викладача самонавчання. Навіщо характерний мультимедіа підхід, коли з допомогою різних засобів створюються освітні ресурси: друковані, аудіо-, відео-матеріали, цілодобово доступні учням [2].

Оцінка особливостей використання дистанційних занять показала, що методика дистанційного проведення лекцій, практичних і лабораторних робіт вимагає деякого вдосконалення у плані методичного забезпечення, дозволяє розширити і урізноманітнити використовувані матеріали з курсів, що вивчаються, здійснити впровадження дистанційного способу навчання з молодших курсів. Удосконалення та доопрацювання методики проведення дистанційних занять дозволить не лише отримати різноманітні навички, а й підвищити якість навчання та рівень засвоюваних теоретичних знань за рахунок індивідуалізації навчання студентів та великих технічних можливостей.

Література:

1. Середа Н. В. , Чупринін О. О. Використання лабораторних робіт при дистанційному вивченні фундаментальних дисциплін. *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє* : зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнародної участі, 19–20 квітня 2018 р. 2018. С. 40–42.

2. Середа Н. В., Чупринін О. О., Гарбуз А. О. Principles of virtual laboratory use works in remote training. *MoodleMoot Ukraine 2019* : VII Міжн. наук.-практ. конф., 24–25 травня 2019. КНУБА.

СКАУТСЬКИЙ РУХ ЯК ІНСТИТУТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІРИ

Чупрінова Н. Ю.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Російсько-українська війна (2014–2023 р.) актуалізувала завдання громадянського та національно-патріотичного виховання, проблему формування соціально активної, відповідальної особистості та розвитку особистісного потенціалу української молоді, як майбутнього нації. Одним зі шляхів реалізації цих завдань можуть стати скаутські громадські організації, що будують свою діяльність на патріотичних, гуманістичних засадах.

У зв'язку із цим набуває особливої уваги питання вивчення історії створення української молодіжної організації «Пласт» як складової Всесвітньої організації скаутського руху та дослідження досвіду її діяльності у історичному та сучасному вимірах. Підкреслюючи важливість вивчення історії скаутського руху, дослідник Ю. Юзіч слушно відмічає: «Розуміючи історію Пласту минулого століття можна краще збагнути новітню історію України, чому наша батьківщина є такою, якою ми її знаємо, і якою вона стане у майбутньому» [5].

Головною опцією наукової розвідки є вивчення та узагальнення відомостей щодо зародження, формування та діяльності скаутського руху як інституту формування національної еліти у історичній ретроспективі – від витоків до сьогодення, – й використання її досвіду у сучасних виховних практиках.

Основою для розвитку скаутингу та формування системи патріотичного виховання молоді стала виховно – вишкільна система, яку створив англійський генерал Роберт Бейден-Пауелл. 1907 р. видано посібник «Скаутинг для хлопців» ("Scouting for boys"), який став підґрунтям для існування нині відомого Всесвітнього скаутського руху.

Розбудовуючи свою структуру, український скаутинґ Наддніпрянщини часів відновлення української державності (1917–1921 р.) організовує координуючі органи. Існують свідчення про діяльність у Києві «Всеукраїнської Скаутової Ради». Влітку 1918 року гетьман П. Скоропадський видав розпорядження про творення скаутських організацій при середніх школах. Дуже прихильно ставився до українського скаутського руху Головний Отаман військ УНР С.Петлюра.

Висока ймовірність участі українських скаутів і їх організаторів у формуванні Студентського Куреня Січових Стрільців. Зокрема 4-та чота 10-ої сотні складалася із школярів, навіть підлітків 14–16 років. Ця сотня, ще повністю не сформованого Студентського Куреня, взяла участь у геройському бою під Крутами 29 січня 1918 року. Внаслідок встановлення радянської влади в Україні – УСРР – скаутинг на території України було заборонено.

У 1911 вперше було створено скаутську організацію у Галичині. Заснував її студент Львівської політехніки Іван Чмола у складі львівського військово-спортивного товариства «Січ». Організатором інших скаутських осередків у Львові став син Івана Франка – Петро. Саме П. Франку належить ідея назвати скаутів пластунами за аналогією з назвою розвідників – пластунів у війську запорізьких козаків. Офіційним початком «Пласту» вважається 12 квітня 1912 року. Пластова організація виникає і на Буковині (1914 р.), ініціаторами якої стають студенти Чернівецького університету, згуртовані у товариства «Січ», «Студентський союз». На Галичині і Буковині у 1920–1930-х роках

скаутський рух відновлюється у рамках «Пласту», набуваючи масовості. Почала діяти Верховна пластова рада, яка у 1924 році отримала назву Верховна пластова команда. В таборах «Пласту» найефективніше досягалося поєднання гармонії душі і тіла. У 1929 році тут діяло 13 пластових таборів місцевого і 7 крайового значення, в яких проходило фізичне, моральне, національне виховання близько 2 тис. пластунів – вони навчалися життю через гру, спорт, туризм, духовне самовдосконалення. В них виховували патріотизм,почуття особистої та національної честі, обов'язок допомоги іншим, почуття правдивої пластової дружби. У вересні 1930 року польською владою було заборонено «Пласт», відтоді він працював у підпіллі.

Прихід в Галичину і на Буковину радянської влади відзначився рішучим наступом на скаутський рух. Його активісти були фізично знищені (І. Чмола, П. Франко, В. Пашницький, О. Степанів та ін.). З того часу «Пласт» переніс свою діяльність в діаспору.

Лише з проголошенням незалежності України стало можливим відновлення діяльності «Пласту» в Україні. Сьогодні Україна є складовою Всесвітньої скаутської організації. Вона в ній представлена Національною організацією скаутів України, куди її офіційно прийняли в липні 2008 року, на 38-й Всесвітній скаутській конференції у Кореї.

У незалежній Україні було створено законодавче підґрунті для підтримки молодіжних скаутських рухів та відкрито ряд пластових вишкільних центрів, де виховання пластунів здійснюється традиційно через гру, спорт, туризм. За даними дослідників [1, с. 4] на час відновлення «Пласту» у незалежній Україні існувало вже більш ніж 130 різноманітних ігор (які з часом розширювалися й оновлювалися), що сприяли національно-патріотичному й громадянському вихованню української молоді, розвитку лідерських навичок, критичного мислення, екологічної культури, вмінню працювати у команді.

16 січня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху», згідно якого основними завданнями підтримки пластового, скаутського руху є «формування серед дітей та молоді європейської ідентичності, сприяння інтеграції українського пластового, скаутського руху у європейську та євроатлантичну спільноту» та «формування гордості за Україну та поваги до законодавства» [2].

На наш погляд, пластовий рух в Україні був і залишається своєрідним інститутом формування національної еліти. Його вихованцями були не лише знамениті українські постаті такі, як: Степан Бандера, Роман Шухевич, Богдан Гаврилишин, Любомир Гузар, Христина Фріланд, Квітка Цісик, – а й сотні пластунів/ок, що віддали своє життя у боротьбі за незалежність України.

Пластуни/ки у всі історичні часи брали активну участь у розбудові та захисті держави. Вони були учасниками визвольного руху та воєн за незалежність УНР, ЗУНР, їхня доброчесність і вірне служіння присязі формувалися упродовж декількох поколінь у Січових Стрільцях, Армії УНР, УГА та УПА у нацистських і радянських концтаборах.

Протягом російсько-української війни (2014–2023 р.) відомо про десятки сучасних вихованців «Пласту», захисників державності України, із бойовими пораненнями й 28 загиблих героїв [4]. Сьогодні близько 400 вихованців/ок Пласту боряться за незалежність та територіальну цілісність України у лавах Сил оборони держави, а тисячі пластунів об'єдналися у волонтерські організації, що наближають перемогу України [3].

На наш погляд, після завершення широкомасштабної війни високого запиту буде потребувати діяльність «Пласту» на українських деокупованих територіях Донбасу та АР Крим. Розбудова пластових осередків саме у звільнених від «руського миру» східних та південних областях України може стати тим інструментом громадянської освіти, який допоможе реінтегрувати молодь з тимчасово окупованих українських територій у український соціум, допомогти стати частиною політичної нації, справжніми громадянами і патріотами України.

Так, український «Пласт» покликаний залишатися інститутом формування національної еліти, осередком виховання морально здорових молодих громадян, патріотів, сильних тілом і духом, справжніх лідерів, що відповідальні за власну країну, що є будівничими громадянського суспільства у державі.

Література:

1. Гургула І. Повернення «Пласту». Кілька штрихів до історії та сьогодення організації «Пласт» – українського відгалуження міжнародного туризму. *Освіта,* 15 червня 1990. С. 4–5.

2. Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20#Text (дата звернення 30.03.2023 р.)

3. Ми разом – проти російської агресії. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/221249.html (дата звернення 01.04. 2023 р.)

4. Не зрадили своїх присяг. URL: https://100krokiv.info/ne-zradyly-svojikh-prysiah/ (дата звернення 01.04.2023 р.)

5. Юзіч Ю. Пласт у війні за Україну. Найкоротша гутірка про початки пластового руху. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/04/12/161190/ (дата звернення 29.03.2023 р.)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ПРИРОДООХОРОННОЇ СФЕРИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Шаблій Т. П.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри акушерства та гінекології
Одеський національний медичний університет
м. Одеса, Україна

Шаблій О. В.
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук
Одеський державний екологічний університет
м. Одеса, Україна

Проблема формування соціального та емоційного інтелекту студентів та викладачів є однією з найважливіших для розвитку системи вищої освіти України. Реалізація навчальних цілей потребує безпечного емоційного середовища. Підвищення емоційної стійкості, емоційної самосвідомості і професійної майстерності викладача можливе через розвиток емоційного інтелекту, що є системоутворюючим фактором продуктивності педагогічної діяльності.

Надмірна емоційність, особливо у професійній діяльності, може призвести до виникнення проблемних ситуацій та негативних наслідків для кар'єрного зростання фахівця. Зменшення впливу емоційності на прийняття важливих особистісних та професійних рішень сприяє оптимізації міжособистісної взаємодії та успішній реалізації поставлених професійних завдань. Тому педагогу потрібно вдосконалюватися у вмінні управляти власними емоціями, розуміти і приймати почуття кожного студента, асертивно взаємодіяти, надавати і приймати зворотну інформацію, рішуче й культурно протидіяти деструктивній поведінці в групі [1].

Цілісне сприйняття навчального матеріалу відбувається тоді, коли студент не лише аналізує події, а й ставиться до них емоційно. Емоційно забарвлені знання мотивують студента до подальшого пізнання, вивчення та дослідження. Освіта, яка задіює емоційну сферу людини, сприяє розвитку ціннісного ставлення до знань, світу та інших людей.

Проте постійні стреси, що супроводжують навчальний процес, призводять до емоційної інтоксикації. Для уникнення цього рекомендовано контролювати рівень фізичних та емоційних навантажень, прагнути зменшити стресові фактори, що породжують негативні емоції, а також вчити всіх учасників освітнього процесу керувати власними емоціями [1].

Останнім часом зростає усвідомлення важливості ролі педагогів у забезпеченні сталого розвитку і все гостріше відчувається потреба в підготовці фахівців, здатних відповідати цим очікуванням. Отже, виникає необхідність дедалі більше доповнювати традиційні методи педагогічної освіти новітніми підходами, засобами і технологіями. Наразі соціально-емоційне навчання широко практикується в університетській освіті багатьох країн, а його концептуальна основа тяжіє до англо-американської школи досліджень. Таке навчання передбачає розвиток фундаментальних навичок особистості, сприятливих для досягнення успіху в навчанні, професійній і соціальній діяльності, які допомагають усвідомлювати і регулювати власні емоції, розпізнавати почуття інших людей, підтримувати і розвивати значимі стосунки, дотримуватися відповідальної та етичної поведінки в суспільстві [2]. У зв'язку з цим, у світовому освітньому просторі спостерігається динамічна тенденція до включення соціально-емоційного навчання в університетські програми.

Переходячи до прикладних аспектів застосування соціально-емоційного інтелекту, слід зазначити, що така міжнародна організація, як Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) використовує в рамках проєкту UNEP Live спеціальну платформу webLyzard https://www.weblyzard.com/unep-live/, яка дозволяє інформувати громадян про важливість онлайн-комунікації у процесі прийняття рішень в сфері охорони довкілля, а також здійснювати обмін екологічними знаннями серед країн-учасниць, дослідницьких мереж, спільнот практиків та суспільства. Портал UNEP Live розрізняє фактичну інформацію та індивідуальне, емоційне висловлення думки. Збір даних щодо сприйняття зацікавленими особами питань сталого розвитку домагає визначити лідерів думок, а також зрозуміти спірні питання, відслідкувати еволюцію громадського діалогу та виявити ключові показники, що формують громадську думку.

Емоційний інтелект є інструментом, який може допомогти спільнотам тісніше працювати разом, виходити із конфліктів, встановлювати кращі міжособистісні зв'язки та більше дбати про довкілля. Результати численних досліджень показують, що навчання емоційному інтелекту покращує емосоціальні навички студентів, ставлення до себе та інших, зв'язок із закладом освіти, академічну успішність і соціальну поведінку, водночас зменшуючи такі поведінкові проблеми, як агресивність, булінг, вживання наркотичних речовин та рівень виключень із закладу [3].

Зміна клімату не лише призводить до економічної невизначеності, екстремальних погодних явищ та переміщення населення, а й впливає на ментальне здоров'я. Зараз з'являється все більше доказів зв'язку між певними забруднювачами повітря та такими психічними захворюваннями, як депресія, деменція, тривога та схильність до самогубства [4]. Органи місцевого самоврядування можуть відігравати ключову роль

у подоланні кризи в системі охорони здоров'я, наприклад, через зменшення забруднення повітря, покращення доступності зелених зон, запровадження ініціатив щодо електричного та немоторизованого транспорту, а також проведення екопросвітницьких заходів для громадян.

Стосовно прогнозів на майбутнє, глибоке розуміння мотивів поведінки може допомогти боротися з інфекціями, адже у багатьох випадках їх розповсюдженню сприяє ризикована поведінка, а також багатолюдні, зокрема, родинні заходи. Фахівці в галузі охорони здоров'я приділяють все більшу увагу тому, як люди переміщуються світом та взаємодіють один з одним. Передбачається, що з часом з'явиться можливість об'єднати дані опитувань з аналізом стану довкілля та іншою інформацією з метою комплексного вивчення інфекцій. Також, в медицині стане нормою врахування індивідуальних особливостей – персоналізована медицина [5].

Література:

1. Клименко А.О. Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. *International scientific e-journal ΛΌГOΣ. ONLINE*. 2020. № 15. EOI 10.11232/2663-4139.15.30, www.ukrlogos.in.ua/ 10.11232-2663-4139.15.30.html

2. Лавриченко Н. Проблема соціально-емоційного інтелекту у підготовці педагогів. *Молодь і ринок*. 2022. № 6 (204). С. 60–65. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.265728

3. Unlocking your Emotions to Achieve the SDGs: Emotional Intelligence. https://www.un.org/en/academic-impact/unlocking-your-emotions-achieve-sdgs-emotional-intelligence

4. UNEP. Caring for the environment helps to care for your mental health. https://www.unep.org/news-and-stories/story/caring-environment-helps-care-your-mental-health

5. На що схоже майбутнє? Навіть вчені не можуть передбачити… чи можуть? / Під ред. Джима Аль-Халілі; Пер. з англ. К.: Альпіна Паблішер, 2020. 326 с.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Шиліна А. С.
викладач іноземної мови
КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Одеська область, Україна

За останні десятиліття людство вступило в еру надзвичайного емоційного напруження. Протистояти цьому у повсякденному житті можна лише виховуючи волю, навчившись керувати власними емоціями та переборюючи емоційні стреси. Тобто, багато чого в нашому житті залежить від того, як ми вміємо керувати своїми емоціями в розумовій діяльності, чи правильно ми визначаємо або «читаємо» емоції інших людей, чи розуміємо ми, які емоції викликаємо у співрозмовників. За це відповідає наш емоційний інтелект.

У свою чергу сучасна школа покликана не лише давати академічні знання, а й допомагати учням розвивати ключові життєві уміння, розв'язувати поставлені задачі, працювати у команді, спілкуватися, вдосконалити навички роботи з великим обсягом інформації, використовуючи креативний підхід.

Один з основних фокусів школи сьогодні – навчити учнів вибудовувати ефективні відносини з іншими, відчувати та розуміти свої емоції. Саме тому велика увага приділяється розвитку емоційного інтелекту.

Перш ніж говорити про розвиток емоційного інтелекту у дітей, звернемося до історії виникнення цього поняття. Якщо поняття коефіцієнта інтелекту (IQ) з'явилося більш ніж сто років тому, то про емоційний інтелект (EQ) заговорили лише на початку 90-хх років XX століття. А саме, тоді, коли у науковому журналі з'явилася стаття – Emotional Intelligence. Авторами статті були дослідники Джон Майєр та Пітер Саловей, які знайшли докази того, що емоційний інтелект можна розглядати як окремий вид інтелекту та вважати доцільною формою підходу до тих даних, які ми отримуємо через емоції.

Тож, емоційний інтелект – це сума навичок та здібностей людини розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання інших людей та свої власні, також управляти своїми емоціями та емоціями інших людей з метою розв'язання практичних задач. Можна сказати що, емоційний інтелект є гнучкою навичкою. Деніел Гоулман називає цілий ряд емоційних навичок. Серед них «самопізнання, розпізнавання, вираження та управління емоціями, позбавлення від стресу, вміння слухати, розуміння точки зору іншої людини» та ін.

Яке ж відношення має це поняття для учнів. Було проведено безліч досліджень про роль емоційного інтелекту у соціалізації дітей і виявилось , що діти з розвиненим емоційним інтелектом більш здорові фізично, у них міцніший імунітет, стресостійкі.

Сучасна парадигма освіти розглядає процес навчання іноземним мовам не лише з точки зору досягнення предметної мети, а саме – формування комунікативної компетенції, а більш широко – як процес іншомовної освіти, що включає процес розвитку особистості.

Важливість цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту доводять Д. Деклер, Д. Готтман у своїй книзі «Емоційний інтелект дитини. Практичний посібник для батьків», де приводять результати десятирічного дослідження 119 сімей, які свідомо займались емоційним розвитком своїх дітей. Автори стверджують, що діти з розвиненим емоційним інтелектом більш здорові фізично, мають міцніший імунітет. Крім того, розвиток емоційного інтелекту сприяло формуванню стресотійкості.

Таким чином, взявши курс на розвиток особистості та виховання культури спілкування у підростаючого покоління, процес сцчасної загальної освіти ставить перед викладачами завдання вибору оптимальних та адекватних методів. Прийомів та засобів, у тому числі і для розвитку емоційного інтелекту. А предмет «Іноземна мова» стає чудовим інструментом для розв'язання цих завдань, так як навчання іноземним мовам – це є навчання спілкуванню у його різних видах та формах.

У якості прикладу пропонуємо конкретні інструменти для використання на уроках іноземної мови. Назвемо це «практики свідомого емоційного розвитку». І першим таким інструментом буде «Мовленнєва розминка». Сучасний британський методист, автор багатьох підручників та посібників з навчання англійської мови Маріо Рінволюркі у своїх статтях, книгах та лекціях завжди говорить, що будь-який урок потрібно розпочинати з опису реальної ситуації з життя або з жарту. Але не просто з будь-якої ситуації, а з тої, що має безпосереднє відношення до учнів. Таким чином, ми реалізуємо головний принцип навчання іноземної мови – персоналізацію, який полягає у тому, що добре засвоюється та запам'ятовується те, що безпосереднє відношення до самої людини.

Отже, одна з багатьох версій мовленнєвої розминки: «How are you?» або «Як ви себе почуваєте?». Вже з перших уроків першого року навчання учні вивчають це запитання та кілька варіантів відповіді. Але на цьому ми не зупиняємось. Пропонуємо учням ще як мінімум 30 варіантів відповіді на це запитання, наприклад, exhausted, lovestruck, embarrassed etc. На одному уроці вводиться лише одне слово. Головна ідея даної розминки полягає у тому, щоб учень пояснив коли та при яких обставинах він почувається саме так, , коли він відчував себе саме

так востаннє, чому. Таким чином, ми розширюємо словниковий запас учня, тренуємо його навички монологічного висловлювання, а також навчаємо учнів висловлювати свої почуття та вміти пояснити їх причину, що безперечно сприяє розвитку емоційного інтелекту в плані розпізнавання своїх почуттів та емоцій.

Наступний інструмент поєднує у собі розвиток або вдосконалення (на старших ступенях навчання) письмових навичок, розвиток внутрішньої свідомості, розуміння цих почуттів, емоції та свого місця на даному життєвому етапі. Можна запропонувати учням написати листа самому собі. Це може бути лист самому собі в конкретний момент у майбутньому, у якому він може опосередковано подивитися на свою життєву ситуацію, обдумати, дати пораду, підтримати. Тим самим ми запускаємо механізм самоаналізу та саморегуляції. Цю практику можна варіювати у залежності від віку учнів. Для молодшого віку учням можна запропонувати написати листа Санта Клаусу, але згідно з конкретним планом: де дитина описує свої досягнення та поразки, щасливі та нещасливі моменти минулого року та попросить не матеріальний подарунок, а допомогу у формуванні якоїсь якості, наприклад, сміливості у спілкуванні з незнайомими людьми. Для старшого віку корисно буде написати листа самому собі у майбутньому, коли він може прогнозувати де і чим він буде займатися в той же час, але через рік або два. Тут ми, з одного боку, тренуємо формат особистого листа, а з іншого боку, допомагаємо замислитись чого хоче насправді, вчимо ставити цілі та досягати їх. Дану практику можна застосовувати і для розвитку емпатії , якщо завдання зробити більш творчим і попросити написати листа не від свого імені і не собі, а від якогось предмета іншому предмету, яких раптово розлучили. У такому випадку важливим стає опис почуттів та емоцій цих предметів.

Наступний інструмент направлений на формування міжособистісного емоційного інтелекту і проводиться у груповій формі, де буде задіяний кожен. Бажано, розмістити учасників по колу. Для створення більш довірливої атмосфери, можна пригостити учнів цукерками. Перший учасник бере цукерку та передає її іншому, але при цьому він повинен сказати теплі, приємні слова на адресу тієї людини. Відповідно, учень, що отримав цукерку, бере наступну і дарує її будь-якому іншому учаснику . Складність полягає у тому, що, по-перше, доводиться хвалити іншу людину, а це не завжди просто. По-друге, поступово виходить так, що говорити приємні слова потрібно не другові, а людині, що не входить до кола твого спілкування. Також, варто акцентувати увагу на реакцію на компліменти. Після того, як всі отримають порцію цукерок та компліментів, необхідно провести обговорення, які почуття та емоції відчували учні, коли говорили

компліменти та чули їх на свою адресу. Такі форми роботи можна проводити систематично як підсумок будь-якої спільної діяльності, формуючи та закріплюючи позитивне відношення до і інших людей.

Одним із засобів формування емоційного інтелекту у молодших школярів та підлітків є використання повчальних мультфільмів. Наприклад, у мультфільмах студії Pixar у дотепній, іронічній та легкій для запам'ятовування формі розглядаються «несерйозні» дитячі проблеми. Дітей вчать ставити будь-які запитання, експериментувати, розмірковувати та приймати рішення, діяти у несподіваних або ж складних життєвих ситуаціях, аналізувати емоційний стан і дії героїв. Також процесу навчання сприяє гумор, сміх, які також вважаються своєрідними ліками від стресу, болю та заподіяних кривд. Коли учні виконують завдання з малювання, емоційний інтелект розвивається шляхом релаксації під час творчого процесу з конкретно поставленою метою. У підлітковому віці діти починають краще ідентифікувати емоції, кордони «емоційних» понять стають чіткішими, зафіксовано значне розширення словника емоцій у міру дорослішання і збільшення числа параметрів, за якими розрізняються емоції. Продуктивними методами розвитку емоційного інтелекту у підлітків є: гра, арт-терапія, особливо, музико- і бібліотерапія, використання «Діаграми почуттів», поведінкова терапія, дискусійні методи, ін. Арт-терапія та кольоротерапія допомагає створити у групі атмосферу комфортної ефективної взаємодії між усіма дітьми, стимулювати інтерес дитини до емоційних переживань, розкрити почуття милування природою, іншими явищами та предметами. За малюнком можна визначити емоційний, психічний стан дитини. Більш широка палітра кольорів говорить про натуру чуттєву, емоційно багату. Якщо дитина використовує тільки один або два кольори, це швидше за все вказує на її негативний емоційний стан у цю хвилину.

Суттєвими для формування емоційного інтелекту учнів старших класів є такі ознаки інтерактивного навчання, як полілог – виключення домінування одного учасника над іншим, свобода думки; діалог – встановлення рівно партнерських відносин між усіма учасниками взаємодії; сенсоутворення – утворення нового відчуття, змісту предметів і явищ у результаті зіставлення індивідуальних позицій, переконань з думками інших; свобода вибору – свідома регуляція й активізація своєї поведінки, емоційних станів; рефлексія – самоаналіз, самооцінка своїх умінь та дій. Необхідно підкреслити, що основою для взаємодії учасників навчального процесу є зміст навчального матеріалу. Він має відповідати, по-перше, віковому та психологічному розвитку учнів, а по-друге – їхнім інтересам та уподобанням. Такими вдалими темами з точки зору формування емоційного інтелекту є

“What is happiness?”, “Home, sweet home”, “An Englishman in New York” (проблема імміграції), “The joy of living alone” (про одруження, зміни в інституті шлюбу, відповідальність батьків і дітей), “TV or not TV?” (про вплив технологій на розвиток особистості) та багато інших. Таким чином, використання всіх цих методів, прийомів сприяє розвитку здібностей учнів розуміти власні емоції (розпізнавати власні стани, їх причини, усвідомлення взаємозв’язку між почуттями та діями), контролювати власні емоції (уникнення внутрішньої та зовнішньої агресії, наявність позитивних ставлень до себе, оточуючих, своєї діяльності, керування стресом), розуміти емоції інших (емпатія, уміння слухати), соціальні вміння (розуміння інших і побудова взаємодії з ними, компетентне розв’язання конфліктів, вирішення міжособистісних проблем, адаптування до сучасних умов). ***Висновки.*** Отже, емоційний інтелект – це важлива складова розвитку особистості, яку можна розвивати. Процес розвитку емоційного інтелекту має особливості, проте основні структурні елементи емоційного інтелекту починають розвиватися у молодшому шкільному віці і з віком не зникають, а вдосконалюються впродовж періоду навчання. Емоційний інтелект не можна розглядати в розриві від пізнавальної діяльності дитини. Цілісна освіта передбачає єдність емоційної та інтелектуальної сфер. Без цього неможливо сформувати особистість, здатну до адаптування в умовах сучасного життя.

Підводячи підсумок, ми можемо стверджувати, що успішний процес навчання іноземної мови є чимось більшим, аніж тренування мовленнєвих навичок, це процес розвитку особистості, так як безпосередньо навчає спілкуванню через спілкування. Чим більше ми будемо робити акцент на особистість, тим більше ефективно будуть досягнуті предметні результати.

Література:

1. Деніел Гоулман. Емоційний інтелект. 2023.
2. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/novaukrayinska-shkola.
3. Деклер Д., Готтман Д. Емоційний інтелект дитини : практичний посібник для батьків.
4. Електронне наукове фахове видання *«Адаптивне управління: теорія і практика». Серія «Педагогіка».* 2019. Випуск 7 (13).

ВИКЛАДАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Шуліка В. І.
аспірант кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

В умовах реформи пенітенціарної системи України, що триває з 2016 року і до сьогодні [1], дедалі більше уваги на юридичних факультетах вищих навчальних закладів України приділяється вивченню пенітенціарних систем європейського континенту. З метою виокремлення оптимальних шляхів реформування вітчизняної пенітенціарної системи, ми акцентували нашу увагу на особливості методології наукового дослідження та викладання у ВНЗ пенітенціарної системи Сполученого Королівства. Відтак очевидно, що ефективне викладання на профільних факультетах методології дослідження пенітенціарії Великобританії потребує детального аналізу загальнонаукових та спеціально-наукових методів науково пізнання.

В тій, чи іншій мірі методологія дослідження пенітенціарних систем становила науковий інтерес Ю.М. Антоняна, В.А. Бадири, І.Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, Т.А. Денисової, О.М. Джужи, С.В. Лучка, А.В. Кирилюка, В.В. Коваленка, О.Г. Колба, В.О. Корчинського, М.П. Мелентьєва, В.О. Меркулової, О.С. Міхліна, О.О. Наташева, О.І. Осауленка, М.С. Пузирьова та інших. Проте викладання методології дослідження пенітенціарної системи Великобританії досі не знайшло свого вираження у напрацюваннях вітчизняної доктрини пенітенціарного права.

Варто розпочати з того, що існує ціла низка підходів до тлумачення поняття «методологія» в сучасній юридичній науці. У широкому розумінні термін «методологія» – це теорія людської діяльності – «діяльність пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи сюди не лише власне пізнання, але й виробництво. Звідси виходить, що методологія є теорія людської діяльності» [1, с. 6]. У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність методів, прийомів, процедур наукового дослідження [2, с. 5–6]. Для предметності дослідження та викладання у вищих навчальних закладах пенітенціарної системи Великобританії ми використали вузьке розуміння поняття «методологія».

Доцільність обраної нами позиції підтверджується розумінням методології правової науки, яке запропонували Г.Х. Попов та Л.В. Петрова. Автори розуміють під цим поняттям «вчення про методи пізнання, теоретичне обґрунтування використаних у науці методів і способів пізнання; теорію методів, сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження явищ; систему певних теорій, гносеологічних й онтологічних принципів, законів і категорій, що опосередковують загальні властивості й зв'язки буття і наукового пізнання; учення про принципи побудови, форми та засоби наукового пізнання» [3, с. 26].

Вважаємо за доцільне доєднатись до думки С.В. Лучка, котрий у своєму дослідженні пропонує використовувати наступні *спеціальні* методи наукового дослідження пенітенціарних систем, а саме:

Порівняльно-правові методи. Порівняння розуміється як процес відображення і фіксації відношень тотожності, схожості у правових явищах різних держав, а порівнянню піддається одиничне, особливе і загальне у таких явищах. Цей метод включає в себе такі види порівнянь, як: а) діахронне (до уваги беруться темпоральні показники порівняння) і б) синхронне порівняння (акцентується увага на спільному історичному періоді існування порівнювальних систем); в) бінарне порівняння (порівнюється дві пенітенціарні системи) та г) мультипорівняння (кількість систем не обмежується); д) внутрішнє порівняння (порівнюються елементи однієї пенітенціарної системи) та е) зовнішнє (порівнюються пенітенціарні системи двох, або більше держав); є) нормативне порівняння (беруться до уваги правові норми, інститути, законодавчі акти) та ж) функціональне порівняння (об'єктом порівняння виступають соціальні, морально-етичні та інші проблеми функціонування пенітенціарних систем).

Очевидно, що комплексність викладання та дослідження пенітенціарної системи Великобританії вимагає поєднання спеціальних та загальнонаукових методів пізнання. Беручи до уваги специфіку використання загальнонаукових методів пізнання в юридичній науці, пропонуємо використовувати наступні загальнонаукові методи дослідження:

1) Структурно-функціональний метод. За переконаннями С.В. Лучка він являє собою дослідження та порівняння багато явищ пенітенціарної теорії та практики, і лише за його допомогою відповідні об'єкти можливо дослідити як взаємопов'язані елементи цілісної пенітенціарної системи тієї або іншої держави.

2) Догматичний, або формально-юридичний метод. Цей метод, який за висловом Ієринга, є «абеткою права», виходить з правила: forma legalis – forma esseentialis (юридична форма – це істотна форма), і дозволяє вивчати право як таке, у «чистому виді», поза його зв'язком з економікою, політикою, мораллю [5].

3) Метод системного аналізу. Саме системний метод зобов'язує проводити дослідження пенітенціарної системи Великобританії як цілісної множини, що складається з підсистем і елементів. За допомогою цього методу можна вдаватися до дослідження та порівняння типових фактів, одиничні та загальні факти та явища британської пенітенціарії.

4) Логічний та статистичний методи пропонуємо використовувати при опрацювання чисельності ув'язнених осіб, осіб, що перебувають під наглядом Служби пробації Його Величності, інших даних, що мають чисельні еквіваленти.

Отже, можемо констатувати,що дослідження та викладання на юридичних факультетах вищих навчальних закладів пенітенціарної системи Сполученого Королівства не можуть бути об'єктивними та цілісними, при цьому використовуються лише спеціально-наукові методи юридичної науки. Тому, ми переконані, що методологію такого дослідження має складати система загальнонаукових та спеціально-наукових методів, які забезпечать об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки дослідження пенітенціарної системи Великобританії ми рекомендуємо застосовувати, порівняльно-правовий метод в сукупності із структурно-функціональним методом, методом системного аналізу, догматичним (формально-юридичним) методом із використанням за об'єктивної необхідності логічного та статистичного методів (особливо при дослідженні статистичних даних щодо кількості ув'язнених осіб у виправних закладах Великобританії, ґендерного розподілу в'язнів та об'єктивних чинників, що впливають на ці показники).

Література:

1. Урядовий портал / Реформа пенітенціарної ситеми в Україні. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya (дата звернення: 27.02.2023).

2. Щедровицкий Г.П. Проблеми методології системного дослідження. М., 1964. 48 с.

3. Попов Г.Х. Проблеми теорії управління. М., 1970. С. 5–6.

4. Петрова Л.В. Методологія провознавства: філософський дискурс. Третій Міжнародний конгрес україністів, 26–29 серп. 1996 р. *Правознавство*: Доп. та повідомл. Харків, 1996. С. 23–29.

5. С. В. Лучко, Методологія дослідження пенітенціарної системи України, *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер. Юридичні науки.* 2013. № 2 (5). С. 151–157.

6. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

ІНТЕЛЕКТ ЛІНГВІСТИЧНИЙ, ЕМОЦІЙНИЙ І ШТУЧНИЙ

Ющенко С. С.
науковий співробітник відділу інформатики
Український мовно-інформаційний фонд
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Вступ

Сучасний світ неможливо уявити без інтелектуальних мовно-орієнтованих технологій, які забезпечують автоматичний пошук, екстракцію, опрацювання та аналіз інформації, зафіксованої у природномовній формі. Але щоби стати повноцінним помічником та співбесідником людини, комп'ютер має оперувати не лише формально представленими даними, але й емоціями. На сьогодні це завдання не розв'язано, хоча шляхи його вирішення більш-менш зрозумілі – інтеграція до технологій штучного інтелекту методів і результатів наукових дисциплін, які досліджують емоційну сферу та пов'язані з нею інтелектуальні феномени. В статті наведено теоретичні положення напрямів лінгвістичного, емоційного й штучного інтелекту та зроблено певні висновки і узагальнення.

1. Про інтелект лінгвістичний (природний)

Існує безліч визначень природного інтелекту, напевне, стільки, скільки є його дослідників, адже кожен вкладає в це поняття (а точніше – концепт) свій смисл та зміст. Ми послуговуємося визначенням, введеним в науковий обіг академіком В. Широковим: «Інтелект – форма індивідуалізації систем, якій притаманний мовний статус».

В. Широков розрізняє інтелект 1-го роду, властивий деяким тваринам класу ссавців (представники родини мавпових, дельфінових та ін.), та інтелект 2-го роду, властивий лише людським істотам (додамо від себе, лише тим, мовнорозумові навички яких формувалися в людському середовищі). Інтелект 1-го роду включає перцептивно-сенсорну та ментально-мовну системи. До складу останньої, як зрозуміло з її назви, входить, щонайменше, дві підсистеми – мисленнєва та мовна. Володіння інтелектом 1-го роду означає здатність реагувати посередництвом мови тіла й мови звуків на зовнішні подразники, що сприймаються перцептивно-сенсорною системою. Зауважимо, що наявність інтелекту 1-го роду забезпечує комунікацію тварин, необхідну для виживання виду.

Інтелект 2-го роду має якісну (принципову) відмінність від інтелекту 1-го роду, що полягає в наявності: 1) зовнішньої фонетично оформленої «звичайної» мови; 2) егоцентричної мови, що проявляється як здатність

розмовляти з самим собою; 3) внутрішньої (безпосередньо не спостережуваної) мови ментальних процесів (ототожнюється з мисленням), а також розвинену мережу прямих і зворотних зв'язків між його підсистемами. Присутність та взаємодія зазначених підсистем у носія інтелекту 2-го роду забезпечує його самовизначення (індивідуалізацію), внаслідок якої мислення стає мовним, а мова – інтелектуальною [1, с. 20]. Інтелект 2-го роду, крім того, що забезпечує комунікацію та колективну взаємодію його носіїв, уможливлює пізнання дійсності.

Ментально-мовна (мовнорозумова) діяльність носіїв інтелекту 2-го роду як процес моделюється посередництвом *Основного Когнітивного Тракту (ОКТ)*, що включає такі фази:

Сприйняття→ Відчуття → Переживання (Емоціювання) →
→ Усвідомлення → Розуміння → Рефлексія → Реакція (Дія).

2. Про інтелект емоційний

Міркування про інтелект емоційний (*ЕІ*) поґрунтуємо на визначенні, авторство якого поділяють два соціальних психологи – Пітер Селовей та Джон Мейєр: «Емоційний інтелект – здатність відслідковувати власні та чужі почуття та емоції, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для спрямування думок і дій» [2, с. 187]. З цього визначення в загальних рисах реконструюється модель *ЕІ*, що складається з трьох елементів, які репрезентують відповідні здатності:

І – розпізнавання та аналіз власних почуттів та емоцій; розпізнавання та аналіз почуттів та емоцій іншої людини;

ІІ – контроль власних емоцій та емоцій іншої людини;

ІІІ – використання власних емоцій та емоцій іншої людини для досягнення певної мети (бажаного стану).

Неважко переконатися, що *ЕІ* вбудовується в *ОКТ* та доповнює *LI*. Зокрема, *ЕІ*:

– має вербальний та невербальний складники (*LI* – тільки вербальний);

– розвиває уяву, забезпечує натхнення, творче мислення, (*LI* – переважно раціональне);

– сприяє запам'ятовуванню інформації («заряджена» емоціями інформація запам'ятовується краще);

– дозволяє більш ефективно керувати поведінкою інших людей (сила впливу емоційної аргументації перевищує теоретичні, практичні, логічні та інші її форми);

– підвищує продуктивність інтелектуальної праці (оптимістичний спокійний настрій сприяє сконцентрованості на задачі);

– підвищує мотивацію (досягнення бажаних емоцій само по собі є результатом);

– сприяє міжособистісному спілкуванню та встановленню соціальних зв'язків на основі емоційної прив'язаності.

3. Про інтелект штучний

Так, штучний інтелект (*AI*), який зараз є технологічним трендом № 1, спроможний змінити світ, але треба розуміти, що це усього лише набір рівнянь, запрограмований обирати найбільшу з обчислених ним ймовірностей. Здатність комп'ютера чи системи (нейромережі) обробляти інформацію, вилучати з неї знання та застосовувати їх, створена людиною. Якщо можливість навчання (саморозвитку) не закладено на програмному рівні, результатів у цьому напрямку очікувати не варто.

AI надійно зарекомендував себе у вирішенні практичних задач, пов'язаних із обробкою цифрових даних (отримання, аналіз, синтез, регулювання, моделювання, візуалізація, прийняття рішень тощо). Щодо слабко формалізованих задач, до яких належить «розуміння» природної мови, досягнення *AI* визначаються здатністю нейромережі до генерації (розподілу) ймовірностей за послідовностями слів на основі навчання на тренувальних масивах текстових даних. Збільшення обсягу таких масивів зумовлює збільшення кількості параметрів (коефіцієнтів) лінгвістичної моделі, покладеної в основу нейромережі, що на деякому (кілька сотень мільйонному) кроці призводить до стрибкоподібного зростання точності її роботи, яке кваліфікується як нова якість (здібність), хоча фактично тут спрацьовує закон діалектики щодо взаємного переходу кількості в якість. Чим більше коефіцієнтів має модель, тим краще вона працює, тим більш зв'язні тексти генерує нейромережа. Фактично відбувається екстраполяція – поширення встановлених у тренувальних масивах наборів патернів, правил, залежностей на будь-які інші тексти цією мовою.

Попри безальтернативність застосування нейромереж до обробки великих текстових масивів, зазначимо проблеми з цим пов'язані: 1) нейромережі не володіють критичним мисленням. Навіть вочевидь абсурдне (для людини) повідомлення жодна з них верифікувати не здатна; 2) нейромережі позбавлені об'єктивності, вони реалізують виключно етичні установки їх розробників, наприклад, блокують запитання провокаційного характеру; 3) серед згенерованих нейронмережами реплік певна частина є уривистими та беззмістовними; 4) для більш-менш коректної роботи нейромережі потребують розгорнутих покрокових інструкцій, неочевидно задані умови модель не реконструює; 5) нейромережі ще не здатні в повному обсязі враховувати попередній контекст, що призводить до повторів та нерелевантного перекладу.

4. Про ідентифікацію емоційного змісту тексту штучним інтелектом

Безпомилкова (точна) ідентифікація (розпізнання) емоцій іншої людини на різних рівнях комунікації є одним зі складників моделі емоційного інтелекту, базовим компонентом його розвитку, це ми обговорювали в пункті 2. На відміну від ідентифікації емоцій у мовленні, технології якої вже впевнено конкурують на ринку ІТ-послуг, ідентифікація емоційного змісту тексту досі залишається «перспективним напрямком досліджень», тобто, перебуває на рівні концепцій та експериментальних моделей.

Проблеми ідентифікації емоційного змісту пов'язані з унікальністю *ОКТ* кожного індивідуума. Якщо фізичне проявлення емоцій (вираз обличчя, пози, жести, тон голосу, інтонації) є підсвідомою реакцією, отже, однаковою (чи подібною) у всіх людей, вербальне проявлення характеризується більшою унікальністю, різноманіттям, зумовленим безліччю чинників, вплив певної частки яких на *ОКТ* індивідуума є неочевидним, хоча й значним (соціальна свідомість; культурний код, національні особливості, мовні традиції та ін.). Це потрібно враховувати при розмічуванні тренувальних масивів нейромереж за емоційними параметрами, встановленими психологічними науками, відповідно до процедури, визначеної лінгвістичними науками, посередництвом інструментів, розроблених інформаційними науками.

Висновки

Україна має великий науковий потенціал, який повинен бути реалізованим. Нейромережі, орієнтовані на українську мову, мають бути розроблені вітчизняними вченими, а не нав'язані нам переможцем боротьби за першість на світовому ІТ-ринку як безальтернативні та дорогі технології.

Література:

1. Широков В. А. Феноменологія лексикографічних систем : монографія / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. К.: Наукова думка, 2004. 327 с.

2. Peter Salovey and John D. Mayer Emotional Intelligence. *IMAGINATION, COGNITION AND PERSONALITY*, Vol. 9(3) 185–211, 1989–90, P. 185–211.

САМООСВІТА ЛЮДИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ SOFT SKILLS, СУЧАСНОГО ВИТКА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Яковлєв Д. В.
викладач механічних дисциплін
ВСП «Запорізький металургійний фаховий коледж
Запорізького національного університету»
м. Запоріжжя, Україна

«Гнучкі навички не замінять професійні навички,
або реальну компетенцію працівників.
Їх покликано збільшити їхню цінність»
Жульєн Буре

Soft Skills (соціально-комунікативні навички) дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напрямку, в якому працює людина. Традиційно в психології їх відносять до числа соціальних навичок: вміння переконувати, знаходити підхід до людей, лідерські якості, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів, робота в команді, особистісний розвиток, управління часом, ерудованість, креативність і т.п. Не на останньому місці знаходиться емоційний інтелект, позитивне світосприйняття, бажання дізнатися нове, вміння розв'язувати проблеми творчо і нестандартно та прагнення до саморозвитку.

Якщо розглядати самостійний додатковий цикл навчання, то існують як мінімум такі ризики: адекватність сприйняття людиною теорії через власну матрицю сприйняття, подальша перевірка знань, відсутність застосування отриманих знань на практиці і їх освоєння.

Будь-який менеджер і експерт на робочому місці має дві основні області знань і навичок: функціональні (наприклад, маркетинг, фінанси, HR, знання IT-програм – те, чому можна навчитися в університетах і на курсах підвищення кваліфікації і отримати диплом, що підтверджує рівень знань), і сферу ключових компетенції, те, що ви називаєте Soft Skills («гнучкі навички»). Ці компетенції, які виробляються на вашому робочому місці в процесі діяльності, досвідом шляхом проб і помилок.

Серед вимог знаходяться теж самі компетенції: комунікабельність, ерудицію, презентаційні навички, творчість, ораторські здібності і т.д. Відзначимо, що функціональні обов'язки цих трьох посад будуть кардинально відрізнятися, і жодна з перерахованих вище навичок не відноситься до конкретної спеціальності і тільки до неї.

Відомо, що всі методи без внутрішньої мотивації людини до навчання виявляться марними. Адже найголовніша компетентність тут – це

бажання і вміння вчитися. Людина повинна бути мотивована і розуміти, що відповідальність за власний розвиток лежить, в першу чергу, на її власних плечах. Тільки в цьому випадку ефективність і результативність з особистими зусиллями і наполегливістю в навчанні буде високою.

Soft skills – це не когнітивні навички, а ті, які включають співчуття, прийняття рішень, наполегливість, командну роботу, вирішення конфліктів і т.д. Володіння «гнучкими» навичками дозволяє досягти успіху як на роботі, так і за її межами.

Ще один, дуже ефективний спосіб поліпшити свої якості – спостерігати і наслідувати людям з розвиненими Soft Skills, а ще краще – знайти наставника (ментора, coacha) по особистій ефективності тренера або еквалайзера («EQ» ,equalize), щоб заощадити час, сили і заручитися професійною допомогою в цій справі.

Soft skills (м'яка система підходу) до самоосвіти на даному етапі розвитку суспільства дозволяє: розвивати мислення, здобувати нові знання, приєднуватися до команд однодумців, робити нові кроки вгору по кар'єрних сходах, стати частиною суспільства.

Необхідно, щоб самоосвіта велася не хаотично, а мала системний підхід до отримання нових компетенції, знань і умінь в новій сфері суспільства, в якій людина хоче проявити себе. Привнести щось нове корисне, наукове, практичне в сферу знань галузі.

Література:

1. Жульєн Буре. Навичка Soft Skills : книга.
2. Марк Леві. Геній на замовлення. Простий спосіб знайти нестандартні рішення та ідеї : книга.
3. Smart Reading: 12 soft skills XXI століття : коуч-книжка.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Яремко Л. А.
доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

Дослідження проблем досягнення успіху, відчуття щастя, професійної самореалізації зумовили значну увагу до емоційного інтелекту, як одного з головних складових. В Україні питання емоційного інтелекту

характеризуються недостатньою розробленістю та викликають все більший інтерес. Термін «емоційний інтелект» та методику його дослідження було запропоновано у 1990 році американськими психологами Дж. Мейером і П. Селовей [1].

У структурі емоційного інтелекту розрізняють: внутрішньо-особистісний (власні емоції) та міжособистісний (емоції інших людей) компоненти. Перша включає самосвідомість, рефлексію, самооцінку, самоконтроль, мотивацію досягнень. Друга компонента характеризується такими рисами як емпатія, толерантність, комунікабельність, конгруентність, діалогічність.

Здатність людини до регуляції власних емоцій – важливий навик успішного життя та профілактика багатьох проблем. Емоційний інтелект розвивається упродовж усього життя і є результатом цілеспрямованої діяльності (тренування) в умовах соціального середовища. Процес його формування відбувається під впливом: генотипу батьків (40%), виховання в сім'ї (10%), соціального середовища (50%) [1].

Посилення нестабільності умов життя актуалізує вимоги до гармонійного узгодження внутрішнього (емоційного здоров'я) і зовнішнього (професійна адаптивність) благополуччя людини. Наші емоції виникають відповідно до сприйняття нами навколишньої дійсності, тому одні і ті ж подразники можуть зумовлювати різні емоційні реакції. Усвідомлення власних реакцій, та вміння адаптуватися до ситуації дозволяє ефективно здійснювати міжособистісної контакти, виконувати професійні завдання та уникати проблемних ситуацій через надмірну власну емоційність.

Емоції у процесі міжособистісного спілкування виконують багато функцій: встановлення, підтримки і розвитку контактів, відчуття емоційних станів та переживань інших людей, можливість впливати на суб'єкта сприйняття емоцій. Емоційний інтелект передбачає наявність певних якостей [2]:

- відкритість новому досвіду: розширення рольового простору людини, залученість у різноманітні види діяльності, творча самореалізація та досвід соціальних стосунків;
- формування внутрішньої свободи та відповідальності особистості через ситуації здійснення вибору, які формують пізнавальний інтерес, почуття відповідальності та власної гідності і як наслідок, можливість реалізувати себе в обраних видах діяльності;
- емоційна стабільність та стресостійкість: вміння відчувати почуття інших, допомагати їм та самому собі у складних, емоційно напружених ситуаціях;

– адекватна позитивна самооцінка, переконання у своїй спроможності виконати поставлене завдання дозволяє швидше і ефективніше його вирішити, ніж за умов зневіри у власних силах.

Доброзичливий вираз обличчя сприяє появі позитивних емоцій як у самої людини так і співбесідника тому важливим є вміння передавати свій позитивний настрій іншим. Способами передачі своїх почуттів та емоцій є міміка: вираз обличчя, погляд, усмішка. Має значення і мова тіла – це відкрита поза: не схрещувати рухи, повернутись обличчям до людини, тримати оптимальну дистанцію, що формує ефект довіри.

Підвищення емоційної стійкості, емоційної самосвідомості і, як наслідок, професійної самореалізації можливе через розвиток емоційного інтелекту, що є важливою складовою продуктивності будь-якої діяльності. У середовищі з високим рівнем емоційного інтелекту люди з повагою відносяться до думок один одного, радіють успіхам, вирішують конфліктні ситуації, створюються умови для розвитку потенціалу учасників. Емоційна неосвіченість може призвести до міжособистісних конфліктів, стресогенних ситуацій, які деструктивно впливатимуть на особистісну та професійну сфери діяльності [2]. Тому позитивна атмосфера в колективі – запорука успіху.

Важливою рисою емоційного інтелекту є наявність почуття гумору, що сприяє ефективному спілкуванню, легше справлятися з різними завданнями, вирішенням конфліктних ситуацій.

Емоційний інтелект є головною складовою в досягненні максимального відчуття щастя та успішної самореалізації. Сформованість емоційного інтелекту проявляється в умінні встановлювати емоційний контакт з колективом, створювати атмосферу взаєморозуміння і довіри, керувати почуттями інших та власними психологічними станами, тобто вміти залишати власні емоційні проблеми поза межами колективу і не проявляти їх у професійній діяльності. Цей сприяє здатності досліджувати і проектувати власну діяльність незалежно від чужої волі, обставин, самостійно здійснювати вибір і приймати відповідні рішення в ускладнених ситуаціях, виробляти стратегії поведінки та досягати поставлених цілей без надмірних вольових зусиль.

Література:

1. Костюк А. В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2014. Вип. 2. С. 85–89.

2. Санько К. О. Феномен емоційного інтелекту в сучасній психології. *Сучасна психологія: теорія і практика*. 2015. Вип. 27–28 березня. С. 44–47.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ясинська Е. Ц.
кандидат медичних наук,
доцент кафедри соціальної медицина та організації охорони здоров'я
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Сучасна дистанційна освіта дозволяє широко застосовувати інформаційні технології для підвищення якості та ефективності навчального процесу у вищих навчальних закладах. В університетах зростає популярність змішаного навчання, що поєднує кращі методики традиційної та онлайн-освіти. Розвиваються політики (концепції, програми, нормативна база) для впровадження цифрової освіти в різних країнах світу, зокрема на теренах Європейського Союзу та України [4]. Дистанційна освіта передбачає реалізацію освітнього процесу шляхом запровадження різноманітних інформаційних технологій у навчальний процес поряд з вечірньою, заочною та іншими формами навчання. Дистанційне навчання побудовано на використанні комплексу педагогічно-технологічних прийомів, які ґрунтуються на самостійній роботі студентів в поєднанні з інформаційно-комунікаційними технологіями. Проте впровадження технологій дистанційного та змішаного навчання у системі вищої освіти, окремі педагогічні та психологічні аспекти проблематики все ще є предметом дискусій, експериментів, потребують додаткових досліджень [5].

Глибоке розуміння та засвоєння навчального матеріалу неможливо без застосування інформаційних технологій, які сприяють формуванню інформаційних, комунікативних та самоосвітніх компетентностей. Технології дистанційного навчання дозволяють: знизити витрати на освіту; одночасно проводити навчання для великої кількості студентів; підвищити якість освіти за рахунок застосування сучасних засобів, ресурсів електронних бібліотек тощо [3]. Крім того, дистанційне навчання розвиває у студента вміння приймати рішення та знаходити вірні шляхи для його реалізації, спонукає до самовдосконалення та творчого мислення.

На нашу думку, в реформування освітнього процесу повинні відбуватися поетапні зміни, які характеризуються заміною формальних підходів до навчання когнітивними, широкий вибір необхідної інформації та інформаційних технологій у навчанні. Залежно від типу взаємодії між учасниками навчального процесу, засобів навчання,

способів надання навчальних матеріалів виокремлюють різні моделі, за якими може здійснюватися дистанційне навчання [1; 6].

В основі усіх програм дистанційного навчання лежить модульний принцип, за яким кожен навчальний курс складається з кількох навчальних модулей. Навчання за такою системою включає в себе 3 основні блоки: інформаційний, закріплювальний та контролюючий. Нами проведений аналіз використання найбільш ефективних форм застосування дистанційних технологій у Буковинському державному медичному університеті. Серед них привертають увагу наступні: кейс-технологія, телекомунікаційна та телевізійна технології.

Кейс-технологія використовується для ефективного поєднання навчальної та аналітичної діяльності, на основі отриманих знань дозволяє ефективно вирішувати необхідні завдання з кожного розділу навчальних дисциплін. Необхідно зазначити, що для ефективного застосування цього методу потрібно створити спеціальні умови:

- підготовка викладачів за спеціально створеною методикою;
- створення викладачем складних логічно-структурованих завдань та запитань пізнавального характеру, з урахуванням спеціально виділеного часу для їх вирішення.

Мережева технологія – це технологія, яка використовується за допомогою застосування телекомунікаційних мереж. Така технологія включає в себе навчально-методичні матеріали для забезпечення студентів та побудована на інтерактивній взаємодії з викладачем (тьютором).

Телевізійна технологія – це ефективна можливість забезпечення студентів навчально-методичними матеріалами та створення регулярних консультацій з викладачами на постійній основі. При цьому викладач (тьютор) грає роль керівника та консультанта, розробляє спеціальні методичні рекомендації для кращого засвоєння студентами навчального матеріалу та рекомендує студентам відповідні підручники. Тривалість таких занять повинна бути не менше, чим 4 академічні години.

Дистанційне навчання дає можливість вибору викладачів і можливість селекції навчального матеріалу залежно від рівня підготовки студентів [2]. Для якісного проведення дистанційних занять з використанням сучасних інноваційних технологій в освітньому процесі викладач повинен вміти чітко визначати рівень підготовки студентів з використанням тестових завдань, складати логічно-структуровані запитання за допомогою створення спеціальних блоків, мотивувати студентів до навчання за певним курсом та розробляти спеціальні рекомендації для підтримки інтересу у студентів до освітнього процесу.

Дистанційне навчання допомагає студентам і викладачам підвищити ефективність навчального процесу, підтримувати у студентів мотивацію та інтерес до роботи з цим курсом. Використання сучасних інформа-

ційних технологій у системі дистанційного навчання спроможне забезпечити високий рівень телекомунікаційних можливостей та вільний доступ студентів до інформаційних ресурсів, що безсумнівно сприяє підвищеннню ефективності та якості засвоєння навчального матеріалу.

Література:

1. Авшенюк Н. М. Тенденції професійного розвитку вчителів у розвинених англомовних країнах в умовах глобалізації. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Педагогіка і психологія.* 2016. Вип. 2 (4). С. 13–17.
2. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навчальний посібник / Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. ; за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.
3. Волярська О. С. Теорія і практика освіти дорослого економічно активного населення України в контексті європеїзації. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2018. Вип. 1. № 14. С. 51–62.
4. Журавська Н. С. Дистанційне навчання в країнах Європейського Союзу та Україні: реалії та перспективи. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія.* 2016. Вип. 233. С. 101–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2016_233_17 (дата звернення: 10.06.2019).
5. Picciano A. G. Online education: foundations, planning, and pedagogy. New York : Routledge, 2019. XVI, 193 p.
6. Ставицька І. В. Моделі дистанційного навчання. *Новітні освітні технології* : зб. тез X міжнар. наук.-практ. конф., 14 січня 2015. URL: http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1151 (дата звернення: 10.06.2019).

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИХ SOFT-SKILLS XXI СТОЛІТТЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

6 березня – 16 квітня 2023 року

Підписано до друку 18.04.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 27,43. Тираж 100. Замовлення № 0523-042.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.